ادب الدين والدنيا ترجمه‌سی

جزؤ ثالث

مؤلفی

ماوردی

مترجمی

بايزيد مجيز درسعاملرندن

احمد جودت

از ادب پرنور گشتست اين فلك
واز ادب معصوم و پاك آمد ملك

آمدی مطبعه‌سی

ديون عموميه جوارنده سلطان مكتبی سوقاغنده نومرو ١٣

١٣٢٨

اسباب الفتك بشنجیسی بر واحساندر ، قلوب انسانه ایصال الطاف وقذف محبة و انعطاف ایتدیکی جهتـله جمعیت بشریه میانـنده دوام الفت ومعاشرتك اسـباب مهمه‌سندن صایلمشدر . آنکچون جنـاب حق ﴿ وتعاونوا علی البر والتقوا ﴾ آیهٔ جلیله‌سیله قوللرینی بر واحسانه دعوت بیورمش ونزد احدیتنده ممتاز اولان تقوایه مقارن قیله‌رق برقاتدها مزیهٔ ذاتیه‌سنی آرتیرمشدر . چونکه تقواده رضای الهی ، بر واحسانده ایسـه رضای ناس متحقق اولمغله هر ایکی رضایی جامع اولان ذاتك سـعادت دارینی جامع اوله‌جغی آشـکار اولدیغندن فرمان الهی هر ایکی سعادتك جمعنه قوللرینی دعوت اولمش اولیور .

عبدالله بن‌مسعود دیدیکه جناب‌رسالتپناه افندمزدن ایشتدمکه ﴿ جبلت القلوب علی حب من احسـن الیها وبغض من اساء الیها ﴾ یعنی قلوب بشر . احسـانی کوردیکنه ، محبت ، فنالغنی کوردیکی شـخصه‌ده بغض وعداوت ایتمـك اوزره مخلوقدر بیـوردیلر . حکایه اولوندیکه جناب حق داود نبی‌یه وحی ایلدیکه یا داود بنم نعمتلریمی صایوب قوللریمك خاطرینه کتورکه بکا محبت ایتسونلر . چونکه آنلر ، لطفنی کورمدکاری آدمه آثار محبت واطاعت کوسـترمزلر .
(ابوالحسن الهاشمی)

شعر

الناس کلهم عیا	ل الله تحت ظلاله
فاحبهم طراً الیه	ابرهم لعیاله

مآل

ناس . جناب حقك سـایهٔ عاطفتنده یاشار عیالیدر . بونلرك نزد احدیتده الك مقبولی عیالنه احسانی زیاده اولاندر . چونکه آنلرده عیالی اولدیغی جهتله . انلره احسان بالآخره جناب حقه راجعدر . امدی بر واحسان ایکی نوعدر . صلة ، معروف ، صله دیدیکمز . غرض‌وعوض ملاحظه‌سی اولمقسزین مالنی محال

محموده وجهات مشروعه‌یه بذل وانفاق ایتمکدرکه بوکاده بادی. نفس ناطقه‌نك کندیسیله تحلی ایتدیکی حلیهٔ وسماحت وسخاوت اولدیغی کبی مانعی دخی ینه نفس ناطقه‌نك جوهر ذاتنه عیب و شین ایراث ایدن بخل و امساکیدر. آنك ایچون. جواد کریم اولان خدای مستعان (ومن یوق شح نفسه فاولئك هم المفلحون) قول شریف سبحانیسیله ارباب سماحتی فلاح ابدی. ونجاح سرمدی ایله تبشیر بیورمشلردرکه عکسی حالده شایان تنذیر اوله‌جغی ذوق بلاغتدن حصه‌مند اولانلرك معلومیدر. روایت اولندیکه سید الکائنات افندمز (السخی قریب من الله عزوجل، قریب من الجنته، قریب من الناس، بعید من النار. والبخیل بعید من الله، بعید من الجنته، بعید من الناس، قریب من النار) یعنی اسخیا اللهه. جنته. ناسه یقین، جهنمه اوزاقدر. بخیل. اللهدن. جناندن، ناسدن اوزاق. جهنمه یقیندر. بیوردیلر. وینه سلطان انبیا افندمز. مشاهیر اسخیای عربدن حاتم طیك مخدومنه خطاباً. جود وسخاسی. احسان وعطایاسی سایه‌سنده جناب حق باباکك اوزرندن سائر کفاره تخصیص اولنان عذاب شدیدك بر مقدارینی قالدیردی. مألنده. (رفع الله عن ابیك العذاب الشدید لسخائه) حدیث شریفیله جود وسخانك شرافت اخرویه‌سنی اعلان بیوردیلر. بخل وامساکی کوش معالی منکوش محمدیه‌لرینه واصل اولان زبیربن العوامك صاریغندن طوتوب. یا زبیر. بن سکا وسائر ناسه کوندرلمش بر پیغمبرم. بنی کوندرن الله دییورکه. قولم انفاق ایتسکه بنده سکا انفاق ایده‌یم. بخل وامساك ایتمه‌که مجازاة قصدیله سنی محروم معیشت. دوچار مضایقه ایتمه‌یم مألنده یا زبیر (انا رسوالله الیك والی غیرك یقول انفق انفق علیك ولا تؤك فاؤك علیك) بیوردیلر. ابوالدرداء روایت ایلدیکه فخر کائنات افندمز. هرکون غروب شمس زماننده بهمه‌حال ایکی ملك یاربنا. ارباب انفاقه یسروغنا بخش ایله. ارباب بخل وامساکه‌ده نفقه یرینه مالنی اتلاف ایدوب دوچار خذلان ایله. ندای ملکوتیسنی بارکاه کبریایه ایصال ایدر مألنده. مامن یوم الاوملکان نیادیان. اللهم اعط منفقاً خلفاً وممسکاً تلفاً بیوردیلر. بر واحسانك نزد احدیتده‌کی حائز بولوندیغی شرافتی. بخل وامساککده وخامتنی آکلامق ایچون اشبو آیهٔ جلیله حقنده ابن عباسك

تفسیرینه دقت ایستر ﴿ فاما من اعطی واتقی وصدق بالحسنی فسنیسره للیسری واما من بخل واستغنی وکذب بالحسنی فسنیسره للعسری ﴾ ابن عباس شویله تفسیر ایدییور . یعنی ﴿ من اعطی فیما امر ﴾ ﴿ واتقی فیما حظر ﴾ ﴿ وصدق بالحسنی ﴾ ﴿ یعنی بالخلف من عطائه ﴾ تفسیر مزبوره نظراً آیهٔ جلیله‌نك مآل منیفی شویله‌در . اللهك امر ایتدیکی یرلره انفاق ایدن ، نهی ایتدیکی محرماتدن پرهیز ومجانبت ایدن ، ویردیکی ماله مقابل . خزینهٔ غیب الهیدن مع زیادة خلفنك بخش واحسان بیوریله‌جغنی تصدیق ایدنلری شبهه‌سز یسار وثروته نائل قیله‌جغم . مشهور سوزدرکه . جود وسخاسز ثروت وریاست . عسکرسز ملك کبیدرکه عسکرسز ملکك پازدهٔ حیول اعدا اولمسی مقرر . ثروت بی سماحتکده غضب الهی صرصریله محو و پریشان ویادکار قریهٔ سبا اولمسی غیر منکردر . (حکما) کرم واحسان مالك بکجیسی‌در . کرم ایدن مظهر سیادت اولور . بر آز دها زیاده ویرن . قات قات مقابلنه نائل اولور . کشینك سخاسی کندینی دشمنلرینه بیله سودیردیکی کبی . عکسی بولنان بخل امساك . کشی‌یی اولادینه بیله منفور کوستریر . مالك ایوسی احراری کوله قیلان . اعمالك خیرلیسیده مستوجب شکران اولاندر . دیدی . (صالح عبدالقدوس)

شعر

ویظهر عیب المرء فی الناس بخله ویستره عنهم جمیعاً سخاؤه
تغط باثواب السخأ فاننی اری کل عیب فالسخاء غطاؤه

مآل

ناس ایچنده عیوبی افشا ایدن . کشینك بخل وامسا کیدر . بالعکس ستر عیوب ایدن . طیب وطاهر کوسترن . کرم وسخاسیدر . سن اثواب کرمه بورونمکه باق . بن اویله اعتقاد ایدرمکه هر عیوبك پوشیده‌سی احسان وکرمدر .

بروجه معروض . سخاوت نظر شریعت وقیاس عقلده ممدوح بر صفت ایسه‌ده انکده بر حد معینی واردرکه تجاوزی اسرافدن معدود اولدیغی جهتله مذمومدر . اوده لدی الاحتیاج کفایت مقداری بذل و اعطا وحسب الطاقة مستحقینه ایصال عطادرکه حد مزبوره کما ینبغی رعایتله اوته‌سنه تجاوز ایتمامك کوجدر .

انسانلر أره‌سنده کرم صفتیله شان الق سوداسیله بعض طاسلاقلرك . مروته اندازه اولمز سوزنی دیله طولایوب سخا وکرم ایچون بر حد تعیینی برنوع بخل‌عد ایتدکاریته تصادف اولنورکه[١] بونلر. اشبو حرکتلریله. حدود فضائل انسانیه‌یی جاهل اولدقلرینی اثبات ایتمش اولیورلر. سبحان‌الله . اکر جود وسخا . وارنی محتاجینه ویرمکدن عبارت اولسه ایدی . عجبا اسراف وتبذیر کبی شرعاً مذموم اولان صفتلرك موصوفی کیم اولوردی . و بونلرك ذمنه واجراسندن نهیه دائر آیات واحادیثك نزول وصدورینه نه احتیاج قالیردی امدی شو نظریه ایله سخانك محدودیتی رهین مرتبهٔ ثبوت اولدیسه حد معین دائره‌سندن چیقمایه‌رق اجرای زلال عطا ایدن کرما . کریم صفتنی بالاستحقاق احراز ایلدیکی کبی . حد معین مزبوره خطوه انداز وصول اوله‌میان ناکسلر دخی صفت مذمومهٔ بخل ایله بالاشتهار خالق ومخلوق نظرنده مقدوح و مذموم اولورلر. ایشته جناب حق (ولا تحسبن الذین یبخلون بما آتاهم الله من فضله هو خیراً لهم بل هو شرلهم سیطوقون مابخلوا به یوم القیمة) قول شریف سبحانیسیله زمرهٔ بخلانك جزای اخرویسنی تعیین بیوریورلر . معاذالله. دنیاده حرز جان ایدیلوب صاقلانان اموال ونقود . روز جزاده دهشتلی بر اژدر . بی امان صفتیله تمثیل بیوریله‌رق صاحبنك بوینه طوق واری صاریلوب قانی . ایلکنی، دماغ واعصابنی کمیره کمیره تعذیبه مأمور ایدیلیور. روایت اولندی که سلطان سریرلولاك ، علیه افضل‌الصلوات مادامت الافلاك افندمز (اقسم‌الله تعالی بعزته لایجاوره بخیل) یعنی بخیلی جناب حق جوار احدیتنه . بارکاه مجدوعزتنه قبول بیورمیه‌جغنی مع‌القسم بیان ایتدی . بیوردیلر . دیکر بر حدیثنده‌ده بخیلك طعامی مرض ، کریمك طعامی شفادر مألنده (طعام البخیل داء وطعام السخی دواء بیوردیلر) بخلا. ظالملره نسبتله معذور واهوندر دیان بر کیمسه‌یه. صوص. الله ظالمکده ، بخیلکده بلاسنی ویرسون . کلام دهشت اتساميله هرایکی مردارکده نظر شریعتده مظهر نفرین اولدیغنی اعلان بیوردی (بعض‌حکما)

بیت [١]

نه دکلولوم‌اولونسه‌ده‌سخادن‌عد اولور اسراف   کبارك مشربی یکدر هله ممسك حسابیدن

بخل . مذلت لباسيدر . بخيلك خليلي يوقدر . بخيل مالينك بكجيسى . وارثلرينك باد هوا خزينه‌داريدر ديدى .

شعر

اذا كنت جماعاً لمالك ممسكاً — فانت عليـه خازن و امـين
تؤديه مذموماً الى غير حامد — فيـأكله عفواً و انت دفـين

مألى

مالكى طوپلايوب بخل ايدرسه‌ك سـن أنك اوزرينه امين بر خزينه‌داردن بشقه برشى دكاسك. وفاتكدن صكره قره طوپراق آلتنده چوروركن. هم شايان مذمت. همده محروم ذكر محمدت اولديغك حالده وارثلريكه يديره‌جكسك. امساك ايتديككدن ذم اولنورسك. وارثلرك [١] دخى اويله حرام لقمه‌يى يير ايكن رحمتله ياد ايتميه‌جكلرندن. اندنده محروم بولنورسك. بخل وامساك ايله متصف بر ذات مجرد رياستنه كوكنوب ثنا وذكر خير سوداسنده بولندقده . شعرادن برى انك حقنده شو بيتلرى سويلدى .

شعر

اراك تؤمل حسـن الثناء — ولم يرزق الله ذاك البخيلا
وكيف يسـود اخو بطنة — يمن كثيراً و يعطى قليـلاً

مألى

كوريورمكه. بخلك ايله برابر ذكر خير اميدندەسك . حالبوكه جناب حق انى بخلايه نصيب ايتمه‌مشدر. آز ويروب چوق باشه قاقان، نصل نائل سعادت . مظهر سيادت اوله بيلير . اوله‌مز .

حب ثنا. بذل وانفاق مروج. حب مال ايسه أندن شدتله مانعدر. بو جهتله أردلرنده تضاد وممانعت ثابت اولديغندن هر ايكيسـنى جمع دعواسـنده بولونان

[١] بيت

نه دكلو مالك اولسه مرد ممسك كنج قارونه — فنادن كوز يومونجه مالن ايللر كنديسين يير يير

كاذبدر. یاحب مالدن كچوب بذل وانفاقی ترجیح والتزام ایتملی . یاخود ذكر خیر وثنای جمیل خیال خامندن كچمه‌لی .

شعر

جمعت امرین ضاع الحزم بینهما   تیه الملوك واخلاق المالیك
اردت شكراً بلا بر ولا صلة   لقد سلكت طریقاً غیر مسلوك
ظننت عرضك لم یقرع بقارعة   وما اراك علی حال بمتروك
لئن سبقت الی مال حظیت به   فما سبقت الی شیئی سوی النوك

مآلی

ایكی شی بینی جمع ایتدك كه حزم واحتیاطه مانعدر. بری ملوكه خاص اولان كبر، دیكری كوله‌لرك خصائصندن بولنان بخل وامساك . احسانسز مظهر شكران اولمق ایسترسك هیهات. چیقماز یوله سلوك ایتدیككه امین اول. ظن ایدییورسك كه بویله‌لكله طعن ولومدن قورتیله‌جقسك. قابل دكل بهمه‌حال مظهر طعن اوله‌جقسك ماله نائلیتله بكام اولدكسه‌ده. حماقتدن بشقه برشیئه مالك دكاسك چونكه بخلیسك.

بخل صفتنك هردرلو ذمائم اخلاقیه‌نك منبع خبیثی اولدیغی دركار. باخصوصكه سبب غضب الهی اولان بر صفتك نیجه خصائل رذیله‌یه وسیله اوله‌جغی آشكار ایسه‌ده عرض ایده‌جكمز درت خصلته دها وسیله اولوركه انلرك قبح وشناعتنی تذكیر وتبیان. قبایح سائره‌نك ذكرندن مغنی اوله‌جغی مطالعه‌سیله بیانمزی انلره حصر ایلدك. خصائل مزبوره شونلردر. (حرص) (شره) (سوء ظن) (منع حقوق) شمدی بونلری. اخلاق نقطهٔ نظرنجه براز تشریح ایده‌لم (حرص) مطلوب اولان شیئك طلب وتحصیلنده شدت كوسترمكدن عبارت (شره) احتیاجنه كافی مقداری آزنسه‌یوب محتاج اولمدیغی شیلری چوغالتمغه كمال تهالكله چالشمقدركه اشبو جهت. حرص ایله شره میاننی فارقدر. سالم ابن مسروقدن روایت اولندیكه فخر عالم افندمز ﴿ من لایجزیه من العیش مایكفیه لم یجد ماعاش مایغنیه ﴾ یعنی مقدار كافی معیشته قناعت ایتمه‌ین . یشادیغی مدتجه كندینی اغنا ایده‌جك برشی بوله‌مز . بیوردیلر . (بعض حكما (شره) طبایع لئیمه‌دندر

دیدی . اشبو حدیث ایله جملهٔ حکمیه . شره صفتنك قبح و شناعتنی اعلان
ایچون کافیدر . (سوء ظن) بر کمسه‌نك اهل ومستحق اولدیغی صفهٔ ممدوحه‌یه
اعتماد ایتمامکدرکه عدم اعتماد مذکور. خالق حقنده ایسه شك وضلالی انتاج ایدر
مخلوق حقنده ایسه صاحبنه خیانت صفتنی قزاندیرر چونکه انسانك بشقه‌لره
ظنی، نفسنده کوردیکی مزایا وقبایح نسبتنده‌در . اکر نفسنده خیر کوررسه
بشقه‌سنده‌ده انی کورور . شر کورور ایسه بشقه‌سنده‌ده شر اعتقاد ایلر .
مشهور مثلدرکه طپراق چناق، ایچنده اولان شیئی صیزیرر . شمدی بر معترض
چیقوب دیسه‌که، جانم . یوقاریده سوء ظن، حزم واحتیاط اولمق اوزره توصیه
اولنیور ایدی . بوراده شدتله منع وتقبیح اولنیور . بو تناقض دکلمیدر .
جوابنده دیرزکه . یوقاریده حزم واحتیاط اولمق اوزره کوستریلان سوء ظن ،
ناس حقنده فنا اعتقاد بسلەمك معناسنه دکلدر . بلکه ناسه میل ومحبتده افراط
وانلرك هوسات ناهموارینه بتون بتون انهماك ایله کندینی صالیویرمکدن منع
ودائما قوشقولی طورمقله امردر، شمدی موضوع بحثمز اولان سوء ظن ایسه
ناس حقنده فنا اعتقاد بسیله مکدرکه بوراسی شدتله ممنوعدر شو ایکی معنابیننده‌کی
فرق ایسه اظهر من الشمس‌در . (منع حقوق) شخص بخیلك نفسی، سودیکی
شیدن آیرلمغه رضا ومطلوبنی ترك خصوصنده انقیاد ومطاوعت کوسترمیه‌جکی
طبیعی اولمغله اذعان حق وانصاف، مجانبت بغی واعتساف کندیسندن مأمول
اولمدیغی کبی، حقوق ناسه تعرض ایتمسی، مبتلاسی اولدیغی بلای بخلك لوازمی
جمله‌سندندر . امدی منبع الرزائل وصفنه شایان اولان شو درت صفتی طاقینان
وبالاخره انسان قیافتنده جانوار شکلنی آلان خبثای بخلادن صلاح وخیرمأمول
اولمسنی کمسه درخاطر ایده جکنی ظن ایتمه‌یز . بلکه بونلر برالای دشمن
انسانیتدرلرکه فائده‌لرندن کچدك، مضرتلرندن صون صمدانی‌یه صیغنورز روایت
اولوندیکه ، سیدالکائنات افندمز انصاره سزك ایچیکزده بیوککز کیمدر . دیو
سؤال بیوردقلرنده ، حرین قیسدر . اما براز بخلی واردر . جوابنی ویردیلر .
بونك اوزرینه فخر عالم افندمز، دها نه ایسترسکز بخلدن بیوك مرضمی اولور .
بیوردیلرکه ، الحق اشبو حدیث شریف ﴿ صفهٔ بخلك ردائت ودنائتی ﴾ ونزد
معالیوفد محمدیه‌ده قبح وشناعتی وباخصوص عالم انسانیته اوردیغی ضربهٔ مضرتی

بیان حقنده طاش دیکمشدر. حتی حدیثك بحث ایتدیکی شدت بیان. اصحاب
اوزرنده بشقه‌جه بر تأثیر بلیغ اجرا ایتمش اولملیدرکه. درحال استفسار کیفیته
شتاب ایله (وکیف یارسول‌الله) دیملری اوزرینه برای تفصیل . دهان عنبر
افشان محمدیه‌لرندن شویله کهر ریز حکمت اولمشلردر . اقوام سالفه‌دن وساحل
بحر ساکنلرندن برقوم. متصف اولدقلری بخل ودنائت سوقیله اره صره نزولی
درکار اولان مسافرینك اطعامی خصوصندن امتناع ایچون شویله بر دسیسه
قوردیلرکه ، قادینلریمز ارککلرندن براز اوزاق بر موقعده اقامت ایتسون
تاکه آمد شد ایدن مسافرلره قرشی. نه یاپه‌لم اوده قادینلرمز یوق‌که طعام‌حاضر
ایتدیره‌لم کبی ، مسکینانه معذرتلرله صاومق قپوسی اچیق بولنسون وبو سایه‌ده
بزده شق روحمز اولان مالمزی‌خلقه یدیرمکدن خلاص اوله‌لم، قوم مزبور اشبو
قرار موجب الادبارلرینی کرچه موقع اجرایه قویتقده مشکلات چکمامشلرسه‌ده
قادینلرندن جدا دوشن اشبو شهوتپرستان. بربرلرینه فعل‌شنیع اجراسنده دخی
تردد ایتمدیلر. وبر لقمه اکمك اندیشه‌سیله عرض وناموسلرینی فدادن چکنمدیلر
اوبر طرفده قادینلری یکدیکرندن استیفای شهواته باشلادیلرکه، خبیثلر ارککلی
دیشیلی جمعیت بشریه‌یه برر فعل مردارك یاپیلمه‌سنه سبب اولدیلر .

بخلك مذمتنی براقه‌لمده بر آزده اسراف وتبذیردن بحث ایده‌لم . اسراف
وتبذیر اربابی، حد سخایی تجاوزلری سببیله ذم وقدحه لایقدرلر. بوندن بیوك
مذمتمی اولورکه جناب حق بونلرك حقنده (ان الله لایحب المسرفین) قول
شریف سبحانیسیله کروه مسرفینی سومدیکنی تسجیل بیورمشلردر . عاقل
اولانلر ایچون بوندن بیوك زاجر اوله‌مز . فخر عالم افندمز (ماعال
من‌اقتصد، یعنی‌امورنده اقتصاد اوزره حرکت ایدن دوچار فقر اولمز بیوردیلر.
اشبوحدیث. کرچه‌صراحةً اقتصادی مدح معرضنده ایسه‌ده عکسنی التزام ایدن
مسرفینك‌ده ذم وقدحینه اشارتدن‌خالی دکلدر. (مأمون) اسرافده خیر وبرکت
یوقدر . خیرده‌ده اسراف یوقدر . نه‌قدر چوق خیر ایدیلورسه اوقدر باعث
شاباشی الهیدر دیدی . (بعض حکما) کشینك دوستی اقتصاده رعایتی. دشمنی
ایسه اسرافه مواظبتیدر . اسرافه کثرة طیبانمز ، تمالندیریلان مال آز قالماز
چوغالیر دیمشدیر . معلوم اوله‌که اسراف ایله تبذیر کرچه یك نظرده متحد

المآل کبی ظن اولنور ایسه‌ده حقیقتده آرالرنده شویله بر فرق دقیق واردر . (اسراف) حقوق لازمه‌نك مقدارینی بیلمامك. مثلا بش ویرلمه‌سی لازم اولان یره اون ویرمك کبی‌که برکیمسه، اوزرینه لازم اولان حقك اون بش اولمیوب اون اولدیغنی بیلمامك وبیلمکه چالشمامق اسراف عد اولونمشدر . تبذیر ایسه بویله دکلدر . (او) حقوق لازمه‌نك ویرلمه‌سی لازم اولان مواقعی بیلمامکدر. مثلا اوزرینه زکات فرض اولان بر کیمسه نه‌کبی کیمسه‌لره زکات ویرمك جائز اوله‌بیلیر ونه کیلره حرامدر . بوراسنی بیلمیه‌رك راست کلدیکنه ویرمك تبذیردرکه بوحال، ذم وقدحه استحقاق نقطه‌سنجه اسرافی کچمشدر . اوت تبذیرده شناعت زیاده‌در . اسراف ایدن ذات آز ویره‌جکی مقامده چوق ویردیکنده خطا ایتمشدر . غایهٔ باب . خطاسی زیاده خصوصنده‌در . اما تبذیر ایدن ذاتك خطاسی زیاده دائره‌سنده دکل بلکه جهل دائره‌سنده‌در بووسیله ایله زواللی مبذر، بالفعل حقوقه تجاوز ایدن ظلمه حکمنی آلیر. چونکه مال نه‌قدر چوق اولسه کافهٔ ناسه بخش اولونه‌جق قدری بوله‌مز هرحالده ویره‌جکی موقعی بیلمیان کیمسه‌لر حقلی حقسز مواقعه صاچوب دوکرکن طبیعیدرکه شرعاً ویرلسی لازم اولان موقعی ترك ایله لزومسز کیمسه‌لره ویرمکده احتمالی واردرکه بوتقدیرده لازم الاعطا اولانلرك حقوقنه تجاوزله، ظالم صفتنی طاقنمش اولدی . معاویه، هراسرافك یاننده بر حق ضایعدر . دیمشدر. (بعض حکما) غیر مستحقه ویرمك ایله، مستحقندن منع ایتمك. خطا نقطه‌سنجه بردر دیدی .

سخا صفتنك تمامی ایچون یالکز بذل مال کافی دکلدر . بلکه باشقه‌سنك مالنده کوزی اولمامق خصوصینك انضمامیده لازمدر . دیمك اولیورکه تمام سخاوت ایچون امتناع طلب. بذل مال صفتلرینك اجتماعی شرطدر. بونی مؤید اولمق اوزره، حکایه اولونورکه جناب حق ابراهیم علیه‌السلامه. بیلیرمیسك بن سنی نه‌ایچون خلیل اتخاذ ایلدم دیو وحی بیوردقده ابراهیم‌علیه‌السلام، خیر یارب دیدی. بونك اوزرینه جناب‌حق بیوردیلرکه کوریبورمکه ویرمکی سویبورسك. آلمقدن خوشلانمیورسك ، اشبو ایکی خصلتك سنده اجتماعی مقام خلته کبی مقدس وعالی بر مرتبه‌یه چیقمکه سبب اولدی . (سهل بن سعد) روایت

ایلدیکه بر کیمسه رسول اللهه کاوب بکا برشی امر ایتکه آنکله عمل ایتدیکمده الله وناس بنی سوسونلر دیدکده ، حبیب خدا ، دلیل جنة المأوا افندمز شو یولده کوهر فشان ارشاد اولدیلر . دنیا محبتنی قلبندن چیقارکه الله سوسین . ناسك الندهکی مالده کوزك قالماسونکه . آنلرده سوسین (ایوب سختیانی) بر کیمسهده اموال ناسدن عفت وعیوبدن عفو صفتی اولمزسه شرافت وسیادت دعواسنی ایدهمز دیدی .

(کسری) مخدومنه یازدیکه احسانلرك چوق ایسه سن آنی آز کوره الدیغك شیلر آز ایسه چوق کور ، کرمك سوینجی ویرمکده ، آلچقلرك سروری آلمقدهدر . صاقین بخیلی هیچ بر وقت امین دولت یاپمه ، یلانجیی‌ی حر ظن ایتمه ، یقیناً بیلکه . بخلله عفت وامنیت ، یلان ایله مروت جمع اولهمز (بعض بلغا) شویله سویلدی . سخا ایکیدر . اك ایوسی ناسك النده کندن استغنا ایله برابر بذل اموال ایتمکدر . جود وسخا زهدك غایهسی . زهدده جود وسخانك غایهسیدر . (بعض حکما) سخا کندی مالکله خلقه اجرای تبرع وبشقهسنك مالندنده تورعدر دیدی .

شعر

اذا لم تکن نفس الشریف شریفة	وان کان ذا قدر فلیس له شرف

مآل

دعوای شرافتده بولونانلرك قدر ومزیة دینویهلری اولسهبیله مادامکه علو جناب وشرف نفسیلری یوقدر آنلره شریف اطلاقی چوق کوریلیر[١] .

بخل وامساکك عالم انسانیتده نصل مظهر نفرین وموجب غیظ وکین اولدیغنی وعینیله نظر شریعتده باعث عار وشین بولوندیغنی دلائل عقلیه وشواهد نقلیه ایله اثبات وتأیید ایلدك (الاشیاء تنکشف باضدادها) قاعدهسنجه

---

[١] بیت

لباس نوبنو صانمه قبای نخردر میرم	دکل سرپوش کعبه برسیاه احرامدن غیری

للمترجم

شمدی انك عكسی و ضدی بولونان بذل و احسان صفتلرینك نزد سبحانیده نه كبی قبول وتلقی یه مظهر اولدیغنی بیان و بوبابده لازم اولان شواهد قرآنیه وادلهٔ برهانیه‌نك اتیانیله كندیسی ایچون تعیین اولنان موقع اجمالی كوسترملم. كوسترملده . بخل وامساك رذالتنی ایشیدنلر. استعدادلرنده وار ایسه مجانبت واحترازه پویان اولدقلری كبی بذل وامساكده شرافتنی كورنلر. او شرفی غیب ایتمامك داعیه‌سیله جان آتەرق جمعیت بشریه‌نك امدادینه یتشسونلر (بذل واحسان) ایكی نوعدر (نوع اول) سائل طرفندن طلب وقوع بولمقسزین. مجرد كریمك فوارهٔ طبع كریمانه‌سندن فیشقیران قوهٔ سائقهٔ كرم ایله حاصل اولان بذل واحساندر (نوع ثانی) سائلك طلب وسؤالی عقیبنده ظهوره كلان بذل و عطادركه اشبو ایكی نوعك اولكیسی ایكنجیدن اشرف اولدیغنده. تردد كوسترەجك عاقل تصور اولنه‌مز . حضرت علی یه صورمشلركه سخاوت ندر . جواباً بیورمشلركه ایسته‌مكسزین ابتدائی برصورتده وقوع بولان كرم وسخادر . ایسته‌دكدنصكره ویریلان حیادر . كرم وعطا دكلدر . چونكه سائل ایسته‌مەسیدی وبرمیه‌جكدی . نه یاپسونكه ایستدی اوطاندردی .

شعر

وفتی خلا من ماله	ومن المروة غیر خال
اعطاك قبل سؤاله	وكفاك مكروه السؤال

مآل

نیجه ارباب فتوت واردركه مالی آزدر . لكن برشی ایسته‌مدن ویریر . شوصورتله سنی طبع سلیمك خوشلانمدیغی دیلنجیلك رذالتندن قورتاریر. بذل وعطانك اشرفی اولان نوع اول ایچون علم اخلاق متخصصینی طقوز سبب بیان ایتمشلردر. (برنجی سبب) شخص كریمك. سد وبندینه قادر اولدیغی بركدیك وازاله‌سنه كافتسزجه مكنتدار بولوندیغی بر احتیاجی آب اشكاره كورمه‌سیدركه كریم مزبورك مجبول اولدیغی شیوهٔ كرم ودیانت كندینی شویله

برملاحظه‌یه سوق ایدر. بنکه شو احتیاج صاحبنی کوردم احتیاجنکده دفعنه حمد اولسون قادریم . اودونج ویریرسه‌م نائل اجر اوله‌جغم شبهه‌سزدر. کرم واحسان طریقیله ویریر ایسه‌م دنیاده مظهر شکران ، آخرتده نائل مکافات رحمان اوله‌جغم ینه شبهه‌سزدر . اشبو مطالعه‌نك تأثیریله اجرای احسانه باشلادر .

شعر

ماالناس الا آلة معتمله　　للخیروالشر جمیعاً فعله

مآل

ناس. آلات عامله‌دن باشقه برشی دکلدر . خیر وشرك کافه‌سی انلرك دست اعمالندن چیقار . (ایکنجی سبب) مالك اولدیغی ثروتنده شخص کریم زیادەلك واحتیاج بشریه‌سی اوزرینه فضله‌لق کورمکدرکه بو سایه‌ده تأمین مظفریت وتحصیل محمدت چاره‌سنك حصولنی اذعان ایده‌رك مالنك فضله‌سنی ارباب احتیاجه بذل وانعام ودنیاد. احرازینك نام . آخرت ایچونده تحصیل رضای علام ایتمش اولور . بو آدمده . شایان تحسین ایکی حال واردر . بری مالنك احتیاجندن فضله‌لغنی ادراك ایتمه‌سی . دیکری فضلهٔ مزبوره‌یی خزینهٔ ادخارینه جمع ایتمیوب . آخرت ایچون زاد وذخیره پیداسنه آلت وبوسایه‌ده جمعیت بشریه‌یی امداد ومعاونتنه مظهر قیلمقدر . اوت مالك زیاده‌لکنی ادراك مزیتدر . اولمسه ایدی جهنمك کلام (هل من مزید) یی ایچروسنه آلوب . طویوب قانمق بیلمیان حریصلر اڭ مزیتدن محروم اولمزلردی . آنلر دائما محافل ومجالسده مالنك آزلغندن. احتیاجنك شدتندن بحث ایدرلر. تنهاده دوشوندکلری، اویقولرنده کوردکلریماللرینك چوغالمه‌سی خصوصیدر . بناءً علیه شخص کریم. مالنك زیاده‌لکنی‌که تقدیر ایتمش برکره بو جهتله شایان تبریکدر. برده اشبو فضله‌یی معاصی‌یه صرف ایتمیوب عالم مدنیتك انتظام شیرازه‌سنه صرف واستهلاك ایتدیکندن آیروجه شایان تحسیندر (انتهی کلام المترجم) حسن بصری دیبورکه ، سندن اجلال وتعظیم بکله‌یوب ابذال مالدن چکینان

كمسه نقدر انصافسزدر . (هند بنت خسه) صورتیلرکه سنك نظر احترامکده الك مهابتلی کیمدر . محتاج اولدیغم کیمسه‌در . جوابنی ویردی .

شعر

وماضاع مال ورث الحمد اهله ولكن اموال البخيل تضيع

مآل

ابذال وانعام مقابلنده حمد و شکر قزانیلان . مال ضایع دکلدر . ضایع اولان انجق بخیل رذیلك مالیدر . (اوچنجی سبب) تعریض وکنایه طریقیله عرض اولنان احتیاجه قرشی انعام وابذالدرکه مرد کریم، ارباب احتیاج طرفندن بطریق الکنایه والاشارة سوق اولنان سوزلرك مندمج بولندیغی تعریضات خفیه‌دن متأثراً ، بر طرفدن طبیع کریمانه‌سی، دیکر طرفدن تعریض مزبوردن حاصل حیانك هجوم ناکهانیسنه طیانه‌میه‌رق درحال دفع احتیاجه دامن درمیان تشبث اولور .

ایشته بر نمونه‌سی ، فقرادن بری مرکب سوار اولدیغی حالده اثنای راهده والیٔ مملکتــه تصــادف و والیٔ مزبور ، مرکبك نه قدر ضعیف دیدکده فقیر نه یاپسون زواللی مرکبك رزقی بزم رزقمزه تابعدر . بز طویارسه‌ق اوده طویار دیر . بوسوز اوزرینه والی احسان ایدر .

آنك ایچون (اکثم بن صیفی) ســخا . فطانتك کوزللکی . بخل ولئامت تغافل مسیکننانه‌در . دیدی . حقیقة مرد سخی بر سحاب لطف وکرمدرکه دکل ارباب احتیاجك قارشوسنده اشك ضراعت دوکه‌رك بسط مقال احتیاج ایتمه‌سی بلکه لسان حاللرینك شرح ایتدیکی نامهٔ سـیاه ادباری درك واذعان ایتمك کبی خوارق فطانت کوستره‌رك ، جکرکاه ضرورتدن فوران ایدن یاشلردن نم قاپار ودرحال خضر فرخ پی کبی ضعفانك امدادینه یتیشــه‌رك باغ امللرینی شاداب لطف وانعام ایدر . (کثرالله امثالهم) بخل ولئامت اصحابنه کلنجه ، بویادکارلر اســتفاده‌لری اوغرنده مغلطهٔ جذر اصم حلنه اقتدار کوســتردکاری حالده

حضورلرنده بیك درلو تصریحات وتوضیحات ایله. سونن خانمانلر. محو اولان سامانلرك اعادهٔ حیات واقبالی اوفاجق انعاملرینه وابسته بولندیغی یانه‌رق یاقیله‌رق اکلاتمق ایستدیکی حالده ، هنبقهٔ بی اذعان کسیله‌رك بحثی بشقه طرفه نقل اتمکدن اوطانمزلر . (انتهی کلام المترجم)

حکایه اولونورکه : (عبیدالله بن سلیمان) معتضدباللهك وزراتنی درعهده ایلدیکنی طویدیغی دیکر عبیدالله بن عبدالله) نام ذاته شـو بیتلری یازوب کوندرمشدی .

شعر

ابی دهرنا اسعافنا فی نفوسنا　　　واسعفنا فیمن نحب ونکرم
فقلت له نعماك فیهم اتمها　　　ودع امرنا ان المهم مقدم

مأل

زمان ، بزم ایستدکلریمزی ویرمکدن چکینیور. اما سودیکمز وتبجیل واعظام ایتدیکمز ذواتك آمالنی کافة اسعاف ایدییور . بن اکا دییورم که سودکلریمزك مطالبنی اتمام ایت ، بزمکیلری بر طرف ایت ، انلرککی معتنا ومهم اولدیغندن تقدیمی لازمدر. عبیدالله بوبیتلری اوقوینجه، قوجه شاعر مدح وستایش آراسنه ضرورت حالنی نصل مزج ایلمش دیه‌رك خدامنه احسان کوندرلمسنی امرایلدی.

شعر

ومن لایری من نفسه مذکر الها　　　رأی طلب المستنجدین ثقیلاً

مأل

قلبنده سائقهٔ حمیت بولونمیان کمسه‌یه ارباب احتیاجك طلب وسؤالی آغیر کلیر .

(دردنجی سبب) مکافات ومقابله‌در. یعنی شخصی کریم. زمان بویا. احتیاجی زماننده بر کیمسه‌دن لطف وانعام کورمش بولونور . انسان عبید احساندر .

سوزی اقتضاسنجه کوردیکی بولطفه قارشی مکافات ایده‌رك اسارت قلبیه‌دن قورتلق سوداسی . ضمیرینی طیرمالامقده دوام ایدر. دائما آرزوسی . بار امتنان التندن صیریلوب چیقمق طرفنه معطوف اولور . بواثناده برده باقارکه اولجه انعامنی کوردیکی ذاتك احتیاجی درکار. فی‌الحال یانغینی سوندررجه‌سنه امدادینه شتاب ایله هم آنك ایشنی تسویه همده ایچریسنده‌کی مضایقهٔ نفس یانغیننی سوندرمش اولور . اوت بوحرکتیله هم منتدن قورتلدی . همده نعمته قارشی شکر ایله مقابله ایلدی دیمك اولدیکه شعار انسانیتده بودر. بعض حکما بودقیقه‌یه رعایةً. احسان کوله یاپار، مکافات آزاد ایدر دیمشدر .

ابو العتاهیه

ولیست ایادی الناس عندی غنیمة　　　ورب ید عندی اشد من الاسر

مآل

ناسك بکا انعامی. نظرمده غنیمة دکلدر . نیجه احسان بیلیرمکه اسارتدن برباد حاله نتیجه‌لنیر .

(بشنجی سبب) ریاست سوداسیله خلقك تعظیم وتوقیری دعواسیدرکه شاعرك

بیت

حب الریاسته داء لادواءله　　　وقلما تجد الراضین بالقسم

مآل

ریاست سوداسی بر مرضدرکه دوا ناپذیردر . ذاتاً قسمت ربانی‌یه راضی اولانی پك آز بوله‌بیلیرسك. دیدیکی کبی. شخص کریمك قلبنده سودای ریاست وخلقك قیام وتعظیمی آرزوسی یرلشمش بولونور . بونکده بشقه درلو چاره‌سنی بوله‌مه‌نجه خلقی کندینه منتدار وبالآخرده تعظیمنه اجبار ایتمك وبوسایه‌ده ریاست قاپمق ایچون کیسهٔ انعامی آچوب کیمنك تأمین مطالبنه ،

کیمنکده تهوین احتیاجاتنه قوشاراق. بعض ادبانك. انسان انجق احسانله ربط اولنور. مالنی بذل ایدن نائل آمال اولور. سوزلرینه امتثال ایتمش اولور .

شعر

اتر جوان تسود بلاعناء وکیف یسود ذوالدعة البخیل

مآل

مشقتسزجه ریاستمی امید ایدییورسك بویله ایسه خطا ایدییورسك ، بخیل وتنبل اولان کیمسه‌لره سیادت اوزاقدر .

(آلتنجی سبب) دفع سطوة اعدا ورفع نفرت خصما فکریدرکه شخص کریم. صیانت عرض وناموس ومحافظهٔ وقار وشرف مسئلهٔ مهمه‌سنك. خصمانك نفرتنی مودته ، اعدانك عداوتنی محبته نقل وتحویل ایتمدکجه حصول بوله‌میه‌جغنی اذعان ایده‌رك بویولده فتح دهان کیسه ایله تأمین مطلبه موفق اولور .

(ابوتمام طائی)

شعر

ولم یجتمع شرق وغرب لقاصد ولاالمجد فی کف امرئ والدراهم
ولم ارکا لمعروف تدعی حقوقه مغارم فی‌الاقوام وهی مغانم

مآل

شرق وغربی بر نقطه‌ده جمع ایتمك کیمسه‌یه میسر اولمدیغی کبی. بخل‌ودنائتله شرف ذاتینك جمعی سوداسنده بولوناننده موفق اوله‌مز. بن احسان وعطایا کبی حقوقنه رعایت، تعظیمنه‌مبادرت بورج عد اولونور. برشی کورمدم. شوحالده ، عطایا غنائم ارباب ثروت دینسه رواددر. بعض ادبا ، انعامی چوق اولانك معاونلریده چوق اولور دیدی .

(یدنجی سبب) شخص کریمك اولجه مظهر انعامی اولان کیمسه‌لراوزرندن

سایهٔ عاطفتنی بردن قالدیردیغی تقدیرده نعمت قدیمه‌یی اونوته‌رق کفران ایتمه‌لری خوف و اندیشه‌سیله طرز قدیم اوزره ابذاله دوام ایتمه‌سیدر . اوت احسانك ارقه‌سنی کسن اهل احسان. میدان اعتبارده ضایع مثابه‌سنده‌در .

شعر

وسمت امرأ بالبرثم اطرحته　　　ومن افضل الاشیأ رب الصنایع

مأل

بن بر کشی‌یی احساننده‌ن طولایی کریم طانیمش ایدم . او احسانی کسدی بنده آنی بر طرفه آتیویردم . اشیانك افضلی انعامات دائمه صاحبی اولاندر.

(محمد بن داود الاصفهانی)

بدئت بنعمی اوجبت لی حرمة　　　علیك فمد بالفضل فالعودا حمد

مأل

سن ابذال نعم کونا کون ایله باشلایه‌رق بنی حرمته مجبور براقشدك. دون بنه او اسکی حالنه ، عودت ایو شیئدر .

(سکزنجی سبب) کریمك قلبنده علوریز اولان آتش محبتدرکه فوران ایده ایده مشتهیات نفسانیه‌سنك قضاسنه محل اولان محبوبنی مال وبلکه جانی اوزرینه ترجیح ایله. اوغرنده ابذال اموالدن بر وجهله چکنمز برحاله کلیر اوت. نفسك محبوب شهوانیسنه میلی هرشیدن زیاده‌در .

شعر

فمازرتکم عمداً ولکن ذالهوی　　　الی حیث یهوی القلب یهوی به الرجل

مأل

نازنینم ، بن سنی اختیارمله زیارته کلمدم. نه یاپه‌یم آیاغم دائما قلبمك میل

ایتدیکی طرفه کیدییور. بشنجی و آلتنجی وبوسکزنجی قسملر عطاده داخلسه‌ده سخاوتدن خارجدرلر. یالکز ذکرلرینه باعث عطاده دخوللریدر.

(طقوزنجی سبب) فعل کرمك شخص کریمدن صدوری هیچ برسببه استناد ایتمیه‌رك. مجرد مفطور اولدیغی شیوهٔ کرم، سجیهٔ ابذال‌نعم سوقیله پذیرای حصول اوله‌سیدرکه بو مثللو کسه‌لر مستحق، محروم، ممدوح، مذموم، نظر اعتباره آلمیه‌رق راست کلدکلرینه انعام ایدرلر. (بشار) بونلردن برینی شویله ثنا ایلدی.

شعر

لیس یعطیك للرجاء ولاللخوف لکن یلذ طعم العطاء

مأل

ممدوحم سکا بر شیئی امیدی. ویا خوفندن طولایی انعام ایتمز. بلکه بخش وعطادن آلمش اولدیغی لذت. بذل عطاسنك باشلیجه سببیدر. بوکبیلر حقنده ارباب تدقیق. اختلافه دوشمشلر. یعنی بونلری سخا ایله توصیف ایده‌رك مدح وستایشنه‌می حکم ایتملی یاخود دائرهٔ سخادن خارج، نه یاپدیغنی بیلمز. سرسم کروهندن صایه‌رق ذم وقدحلرینه‌می یورومه‌لی. ایشته بوراسی معرکهٔ افهام علمادر. بونلرك ممدوحیتلرینه قائل اولان بر فرقه دیدیلرکه حقیله طبعاً سخی، فطرة کریم، جبلةً جواد آرانیرسه کوستریله‌جك ذوات بونلردر. احسانلرینی هیچ بر غرضه تماس ایتدیرمین، لطفدیده‌لرینك حاللرینی بیله پیش تدقیقه آلمغه تنزل ایتمیان احرار ابراردن زیاده سخانك، کرمك منسوب الیهی عجبا کیم اوله‌بیلیر. (ابو تمام)

شعر

من غیرما سبب یدنی کفی سبباً للحران یجتدی حراً بلا سبب

مأل

ممدوحم هیچ بر سببسز لطف وانعامده بولونور. ذاتاً احرار ایچون

فقدان سببیدن بشقه سبب انعام اوله‌مز . حسن بن سهل بوفرقه‌یه مظاهرت معرضنده دیدیکه . بن انعام واحسانی مستحقلره ابذالی . انعامدن بیله صایمام . بلکه مدیون اولدیغم بورجی ادا صایارم . اصل احسان . مستحق . غیر مستحق آرامیوب همان انعام ایتمکدر . زیرا بوکبی شیلرك شرفی اسرافنده‌در . بوکا قرشی بعض معترضلر . جانم اسراف حرامدر . دیدکارنده ، خیرده اسراف اولمز . جوابنی ویردی . (فضل بن سهل) شاشارم اول کمسه‌لره که کندیلری مافوقلرندن امید الطاف ایتدکاری حالده مادونلرنده کی بیچارکانه لطفدن امتناع ایدرلر دیدی . (یشار)

شعر

وما الناس الا صاحباك فمنهم سخی ومغلول الیدین من البخل
فسامح یداً ماامکنتك فانها تقل وتثری والعواذل فی شغل

مآل

کوروشدیکك ناس ایکی قسمدر : ارباب سخا وکرم . اناری بخل وامساك بوقاغوسی ایله باغلی اولان بخلای دنائت انتما . سن ثروتك مساعد اولدیغی قدر سماحت ایتکه زنکین اولسه‌کده . زوکورت قالسه‌کده . ارباب مذمت سنی لوم وتقبیحدن فارغ بولونورلر .

علمادن دیکر برفرقه دیدیلرکه . بوکبی کرم . ممدوح اولان دائرهٔ سخادن چیقارق . بالاخره‌مذموم‌اولان اسراف وتبذیر دائره‌سنه کیرر . اوت . غیرمستحقنه احسان . آنی سویندیره‌جکی‌جهتله ای بر ایش یاپلدی . ظن اولنورسه‌ده ایوجه تدقیق ایدلدکده موجب ندامت برحرکت اولدیغی کوره‌کی کبی تظاهر ایلر شویله‌که هرکسجه معلوم بر حقیقتدرکه هیچ بر کیمسه‌نك ثروتی هرکسی نصیبه‌دار استفاده ایده‌جك درجه‌ده واسع بر مقیاسده اوله‌مز . بناء علیه بر اهل ثروت فرض ایدملکه عرض اولوندیغی وجهله مستحق ، غیر مستحق آرامیوب یمین ویسارینه درمپاش احسان اولسون . شمدی بو آدم . کافهٔ ناسه ثروتی مساعد اوله‌مدیغندن ابذال عطایا ایده‌مز . بوراسی ضروری بر حالدر . شو حالده

بخشایشی بر قسم ناسه منحصر قالدیغی واوده غیر مستحقلره مصروف اولدیغی تقدیرده ارباب استحقاقه ایده‌جکی معامله عجبا نه اوله بیلیر . جواب رد . ای شمدی تخم احسانی زمین شوره‌لرده اسراف ایدوب اصل قابل استعداد اراضی مشابه‌سنده بولنان ارباب استحقاقدن دریغ ایدن بر آدمه بوله‌جغمز صفت عجبا نه اوله بیلیر . هیچ شبهه یوقکه حجری واجب بر سفیه . اوت بر کوشك یاپمق سوداسیله قوجه بر شهری ییقان سفیه هیچ بر وقت شایان تحسین اوله‌مز افندم نه حاجت. انسان ایچون سببسز، تمیز وتفریقسز افعال اختیاریه‌یه مصدر اولمقدن بیوك صفت مذمتمی اولور . جناب حق (ولاتجعل یدك مغلولة الی عنقك ولا تبسطها کل البسط فتقعد ملوماً محسوراً) آیة جلیله‌سیله . بخل صورتیله قبض یددن منع بیوردیغی کبی. اسراف صورتیله‌ده بسط ید انعامدن نهی بیورمیورمی . دیمك اولیور که مذمت نقطه‌سنجه بخل ایله اسراف مساوی طوتولنجه هرحالده موضوع بحث اتخاذ ایتدیکمز نااهله انعام ایدنلرك. مسرفینده داخل اوله‌جقلری آشکار . وبالاخره مذمتده اشتراکاری بدیداردر .

شعر

وکان المال یأتینا فکنا نبذره ولیس لنا عقول
فلما ان تولی المال عنا عقلنا حین لیس لنا عقول

مآل

اولجه الیمزه مال چوقجه دوشر . بزده عقلسز کبی ناحق یرلره صرف واسراف ایدردك . نصلکه بوحال یوزندن زوکورتله‌دك عقلیمزی طوپلادق اما الده فضله برشی‌قالمدی... هم برده وارکه. انعام سبب معقولسز اولدقده شخص مکرم، محروم براقیلان اهل استحقاق طرفندن وبلکه سائر اهل انصاف جانبندن ذم اولندیغی کبی. مبلغ احسانی اومدیغی قدر کوره‌میان غیر مستحقلر طرفندن ذم اولنمزسه‌ده شکر وثنایه مظهریت نشئه‌سنجه یوز کوستره‌جکنده شبهه یوقدر نتیجه . بوکبی عطیه‌نك منعی اعطاسندن افضل اولدیغی ثابت اولیورکه اشبو

حرکتی تعقیب ایدنلر. مدح یرینه ذمه مستحق. عقلسز برالای سفها اولمقدن بشقه برشی دکلدر .

بذل و احسان. سائل طرفندن وقوعبولان طلب و سؤال عقیبنده اولورسه بوخصوصده معتبره اولان شروط ایکی وجهلهدر . برنجی وجه. سائل طرفنده معتبردر . شو اجمالك تفصیلی شویلهدر . سائل طرفنده معتبره اولان شروط اوچدر . (برنجی شرط) سائلك سؤال وطلبی بر سبب معقول مجبره مستند اولمقدرکه بوصورتده سائل . ذل سؤالی ارتکابندن طولایی شایان لوم وتقبیح دکلدر . آنك ایچون حکما . ضرورة انسانی عارسز ایدر . دیدیلر .

شعر

الا قبح الله الضرورات انها　　تعلم خیر الناس شر الطبایع
ولله در الاتساع فانه　　یبین فضل السبق من غیر سابق

مآل

های . ضرورتك الله بلاسنی ویرسون. اك ایی آدملره . اك چرکین خویی (دیلنمك) تکلیف ایدییور . آفرین زنکینلککه اهل فضیلتك فضلنی اظهار ایدییورده . جهلایه میدان اوقوتدیرییور .

شعر

اذا لم تکن الا الاسنة مرکباً　　فلا رأی للمضطر الا رکوبها

مآل

مضطر اولان کسه ایچون مزراقلر اوجنه اوطورمق لازم اولدقده اوطورمقدن باشقه معقول بر حرکت یوقدر .

کوریلیوریا . شعرا و حکمانك سوزلری ضرورة ملجئه زماننده سؤالی تجویز ایتمکدهدر . بویله اولمیوب شیئی مطلوبك حصولی. عدم حصولی جائز . لکن حصول طرفی. مجرد اولویتده قالدقده اشبو اولویت شرف نفسدن

محروم اولان اهل مسامحه‌یه غلبه ایدرك درحال شیئی مطلوبك سؤالنه
قویولورلر. اما بویوزدن ذل ومسكنت ترتب ایده‌جكمش. اونی هیچ آلندیرمزلر.
وشو مذموم حاللرینی تأویل ایچون بحترینك شو بیتنه صاریلیرلر .

شعر

وربما كان مكروه الامور الی　　محبوبها سبباً مامثله سبب

مآلی

خوشه كلمیان نیجه شیلر واردركه ، اوته طرفده خوشه كیده‌جك چوق
شیلره سبب اولوركه اشیاء مزبوره ایچون بشقه هیچ بر سبب بولنه‌مز) اما
شرف نفس اصحابی، لاحق اولان شدته كوجی یتدیكی قدر مردانه كوكس
كررك ، نفسنی صیانت ، علو جنابی محافظه‌یه غیرت ایدرده ، دكمه بر احتیاج
طولاییسیله ناموسنی آیاقلر آلتنه آلدیرمغه تنزل ایتمز .

شعر

وقد یكتسی المرء خز الثیا　　ب ومن دونها حالة مضنیه
كما یكتسی خده حمرة　　وعلته ورم فی الرئة

مآل

كشی بعضكره كوزل قماش كیرده . خوشحال صانیلور حال بوكه او قماشك
آلتنده‌كی وجود خسته‌در . نته‌كیم یناقلری قیزاریرده ، كوزلكدن ظن اولنور.
حال بوكه اویله دكل. جكرنده‌كی ورمك التهابی یوزینه عكس ایتمشدر .
﴿ علو جناب اربابی بویله جانكداز حاللره طیانیرده وحشی جانوارلرك بیله
تنزل ایتمدیكی مطالب شومیه. مطامع لومیه‌یه اقبال ایتمز ﴾ .

شعر

ولیس اللیث من جوع بغاد　　علی جیف تطیف بها الكلاب

مآل

ارسلان. آجلغه قاتلانيرده . كوپكلرك. اطرافنده طولاشديغى لاشه‌يه تنزل ايتمز . ارسلان كبى بر جانوار. علو جناب اظهارندن كيرى قالمديغى حالده حيواناتك اشرف واكرمى اولان انسانلر . بهائمك كندندن عالى بر خوى صاحبى اولمه‌سنه راضى اوله‌مز .

شعر

على كل حال يأكل المرء زاده　　　على البؤس والضراء والحدثان

مآل

كشى خسته‌اولسون. فلاكت كورسون. بهمه‌حال رزق مقسومنى ييه‌جكدر. عاليجناب زاهدلردن برينه ديمشلركه قومشوكدن ايسته‌سه‌ك بلكه امداديكه يتيشور . جواب ويرمشكه . بن دنيانك صاحبى اولان اللهدن بيله ايسته‌ميورم . نرده قالديكه بنم كبى عاجز انساندن ايسته‌يه‌يم ...

شعر

اذا افتقروا غضوا على الضر حسبة　　　وان ايسروا عادوا سراعاً الى الفقر

مآل

انلر بر قوم نجيبدركه مبتلاى فقر وضرورت اولدقلرنده صيقنتى‌يه كوز يومارلر. تحمل ايدرلر . زنكين اولدقلرنده فقرا ايله همبزم اوله‌رق و آنلره بذل واحسان ايدەرك كنديلرده او زمره‌يه تيز التحاق ايدرلر .

ضرورة اثناسنده طلب وسؤال بويله چيركين اولونجه آرتق احتياج ملجئ يوغيكن جر وسؤال چركانه‌لكنه تنزلك. لئامة صريحه ، دنائت واضحه اولديغنده تردد ايديله‌مز . بوكبيلرك نائل ثروت اولانلرينه بك آز تصادف اولونور . چونكه بونلرك دركار اولان شو دنائتلرى جزاسى اوله‌رق چارپيله كلدكلرى

ضيق معيشت ، حرمان ثروت. لازم غير منفك اولورده دوكمدكارى يوزصويى. طاتمدقلرى مطاعم مذلت قالمز . ابو تمام طـائى يى هجو مقامنده (عبدالصمد بن المعذلك) شو بيتى. دنائهٔ مزبوره يى تصويرده كافيدر .

شعر

انت بين اثنتين تبر زلنا	س وكلتا هما بوجه مذال
لست تنفك طالباً لوصال	من حبيب اوطالبا لنوال
اى ماء لحروجهـه يبقى	بين ذل الهوى وذل السؤال

مأل

سن ناسه ايكى خوى ايله كورينيورسك كه هر ايكيسـيده داعىٔ مذلتدر . يا بر محبوبدن طلب وصال، يا بر زنكيندن طلب نوال ايتمكده سك. بويله ذل هوى. ذل سؤال آره سنده قالان آدمك يوزنده صومى قالير . رذيل وبد نام اولور . حياسزلقله شهرت آلير. (اكر بو ألچق حريف ناموسه رعايت وديلنجيلكدن مجانبت ايتسه ايدى . اميمكه عنايت سـبحانى سـايه سنده صيانت ناموسه مدار اوله جق معيشت تداركندن عاجز قالمزدى .

شعر

لا تطلبن معيشـت بتذلل	فلياً تينك رزقك المقدور
واعلم بأنك أخذ كل الذى	لك فى الكتاب مقدر مسطور

مألى

ذل و مسكنتله معيشت أرامه . شبهه يوق كه مقدر اولان رزقك سكا كله جكدر لوح محفوظ ازلده سـنك ايچون مسطور اولان هر شـيئى الاجغكه امين اول (ايكنجى شرط) طالبك مطلوبنى تأخير ومسئولنى كجيكديرمكه هيچ بر مساعد ميدان وموافق زمان بولونميوب درحال اجراسى واجب اولان شيلردن اولمسيدركه بو صورتده طالب . معذورين ميانده معدود اوله جغندن شايان تقبيح اوله ماز.

نه یاپسون . تأخیری جائز دکلکه بشقه درلو چارەسنه باقوب ایستەممك طریقنه کیتسون. اکر بویله اولوبده ینه طلب و سؤالده بولنورسه او وقت لوم وتشنیعه سزاوار اولەجغی بدیداردر .

شعر

ابی لی اغضاء الجفون علی القذی یقینی ان لا عسر الا مفرج
الا ربما ضاق الفضاء باهله وامکن من بین الا سنة مخرج

مألی

یقیناً بیلیرمکه . هر کوجلکك نهایتنده بر قولایلق واردر. ایشته بوحال . بنم کوز آغریسنه تحمل ایتمەمی ایجاب ایتدی . چوق کیمسەلره میدان طارالیر مزراقلر آرەسندن کچرلرده ینه فلاکتدن قورتیلورلر . (اوچنجی شرط) سائلك عرض حاجت. بیان ضرورت ایدەجکی کمسەیی تحری وامتحانده بولنەرق ذاتاً یا کریم اولدیغندن ویاخود سائله حرمت مخصوصەسندن طولایی مسئولنی اسعاف . مطالبنی ترویجه شتاب ایدەجك کمسەلری انتخاب ایتمکدرکه یوز صویی دوکدیکنه دکسون. یوقسه حمیت طویغوسندن محروم الچقلره آب رو دوکمکده هم مطلوبدن محرومیت همده بو یوزدن ملومیت درکاردر .

شعر

من کان یؤمل ان یری من ساقط نیلاً سنیاً
فلقد رجی الك یجتنی من عوسج رطباً جنیاً

مأل

ألچقلردن عطیه وکرم اومان ، دیکندن خرما میوەسی امید ایتمش دیمکدر. حضورنده عرض احتیاج اولنەجق شخص مسئول طرفنده معتبر اولان شروط اوچدر. (برنجی شرط) سائلك آچیقدن آچیغه سویلەسنه میدان ویرمیوب تعریض وکنایەسندن تنبه ایله. درحال اسعاف مطلوبنه شتاب ایتمکدرکه

بو صورتده سائل مذلتدن بر درجه‌یه قدر قورتارلمش اولور . نطقك افاده ایتدیکی دلالتی. حال دخی افاده ایلدیکندن. دلالة حاله برده تعریض نطقی انضمام ایدنجه کریم اولان ذاتك تصریحه قدر واردیرمامسی شیوهٔ کرم اقتضاسیدر .

شعر

اقول وستر الدجی مسبل — کما قال حین شکی الضفدع
کلامی ان قلته ضایع — وفی الصمت حتفی فما اصنع

مآل

کیجه پردهٔ ظلامنی اوزاتدیغنده بن قورباغانك شو سوزینی سویلرم. سویلسه‌م ضایع اولور. صوصسه‌م هلاك اولورم. بنده شاشیردم. بعض اهل کرم واردرکه تعریضی اکلادیغی ومقصده کره‌کی کبی واقف اولدیغی حالده سائلی ترذیل وبو سایه‌ده دیلنجیلکدن واز کچیرمك فکریله ایشی اکلامازلغه اورور. تاکه سائل آچیقله‌یجه مطلوبنی اسعاف ایدرسه‌ده حریفده رذیل اولور .

ابو تمام

من کان مفقود الحیا فوجهه — من غیر بواب له بواب

مآل

حیاسز امرانك قاپوجیسی اولمسه‌بیله یوزلرنده‌کی اکشیلك. بوابلق وظیفه‌سنی ایفاده کافیدر .

(ایکنجی شرط) سائله قرشو اظهار بشاشت. مرحبا دیه‌رك ابراز طلاقت ایله توسیع میدان محبت ایتمکدرکه ایسته‌دیکنی ویردیکنده مظهر شکران . ویرمدیکنده‌ده بشاشتی سایه‌سنده معذور طوتلسون (حکما) دوستکی کولنج یوزله قارشیله‌که برشی ویروب شکرینی آله‌مزسه‌ك. باری چهرهٔ عبوس کوسترمدیککدن طولایی نائل معذرت اوله‌سین دیمشلردر. ابن لنکك. حکایه ایدرکه (ابوبکر بن درید) برحاجة خصوصنده بر وزیره مراجعت ایدوب وزیر مزبور

حاجتنی اسعاف ایتمدیکی کبی فوق‌العاده صیقیلیر بونك اوزرینه (ابن درید) شو بیتلری سویلر .

شعر

لاتد خلنك ضجرة من سائل	فلخیر دهرك الك تری مسئولاً
لاتجبهن بالردوجه مؤمل	فبقاء عزك ان تری مامولاً
تلقی الکریم فتستدل ببشره	وتری العبوس علی اللئیم دلیلاً
واعلم بأنك عن قلیل سائر	خبراً فکن خبراً یروق جمیلاً

مآل

هیچ بر سائلدن صیقلمه . سنك حقکده خیر اولان . سائل اولمیوب مسئول اولمالکدر . بارکاهکه امید ایله کانلره جواب رد ویرمه ، چونکه سنك املکاه عالم اولمالك . بقای عزتکه دلیلدر . کریمی کوریرسك . کولج یوزندن کرمنه . اکشی یوزلیلری کورورسك . دنائتلرینه . انتقال ایدرسك . معلومك اولسونکه سن یقین زمانده ناسك ارزاق جانطه‌سی (مرجع أمالی) اوله‌جقسك بشاشتله عرض جمال ایتمکه باق .

(اوچنجی شرط) سائلك املنی تصدیق . ظننی تحقیق ایله برابر کندی حالیله أنك حالنی نظر ملاحظه‌دن کچیرمکدر چونکه اشبو احوال درتدر .

(۱) سائلك مستحق کرم . مسئول عنهك قدرت وتمکن صاحبی اوله‌سیدر . اشبو صورتده رد ایچون مساغ اولمیوب اسعاف ایتمك موافق شیوهٔ مروتدر . مکرکه مسئول عنه بخل و دنائت . تحمل رزالت اربابندن اوله . . نتهکم عبدالرحمن بن حسان بونلر حقنده شو بیتلری سویلر .

شعر

انی رئیت من المکارم عندکم	ان تلبسوا خزالثیاب وتشعبوا
فاذا تذوکرت المکارم مرة	فی مجلس اتم به فتقنعوا

مآل

كوزبيورمكه . سزجه كرامة . كوزل قماش كيمك . قارين طويورمقدر . برمجلسده مكارم ذكر اولندقده بارى باشكزى اورته‌رك كيزلنيك . بخلادن برينه صورمشلركه. مالكى نه ايچون صاقلايورسك . ديمشكه بر مصيبت زماننده امداديمه يتشمك ايچون . بوكا قارشى بهى نادان حريف . بخلدن بيوك مصيبتمى اولور . باشكه دانق ديمش اورمش. خبرك يوق. جوابنى آلمش .

شعر

مالك من مالك الا الذى	قدمت فابذل طائعاً مالكا
تقول اعمالى ولو فتشـوا	رئيت اعمالك اعمى الكا

مآل

تحصيل رضاى بارى اوغرند صرف ايتديكك مالدن بشقه‌سنه مالك دكاسك. همان كافه‌سـنى كندى طوع ورضاك ايله او يولده طرح ايت . عملم . عملم ديوب طوريبورسك . هى زواللى . ابى باقسه‌ك . سنى كور براقان عملكدر . چونكه سنى مغرور ايديور .

ابو العتاهيه

خزن البخيل على صالحه	اذ لم يشـقل برم ظهرى
ما فاتنى خير امرئ وضعت	عنى يداه مؤنة الشـكر

مآل

بخيلك بكا قرشى امساكى عين لطفدر . چونكه احسانى ايستمه يوكليوب مديون شكران ايتمه‌يور . شـكر كبى برمشـقتى اوزرمدن قالديران ذاتك لطفنى انكار ايده‌مم . سائلك بويله‌جه استحقاقى، كريمكده قدرتى ثابت اولدقده رد ايتمك قانون مروتجه مناسب كورلمديسه بردها شويله تدقيق نظر اولنور. محيبا مطلوبنك

تأخیر اسعافی خصوصنده مضرت وارمی . یوقمی . تأخیر مضر ایسه . بذل واحسانده عجله ایده‌رك سائله ویره‌جکی اوت جوابنی ، فعلاً ، یاپارم سوزینی عملاً اثبات لازمدر . حکما دیمشلردرکه . سائلی الحاحه مجبور ایتمه‌دن ایشنی کورمك أیروجه بر مروتدر .

محمد بن حازم

ومنتظر سؤالك بالعطایا　　واشرف من عطایاه السؤال
اذا لم یأتك المعروف طوعاً　　فدعه فالتنزه عنه مال

مأل

او سنك عطایی ایسته‌مکه انتظار ایدییور . حالبوکه عطایا سندن زیاده ایسته‌مك دها کوچ وشرفلیدر . مادامکه احسان سکا طوعاً کلمیور آندن یوز چویرکه اوده بر مالدر .

اکر تأخیر . داعیٔ فوت یاخود بادیٔ مضرت دکلسه . فضلا بو بابده اختلافه دوشمشلردر . بعضیسی اولی اولان . اولاً وعد ایله أغزینی صولاندیروب برزمان صکره‌ده فعلاً انجاز ایده‌رك شیرینکام ایتمکدرکه . بوصورتله کندیسی صفت وفا ایله متصف اولدیغی کبی . سائلده بر وعد . برده انجاز لذتیله متلذذ اولسون . فخر عالم افندمز . وعدده آیروجه بر احساندر . مألده (العدة عطیة) بیورمشدر . (فضل ابن سهل) کندیسندن احسان ایستین برکیمسه یه شویله سویلدی . بوکون وعد . یارین انجاز ایدرمکه . سن طاتلی خیالرله متذوق ، بنده کرمایه یاقیشان لباس وفا ایله متزین اوله‌رق هر ایکیمزده مستفید اوله‌لم . (یحیی بن خالد) برکمسه‌یه برشی وعد ایده‌رك چکیشدیروب . شمدی ویرمك اقتدارکزده ایکن وعد ایدوب صالالامقده صفاندر . دیدکارنده بر ایش اولاً وعد اولنوب انتظار جشنیسی طاتدیرلمزسه حصولندن صکره لذتی آ کلاشلماز . وعد . چشنی . أنی انجاز ایتمك طعامدر . طعامك طادینی اولجه طادوب کمال اشتهادن صکره ییین کمسه ایله فجأة طعام ییان کمسه‌نك آلدیغی لذت مساوی اولمیه‌جغی طبیعیدر . براقك بنی

حالمه. تا که بندن ایسته‌نیلان حاجت. وعد خمیریله مایه‌لنسون. صکره ده کوزلجه
انجاز ایله پیشوب اکرام ایتدیکم آدمی ممنون ایتسون جوابنده بولوندی .
(بعض بلغا) کوزل کوزل وعد ایله سائلك آغزینی نصل صولاندیردکسه
اویله‌جه انعام ایتکه ثمرهٔ لسان ایله ثمرهٔ احسان برلشسون . یاپامیه‌جغك شیئی
وعد ایتمه‌که یا یالان سویله‌دیککدن طولایی کنهکار یاخود عاجز قالدیغکدن طولایی
شرمسار اولمیه‌سك دیدی. علمادن دیکر فرقه . وعد ایله سائلی آرزو یوکی
آلتنده یورمقدن ایسه . درحال مسئولنی بخش ایتمك توقیت وانتظاردن اولادر
چونکه وعد ایله‌وقت کچیشدیرن ذات. یا او کسه‌درکه حال حاضرده اقتداری
یوقده تعلیق ایتدیکی زمانه آنجغه مجبور اولیور. یاخود اقتداری وار اما. بخیل
اولدیغندن بردن انجازه جسارت ایده‌میوب یواش یواش نفسنی آلیشدیرمق
ایچون امید ایتدیکی زمانه قدر کلام وعدی‌یی آغزندن قیرلاتیور . شو ایکی
کسه ایچون بوکبی معذرتلر نظر حکماده مقبول دکلدر . مادامکه حال حاضرده
استطاعه‌سی یوقدر استقبالده مجهول بر استطاعه ایچون سائلك ذهنی یورماملی.
مادامکه طبعنده بخل واردر. نه وعد ایتملی. نه‌ده انجازی ایچون نفسنی ریاضت
وچاله‌یه چکمه‌لی. شوحالده وعدایدلدیمی درحال انجاز ایتمك بزم تحت‌التزاممزده‌در
دیدیلر .

شعر

یا ایها الملك المقـد	دم امره شرقاً وغرباً
امنن بختم صحیفتی	مادام هذا الطین رطباً
واعلم بان جفافه	مما یعید السهل صعباً

مآل

ای شرق وغربه حکمران اولان پادشاه . شو چامور یاش ایکن بنم صحیفهٔ
فرمانیمی تمهیر ایله . قورویه‌جق اولورسه قولایلر زوره انقلاب ایلر . یعنی زمان
قدرتکده تنفیذ مطلبه شتاب ایت . صکره نه اولور ، نه اولمز .
بو فکری التزام ایدنلر . علاوهٔ مقال اوله‌رق شونیده درمیان ایتدیلر .

وعد صورتنده سائلك انتظار آجيسنی طاتمسی . وقت مرهونی كاوب بردها مراجعت مذلتی . شايد وعددن نكول الويردكده قلب قيرقينلغی احتمالی . انجاز اولونسه بيله چشمهٔ احسانی بولاندیره جغنده وسائلك بوكا قرشو شكر و محمدتی كوشه‌يه چكنده شبهه يوقدر .

شعر

ان الحوائج ربما ازری بها　　عندالذی تقضی له تطويلها
فاذا ضمنت لصاحب لك حاجة　　فاعلم بان تمامها تعجيلها

مآل

اوزون . اوزون وعدلر . قضا اولنان حوائجه عيب ايراث ايدر . احبابكه بر حاجتی ضامن اولدكی. امين اولكه أنك درت اوجيله تمامی سريعاً ايفاسيله‌در .

(ايكنجی حال) سائلك غير مستحق. مسئول عنهك غيرمقتدر اولمه‌سيدركه اشبو صورتده سائلی رد . مطلوبنی منع ايتمك عقلاً ، شرعاً جائز ايسه‌ده . اثنای رددده ابراز لينت واوزرينه برده بسط بساط معذرت ايده‌رك كنديني ذم وقدحدن صيانت اولادر . چونكه عالمده هرزوكورده احسان اولنمديغی كبی هر معذورك حقنده منصفانه معامله اولنه‌مز. انصافی جلب ايچون معذرت مزبوره‌يی انلرك ادراكنه حواله ايتميوب أچيق أچيق سويلك موافق حزم و احتياطدر .

(ابوالعتاهيه) ناسك انصافسزلغنی شويله وصف ايلمدی .

شعر

ايا رب ان الناس لا ينصفوننی　　فكيف وان انصفتهم ظلمونی
فان كان لی شی تصدوا لاخذه　　وان جئت ابغی شيأهم منعونی
وان نالهم بذلی فلا شكر عندهم　　وان انا لم ابذل لهم شتمونی
وان طرقتنی نكبة فكهوا لها　　وان صحبتنی نعمة حسدونی
سامنع قلبی ان يحن اليهم　　واغمض عنهم ناظری وجفونی
واقطع ايامی بيوم سهولة　　اقضی بها عمری ويوم حزونی
الا ان اصفی العيش ماطاب غبه　　وما نلته فی لذة و سكونی

مآل

يارب. ناس بنم حقمده منصفانه معامله ايتميورلر. بن أنلره انصاف ايله معامله ايتديكمده، نيچون بكا ظلم ايديورلر. الده برشى وارسه قاپمغه تصدى، بن أنلردن برشى ايسته‌سم منع ايديورلر. بوندن صكره قلبمى أنلره ميلدن منع. كوزلريمى كرپيكلريمى أنلره باقمقدن يومه‌جغم؛ ايامى سهولتله كچيردرك. محنت كونلرينه مقابله ايده‌جكم. عيش وصفانك اعلاسى. انجامى سكون ايله كچن كونلردر.

(اوچنجى حال) سـائل مستحق ، مسئول عنه غير مقتـدر اولمقدر كه بو صورتده، مسئول عنهه دوشن وظيفه، سائلك احتياجاتندن الكاوفاغنى اولسون ممكن اولدقجه تسويه‌يه جبر نفس ايدوب ناسك ذم وقدحنه سد چكمكدر. ياخود بوبابده‌كى اعذار مشروعه‌سنى سرد وانيانله اسعاف ايده‌مديكندن طولايى كنديني معذور كوسترمكدر . (ابو نصر عتبى)

شعر

الله يعـلم انى لسـت ذا بخـل	ولست ملتمساً فى البخل لى عللاً
لكن طاقة مثـلى غير خافيـة	والنمل يعذر فى القدر الذى حملا

مآل

الله بيليركه بخيل دكلم. وبخل ايچونده علل آرايانلردنده دكلم. بنم كبى عجزدنك مقدار طاقتى هركسـك معلوميدر . قرنجه بيـله يوكلنديكى مقدارك آزلغنده معذور كوريلور . بعض ارباب كرم واردركه زمانيله مربع نشـين اريكهٔ اقبال ايكن . فلكك سلهٔ ادبارينه چارپيله‌رق انعام واحسـان وقضاى حوايج قدرتى كنددن سلب اولنمشدر . بوكبى ذواتك، ألشدقلرى حاجت روالقدن عجزلريله زمان اقباللرينـه طوغرى بر نظر تحسر فيرلاته‌رق ألدقلرى باد سـموم تأثريله بكزلرينك درحال صارارديغى، كوزلرينك اشـك تحسرله طولديغى مشهودمز اولمشدر .

شعر

وكنت كباز السؤ قص جناحه   يرى حسرات كلما طار طائر
يرى طائرات الجو تخفق حوله   فيذكر اذريش الجناحين وافر

مآل

بن قنادی کسلمش برشهبازه بکزه‌دم‌که زوالی حیوان، وقتیله برابر اوچدیغی قوشلرك کندی اطرافنده اوچدقلرینی درین درین تماشا ایده‌رك کندی قنادلرینك قوتلی زمانلرینی متحسرانه خاطرلر. ایشته بن بو شهبازله همحال اولدم.

(دردنجی حال) سائل غیر مستحق، مسئول منه مقتدر بولنمقدرکه بو صورتده نظر اولنور . اکر شخص کریم ، سائلك عدم استحقاقنه باقه‌رق انعام ایتمدیکی حالده قدح ومذمت، هجو وشناعت قورقوسی درکار ایسه، مجرد دفع بلا وصیانت ناموس نیتیله بذل و احسانده تکاسل ایتمامك مستحسندر . فخر عالم افندمز وقایهٔ عرض اوغورنده کشینك بذل ایتدیکی مال صدقه‌در مآلنده ، ماوقی به المرء عرضه فهو صدقة ﴾ بیوردیلر. بویله براندیشه اولمدیغی تقدیرده ، ارباب تدقیقدن بعضلری، سؤال طرفنده غلبه التزام ایده‌رك و رجایه خسران، امله یأس وحرمان ایله مقابله ایتمك شیوهٔ کرمه ملایم دکلدر . دیه‌رك بنه احساندن واز کچلمامسنی مناسب کورمشلردر . مع مافیه تکرری حالنده منع ایدە ایده طبع کریمانه وهن عارض اوله‌رق بخل وخساست طبیعة ثانیه اولمق احتمالی اندیشه‌سیله هرحالده بخشایشی کسمامك دها اولادر. اصمعی ، کسائیدن شو بیتلری روایت ایلدی .

شعر

كانك في الكتاب وجدت لاءً   محرمة عليك فلا تحل
فما تدرى اذا اعطيت مالاً   ايكثر من سماحك ام يقل
اذا حضر الشتاء فانت شمس   وان حضر المصيف فانت ظل

مآل

ای کریم. سن کویا که قرآن کریمده . لا کلمه سنك اوزریکه حلی قبول ایتمز حرام اولدیغنی کورمشسکده کسه‌یه لا دیمیورسك . احسانلرکده مالكك آزلغی قورقوسی، چوقلغی ملاحظه‌سندن بریسك . قیش کونلرنده فقر ایچون شمس تابان، یاز کونلرنده ظل امن و امانسك . علمادن دیکر فرقه‌ده ، سائلك عدم استحقاقنی ملاحظه وبویله نا اهللره ابذالك، حقوق‌مشروعه واحتیاجات مبرمه‌یه صرف ایچون مدار عجز اولمق مطالعه‌سیله مذکور سائلی رد و آندن ایدیلان اقتصاد ایله استقبالده ظهوری ملحوظ اولان مصارفك اسباب تسهیلنی تأمین ایتمك طرفنی توصیه ایتمشلردر. بعض شعرا شوفکری ترویج ایچون شو بیتلری سویلمشدر .

شعر

لا تجد بالعطأ فی غیر حق   لیس فی منع غیرذی‌الحق بخل
انما الجود ان تجود علی من   هو للجود والذی منك اهل

مآل

نا اهللره انعام ایله جومردلك ایتمه ، بونلری منع ورد بخلدن صایلمز . جود حقیقی، اکا مستحق اولانلره صرف ایتمکدر، لکن بو خصوص اورتاده وعده دائر سوز جریان ایتمامش ایسه‌در . یوخسه وعد سببیله ادایه مدیون اولدیغی جهتله سائلك عدم استحقاقنی اوکه سوره‌رك جواب رد ویرمك شیوه کرمه منافی وقدرت ادا و سبقت وعد ایله برابر عدم ایفاء بخل ودنائت وکذب و خساست صفیله توصیفه بادی اوله‌جغی طبیعیدر . امدی کریم اولان ذات، هانکی صورتده اولورسه اولسون بر شیئی وعد ایتدیمی. وعد ایله انجاز آره‌سنی اوزاتمه‌ملیدرکه بر و احسانی مقبوله کچمیوب شکرینی اداده سائلی تکاسله دعوت ایتمه‌سین .

بشارين برد

اظلت علينا منك يوماً غمامة　　　اضائت لنا برقاً وابطا رشاشها
فلا غيمها يجلى فييأس طـامع　　　ولا غيثها يأتى فيروى عطاشها

مأل

بزم اوزريمزه سحاب وعدك كولكه‌سنى يايدى . شمشكلر چاقه‌رق قلبمزده اميـدلر اوياندیردى اما ياغمورى كجيكدى . بلوط آچيلميوركه مأيوس اولوب طمعمز زائل اولسون. ياغموريده كلميوركه صوسزلر صويه قانسونلر. اغنيا ايچون وعدنى انجاز ايلدكدن صكره ﴿ اليدالعليا خير من اليدالسفلى ﴾ حديث شريفنى درخاطر ايدرك غرور وسروره طالمق خوش نتيجه كتيرمز .

شعر

فانك لاتدرى اذا جاء سائل　　　ءانت بما تعطيه ام هو اسعد
عسى سائل ذوحاجة ان منعته　　　من اليوم سؤلا ً ان يكون غد

مأل

سائله ايده‌جكك انعام ايله، سنمى نائل سعادتسك. اومى، بوراسنى بيله‌مزسك. مأمولدركه قوغديغك سائل برقاچ كون صكره نائل ثروت اولورده ، سن كوشهٔ ادباره آتيلورسك . آنجق سـوينه جك افتخار ايده‌جك نقطه. جنـاب حقك قوللرينك ارزاقنى آنك ايله اصحابنه تقسيم ايده‌رك مأمن ارزاق عباد ومصون ادبار ويأس اولمه‌سيدر .

حكايه اولنوركه بركمسـه زهاددن برينـه ، مضايقهٔ حالنـدن شـكايت ايتدكده ، زاهد مزبور عيالك ايچنده رزقى الله اوزرينه اولميانى وارسه بزم اوه كوندر جواب ظريفانه‌سـنده بولندى . ابن سـيرينك مجلسنه هركون مركب سوار اوله‌رق دوام ايدنلردن بريسنى ينه بركون مركبسز كوروب مركبى نه‌يادك

دیدکده ، یعنی ، صمانی ویرمك آغیر کلدیده صاتدمده یجك . صاتدکی صاتدکده رزقینی خانه‌کده حبس ایده‌بیلدکمی البتـه رزقنیده برابر کوتوردی جـوابنی ویردی .

ابن رومی

ان لله غیر مرعاك مرعی   نرتعیه وغیر مائك ماءً
ان لله بالبریة لطفاً   سـبق الامهات والآباء

مآل

سنك مرعاکدن و صویکدن بشـقه جناب حقك نیجه مرعا وصولری واردر ، اللهك مخلوقات ایچون نیجه الطاف سبحانیسی واردرکه آنالر بابالردن اول مقدردر . ارباب کرمك احسـان و عطاده مطمح نظرلری آنجق رضای باری اولمق لازمدر . نصلکه ابو بکره‌نك عمر بن الخطابدن حکایه ایلدیکی شو وقعه اشبو لزومی واضح بر صورتده کوسترمکده‌در .

بر اعرابی حضور فاروقی‌یه کلوب شو بیتلری اوقور .

یاعمرالخیر جزیت الجنة   اکسی بنیاتی و امهنه
وکن لنا من الزمان جنة   اقسم بالله لتفعلنه

مآل

ای صـاحب خیر اولان عمر. الله جزاکی جنت ایلسون . قیزلرم و انلرك انالری عریاندر. اکسـابیور ، زمانك آتدیغی ادبار اوقونه قارشی بزه قالقان اول . الله عشقنه شـو رجالریمی اسـعاف ایله (حضرت عمر) بودیدکلرکی یاپمازسه‌م نه اولور دیدکده .

اعرابی

اذاً ابا حفص لا ذهبنه

مآل

اوحالده مأيوساً دونر كيدرم ديدی (حضرت عمر) كيدرسه‌ك نه اولور ديدكده :

اعرابی

يكون عن حالی لتسئلنه	يوم تكون الاعطيات هنه
و موقف المسئول بينهنه	اما الی نار و اما جنة

مآل

عطای الهيه جمع اولونوب . اعطاده بولونانلرك طوراغی جنته ، منع احسان ايدنلرك مقری آتش اولديغی كونده بنم حالمدن سنده مسئول اولورسك ديدكده حضرت عمر صقالی اصلانيرجه‌سنه اغلادقدن صكره ، كوله‌سنه شويله خطاب ايدر . آل شو كوملكمی شو اعرابی‌يه وير . شعرندن ايچونمی خير بالكه سويلديكی قيامت كوننك دهشتندن ايچون . واللهی بوندن بشقه‌سنه مالك دكلم كه آنيده ويره‌يم .

بروجه معروض. عطاياده رضای الهيدن بشقه بر شی كوزه‌دلمزسه شخص كريم ايچون عندالهيده بيوك بر شرف بخش ايلر . انعام اولنان فقيركده ايجنه سيكر . يوقسه بعض نابختكان اغنياده كورولديكی كبی . انعام قرشولغنده طلب شكر و ثنا واميد مكافات بولونورسه صاحبی مكر ملكدن چيقارده شكر وثنا اومديغندن طولايی مرائيلر زمره‌سنه ، مكافات بكله‌ديكندن طولاييده تجار زمره‌سنه التحاق ايده‌رك نه‌شايان اجر وثواب . نه‌ده مستحق مدح وستايش اولور . ابن عباس) (ولا تمنن تستكثر) آيه‌سنك تفسيرنده (انه لا يعطی عطية يلتمس افضل منها) يعنی بر كسه بر عطيه قرشولغنده آندن اعلاسنی كوزله‌مكدن نهيدر بيورديلر . حسن بصری ياپديغك عملی چوق كورمه ديمكدر ديدی .

(ابو العتاهيه)

وليست يد اوليتها بغنيمة	اذا كنت ترجوان تعدلها شكرا
غنی المرء مايكفيه من سد حاجة	فان زاد شيئاً عادذاك الغنی فقرا

مآل

ویردیکك نعمت مقابلنده شکر وثنا اومارسه‌ك او نعمتدن صایلمزه کشینك غناسی، احتیاجنی دفع ایده‌جك مقدارده مالك بولونمه‌سیدر . بوندن زیاده‌سی بر نوع فقردر .

معلوم اوله‌که. کریم. کرامت ولطف ایله، لئیم ایسه حقارت وعنف ایله احسان واکرامده بولنور . جود ایتسه کرهاً بیار .

شعر

رأیتك مثل الجوز یمنع لبه   صحیحاً ویعطی خیره حین یکسر

مآل

بن سنی جویز کبی کوریورم که قیرمانجه ایچندن بر شی چیقماز سنده قورقمانجه بر شی ویرمزسك . امدی ای کریم سنده حقارت وخوفی انعامکه سبب قیلارق بر طاقم اراذل ناس زمره‌سنه داخل اولمه بلکه احسانکی مجرد فطرت کریمانه‌کدن طولایی یاپ که بحق کریم صفتنه استحقاق کسب ایده‌سك یوقسه جبر واکراه طولابیسیله بیارسه‌ك کریم دکل . لئیم نامیله یاد اولنورسك

عباس بن احنف

صرت کانی ذبالة نصبت   تضیٔ للناس وهی تحترق

مآل

بن قندیلك فتیلنه بکزه‌یورم . کندم یانه‌رق خلقی تنویر ایدییورم . برّك ایکنجی نوعی. معروفدرکه اوده قولی. وعملی اولمق اوزره ایکی نوعدر . نوع اولدن عبارت اولان معروف قولی کوزل سوز سویلمك ، خلقه قرشو کولج یوزلی بولنمق وعرض محبت ایلمکدرکه بونکده باشلیجه باعث وسببی اخلاق حسنه ورقت طبعدر . سخا محدود اولوب حدینی تجاوز اسراف اولدیغی کبی

معروف قولی دخی محدود اولوب تجاوز اولوندقده یالتاقلق مرتبه‌سنه وارارق مذمومدر. حد معروفه رعایت اولنوب اعتدال محافظه ایدیلیرسه نظر شریعتده ممدوح ومأمور به اولان معروف قولی تحقق ایدر. (ابن عباس) ﴿ والباقیات الصالحات ﴾ آیهٔ جلیله‌سنك تفسیرنده ﴿ باقیات صالحات ﴾ کلمات طیبه‌در. دیمش (سعید بن جبیر) صلوات خمسه ایله تفسیر ایلشدر. ابوهریره‌دن مروی اولدیغی اوزره فخر عالم افندمز (انکم لن تسعوا الناس باموالکم فلیسعهم منکم بسط الوجوه وحسن الخلق) یعنی ای امتم سزك کافهٔ ناسه اموالکزی بذل ایتمکه طاقتکز یتمز. باری کولج یوز و اخلاق حسنه ایله معامله‌کزی توسیع ایدیکز بیورمشلردر. روایت اولوندیکه حضور پیغمبریده اعرابینك برینك شو بیتلری اوقوندقده فخر عالم افندمز (ان من الشعر لحکمة وان من البیان لسحراً) یعنی شعرك حکمت اولانی ، بیانك سحر اولانیده واردر بیوردیلر.

شعر

وحی ذوی الاضغان تسب قلوبهم	تحیتك الحسنی فقد یرقع النعل
فان دحسوا بالمکر فاعفوا تکرماً	وان حبسوا عنك الحدیث فلا تسل
فان الذی یوذیك منه سماعه	وان الذی قلو اورائك لم یقل

مآل

نیجه قبیله واردرکه کولج یوزله سنك بر سلامك. آنلرك کینلی کوکللرینی اسیر ایلر. مشهور مثلدرکه ییرتیق نعل یمایی قبول ایدر. آنلر سنك حقکده مکر وفساد ایدرلرسه عفو ایله اکرام ایت. سندن بر سوزی کیزلرلرسه صورمه. زیرا آنلرك سوزنی ایشتمك بالکه سکا اذا ویریر. ارقه‌کدن سویلنان. سویلنمامش کبیدر. عتابی‌یه ، دائما ناسی کولنج یوزله قرشولیورسك دیدکلرنده. أزبرشیله دفع بلا کوچدر اما، کولج یوزله دوست قزانمق مبذولدر. جوابی ویردی. (منثور حکمده) حیاسی آز اولانك احبابیده آزدر دینلدی.

شعر

بنی ان البر شیئ هین　　　وجه طلیق وکلام لین

مأل

اوغلجغزم . ایولك پك قولایدر . کولج یوز ، طاتلی ، یومشاق سوز .

شعر

المرء لایعرف مقداره　　　مالم تبن للناس افعاله
وکل من یمنعنی بشره　　　فقل ما یمنعنی بماله

مأل

کشینك افعالی ناس ایچنده ظاهر اولمدقجه مقدار اخلاقی بیلنمز . یوزمه کولمیه‌نك ، مالندن منفعت اولمیه‌جغی اشکاردر .

نوع ثانیدن عبارت اولان معروف عملی ، ارباب مناصبك ، مصالح عبادك تمشیت اموری خصوصنده معاونت و مواساتده بولونمه‌لریدر . بوکاده باشلیجه باعث ، ناس حقنده طبایع ارباب حمیتده مرکوز اولان خیرخواهلقدر . معروفك اشبو نوعی محدود اولمدیغی جهتله . نوع اوله مخالفدر . چونکه شو معامله‌ٔ خیرخواهانه نه قدر چوق اولسه بیله ینه ایکی منفعتی جامعدرکه . بری فاعله عائد اولان نیل مثوبات . وابقای نیك نام ، دیکری مبروره عائد بولنان تسویهٔ مصلحت ، تخفیف مشقت خصوصلریدر . بونلر ایسه بر طاقم خیرلی ایشلردرکه ، نه قدر چوغالیرسه اوقدر مرغوب اولور . بناءً علیه تعیین حده لزوم یوقدر . حضرت جابردن مرویدرکه . فخر عالم افندمز هر ایولك صدقه‌در . مألنده ﴿ کل معروف صدقه ﴾ بیورمشلردر . دیکر برحدیثنده دخی ﴿ صنایع المعروف تقی مصارع السوء ﴾ یعنی تسویهٔ مصالح امثاله ایولکده بولونمق . انسانی هلاکدن قورتاریر بیوردیلر . دیکر برحدیثده ﴿ المعروف کاسمه واول من یدخل الجنة یوم القیمة المعروف واهله ﴾ یعنی معروف اسمی کبی کوزلدر . یوم قیامتده اولجه

داخل جنة اولان ، ایولك و آنك اهلیدر بیوردیلر. حضرت علی، ایولککزه کفران ایدنلرك حالی سزی ایولك یاپمقدن صوغوتمسون. چونکه بری کفرانده بولونورسه، بیکی شکرانده بولونور بیوردیلر . شاعر حطیئة دیدی

شعر

من یفعل الخیر لا یعدم جوائزه   لا یذهب العرف بین الله والناس

مآل

ایولك ایدن محروم مکافات اولمز . ناس ایله الله آراسنده ایولك ضایع اولمز . بهمه حال مکافاتی کورولور .

ریاشی

یدالمعروف غنم حیث کانت   تحملها کفور ام شکور
ففی شکرالشکور لها جزاء   و عندالله ما کفر الکفور

مآل

ایولك کرك اهل شکرانه، کرك اهل کفرانه ایدلسون هر زمان غنیمتدر. شکر ایدنلر دنیاده مکافاتنی ویرمشلردر . کفر ایدنلر بوراده ایدرلرسه ده یوم قیامتده ایده میه جکلرینه امین اول .

امدی ارباب اقتدار، زمان قدرتلرینی فرصت، اوان مکنتلرینی غنیمت بیله رك بوکون یارین دیمیوب درحال جمعیت بشریه یه ایولك اجراسنه شتاب ایتملیدرلر . نیجه کمسه لر کورلمشدرکه قدرتنك دوامنه کوکنه رك عاقبت لحوق عجز، فوات فرصت سببیله ایولکدن محروم قالمشلردر .

شعر

مازلت اسمع کم من واثق خجل   حتی ابتلیت فکنت الواثق الخجلا

مآلی

قدرتنه کوکنوب نهایت خجیل دوشنلری ایشـیدیر طورووردم . عاقبت اودرده بنده مبتلا اولوب خجیل اولدم .

اکر بونلرده دهرك مصائب کونیه‌سنی وقوعندن اول تفرس اولسه ایدی . خیر خواهلق خصـوصنده سرعت کوسـتره‌رك فرصت حاضره‌یی الدن قاچیرمزلردی . بوخصوصده عجله‌نك لزومنی اشبو حدیث شریف کوستریر . فخر عالم افندمز. هر شسیئك بر ثمره‌سی واردر . ایولك ایتمنك ثمره‌سی سریعاً اجراسـیدر . مآلنده ﴿ لکل شیئی ثمرة وثمرة المعروف تعجیل السراح ﴾ بیوردیلر . نوشروانه بلانك بیوکی ندر . دیدکلرنده ایولکه قدرت وار ایکن اجراسنده تکاسل سببیله قدرتی الدن قاچیرمقدن جوابنی ویردی .

شعر

اذا هبت ریاحك فاغتنمها	فان لکل خافقة سکون
ولاتغفل عن الاحسان فیها	فماتدری السکون متی یکون
وان درت نیاقك فاحتلبها	فما تدری الفصیل لمن یکون

مآل

روزکار اقبالك اسیورکن غنیمت بیلده ، احسانده قصور ایتمه . چونکه هر متحرکك بر سکونی واردر . دوه‌ك سود ویریرکن صاغوب سودینی یمکه باق. بیلمزسك که یاوروسی کیمك اوله‌جقدر. وزرای بنی عباسدن برینه، ظرفادن بریسی بر حاجت ایچون مراجعت ایدر، دوچار تأخر اولدقده شکایاتی حاوی شو شعرلری یازار کوندریر .

شعر

اما یدعوك طول الصبر منی	علی استئناف منقعتی وشغلی
وعلمك ان ذا السلطان غاد	علی خطرین من موت وعزل

وانك ان تركت قضاء حقى　　الى وقت التفرغ والتخلى
ستصبح نادماً اسفاً معزى　　على فوت الصنيعة عند مثلى

مآل

بنم اوزون اوزادی‌یه صبر وتحملم. سنكده مناصب رفيعه اصحابنك برى اولوم. دیكرى غزل كبى ايكى مخاطره‌يه معروض اولدقلرينه علمك، هنوز ايشيمك كورنمسيله تأمين استفادمه سنى سوق ايتميورمى ايشمك كورلمسنى بوش بر زمانه تعليق ايديورسه‌ك. امين اولكه قدرتك فوت اولوب بنم كبى بر آدمك ايشنى تسويه‌ده تكاسل ايتديككدن طولايى پشيمان وتعزيه‌يه شايان اولورسك فرصت قدرت وار ايكن تسويهٔ مصالحه باقكه شايان تبريك اوله‌سك .

واجب التوقير ذواتدن برى. مصالحنك تسويه‌سنده قصور ايدن بر والى‌يه شو بيتلرى يازمشدى .

شعر

اعلى الصراط تريد رعية حرمتى　　ام فى الحساب تمن بالانعام
للنفع فى الدنيا اردتك فانتبه　　لحوائجى من رقدة النوام

مآل

بكا حرمتكى صراط كوپريسى اوزرنده‌مى ياپاجقسك . يوخسه يوم قيامتده حساب اثناسنده‌مى انعام ايده‌جكسك. افندى، بن سكا آنجق دنيا ايچون مراجعت ايتدم . آخرت ايچون دكل، كوزيكى آچ بنم ايشمى كورمكه باق .

كثرت اشغالنى مدار معذرت طوتان بر وزيره (ابو على البصير) شو بيتلرى كوندردى .

شعر

لنا فى كل يوم نوبة قد ننوبها　　وليس لنا رزق ولا عندنا فضل
فان تعتذر بالشغل عنا فانما　　تناط بك الاعمال ما اتصل الشغل

مآل

بزم ایچون کونده نه نوبتلر واردرکه آنلری بز رزقمز کچیریرز . سن ایسه انعامکه کثرة اشغالکی عذر طوتیورسین. أی اوغل . سنك مشاغلمدن قورتلمك ممکنمی. سن اشغال ایچنده چالقاندقچه مصالح او نسبتده حضورکه تقدیم اولونور .

معلوم اوله که انعام واحسان وبذل معروفك نشر واعلانی ناس بیننده باعث اشتهار اولوب ارباب کرمك قلبنه بر نوع ناز واستغنای منعمانه خطور ایدرك عملنك محو واحباطنه سبب اولمق احتمالی بولونديغندن. اولنان اکرامك کیزلی طوتلمسی ارباب ادب وعرفان شرائط اکرامدن صايمشلردر . بعض حکما . ایولکی ایتدیکك وقت کیزلمکه . بشقه‌سندن کوردیکك ایولکی نشره چالش دیدیلر .

دعبل خزاعی

اذا انتقموا اعلنوا امرهم وان انعموا انعموا باکتتام
یقوم القعود اذا اقبلوا وتقعد هیبتهم بالقیام

مآل

آنلر انتقام آلمق ایسته‌دکلرنده کیزله‌مز اعلان ایدرلر . اما انعام ایدنجه کیزلمه‌یه چالیشیرلر . آنلر کلیرکن برای تعظیم اوطورانلر قیام ایدرلر . آنلرك یرینه کلنلرك هیبتی اوطورر . اما ستره چالیشیلورده مستور قالیرمی (نه‌کزر) بالعکس ظهور واشتهار ، وضوح انتشارینه سبب اولور . چونکه نفوس انسانیه کندیسندن کیزلنن شیئك اظهارینه حریص اولمق اوزره مفطوردر . بهمه حال نشر ایده‌جکدر .

سهل بن هارون

خل اذا جئته یوماً لتسئله اعطاك ماملکت کفاه واعتذرا
یخفی صنائعه والله یظهرها ان الجمیل اذا اخفیته ظهرا

مآل

ممدوحم بر دوستدرکه برشی ایچون مراجعتکده ، النده نه وارسه ویرر وقصورینك عفوی ایچون معذرت عرض ایلر . ایولکارینی کیزلر . اللهده برر برر میدانه چیقارر . ذاتاً کوزل شی کیزلندکجه میدانه چیقار .

بخش اولنان عطایانك کرما نظرنده آز و کوچك کورلمسی کبر وغرور واستغنای متجبرانه‌یه مانع اوله‌جغی مطالعه‌سیله شرائط انعام جمله‌سنه ادخال ایدلمشدر . حضرت عباس رضی‌الله عنه افندمز ، ایولك اوچ شیله تمام اولور . (۱) تعجیلی (۲) کوچك کورلمسی (۳) کیزلنمسی ، تعجیلاً تسویه اولنورسه ایولك ایدیلان آدمك ایچنه سیکر . کوچك کورلدیکی صورتده عندالله عظیم اولور . کیزلنیرسه اتمامنه میدان بولنور .

شعر

زادك المعروف عندی عظماً	انه عندك میسور حقیر
و تناسیت کان لم تأته	وهو عندالناس مشهور خطیر

مآلی

سنك ایولکلرك سنجه حقیر ایسه‌ده بنم نظرمده کیتدکجه بیومکده‌در . سن آنی یاپمامش کبی اونوتمقده‌سك او ایسه ناس ایچنده مشهور و متعارفدر ::

اسقاط شکر واحباط اجرك قوتلی اسبابندن بولونان (امتنان) که ایتدیکی ایولکلری باشه قاقمق (اعجاب) که کندینه عجب وعظمت کتیرمك خصیصه‌لرندن صاقنمق ، معروف عملی شرائطی جمله‌سندن معدوددر آنکچون فخر عالم افندمز ، ایتدیککز ایولکی باشه قاقمقدن صاقینك که مستحق اوله‌جغکز شکری ابطال ، اجر ومثوباتی قربن زوال ایلر مآلنده (ایاکم و الامتنان بالمعروف فانه یبطل الشکر ویمحق الاجر) بیورمشلردر . بونی متعاقب (ولا تبطلوا صدقاتکم بالمن والاذی) آیهٔ جلیله‌سنی اوقومشلردر . (ابن سیرین) بر کیمسه‌نك دیکر بر کیمسه‌یه ، بن سکا شویله ایولك ، بویله احسانده بولنمدممی کبی من ایتدیککنی

ایشتدکده (صوص) صاییلان ایولکارده خیر یوقدر. کلامیله شخص مزبوری اسکات ایلدی .

شعر

افسدت بالمن ماasدیت من حسن　　لیس الکریم اذا اسدی بمنان

مأل

احسان ایتدیکك نعمتی باشمه قاقه قاقه افساد ایتدك . کریم اولانلرك منان اولمامسی لازمدر .

ابو نواس

فامض لاتمنن علی یداً　　منك المعروف من کدره

مأل

هایدی کیت . بکا انعام ایتدکارینی صایوب دوکمه . سنك بوحالك ایولکاری بولاندیرر . فنالغه تحویل ایلر .

امام شافعی

لاتحملن لمن یمن من　　الا نام علیك منة
واختر لنفسك حظها　　واصبرفان الصبر جنة
منن الرجال علی القلوب　　اشد من وقع الاسنة

مأل

کیمسه نك نعمتنه مظفهریتله بار منتی آلتنه کیرمه انسانلرك منتلرینك قلبه تأثیری مزراقلرك تأثیرندن شدتلیدر . سن همان تقسیم الهیه راضی وصابر اولکه صبر بیوك سپر مدافعه‌در . معروف عملینك شرائطندن بریده ، ایدیلان ایولك نه قدر اوفاجق بر شیسه بیله (مادامکه چوغنی یاپمقدن عجز واردر) آنی حقیر کورمامکدر . چونکه آزی حقیر کوروب ویرمکدن اوطانان

چوغندنده عاجز اولدیغی جهتله هیچ ویره‌میه‌جکی درکاردر. حالبوکه آز خیری ایشله‌مك ترکندن افضل اولدیغی بداهتاً معلومدر. سیدالانبیا افندمز (لا یمنعکم من المعروف صغره) یعنی ایولکك کوچکلکی سزی اجراسندن منع ایتمسون بیورمشلردر .

شعر

اعمل الخیر ماستطعت وان کان　قلیلاً فلن تحیط بکله
ومن تفعل الکثیر من الخیر　اذا کنت تارکاً لاقله

مآل

خیر آز بیله اولسه کوچك یتدیکی قدر ایشله‌مه‌دن قالمه . چونکه خیرك کافه‌سنی اجرایه وسعك احاطه ایده‌مز . سن بویله آزك اجراسندن چکنیرسه‌ك چوغك اجراسنه جرأت ایده‌میه‌جکك شبهه‌سزدر . باخصوص‌که ایولکلر ایچنده اویله‌لریده وارد‌که اجرا ایدنلره هیچ کلفت و مشقت ویرمز . شمدی بو مثللولری مهمسه‌میه‌رك ترك و اهمال ایتمك روامیدر . صاحبنك اهمیتسز کوردیکی او ایشی جائزدر‌که پست پایهٔ بی‌سرمایه بیچاره‌کان ایچون مناصب رفیعه وقدرت بالغه حکمنده اولسون .

شعر

ظل الفتی ینفع من دونه　و ماله فی ظله حظ

مآل

اهل کرمك سایه‌سنده بشقه‌سی سایبان اولورده کندیلری او سایه‌دن محرومدرلر . چونکه اکا تنزل ایتمزلر .

ای کریم . شوراسی معلوم اولسونکه سنك برّ واحسانك وعطایا وانعامك کافهٔ ناسه شامل اولمق قدرتك خارجنده بر کیفیتدر . بو آنجق عمیم الاحسان اولان اللهه مخصوصدر . حال شو مرکزده اولنجه ایدیله‌جك ایولك خصوصنده

ارباب فضل ووفايى آرايوب تخم نعمتى آنلره ابذال ايتمك لازمدر . تا كه زمين شوره زاره آتيلميوب دائما نشو ونماسنى محافظه ايتمش اولسون . سيدالبشر افندمز (لاتنفع الصنيعة الا عند ذى حسب ودين) يعنى ايولك حسب و دين اصحابندن بشقه‌سنه ياپيليرسه منفعت ويرمز . ضايع حكمنده‌در بيورديلر . وجناب حق برقولنه خير اراده بيوردقده ايولكنى ارباب وفايه صرف ايتديرر مألنده (اذا اراد الله بعبد خيراً جعل صنايعه فى اهل الحفاظ) بيورديلر .

حسان بن ثابت

ان الصنيعة لا تكون صنيعة حتى يصاب بها طريق المصنع
فاذا اصنعت صنيعة فاعمل بها لله اولذوى القرابة او دع

مآلى

احسان ، محل مناسبنه ياپلمزسه ايولكدن صايلمز . امدى سن بر ايولك ايتديككده رضاء اللهى ملاحظه وياخود اقربايه صرفه اعتنا ايت كه مقبول اولسون . يوخسه ترك ايت . مشهور حكمده ، ايولك بيلميانلره ايولك ايتمكده خير يوقدر دينمشدر . بوكبى كافر نعمت اولان اراذل ايچون شاعر شويله بر تمثيل بيان ايلر .

شعر

كحمار السؤ ان اشبعته رمح الناس وان جاع نهق

مآل

نعمت قدرينى بيلميان نا اهللر ، كوتو خويلى اشك كبيدركه طويدقده چفته آتار ، آجيقدقده آكيرير . (بعض حكما) محصولاتك مقدارى ترلالرك حاليله متناسبدر . ايو تارلادن كوزل محصول آلنوب چوراق يردن مطلوب درجه محصول آلينه مديغى كبى بر طاقم كافر نعمتلره انعام ، موجب شكران دكل . ضايع حكمنده‌در دينشدركه شو قول حكيمانه‌يى بعض شعرا شويله‌جه نظم ايله‌مشدر .

شعر

لعمرك ماالمعروف فی غیر اهله — وفی اهله الا کبعض الودایع
فمستودع ضاع الذی کان عنده — و مستودع ما عنده غیر ضایع
وماالناس فی شکرالصنیعة عندهم — وفی کفرها الا کبعض المزارع
فمزرعة طابت واضعف نبتها — ومزرعة اکدت علی کل زارع

مآل

یمین ایدرمکه ، نا اهلانه ایدیلان انعام ایله اهل و اربابنه ایدیلان اکرام، برطاقم اشخاصك عهدهٔ محافظه‌سنه امانات تودیعنه بکزر . برینه باقارسك که امانت مزبوردی ضایع ایتمش . دیکرینه باقارسککه حسن محافظه‌سنه اعتنا ایلمشدر . ناس کوردکاری ایولکاره قارشو شکران وکفرانده ، طبقی تارلالره بکزرلر . بعض تارلا واردرکه اکیلن تخمدن قات قات فضله محصول ویرر . چونکه قوهٔ نامیه‌سی فضله‌در . بعض تارلاده چوراقلق اولدیغندن زراعك تخم امیدینی محو وهبا ایلر . انسانلرك کیمیسی فطرتنده‌کی نزاکت سوقیله آز چوق کوردیکی نعمته قارشو مدیون شکران، کیمیسیده جوهرنده‌کی خباثت سوقیله هر نعمتی کندی مزیتنك لوازمندن بیله‌رك واقف موقف کفران اولور .

شمدی برازده لطفدیده لرك وظائفندن بحث ایده لم . امدی برکمسه‌دن لطف کورن کمسه‌لر حقنده ، لطف مزبور بر نوع قید اسارتدرکه آندن قورتلمق ایکی شیئك برینه وابسته‌در. بریسی، اکر کندیسی مقابلةً مکافات ایده‌بیله‌جك قدر صاحب اقتدار ایسه کوردیکی لطفی لطفله قرشوله‌مق . دیکری ، اکر او اقتداردن محروم ایسه منعمك کرك حضورنده کرك غیابنده بیان تشکر و ناس بیننده نشر واعلان ایتمك . روایت اولنورکه فخر عالم افندمز ﴿ من اودع معروفاً فلینشره فان نشره فقد شکره وان کتمه فقد کفره ﴾ یعنی بر کمسه‌دن ایولك کورن، آنی نشر ایتسون . بویله یاپارسه شکر ایتمش . بالعکس

كتمه چالیشیرسه كفران نعمت ایتمش اولور بیوردیلر . حضرت عائشه رضی الله عنها والده‌مز بیوردیلرکه .

شعر

ارفع ضعیفك لایحر بك ضعفه　　یوماً فتدركه العواقب قدنما
یجزیك اویثنی علیك وان من　　اثنی علیك بمافعلت فقد جزی

مآلی

بر ضعیفی دوشمش كوردكده دستگیر اولوب قالدیر . زمان كلیركه آنك كسب قدرت ایلدیكنی كوردكده سنك لطفكه قرشی یا مكافات یاخود حسن ثنا ده بولونور . ذاتاً سنی ثنا ایدنده آز روجه مكافاة ایتمش صاییلور . شو حالده آنك دوشكونلكی سنی آلداتمسون . بوكون ناتوان یارین ، صاحب سامان اولمسی محتملدر . شعرلرنی اوقودیغم اثناده ایدیكه شمس تابان نبوت افندمز تشریف بیوروب . یا عائشه . شو الهدن بوله‌سی بیوردیغك اشعارینی بردها اوقو ، والالهی بكا جبرائیل كلوب شو تبلیغاتده بولوندی . قنغی آدمكه مؤمن قرنداشنه ایوالكده بولنوب دعا وثنادن بشقه برشیله مقابله‌ده بولنمسه حقیله مكافاتنی ایفا ایتمش اولور بیوردیلر . (عبدالحمید كاتب) انعامه شكر ایتمیانی انعامدن یعنی زمرهٔ حیوانات بی اذعاندن صای دیدی . بعض ادبا شویله سویلدی .

شكر الاله بطول الثناء　　وشكر الولاة بصدق الولاء
وشكر النظیر بحسن الجزاء　　وشكرك الدون بحسن العطاء

مآل

الاهه شكر ، ثنا ایله ، رؤسایه شكر ، صداقتله ، اقرانه شكر ، حسن معامله ایله ، مادونه شكر . انعام ایله‌در .

فلوكان یستغنی عن الشكر ماجد　　لعزة ملك اوعلو مكان
لما امر الله العباد بشكره　　فقال اشكر والی ایها الثقلان

مآل

عزّ وشرف، علو رتب شكردن مغنی اولسه ایدی. الله انس وجنه خطاباً بکا شکر ایدیکز فرماننده بولونمزدی .

امدی احسانی کوردیکنك فضائلنی بین الناس نشر ایدنلر ، حق نعمتی ادا ایتمش اولورلر . یالکز بر وظیفه دها قالیرکه اوده اشبو شکرك دوامنه مواظبتله نعمتك ازدیادینه چالشمقدر. روایت اولوندیکه خوارجدن بر قوم، حضور حجاجه کتیریلوب بونلر آراسنده حجاجك اسکی دوستلرندن بری بولونور. ظالم مسفور . دوستنه احسان، اوبرلرینك بوینلك اورلمسنی فرمان ایدر. رجل من بور دونوب وطننه کلدکده ، خوارج سرکرده لرندن (قطر بن فجائه) نك دون کری یه‌ده ، شو. اللهك دشمنیله بر محاربه دها یاپ تکلیفنه قارشی، بنم باغلی الارمی بوقاغیدن صالیویران حجاج، کرم و احسانیله الارمی باغلامشدر. ظالم کویاکه بنی اسیر لطفی قیلمشدر . جوابنی ویردکدن صکره شو بیتلریده اوقودی .

شعر

ءاقاتل الحجاج فی سلطانه	بید تقر بانها مولاته
ماذا اقول اذا وقفت بازائه	فی الصف واحتجبت له فعلاته
انی اذاً لاخو الد نائة والذی	شهدت باقبح فعله غدراته
ا اقول جار علیّ لا انی اذاً	لاحق من جارت علیه ولاته
وتحدث الاقوام ان صنایعاً	غرست لدیّ فحنظلت نخلاته

مآل

نعمتنی آلان بر ال ایله، کیدوب ارقوهٔ قاهره صاحبی حجاج ایله محاربه‌می ایده‌یم . نه قدر مناسبتسز ایش، بویله یاپارسه‌م دنائت وغدرینه افعالی شهادت ایدن کسه اولدیغمه شبهه یوقدر . میدان حربده قرشو قرشو طوروب بکا ایتدیکی نعمتلرله حجاب سطوته بورینان حجاجه بن نه سویلیه بیلرم. دیه بیلرمی یم که

بنی طوتدیده جور ایتدی . اکر بویله دیرسهم شایان تأدیب واصلاح بر ذات اولورم . اقوام عرب ایسه حقمده شویله مقالات طعنیه‌ده بولونورلر . ایشته کوردیکی نعمتلره قرشی کفران ایله، ابو جهل قارپوزینه بکزه‌ین ذات دیرلر . شو بیتلری سویلیوب مضمونجه عمل ایدن. ناسك اك زیاده شاکریدر.

شعر

لاشکرنك معروفاً هممت به ان اهتمامك بالمعروف معروف
ولا الومك ان لم یمضه قدر فالشیء بالقدر المحتوم معروف

مآلی

بکا بر ایولك نیتنده بولوندیغکدن طولایی تشکر ایلرم . چونکه ایولکه نیت ده بر ایولکدر . شاید ایولکه چالشوبده موفق اوله‌مزسه‌ك، سنی قینامه‌م، هرشیده تصرف برتقدیره و بسته‌در . سنك نیتکده تقدیره توافق ایتمدیکندن طولایی هیچ لوم اولونه‌ماك .

شاعرك شو سوزلرندن بر نوع شکر دها حاصل اولویورکه شکر مزبور نعمت اوزرینه مقدم بولونیور . چونکه نیت اوزرینه اولدیغندن طولایی هنوز نعمتك حصولندن اول اجرا قیلنور . شکرك دیکر نوعلری ایسه بونك خلافنده‌در .

امدی شکرك اشبو نوع عجیبی بر قاچ وجهله پذیرای حصول اولور . (١) منعمك انعام واحسان ایده‌جکنه شاکرك کمالیله امنیتی بولنوب حصولندن اول شکری تقدیمه شتاب ایتمکدرکه بوکبی حسن ظنی بول : اصفیای امتدن بولونان شاکرینك ظنلرینی بوشه چیقاروب امللرندن محروم ایتمك ایچون هیچ بر عذر مقبول اولمامسی فکرندهیم. (والا) بو بیچاره‌لر شو بیتلری سویلیان شاعرله همحال اولورلر .

شعر

قد اورقت فیك أمالی بوعدك لی ولیس فی ورق الأمال لی ثمر

مآل

وعدكه آلدانه‌رق ، شاخ آمالم يشيللنوب ياپراقلاندى . اما نه چاپم ، ميوه سى يوقدر . (٢) كورديكى نعمتلره قارشى شكرله مقابله ومجامله ايتمك اوزره مجبول اولان ذواتك تعجيل شكر تجبيل نعمت ايچون شكرى تقديم ايتمه‌يدركه بوكبى خصلة نجيبه اربابى بر زمرهٔ عاليه‌دركه غرس ايديلان تخم انعام ايچون كنديلرندن اعلا مزرعه بولنه‌مز بناءً عليه بويله معدن وفا اطلاقنه شايان ذواتى تلطيف واكرام خصوصنده تراخى ايتمامك كرما اوزرينه الزمدر . (٣) كوره‌جكى نعمته مقابل رهن مقامنده تقديم اولنان شكردركه بونلر برافندقلرى رهن شكرك مقابلى بولنان نعمته نائل اوله‌مزلرسه عكس العمل يعنى شكر نسبتنده ذم وقدح ونشر فضائح طبيعيدر .

ابن رومى

وما الحقد الا توأم الشكر فى الفتى — وبعض السجايا ينسبن الى البعض

فحيث ترى حقداً على ذى اسائة — فثم ترى شكراً على حسن القرض

اذا الارض ادت ربع ماانت زارع — من البذر فيها فهى ناهيك من ارض

مآل

كشينك طبيعتنده‌كى حقد وكين ، شكرك توأميدر . ذاتاً اخلاقك يكديكره نسبت متقابله‌سى واردر . امدى كوتولك ايدنه كينك نسبتنده ، ايولك قارشولغنده‌ده شكر وثناك طبيعيدر . بر تارلا ، اكديكك تخم نسبتنده محصولات زائده ويرر ايسه سكا كافيدر بشقه استه‌مز .

شكر نعمتك دركار اولان لزومنك بياننده صكره برازده كفر نعمتدن بحث ايده‌لم كه اشيانك ضديله انكشافى نظريه‌سنه بر نمونه تشكيل ايلسون . منعمك انعام و احسانى بروجه معروض نشر و اعلان ايده‌جك يرده ستر و اخفايه چاليشانلر ، كافر نعمت جاحد صنيعه عنوان مذمت اشتماليله شهرتياب اولورلر . وبو جهتله مسئولارينك اسعافنه بدل ، هر قپودن قوغولورلر . فخر

کائنات افندمزه ناسه شکر ایتمیانه اللهنه‌ده شکر ایتمز مآلنده ﴿ من لم یشکر الناس لم یشکر الله ﴾ بیوره‌رق شکر نعمتك مدحی و کفر نعمتك قدحنی اعلان ایتمشلردر . (بعض ادبا) منعمنه شکر ایتمه‌یانلر قطع نعمته مستحقدرلر دیدی بعض اهل ادب . حضرت علی یه نسبت اولونان اشاغیده‌کی بیتلری بکا اوقودی .

شعر

من جاور النعمة بالشکر لم	یخش علی النعمة مغتالها
لو شکر والنعمة زادتهم	مقالة الله التی قالها
لئن شکرتم لازیدنکم	لکنما کفرهم غالها
والکفر بالنعمة یدعوالی	زوالها والشکر ابقی لها

مآل

نعمتی شکر ایله قارشیلایان کمسه زوالندن قورقمز . انسانلر شکره دوام ایتسه‌لردی . کیتدکجه نعمتلری آرتاردی . بوحقیقت ﴿ لئن شکرتم لازیدنکم ﴾ قول سبحانیسنك مؤداسیدر . لکن بعض ناسك کفران نعمتی انقطاعنه باعث اولمقده‌در . ذاتاً قضایای مسلمه‌دندرکه نعمته شکران ، بقاسنه ، کفران ، زوالنه علامتدر .

صلاح انسان ایچون بالاده بیان اولونان اوچ قاعده‌نك ایکنجیسی اولان الفة جامعه‌نك اسبابنی بیان شوراجقده مسکی الختام اولدی . برازده اوچنجی قاعده‌یی تشکیل ایدن (مادهٔ کافیه) دائر مباحث علمیه ، مقالات حکمیه ومحاورات ادبیه ایرادینه جناب حقدن توفیق طلب ایده‌لم .

معلومدرکه شو عالم کون وفساده . عجز واحتیاج انسانلرك ، برعرض غیرقابل انفکاکی اولدیغی ﴿ وما جعلناهم جسداً لا یأکلون الطعام ﴾ آیت جلیله‌سیله ثابتدر . امدی احتیاج مزبوری دافع وقوام بدن انسانی حافظ بولنان مادهٔ معیشت بالکلیه منعدم اولدقده ، درحال شعلهٔ حیات دخی منطفی ، یوق بویله اولمیوب جزئی برشی مفقود اولدقده بنیان حیاتك قسماً معروض وهن اوله‌جغی

طبیعیدر. چونکه غیر ایله قائم اولان بر شیئك بکماله وارلغی، غیر مزبورك ینه بکماله وارلغنه، کذا شیئی مزبورك اختلال ونقصانی، غیر مزبورك اختلال ونقصانـنه تابع بولندیغندن مادامکه حیات انسان مادهٔ معیشت ایله قائمدر. کمالی آنك کمالنه، نقصانی آنك نقصاننه وابستهدر. وقتاکه مادهنك وجودی دفع احتیاجده مدار کلی اولدی ایسه، مادهٔ مزبورهنك استحصالنه شتاب وبوخصوصده توسل اسباب لزومی آشکار اولمغله اسباب مزبوره مختلف ومکاسب موقوف علیها متشعب بر صورتده یارادلمشدر. بویله اولمیوب سبب واحد اوزرینه کافهٔ ناس حصر طلب ایدهرك تزاحم ایتسهلردی میانهلرنده ائتلافه بدل، اختلاف ومشاجره حکمران اولهجغی بدیدار ایدی.

بوندن صکره جناب حق، اسباب ومکاسب مزبورهیه وصول ایچون قوللرینه عقل کبی بر دلیلی ترفیق ومظهر توفیق بیورمشدرکه. هر بری بر سبب ومکسبه صاریلهرق برینك عاجز قالدیغنی دیکری تأمین، دیکرینك عاجز قالدیغنیده اوبری تکمیل ایدهرك تعاون وتناصر ایله بازار مدنیت کرما کرم دادوستد اوله کلمشدر. هر نقطهسنده بیکارجه حکم ومصالح مندرج بولونان اشبو کیفیاتی واجب تعالی حضرتلری قرآن کریمده مقام امتنانده بر صورت اعجاز کارانه ایله بیان بیورمشلردر.

﴿ ربنا الذی اعطی کل شیئی خلقه ثم هداه ﴾ اشبو آیهٔ جلیلهنك تفسیرنده اساطین مفسرین اختلاف ایتمشلردر. شویلهکه: (قتاده) ﴿ اعطی مایصلحه ثم هداه ﴾ قولیله تأویل ایتمش وربعز هر شیئك مابه الصلاحنی اعطا واکا هدایت ایتمشدر. مألنده بولنمشدر. (مجاهد) اعطی کل شیئی صورته ﴾ یعنی هر شیئه صورت ویروب صکره معیشتنه ارشاد ایتمشدر. بولنده تفسیر. (ابن عباس) ﴿ اعطی کل شیئی زوجة ثم هداه لنکاحها ﴾ قولیله تفسیر ایتمشدرکه جناب حق هر شیئه بر زوجه ویروب آنکله چفتلشمك طریقنی کوسترمشدر. مألندهدر. آنلر، تأمین معیشت ایدهجکاری اشیانك نه زمان اکیلهجك نه زمان دیکیلهجکنی بیلورلر مألنده ﴿ یعلمون ظاهراً من الحیاة الدنیا ﴾ بیورلمشدر. دیکر بر آیهٔ کریمهده ﴿ وقدر فیها اقواتها فی اربعة ایام سواء

للسائلين ﴾ بیورلمش، عكرمه دیيورکه هر بلدەنك كندينه مخصوص بر متاع خلق اولنمشدرکه او متاع دیکر بلدەده بولنمز . اولمیانلر ، اولانلردن تحصیل ایچون برای تجارت سیر وسفر اجرا ایدرلر . بوجهتله هر مملکت یکدیکرندن مستفید اولور . بوندنصکره واجب تعالی حضرتلری قوللرینی قزانج یوللرینه هدایت واسباب معیشته ارشادی عنایت بیوردیغی کبی هرکس کندی آرزوسنك اجراسنه تشبثله طریق معیشتده سرنمای دهشت اولەجق دواعیٔ تغلب واستیلا وبوغاز بوغازه مشاجرة وغوغایی صورت حکیمانەده دفع ایدەجك بر دین وشریعت وبر قانون عدالت وضع بیورمش واشبو دینك مصالح منازع فیهایی رؤیت وحقوق مشروعەیی تجاوزدن حراست ایچون حکم اولمق اوزره قبولنی فرمان بیورمشلردر . ﴿ ولواتبع الحق اهوائهم لفسدت السموات والارض ﴾ مفسرونه (حق) واجب الوجوددر دیدیلر . شو حالده مآل آیت اکر واجب الوجود آنلرك ایستەدکاری آرزولره تابع اولسەیدی . یرلر کوکلر انتظام مشهوددن محروم وزیر وزبر اولوردی. دیمك اولور . آنکچون تأمین معیشت، الهامه مربوط اولمیوب، عقل اکا دوغری مرشد هدایت ، دین ایسه قاضی عدالت اولدیکه سعادت بشریەنك تمامی وعموم مصلحتك دوامیده بونی اقتضا ایدر .

بوندنصکره جناب حق بنی بشرك احتیاجاتی سد ومنافعنی استجلابه توصل خصوصنی ایکی وجهه تعلیق بیوردیکه بری (ماده) (دیکر کسب) ماده دیدیکمز. بذاتها نامیة اولان اصول ثروتی اتخاذدن عبارتدرکه اصول مزبوره ایکی شیدر . (١) نباتات نامیة (٢) حیوانات متناسلەدرکه اشبو ایکی اصله تمسك ایدنلر، غنانك اصل اصلینه تمسك ایتمشلردر . نصلکه واجب الوجود ﴿ وانه هو اغنی واقنی ﴾ بیورمشلردر . (ابو صالح مرحوم) آیهٔ مزبورەنك تفسیرنده ﴿ اغنی خلقه بالمال وجعل لهم قنیة ﴾ دیمشدر . بوکا کوره مآل آیت ، مخلوقاتی مال ایله زنکین وبومالك اصولی اولان موادی اتخاذه دلالت ایدن آنجق اللهدر . دیمك اولور . اما کسب دیدیکمز، مادەیه موصلة وحاجاته مؤدیه اولان افعاله تشبث واو یولده اجرای تصرفدن عبارتدرکه آنکده مابه الحصولی ایکی شیدر . (١) تجارت وادیلرنده یوواردلانمق (٢) اجرای

صنایع بابنده یورلمقدر که اشبو ایکی شیء دمینجك ماده ایچون بیـان ایتدیکمز ایکی شیئك فرعیدر . شو حالده ، مواد مألوفه‌نك اسبابی ومکاسب معروفه‌نك جهاتی درت شـیئه ارتقا ایدییور . (١) نمای زراعت (٢) نتاج حیوان (٣) ربح تجارت (٤) کسب صناعة ، اشبو تقسیم معروضی (حسن بن رجا) مأموندن بویله‌جه حکایه ایدییور . مأمون دیمشکه ناسك معیشتلری درت قسمه آیریلیر . (١) صناعة (٢) تجـارة (٣) زراعة (٤) امارتدر . بونلردن خارج ، یعنی نه بر صنعته سلوك ، نه‌ده زراعته تشبث ونه‌ده تجارته انهماك نه‌ده مصالح ناسی رؤیت ایچـون امیر ویاخود قاضی ویا والیلر کبی نصب نفس اهتمام ایتمیانلر . ناسـك بوینینه بر آغیر یوك اولورلر . اسـباب مواد ، اجمالاً شو تقسیمات اوزرینه قرارلشدیسه هر برینك توضیحاتنه کیریشه‌لم که اساس مطلب ، کردکی کبی جلوه نمای بروز اولسون (برنجی سبب زراعتدر) که قونار کوچر اهالیدن اولمیوب شهر وقصـبه ویاخود کویلرده اختیار اقامت ایدن کیمسه‌لرك مدار معیشـتی اولدیغی کبی ، منفعة جهتیله‌ده اوبرلرینـه فائقدر . آنکچون قرآن کریمـده فی سبیل الله انفاق ایدنلرك قات اندر قات ثوابه مظهریتلرینك بیـانی ضمننده زراعتك آثارندن بولـان بغدای دانه‌لریله ضرب مثل ایراد بیورلمشـدر . ﴿ مثل الذین ینفقون اموالهم فی سـبیل الله کمثل حبة انبتت سبع سنابل فی کل سـنبلة مأة حبة والله یضاعف لمن یشاء ﴾ فخر کائنات افندمز . مالك خیرلیسیء صاحبی خواب اسـتراحتده بولندیغی حالده بری طرفده آنك ایچـون منفعت تأمین ایدن اراضیدر . مآلنده ﴿ خیر المال عین ساهرة لعین نائمة ﴾ بیورمشلردر . دیکر بر حدیثنده نعمت لکم النخلة تشرب من عین خرارة وتغرس فی ارض خوارة ﴾ بیوردیلر . یعنی خرما سزلك ایچـون نه کوزل ایراد در . چاغلیان صولردن ایچر . چقور یرلره دیکیلور ، هیچ مشققتی یوقدر . وخرمانك ثنا حقنده شو یله بر حدیث دها واردر . ﴿ هی الراسخات فی الوحل المطعمات فی المحل ﴾ مآل منیفی ، خرما چامورده پا بند اسـتقرار ، موسمی حلول ایتـدکده آجلق ایچون طعام شکر باردر دیمکدر .

(بعض سلف) مالك ایوسیء چقور اراضیده ، چاغلایان پیکاردرکه سن

اویورکن او اویوماز . چاغلار . وظیفهٔ اسقاسنی ایفا ایدر . سن سفره کیدر
باشنده بولونمزسك، او ثبات ایدرك حاضر بولنور. انیان نباته غیرت ایدر .
وفات ایدرسك، عائله‌نك معیشتنی تأمیننده سکا یردم ایدر دیمشدر . حضرت
عائشه‌دن مروی اولدیغی اوزره ، سیدالثقلین افندمز ﴿ التمسوا الرزق فی خبایا
الارض ﴾ یعنی رزقکزی ارضك اعماق خفاسنده تحری ایدیکز . زراعتله
مشغول اولوکز بیوردیلر. عباسیلردن معتضد دیدیکه ، برکیجه رؤیامده حضرت
علی‌یی کوردمکه بکا اراضی بخش ایدوب آل بونی‌که خزائن ارضك اناختریدر
دیدی .

(کسری) (موبذه) دیدیکه بنم تاجمك قیمتی ندر . (موبذ) عمیق
تفکردن صکره سزك تاجکز ایچون قیمت تصور ایدمم . اکر وار ایسه
ارده ابر نیسانك بخش ایلدیکی فیوضات نامیه درکه معیشت ناسی تأمیننده بلکه
تاج بهاسنه دکر جوابنی ویردی . (عبدالله بن عبدالملك) ابن شهاب زهری‌یه
بکا بر مال کوسترکه فریادمه یتشسون دیدکده (ابن شهاب) درحال شو
بیتلری انشا ایدر .

شعر

تتبع خبایا الارض وادع ملیکها	لعلك یوماً ان تجاب فترزقا
فیؤتیك مالاً واسعاً ذامتانة	اذا مامیاه الارض غارت تدفقا

مآل

بر آلتینی سوره ناداس یاپ. الآهه‌ده آفاندن محافظه‌سی و یاغمورله صوله‌مه‌سی
ایچون یالوار. مأمولکه ، دعاکی قبول ایدرده فیض و برکت ویره‌رك واسع بر
ثروته مالك اولورسك‌که یرك صولری قوریسه او ثروت فشقیرمقده دوام ایدر.
فن زراعت منسوبینی اکین اکاله ، اغاج دیکمه‌نك هانکیسی راجح اولدیغی
تدقیقده اهمال ایتمیوب بو بابده خیلی اختلافه دوشمشلر . هر ایکی طرفدن
سرد اراءه کلان دلائلی اتیان . کتابمزده التزام ایتدیکمز اختصار پلاننه موافق
کله‌دیکندن انلردن صرف نظر ایلدك . فقط شو قدرجق اولسون سویلکدن

کندیی آلامیه‌جغم . اکینی ترجیح ایدنلر ، زمان ادراکنک تیزلکنی ومنافعنک چوقلغنی ، اغاج دیکمه‌یی ترجیح ایدنلر ، اغاجلرک کوکارینک خیلی سنه‌لر ثبات ومیوه‌لرینک توالیسنی نظر اعتباره آله‌رق ترجیحاتده بولنمشلردر . (ایکنجی سبب) (نتاج حیوان) حیوانات توره‌تمك ویتشدیرمکدرکه بر یرده القای عصای استقرار وسا کن قرا و امصار اوله‌مایوب دائما بادیه‌دن بادیه‌یه انتقال وراحله بند ارتحال اوله‌رق ایسته‌دکاری صحراده مکین اولان خیمه نشینانه مخصوص بر طرز معیشتدر . بونك سببی ایسه ، کوچبه طائفه‌سنك بر وجه معروض بر یرده دائمی صورتده آراملری اولمدیغندن ، هم معیشتلرینه یاردمی ، همده قونوب کوچمکه متحمل ونماسی دائمی صورتده باقی اولان اموال منتقله‌نك نقلنه درکار اولان مجبوریتلریدرکه ، اموال مزبوره ده ، منزل مقصوده ایصال ایدن أت ، وسودی ، یوغوردیله تلذیذ دماغ و ادامهٔ حیات ایدن اینك وصغیر مقوله‌سندن بشقه بر شی دکلدر .

امدی طائفهٔ مزبوره ، حیوانات موصوفه‌یی یانلرنده طاشی‌یه‌رق وبونلرك تناسلنه دقتله اوره‌ده‌رك قوام وحیات موقتلرینی ادامه خصوصنه نصب نفس اهتمام ایدرلرکه ، اشبو نتاج حیوانات حقنده ، فخر المرسلین افندمز ، مالك خیرلیسی نسل کثیر صاحبی اولان حیوانات ایله ، آشیلانه‌رق چوق میوه ویرن خرمادر . مآلنده (خیر المال مهرة مأمورة و سکة مأبورة) بیورلمش وخاصةً قویون حقنده اولوب قویونك یاغی یمك ، یپاغیسی روبادر . مآلنده بولنان دیکر بر حدیثده ، (سمنها معاش وصوفها ریاش) بیورمشلردر . ابوظبیان دیبورکه بکا عمر بن الخطاب ، یا اباظبیان مالك نه کبی شیلردیر دیوب بنده ایکی بیك غروش معاشمدن بشقه برشیئم یوقدر دیدکده ، قریشدن برطاقم چوجقلر (امویلر) موقع ریاسته چوب اوزریکه حاکم اولمه‌دن . زراعت وحیوان یتشدیرمك کبی حقیقی اسبابه توسله باق‌که آنلرك زماننده ایکی بیك غروش ، سکا مال اولمز بیوردی . حکایه اولونیدیکه بر قادین ، ذات رسالتپناهی‌یه کلوب ، یا رسول الله اوره‌دوب سوری یاپمق ایچون بر قاچ قیون ایدیندم . اما بردرلو اوره‌ده‌مدم . نه یپایم . دیدیکنده قویونلرك نصلدر دیو سؤال بیوردیلر . قادین سیاهدر

دیدکده بیاض قویون آلده بونلره قارشدیرکه اوره‌دیکنی کوره‌سك بیوردیلر .
اشبو امر نبوی، بالاده کچن ، انسانلر ، دائما اوزاقدن نکاح ایدیکز، اقربادن
آلوب چوجقلریکزك ضعف وعدم نجابتنه سبب اولمه‌یکز امرینك نظیریدر .
(اسباب معیشتدن اوچنجی سبب) تجارتدرکه زرع و نتاجك فرعیدر . بونك
حقنده ده فخر عالم افندمزدن و بلغای حکمادن خیلی مدایح صادر اولمشدر .
روایت اولوندیکه . سیدالکونین افندمز ﴿ تسعة اعشار الرزق فی التجارة
والحرث والباقی فی السائبات ﴾ یعنی رزقك اوندە طقوزی تجارة وزراعتده . باقیسی
طوار مقوله‌سی حیواناتده‌در بیوردیلر . (تجارة) ایکی نوعدر . بری مرکزده
اوطوروب بشقه یره اختیار سفر ایتمامکدرکه تجارتك اشبو نوعی ، ثروة کثیره
ونفوس عزیزه اربابی نظرنده هیچ بر وجهله حائز اهمیت دکلدر . دیکری
اموال داخلیه‌دن خیلی مال استصحاب و اسفار بعیده و امصار اجنبیه‌ده تصادفی
طبیعی بولنان مزاحمه کوکس ویره‌رك اوراردنده بر طاقم امتعهٔ تجاریه ایله
عودت ایتمك صورتیله اتخاذ اولنان تجارتدرکه اشبو نوع ، عزیمت وعودتده
کثرة مخاطره‌یه معروض اولمقله برابر . تأمین منافع نقطه‌سنجه اعم واوفی اولدیغندن
ارباب مروت واصحاب جرأت وجسارتك شاننه الیق‌در فخر عالم افندمز ﴿ ان المسافر
وماله لعلی تلف الا ما وقی الله ﴾ یعنی مسافرك کندی ومالی معروض خطردر . مکرکه
حق محافظه ایده بیورمشلردر . توراتده ده شویله یازلمشدر . آدم اوغلی سفر ایت
رزق ویره‌یم .

(اسباب معیشتك دردنجیسی) صناعتدر . بوده صناعة فکریه، صناعت عملیه،
صناعة مشترکه ناملریله اوچه آیریلیر . چونکه انسانلر، صنایعك جانلی آلاتیدر.
آنلرك اشرفی صنایعك جنساً اشرفنی، اراذلیده صنایعك جنساً ارذلنی آرزو
ایدر . زیرا طبیعت . انسانی دائما جنساً ملایمنه بعث وتشویق ایلر . حکایه
اولنورکه (اسکندر) بلاد بعیده‌یه حرب سفرینی قورمش، ارسطویه‌ده برابرنده
بولنمسنی تکلیف ایلشسه‌ده (ارسطو) وجودینك ضعفی اسفار حربیه‌ده
ضروری بولنان حرکات شاقه‌یه تحملدن مانع اولدیغندن بحثله عفوینی رجا ایتمش
بونك اوزرینه (اسکندر) باری کیتمیورسك . استیلا ایلدیکم مملکتلرده نصل

والی وقوماندان استخدام ایدهیم ونه یولده اهالی یه معامله ایتمه لری لازم اولدیغنی امر ایدهیم بوکا دائر دستور العمل اوله جق بعض پلانلر توصیه ایت دیمش . (ارسطوده) اهالی‌یی نظر تفتیش ومعاینه دن گچیرده ، ایچلرندن خدم وحشم ، دبدبه ودارات وحسن اداره صاحبلری عسکر اوزرینه قوماندان تعیین ایت . تارلاسی اولوب . اکوب بیچمك بیلنلری‌ده . جبایت اموال‌ه مأمور ایت جوابنی ویرمشدر . بروجه معروض صناعتك اوچ قسمنك اك شرفلیسی ، صناعة فکریه ، اك ارذلی صناعة عملیه در . چونکه عمل ، فکرك نتیجه‌سیدر . اشبو صناعة فکر ایکی قسمدر . (١) سیاست عباد . تدبیر بلاد کبی آراء صحیحه‌نك نتایجندن صادره اولان تدبیراته انسانی واقف قیلان بر طاقم قواعد فکریه‌درکه بونك حقنده مستقل بر کتاب (اسمی سیاسة الملك) [١] تألیف اتمشمدر . فقط کتابمزك حجمی مساعد اولمدیغندن اوراده ذکر ایتدیکم قواعد سیاسیه‌نك بر ازینی بورایه درجده معذورم (٢) افکار نظریه‌دن حادثه ومستنتجه اولان معلوماته دسترس اولمق ایچون وضع اولنان قوانین فکریه‌درکه کتابمزك مستقل بر بابنی تشکیل ایدن فضل علم مباحثنده ، ذکری گچمشدر . صناعت عملیه کلنجه بوده ایکی قسمدر . (١) عمل صناعی (٢) عمل بهیمی ... عمل صناعی . تعاطی تعلم ومشقة تصوری حاوی اولدیغی جهتله صناعة فکریه یه بر درجه‌یه قدر مناسبتی اولمغله هرایکی قسمك رتبتاً اعلاسیدر : عمل بهیمی : مشاق ومزاحمه تحمل ومذلات ومسکنته آلت اولمقدن بشقه برشی دکلدر . (حماللق کبی) بناءً علیه اشبو عمل ، نفوس دنیه وطبایع رذیله اربابنك اقبال کوستردیکی بر مسلك ناهمواردر . (اکثم بن صیفی) (اکل ساقطه لاقطه) یعنی هر دوشنی بر آلان بولونور دیمشدر .

---

[١] بوندن طقوز یوز سنه‌یه یقین بر زمان اول گچن جناب مؤلف فقه وتفسیر وعلوم سائره‌ده ید بیضا صاحبی اولدیغی کبی بوکون اوروپانك (مونتسکیو) دفترلریله بیله درس سیاست ویرن بر مجلهٔ سیاست تألیفنه مقتدر بولنیور . بو ذاتی کرك زماننك علماسندن وکرك قضاتندن اولمق اوزره دوشونه لم . برده زمانمزده عالم گچینن ، حاکم الشرعم دیه قورم صاتان بیچاره‌کانك حالنه عطف نکاه ایده لمده تلاحق افکاردن بالاستفاده ترقی‌یه مقابل هر صنفجه تدنی ایتدیکمزی اکلایه‌رق ترقی‌یه چالیشالم .

للمترجم

متلمس

ولايقيم على ضيم يسام به	الا الاذلان عير الحي والوتد
هذا على الخسف مربوط برمته	وذا يشج ولا يرثى له احد

مائل

هیچ کیمسه ، کندی حقنده ایدیلن ظلمه صبر ایدوب اوطورمز . یالکز ایکی ذلیلکه آنك بری حمار دیکر قازیقدر . حمار ، اسکی ایپ پارچه‌سیله ذلت اوزره مربوط بولونور . قازیق ایسه باشی یاریلیرده کیمسه آجیماز اولور .

فکر ایله عمل بیننده مشترکه اولان صناعة بوده ایکی قسمه آیریلیر . (۱) فکر غالب ، عمل اکا تابع ، کتابت کبی . (۲) عمل غالب ، فکر اکا تابع (بنا) کبی بوایکی قسمك رتبتاً اعلاسی . فکر غالب اولان . قسم اولدر .

امور کسبیه ومواد معیشت حقنده انسانلرك حالی اوچ شیدن خالی دکلدر . (برنجی حال) انسانك دفع حاجة ونفقه‌سنه کفایت مقداری طلب اولنماسی ایله نه زیاده‌یه تعدی وتجاوز نه‌ده مقدار کفایه‌دن ناقص اولمه‌یی آرزو ایتمه‌سیدر که بوحال ، احوال سائره‌نك اك ممدوحی واموزنده اقتصاد مشروعه رعایت ایدنلرك مراتبنك اعدلیدر . فخر عالم افندمز ، بکا جناب حق بر طاقم کلمات وحی ایلدیکه قولاغمه کیردیکی کبی قلبمده‌ده نقش اولدی . قالدی . کلمات مزبوره شونلردر . مالنك زیاده‌سنی ویرن کیمسه ایچون او فعلی خیردر . ویرمیوب امساك ایتمه‌سی آنك ایچون شردر . اما کفاف مقدارنده جناب حقك تکلیفی نزول ایتمز . یعنی مسئولیت ترتب ایتمز بیوردیلر . (معاویة بن جنده) دیدیکه بن رسول الله‌ه یارسول الله نقدر دنیالق بکا کافیدر . دیدیکمده (مایسد جوعتك ویستر عورتك فان کان ذلك فذاك وان کان حمار فبخ بخ فلق خبز وجزء من ماء وانت مسئول عن مافوق الازار) یعنی آجلغی دفع ، عورتیکی ستر ایده‌جك مقداری کافیدر . اکر برده حمارك وارسه بر پارچه یم ایله صو کافیدر . یوخسه سن ازارك مافوقندن مسئولسك بیوردیلر . (اذ جعل فیکم انبیاء وجعلکم ملوکاً) نظم جلیلنك تفسیرنده (ابن عباس ومجاهد) اوی ، زوجه‌سی برده خدمتجیسی اولان ملکدر .

دیدیلر . نفس الامرده بویله‌در . چونکه زوجه وخادم ، اوک افندیسنه مطیع واذنی اولمقسزین بر طرفه بی پروا کیتمکدن محجور اولدقلرندن بر پادشاهه لازم اولان مطاع وفرمانروالق انده جمع اولمش دیمکدر . امدی مقدار کفایه‌یه قناعت ایدن کیمسه‌لر اوزرینه حلال لقمه قزانمغه چالشمق و بو بابده حد شرعی تجاوز ایتمامك ، شبهه‌لی شیلردن صاقنمق لازمدر. فخر عالم افندمز (الحلال بین والحرام بین فدع ماریبك الی مالا یریبك فلن تجد فقد شیء ترکته لله یعنی حلال وحرام هر ایکیسی ظاهر ایسه‌ده بونلرك اره‌سنده بر طاقم شبهه‌لی شیلر واردرکه هانکیسندن اولدیغی کسدیریله‌مز سکا شبهه ویره‌نی براقده شبهه‌سزه انتقال ایت. الله ایچون ترك ایتدیکك شیئك ثوابی‌سندن مفقود اولمز . بیوردیلر. رسول‌الله افندمزه ، زهد نه‌در دیه صورلدقلرنده بیلمش اولاك که‌زهد الکده‌کی مالی‌اتلاف، حلالی‌حرام ایتمك دکلدر. انجق‌زهد ، الکده‌کی مالدن زیاده اللهك سفره‌سنده‌کی نعمته کوکنمك ومصیبتك ثوابی ، نظرکده بقاسندن ارجح اولمقدر مآلنده (اما انه لیس باضاعة المال ولاتحریم الحلال ولکن ان تکون بما فی یدالله اوثق منك بما فی یدیك وان یکون ثواب المصیبة ارجح عندك من بقائها) حدیث شریفنی ایراد بیوردیلر .

عمر بن عبدالعزیز ، جراح بن عبدالله یازدیکه ، اللهك سکا حلال ایتدیکی شیلری بیله ترکه کوجك یتیرسه ترك ایت . چونکه چوق حلال ایچنده بولنان کسه بهمه‌حال نفس حرامه میل وانهماك ایده‌جکدر . اهل تأویل (فان له معیشة ضنکاً) آیتنده اختلاف ایدوب (عکرمه) ضنك معیشتی کسب حرام ایله تفسیر ایلمش . (ابن عباس) ده انفاق مقابلنده اللهك خلف احسان ایده‌جکنه ایمان ایتمیانلرك انفاقیدر دیمشدر . (یحیا بن معاذ) درهم عقربدر . انفاق ایدرسه‌ك افسون ایله قورتلمش اولورسك . یوخسه هیچ الکه آلما . دیدی بعض بلغا ، مالك خیرلیسی حلالدن قزانیلوب فی‌سبیل‌الله انفاق اولونان ، شرلیسیده حرامدن آلینوب فنالق یوللرنده استهلاك اولونان‌در دیدی . فقهادن (اوزاعی) شو بیتلری چوق اوقوردی .

شعر

المـال ينفد حله وحرامه	يوماً ويبقى بعد ذاك اثامه
ليس التقى بمتق لالهه	حتى يطيب شرابه وطعامه
ويطيب مايجنى ويكسب اهله	ويطيب من لفظ الحديث كلامه
نطق النبي لنـا به عن ربه	فعلى النبي صلاته وسلامه

مآل

مالك حرامیده، حلالیده توكنیر. حرامندن حاصل اولان وبالی حابا قالیر. اهلی تقوا كچیناندرك يهمی. ایچمهسی، قزانجی، قونوشمهسی طیب اولمدقچه حقیقی متقی اولهمزلر. بونی بزه خبر ویرن نبی معظمدر. الله اكا صلاة وسـلام ایتسون.

ابن معتمر سلمی دیدیكه ناس اوچ صنفدر: زنكینلر، زوكورتلر. اورته حاللیلر، زوكورتلر اولودرلر. مكركه قناعت ایدهلر. زنكینلر سرخوشدرلر. مكركه مظهر توفیق عصمت اولهلر. خیرك چوغنی آرارسهك بنه اورته حاللیلرده آرامغه باق. شرك چوغنی، زنكینلرله زوكورتلرده آرا. چونكه بریسی ثروتك بخش ایتدیكی آزغینلغه معروض، دیكری فقرك ایراث ایتدیكی رذالته معروضدر. بوكیبیلردن كندینی قورتاران بختیاران پك آزدر.

(ایكنجی حال) انســانك مقدار كفایهیی طلب و مواد معیشتی آرامقدن قاصر بولونهسیدركه اشبو تقصیر اوچ وجهله اولور. تنبللك، توكل، قناعت. تنبللكدن طولایی طلب معیشتده قصور ایدنلر. موجب نشاط وداعیٔ اغتباط اولان ثروتدن محروم اولهرق جمعیت بشریهنك بوینه دائمی آغیر بر یوك. یاخود سوق ضرورت وسفالتله دوچار شقاوت. اولورلر. اوت فقر وضرورت. انسانی حفرۀ شـقاوته یووارلار. فخر عالم بیوردیلركه: (كاد الحسد ان يغلب القدر وكاد الفقر ان يكون كفراً) یعنی حسد و اصابت عین. قدره غالب، فقرده كفره یقین اولهیازدی. (بزر جمهر) اولومك فوقنده برشی وارسه وجود عافیتیدر. اكا بكنزر برشی وارسه اوده غنادر. دیمشدر. نیل مصرده بولونان بر طاشك اوزرنده شو بیت یازلمش كورلدی.

شعر

عقب الصبر نجاح و غنى ورداء الفقر من نسج الكسل

مآل

صبرك آرقه‌سنده فلاح و ثروت واردر. زوكورتلك خرقه‌سی . تنبللك فابريقه‌سی منسوجاتندندر .

شعر

اعوذ بك اللهم من بطر الغنى ومن نهكة البلوى ومن ذلة الفقر
و من امل يمتد فى كل شارق يرجعنى منه بخط يد صفر
اذا لم تدنسنى الذنوب بعارها فلست ابالى ما تشعث من امرى

مآل

تكريم ، ثروت آزغينلغى ، بلا و مصيبت زبونلغى، زوكورتلك مذلتندن ، هر طرفه اوزايوب عاقبت حظ و نصيبدن محروم براقان املدن سكا صيغينورم ، ارتكاب ذنوب ايله ناموسم لكه‌لنمسينده ، دنيوى ايشلرم پريشان كيتمش آلينديرمام .

اكر بو تقصير .توكله استناداً ياپيليرسه . بو بر عجزدركه آنك سببيله كنديني زوكورتلكه دوشورمشدر . ونامى توكله تحويل ايدلمش احتياطسزلقدر . چونكه جناب حقك بزه توكل امرى ، آنجق اسبابه تشبثله . هر درلو چاره تحريسندن صكره . بشقه ملجأ حيل بولونمديغندهدر. ايشته بويله چاره تحريسندن صكره . تيغ قضايه كردن اوزاديلور ايسه معذور كوريلور. يوخسه . نفسنى توكل پرده‌سى آلتنه كيزله‌يوب. مسكينلكه راضى اوله‌رق. جمعيت بشريه‌يى تعجيزه هيچ بر عاقل. توكل نامى ويرمز . ابو قلابه ، ديديكه حضور پيغمبريده بر آدمك ذكرى كچوب. يا رسول‌الله. شويله بر عابددركه بزمله برابر حجه كيتدى. كاروان برمنزله ايندیمی باشلار نمازه ، تا قالقينجه‌يه قدر ، قالقديمى . تاقونونجه‌يه قدر ذكر و تسبيح ايله اشتغال ايدر . دها شويله ، دها بويله ، ياپاردى ،

دیدکارنده ، ای، آنك حیوانی کیم طوبوریردی دیوب. بز طوبوریردق دیدیکمزده
اویله ایسه ، براقك. شونی ثنا ایدوب طورمهیك، سزك هیکز آندن خیرلیدر،
اوسزه بر یوك اولمش بیوردیلر . یوق ، اکر تقصیر مز بور . زهد و قناعت
مسالك مخلصانهسنه مستند ایسه ، اشبو حال، بر کره غنا و ثروتك، هوی وقدرتك
بخش ایدهجکی بلایای اخروی و مصائب دنیوی‌یی . برده کندی نفسنك
زمان ثروتده بوکی آزغینلغه استعدادیی پیش نظر دقته آلهرق اختیاریله ،
فقری غنایه ، تقوانی هوایه ترجیح ایدن اهل اللهك کاریدر . بوجهتله ممدوحدر.
نته‌کیم شفیع العرصات افندمز (ما من یوم طلعت فیه شمس الا وعلی جنبتیها
ملکان ینادیان یسمعهما خلق الله الا الثقلین یا ایها الناس هلموا الی ربکم ان ماقل
وکفی خیر مما کثر والهی) یعنی هرکون که کونش طوغار، بهمه حال یمین ویسارنده
ایکی ملکده برابر کلیر . بونلر، انس وجندن ماعدا هر مخلوقك طویاجغی بر
صورتله ندا ایدرلرکه (انسانلر) ربکزه اقبال کوستریکز . حریص اولوب
آخرتی اونوتمهیکزکه . آز اولوب کافی اولان . چوق اولوب ذکر اللهدن
مشغول ایدن ثروتدن خیرلیدر بیوردیلر .

شعر

یا عائب الفقر الا تزدجر	عیب الغنی اکثر لو تعتبر
من شرف الفقر ومن فضله	علی الغنی ان صح منك النظر
انك تعصی لتنال الغنی	ولست تعصی الله کی تفتقر

مآل

ای فقری تعییب ایدن کج نظر: سن بو حالدن واز کچسه‌ك یا ، نظر عبرتله
باقسه‌ك، غنانك عیبی چوق اولدیغنی کوریرسك، اکر نظر صحیح اهلندن ایسه‌ك
کورمه‌لیسك که زنکین اولمق ایچون اللهه عصیان ایدییورسك اما ، فقیر اولمق
ایچون دکل. فقرك غنا اوزرینه شرفنك علامتی ایشته بودر.

ابن المقفع

دليلك ان الفقر خير من الغنى　　　وان قليل المال خير من المثرى

لقاؤك مخلوقاً عصى الله بالغنى　　　ولم تر مخلوقاً عصى الله بالفقر

مآل

فقرك غنا اوزرينه، فقيرك زنكين اوزرينه فضل ورجحانه دليل اولمق اوزره . سنك غنا سببيله الهيه عصيان ايدنه تصادف ايدوب . فقر سببيله عاصى اولانه تصادف ايتمامك كافيدر . امدى شو ايكنجى حال (مقدار كفايۀ معيشتده تقصير كوسترمك) شول كسه‌لر حقنده رهين جواز اوله‌بيليركه ، آنلر نفسنك زمام انقياديني دست اهتماملرينه آلوب عناد واستكبارينك سوره‌سنى قيرمش وبر درجه‌يه كتيرمشلردركه نصيحت ايتسه‌لر درحال اجابت ايديور . وآزه قناعت ايتميان چوغه‌ده قناعت ايتمز . قضيه‌سنى تسليمده تردد ايتميور . ايشته نفسلريى بويله تربيه‌يه موفق اولاندواتليلر ايچون. طلب معيشتدن تقصيره تجويز اولونه‌بيلير. ايشته، حسن بصرينك ، عمر بن عبدالعزيزه يازديغى شو مكتوب. عرض اولنان حقيقتك بر نمونه‌سيدر. يازييوركه : يا عمر . الله ايله استغنا ايدن. بشقه‌سندن اكتفا ايدر. الهدن بشقه‌يه اعتماد ايدن، دوچار مشقت وعنا اولور. دنيانك آزيله طويميان، طوپلاديغى چوق مال ايله‌ده طويه‌ميه‌جغنه امين اولمليدر . يا عمر، سن مقدار كفافكه ملازمت ايله . نفسكى عفت و استقامته آليشديرمغه چاليش. فضله مال طوپلامقدن صاقينكه حسابنى ويرمك پك كوچدر. (بعض حكما) الكده‌كى ماله قناعت ايتمزسه‌ك سنك ايچون غنا پك اوزاقدر ديدى ، حسن بصرينك توصيه ايتديكى ، بزم موضوع بحثمز اولان حالدركه. عمر بن عبدالعزيز كبى آدم ! ايستركه آنكله حالالنسين. اما ، نفسنه نصيحت ايتدكجه قبولدن اعراض . وقناعته يناشديرلمق ايستندكجه آزغين آت كبى كم آلمز بر صورتده چيلغين نفسلى آدملر ايچون بوحالده بولونمق پك كوچدر . مكركه طريق رياضتى بالالتزام . تدريجى بر صورتده ميولاتنى تنقيص ايديله . مثلا ، اولجه پك نفرت ايتديكى آزه ، اوكا براز آليشنجه دها آزه ، وهلم جرا ايندير ايندير ، غايۀ

مطلوبه ونهايت مقصودده واريله‌رق، او اسب جوجى. بوايكنجى حال ديديكمز بينك طاشنه كتيروب. بردن اوزرنه آتلانه‌رق ضبط اولونه‌ده. حكمانك، خوشه كلين شيلر كثرت ممارسه وتمرين ايله حاصل اولور. سوزلرينه تطبيق عمل ايديله. يوخسه بردن اوزرينه هجوم ايديله‌رك مقدار كفايهٔ معيشتى طلبدن زهد وقناعتله كيرو آلمق ممكن دكلدر. (اوچنجى حال، طلب معيشتده بولنان كمسه‌نك مقدار كفايه‌يه قناعت ايتميه‌رك تزييد ثروت آرزوسنده بولونمه سيديكه اشبو حاله داعى. درت سبب واردر. (برنجى سبب) طالب كسبك زيادهٔ مال وكثرت معيشته وابسته بولونان شهواته قاپيلمه سيدركه شهوت متبوعه كنديني قيشقيرتدقجه اكا وصول ايچون اتلافى لازم كلان مالى طلب ايده‌جكى دركار، شهوات ايسه غير متناهى اولديغى جهتله برندن فارغ اولدقده دها اوته سنى آرزو ايده‌جك. آنيده تحصيل ايچون لازم كلان ثروت وموادى طلب ايتمسى طبيعى بولونه‌جغندن آنكده غير متناهى اوله‌جغى آشكار بولنمغله، شو اسير شهوت اولان بيچاره. ايكى غير متناهى قوت آره‌سنده حضور وراحتى مسلوب اولديغى ونهايهٔ شهواتنه وصول ايله داسير شهوات اوله‌مديغى كبى. شهواته مغلوبيت ونجح و رطبات مهالكه‌يه مجبوريتله آرزوى شهوانيسى اوغرنده، بوقاغى قازيق دكلمز. نعمت عقلدن محروم بهائم كبى بين‌الناس مذموم و مقدوح اولور. فخر عالم افندمز. بيورديلركه : (من اراد الله به خيراً حال بنيه وبين شهوته وحال بنيه وبين داء واذا اراد به شراً وكله الى نفسه) يعنى، الله بركمسه‌يه خير مراد ايدرسه آنكله، شهواتى آراسنه. بلكه كنديله دلى آراسنه بيله كيردر. شر مراد ايدرسه، نفس ايله برابر صاليويرير. شهوتنه قاپير.

شعر

وانك ان اعطيت بطنك همه　　　و فرجك نالا منتهى الذم اجمعا

مآل

سن، قارنيكه ايسته ديكنى يدير، فرجكده ديلديكى جاب ايدرسه‌ك. سنى مذموم اولان شيلرك كافه‌سنى اجرايه سوق ايدرلر. [١]

---

[١] عاقلان دررير رانش نفس را استر كنند
جاهلان اما بزير نفس خودرا استر است　　　للمترجم

(ایکنجی سبب) زنکین اولمق آرزوسی ، وجوه خیرانه صرف واعطا مظلومین وفقرایه امداد رسا اولمق وطولاییسیله ملتزم الهی اولان نظام کائنات وآسایش مخلوقاته یاردمده بولنمق نیتنه مقرون اولمقدرکه اشبو نیت صاحبلری اشبو آرزولرنده معذور ، بلکه ممدوحدرلر. آنجق کسب و تجارت یولنده ، دکل حرام ، شبهاتدن بیله حذر وشیوهٔ زمان ومقدار امکانه نظر ایدەرك افراط وتفریطدن مجانبت شرطدر . بو شرطه رعایتله زنکین اولمغی کیم آرزو ایتمز . چونکه ثروت، مکارمه آلت ، دینه مدار معاونت ، اخوانه ، سبب الفت ، پابند اخوتدر . بر کسه دن ثروت مفقود اولدیغی ، ناسك رغبتی آزالیر . خوف و اندیشه لری هیچ قالمز ، کیت کیده حقارته بیله چار بیلیر . [٢] فخر عالم افندمز ، اهل دنیانك شرف و حسبلری شو مالدر مآلنده (ان احساب اهل الدنیا هذا المال) بیوردیلر . (مجاهد) دییورکه قرآنده کی خیرلرك کافه سی مال معناسنه‌در . مثلا (وانه لحب الخیر لشدید) (احببت حب الخیر عن ذکر ربی) (فکاتبوهم ان علمتم فیهم خیراً) (انی اراکم بخیر) آیاتنده کی خیرلرك کافه سی مال ایله مفسردر . وجه تسمیه ایسه . وجوه خیره صرف اولندیغی تقدیرده‌در . چونکه خیره مؤدی اولان ، کندیده خیردر.

اهل تأویل (ربنا آتنا فی الدنیا حسنة و فی الآخرة حسنة) آیه سنك تفسیرنده شویله اختلاف ایدییورلر .

(سدی) حسنه ، دنیاده مال ، آخرتده جنته ، ((حسن بصری) (سفیان ثوری) دنیاده علم وعبادت ، آخرتده جنته ، دییورلر. (ابن عباس) دراهم ودنانیر ، دنیاده جناب حقك مهر حوایج اولەرق براندیغی شیلردر . یمز. ایچلمزلر اما ایش کورورلر دیدی. (قیس بن سعد) دعاسنده ، یارب بنی حمد وثنا ، مجد و شرفله مرزوق ایت . چونکه فعلمز حمد ، مالسز مجد وشرف اولەمز ، دردی . (ابوزناده) نیچون مالی سورسك . مال سنی سومدیکك دنیایه یاقلاشدیرمیورمی دیمشلر ، جواباً اوت ، یاقلاشدیرییور اما

[٢] برکره کشی دوشمه سین عالمده صوبندن
درحال طاغیلیر مجلس جمعیت احباب واصف

شرندنده محافظه ایدییور دیمش . زنکینلردن بری، علمادن برینه اوغرامش.
عالم مزبوری اکرام ایتمك تلاشیله کورنلر ، افندم بو حریفدن کوریله جك
بر ایشکز وارمی دیو صورمشلر . عالم، خیر، لکن بن ارباب ثروتده برمهابت
کوربیورم جوابنی ویرمش . برآدم (محمد بن عمیر بن عطارد) (و عتاب بن
ورقایه) اون دیتك تأدیه‌سندن طولایی مجبور مراجعت اولدقده (محمد) دیتك
بریسی بنم اوزریمه دیمش (عتاب) کیری یه نه قالدیسه آنیده بن صامنم ده نجه
(محمد) آه ، زنکین اولمق نه کوزل شیدر . انسانلره مدار معاونت اولویور
دیدی .

احنف بن قیس

فلو کنت مثری بمال کثیر — لجدت وکنت له باذلاً
فان المروؤة تستطاع — اذا لم یکن مالها فاضلاً

مأل

زنکین اولسه ایدم بذل جود ایدردم . نه یپایم فضله مال اولمدقجه آرزو
اولنان مروتك اجراسنه طیانلمز .

ابن جلال

رزقت مالاً ولم ارزق مروته — وما المروة الا کثرة المال
اذا اردت رقی العلیاء یقعدنی — عما ینوه باسمی رقة المال

مأل

مال ایله مرزوق اولدم . لکن مروتله مرزوق اوله‌مدم . مروت دیدیکم
مال چوقلغیدر . نه زمان مراتب علیه‌یه یوکسلمك ایسته‌سم حالمك ، یوفقه لکی.
مالمك آزلغی، او بنم نامی حمیتله تزیین ایده جك شیلردن مانع اولور . منثور
حکمده ، زوکورتلك پریشانلق ، زنکینلك شادمانلق ، احتیاج، رذیلك .
مسکینلك در دیدی .

اوس بن حجر

اقيم بدار الحزم مادام حزمها	واحرى اذا حالت بان اتحولا
فانى وجدت الناس الا اقلهم	خفاف عهود يكثرون التنقلا
بنى ام ذى المال الكثير يرونه	وان كان عبداً سيداً لامر جحفلاً
وهم لمقل المال اولاد علة	وان كان محضاً فى العشيرة مخولاً

مآل

بن، حزم وثباتى بولنان خانه‌ده اوطورورم، باقدم كه حزم، ثبات، انقلابه اوغرادى. درحال اورادن كيدرم. بن ناسك چوغنى عهد وپيمانلرنده خفيف، دونك بولدم. زنكين اولديمى، آنكله آنا بابا برقرداش اولورلر. حريف كوله بيله اولسه سيد وقوماندان طانيورلر. زوكورت اولديمى، آنكله اوكى قرداش اوليورلر. اما او قبيله‌نك شانلى آدملرندن ايمش. مادامكه زوكورتدر هيچ اهميتى يوقدر.

بشر بن ضرير

كفى حزناً انى اروح واغتدى	ومالى من مال اصون به عرضى
واكثر ما القى الصديق بمرحباً	وذلك لا يكفى الصديق ولا يرضى

مآل

اقشام، صباح كيدوب كلمكده، ناموسمى محافظه ايده‌جك برماله نائل اوله ميورم. دوستلرمله ملاقاتده مرحبادن بشقه برشى ييامييورم. حالبوكه قورى مرحبا دوستلرى خوشنود ايتمز.

شعر

اجلك قوم حين صرت الى الغنى	وكل غنى فى العيون جليل
وليس الغنى الا غنى زين الفتى	عشية يقرى او غداة ينيل

مآل

سن زنکین اولنجه هرکس تعظیمه باشلار . ذاتاً زنکین. ناسك کوزنده مهابتلیدر . بن غنا اکا دیرمکه مسافرلره سفرهٔ ضیافت کشیده ایتدیکی اخشام ، فقرایه عطیه طاغیتدیغی صباح، صاحبنه زینت ویرملیدر: انسانی دوچار اندیشهٔ احتیاج ایدن فقر ایله ، کرفتار شبکهٔ طغیان ایدن ثروتك مذموم اولدیغنده کافهٔ علما متفقدرلر . آنجق اختلاف ، بو ایکیدن وارسته بولونان فقر و غنانك هانکیسنك راجح بولندیغنده‌در . برفرقه، غنینك مقتدر، فقیرك عاجز، قدرتك ایسه عجزدن افضل اولدیغنی اوکه سوره‌رك غنانك رجحاننه . دیکر بر فرقه فقیرك تارك ، غنینك متمسك اولوب . ترك دنیا ایسه تمسکدن افضل اولدیغنی درمیان ایله فقرك رجحاننه قائل اولمشلردر .

مذهب اول ، دعوای ریاست، سودای جاه اصحابنك؛ مذهب ثانی، سلامت سوداسنده اولانلرك در .

بوایکیدن بشقه برده اقتصاد وتوسط اربابی واردرکه بونلر، غنا ایله ثروتك ایکیسی آراسنده‌کی متوسط بر حالی ترجیح ایتمشلردر ، شو اوچ فرقه‌نك هر برینك مدعالرینی اثبات ایده‌جك شواهد شعریه ، مقالات حکمیه بالاده مناسب موقعلرده کچمشدر . (اوچنجی سبب) بر طاقم کنج بیلرك انقلابات زمانی پیش نظر امعانه آله‌رق. استقبالده اولادلرینی دولاب انقلابانه چارپیله‌رق آچ بیعلاج قالمقدن قورتارمق خیالیله . کندی نفسلرینه بیله صرف واستهلاك ایدن چکینه‌رك ادخار اموال ونقوده چالیشمه‌لریدرکه اشبو اشخاص رذیله . وادیٔ طلبده چکدکاری زحمت. و آخرتده اوغرایه‌جقلری شدید سؤالدن بشقه برقاچ جهتله لوم وتقبیحه شایاندرلر .

(وجه اول) بونلر استقبالده مقدر اولان ادبارہ شمدیدن سد چکمك وجناب حقك رزاقیتنی آنجق کندی یوزلرندن بیلمك کبی سوء ظنلری اکدیرەجق حرکات نابجا تعقیب ایتمش بولنیورلر . حالبوکه اللهدن امیدی قطع ایتمك. صاحبنی محو ایدر . دیمشدرکه . اشبو نابکارلر. کندیلرندن صکره وارثلرینك من عندالله مرزوق اوله‌جقلرندن امیدی کسمشلر کبی حاریل

حاریل . مال طوپلامغه چالشـمه‌لری عاقبت هپسنك سبب ادباری اوله‌جغنده شبهه یوقدر .

(وجه ثانی) بونلرك کندی نفسلرینك سقندن افراز ایله نوائب زمان . مصـائب دوران . هرکسی حالدن حاله تحویل ایتدیکی حالده . اولاد وعیاللرینی مسعود یاشاتمق فکرنده بولنمه‌لری، طوپلادقلری مالك بقاسـنه وثوق واعتماد کبی باطل برعقیده‌نك کوکللرنده یرلشدیکنی کوستریر . حالبوکه زمان برحسوددرکه کوزدیکدیکی شیئی بهمه حال تغییر وتارمار ایدر . زمان ایچون بونلرك خرمن سامانی بر لحظه‌ده محو ایدوب وارثلرینی دیلندیرمك کوچ بر شیمیدر .

(وجه ثالث) بونلرك .ماللرینك منافعندن محروم اوله‌رق طار بر معیشته رضا کوسـترمه‌لیدر . حالبوکه حکیمانه بر سوزدرکه . مال . یاسنك ، یا وارثك منفعتی ویاخود دفع بلا ومهلکه ایچوندر . صاقین شو اوچك الك شقیسی . یعنی وارثلر ایچـون مال طوپلایانلردن اولمه (وجه رابع (جمع وادخار ایلدیکی اموالك کسـب وتحصیلی یوزندن چکدیکی مشـقت، قزاندیغی وبال ومعصیت قارشیلغنده ساعی محروم ، جاهد مذموم صفتلرندن بشقه بر صفت ومنفعته نائل اوله‌مدیغیدر . چکدیکی مشقته قارشی باری بر جام صفا چکسه معقول بر ثمره اقتطاف ایدییورم دیمکه صلاحیتی اولور . (هیهات) حکما دیدیلرکه چوق کمسه‌لر واردرکه صورتا کورینـان مسرتنه غبطه اولونور . حالبوکه او مسرت آنك حقنده مضرتدر . نیجه کیمسه‌لرده واردرکه . مبتلا اولدیغی خسـته‌لقدن طولایی هرکس حالنه آجیر . بالآخره او خسته‌لك آنك ایچون عین شفادر .

شعر

ومن کلفته النفس فوق کفافها　　　فما ینقضی حتی الممات عنائه

مآل

نفس بر کمسه‌یه مقدار کفایه‌دن فضله تکالیفده بولنورسه . حیاتنك صوك نقطه‌سنه قدر مشقتدن قورتیله‌من .

(وجه رابع) بوزواللیلرك كسب وادخار واديلرنده قزاندقلرى وبال
يوزندن آخرتده دوچار حساب ونكال اولملريدركه بوجهتله حاللرينه آجينر
بلكه آغلانير . حكايه اولنوركه عبدالملكك خستهلكى آغيرلشوب ، چوجقلرى ،
قارشيسنده ، آغلادقلرى اثناده ، اوغللارم . هشام سزه دنيالق قزانيو يردى .
وبويوزدن سزه احسان ايلمدى . سز اكا اغلامقله احسانده بولنيورسكز . او
سزه قزانديغنى براقيور . سز ، اكا وباللرنى برافيورسكز آه ، اكر الله هشامى
يارلغامزسه بيچارهدنك حالى پك كوتودر ديدى . محمود وراق بومعنالرى شويله
نظم ايتدى .

شعر

تمتع بمالك قبل الممات — والا فلا مال ان انت متا
شقيت به ثم خلفته — لغيرك بعداً وسحقاً ومقتاً
فجادوا عليك بزور البكاء — وجدت عليهم بما قد جمعتا
وارهنتهم كل ما فى يديك — وخلوك رهناً بما قد كسبتا

مائل

اولمزدن اول مالكدن استفادهيه چالش . يوخسه اولدكدنصكره مالك يوقدر .
سن او مال يوزندن شقاوت قزاندك . صكره بشقهسنه براقدك . بويله مال ، ايراغ
اولسون . الله بلاسنى ويرسين . سن وارثلريكه مال ايله ، انلر سكا يلان ، يلان
اغلايشلرله جومردلك ايتديلر . الكده آووجندهكنى آنلره براقدك . آنلر
سنى قزانديغك وبال ايله مرهون براقديلر . واى سنك حالكه ::: روايت اولنديكه
(عباس بن عبدالمطلب) فخر عالم افندمزه كلوب . يارسول الله . بنى بريره والى كوندر
ديدى . (فخر عالم) يا عباس ، ياعم بنى سكا كافى اولان آز . اهلاك ايدن چوقدن
خيرليدر : يا عباس : ياعم بنى ، نفسكى سلامته چيقارمق ، موجب مسئوليت اولان
امارتدن خيرليدر . ياعباس ، ياعم بنى ، بيلمش اولكه امارتك اولى ندامت .
اورطهسى ملامت ، صوكى خسران يوم قيامتدر بيورديلر . بونك اوزرينه عباس ،
امراى عدول مستثنا دكلمى ديدكده ، فخر عالم ، بوقدر اقربا اردسنده نصل

عدالت اجرا ایده‌جکسك بیوردیلر . برکسه حسن بصری‌یه بن اولومدن خوشلانمیورم دیدکده . سن مالنی کیرویه براقدك ، خیره صرف ایدوب آخرته کوندره ایدك اوراده ملاقی اوله‌جغکدن ، موت ایله شادمان اولوردك دیدی . حکم منوره‌دندرکه میتك مالنك کثرتی ، وارثلره آنی تیز اونوتدیرر . ابن رومی شو معنایی بر آز دها شیشیره‌رك نظم ایلدی ،

شعر

ابقیت مالك میراثاً لوارثه	فلیت شعری مابقی لك المال
القوم بعدك فی حال تسرهم	فکیف بعدهم حالت بك الحال
ملوا البکاء فما یبکیك من احد	واستحکم القیل فی المیراث والقال
الهیهم عنك دنیا اقبلت لهم	وادبرت عنك والایام احوال

مآل

مالکی وارثلره براقدك . آه بیلسه‌مکه او مال سکا نه براقدی . سندنصکره وارثلرك شادمان اما ، سن نه حالده‌سك . آنلر آغلامقدن بیقدیلر . آرتق سکا آغلایان . آجیان قالمدی . سوز میراث تقسیمنده‌کی جداله انتقال ایتدی . سندن یوز چویروب آنلره توجه ایدن دنیا ، آنلری سندن مشغول ایتدی . ذاتاً ایام ، مدار انقلابدر . مقدار کفایه‌یه قناعت ایتمیوب زیاده طلبنده بولونمه‌نك دردنجی سببی : شخص طالب ، جمع مالی حلال اعتقاد ایده‌رك آنك ایچون نظرنك الك معتنا کوشه‌سنده بر موقع احترام تهیهٔ واعداد ایتمکدرکه انسانلرك الك چرکینی . مال ایچون حزن والم چکنلرك الك بدبختی بو اولمغله برابر . هر درلو لوم وتقبیحه شایان کورلمش وبوکبیلر حقنده والذین یکنزون الذهب والفضه الی آخره قول شریفیله تبشیر تهکمی اجرا بیورلمشدر . اشبو آیه‌نك نزولی عقبنده فخر عالم افندمز ، آلتونك ، کوشك الله بلاسنی ویرسین . بیوردیلر . بونی ایشیدن اصحاب اوزرینه کران کلرك عجبا هانکی مالی قزانه‌لم دیه‌رك اختلاف ایتدکلرنده حضرت عمر ، هله طورك . بن سزه کیفینی . واضحا اکلایه‌یورم دییوب حضور پیغمبری‌یه کیردی . و یارسول الله اصحابکز هانکی مالی اتخاذ ایده‌جکلرنده

حیرتده‌در . دیدکده ، لسان ذاکر ، قلب شاکر . زوجنك امور دینیه‌سنده یاردم ایده‌جك زوجه طلبنده بولنسونلر . بیوردیلر . (ابو امامة) دیدیکه اصحاب صفه‌دن بری وفات ایدوب خرقه‌سنده بر دینار بولندقده . رسالتپناه افندمز . ایشته بر آتش جهنم داغی بیورمشلردی . بر زمان صکره دیکر بری وفات ایدوب خرقه‌سنده ایکی دینار بولندقده ایکی داغدر بیوردیلر خاطره کلیرکه زمان سعدیده . اصحاب ثروت ویساردن اموال کثیره دارات وفیره اربابی کسه‌لر وفات ایتدیکی حالده حقلرنده بویله بر مقالهٔ مصطفویه شرفوارد اولمیوب مدت عمرنده بر دینار براقمش کسه‌لر حقنده . نیچون بویله بر وعید . دهشتنمای ورود اولسون . وحالهٔ اولاده بویله بر خاطره . ثانیاً اصحاف صفه‌نك قناعتله بالاشتهار اصحاب کزینك معاونتیله تأمین اقوات یومیه‌یه راضی اولوب ترك دنیا ایده‌رك مسجد نبوینك صفه‌سنده اختیار اقامتلری پیش تأمله قونورسه بردیناره مالك اولمه‌لری . احوال زاهدانه‌لرینه منافی دوشه‌جکندن اعتراض مزبوره محل قالمز .

شعر

اذا كنت ذامال ولم تك ذاندى   فانت اذاً والمقترون سواء

مآل

سن زنکین اولوب انعامده بولنمدقجه سنکله ارباب مضایقه بیننده فرق یوقدر مع مافیه، کثرة اموال، یوم قیامتده اویله بر حسابی داعیدرکه فقرا آندن وارسته‌در

امام شافعی

ان الذى رزق اليسار ولم يصب	حمداً ولا اجراً لغير موفق
والجد يدنى كل شئ شاسع	والجد يفتح كل باب مغلق
واحق خلق الله بالهم امرؤ	ذو همة عليا وعيش ضيق
ومن الدليل على القضاء وكونه	بؤس اللبيب وطيب عيش الاحمق
فاذا سمعت بان مجدوداً حوى	عوداً فاورق فى يديه فحقق
واذا سمعت بان محذولاً اتى	ماءً ليشربه فجف فصدق

مأل

ثروتی اولوب ، أنكله اجر وثنا قزانمیانلر محروم توفیقدرلر . بخت و طالع هر اوزاغی یقین، امر دشواری تسهیل ایلر. جد وسعی، قپالی قپولری آچار . مخلوقات ایچنده اك زیاده أجیمغه لایق، همت علیا صاحبی اولدقلری حالده ضیق معیشتده بولنان کسه‌لردر. قضای الهینك مؤثر مستقل اولوب طبیعت و تصادفك عقل ودرایتك دخلی اولمدیغنك ادله‌سندن بریده فضلانك بختی وارون، حمقانك آسایش واستراحتله ممنون بولنمه‌سیدر . بختیار بر آدمك النده كی قوری دكنكك درحال یشیللنوب یپراقلاندیغنی ایشیدیرسه‌ك هیچ طورمه ، اولدیغنه اینان . بختی وارون بر بیچاره‌نكده ، صو ایچمك ایچون چاغلایانه كیدوب درحال صویك كسلدیكنی طویارسه‌ك، تصدیق ایت، ادخار امواله مبتلا اولوب منهج رشد وسداددن غاوی، وطریق اعتدال اقتصادن انحرافله حفرهٔ هلاكه ساقط وهاوی اولانلرك اك بیوك بلاسی ، سویدای درونلرینه مال سوكیسی، امل اوزونلغی استیلا ایده‌رك وبونلرك اولكیسی طلبده حرصه ، ایكنجیسی بخل وشحه باعث اوله‌رق، دنیاده، آخرتده شایان مذمت، منفور امت اوله‌لریدر. چونكه بخل . حقوق الهیه و بشریه‌یی ادادن مانع ، والدینه عقوق وقطع رحمه باعث وداعی اولدیغی جهتله منبع الرزائل واسوء الخصائل بولندیغندن ارتق بونلرله موصوف اولان خبثانك نه درجه‌لرده شایان نفرین اوله‌جغی آزادهٔ قید اشتباهدر .

فخر عالم افندمز، عبده ویریلان شیلرك اك كوتوسی، حرصه مقرون بخل ایله انساندن اراده‌یی نزع ایدن خوف وجبانتدر .

مألنده ﴿ شر ما اعطی العبد شح هالع وجبن خالع ﴾ بیورمشلردر . كله‌لم حرصه بو ، نفس و قلب اوزرینه . استیلا ایتدكده فضائل نفسیه‌یی كوكندن قازیر، صاحبنی اشغال ایله عبادتدن أییریر. شبهاتدن حذری قالدیروب محرماته بوغار، بو اوچ خصلة ایسه ، جامعان الرذائل، سالبان فضائلدر . بونكله برابر كبر مشجه‌سنه چالیشان او حریص، عجبا قسمتی اوزرینه برحبه علاوه ایده‌بیلیرمی (اصلا) علاوه ایده‌جكی برشی وارسه . اللهك غضبی، نفسنك تذلیلی، روایت اولندیكه ، سیدالبشر افندمز، چالیشقان برحریص ایله نوبنو مظهر ازدیاد اولان

قناعتكار، هر ایكیسی رزق مقسوملرینی طوپلارلر . أندن برشی نقصان اولمز.
شوحالده آتشه آتیلان پروانه كبی چاپالامقده معنا نه‌در .

مألنده ﴿ الحریص الجاهد والقنوع الزائد یستوفیان اكلهما غیر منتقص منه شیٔ فعلام التهافت فی النار ﴾ بیوردیلر. (بعض حكما) حرص، دین ومروتك مایه الفسادیدر . واللهی بن بركمسه‌یی حریص كوردمی ، بهمه‌حال كندیسنده بر ملعنت حس ایلرم دیمشدر . (بعض بلغا) مقدرات الهیه غالبدر غلبه‌یه چالیشمقله مغلوب اولمز . ارزاق مكتوبه . شدت مطالبه ایله اله كیرمز اویله اولنجه، نفسكی مقدراته ارضا ایله نصیبكدن ماعدایه ، حرصله نائل اوله‌میه‌جغنی ایی بیل. چوق شیلر واردركه طالبندن بشقه‌سنه نصیب اولمش، چوق سوت واردركه صاغان آدمدن بشقه‌سی ایچمشدر . دیدی .

محمد بن حازم

یا اسیر الطمع الكاذب	فی غل الهوان
ان عز الیأس خیر	لك من ذل الامانی
سامح الدهر اذا عز	وخذ صفو الزمان
انما اعده ذوالحرص	و اثری ذو التوانی

مأل

ای طمع كاذبه اسیر اولوب . حقارت بوقاغوسنده باغلی بولنان حریص ، بیهوده امنیه‌یه دوشوب ذلیل اولمقدن ایسه . مأیوس اولوب عزتی محافظه ایتمك شبهه‌سز اعلادر. زمان . سكا مساعد اولمزسه ، صالیویرده صفوتلی دمنده نیل مطلبه چالش. حریص اولانلر زوكورتدر. أندن آزاده‌لر ایسه اصحاب ثروتدر.

حریص ایچون بر غایهٔ مقصوده یوقدركه اورایه واردقده حرصنه خاتمه ویرسین. چونكه اومدیغنه نائل اولدیغی. اشبو نائلیت دها زیاده حرصنه رواج ویریر . املنی آرتدیریر . اومدیغنه واصل اوله‌مدیغی ، ملول ومحزون اوله‌رق بساط املنی دها توسیع ایدر . فخر عالم افندمز ، آدم اوغلی اختیارلار . ایكی

خصلت کندنده قالیر . بری حرص ، دیکری امل ، مألنده (یشیب ابن آدم ویبقی فیه خصلتان الحرص والامل) علیه السلامه دیمشلرکه : کوریبورزکه اختیارلرك حرصی کنجلردن زیاده در . حکمتی ندر . جواباً بیورمشلرکه : آنلر کنجلرك طاتمدقلری اذواقی طاتدیلرده ، دماغلرنده اثر براقه‌رق حرصه دوچار اولدیلر . مسکین حریص . عقلنه اویوب حرصی براقسه ، سعادت تامه . قضایه رضا رزق مقسومه قناعتده اولدیغنی یقیناً بیله‌رك مستریح البال یاشار ایدی . فخر عالم افندمز ، طلبده اعتداله رعایت ایدیکز . تلاشك معناسی یوقدر . مرزوق اولدیغکز رزق سزی سزدن زیاده آرار . اما محروم اولدیغکز شیئی حرصله اله کچیره‌مزسکز . مألنده (اقصدوا فی الطلب فان مارزقتموه اشد طلباً لکم منکم وماحرمتموه فلن تنالوه ولو حرصتم) بیورمشلردر . روایت اولندیکه جبرائیل . فخر عالم افندمزه دیدیکه : یا رسول الله . اللهك سلامی واردر . فرمان ایتدی‌که : حبیبم شو آیتی اوقوسون . (لاتمدن عینیك الی مامتعنا به ازواجاً منهم زهرة الحیاة الدنیا لنفتنهم فیه) بونك اوزرینه سید الکونین افندمز . منادیلره فرمان بیوردیکه ! اسواق وبازارده شویله ندا ایدیکز : آداب الهیه ایله متأدب اولمیانلرك دنیایه حسرتلرندن یورکلری پارچه‌لنیر . بعض سلف دیدیکه . بعض کره چالیشوب چباله‌یان دوچار خسران اولورده دنیادن یوز چویرن ظفریاب مطالب اولور . (بحتری) شو معنایی شویله نظم ایلدی .

شعر

لم الق مقدوراً علی استحقاقه	فی الحظ امانا قصاً او زائداً
وعجبت للمجهود یحرم ناصباً	کافاً وللمجدود یغنم قاعداً
ماخطب من حرم الارادة قاعداً	خطب الذی حرم الارادة جاهداً

مآل

نصیبندن ناقص ویا آندن زیاده‌یه نائل اولان کورمدم . هرکس ، مقدر نه ایسه تمامی تمامنه آلیور . مشقت چکدیکی حالده محروم اولان بی بخت ایله

اوطورديغی يرده كلفتسزجه مظهر نعم اولان بختياره شاشارم . اوطورديغی يرده محروم اولان ايله، مشقتدن صكره محروم اولان كمسه‌نك يأس وغرامی بردكلدر.
بعض ادبا : قناعت ، فقيرك عزتی ، صدقه ، زنكينك قلعهٔ صيانتيدر ديدی.

شعر

انی اری من له قنوع　　يدرك ما نال او تمنّی
والرزق يأتی بلا عناء　　ور بمـا فات من تعنّی

مآل

ارباب قنـاعتی اميد مشروعلرينه نائل ورزقلرينك مشقتسزجه كلديكنی كوريورم . حالبوكه اويولده مشقت چكنلر بعض كره خائب اولورلر .
قناعة اوچ نوعدر. (برنجی نوع) اولميه‌جك قدرله اكتفا ، فضله‌سنه كوز ديكمه‌دن نفسی صرف وابا ايتمكدركه قناعتك الك يوكسك طبقه‌سيده بودر .

شعر

اذا شئت ان تحيا غنياً فلا تكن　　علی حالة الا رضيت بدونها

مآل

دائما زنكين ياشامق ايسترسه‌ك. ايچنده بولنديغك حالك دها اشاغيسنه راضی اوله كور . مالك بن دنيار ديديكه . ناسـك الك زياده زاهدی . دنيـايه رغبتی اولميه‌جك قدری تجاوز ايتميانذر . ساقئ كوثره منسوب شو بيتلری بعض ادبادن ايشتمشم .

شعر

افادتنـا القناعة ایّ عز　　وایّ غنی اعزّ من القناعة
فصيّرها لنفسك رأس مال　　وصيّر بعدها التقوی صناعة
تحرّز حين تغنی عن بخيل　　وتنعم فی الجنان بصبر ساعة

مآل

قناعت . بزه پك بيوك بر شرف بخش ايلدی . ذاتاً قناعتدن بيوك ثروت يوقدر. سن قناعتی نفسكه سرمايه اتخاذ ايده‌رك . آندنصكره تقوا تجارتنی ياپ . قناعت زنكينی اولوبجه . بخلادن صاقين . بر ساعت صبركه بدل . نعم جنانه نائل اولورسك . (ايكنجی نوع) سدر مقدن يوقاری مقدار كفايه‌يه قناعتله . بوندن فضله‌يی طلبدن صرف نظر ايتمكدركه . احوال قناعتك اوسطی بودر. فخر عالم افندمز. هر قولك رزقی ايله كندی آره‌سنده معنوی بر پرده واردركه . قناعت ايتديكنده رزقی اياغنه كلير. ايتميوب پردهٔ مزبوره‌يی ييرتماغه چاليشيرسه رزقندن زياده برشی قزانه‌مز. حرص بيهوده‌سی يانته قالير. مآلنده مامن عبد الا بينه وبين رزقه حجاب. فان قنع واقتصد. اتاه رزقه. وان هتك الحجاب لم يزدفی رزقه .[١]

بحتری

تطلب الاكثرفی الدنيا وقد   تبلغ الحاجة منها بالاقل

مآل

آز ايله ايشك كوريلوب طورركن ، دنياده چوق مال ايستيه‌يورسك .

ابراهيم بن المدبر

ان القناعة والعفا   ف ليغنيان عن الغنی
فاذا صبرت عن المنی   فاشكر فقد نلت المنی

مآل

قناعت وعفت . انسانی غنادن مستغنی قيلار. امنيه‌دن كچوب صبر ايدرسه‌ك شكر ايتكه امنيه‌كه نائل اولدك . (اوچنجی نوع) موقف ظهوراته اوطوروب خزينهٔ الهيدن نه سنوح ايدرسه اكا راضی اولمق . فضله كليرسه ، حذف وطی

بيت

[١] تلاش حرص بيجا آدمی محروم كام ايلر   كه دست رعشه‌دار ايله طولو پيمانه‌جمع اولمز

ایتمیوب. جیب قبوله آتمق ، نقصان کلدیکنده . اکالی اغرنده آرقه سندن قوشماملقدرکه بوحال . درجات قناعتك اك ادناسیدر. صاحبی. رغبت ورهبتك هر ایکیسنی جامعدر . رغبتی واردرکه مقدار کفایه دن فضله‌یی فقرایه ویرمك دوشر ایکن ویرمدی. دیمك اولیورکه : رغبتی وار. رهبت واستغناسی وار . چونکه نقصان کلدیکنده تکمیلی ایچون آرقه سندن قوشمیور . بوکیلر حقنده ذوالنون شویله دیمشدر. قناعتی یاغلی. بسرك اولانه هرچوربا خوش کلیر .

روایت اولندیکه فخر عالم افندمز (الدنیا دول فما کان منها لك اتاك علی ضعفك وما کان منها علیك لم تدفعه بقوتك ومن انقطع رجائه مما فات استراح بدنه ومن رضی بما رزقه الله تعالی قرت عینه) یعنی دنیا. دائما انقلاب وتناوبده‌دو اندەکی منافعك ، ضعیف بیله اولسەڭ سنی بولەجقدر . مضرت کله‌جك ایسه قوتکله دفعه مقتدر اولەمەیەجکسك. فوت اولان شیلردن امیدی کسنلر . استراحت بدنده ، تقسیم الهی‌یه راضی اولانلر مسرتده‌در بیوردیلر. ابوحازم دیدیکه . کندی کندیمه دوشوندیکمده ایکی شی بولیورم. بری قطعیاً بنمدرکه یرلر کوکلر قوتیله وقتی کلمەدن تعجیل ایتسەم حصولی قابل دکلدر . بهمه حال وقتنی بکلر . بریده قطعیاً بشقه‌سنك رزقیدرکه بو . نه ماضیده بنم ایدی. نەده استقبالده بنم اولور . بنم حقم بشقه‌سندن ، بشقه‌سنك حقی دخی بندن مادامکه ممنوعدر. نیچون بو ایکی شی ایچون نفسمی تلف ایده‌یم .

ابو تمام طائی

ولا تأخذونی بالزمان ولیس لی　　تبعاً ولست علی الزمان کفیلاً

من کان مرعی عزمه وهمومه　　روض الامانی لم یزل مهزولاً

لوجاد سلطان القنوع وحکمه　　فی الخلق ما کان القلیل قلیلاً

الرزق لاتکمد علیه فانه　　یأتی ولم تبعث الیه رسولاً

مآل

بنی زمان ایچون مؤاخذه ایتمیك . او بنم اوشاغم دکل . بن اونك کفیلیده دکلم. سزك کبی عزم وهمتلری امل چایرنده اوتلایانلر. دائما ضعیف قالیر. سلطان

قناعت . حكمنى مخلوقاته تشميل ايديدى. آز نامى قالقار. هرشى چوق كوزو - كوردى . رزق ايچون انديشه ايتمه . سكا مقدر اولان شيئك تشريفاتجىيه احتياجى يوقدر .

ابن رومى

جرى قلم القضاء بما يكون فسيان التحرك والسكون
جنون منك ان تسعى لرزق ويرزق فى غشاوته الجنين

مآل

كلك قضا . اوله‌جق شيلرى هپ يازدى . قوشوب تلاش ايتمك فائده‌سزدر. رحم مادرده چوجق مرزوق اولديغى حالده . سنك رزق ايچون تلاشك . عين جنوندر. بز. مهالك ثروت ، موبقات شهوتدن حذر ايده‌رك. احسان ايتدكلرنده مظهر توفيق. منع ايتديكى شيلردن تعويق بيورمسنى جناب حقدن تمنى ايلرز . فخر عالم افندمز. امتمك خيرليسى اول كمسه‌لردركه چوق زنكين اولوب آزمديلر. پك زوكورت اولوب ديلنمديلر. مآلنده ﴿ خير امتى الذين لم يعطوا حتى يبطروا ولم يقتروا حتى يسئلوا ﴾ بيورديلر .

ابو تمام

عندى من الايام مالو انه اضحى بشارب مرقدما غمّضا
لاتطلبنّ الرزق بعد شماسه فترومه شبعاً اذا ما غيّضا
ماعوّض الصبر امرؤ الاّ رأى ما فاته دون الذى قد عوّضا

مآل

اويله حادثات بيليرم كه . اويقو علاجى ايچسه . كوزنى يومماز . بهمه حال سرزده ظهور اولور. رزقك قاچارسه آرقه‌سندن قوشمه . وقت مرهونى كاوب اوجوزلانجه سكا اقبال ايده‌جكدر . اولوقت مستغنيانه آليرسك . فوت اولان شى مقابلنده صبرى عوض قويان . اشبو تعويضده بهمه حال كار ايده‌جكدر .

باب ادب النفس

معلوم اوله که نفس ناطقه • مبدأ فطرتنده حليهٔ زيباى تأديبدن عارى . وديباى منقش تهذيبدن برى بر طاقم شيم واخلاق مهمله اوزره مفطور اولمشدر . بونلرك ايچنده طبعاً قوانين ادبه موافق ، اخلاق مرضيه يه مطابق اولانلرينك ده انكارى قابل دكلسه‌ده . خارجدن تأديب وتهذيبه هيچ برينك احتياجى يوقدر دينلمش اولسه مظهر تسليم اوله‌مز . نصل تسليم اولونسون كه او اخلاق محموده ، شيم ممدوحه‌نك قارشوسنده بر طاقم اضداد متقابله واردر كه هواى مطاع ، شهوة غالبه كبى ايكى معاونه مظهردرلركه اكر اخلاق محموده‌نك طبعاً ايولكه ميال اولماسنه وياخود عقلاك فطانتنه كوكنه‌رك تهذيبلرندن غفلت اولنورسه . اشبو اميد بوشه چيقوب صاحبنك ادبدن عاطل قاله‌جغنه ، اخلاق مزبوره‌نك دخى مزيتدن چيقوب. جهل صره‌سنه كيره‌جكنده شبهه ايدلمه‌مليدر. زيرا ادب ديديكمز دولتلى. ياتجارب عديده ايله اكتساب. ياخود عادةً استحسان واستحباب اولونان شيلردن عبارة اولوب. وقايع عديده‌يى‌حادهٔ تجربه‌دن كچيرمدكجه ياخود هر برينك بر شى حقنده اصطلاح و مواضعه‌لرى وكوره نكلرى بولنان اقوامك عادات ومواضعاتنه وقوف تام حاصل اولمدقجه. اوبله مجرد عقلاك وقوف جبللى واذعان فطريسنه وايولكه طبعاً ميلنه حواله ايله حاصل اولمغه تنزل ايتمز . خارجدن تأديب وتهذيبه بهمه حال محتاجدرلر. افندم : دوشونولسونكه . عقل ادبدن اغنا ايله . هر عاقل تأديبدن مستغنى اولسه ايدى. عقول زكيه‌لرى وحى ايله مؤيد ، نفس ناطقه‌لرى ملاء اعلايه اتصال ايله مؤكد اولان انبياى عظام حضراتنك عقللريله اكتفاسى وادبدن استغناسى لازم كليردى . حالبوكه . قافله سالار انبيا . عليه من الصلواة ماهوازكى واوفى افندمز . بن مكارم اخلاقى اتمام ايچون بعث اولندم بيوربيور. حضرت عيسايه . سنى كيم تأديب ايتدى. ديبورلرده كسه تأديب ايتمدى . جاهلك جهلى آثار رذيله‌سنى كوروب آندن قاچندم . ديبور . ايشته بونلر. انبيانك بيله ادبدن مستغنى اولمدقلرينى پارلاق بر صورتده كوستريرلر. حضرت على ديبوركه . جناب حق. مكارم اخلاقى كنديسيله سزك آرا كزده واسطهٔ مواصلة اولمق اوزره يارتداى . بركمسه اخلاق حسنه‌دن

بريله اولسون حريم قرب الهی‌یه اتصال ایتمك كافیدر . (اردشیر) دیدیكه آدابك فضائلندن بریده . هر لسانده مظهر ستایش ومحمدت ، هر مكانده مدار زینت ومفخرت ، یوم قیامته قدرده ذكری باقی اولمقدر . (مهبود) ادبسز عالم . شول خراب بنایه بكزركه یوقاریسنه چیقدقجه مخاطرهٔ هلاك آرتار . اول قورومش درهیه بكزركه . درینلكی آرتدقجه صرپالاشیر . اول بر قوهٔ نامیه‌سی كوزل ، لكن معطّل قالمش تارلایه بكزركه تعطیل وخرابیسی اوزادقجه بر طاقم بربرینه قارشمش اوتلار یتشدیرهرك قورتلر ، چقاللره مسكن اولمش دیدی .

(ابن مقفّع) بزم اشجار عقولمزك آشیسی اولان ادبه احتیاجمز . حواسمزه قوّت كلسون ایچون طعامه احتیاجمزدن زیادهدر . طوپراغه كومولان تخم یشیللنوب فیلیز ویره مدیكی كبی ، عقلمزی زلال ادبله تنمیه ایتمدكجه عالم بالای معرفته سایه انداز ترقی اولهمز دیدی . اصمعی حكایه ایتدیكه . اعرابینك بری اوغلونه نصیحت مقامنده (اوغلجغزم) ادب بر عمود قویدر . آنكله جناب حق عقولی تقویه وتشیید . شرفدن معطل قالان حسبلری تزیین ایلدی. عاقل نه قدر غریزهٔ حسنه‌یه نائل اولسه . حسن وبهاسنی اعلان ایده‌جك ادبدن مستغنی اولهمز . طوپراق نه قدر قوتلی اولسه . ثمراتی میدان بروزه چیقاره‌جق صودن مستغنی بولونه‌مز دیدی. بعض ادبا . آتشی اودونله علولندر دیدیككبی. قلبكی ادبله علوریز فیض خدا قیل . ادبی غنیمت بیل‌كه اهل رغبت سكا التجا ، اهل خوف و اندیشه صولتكدن تحرز ، اصحاب امل عدالتكه مراجعت ایتسون دیدی .

شعر

فما خلق الله مثل العقول	ولا اكتسب الناس مثل الادب
و ما كرم المرء الا التقی	ولا حسب المرء الا النسب
و فی العلم زین لاهل الحجی	و آفة ذی الحلم طیش الغضب

مآلی

الله . عقل كبی مخلوق یراتمدی، انسانلر. ادب كبی بر شی قزانمدی. كشینك

کرمی ، تقواسی ، شرفی ، نسبندن عبارتدر . علم ، ارباب عقولك زینتی . غضبده اهل حلمك آفتیدر . اصمعی شو بیتلری انشاد ایلدی .

شعر

وان یك العقل مولوداً فلست اری ذا العقل مستغنیاً عن حادث الادب

انی رأیتهما کالماء مختلطاً بالترب تظهر منه زهرة العشب

و کل من اخطأته فی موالده غریزة العقل حاکی البهم فی الحسب

مآل

عقل . ولادی بیله اولسه صاحبنی ادبدن مستغنی کورهمم . بن عقل و ادبی . صو ایله طپراق اختلاط ایده رك چمنزار حصولنه مدار اولدیغی کبی . آنلرده اختلاط ایدمرك معرفةالله حصوانه مدار اولور کوردم . عقل غریزیدن محروم اولانلر ایسه حیوانات عجمه بکزرلر . امدی براهین عقلیه ونقلیه ایله نفسك لزوم تأدیبی ثابت اولدی ایسه . تأدیب مزبورك قاچ وجه ایله حصولنه دائر بحث ایتمك لزومی درکار اولمغله دیرزکه : تادیبك لزومی ایکی وجهلهدر . (۱) بابالرك اولادلرینی تأدیبك لزومی (۲) انسانلرك کنجلك و اختیارلق زمانلرنده نفسلرینی تأدیبك لزومی . بابایه لازم اولان تأدیب ، ثمرهٔ فؤادینی آغوش تربیه سنه آلوب حس ایلدیکی استعدادی متعاقب بر طاقم مقدمات ادبیه‌یی یواش یواش تلقین . و مرأت مجلاّیه بکزه‌ین قلبنی انوار ادبله تزیین ایتمکدرکه شمدیدن انسیتله نشوونما بولوب . قلم تکلیفك دفتر اعمالنه یوریدیکنده کندیسی ایچون مقاصد آدابك استحصالی کسب سهولت ایتسون .

چونکه هر شیئه استعدادله یرادیلمش قلوب معصومه . نه ایله استیناس ایتمش ایسه آنکله طبیعتلشه‌جکی درکار اولمغین . حال طفولیتده آلیشدیرلمزسه بیودیکی زمان . بردنبره تأدیبنده عسرت چکیله‌جکی آشکاردر . بناءً علیه . جکر پاره‌سنك سعادتنی آرزو ایتمسی طبیعی بولنان بابالرك . اولادلرینی مینی مینی زمانلرنده تأدیبه آلیشدیرملری موافق حزم واحتیاطدر . فخر عالم افندیمز ، بابالرك اولادینه

بخش ایتدیکی عطایا ایچنده. آداب حسنه تعلیمی ، عقلاً ، شرعاً چرکین اولان شیلردن منع ایتمك کبی بر عطیه‌لری یوقدر . دأالنده ﴿ ما نحل والدولده نحلة افضل من ادب حسن یفیده ایاه ، اوجهل قبیح یکفه عنه ویمنعه منه ﴾ بیوردیلر. (بعض حکما) چوجقلرکزك اخلاقی بوزولوب سزی دوچار تلاش ایتمه‌دن تأدیبلرینه قوشوکز . دیدی .

شعر

ان الغصون اذا قوّمته اعتدلت ولا یلین اذا قوّمته الخشب
قدینفع الادب الاحداث فی الصغر ولیس ینفع عندالشیبة الادب

مألی

تازه شاخلری طوغرلتمق ایسترسه‌ك طوغرولور . لکن قورومش قوجه اودونلری طوغرلتمق ممکن دکلدر . بونك کبی . چوجقلق اثناسنده اطفالك تأدیبی قابلدر اما . تربیه‌سز بیویان قوجه آدملرك تأدیبلری قابل دکلدر .

شعر

ینشو الصغیر علی ما کان والده انّ الاصول علیها ینبت الشجر

مآل

چوجق. پدرینده کوردیکی حال اوزره بیور. آغاجك داللری . کوکنك قوتنه ، ضعفنه تابعدر. اما انسانك کنجلکی واختیارلغنده کندی نفسنه لازم اولان ادبه کلنجه . بوایکی قسمدر . (۱) ادب مواضعه و اصطلاح (۲) ادب ریاضت و استصلاح. ادب مواضعه و اصطلاح. عقلانك بالاتفاق کندیسی اوزرینه دوامه قرار ویردکلری و ادبانك حسن کوردکلری افعال و افکار و محاورات واقوالی تقلید ایتمکدرکه اشبو قرار واتفاقك بر تعلیل واستنباط ودلیل موجب وحجت مقنعه‌یه استنادی لازم دکلدر. مثلا . زمرهٔ عقلانك. اثنای محاوره‌ده بر کلمه‌نك ، بر ترکیبك ، بر ضرب مثلك استعمالی حقنده مواضعه و اتفاقلری وطرز تلبسلرنده بر ایکی درلو البسه اکتسا اوزرینه اتفاقلری کبی که بوکون

بری چیقسه‌ده ، افاده ایده جکی معنایی، مواضعه و اصطلاحدن خارج برلفظ ایله
ادا . ویکی بر اصطلاح اختراعنه قالقشسه ، یاخود لباس و احتشامنده شو آنه قدر
قبول اولنمش ملبوسـاتی براقه‌رق بر طاقم نادیده البسه ایله ابنای جنس آره سنده
عرض اندام ایتسه . عادت مألوفه ، مواضعهٔ مقبوله‌یی چیکنه‌یوب بوکاده برعلت
مقبوله وحادثهٔ ضروریه بولنمدیغندن طولایی ، عقلاً تارك آداب ، مستحق ذم
وعتـاب اولور . حالبوکه . بدایت امرده بوآدمك حرکتی اوزرینه کوردنك
و مواضعه تأسس ایتمش اولسـه ایدی . حرکت مز بوره حسن کوریله رك .
دمینجك حسن کوریلانلر قبیح اولوردی . امدی بیان سـابقدن آکلاشلدیکه
ادب مواضعه ، عقلاً واجب کوریلان شـیلره بر جهتله مشارك ، دیکر جهتله
مخالف دوشیور .

عقلاً واجب اولان شیلرك ترکی. نصل موجب مذمت ایسه، ادب مواضعه‌نك
دخی ترکی موجب مذمت اولدیغنـدن بونقطه‌ده برله‌شیورلر . واجب عقلینك
خلافنی عقل تجویز ایتمز امّا. ادب مواضعه‌نك خلافنی تجویز ایلر. اشبو نقطه‌ده
آیریلیورلر . ادب ریاضت واستصلاح ، صورة قطعیه‌ده . برحال اوزره قرارکیر
اولوب، عقل، خلافنی تجویز ایتمدیکی کبی، عقلانك بیله صلاح وفسادنده اختلافاتنی
روا کورمدیکی برطاقم آدابدرکه . تعلیلات عقلیه، دلائل نقلیه‌یه مرتبط اولدیغی
جهتله، قسم اولك مخالفیدر . نفس ناطقه‌نك آداب مز بوره‌یه من‌عندالله ارشاد
اولندیغی (فالهمها فجورها و تقواها) آیتیله ثابتدر . (ابن عبـاس) الهام
مز بورك تفسیرنده ، نفسمزه ایشلیه جکمز خیری، ترك ایتمه‌مز لازم اولان شری
بیلدیردی دیمکدر دیدی . آداب مز بوره‌نك انشـاالله اشاغیده تفصیلاتنه
کیردیکمزده . تعلیلاتنی دخی بالوجوه قناعت وجدانیه بخش ایدر صورتده ذکر
و بیـان اده جکز. امدی ادب ریاضت و استصلاحك مقدمات اولیه‌سی، تأدب
آرزوسـنده بولنان کمسه‌نك ، دائمـا شهوات ایله آمر، طریق هدایتدن زاجر
اولدیغی مبرهن اولان نفسنه حسن ظنده بولنمامسـیدر . چونکه بویله یاپارسه
نفس . حسن ظننی فرصت بیله رك ، شرعاً مذموم اولان اخلاق رذیله‌یی پردهٔ
تسویلات آلتنده کیزلرده ، کندینی اخلاق فاضله صاحبی کوستریر. آنك ایچون
فخرعالم افندمز ، (اعدی عدوّك نفسك التی بین جنبیك ثم اهلك ثم عیالك)

يعنى. الڭ دهشتلى دشمنڭ، ايكى يانڭدەكى نفسڭدر. آندن صكره اهلاك، صكره ده عيالڭدر بيورديلر. بر بدوى قاريسى، بر ينه دعا ايتديكنده شويله سويلدى. الله. سنڭ نفسڭدن بشقه هر دشمنڭى هلاك ايتسون ديمشدركه: الحق، جاهله بر قارينڭ بيله. نفسڭ الڭ بيوك دشمن اولديغنى تقدير ايديشى جالب نظر دقتدر.

شعر

قلبى الى ماضرّنى داعى يكثر اسقامى و اوجاعى

كيف احتراسى من عدوّى اذا كان عدوّى بين اضلاعى

مآل

نفسم، بنى هلاك ايده جك شيلره چاغريور. بو يوزدن المم و كدرم چوغالمقدەدر. دشمنم. ايكى قبورغەم آره سنده اولنجه، حيلەسندن نصل قورتيلەيم. نفسڭ حيلەسى بو مركزده ايكن. اكا حسن ظنده بولنمق. او آزغين آتڭ كمينى آزيسنه ويروب اخلاقڭ فسادينه چيغر آچمقدر. اما متأدّب، حسن ظنى منع ايله، مكر و تسويلاتنى دائما نظر دقتدن دور طوتمز ايسه، نفس، كنديسنه منقاد اولەرق عصياننده خلاص اولەجغى شبهەسزدر. حضرت عمر، نفسڭ تدبير وسياستى و اقليم بدنڭ حسن تصرفندە بولونميان، عاجز كمسەدر ديدى. نفسه حسن ظن بويله اولنجه، سوء ظنڭ نه كبى حكمى حائز بولنديغى وارد خاطر اولمامق الدن كلمز.

محققين اسلاف، بوبابده خيلى اختلافاته دوشوب، كيميسى نفسڭ هر نه قدر انسانى اهلاك ايدیجى مكر ودسائسى وار ايسه ده، طريق هدايته سوق ايديجى برده قوهٔ ناصحەسى اولديغىده انكار اولونەمز. نفسه سوء ظنڭ جوازى صورتنده قوهٔ ناصحەسى وسيلەسيله اجرا ايتديكى طاعات و مناصحاتڭ كافەسنده هر برينى بر حيلەنڭ مقدمهٔ تسويلاتيدر ديەرك اتهام ايتمكى استلزام ايدەجكندن، سوء ظن مز بورى روا كورمەمشلردر. معمافيه، علاوةً ديديلركه سوء ظن، محاسنندن كوز يومق ديمكدركه بونى يابان ايله. مساويسندن كوز يوموب

هر یاپدیغنی کوزل کوره رك . قباحتدن نهی ، محاسنه تشویق ایتمیان آره‌سنده بر فرق کوره‌میز . مادامکه کوتولکندن صرف نظر مناسب اوله‌مز . ایولکلرندنده صرف نظر جائز اوله‌مز. (جاحظ) بیان وتبیین . نام اثرنده دیبورکه : انسان، نفسنه قرشی تهمتده عدالت ، وحسن ظنده اقتصاد اوزره بولونمه لیدر. بویله یاپلمیوب ، حد عدالت تجاوز اولنورسه ، صاحبی ظالم صفتیله لکه‌دار اولدیغی کبی نفسنه‌ده ذلّة مظلومیتی ایصال ایتمش اولور . یاخود نفسه حسن ظن خصوصنده حد اوسطی تجاوز ایتدکده . نفسندن امین اولان غافللرك دوشدیکی ورطه‌لره دوشه‌جکی شبهه‌سزدر . نتیجه ، سوء ظن ، حسن ظن ایله اشتغال خصوصلرنده بر مقدار معین واردر . و او مقدارك هر ایکی طرفی ایچــون وهن وضرر ومقدار جهل مقرردر. (احنف بن قیس) نفسنه ظلم ایدن. غیره دها ظالمدر. بنیان دینی هدمه چالیشــان، مجد و شرفنی دها زیاده هادمدر دیدی. علمادن دیکر فرقه ، نفسه ســوء ظنك . طریق ضلالدن شهراه هدایته سوق واغرا خصوصلرنده تأثیر بلیغی بولوندیغندن . هر حالده حقنده اجرای تهمت وایفای ســوء ظن . موافق حکمتدر . چونکه نفسك جوری چوقدر. اوزمدکجه واز کچمز. آلداتمه‌سیده چوقدر. دائما تهمتله مدکجه آنندنه کچمز . نفس بر محبوبهٔ رعنادرکه ناز واستغناسیله جور ایدر . حیل و دسائسیله آلدادیر . امدی نفسك صاحبی، سوء ظن ایتمزسه جور و غروری غلبه ایده رك عبادتك آزینه قناعت ایدر . شبهه‌لی افعاله راضی اولمغه باشلار .

کشاجم

لم ارض عن نفس مخافة سخطها	ورضی الفتی عن نفسه اغضـابها
و لو انی عنهـا رضیت لقصّرت	عمـا تزید بتثلهه آدابهـا
و تبیّنت آثار ذاك فاکثرت	عذلی علیه فطـال فیه عتـابها

مآل

کشینك نفسندن راضی اولمسی ، بالآخره دوچار غضب ایتمك اوله جغندن بو قورقودن ناشی نفسمدن خوشنودلق کوســترمه‌م . اکر براز روی رضـا

کوسترسه‌م، آداب شریعته رعایتدن واز کچر. بو دیدکاریمك آثاری ظهور ایتدیکندن لوم وتوبیخك چوغالمه‌سنه سبب اولدیده نفسمه عتابی اوزاتدم .

ابو تمام

ویسیء بالاحسان ظناً لا کمن　　　هو بابنه وشعره مفتون

مآل

او ممدوحم ، بابالر چوجقلرینك ، شاعر شعرینك مفتون محاسنی اولدیغی کبی ایتدیکی احسانلره احسان نظریله باقمز، بلکه سوء ظن ایلر .

ابو تمامك، بوشعری. نفسه سوء ظنی مدایح صره‌سنه کچیردیکی حالده . کسه‌نك تنقیدینه اوغرامدی. شو حالده . قول اخیر اصحابی. شعر مزبور ونقادك سکوتی خصوصلریله ادعالرینی اثباته قالقیشه‌بیلیرلر . امدی نفسه سوء ظنده بولنان کمسه، نفسنك کمین فرصتده کیزله‌دیکی تصورات مهلکه‌یی نظر ترصددن کچیروب ایستدیکی معصیت ایسه ویرمز. خوش کورمدیکی رشد وهدایت ایسه اجراسنه جبر واغرا ایدرسه، مملوکی ایکن مالك ، مغلوبی ایکن غالب اولور. ابو هریره‌دن مروی اولدیغی اوزره . فخر عالم افندمز، قهرمان، نفسنه غلبه چالاندر. مآلنده (الشدید من غلب نفسه) بیورمشلردر. بعض خلفا . نفسی یکمکه قدرتیاب اولان. قوتك نهایتنه واصلدر . شهوتنه صبر ومتانت کوسترن. مروتك درجهٔ قصواسنده‌در دیدی . ادب ریاضتك واحترازی لازم اولان شیلرك تفصیلی ایچون التی فصل ترتیب ایده‌رك. بروجه آتی بیاننه مبادرت ایدییورز. (برنجی فصل) جالب الرذائل، سالب الفضائل اولان کبر وعجبك بیانی حقنده‌در که بونلر، کیمك قلبنده یول بولورلرسه او زواللی‌یی نصیحت دیکله‌مك، ادبی قبول ایتمك خصیصه‌لرندن محروم ایدرلر . چونکه کبر. رتبه ومنزلت وجلال ومهابته ، عجبده فضیلت استناداً یاپیله‌جغندن . شخص متکبر ایسه نفسنی متعلمین ومتصحبین صره‌سنده بولوندرمغی منزلیتله متوافق ، شخص متعجب‌ده متأدبین صنفنده بولنمغی فضیلتیله متطابق کوره‌میه‌جکندن اصغای نصایح طرفنه یاقلاشمیه‌جغی طبیعی بولونمغله هر درلو فضائلك نفسندن سلبنه راضی اولور . ایشته بو جهتله حائز اهمیت

اولدیغندن. کبر مباحثی. تقدیمه مناسب کورلدی. کبر و غرور. مقت و بلاء حرمان الفت احباء ، اغضاب اخوان و اودایه سبب یکانه درکه. دور اندیشان ایچون بوندن بیوك مذلّت اولهمیه جغندن زمرهٔ متکبرین. جداً شایان تعزیه درلر. بونك ایچون فخر عالم افندمز ، عمّی عباسه خطاباً بیوردیلرکه : سنی اللهه شرك. مخلوقاته کبر ایتمه دن منع ایدرم . زیرا جناب حق . بو ایکی صفتی طاقینانلردن احتجاب وغضب ایدرلر . (اردشیر بن بابك) کبر حقنده. اوفضله قالمش بر حماقتدرکه صاحبی آنی صرف ایده جك بر بوله میوب کبره صرف ایتمشدر . دیدی . حکایه اولندیکه (مطرف بن عبدالله) مهلب بن صفره یه باقدیکه مزین جامه‌لر کیمش . صالینه صالینه کز بیور . درحال آره‌لرنده شویله بر محاوره باشلار. (مطرف) یااباعبدالله . بو. اللهك ، رسولنك سومدیکی یورویشه سبب نه‌در . (مهلب) سن بنی بیلمیورمیسك (مطرف) اوت بیلیورم اما شویله ، اوّلك بر قاچ طمله مردار منی . نهایتك مردار بر لاشه . بونلرك آراسنده‌کی زمانده ایسه . بول ونجاست حمالیسك .

شعر

عجبت من معجب بصورته	وكان بالامس نطفة مذرة
و فی غد بحسن صورته	یصیر فی اللحد جیفة قذرة
و هو علی تیهه و نخوته	مابین ثوبیه یحمل العذرة

مآل

کندی صورة زیبا ، قدّ دلاراسنه کوکنانلره شاشارم . دون مردار منی ایدی. یارین . اوکوزل صورت. قبر ایچنده قوقش لاشه اوله‌جق. بوقدر کبریله برابر . حال حاضرده نجاست حماللغی ایدییور . مؤلف مرحوم دییورکه (مهلب) محاورهٔ معروضه‌ده‌کی جوابك خطا اولدیغنی اکلامیان وبونکله نفسنی آلدایانلردن دکلدر . آنجق . اشبو صاچمه جواب . بوش بولنوب استغنای مودت سوقیله کندیسندن فلتةً صادر اولمشدر . اصل حماقة صریحه . نافع بن جبیر بن مطعمدن حکایه اولنان شوحالدرکه. مز بور. بر جم غفیرعلمایه درس تقریر ایدن

(علاءالدين الحرقينك) خلقۀ تدريسنه اوطورر. ودرس ختامنده شو جوهرى يوزطلار . بيليرميسكز . بن نيچون جمعيتكزه اوطورمق تنزلنده بولندم . آنلرده ، اوت درس ديكلهمك ايچون اوطوردك ديدكلرنده ، يوق يوق ، بلكه سزك كبى ذوات ياننده تواضع صفتنى قزانمق فكر خالصانه سيله اوطوردم . جوابنى ويرير . كنديسنه عظمت ، مخاطبلرينه دنائت اسناد ايدن شو حريف نابكاره نصح ايتمسهك قبول ، لوم ايتمسهك واز كچرمى . هيهات . (ابن معتز) ديديكه ارباب نقص وجهل . ارباب فضيلت يانندهكى نقصانلرينى ادراك ايله كبر وغرور ايله جهللرينى ستر و حقير اولان قدرلرينى اجلال ايتمك ايسترلر ، يايهبيليرلرمى . (هيهات) عجيبه كلنجه . بودخى ايولكارى كيزلهمك ، كوتولكارى ميدانه چيقارمق ، هر درلو مذمتى صاحبنه جلب ايتمك كبى هنرلره مالك . دها بونك كبى نيجه مهالكه سببدر . فخر عالم افندمز ، آتش ، اودونى محو ايتديكى كبى . عجبده حسناتى محو ايدر . مآلنده (ان العجب ليأكل الحسنات كما يأكل النار الحطب) بيورديلر . ساقئ كوثر . اعجاب . صوابك ضدى ، ارباب عقولك موجب هلاكيدر ديدى . (بزر جمهر) ديديكه . صاحبنه حسد اولنميان نعمت . تواضع ، صاحبنه آجيمق لائق اولميان بلا دخى عجبدر . كبرك سبب اولديغى بلانك نهايتى ، عجبك ايراث ايتديكى جهل وغرامك غايهسى يوقدر . بونلر . بر طوفان فلاكتدرلركه بيك مشقتله اله كيرمش محاسنى محو و اطفا و اشتهار ايتمش ، فضائلى امحا ايدرلركه هيچ بر فنالقلرى اولمسه ، بو حاللريله برده حقدوكين ، بعض وحسد ونفرينه باعث اوللرى نظر الهيده مقهوريتلرينى ارائهيه كافيدر . عمر بن حفص حكايه ايلديكه . حجاجه . عراقى نصل بولدك . ديدكلرنده جواب ويرديكه عراق كوزل يردر اما . اوراده بولنان درت كشىيه يتشوب قانلرينىدوكمك صورتيله رضاءالاهى تحصيل ايدهيدم ممنونيتم دوبالا اولهجقدى . (١) مقاتل بن مسمعدركه . سجستانه والى اولوب مواصلتنده خوش آمدىيه كلنلره بخشش ويرمش . بعدالعزل مسجد بصرهيه كيردكده . عبيد احسانى اولان اهاليلنك خرقه وعبالرينى آياغنك آلتنه سرمك صورتيله تجيل ايتدكلرينى كورنجه . معيتندهكى آدملره ، انسان بوشرفه نائل اولمق ايچون چالشمهليدر . ايشته باق . بن وقتيله ايتديكم احسانلرك ثمراتنى شمدى شانلى برصورتده اقتطاف ايديورم ديدى .

بريده (عبدالله بن ظبيان) درکه برحادثهٔ سماويه‌دن طولايى. بصره اهاليسنه عارض اولان دهشتك تسكينى ايچون منبره چيقاردق بر خطبهٔ بليغه ايراد ايتمش . جماعت ايچنده‌كى ارباب ذوق. خطبه‌نك تأثير بلاغ وبيانيله، بى اختيار، الله سنك كبيلرينى ايچمزده چوغالتسون سوزيله بر نداى تحسين قيرلاتمشلر . بونك اوزرينه. خطيب پر اعجاب منبردن : اهالى : سز اللهه پك آغير تكليفده بولنيورسكز . هيچ بنم كبى آدم ياراتلق قابلمى ، اولسه بيله ، كثرتى ممكنمى زمزمه‌سيله هذيانه باشلامشدر .

بريده (معبدبن زرارة) دركه . بركون يول اوزرنده اوطورركن. بر قادين كلوب (يا عبدالله) يول نصـلدر طوغرى‌يمدر ديه تعريف ايسته‌دكده ، بر روسى. بنم كبى بر آدم. اللهك قوللرندن نصل اولور. علوّ شانم . سموّ عنوانمه بوخطاب ياقيشيرمى ديه‌رك هم يول كوسترمكده بخل ايتمش ، همده اللهك قوللغنى قبول ايتمامك حماقتنده بولنمشدر . بريده (ابوشمال اسدى) در . اشبو يادكارده دوه‌سينى غيب ايتمش . پر تلاش. آرقه‌سندن آرايجيلر صالديرمش. و ديمشكه يمين ايدرمكه. اكر الله بنم دوه‌مى كيرى ويرمز ايسه. نه نماز قيلارم، نه اوروج طوتارم . نهايت. دوه‌سى بولنوب كيفيتى تبشير. وارتق نماز قيلمه‌سى لازم كلديكنى اخطار ايتدكلرنده ، شويله جواب ويرمش : يوق : بنم يمينم يمين اصراردر . مادامكه يمين ايتدم قيلامم . باق شومسكين بينوالرده ، نصل عجب كنديلرينى استيلا ايتديده ايچنده بواندقلرى عصرده مستلزم عقوبت ، صكره كلنلرك ديللرنده داستان عبرت اوله‌جق سوزلرى سويلكدن اوطانماديلر. نه حماقت، نه رذالت ، كرك بونلر ، كرك سائر عجب و تكبر اربابى . فطرة اصليه‌لرينى وجسماً مبتلا بولندقلرى عجز ومذلتلرينى انسانجه دوشنسه‌لردى ، جناح عظمتلرينى ايندررلر. عناد واستكبارلرينى تواضع ولينته تحويل ايدرلردى . احنفك شو سوزينى دوشونه‌لمده . بيله‌لمكه بزده مدار عجب اوله‌جق برشى يوقدر . ديوركه : ايكى دفعه مجراى بولدن كچن كمسه‌نك كبر ايتمه‌سنه شاشارم . بعض شعرا انسانى شويله وصف ايلمدى .

شعر

يا مظهر الكبر اعجاباً بصورته　　　انظر خلاك فان النتن تثريب

لو فكّر الناس فيما في بطونهم ما استشعر الكبر شبّان وشيب
هل في ابن آدم مثل الرأس مكرمة وهو بخمس من الاقذار مضروب
انف يسيل واذن ريحها سهك والعين مرفضه والثغر ملعوب
يا ابن التراب ومأكول التراب غداً اقصر فانك مأكول ومشروب

مآل

ای صورتنه کوکنوب غرور ایدن ، کیت خلایه ده . اخراجاتکك نه قدر فنا قوقدیغنی کور. انسانلر قارنلرنده کی نجاستیٔ دوشنسه‌لر ، نه کنجلك ، نه اختیارینك کبر خاطرلرینه بیله کلمز . آدم اوغلنك اك مکرّم عضوی باشیدر . آنده‌ده بش درلو ایکرنه جك حال واردر . بورنی آقار ، قولاقلری چرکین قوقار ، کوزلری یاش دوکر ، دیشلری دائما توکرك ایچنده ، ای طپراق اوغلی: طپراغك لقمه‌سی . واز کچ کبردن . سنده بو آج کوزلی فلکك لقمه وشرابی اوله جقسك .

کبردن حذر ، هرکس ایچون لازم ایسه‌ده ، دنیاجه قدر عظیم وخطب جسیم اصحابندن بولنان اغنیا وارباب نفوذك حائز بولندقلری علو همت سوقیله نظرلرنده کبیر ، حقیر ، کثیر قلیل کورنمك دائرهٔ احتمالده بولونمقله . بونلر کبر وعجب مخاطره‌سنه هرکسدن زیاده معروضدرلر. بناءً علیه توقیلری هرکسدن زیاده اولمق لازمه‌دندر (محمد بن علی) دیدیکه شرفا . دنیاده مالك اولدقلری هیچ بر شیئه اعتبار وعظمت ویرمه‌ملیدر . تاکه بو یوزدن کندیلرینه عظمت داعیه‌لری هجوم ایتمیه . چوقدنبری سویلنیر ایکی اسم واردرکه یکدیکرینه ضد اولمقله برابر بر معنایی افاده ایدرلر. بری تواضع ، دیکری شرف ، علمای کرام. کبرك اسبابنی بیان معرضنده دیمشلردرکه : کبرك باشلیجه قوتلی سببلری ، قوهٔ قاهره ، نفوذ امر ، انقیاد اهالی ، کندینه کفو اولانلرله آز کوروشمك. حکایه اولنورکه برقوم حضرت علینك آرقه‌سنده کمال اجلال ایله یورورلردی. حضرت بونلره ، یاهو براز آلارغه طورونك ، پاپوشلریکزك شاقیردیسی قولاغمه کیرمه‌سون . بوکبی حاللر. احمقلرك قلبنی افساد ایدر بیوردی . (ابن مسعود) آرقه سنده یوریان بر قومه . یاهو دونوك. بو حال. آرقه‌ده کیدلر ایچون ذلة ، اوکده کی ایچون

فتنه‌در دیدی . (قیس بن حازم) روایت ایلدیکه مهابت پیغمبریه‌سندن دیتره‌مکه باشلایان برذاته، فخر عالم افندمز ، یاهو کندیکه کل ، نه‌قورقیورسك . بن، کونشده قورودولمش اتی اکل ایدن برخاتونك اوغلویم ، بیوروب خوفدن خلاصه عنایت بیوردیلر . اشبو کلام محمدی، نفسك عجبنی قیرمق ، کبرك وسائلنی ازاله ایتمك خصوصلرینی امتنه تعلیم حکمتنه مستنددر . فاروق اعظم ، برکون خلقی جامعه طوپلایوب منبرده وعظی اثناسنده ، ای ناس، بنم ییه‌جك بوله‌میوب خاله‌لرم طرفندن ویریلان آوج آوج خرمالرله کون کچیردیکمی بیلورسیکز . آه اوکونلر نه کونلر ایدی بیورمشلر . حضاردن (عبدالرحمن بن عوف) والله یا امیرالمؤمنین . نفسکزی یك تحقیر ایتدیکز دیدکده ، سن نه سویلرسك . بن یالکز قالدیغم وقت ، اوسنك آجیدیغك نفس ، بکا نه سویلسه بکنیرسك . سن امیرالمؤمنینسك . سندن افضل کمسه یوقدر دییور . بنده آنك حد معروفنی بیلدیرمك ایچون بویله یاپدم بیوردیلر . عجب ایچونده بر طاقم اسباب واردرکه اك قوتلیلرندن بریده ، نفاق وتزویری مدار کسب واعتیاد ، طالقاوقلغی شبکهٔ اصطیاد اتخاذ ایدن کاسه لیسان کروهنك، یالان یاکلش مدح و اطراریدرکه بونلر، شاید بر ساده‌دله راست کله‌رك بو طوزاغی اکا قورارلر. صایوب دوکدکاری مدایح کاذبه‌نك تأثیرینیده حس ایدرلرسه ، بیچاره‌نك النده ، آوجنده‌کنی یالایوب یوتدقدنصکره ، تنها قالدقلرنده ، آلداندق شو احمقی دیه‌رك استهزا ایتمه‌دنده اوطانمزلر .

فخر عالم افندمزك، برذاتك، دیکرینی مدح وتذکیه ایتدیکی مسموع والالری اولدقده ، ممدوحك بلینی قیردك، سوزلریکی طویارسه بردها فلاح بولمز. بیوردیلر. (بعض حکما) کندینده اولمیان صفتلرله مدح اولنمغه راضی اولان احمقلر ، استهزا وسخریه‌یه میدان ویرمشلر دیمکدر . دیدی . روایت اولوندیکه . فخر عالم افندمز. ﴿ ایاکم والتمادح فانه الذبح، ان کان احدکم مادحاً اخاه لامحالة فلیقل احسب، اولا ازکی علی‌الله احداً ﴾ یعنی بربریکزی مدحدن صاقینك، زیرا مدح، ممدوحی بوغازلمقدر. شاید ایجاب ایدرسه، مدح ایدنذات، بن بویله ظن ایدرم.

علم‌اللهه قرشی کسه‌یی تزکیه ایده‌مم . دیسون بیوردیلر . کتب منزلهٔ سالفه‌ده وارد اولمشدرکه . ایکی کمسه‌یه شاشارم . بری کندنده اولمیان صفتلرله مدح اولنوب فرحناك . دیکری کندنده اولمیان صفتلرله ذم اولنوب غمناك اولانه .

شعر

یا جاهلاً غرّه افراط مادحه — لایغلبن جهل من اطراك علمك بك
اثنی وقال بلا علم احاط به — وانت اعلم بالمحصول من ریبك

مآل

ای: دالقاووقلرك مبالغه کارانه مدایحنه آلدانان احمق، سن کندینی بیلیرسك دالقاووقلرك علمی ، سنك علمکه غلبه ایتمه‌سین. چونکه انلر کوزلرینی یوموب بلا علم مدح ایدییورلر. اما . سن، محصول افعال واحوالکی دها زیاده بیلورسك::
نفوس انسانیه ایچون مدح وستایشه رغبت، ثنایه میل ومحبت خصوصینك امر جبلی اولدیغی شو شعرده دخی کوستریلیور .

شعر

یهوی الثناء مبرّز ومقصر — حبّ الثناء طبیعة الانسان

مآل

بیوك ، کوچك ، کامل ، ناقص، هرانسان ثنایه میل ایلر. ذاتاً ثنایه محبت، طبایع انسانیه جمله‌سندندر. (امدی شخص عاقل) برطاقم مداحلرك، مدایح کاذبه واقوال نفاق شائبه‌سنه میل وانهماکدن نفسنی ضبط خصوصنده حزم واحتیاطی الدن براقاملیدر. یوخسه، بعض نو دولتانك یاپدیغی کبی ، نفسنك دالقاووقلر مدایحنه میلنده مسامحه کوستردرك کیت کیده ، الدیغی لذائذ مخیله سوقیله ، کمال اشتها ایله انلرك سوزلرینه تمدید صماخ اعتبار ایده‌جك اولورسه ، کندینی حقیقی اسانلغه لازم اولان فضائل ممدوحه ومحاسن ممنوحه‌نك مجمعی فرض ایدەرك ، اوکبی

مزایانك تحصیلندن محروم اولدقدن بشقه، بالاخره او مداحلرك مداحی کاذب، ممدوحکده مذمت باطنیه ورذالت اخلاقیه‌سی صادق اولدیغی تظاهر ایلر .
صدق ایله کذبك اجتماعنده ، صدقك غلبه‌سی درکار اولمغله، مذمت باطنیه، بیچاره‌نك لازم غیر مفارقی اوله‌رق قالیر . ایشته بو، دالقاووقلرك اویناداقلری برخدعه‌درکه بوکا روی رضا کوسترده ، عاقل دیمك اسرافدر . برده ، شخص عاقل بیلملیدرکه مدح و ثنایی وسیلهٔ جر منافع عد ایدن دالقاووقلر، ممدوح طرفندن اقبال کورورلرسه. او، قورت مصالی کبی، توکنمك بیلمیان مدیحه‌لرنده اسراف واطرا ایدرلر . یوق ، بالعکس سوزلری قبولدن محروم اولورسه، مأیوساً اوحالدن واز کچرلر . بناءً علیه مادحلری دائما تهمت آلتنده بولندیروب سوزلرینی احتیاط ایله تلقی، ودرحال تصدیقدن شدتله توقی ایتملیدر .
هپسی صادق اولان مدایح پك آز، اکثریسی کاذب اولانی دخی پك چوقدر بونك ایچوندرکه فضلای اسلاف ، مدحده تجاوزله، یالانجیلق ویالطاقلق لکه‌سیله متهم اولمقدن احترازاً ، دیللرینی مدحه آلشدیرمازلردی . فخر عالم افندمز، (لاتکونوا عیابین، ولا تکونوا لعانین، ولا متمادحین، ولا متماوتین) بیورمشدرکه ای امتم، چوق عیب کوریجی، ولعنت اوقویجی، وبربریکزی چوق مدح ایدیجی وکندینی، موتوا قبل ان تموتوا . سرینه مظهر اولمش کوسترن مرائیلردن اولمییکز مآلنده بولنمشدر .
ابوبکر صدیق رضی‌الله عنه افندمز ، کندینك مدحنی ایشتدکجه . ربم : سن بنی، بندن زیاده بیلیرسك، بنده نفسیمی مادحلردن زیاده بیلیرم : تکرم : بنی انلرك ظن ایتدکارندن خیرلی قیل . انلرك بیله‌میوب نزد احدیتکده معلوم اولان قصورلریمده عفو ایله‌ده ، بنی بو نلرك سوزیله مؤاخذه ایله دیو دعا ایلردی .

شعر

اذا المرء لم یمدحه حسن فعاله فمادحه یهذی وان کان مفصحاً

مآلی

کشی‌یی کندی ایشلرینك کوزللکی مدح ایتمدکجه، مداحلرك غلغلهٔ مداحی

فصيح بيله اولسه هذياندر . بعض كمسه‌لرده مدح و ثنايه تمايل، او راده‌لره وارمشدركه كنديسنك ثناسني ايشتمديكي ، بولنديغي مجالسده كنديني ينه كندي ثنايه باشلار. بوكبيلرك شو حالي، اوچ سببدن خالي دكلدر. يا ، بنم واجب التقدير اولان فضلمدن خلق غفلت ايديور. ياخود غافل دكللر اما . حسدلرندن ثناشي مجالسده سويليورلر كبي توهمانده بولنه‌رق، باشلار طنبور مدايحيله كندي كنديسنه ايرلايوب طيرلاميه. ياخود ، چويره‌جكي دولاب استفاده ، كنديسنك خلق أره‌سنده استقامتله شهرتنه وابسته بولنورده ، أني تأمين ايچون كنديني ستايش وصدق ايله ارايش ويرمك ايستر. ياخود ، يالكز بك افنديسنك طبع والالري، كندي ثناسني ايشتمك وموضوع بحث مجلس اولديغني كورمكله سويمكه ألشديغندن خلقك بوبابده‌كي طورغونلغني كورنجه، باشلار ذاتنك مزيانندن بحثه، انساني كولديره‌جك اولان بوحال، موسيقي ايله اكلنمكه آلشمش و تنها قالديغي يرده كندي كنديسنه نغمه‌زن اوله‌رق اكلنن كمسه‌نك حالنه بكزر. هانكي سببه مستند اولورسه اولسون. كندي كنديني مدح ايتمك، جهالت صريحه، رذالت بشيعه‌دن بشقه برشي دكلدر .

شعر

وما شرف ان يمدح المرء نفسه ولكنّ اعمالاً تذم وتمدح
وما كل حين يصدق المرء ظنه ولا كل اصحاب التجارة يربح
وما كل من ترجو لغيبك حافظاً ولا كل من ضمّ الوديعة يصلح

ملأل

كشي كنديني مدح ايتمك، شرف دكلدر . ايشلديكي عمل خير ايسه مادح، شر ايسه قادح اولور. انسان هر وقت ظننده صادق اوله‌مز ، تجارك هپسي كار ايده‌مز ، هر اومديغك كمسه حفظ اسرار ايتمز ، هر امانت براقديغك آدم صالح اولمز. خائن‌ده بولنور.

شخص عاقل ، قلوب صافيه اربابي اولان اخوان واودا ، عيوب و محاسني كوسترمه‌ده آيينهٔ مجلا كبي اولان اصدقاسندن رجا واسترحام ايتمه‌ليدركه، كندندن

صادر اولان فنالقلری اخطار ایتسونلرده ، سیئات مزبوره دن واز گچوب درحال
حسناته بالتحویل شهراه نجاتی بولسون . چونکه انسان کندینه حسن ظنده
بولندیغندن ، مساویسنی کوره مدیکی کبی ، طالقاوقلرك دخی بوخصوصی ارائه
ایتمه‌لری خلاف معتادلری اولدیغندن ، امید سلامت، یاران باصفانك اخطارات
خیر خواهانه‌لرنده قرارلاشیر . آنك ایچوندرکه، شفیع الامم افندمز ، مؤمن،
مؤمنك آیینه‌سیدر. آیینه، عیوب ومحاسنی کوستروب تسویهٔ عیوبه سبب اولدیغی
کبی، مؤمن‌ده ، دیکر مؤمنك عیبنی کوردکده بالاخطار اصلاحنه سبب اولور
بیوردیلر . حکمادن برینه، عیبك سکا کوسترلمسنی ایسترمیسك ، دیدکلرنده ،
اوت ایسترم اما ، بکا خیرخواه وامین اولدیغم احباب طرفندن اولورسه ، جوابنی
ویردی. حضرت عمرله، ابن عباس آره‌سنده‌کی محاورهٔ آتیه اشبو جوابه یقین
بر معناده‌در. (عمر) یا ابن عباس، حمصه کیمی والی کوندره لم. (ابن عباس)
بر کمسه‌یی کوندرکه : سنجه شایان اعتماد و فرمانکه مطیع و منقاد وحقکده
خیرخواه صفتلرینی حائز اولسون. (عمر) اویله ایسه بوصفتلری حائز. آنجق
سنسك . بناءً علیه ، سنی کوندره لم . (ابن عباس) خایر . سن بندن منفعت
کوره مزسك) چونکه سنك بکا ، بنم سکا صداقتمز اولدیغندن، یکدیکریمزك
عیبنی اخطار فکریله ، دائما سوء ظنده بولونورز . بوده تعطیل معاملاته بادی
اولور . اما بشقه‌سی سزه دائما حسن ظنله باقه‌جغندن ، منفعت مأمولدر. امدی
اسباب کبر. مواد عجب، بوصورتله ازاله اولوندیمی، قلبده کبره بدل، تواضع، عجبه
بدل، مودت تمکن ایدر. بوده ، اسباب کرامتك اك بیوکی، مواد نعمتك اك قوتلیسی،
نظر ناسده مرغوبیتك اك مؤثر سببیدرکه، ناس آنکله بغضه بدل، محبت بسلر،
بعض حکما دیدیکه : اوچ شیدن بری اولان، اوچ شیئه نائل اولور . اسرافدن
بری اولان، عز واقباله، بخلدن بری اولان ، شرف بین الناسه، کبردن بری اولان،
کرامته نائل اولور . رتب و مناصب ، اخلاق ناس اوزرنده متفاوت صورتده
اجرای تأثیر ایدر. بعضیسنی کوررسککه، فطرتنده مرکوز اولان دنائت. بونجه
زماندر کیزلنمش اولدیغی حالده ، سوق قدرله جاه و جلال ومال ومناله قونونجه
دنائت مستوره پوسکوره‌رك چهره نمای نحوست اولورده ، کمسه‌یی بکنمامك. اسکی
دوستلرینی طانیماموق کبی هیچ اومولمیان حالات کورلمکه باشلار . دیکرینده

کوررسککه ، اوج اعلای اقباله طوغری یوکسلدکجه ، سویدای قلبنده مودوعه اولان طهارت ونجابت اقتضاسیله ، او نسبتده اخلاق حمیده ، فضائل جمیله‌سی عیون ناسده شعشعه زای تحسین اولیور .

بونکده سبب ظریفانه‌سی شودرکه : انقلاب احوالك، انسانلر اوزرنده‌کی تأثیری، شرابك تأثیرینه بکزر. نصلکه ، برایکی قدح ام‌الخبائثدن یووارلایانك، قلبنده‌کی سرائر ، فکرنده‌کی ضمائر، طیشارو اوریبورسه ، قطع مراتب ، نیل مناصبده ، فطرتده‌کی طهارة و خباثی میدانه چیقارمق کبی بر تأثیره مالکدر . باخصوص، ترقی تدریجی اولمایوب هجوم ناکهانی کوستریرجه‌سنه توجه ایدرسه بیچاره سرمست اقبالك کوستره‌جکی اطوار و تخالف افکاره دکمه کیتسون . (فضل بن سهل) کشینك منصبی، کندی مزیتنك فوقنده ایسه، کبرلنمکه باشلار. آندن اشاغی ایسه ، تواضعنی آرتیرر. دیدی. (بعض بلغا) ناس، نائل اولدقلری مناصبده ایکی قسمدر . بر قسمنك شرف ومزیتی ، غیرت وحمیتی سایه‌سنده نائل اولدیغی منصب، کندیسیله شرف بولورکه بوکبیلر، دائما تواضعلرینی آرتیررلر. دیکر قسمی ایسه، مزیت ذاتیه‌دن محروم اولدیغی حالده ، منصبنه رعایةً مظهر اجلال اولان احمقلردرکه، بونلر کبر وغرور ایله سرمست اقبالدرلر.

ایکنجی فصل

حسن خلق، یعنی خوی کوزللکنه دائر بیاناتی محتویدر . خواجهٔ انبیا افندمز صلی الله علیه وسلم. جناب حق، سزك ایچون دین اسلامی انتخاب بیوردی سزده اودینه، حسن خلق وسخا ایله اکرام ایدیکز مآلنده ﴿ ان الله اختار لکم الاسلام دیناً فاکرموه بحسن الخلق والسخاء ﴾ بیوردیلر (احنف) برجماعته خسته‌لغك اك شدتلیسنی خبر ویره‌یمی دیوب . آنلرده اوت. دیدکلرنده ، آلچق خوی، فاحش لسان دیدی. (بعض بلغا) کوزل خویلی کمسه، نفسنك بلاسندن وارسته اولور. ناسده ، کندی شرندن امین اولور . کوتو خویلو کمسه‌نك ناس بلاسنه دوچار، کندیسیده آنك یوزندن مشقت ایچنده در دیدی.

شعر

اذا لم تتسع اخلاق قوم　　تضيق بهم فسيحات البلاد
اذا ما المرء لم يخلق لبيباً　　فليس اللب عن قدم الولاد

مآلی

اخلاقی کوزل اولمیان قومه ، کنیش صحرالر طار کلیر . کشی فطرتاً لبیب (عاقل) اولمدقجه ، چوق یشامقله ذکاسی آرتمز . امدی بر کسه‌نك اخلاقی کوزل اولورسه خالص دوستی چوغالیر . دشمنی آزالیر . کوچ ایشلری قولایلاشیر کندینه قیزغین اولانلر یومشار . آنك ایچون فخر عالم افندمز ، (حسن الخلق ، وحسن الجوار یعمران الدیار ویزیدان فی الاعمار) یعنی کوزل خوی وقومشویه حسن معامله ، خانه‌لری معمور ، عمرلری زیاده ایدر بیورمشلردر . (بعض حکما) کوزل خوی ، ارزاق خزینه‌سیدر . دیدیکه : بونکده سببی ، اخلاقی کوزل اولانلرك . دمینجك عرض اولندیغی وجهله ، دشمنی آز . دوستی چوق اولمه‌سیدر . فخر عالم افندمز بیوربیورلرکه : (احبکم الیّ احسنکم اخلاقاً . الموطئون اکنافاً الذین یألفون . ویؤلفون) (مآل) سزك بنم یانمده اك سوکیلی اولانکز ، اخلاقی زیاده کوزل ، یومشاق خویلو ، هرکسله حسن معاشرتی بول اولاندر .

حسن خلق ، کولج یوزلی ، کوزل سوزلی . طارغینلغی آز اولمقدن عبارتدرکه فخر عالم افندمز . اشبو حدیثنده بیان بیوربیورلر (اهل الجنة کل هیّن لیّن سهل طلیق) یعنی اهل جنت ، کندینی حقیر کوسترن ، یومشاق خویلی ، کولج یوزلی اولاندر . اشبو ذکر اولنان اوصاف ایچون برطاقم حدود معینه ومواضع مستحقه واردر . نصلکه شاعر سویلدی .

شعر

ادفوا واکدر احیاناً لمختبری　　ولیس مستحسناً صفو بلا کدر

مآل

بعض کره ، صافی ولینتلی بولنورسه‌مده ، بعض کره‌ده ، بولانیق واکشی یوزلی

بولونورم . دائمـا صفوت ولينت ، ایو بر شی دکلدر. شاعرك، اکشی یوزلی بولنورم دیمه‌سی، بد خوی وبد سیرت بولونورم دیمك دکلدر. چونکه بو، خوش کورلمز و تعییب اولنور بر حالدر . مقـام افتخارده سویلنمز. آنجق ، شرعاً مذموم اولان یرلرده احبـابه موافقت کوسـترمه‌م، طارغین اولورم دیمکدر . امدی عرض اولندیغی وشـو شعردن استنباط اولوندیغی وجهله، اخلاق حسنه ایچون بر مقدار معین واردرکه تجـاوز اولندقده حسن خلقدن چیقار، اخلاق ذمیمه‌دن بولنان ، یالطافلق ومنافقلقدن عبـارت قالیر . بوایکی صفتله موصوف اولانلرکده دوستلغنه اعتماد اولنمز. فخر عالم افندمز، ﴿ شرّ الناس ذوالوجهین الذی یأتی هؤلاء بوجه وهؤلاء بوجه ﴾ یعنی شرار ناس، شول ایکی یوزلیلردرکه بونلره کلیر بردرلو، آنلره کیدر بشقه درلو سویلر. بونلر، عندالله عزیز ومعتبر اوله‌مز بیوردیلر. (سعید بن عروة) بنم، یارم یوزم، یارم‌اسانم اولوب ، منظرهٔ قبیحه صاحبی اولملغم، ایکی یوزلی ، ایکی دیللی منافق اولملغمدن دها خیرلیدر دیدی .

شعر

خلّ النفـاق لاهله	وعلیك فالتمس الطریقا
وارغب بنفسك ان تری	الاعدوا او صـدیقاً

مآلی

نفاقی اهلنه براق ، طریق اسـتقامته سلوك ایت، نفسکه مراجعت ایت‌که انسانلری یادشمن ، یادوست بولورسك .

ابراهیم بن محمد

وکم من صـدیق ودّه بلسـانه	خؤن یظهر الغیب لا یتذمم
یضـاحکنی عجبـاً اذا مالقیته	ویصـدقنی منه اذا غبت اسهم
کذلك ذوالوجهین یرضیك شاهداً	وفی غیبه ان غاب صاب و علقم

مآلی

چوق دوست واردرکه، دوستلغی دیلنده در. آرقه‌یه کلنجه، خیانتدن کیری قالمز . عهد و ذمتنه وفا ایتمز . ملاقاتمزده یوزومه کولر. آرقه‌مدن، ذم وغیبت منزاغیله اورور. ایکی یوزلی کمسه‌لر، حضورکده سنی خوشنودایدر. غیبوبتکده صاب وعلقم دینیلان ایکی اغاج کبی آجی میوه ویرر .

کوزل خویلی ، آدملره بعض اسباب عارض اولورکه، اثنای عروضنده ، لینت وتواضعی کیدرده، غلظة وخشونة ، کلیر . (برنجی سبب) ریاستدر . اوت ریاست. باشنه سایه انداز اولدیغی کمسه‌نك . چار جاوق اخلاقنی بوزار . احبابنه قرشی معاملهٔ قدیمه ومجاملهٔ صمیمه‌سنی دکیشدیرر. بوده . اکثریا ، حوصله‌سی طار، طبعی لئیم اولانلرده کوریلیر . آنك ایچون مشهوردرکه زمان ریاستنده غرور ایدن . هنکام عزلنده ذلیل اولور دیرلر . (ایکنجی سبب) منصبندن دوشمکدرکه شدت اسف ، قلت صبرندن طولایی ، بیچاره مسند دوشکونینك حوصله‌سی طارالیر. اوکوزلم ، یومشاق خویی خرچینله شیر. (عمّار بن یاسر) کبی برمرد تقی بیله. ولایتدن عزل اولونجه. بو برمه ایدیکه امرکن طاتلی ایدی. لکن آیریلسی کوچدر. دیه‌رك تأسفدن کندینی آلامدی . (اوچنجی سبب) زنکینلمکدرکه. صکرددن کوره‌ه ، طبع لئیم اربابنده پك تیز اجرای تأثیر ایلرده ، ذاتاً مستعد فساد اولان اخلاقی ، بردن بوزولور .

ریاشی

غضبان یعلم انّ المال ساق له   مالم یسقه له دین ولا خلق
فمن یکن عن کرام الناس یسئلنی   فاکرم الناس من کانت له ورق

مآل

او بر غضبلی کسه درکه . دین واخلاق حسنه‌نك بخش ایتمدیکی شرفی ، مال وثروت بخش ایدر اعتقاد ایلر . کیم بکا ناسك اشرافنی صورارسه . جوابنده آلتون ، کموشی اولاندر دیه جکم .

شعر

فان تكن الدنيا انالتك ثروة ... فاصبحت ذا يسر وقد كنت ذا عسر
لقد كشف الاثراء منك خلائقاً ... من اللؤم كانت تحت ثوب من الفقر

مآلى

دنيا. سنى زنكين ايدرك، زوكورتلكك، غنايه تحول ايتدى، امافقر وضرورت خرقه سى آلتنده مستور اولان اخلاق ذميمه كى ميدانه چيقاردى::: ثروت. بوكبى اشخاصك اخلاقنى بوزمقده نصل مؤثر ايسه. زوكورتلكده . تصحيح اخلاقده او نسبتده مؤثردر . بونى اثبات ايچون، سكا برشى حكايه ايده‌يم . (قتيبة بن مسلم) شام اهاليسنك. بغض وعداوت وعدم اطاعت كوستردكارينى حجاجه يازار. اوده تحريراتنده شويله توصيه ايدر . اهالينك ارزاق و مواجبلرينى ياواش ياواش كس . آچ قالسونلركه اطاعته مجبور اولسونلر . ابن قتيبه اشبو ظالم بى امانك امرينه توفيق حركت ايدنجه . زواللى اهالى . درد معيشت وسوق ضرورتله طوپلانوب ، عفولرينى رجايه شتابان اولورلر . (قتيبه) ينه حجاجه بوحالى يازنجه (حجاج) ايو تدقيق ايت. كيمده اطاعت خصوصنده جديت حس ايدرسه‌ك آنك ارزاقنى‌وير ديه جواب ويردى. حقيقةً، فقر وضرورت. اللهك دهشتلى بر اوردوسيدركه، آنكله جبابره‌يى تذليل. عاصيلرى كردانده انقياد ايلر فخر كونين افندمز ، الله آدم اوغلنى اوچ شيله ذليل ايتمسه ايدى باشلرينى برشيئه اكمزلردى. زوكورتلك، خسته‌لك، اولوم. مآلنده ﴿ لولا ان الله تعالى اذل ابن آدم ثلاث، ماطأطأ رأسه لشيء. الفقر و المرض والموت ﴾ بيورديلر .

(دردنجى سبب) فقر و ضرورتدركه اشبو حاله مبتلا اولانلرك . يافقرلك مستلزم اولديغى مذلتدن عارلنمق وياخود فوت اولان ثروت قديمه‌سنه تأسفدن طولايى اخلاقى بوزولور. فخر عالم افندمز. فقر، كفر اوله‌يازدى، حسد ، مقدراته غلبه ايده يازدى . مآلنى ناطق ﴿ كادالفقر ان يكون كفراً. وكادالحسدان يغلب القدر. بيورديلر ﴾ يعنى ضرورة. صاحبنى كفره ياقلاشديرر. حسدده محسودنده

اوقدر تأثیر کوستریرکه . سلب نعمت خصوصنده قدره غلبه ایده‌جك ظن اولنور .

ابو تمام

واعجب حالات ابن آدم خلقه　　یضلّ اذا فكّرت فی كنهه الفكر
فیفرح بالشیٔ القلیل بقاؤه　　ویجزع مما صار وهو له ذخر

مآل

آدم اوغلنك الك تحف حالی. خویلریدرکه . فکر تعمیق ایدیلیرسه . انسان شاشیرر. باقارسککه. بقاسنه امین اولمدیغی برشیله سوینیر، فوت ایتدیکی نعمتك زوالندنطولایبده. باشلار فریاد وشکایته. بوکبی فقرانك بعضیسی. درلو امنیه‌لرله کوکلنی اکلیه‌رك ، ضرورتك تأثیراتنی ازاله ایدر . کرچه امنیه ومالیخولیالرك طوغری چیقدیغنه أز تصادف اولنورسه‌ده ، هیچ اولمزسه اچ صیقیندیسنك اندفاعی ، یاخود حیتز حصوله چیقدقده مسرت ایقاعی‌ده انکار اولنه‌مز .

ابو العتاهیه

حرّك مناك اذا غنمت　　فانهن مراوح

مآل

مرافلاندیغکده . امل طورباسنی قورجاله که . امنیه‌لر . دفع غم روزکار ایچون بیوك یلپازه‌در .

شعر

اذا تمنّیت بت اللیل مغتبطاً　　ان المنی رأس اموال المفالیس

مآل

امل قورونتسیله یاتارسه‌ك. زنکین یاتارسك ، امل، مفلسلرك سرمایه‌سیدر. (بشنجی سبب) قلبی اشغال، ذکای فکری ابطال ایدن غم والمدرکه. صبروسامانی

محو ایدر . تحمــل طغارجغنی ییرتار . کیمه هجوم ایدرســه . اخلاقنی بوزار . غم . سم هلاهلدر دیمشدر .

شعر

همومــك بالعیش مقرونة · فما تقطع العیش الا بهم
اذا تمّ امر بدا نقصــه · ترقّب زوالاً اذا قیل تم
اذا کنت فی نعمة فارعها · فانّ المعــاصی تزیل النعم
وحام علیهــا بشــکر الا · له فان الا له سریع النقم
حلاوة دنیاك مســمومة · فما تأ کل الشهد الا بسم
فکم قدر دبّ فی مهــلة · فلم یعلم النــاس حتی هجم

مآل

معیشتك غم والمه مقروندر. سن طریق زندکانی یی الممز قطع ایده‌مزسك بر ایش تمام اولدیمی، نقصان باش کوستریر. تمام خبرینی طویدکمی. زوالنه منتظر اول. ایچنده بولندیغك حالده نعمتك قدرینی بیل، عصیان ایتمه، چونکه معاصی نعمتی محو ایلر . دنیانك طادی زهرله ممزوجدر . دیمککه ، بال ییورسك اما أنیده زهرله ، نیجه تقدیر الهی واردرکه . قپردار، قپرداردە ، وقتی‌کلنجه بردن هجوم ایلر .

(النجی سبب) وجوده هجوم ایدن علل وامراضدرکه ، وجودی قوتدن دوشوردیکی کبی. اخلاقیده محور اعتدالدن فیرلاته‌رق سوء اخلاقه تحویل‌ایلر .

متنبی

ألة العیش صحّة وشــباب · فاذا ولیــا عن المرء ولّی
واذا الشیخ قال اف ّ فماملّ · حیاة وانمــا الضعف ملّا
واذا لم تجد من الناس کفواً · ذات خدر ارادت الموت بعلاً

مآل

اسباب معیشت. کنجلك ودیخلکدن عبارتدر. بونلر یوز چویردیمی. یشامقده

يوز چویرر. براختیار، اوف دیرسه. ظن ایتمه که حیاتندن اوصاندی. خیر، بلکه ضعف ونا توانی، أنی بو سوزه مجبور ایتمشدر. مستوره برقادین، کندینه کفو بوله‌مینجه اولومله تزوجه راضی اولور. دنیا، ویردکارینی کیری آلیر. کاشکی بو جومردلکی بخل اولایدیده، ویردیکنی ألمسه ایدی. (یدنجی سبب) سنك کماله وصولیله، قوتك زواله یوز طوتمسیدرکه. بوحال، جسده تأثیر ایله، أغیر یوکاره تحملدن أليقویدیغی کی. عین تأثیری نفسده اجرا ایله، اولجه صبر وتحمل ایلدیکی شقاق ونزاعه کوکس کردمیه‌رك، درحال حدت وغضبله، بلا موجب اخذ انتقام وخویسزلغه سوق ایلر.

منصور نمری

ما کنت اوفی شبابی کنه عزته	حتی مضی فاذا الدنیا له تبع
اصبحت لم تطعمی کل الشباب ولم	نشجی لغصته فالعذر لایقع
ماکان اقصر ایام الشباب وما	ابقی حلاوة ذکراه التی تدع
ماواجه الشیب من عین وان رمقت	الا لها نبوة عنه ومرتدع
قدکنت تقضی علی خوف الشباب اسیً	لولا یعزیك ان العمر منقطع

مآل

شبابمك شان وشرفنی، کمالیله ایفا ایده‌مدن کچیوردی. دنیاده، اکا اویارق کیتدی. ای نازنین، سن، شبابك مصیبت زوالنی هنوز طاتمادیغکدن، وبو یوزدن محزون اولمدیغکدن، سکا بوبابده عذر قبول ایتدیرمك قابل اوله‌مز. شاشیورمکه کنجلك کونلری. نه قدر قیصه. وکچمش اولان حلاوتی الآن طوریور. اختیارلغه هانکی نظر طوقونسه درحال قورقوب بشقه طرفه انعطاف ایلر. عمرك نصل اولسه، برکون اولوب دوکنه‌جکی، سنی تسلی ایتمسه ایدی. شبابك فوتندن طولایی حزنکدن، اولمك رادەسنه واریردك.

شورایه قدر سرد اولنان اسباب، سوء خلق عمومی احداث ایدر. بوندن بشقه برده سوء خلق خصوصی احداث ایدن سبب واردرکه، اوده برشخصك دیکر شخصدن نفرتندن حاصل اولان بغض خصوصیدرکه. اشبو بغض. یالکز

مبغوضك ذاتنه قرشی اولمغله ، سوء خلقده او نسبتده خصوصیدر. امدی سوء
خلق ، اسباب معروضه‌دن هانکی‌سبب ایله حادث اولدیسه ، انك زوالیله، اوده
زائل اولور . مثلا فقر سببیله حادث اولان خویسزلق ، أنك زوالی وغنانك
توجهیله زائل اولور .

اوچنجی فصل حیا حقنده‌در

معلوم اولەکه، خیر وشر برطاقم معنالردرکه آنلره وقوف ایچون کندیلرینه
دلالته موضوع اولان صفات کورلمدکجه هیچ بر طریق یوقدر . (عرب)
شوحقیقتی بیان ایچون، کشینك اخلاقنی‌صورمه، یوزینه باقکه سکا خبر ویرسین
دیمشدر .

عمر بن سلم

لاتسئل‌المرء عن خلائقه　　　فی وجهه شاهد من‌الخیر

مآل

کشینك اخلاقنی صورمه . چونکه یوزنده، آنی تعیین ایده‌جك، خیر
کبی بیوك شاهد واردر . امدی خیره علامت ، حیا ، شره علامت ایسه فحش
کلامدرکه نفس‌الامرده خیر اولان حیانك، دیکر خیره‌دلیل‌اولمسی، شر اولان‌فحش
کلامکده ، دیکر شره دلیل اولمسی بیان واثباتدن مستغنیدر. فخر عالم افندمز،
حیا ایله سکوت ، شجرهٔ ایمانك ایکی شاخی ، فحش کلام ایله، بیان ، نفاقك ایکی
بوداغیدر . مآلنده ﴿ الحیاء والعیّ شعبتان من‌الایمان ، والبذاء والبیان شعبتان
من‌النفاق ﴾ بیوردیلر . حدیث مزبورده‌کی عی ایله بیانك معنای متبادرلری
اعتبار اولنورسه، معناده ملایمت بولنه‌مز. چونکه (عیّ) مرامنی افاده‌دن عجز،
بیان ایسه مقصودینی کمال طلاقتله ادادن عبارتدر. بونلرك برینك شاخ ایمان،
دیکرینك شاخ نفاق اولمه‌سی، خلاف نفس‌الامر اولدیغندن ، مؤلف مرحوم ،
تحریر مراد پیغمبری ضمننده دییورکه : حدیثده‌کی (عی) صمت وسکوت ،
بیان ایسه، سوسلی لقردی سویلمك، فصاحت چاتلاتمق فکر فاسدیله تکلفاته
قویولمقدن‌عبارت اولمق‌انسبدر. حتی شو حدیثده ، بونی مؤیددرکه سیدالکائنات

افندمز ، ایچیکزدن الك سومدیکم ، کوه زه ، یا کشاقلردرکه ، فصاحت صاتمق ایچون تکلف ایدرلر مآلنده (انّ ابغضکم الیّ الثرثارون، المتفیقهون، المتشدّقون) بیوردیلر . دیکر بر حدیث شریفده ، حیا ایماندندر . ایمان ایسه جنتده در . فحش کلام، جفادندر. جفاده آتشده در. مآلنده : (الحیاء من الایمان والایمان فی الجنة والبذاء من الجفأ والجفأ فی النار بیوردیلر . (بعض حکما) کسوهٔ حیایه بورونَنلرك عیبنی کمسه کورمز . اغاجلرك حیاتی صو ایله اولدیغی کبی. چهره‌نك حیاتیده حیاسیله‌در دیدی .

صالح بن عبدالقدوس

اذا قلّ ماء الوجه قلّ حیائه ولا خیر فی وجه اذا قلّ مائه
حیائك فاحفظه علیك و انما یدل علی فعل الکریم حیـائه

مآلی

یوزك صوینی آزالنجه ، حیاسیده آزالیر . ذاتاً بویله یوزده خیر یوقدر . حیـاکی محافظه‌یه دقت ایله‌که ، کریمك حیـاسی فعلی اوزرینه دلیلدر. حیا ، بر خصیصه درکه سلب اولندیغی کمسه‌یی چرکین ایشلردن منع ایتمك قابل دکلدر. او حیـاسز . ایستدیکنی اجرایه فرط اقدام ، آرزوسنك توجه ایتدیکی یره باد بانکشای اهتمام، بر رذیل بدنام اولور چیقار. فخر عالم افندمز ، بیوردیلرکه آدم علیه‌السلامدن بری ناسه انتقال ایتمش سـوزلردن بریده شو سوزدر . ای آدم اوغلی. اوطانمزسه‌ك . دیلدیککی یاپ. اشبو حدیث شریفك مآلنی شو بیتلر تقلید ایتمکده‌در .

شعر

اذا لم تخش عاقبة اللیالی و لم تستحی فاصنع ماتشأ
فلا والله ما فی العیش خیر ولا الدنیا اذا ذهب الحیاء
یعیش المرء ما استحیا بخیر و یبقی العود مابقی اللحاء

مائلی

معصیت کیجه‌لرینك عاقبتنك وخامتندن قورقماز. اوطانمزسه‌ك . ایستدیککی یاپ . یمین ایدرمکه. حیا کیتدکدن صکره یاشامقده خیر یوقدر . کشی . حیا ایتدکجه مسعود یاشار . اغاج بیله قبوغی طوردقجه صاغلام طورور . یوخسه قورور محو اولور . عرض اولنان حدیث شریفك مضمون منیفی ، حیاسزلری فعل معاصی‌یه تشویق واغرا اولمیه جغی درکار اولدیغندن . فضلای اسلاف . بوبابده واضح بر تأویل بولمق ایچون اختلاف ایتمشلردر . (ابوبکر محمد الشاشی) اشبو حدیثك معناسی، حیاسزلق ، پردهٔ حیایی قالدیران کمسه‌یی ایوی کوتویی نظر اعتباره آلمیه‌رق دیله دیککنی یاپمغه قیام ایله کمسه‌نك منع ونصحنه قولاق ویرمز برحاله کتیریر. امدی سعادت اخرویه آرزو ایدنلر. جلباب حیا ایله تستر ایتمك لازمه دندر . تاکه کندینی افعال غیر مرضیه‌دن آله‌بیلسون دیدی . ابو بکر رازیدن حکایه ایدن بر ذاتدن ایشتدمکه حدیثك معناسی. ایشلمه‌سنی تصمیم ایتدیکك افعالی نظر تدقیق ومعاینه‌دن کچیر. موجب عار وشین ومقتضی حیا وکین اولمیانلرینی آییرده . آنلری بلا فتور ایشله . یعنی یاپدیغك ایش کوزل اولدیغندن سنی اوطاندرمیه‌جق درجه‌ده ایسه ، درحال یاپ دیمکدر دیدی . شو فکره نظراً ، حیا ، افعال اوزرینه حکم تعیین اولنیورده اوطانمغی مستلزم اولانی منع ، اولمیانی تجویز اولنیور . هر ایکی توجیه کوزل ایسه‌ده . کلام پیغمبری. آنجق معرض ذمده سوق اولندیغندن توجیه اول. هرحالده راجحدر . لکن توجیه ثانی‌یی ترجیح ایدر. دیکر برحدیث واردرکه لفظ شریفی شودر . ﴿ ما احببت ان تسمعه اذناك فأته وما کرهت ان تسمعه اذناك فاجتنبه ﴾ یعنی ایشتمه‌سندن خوشلاندیغك فعلی یاپ . طویمه‌سندن نفرت ایتدیککك شیدن حذر ایت . توجیه اوّل اصحابی دییورلرکه : احادیث محمدیه‌نك کافه‌سی ، متفقة المعانی اولمق لازم دکلدر . یکدیکرینه مضاد اولمامق شرطیله ، مختلف معنالری افاده ایتمك. حکمت وفصاحت نقطهٔ نظرنجه دها اولادر. بناءً علیه ، حدیث اوّل توجیه اوله وبوحدیث کندی معنای صریحنه حمل اولنمقده بأس یوقدر. شوحالده ، توجیه اول راجحدر والسلام . معلوم اوله‌که انسانده

حيا اوچ قسمدر (١) اللهدن (٢) ناسدن (٣) كندندن ، اللهدن حيا . امر ينه امتثال، نواهيسندن حذر ايله‌در. فخر عالم افندمز . (استحيوا من الله عز وجل حق الحياء) يعنى اللهدن حقيله اوطانيكز بيوردقده .

اصحاب : اللهدن حقيله اوطانمق نصلدر ديو صوردیلر . بونك اوزرينه سيدالكونين افندمز، باشنى و آنك حاوى اولديغى كوز، قولاق وسائرەيى، بطننى واكا طولدرديغى شيلرى حفظ ايدن و حيات دنيا زينتنى ، اولومى ، قبرده چورومه‌يى خاطردن چيقارميان. كمسه. بحق اللهدن اوطانمش اولور . مآلنده (من حفظ الرأس وما حوى والبطن و ماوعى وترك زينة الحياة الدنيا ، و ذكر الموت والبلى. فقد استحيا من الله حق الحياء) بيورديلر. مؤلف مرحوم دييوركه بركيجه عالم منامده . خورشيد آسمان رسالت افندمزى كوردم . ميانه‌مزده شو محاوره جريان ايلدى . (بن) يارسول‌الله سبب نجاتم اوله‌جق بر وصيتده بولنورميسكز . (رسول‌الله) يا اباالحسن. اللهدن حقيله اوطان . ناس چوق بوزولدى . (بن) انسانلرك نصل بوزولديغنى لطفاً ايضاح بيورورميسكز . (رسول‌الله) بن اولجه چوجقلرك يوزينه باقار . سيمالرنده بشاشت وحيا آثارى كورر ايدم . بوكون ينه باقيورم. آندن اثر كوره‌ميورم. ينه مؤلف، حكايه‌سنده دوام ايديور. دييوركه : اشبو محاوراتدن صكره ، دهان حكمتفشان احمديه‌لرندن نيجه نصائح و مواعظ دها اسماله بيورديلر . امّا التفات پيغمبرى ايله غشى اولديغمدن . ازبرمده قالمدى . بويوزدن چوق متحسرم . دقت بيوريليورپا . حضرت پيغمبره رجا ايتديكم وصاياى بيله مقدمهٔ حيا ايله تمهيد ايتمه‌دن اجرا بيورمديلر . ديمك اولديكه حيا . هرعبادتك ، هر اسباب نجاتك مقدمة الجيشى ايمش . برده انسانلرك بوزولديغنه چوجقلرك حياسزلغيله استدلال بيوربيورلر. چونكه چوجقلر نه يپارسه بلا تكلف مجبول اولديغى فطرتك آثارينى كوسترير. آنلر حياسز اولنجه. بويله بيويوب تحت تكليفه كيرنلرك حياسز اوله جغى شبهه‌سزدر . روايت اولنديكه (عقلمة بن علاثه) يا رسول‌الله بكا وعظ ايت ديدكده : سلطان انبيا افندمز ، قومكك مهابتليلرندن اوطانديغك كبى اللهدن‌ده اوطان . مآلنده (استحى من الله استحيائك من قومك) بيورديلر . اللهدن

٨

حيا، دينك قوتى. ايمانك صحتندن نشئت ايلركه صلابت دينيه‌سى اولان، بهمه‌حال اللهدن قورقار. آنك ايچون فخر عالم افندمز، حيانك آزلغى كفردر. مألنده ﴿ قلّة الحياء كفر ﴾ بيورديلر. چونكه حيانك آزلغى. اوامرينه مخالفتى موجب اولمغله، اشبو مخالفتك كيت كيده كفره قدر وارمسى دائرهٔ احتمالده‌در. ديكر برحديثده ﴿ الحيـاء نظام الايمان فاذا انحلّ نظام الشئ تبدّد مافيه ﴾ يعنى. حيا ايمانك مدار انتظاميدر. بر شيئك نظامى بوزولنجه، اجزاسيده پريشـان اوله‌جغندن. حياسزلرك ايمانيده قرين زوالدر. بيورديلر.

اما ناسـدن حيا: انسانلره اذا و آچيقدن آچيغه فسـق و فجور اجرا اجتنابكدر. آنك ايچـون فخر عالم افندمز، اجراى معصيتده اللهدن قورقان. ناسدنده قورقار مألنده ﴿ من اتّقى الله اتّقى النّاس ﴾ بيورديلر. روايت اولونديكه (حذيفة بن اليمان) جمعه نمـازى ايچون جامعه كلديكه. ناس نمازى قيلمش، جامعدن چيقمشلر. درحال، ناسدن اوطانديغنده خير يوقدر ديو سويلنه‌رك تبديل طريقله عودت ايلدى.

بشار بن برد

ولقد اصرف الفؤاد عن الشى	ء حيـاءً وحبّه فى السـواد
وامسك النّاس بالعفاف وامس	ذا كراً فى غدٍ حديث الاعادى

مأل

بن بر شـيدن حيا ايده‌رك قلبيمى چويريرم. اما محبتى كوكلمده باقى قالير. يارين حقمده دشمنلرك سـويليه‌جكارى سوزى خاطرليوب نفسيمى عفته جبر ايلرم. حيـانك بونوعى. مروتك كمالى، قلبك ثنايه ميلندن ايلرى كلير. آنك ايچون فخر عالم افنـدمز، ﴿ من القى جلباب الحيـاء فلا غيبة له ﴾ يعنى حيا روباسـنى اوزرندن آتانلره غيبت يوقدر بيورديلر. ﴿ الله اعلم. تأويل حديث شويله‌در. ناسدن حيايى قالديرانلر. مروتسز اولدقلرندن، علناً اجراى شهواته قيام ايدرلر. كيزلى بر شيلرى قالمزكه غيبت اولسون. بلكه هركس آراسـنده مشهور ومنفوردرلر. ابو هريره دن روايت اولنديغنه كوره. فخر عالم افندمز

﴿ مروّة الرجل ممشاه ومدخله ومخرجه ومجلسه والفه وجليسه ﴾ يعنى كشينك مروتى : يورويه جك ، كيره جك ، چيقه‌جق مكانى ايله قونوشديغى احبابى . دوشوب قالقديغى رفيقيدر بيورديلر .

شعر

ورب قبيحة ما حال بينى • وبين ركوبها الا الحياء
اذا رزق الفتى وجهاً وقاحاً • تقلب فى الامور كما يشاء

مأل

نه چركين ايشلر واردركه آنلرك اجراسندن ، اوطانمقدن بشقه مانع يوقدر . كشينك، عارسز. اوطانمز يوزى اولورسه. ديلديكنى يابمقده يووارلانير كيدر ، ايو فنا ديمز. همان ياپار .

شعر

اذا لم تصن عرضاً و لم تخش خالقاً • و تستحى مخلوقاً فما شئت فاصنع

مأل

عرضكى صاقنماز ، اللهدن قورقماز. قولدن اوطانمزسه‌ك. ديله‌ديككى ياپ. اما كشينك نفسندن حياسى. عفت واستقامت وزمان خلوتنده معاصيدن مجانبتله‌در . بعض ادبا ديمشدركه : بركمسه . آشكارا ، اجراسندن اوطانديغى شيئى كيزلى ييارسه . نفسنك كندى نظرنده هيچ قدر ومزيتى اولمديغنى اثبات ايدر . بر قوم. مجلس عشرتلرينه دوام ايدن. برذاتى. برمعتاد بركون ينه چاغيردقلرنده بتم سنّم قورقه واردى . آرتق سنّمدن اولسون اوطانوب بو ايشدن چكلمكه قرار ويردم جوابنده بولنور .

شعر

فسرّى و اعلانى وتلك خليقتى • وظلمة ليلى مثل ضوء نهارى

مآل

بنم کیزلیم نه ایسه. آشکارامده اودر. ایشته خویم بویله‌در. کیجه‌م نصلسه کوندزمده‌اویله‌در. حیانك بونوعی. نفسك شرفی، اخلاقك کوزل اولدیغندن ناشیدر امدی انسانك شو اوچ وجهله حیاسی تمام اولدقده، اسباب خیرك کالنه مظهر واسباب شرّك کندندن تباعد وانتفاسیله مبشر. جمعیت بشریه آره‌سنده فضیلتله مشهور. ونیك نام ایله مذکور اولور.

شعر

وانّی لیثنینی عن‌الجهل والخنا | وعن شتم‌ذی‌القربی خلائق اربع
حیاء و اسلام و تقوی و طاعة | لربی و مثلی من یضرّ و ینفع

مآل

بنی فسق وفجوردن، معامله‌ٔ جاهلانه‌دن، اقربایه سوکوب صایمقدن. آلیقویان درت حالدر. حیا: اسلام — تقوا — طاعة الله — یوخسه بنم کبی برآدم. خیرده ایشلر. شرده. یوق. شو اوچ حیادن بری انسان اخلال ایدرسه. اجتماعی تقدیرنده‌کی کمال نسبتنده نقصانه دوچار اولور. ریاشی دییورکه: ابو بکر صدیق: شو ایکی بیتلرله تمثّل بیوررلردی.

شعر

وحاجة دون اخری قد سنحت لها | جعلتها للتی اخفیت عنواناً
انّی کانّی اری من لا حیاء له | ولا امانة وسط القوم عریاناً

مآل

سن بر ایشی براقوب. اوبرینه انتقال ایدییورسك. یاپدقلریکی کیزلدکلرینه عنوان اتخاذ ایدییورسك. بن، حیاسز، امنیتسز آدملری کائنات ایچنده چیلاق اوطورمش کبی فرض ایدرم.

دردنجی فصل

حلم وغضب بیاننده‌در

محمد بن حارث الهلال : روایت ایلدیکه . جبریل امین . آستان محمدی‌یه نزول ایله. یا محمد. سکا بر آیة کتیردمکه‌دنیا و اخرتده موجب سعادت اوله‌جق مکارم اخلاقی جامعدر آیه‌مذکوره شودر. (خذالعفو. وأمر بالعرف. واعرض عن الجاهلین) دیدی. (سفیان بن‌عینیه) روایت ایلدیکه اشبو آیة نازل اولدقده فخر عالم : جبرائیله صوردیکه بوکا دائر بر آز تفصیلات ویرسون. اوده . الاهه صورایده . جوابنی کتیریرم دیوب کیتدی. بر زمانصکره عودتله. یا محمد. ربك امر ایدیبورکه. قطع رحم ایدمه‌نه. سن وصلة اجرا ایله. سنی‌محروم ایدنی ، سن بخشایشکله سویندیر. سکا ظلم ایدنی ، عفو ایله . دیدی . هشام . حسندن روایت ایلدیکه. فخرعالم افندمز : سزدن‌بریکز : ابو ضمضم : کبی اوله‌میه‌جقمی او : اوندن چیقارکن. یارب بن عرضیمی. ناموسیمی قوللرك اوزرینه تصدق ایتدم آنلر حقمده بر شی سویلرلرسه عقاب ایتمه دیردی . مآلنده ایمجز احدکم ان یکون کابی ضمضم کان اذا خرج من منزله قال اللهم انی تصدقت بعرضی علی عبادك) بیوردیلر . دیکر برحدیثنده (ان‌الله یحب الحلیم الحیی و یبغض الفاحش البذی) یعنی الله. حلیم . اوطانساق کیمسه‌یی سور . کوتو سوزلی. غضبناك کیمسه‌یده سومز بیوردیلر .

شعر

احب مکارم الاخلاق جهدی   و اکره ان اعیب وان اعابا
واصفح عن‌سفاه الناس حلماً   و شر الناس من یهوی السبابا
ومن هاب الرجال تهیبوه   و من حقر الرجال فلن یهابا

مآلی

مکارم اخلاقی. وار قوتمله سوه‌رم. بشقه‌سنی تعییب ایتمه‌دن. وکندم تعییب

اولونمه‌دن خوشلانمام. ناسك بكا سب ايدنلرينه عفو وحلمله معامله ايدرم انسانك كوتوسی. سوكوشمه‌يی سوه‌ندر. رجاله تعظيم ايده‌نه، تعظيم ايدرلر. تحقير ايده‌نك ايسه مهابتی قالمز. امدی سلامت عرض. راحت بدن. حمد وثنايه استحقاقی تأمين ايتديكی جهتله: حلم: اخلاقك اشرفی وذوی العقوله لايق اولان شعارك بيوكيدر. حضرت علی. حليمك حلمی يوزندن قزانديغی الك اولكی تجارت. كافهٔ ناس كنديسنك ياردمجيسی اولمقدر بيورديلر. حلمك تعريفی. نفسی هيجان غضبدن كيری آلمقدركه بوده. بر طاقم اسبابه مستنددر. او نه‌قدر ارتقا ايدن اسباب مزبوره. بروجه‌آتی بيان اولنور. (برنجی سبب) جاهللره مرحمتدركه منشئی قلبده‌كی رقتدن عبارتدر: ابوالدرداء: كنديسنه اطالهٔ لسانده بولنان بركيمسه‌يه. ياهو بنم ذممده او قدر ايلری يه كيتمه. برآزده صلحه ميدان براق. چونكه بز، حقمزده عاصيانه حركتده بولنانلره. الهه اطاعتدن بشقه بر شيله مقابله ايتمه‌يز ديدی. بر آدم (شعبی) يه شتم ايدوب جوابنده ياهو. اكر بن ديديكك كبی فنا ايسه‌م، الله بنی عفو ايتسون. دكل ايسه‌م بكا تجاوزندن طولايی حاصل اولان كناهكی عفو ايتسون ديدی. حضرت عائشه رضی الله عنها خدمتجيلردن برينه غضب ايدوب تكديره عزم ايتدكده ينه رجوع ايده‌رك، عشق اولسون تقوايه، غضبناك اولانلره شفا ويرمه‌يور بيورديلر. حضرت معاويه فقرايه قماش توزيع ايتديكی اثناده بر اختيار فقير. حصه‌سنه دوشن قماشی بكنميوب. بن بونی معاويه‌نك باشنه اوره‌جغم ديو يمين ايتمش ايدبكه. مؤخراً بوحالی معاويه‌يه حكايه ايتمش. معاويه‌ده، ايشته باشم نذريكی ايفا ايله، فقط بنده سنك كبی اختيارم. يواش اور ديمشدر.

(ايكنجی سبب) غضبه كلن ذاتك نه‌زمان اولسه قهر وغلبه‌يه اقتدارينه اعتمادی اولمقدركه بوسايه‌ده حاصل اولان سعهٔ صدر: تسكين غضب وتمكين حلمه، باعث اولور. فخر عالم افندمز ﴿ اذا قدرت علی عدوّك فاجعل العفو شكراً للقدرة عليه ﴾ يعنی دشمنكی تنكيله قدرتك وارسه او نعمتك شكرينی عفو ايله ايفا ايت بيورديلر. بعض بلغا: مقتدرك عفويله. فقيرك جومردلكی، مكارمك الك كوزليدر ديدی. (اوچنجی سبب) غضبه كلن ذاتك شرف نفس

وعلوّ همت اصحابندن اولمسیله، سوکوب صایمغی ناموسیله متناسب کورمیوب. حلمی التزام ایلمه‌سیدر. حکما دییورلرکه ، شرف نفس. یالکز بذل مکارم دکلدر. بلکه تحمل مکارهده او جمله‌دندر .

شعر

لایبلغ المجد اقوام وان کرموا حتی یذلّوا وان عزّ والاقوام

و یشتموا فتری الالوان مسفرة لاصفح ذلّ ولکن صفح احلام

مآل

انسانلر. عز و شرفلرینك تزایدی نسبتنده. التزام تواضع، کندیلرینه سوکولوبده یالکز عفو حلیمانه ایله. کوچ یوزله مقابله ایتمدکجه، مجد و شرفده ترقی ایده‌مزلر (دردنجی سبب) کوتولك ایدن کمسه‌یی حقیر کوره‌رك. اوغراشمغه تنزل ایتمامکدرکه. بوده بر نوع غرور ایسه‌ده . حلملك اسبابندن معدوددر. (مصعب بن زبیر) عراق والیسی ایکن. عسکره بخشش توزیع ایدردی. بو اثناده پدرینك قاتلی (ابن عمر و بن جرموز) ی بخششی ویرمه ایچون آراتدیروب ، انتقام قورقوسیله فرار ایتدیکنی طویونجه، مسکین جاهل. بن پدرم سببیله اویله پست پایه فرومایه‌لردن انتقامه تنزلمی ایدرم ظن ایدییور . راست کلیرسه‌کز سویلیك کلسون. عطیه‌سنی آلسون دیمشدر . بونی طویان ظرفای ناس ، کبر اما ، کوزلدر دیمشلر .

شعر

اوکلما طنّ الذباب طردته ان الذباب اذاً علی کریم

مآلی

سینه‌ك ، هروز لادجه قوغارمیم. بویله یپارسه‌م ، سینه‌ك بندن خیرلیدر. بریسی احنفه سوکر . وتکرار ایلر. احنفدن جواب مقابله کورمینجه. دیرکه : یاهو. بوذات. بنی حقیر کوربیور ، جوابه تنزل ایتمیور .

شعر

تجابك لؤمك منجى الذبا　　ب حمته مقاذيره ان ينالا

مآل

سینکده کی نجاست. هلاکدن قورتاردیغی کبی. سنکده دنائتك. سبب نجاتك اولدی . (ابن هبیره) یه بری سوکر. ابن هبیره : یوزینی چویریر. حریف حریف، سکا سوکیورم. بشقه‌سنه دکل. دیو باغرنجه ، ابن هبیره : بنده سندن اعراض ایدییورم جوابنی ویرر .

شعر

فاذهب فانت طلیق عرضك انه　　عرض عززت به وانت ذلیل

مآل

نفس الامرده سن ذلیل ایسه‌کده ، ناموسك عزیزدر. هایدی کیت. عرضك سنی قورتاردی. یوخسه ایشك فنا ایدی .

عمر بن علی

اذا نطق السفیه فلا تجبه　　فخیر من اجابته السکوت [١]

سکتّ عن السفیه فظنّ انی　　عییت عن الجواب وما عییت

مآل

اراذل ناس . سکا لاف آتارلرسه . جواب ویرمه آنلره جواب ویرمکدن سکوت خیرلیدر . بن سفیهدن سکوت ایدییورمده ، جوابدن تجزیه حمل ایدییور. حالبوکه بویله دکل.

(بشنجی سبب) کوتولك اندنه قرشی جواب ویرلسه . فحش ایله مقابله وهذیانله معامله لازم کلوب. بوکاده شخص حلیمك مروت کامله‌سی مانع بولنمغله حلم ایله صاوشدیره‌رق تفسق اوکبی فحشیاتدن محافظه ائلك فکریدر .

[١] جدلبکارانه خاموشی کبی رنکین جواب اولماز.

بعض حکما : سفيهك سفاهتنه تحمل . آنك كبی سفيه اولمقدن ، جاهلدن يوز چويروب جواب ويرمامك ، مجادله ايدوب اكا بكزه مكدن خيرليدر ديدی.

القيط بن زرارة

وقل لبنی سعد فمالی و مالكم ترقون منی ما استطعتم واعتق

اغركم انی باحسن شيمة بصير وانی بالفواحش اخرق

وان تك قدفا حشتنی فقهرتنی هنيئاً مريئاً انت بالفحش احذق

مآلی

بنی سعده سويله كه : سزكله بنم آرامده نه خصومت واركه . كوجكز يتديكی قدر بنی كنديكزه كوله ايديورسكزده . بن كنديمی آزاد ايديورم . يوخسه . بنم اخلاق جميله م اقتضاسيله صبره ملازمت و فواحشدن غفلتم . سزی الدادارق جرأتمی ويريور . سن بكا نه قدر كوتو سويليوب اوزرسه ك . فحش و هذيانده مهارتكدن طولايی بن سنی تبريك ايدرم . (التجی سبب) هرنه كورلره قوشی فضل و احسان و قابلوينی يومشادوب نتيجه ده ايتدكلرينه پشيمان ايتمك فكر كريمانه سيدر . اسكندره . فلان وفلان كمسه لر . شان ملوكانه كزه شين ويره جك سوزده بولنيورلر . بونلرك جزاسنی ويرسه كزده امثالنه عبرت اولسه لر ديتدكده : بن آنلری عقاب ايدرسه م . حقمده سويلدكلری سوزلرده معذور اولورلر . حاللرينه براقوب . جنايتلرنده عذرسز قالمه لری دها زياده موافق حكمتدر ديمش . وشو كلام اسكندارانه ، فضل و احسانه بيوك عموته اولمشدر .

حنف : ديمشكه . بكا بركمسه دشمنلك ايتديمی . بن اونی اوچ صفتك بريله قاوشوله رم . بندن اعلا ايسه احترام ، اشاغی ايسه قدريمی آندن اعلا كوروب بد معامله يه تنزل ايتمم . بكا همعيار ايسه . عفو واحسان ايله معامله ايدرم . امام خليلی . شو مضمونی آلوب . شويله نظم ايلمشدر .

شعر

سألزم نفسي الصفح عن كل مذنب	وان كثرت منه الي الجرائم
فما الناس الا واحد من ثلاثة	شريف و مشروف ومثل مقادم
فاما الذي فوقي فاعرف قدره	و اتبع فيه الحق و الحق لازم
واما الذي دوني فاحلم دائباً	اصون به عرضي وان لام لائم
واما الذي مثلي فان زل اوهفا	تفضلت ان الفضل بالفخر حاكم

مآل

هر كنهكارك صوچنى عفوه . نفسيمى جبر ايدرم . بكا قرشى اجرا ايتديكى جرائم چوق بيله اولسه. تأثيرى يوقدر . ناس اوچ طبقه‌در . يابندن شرفلى ، يا اشاغى ، ياخود مساوى ، بندن يوقاريىنك علو قدرينى بيله‌رك حقه متابعت ايدرم . يعنى معامله‌سنى خوش كوروب مقابله ايتمم ، اشاغى‌يه حلم ايله معامله ايده‌رك ناموسيمى محافظه‌يى عادت ايدينيرم . اما بوخصوصده لوم ايده‌جكلر حكمى يوق . مساويلركده ذلة وهفواتنى فضل واحسان ايله قرشوله‌رم . هر مفخرته حاكم . آنجق فضل واحساندر .

(يدنجى سبب) هذيانه باشلامش . دها سويلكه ايستكلى بولنان رذيلك آغزينى طوتمق فكر احتياطكارانه‌سيله آكا قرشولق ويرمكدن چكنمكدر حكايه اولونديكه . هرزه كولردن برى : ضرار بن قعقاعه : واللهى : هانى بر سويلرسه‌ك . اون ايشيديرسك. ديمش : ضرارده شويله جواب ويرمش . واللهى اون سويلسه‌ك. بر شوز بيله ايشتمزسك : حضرت على ايله ﴿ عامر بن مرة ﴾ آره‌سنده شو محاوره جريان ايتدى . (حضرت) انسانلرك احمقى كيمدر . (عامر) كنديسنى الك عقللى ظن ايدن . حضرت. الك عقللى كيمدر (عامر) سفهانك هرزه‌لرينه سكوت ايله جواب ويرندر .

شعر

وفي الحلم ردع للسفيه عن الاذى	وفي الخرق اغراء فلاتك اخرقا
فتندم اذ لاتنفعنك ندامة	كما ندم المغبون لما تفرقا

مأل

حلمده . سفیهی اذاذن واز کچرمك واردر . مجادله‌ده ایسه. بالعکس جور واذایه تشـویق واردر. عقلکی باشـنه طوپلاده . جدال ایتمه . یوخسه آلیش ویرشده آلدانوب بعدالمفارقة پشیمان اولانه ندامت فائده ویرمدیکی کبی . سنده پشیمان اولورسك : چه فائده :

شعر

قل مابدالك من زورومن کذب حلمی اصمّ واذنی غیر صمّاء

مألی

ای سفیه. دلك دوندیکی. عقلك ایردیکی قدر یالان سویله ، افترا ایت. بنم حلمم صاغیردر. اما قولاقلرم دکل: سوزیکی طویارم. لکن حلم ایله معامله ایدرم. (سکزنجی سبب) هرزه کویه جواب ویرلسه. عقوبة ملحوظه‌دن اندیشه درکه اشبو سبب. بر نوع قورقاقلق ایسه‌ده . بعضکره وخیم برنتیجه‌نك اوکنه سد چکه‌جکندن. موافق احتیاط کوریلور .

شعر

ارفق اذا خفت من ذی هفوة لیس الحلیم کمن فی امره خرق

مأل

ارباب هذیانك جدالندن قورقارسه‌ك. رفقله بولون ؟ حلیملر، جدالجولر کبی دکلدر. (طقوزنجی سبب) سفیهك کچمشده وقوعبولان لطف وانعامی خاطریله برنوع وفاکارلقدرکه. حلیم نه زمان سفیهه قرشولق ویرمك نیتنده بولونسه لطفنی کوردیکندن طولایی. کندینی کیری آلیر

شعر

انّ الوفاء علی الکریم فریضة واللؤم مقرونة بذی الاخلاف
وتری الکریم لمن یعاشر منصفاً وتری اللیئم مجانب الانصاف

مآلی

کریم اوزرینه . عهدینه وفا فرضدر . آندن خلف ایدنلر . آلچقدر . کریم اولانلری ، قونوشدقلرینه منصف . آلچقلریده انصافدن اوزاق کوررسك . (اونجی سبب) هرزه کوبی حضرهٔ تأدیبه دوشورمك ایچون فرصت بکله‌مك نیتیله التزام سکوتدر . اشبو فکر . ارباب ذکانك بر نوع حیله‌سیدرکه . آنکله ادبسزلردن انتقام آلیرلر . آنك ایچون : بعض ادبا : جاهلك غضبی سوزنده . عاقللکی فعلنده‌در . (ایاس بن قتاده) (تعاقب ایدنیا ویحلم رأینا : : ونشتم بالافعال لا بالتکلم)

مآلی

عقابی الیمز . حلمی عقلمز یاپار . بز شتمی فعلاً یپارز ، قولاً دکل

شعر

ولالکف عن شتم اللئیم تکرماً　　　اضرّ له من شتمه حین یشتم

مآل

لیئمه شتمدن کچمك ایله علوجناب کوسترمك ، سب وشتم ایله قرشولهمقدن مؤثردر . امدی بونکله . اسباب حلم اونه بالغ اولیورکه . بونلرك بعضیسنك دیکردن افضل اولمسی . سبب مفضولك نتیجه‌سی اولان حلمك مذموم اولمسنی اقتضا ایتمزسه‌ده هر حالده حلمك . اسباب معروضه‌نك الك افضلنه استناداً اجرا اولنمسی اولادر . اکر حلم . بوسببلردن هیچ برینه تماس ایتمز ایسه اکا حلم دیمز . آنك آدی مسکنت . ذلتدر . چونکه عرض اولندیغی وجهله حلم : نفسی هیجان غضبدن ضبط ایتمك اولدیغندن ناموس وحیثیته طوقونور سوزلری طویوب هیجان غضبه دوچار اولمیانلر . حلیم دکل . ذلیل . مسکین حمیتسزدر ، نتیجه . حلم ، هیجانله برابر ، اسباب معروضه‌نك برینه استناداً غیظی یوتمقدر . حکما دیدیلرکه . اوچ کیمسه ، اوچ یرده تجربه اولنمدقجه بیلنمز . سخی زوکورتلکده . بهادر . حربده . حلیم غضب زماننده

شعر

لیست الاحلام فی حال الرضا　　　انما الاحلام فی حال الغضب

مأل

حلملر، خوشنودی زماننده بللی اولمز . بلکه غضب حالنده تعین ایدر .

شعر

من یدّعی الحلم اغضبه لتعرفه　　　لایعرف الحلم الا ساعة الغضب

مألی

حلم دعواسنده بولنانلری قیزدیرکه حالنه واقف اوله سك . حلم، غضب زماننده بشقه وقت بیلنمز . (نابغه) حضور پیغمبریده شو ایکی بیتی اوقومشدی .

شعر

ولا خیر فی حلم اذا لم یکن له　　　بوادر تحمی صفوه ان یکدّرا

ولا خیر فی جهل اذا لم یکن له　　　حلیم اذاما اراد الامر فاصدار

مأل

زلال ناموسی بولانمقدن محافظه ایده جك قدر شدتی بولنمیانك حلمنده خیر یوقدر . قرشوسنده ایستدیکنی اجرایه قادر . حلیم بولونمیان جهل وسفاهتده ده خیر یوقدر . نابغه بو بیتلردن طولایی نه اسکات ایدلمش . نه ده تکدیر ایدلمش انسانی قیزدیره جق شیلره دوچار اولدیغی حالده کندنده غضب حسی بولامایانلر شجاعت . عار لاعق، حمیة، غیرت . اخذ انتقام کبی خصائل انسانیه نك اك کزیده لرندن محروم اولمشلر دیمکدرکه . بونلر دیکر فضائل ایله تزیین ذات ایتسه لر بیله . آنلر نظر اهمیتدن ساقط ه کندیلریده مذلة اوچوروملرینه طوغری هابط اولورلر . بعض حکما : عفو : کرمایی نصل اصلاح ایدرسه، سفهایی اونسبتده افساد ایدر

دیمشدی. (عمرو بن عاص) سفها کزه اکرام ایدیکزکه سزی موجب عار اوله‌جق شیلردن محافظه ایدرلر . (مصعب) بر قومك سفهاسی آزالنجه ذلیل اولور . بیوردیلر . (ابو تمام)

والحرب ترکب رأسها فی مشهد | عدل السفیه به بالف حلیم

مآل

حربه : بر میدانده جرأت ایدرسك که آنده بر سفیه. بیك حلیمه بدلدر .

بوسوزلر. انسانی غضبك تحت انقیادینه کیروب همان قیزدیریجی بر حال ظهورنده کسوب بچمك. قیروب کچیرمکه دعوت دکلدر . چونکه بوحال، حلم حمارینك سلب ایتدیکی فضائلدن زیاده. جانوارلق رذائلنی داعیدر. بلکه طبع انسانیده غضبك لزومیله برابر. هیجانی زماننده التزام احتیاط ایله سوردسنی قیرمق ونائرهٔ مدهشه‌سنی حلمیله سوندوروب . لازم کلان مدافعه‌یی بشقه بر سفیهه حواله ایتمك طریقنی ارائه مقصود بالافاده‌در . عرب دیرکه : بر اودن نه چیقارسه او کیرر . خیر چیقارسه خیر ، شر چیقارسه شر کیرر . (ابن درید) ابو حاتمدن شو بیتلری روایت ایلدی .

شعر

اذا امن الجهّال جهلك مرة	فعرضك للجهّال غنم من الغنم
فعمّ علیه الحلم والجهل والقه	بمنزلة بین العداوة و السلم
اذا انت جازیت السفیه کما جزی	فانت سفیه مثله غیر ذی حلم
ولا تعضبن عرض السفیه وداره	بحلم فان اعیا علیکم فبا اصرم
فیرجوك تارات ویخشاك تارة	و یأخذ فیما بین ذلك بالحزم
فان لم تجد بدّاً من الجهل فاستعن	علیك بجهل فذاك من الحزم

مآل

جاهللر بالکلیه غضبکدن امین اولورلرسه. ناموسکی یغمایه قالقیشورلر ، شو حالده ، حلم وغضبیکی تعمیه ایت یعنی کیزله : آنلری صلح ایله عداوت آره‌سنده

براق. سفيهه سفاهتله مجازات ايدرسه‌ك. سنده آنك كبی سفيه اولورسك. سفهايه
سب وشتمدن صاقين، حلم ومدار ايله معامله‌ايت. اودە فائده ويرمزسه قطع الفت
ايله . تا كه ، سنكله كورشمكه راغب و انقطاع الفتدن هارب اولسونده ، حزم
واحتياطله كوروشسون. باقدقكه جاهلانه معامله‌دن بشقه‌برشی كاركر اولميه‌جق.
كندی كبی سفهايی اوزرينه تسليط ايت. حلم وغضبك تدبيری حقنده بولديغم
اشعارك الك متينی بونلردر . اشبو تدبير ، يا شرندن قورقودن، ياخود كنديسيله
مقارنتك هرنه دنسه لزومندن ناشی بسبتون آتيلمسی جائز كورلميانلر حقنده‌در
يوخسه . نه خيری اومولور. نه ده شرندن قورقولور. جهلانك بسبتون حبل
اختلاطنی كسمك. موافق مسلك صدق وصوابدر. ا مدی بركمسه بروجه معروض
قوهٔ غضبيه‌يه مالك اولوب ، لكن اكا رام اولمقدن نفسنی قورتاررسه هم قوهٔ
غضبيه‌نك جالب اولديغی فضائلی جامع اولور . همده اكا انقياد ايتمديكندن
طولايی رذائلندن امين بولنور . اما حلمی براقير ، غضبه انقياد ايدرسه، طريق
صواب. نظر درايتندن غيب اولور. حلمك ذكر اولنان اسباب عشره‌سندن
غافل بولنور . بر دركه‌يه اينركه ، بيان ايتديكی رأيلرك اساسی چوروك. رشد
وذكاسنك تملی خراب ، سرد ايتديكی دلائل مجروح، استعمال ايتديكی حيل،
تأثيرسز اولور. نفس ناطقه‌سنه. بدننه، غضبدن‌متحصل اوبله رخنه‌لر آچيلوركه
آچينمغه شايان ايكن، كمسه آجيمز اولور. آنك ايچون بعض‌حكما. سوق غضبله
حدينی تجاوز ايدنك . خطاسيده چوقدر ديدی . سلمان ، ياعلی. بنی اللهك
غضبندن ايراغ ايده‌جك برشی‌كوستريرميسك ديدكده : حضرت علی ، ياسلمان
غضب ايتمه. بيورديلر : بعض بلغا ، غضبنی يودان. مغضوبنی يپلديرر ديدی .

بعض ادبا : هيچ بر شیء يوركيكی جريان غضب كبی حزن ايراثنده مؤثر
دكلدر ديدی . امدی حزم قوی ، عقل مستوی اصحابنه لايق اولان . غضبنه
حلمله مقابله . آنی ايجاب ايدن بر طاقم دواعی و اسبابی‌ده حزم واحتياط ايله
رد ايتمكدر. بويله ياپانلر. عاقبت محموده ، سيرهٔ مقبوله ايله بكام اولورلر. حكما ،
حزن ايله غضب آره‌سنده بر طاقم وجوه فارقه بيان ايدييورلر . (١) غضبك
سببی. بر كمسه‌نك كندندن اشاغی اولان بر ذات طرفندن ، ينه كندی حقنده

خوشـلانمدیغی برحالك صدوری ، حزنك سببی ایسه ، فوقنده کوردیکی آدمك کندی حقنده روا کوردیکی ناخوش برحالك صدوریدر . (٢) غضب ، داخل جسددن قاینایه‌رق طیشاری فیرلار . حزن ، بونك عکسنه‌در . آنك ایچوندرکه حزن اولدیرر . زیرا زهری داخلده قالیر . لکن غضب اولدیرمز . زیرا زهری طیشـاری فیرلار (٣) غضبدن حادث اولان انتقامدر . حزندن عارض اولان. علل واسقامدر . معلوم اوله‌که. اطبای قلوب اولان‌علمای کرام‌حضراتی هجوم غضب حیننده . سوره‌سنك تسکینی ایچون بر طاقم اسباب مدافعه ومعالجهٔ معنویه بیان ایتمشلردرکه. آنلره توسل اولندقده ، غضب یرینه حلم کبی برخصلهٔ جمیله قائمه اولور . (١) هجوم غضبی متعاقب واجب الوجودی ذکر ایتمکدر . ذکر مزبور . خوفی ، اوده طـاعتی جالب اولدیغندن ، مبتلای غضب اولان ذات. آداب الهیه ودعوت سـبحانیه‌یه اجابتله . درحال تسکین غضبه جبر نفس ایلر . آنك ایچون جنـاب حق ﴿ و اذکر ربك اذ نسـیت ﴾ بیورمش . مفسریندن عکرمه، نسیانی غضبله تفسیر ایلمشدر. دیکر آیتده ﴿ واما ینزغنك من‌الشیطان نزغ فاستعذ بالله انه سمیع‌علیم ﴾ بیورلمش، ونزغ. غضب ایله تفسیر اولنمش ومآل آیهٔ جلیله. حبیبم. سکا شیطان جانبندن غضب کلیرسه. اللهه التجا ایله‌که : او ، جاهلك جهلنی ایشیدیجی وازالهٔ غضب ایده‌جك اسبابی بلیجیدر دیمك اولمشـدر . توراتده شویله یازلمش ، ای آدم اوغلی . غضب زماننده بنی ذکر ایله‌که : بنده سـنی غضب الهیمه زماننده رحمتمله یاد ایدیم . عذابمله اهلاك ایتمیه‌یم. حکایه اولنورکه . ملوك فرسدن بری ، برکاغد یازه‌رق وزیرینه تسلیم وغضبی اثناسـنده درحال کندینه کوسترلمسنی فرمان ایلمشدی . کاغد مزبورك مندرجاتی شو ایمش. نه اولویورسك، غضبدن نه فائده کوریورسك. سن بربشرسك . زیر حکمده‌کی اهـالی‌یه مرحمت ایله‌که : اللهده سکا رحمت ایلسون . (عبدالله بن مسـلم بن محارب) هارون رشیده ، یا امیرالمؤمنین . بنم حضورکده‌کی ذلتمدن زیاده ، حضورنده ذلیل اوله‌جغك . وبنی‌عقابه قدرتکدن زیاده . سنی‌قهره‌قدرتی‌درکار اولان الله‌حرمتنه‌عفویکی‌طلب‌ایدرم. دیمش. هارون. قدرة اللهه ذکری دهشتیله کوشه‌یوب. اطلاقنی امر ایتمشدر. روایت اولندیکه :

فخر عالم افندمز، قسوت قلبدن شكايت ايدن برذاته. قبرستانه كيت[١] آنلردن عبرت آلده. قسوتك زائل اولسون بيورديلر. ملوك طوائفدن برينك غضبي زماننده ملوك سالفه‌نك تربه‌لرينك اناختر لري اوكنه آتيليرو. درحال حلمه دونردي. آنك ايچون حضرت عمر. اولومي چوق خاطرلايان. آزه راضي اولور بيورديلر .

(٢) غضبه كان ذاتك بر حالدن ديكر حاله انتقال ايتمه‌سيدر . مثلا اوطور يسه قالقمق، اياقده ايسه اوطورمق وبو وسيله ايله دفع غضبه چاره‌جو اولمقدركه : مأمونك تسكين غضب خصوصنده اتخاذ ايتديكي مسلك بودر .
(٣) غضبك انتاج ايده‌جكي ندامة ومذمة انتقام و آنك يوزندن توجه ايده‌جك ملامتي خاطرله‌مقدر. ملوك فرسدن (ابرويز) اوغلي (شيرويه) يازديكه، اوغلم سنك برسوزك نيجه قانلر دوكديكه ، ديكر برسوزك نيجه جانلرك خلاصنه سببدر . امريكك نفوذي اغزكدن چيقماسنه مقارندر . احتياط اوزره بولون ، اثناى غضبكده سويليوب خطا ايتمه‌دن ، لونكك تغيرندن ، وجودكك زبون اولمسندن كنديكي محافظه ايت . زيرا ملوك ، قدرتي سببيله قهر ، حلمي سببيله عفو ايلر. بعض حكما : كوچك يتمديكنه غضب، عجز ، يتديكنه دنائتدر ديدي .

شعر

واذا ما اعتراك في الغضب العزة فاذكر تذلل الاعذار

مآل

حال غضبكده كبر وغرور حس ايلدكده ، ياپه‌جغك جنايتك عفوي ايچون معذرت بيان ايتمه‌نك مذلتني خاطرله‌ده وازكچ غضبدن (٤) عفوك ثوابني اخطار ايله ، نفسي غضب اوزرينه قهرولوم ايدرك برجهتله ثوابه رغبت، ديكر جهتله عذاب آخرتدن نفرت ايتديروب حلمه مجبور ايلكدر . فخر عالم افندمز ، ﴿ ينادي مناد يوم القيمة . من له اجر على الله عزّ وجلّ فليقم، فيقوم

بيت [١]
استخوان سركه پر دندان بكورستان دراست   خنده دارد بركسي كورا غروري برسراست

العافون عن الناس ﴾ يعنی قیامتده بر منادی چیقوب ، الله اوزرنده ثواب الهجقی اولان اياغه قالقسون دیو ندا ایلر . ناس ایچندن عفو وصفحه آلیشانلر قالقارلر بیوردیلر ، بونك اوزرینه ﴿ فمن عفا واصلح فاجره علی الله ﴾ آیتنی اوقودی . فخر عالم افندمز ، دیکر بر حدیثنده ﴿ الخیر ثلاث خصال فمن كنّ فيه فقد استكمل الایمان ، من اذا رضی لم یدخله رضاه فی باطل واذا غضب لم یخرجه غضبه من حق واذا قدر عفی ﴾ يعنی خیر اوچ خصلتدر . کیمده بولونورسه ایمانی کمال بولور . بر کسه‌نك معیشتی دوزکون اولور . آزوب باطله میل ایتمز . قیزدیغی وقت حقدن طیشاری چیقمز ، قدرتی وارکن عفو ایلر ایسه ، اوکسه اوچ خصلتی جامعدر بیوردیلر .

برکسه ، عمر بن عبدالعزیزه ، کوجندیره‌جك سوز سویلدکده : عمر ، بنی قهر وغلبه‌مه کوکندیروب بوکون ایتدیکم انتقامه بدل قیامتده انتقام اولنمقلغم ایچون . شیطانك مکرینه دوشورمك ایسته‌یورسك . کیت ، الله سنی رحمت ایلاسون دیه صاودی . (٥) شخص غضوبك قزاندیغی توجهی ، غضبی سببیله نفرته تحویل ایتمك فکریدر . فخر عالم افندمز ، کشی عفوی سببیله عز وشرفدن ماعدا برشی زیاده ایتمز . عفو ایدیکزکه : الله ده سزی عفو ایتسون مألنده ﴿ ما ازداد احد بعفو الاعزّاً فاعفوا یعزّکم الله ﴾ بیوردیلر . (مأمون) ابراهیم بن مهدی‌یه . بن سنك حقکده خیلی مشاورده بولوندمسه‌ده ، هپ قتلکی کوستردیلر . لکن بن سنك مزیتکی قتلکدن فائق کوره‌رك عفو ایتدم ، دیدی . بوکا قرشی ابراهیم ، قتلیمی کوسترنلر ، سیاسةً عادتی کوسترمشلر ، سن ایسه معتادك اولان عفو ایله ، نصرت آرزوسنده بولونمشسك ، اولدورورسه‌ك بو بابده امثالك پك چوقدر . عفو ایدرسه‌ك نظیرك یوقدر . دیمشدر . ودرعقب شو شو بیتلری اوقومشدر .

شعر

البرّ بی منك وطأ العذر عندك لی ... فیما فعلت فلم تعذل ولم تلم

وقام علمك بی فاحتجّ عندك لی ... مقام شاهد عدل غیر متهم

لئن جحدتك معروفاً منَنت به ... انّی لفی اللؤم احظی منك بالكرم
تعفو بعدل وتسطو ان سطوت به ... فلا عدمناك من عاف و منتقم

مآل

سنك بكا احسانك ، ایشلدیكم جنایتده عرض ایتدیكم عذری قبولكدر. بویله یاپارسهك ؛ لوم و تعییب اولونمزسك . بنم حاله علمك ، متهم اولمیان شاهد عادل مقامنه قائمدر . و اللهی ، بكا ایتدیكك احسانلری انكار ایدرسهم ، مظهر اولدیغم كرم نسبتنده ، لومه مستحق اولدیغمده شبهه یوقدر. عفو ایدرسهكده ، قهر ایدرسهكده عدالت ایتمش اوله‌جقسك . الله سنك كبی عفو وقهره مالك پادشاهك یوقلغنی كوسترمسون .

بشنجی فصل

صدق وكذبك بیانی حقنده‌در

كذبك قبح وشناعتی، كاذبلرك دنائتنی كوسترمك خصوصنده ، شو ایكی آیۀ جلیله، اهل اذعان ایچون كافیدر . اصدق القائلین اولان جناب حق ﴿ ثم نبتهل فنجعل لعنة الله علی الكاذبین ﴾ ﴿ انما یفتری علی الله الكذب الذین لایؤمنون بآیات الله ﴾ بیوردیلر. فخر عالم افندمز. حضرت حسنه خطاباً : ﴿ دع ما یریبك الی مالا یریبك فانّ فی الكذب ریبة وفی الصدق طمانینة ﴾ یعنی سكا ریب وكمان ایراث ایدن شیلری براقده، ریب وكمانسز شیلری آل . چونكه یالان ، مورث ریب ، صدق ایسه موجب اطمینان‌در بیوردیلر. دیكر برحدیثده ﴿ رحم الله امرأً اصلح من لسانه ، واقصر من عنانه ، والزم طریق الحقّ مقوله ولم یعوّد الخطل مفصله ﴾ یعنی لسانی دوزلتن ، دیزكینی كری آلان، سوزینی طریق حقدن آیرمیان ، دیلینی هذیانه آلیشدیرمیانه ، الله رحمت ایلسون بیوردیلر . صفوان بن سلیم ، روایت ایلدیكه : سیدالكائنات افندمزه صورمشلركه : مؤمن قورقاق اولورمی . جواباً اوت بیورنجه ، ینه صورمشلركه : بخیل اولورمی ، ینه اوت بیورمش. تكرار صورمشلركه : یالانجی اولورمی. بیورمشلركه : خایر ، مؤمن

كامل يالانجی اولمز. ابن عباس ﴿ ولا تلبسوا الحق بالباطل ﴾ آيه سنك تفسيرنده ، صدق كذب ايله قارشديرمابيكز ، ديمكدر ديدی .

شعر

وماشيئیٌ اذا فكرت فيه   باذهب للمروة والجمال
من الكذب الذی لاخير فيه   وابعد بالبهاء من الرجال

مآل

حقيقت بنيانه دوشونه‌جك اولورسه‌ك ، مروة وجمال وحسن وبهای رجالی محو خصوصنده ، يالاندن بيوك بر شی بوله‌مزسك. يالان ، نميمه‌يی ، اوده بغضی اوده عداوتی مستلزم ، عداوت دخی امنيتك دشمنی اولديغندن ، شوواسطه‌لرله كذب ، فنا عاقبتلر ، مردار نتيجه‌لر ، انتاج ايلديكندن طولايی ، ديه بيلرز كه : هرشرك جالبی ، هرمذمتك كاسبيدر. آنك ايچون مشهور سوزدركه : طوغريسی آز اولانك ، دوستيده آزدر . وفا ايله خلف ، امور استقباليه‌يه داخل اولديغی كبی ، صدق ايله كذب ، اخبار ماضيه‌يه داخل اولور. امدی صدق ، كچمش بر وقعه‌يی اولديغی كبی ، اخبار ، كذب ، دخی كچمش بر شيئی آنك خلافنه اعلامدن عبارتدر. صدق ايله كذب ايچون برطاقم دواعی واردر. لكن صدقك دواعيسی لازمه ، كذبك كی عارضه‌در . بونكده سببی ، صدقك ايولكنی عقل موجب ، شريعت آنی مؤكد . كذب ايسه ، عقلك كنديسندن مانع ، شرعك زاجر بولونمه‌سيدركه : بر شيئك شرع اجراسنه دعوت ، عقل آنی تأكيد ايدرسه دواعيسنك اصل وغير منفك . ديكر شيدن شريعت ناهی عقل مانع اولورسه آنكده دواعيسنك عارض اوله‌جغی بياندن وارسته‌در . صدقك عقلاً ، شرعاً حسن. كذبكده بوشرفدن حرمانيله مستهجن اولديغی‌وبوجهتله صدقك‌دواعيسی اصل و غير منفك ، كذبككی خلافه ملابس اولديغندن ناشيدركه . طوغری سوزلرك ، ناس بيننده اشتهار ايده ايده حد تواتره وارمسی جائز . يالان سوزلرك ايسه . كمال جديتله اشاعه‌سنه چاليشلديغی حالده او رتبه‌يه وصولی غير جائز بولونمشدر . زيرا اتفاق ناسدن عبارت اولان تواتر ، دواعينك اجتماعنه

وابسته ، صدقك دواعیسیده موجب استفاده اولدیغی جهتله ، منفعت پیشنده
کزن ناسك کندیسنده بالاتفاق خبر ویردکاری شیئك کذب اولمسنه عقل
احتمال ویرمیه جك بر صورتده کلاملرینه اعتماد اولنمق جائزدرکه : تواترده
بوندن بشقه برشی دکلدر . اشبو حال، کذبده بولنه‌مز. چونکه آنك دواعیسی
صدقك دواعیسی کبی نافع اولمدقدن بشقه، بلکه مضراتی محقق، عقل و اذعانی
اولان انسانلرك ایسه، کوز کوره مضرّ اولان شیلرده اجتماعی متصور اولمادیغندن،
کذب نه قدر شیوع بولسه ینه تواتر درجه‌سنی بوله‌مز . نتیجه ، صدقك
دواعیسی نافع اولدیغندن، ناسك اتفاقی ممکن اولمغله کندنده تواتر موجود ،
کذب بونك عکسنه ملابس اولدیقندن، کندنده ناسك اتفاقی غیر قابل اولمغله
تواتر مفقوددر . صدق و کذبك دواعیسنی بروجه آتی پیش انظار قارئینه
عرض ایلرم .

صدقك دواعیسی شونلردر . (١) عقلدر . اوت عقل . انسانی دائما کوزل
شیلره باعث ، چرکین شیلردن مانع اولدیغندن ، منفعتندن واز کچدك . موجب
مضرّت ازلان کذبك قبح وشناعتنی مدرك، ضدی بولنان صدقه داعیدر .
شمدی بری جیقوب مقام اعتراضده دیسه‌که : کتب ادبیه تتبع اولندقده ،
برطاقم غلو، اغراق مرتبه‌لرینه واردیرلمش، مبالغه‌لی مدائح وهجویاتی ناطق قصائده
تصادف اولنیورده ، امّا کوزل سویلنمش‌ها دیه‌رك مظهر تحسین اولیور .
عقلاً ادراك اولنان معانیٔ کاذبه‌نك تحسینی، ینه عقلك مانع کذب اولمسنه منافی
دکلیدر . ایشته ، ازدینك، بعض شعرایه اسناد ایتدیکی شعر آتی او مبالغات
جمله‌سندندر .

شعر

توهّمه فکری فاصبح خدّه	وفیه مکان الوهم من فکرتی اثر
و صافحه کفّی فألم کفّه	فمن لمس کفّی فی انامله عقر
ومرّ بقلبی خاطراً فجرحته	ولم ارشیئاً قطّ یجرحه الفکر

مآلی

فکرم اونازنینك حسن وآنتی عمیق برحس عاشقانه ایله توهمه طالدیده

واهمه‌مك تأثیرندن، یناقلرنده اثر پیدا اولدی. الم الیله مصافحه‌ایتدیده، اوزمین اللرینی اینجتدی. حتی پرمقلری بوندن یاره‌لندی. کوکلده اوفاجق بر جولان ایتدیده، مجروح و بیتاب قالدی. عالمده، فکردن مجروح اولور. بر شیده کورمامشدم. عباس بن احنفك شو سوزلریده، اشبو مبالغه‌یه همان یقیندر.

شعر

تقول وقد کتبت دقیق خطی الیها لم تجنبت الجلیلا
فقلت لها نحلت فصار خطی مساعدة لکاتبه نحیلا

مآلی

نازنینمه، اینجه یازی ایله نامه یازمشدم. نیچون قالین یازمدڭ دیو صوردقده دیدمکه: بن، عشقکله زبون اولدیغمدن، خطمده بکا بکزه‌یه‌رك اینجلدی.

بو اعتراضك جوابنده دیرزکه: بوکبی شیلر تشبیهده مبالغه‌ایله، صنعة شعرده ابراز قدرت معرضنده سوق اولونمقله برابر، قرائن حالیه‌یه‌ده مقرون اولدقلرندن نصب قرائندن معرّا اولان کذب لکه‌سندن وارسته‌درلر. چونکه کذب، خلاف حقیقت اولدیغندن قرینه‌دن کچدك. دها ترویجنه چالیشیلیر. بونلرده ایسه، معنای حقیقی مقصود اولمدیغنه آیروجه قرائن واردر. (۲) صدقه مواظبتك لزومی، کذبك محظوریتنی بیان ایچون وارد اولان دیندر. اوت دین، صدقك دواعیسندندر. مادامکه عقل کذبك قبحنی معلندر. دین، اکا رخصت ویرمز. بلکه شریعت، عقلك ناقص برافدیغی نقطه‌لری بیله تحت منعنه آلیر. چونکه عقل، جلب منفعت، دفع مضرت بولونمیان یرلرده کذبی منع ایتمش ایسه‌ده، تأمین منافع ایده‌جك یرلرده تجویز ایلشدر. لکن دین بونلرك هیچ برینه جواز قپوسنی آچمامشده بو جهتله عقل، اوزرینه زائد بولونمشدر. (۳) مروّتدر. اوت مروت کذبدن مانع، صدقه باعثدر. چونکه مروت، مستکره اولان شیلردن بیله مانعدر. نرده قالدیکه عقلاً شناعتی مدرك اولان یالانی تجویز ایتسون. (٤) صادقلرك استقامتله بین الناس اشتهار ایدوب سوزلری رد اولنمامق وکندیلری میدانه چیقوب رذیل اولمامق سوداسیدرکه

اشبو داعی، دیکرلرندن زیاده قوّتی حائزدر. آنك ایچون بعض بلغا، رجوعك حقه، میلك صدقه اولسون . حق قوتلی یاردمجی، صدق، اك کوزل ارقداشدر دیمشدر .

شعر

عوّد لسانك قول الصدق تحظ به ان اللسان لما عوّدت معتاد

موكّل بتقاضی ماسننت له فی الخیر والشرّ فانظر کیف ترتاد

مائلی

لسانکی طوغری‌یه آلیشدیرکه نائل مثوبات اوله‌سك . چونکه لسانی نیه آلیشدیررسه‌ك آنی عادت ایدر. لسانی خیر وشردن هانکی یوله آلیشدیردکسه آنی طلبه آماده‌در . آرتق ایو دوشون، هانکیسنی التزام ایدرسه‌ك ایت .

ایشته صدقك دواعیسی بونلردر : کذبك دواعیسنه کلنجه : (١) جلب منفعت، دفع مضرت فکریدرکه . شخص کاذب، مطلوبنه وصول قصدیله اعمال حیل وخدعه ایده‌رك ، یلانجیلغی مدار غنیمت بیلوب نفسنی اکا آلیشدیرر . حالبوکه قبیح اولان شی خیر ، شر اولان شی حسن اولمدیغی ودیکندن اوزم ، آصمه‌دن ابو جهل قاربوزی اقتطاف اولنه‌میه‌جغی طبیعی بولنمغله، یالانجیلر اکثریا اومدقلرندن محروم قالیرلر . فخر عالم افندمز . صدقی آرایکز . هرنه قدر اویوزدن هلاك اوله جغکز موهوم اولسه بیله عاقبتی نجاتدر . کذبدن قاچیکز . صورتا نجات کورسه‌کز بیله ، صوکی هلاکدر. مآلنده ﴿ تحرّوا الصدق وان رأیتم فیه الهلکة فان فیه النجاة وتجنّبوا الکذب وان رأیتم فیه النجاة فان فیه الهلکة ﴾ بیوردیلر. (عمر بن الخطّاب) والله، طوغریلق رتبه‌می تنزیل ایتسه (ایتمزیا) یلانجیلقده ترفیع ایتسه (ایده‌مزیا) ینه صدقی ترجیح ایلرم دیدی. جاحظ : صدق ایله وفا ایکیزدر. صبر ایله حلم ایکیزدر. دین ودنیانك صلاحی بودرده وابسته در. بونلرك ضدلری، هرفسادك ، هر تفرقه وعنادك منشائیدر . (٢) یالانجینك، سوزینی بالالتذیروب مجلسده متکلم وحده اولمق، سامعینك اصغاسنی دعوت ایتمك فکریله، میدان کلامك هر وادیسنده جولانه مساعد بولنسان کذبی التزام ایتمه‌سیدز . کذبك بودرلوسی ، همت آلچقلغندن

منبعث اولدیغی جهتله برنجی قسمدن دها فنادر . جاحظ دیدیکه. برکمسه یالان سویلدیکی ، نفسندهکی دنائتی میدانه آتمشدر.

ابن مقفع : هزل وظرافت قصدیله یالان سوزلری صالیویرمه . زیرا بوکبی یالانلر، حقی ابطالده سرعت کوستریر دیدی . (٣) یالانجینك ، عداوت ایتدیکی کسهدن انتقام قصد خائنانهسیله، جیب رذالتندن اویدوردیغی قباحتی دشمن اولدیغی شخصه نسبت ایتمهسی . و اشبو فعلنی کندی ایچون غنیمت ، دشمنی ایچونسهم قاتل، سم هلاهل اعتقاد ایتمهسیدرکه. اشبو نوع، کذبوافترایی جامع بولنمق اعتباریله یوقاریکی نوعلردن دها مدهشدر . آنك ایچون شریعت : دشمنك ، دشمن اوستنه شهادتنی قبول ایتمامشدر . (٤) یالانجیده دواعیٔ کذبك بر قاج دانهسنك اجتماعیله، نفسنك یالان سویلمك خصوصنده بیوك بر ممارسه و ملکهیه صاحب اولمسی، وعادة طبیعة ثانیهدر. سوزی حکمنجه، کذبك شناعتنی بیلدیکی حالده ، واز کچمك بیله ایستهسه کلفت وعسرته تصادف ایتمهسیدر . یالانجیلر اوزرنده بعض امارات واردرکه . کندیلرینی تجربهدن بیله کچیرمکسزین امارات مزبوره دلالتیله یالانجی اولدقلری اکلاشیلر . (١) تلقیندر . شویلهکه : یالانجینك کال کلفتله اکلاتمغه چالیشدیغی اراجیفك آراسنی کسهرك ، سنده آنك کلامنی تأکیداً برطاقم علاوهلر تلقین ایدرسك . اوسنك آغزکدن آلدیغی علاوهلری کندی سلسلهٔ اکاذیبنه قاتهرق صایوب دوکمکه باشلار . سن بوندن اکلارسككه . اولجه سویلدیکی سوزلرده یالان ایمش . (٢) تشکیکدرکه : یالانجینك سرد ایتدیکی مقدمات کاذبهنك بعضیسنه برای تشکیك بر ایکی سوز قارشدیرهجق اولورسهك ، درحال دوچار شك اولورده سوزندن رجوعه بیله یلتنیر . زواللی یالانجی، بنیان کذبنی ایوجه تشیید ایدهمدیکندن ، اوفاجق بر تشکیك ، ماسکهٔ تزویراتی قالدیرارق یوزینك قارهسنی میدانه چیقاردی . (٣) یالانجینك ترجمان روی سیاهی اولان باطل سوزلرك برینی ردّ و ابطاله قالقیشسهك ، درحال دیلسزکبی قالهرق ، باشلار صاچمه صاپان مارتاواللر آتمغه، نهیاپسون. کلامنی اثباته مقتدر، زمرهٔ صادقیندن دکلکه، میدان محاورهده بی پروا آت اویناتسون . آنك ایچون ، ساقیٔ کوثر بیوردیلرکه : یالان : صحرادهکی سرابه یکزر . ایلریسنه کیدلدکجه موهوم

اولدیغی آچیغه چیقار . (٤) یالانجینك یوزندن جلوه نمای تكذیب اولان سیمای كذابین وذلة متوهیندركه . اكثریا یالانجیلرده تصادف اولندیغی وجهله اورته‌ده كمسه‌نك تكذیب و اهانتی یوغیكن ، ذلیلانه مسكینانه اوطورر. قالقارلر. كرچه بونلرك قورنازلری بر درجه‌یه قدر او مسكنتی اعتدال دمله تعدیل ایتمك ایسترسه ده ، مسكنت مذكوره طبیعی اولدیغندن اویله جعلی مدافعه‌لرله مندفع اولمز . بلكه یالانجی اولدیغنی اثبات ایده‌جك قدر آثاری باقی قالیر . آنك ایچون حكما : كوزلر، لساندن زیاده نمامدر . انسانلرك یوزی، قدرتدن یاپلمش آیینه‌لردركه كیزله‌مكه چالیشدقلری اسراری بیلدیررلر دیدی .

شعر

تریك اعینهم ما فی صدورهم   ان العیون یؤدی سرّها النظر

مأل

آنلرك كوزلری، سینه‌لرنده‌كی اسراری كوستریر . نصلكه ، نبعان ایدن كوزلر (بیكار) ایچنده نه وارسه ناظره كوستریر ، بركمسه‌نك ناس ارمسنده بر قاچ دفعه كذبی ظساهر اولوب رذالت تمغاسیله اشتهار ایتدیكی آرتق قائلی معلوم اولمیان یالانلر، اورته‌لقده دونن هذیانلر، هپ اوزواللینك بوینه صاریلیرده ، اعتیاد ایتدیكی جنایت كذب، كنهكار ایتدیكی كبی، خلقك بیله كندی علیهنه افترالرینه سبب اولور .

شعر

حسب الكذوب من البلیّة   بعض مایحكی علیه
فاذا سمعت بكذبة   من غیره نسبت الیه

مأل

یالانجی‌نك اوزرینه ایدیلان افترا ، بلا جهتیله كافیدر . نرده بر یالان ایشیدلسه ، اكا نسبت اولنور. بیچاره یالانجی، بولكه‌یی اوزرندن سیلمك ایچون

نه قدر طوغریلق کوسترسه ، برکره تزکیه سی بوزولدیغی جهتله ، تهمتدن قورتوله‌مز . سویلدیکی سوزلرك هیچ برینه صدق احتمالی ویرلمز .

شعر

اذا عرف الکذّاب بالکذب لم یکد یصدّق فی شیئی وان کان صادقاً
ومن آفة الکذّاب نسیان کذبه و تلقاه ذاحفظ اذا کان صادقاً

مآلی

یالانجی ، کذبله شهرت آلنجه ، سوزی طوغری بیله اولسه ایناندیرده‌مز . کذابك آفاتندن بریده ، یالانی اونوتوب ، طوغریسنی حفظ ایتمه‌سیدر . کذبك شناعت وقبحنی بر تفصیل بیاندن صکره علاوهٔ مقال اوله‌رق دیه‌بیلیرزکه . حرب و اصلاح بین اثناسنده ، دشمنی مغلوب ایتمك . وایکی کشینك عداوتنی صلحه تحویل ایتمك نیت خیر خواهانه‌سیله مقالات کاذبه سردینك جوازینه دائر قولاً فعلاً احادیث شریفه شرفوارد اولمشدر . شو قدر وارکه جواز مزبور ایچون کذبك تصریح طریقیله اولمیوب توریه وایهام طریقیله اولمسی شرطدر . کذبدن تنفیر وشناعتنی تقریر بیوران سنت ، کذب صریحك اباحه‌سی حقنده ممکن دکل وارد اولمز .

ایشته او توریه جمله‌سندرکه : سلطان انبیا افندمز . اثنای غزاده ، ردای شریفه بورونه‌رك اصحابدن خالی برکوشه‌ده ازوا نشین ایکن بر شخص مجهول کلوب (ممّن انت) یعنی سن کیملردنسك دیدکده : بطریق التوریة (من ما) بیورمشدر . کلام مزبورك ، ما اسمنده‌کی قبیله‌یه مصروف اولمسیده محتمل ، مبدأ فطرت اولان صویه مصروف اولمسیده جائز اولمغله ، رجل مزبور ، قبیله اسمی اولمسنی ذهننجه قرارلاشدیره‌رق سکوت ایتمش ، مراد پیغمبری ایسه ایکنجی معنادن عبارت بولونمشدرکه . اشبو جواب محمدی ، هم لمصلحة اخفای ذات ، همده خبرك صدقی تأمین ایلمشدر . حکایه اولونورکه فخر عالم افندمز ، مکهٔ مکرمه‌دن هجرتسرای مدینه‌یی معیت رسالتپناهیلرنده ابو بکر صدیق بولندیغی حالده تشریف بیوررکن ، تصادف ایتدکاری اقوام

عرب ، فخر عالمك كيم اولديغنى بيلمك قصديله ، ذاتاً معلوملرى اولوب
رسول اللهك آرقه‌سنده ياصاقجى وارى كيدن ابو بكره ، يا ابابكر بو كيمدر .
ديدكلرنده ، بطريق التورية ، برقولاغوزدركه . يول كوسترمك ايچون پيشكاهمده
كيدر جوابنى ويرمش ، عربلر ايسه بوسوزى طريق حسّى قولاغوزى معناسنه
صرف ايدەرك قناعت ايدرلردى. ابو بكرك مرادى ايسه، طريق معنوى بولونان
دين قولاغوزيدركه . رسول اكرم افندمزك ، شو معناجه قولاغوزلغى
ظاهردر . سيدالبرايا افندمز ، تعريضاتده كذب صوريه مساعده واردر .
مآلنده . ﴿ انّ فى المعاريض لمندوحة عن الكذب بيورمشلردر . معلوم اوله كه
صدقك بعض انواعى واردركه . قبيح وشناعت ، ايراث مضرتده ، كذب مقامنه
قائم ، بلكه آندن فضله دركه . آنلرده ، غيبة ، نميمة ، سعايه در. غيبة ، حسد
وغدردن حادث اولان خيانتدركه : حقنده ﴿ ولا يغتب بعضكم بعضاً ايحب
احدكم ان يأكل لحم اخيه ميتاً ﴾ نازل اولمشدر . يعنى لحم اخوانك بعدالوفات
اكلى حرام اولديغى كبى. صاغلقلرنده غيبتلريده حرامدر. روايت اولنديكه ،
وقت سعادت نبويه‌ده ايكى قادين ، رمضانده ناس غيبتيله اشتغال ايدرلردى.
كيفيت، فخر عالم افندمزه خبر ويرلدكده بيورديلركه : او ايكى قادينلر، حلالدن
صائم اولورلر . حرامدن افطار ايديورلر . اسماء بنت يزيددن روايت اولونديكه
رسول اكرم افندمز . ﴿ من ذبّ عن لحم اخيه بظهر الغيب. كان حقاً على الله
ان يحرّم لحمه على النار ﴾ بيورمشلر. وبركمسه مؤمن قرنداشنك غيبت اولنديغنى
كوروب مدافعه ايدرسه، جناب حق آنك وجودينى جهنمه حرام ايلر. مآلنده
بولنمشدر . (عدى بن خاتم) غيبة ، اراذل ناسك اوتودر ديدى . (حسن
بصرى) غيبة ، قادينلرك ميوه سيدر . بيوردى . بركمسه ابن سيرينه، بن سنى
غيبت ايتمشدم . حقكى حلال ايله ديدكده ، اللهك حرام ايتديكنى بن نصل
حلال ايلرم ديمشدر . ابن سماك ، مورث عيب اولان شيلرى ايشله‌يوب، غيبت
وافشاى عيوبكده ناسه ياردم ايتمش اولمه ديدى .

شعر

لاتلتمس من مساوى الناس ماستروا	فيهتك الله ستراً عن مساويكا
واذكر محاسن مافيهم اذا ذكروا	ولا تعب احداً منهم بما فيكا

مآلى

ناسك كيزلديكى فنالقلرى آراشديرمه‌كه ، الله ده سنك عيوبكى ميدانه
آتمسون . محاسن ناسى ذكر ايت ، عيوبنى ذكر ايتمه . احتمالكه اوعيوب
سنده‌ده واردر .

ناسى غيبتله اشتغال ايدنلر ، مقام اعتذارده ديرلركه . بز بو سوزلرى كنديمز
اويدورميورز يا . بالكه كافه‌سى صدق وصوابه مقارن وبرفاسقلك فسقنى معلندركه
بونلرده غيبتدن معدود اولمديغى شو حديثله ثابتدر . (ثلاثة ليست غيبتهم
بغيبة ، الامام الجائر ، وشارب الخمر والمعلن بفسقه) يعنى اوچ كشينك قبايحنى
تعدادى ، غيبة صايلمز . (١) پادشاه ظالم (٢) شارب الخمر (٣) آشكار افسق اجرا
ايدن ، كرچه بونلرك مقام غيبتده سويلدكلرى سوزلر ، طوغرى بيله اولسه
سرّى اولى اولان اسرارى فاش واعلان ايتدكلرى جهتله ، صوابدن ينه اوزاق
دوشمشلر واستدلاللرنده حق قزانه‌مامشلردر . بونلركه ، اسرار خلقى افشايه
آليشمشلردر ، كيت كيده ستر واخفاسنى آرزو ايتدكلرى اسرارى بيله اعلاندن
كنديلرينى آله‌مزلر . فساد اخلاق شراره‌سى كندى منفعتلرينى بيله ياقار
قاوورر . ابو هريره روايت ايلديكه . فخر عالمه غيبت ندر ديه صورلدقده :
مؤمن قرنداشكك ايشلديكى كوتو بر صفتى سويلمكدركه . اكر آنده صادق
ايسه‌ك غيبت ايتمش ، كاذب ايسه‌ك افترا ايتمش اولورسك . مآلنده (ان تقول
لاخيك مافيه ، فان كنت صادقاً فقد اغتبته وان كنت كاذبا فقد بهتّه بيورديلر .
(عبدالرحمن بن زيد) (لا يسخر قوم من قوم) آيه‌سنده‌كى سخريه‌دن مراد ،
برمسلمك . فسقنى اعلان ايدن ديكر بر مسلم فاسقى استهزا ايتمه‌سيدر ديدى
بر مسئلهٔ دينيه استفتاسى ايچون حضور پيغمبرى‌يه بر قادين كلوب ، عودتى
اثناسنده ، فخر عالم ايله حضرت عائشه آره‌سنده شو محاوره جريان ايلمشدى
(عائشه) اشبو قادين نه قيصه‌در . (رسول الله) صوص ياعائشه غيبت ايتمه
(عائشه) اولميان بر صفتى سويلمدمكى غيبت اولسون . (رسول الله) اولانى
سويلديكك ايچون غيبت اولدى . يوخسه افترا اولوردى . ديمش . اما دمينجك
اوچ كسه‌نك غيبتنك جوازينه دائر مقام استدلالده سرد اولنان حديث ، اشخاص

مز بورنك افعـالنى ، انكاره محمولدركه . فاسق مجاهرى افعالنـدن طولانى يوزينه قارشى تكدير وانكار ايله ، عيبنى ستره چاليشمق ايله ، فاسقك تشهير وغيبتى آره‌سنده فرق اولمغله ، حديث مز بور ، غيبتكارانه هيچ بروقت دليل اوله‌مز .
اما نميمة (قوغوجيلق) شرعاً مذموم اولان غيبته برده دنائة وغدر علاوه‌سيله آره‌لرنده محبت تأسس ايتمش ايكى دوستك شيرازهٔ مصافاتى پريشان ، سينه‌لرنده‌كى مخالصتى مبدل بعض وعدوان ايلمكدر . رسـول اكرم صلى الله عليه وسـلم افندمز ، اصحاب كزينه . سزك شرليكزى خبر ويره‌يمى بيوروب آنلرده اوت يارسـول الله ديدكارنده شويله بيورديلر . ﴿ من شراركم المشائون بالنميمة ، المفسـدون بين الاحبّة ، الباغون العيوب ﴾ يعنى ناس آره‌سـنده قوغوجيلق ايله كزوب اخوانك بيننى بوزان وعيبلرينى آرايان سزك شراركزدندر . ابو هريره‌دن مروى اولان ديكر بر حديثـده ، ﴿ ملعون ذواللسانين ، ملعون كل شـقّار ، ملعون كل قتّات ، ملعون كل منّان ﴾ يعنى ايكى يوزلى ، ايكى ديللى ، ناس آره‌سنه عداوت القا ايدن ، قوغوجيلق ايدن ، ايتديكى احسانى باشه قاقان كمسه‌لر ملعوندر بيورديلر .
سعايته كلنجه ، بو ، اوچ قسمك اك دهشتليسيدر . چونكه اشـبو صفة ذميمه‌نك مبتلاسى ، غيبة ، نميمة اوزرينه بر مذمت دهـا علاوه ايله . پادشـاه ووزرايه بر كمسـه حقنده تزوير ونفاق ايده‌رك ارباب مناصبى جاه وجلالندن ، اغنيايى مال ومنالندن ، فقرايى اهل وعيالندن دور ومهجور ايلمكدركه . تزويرك بوندن فناسيده هيچ بر ملتده بولونمز . فخر عالم افندمز ، ﴿ الجنة لايدخلها ديّوث ولا قلّاع ﴾ يعنى جنته يزه‌ونك ايله ، خائنان سوندريجى ، مزور ، كيرمز . بيورديلر . (ديوث) زنپـاره ايله روسپى بيننى جمع ايدندر . وجه تسميه‌سى ايكيسنك آره‌سنى جمعه مدار اوله‌جق سوزلرى سويله‌سيدر . (قلّاع) ملوك و امرا يانـنده ، بر كمسه‌نك موجب هلاكى اوله‌جق سـوز سويلمكدركه . وجه تسميه ، سوز سويلديكى كمسه‌يى مالندن ، جانـندن منصبندن قلع ومهجور ايتمه‌سيدر . بعض حكماء ، مزوّر . يا تزويرانـنده صادق ، ياخود كاذبدر . صادق ايسه امانته خيـانت ، كاذب ايسه مخالف مروت وحميت اولديغندن هر ايكى تقديرده

رذالتدن سالم قالمز ، دیدی . بعض بلغا (نمیمة) دنائت ، امرایه تزویر ، خیانت ، و شناعت ، هر ایکیسی غدرك اساسیدر . بونلرك صاحبلرندن مجانبت ومسلکارندن مباعدت لازمه‌دندر دیدی . فضل بن سهل ، کندینه برکمسه حقنده تزویرایدن برخفیه‌نك آننه شو یازیلری نقش ایتمش ایدی . بز تزویری قبول ایتمکی ، تزویردن فنا صایارز . تزویر ، شناعته دلالت ، قبولیده اکا اذن ویرمکدر . ای ناس ، حفظ حرمت ، ستر عورت ایتمیان بوکبی اراذلدن صاقینکز (اسکندر) برکمسه‌یی تزویر ایدن مزوره خطاباً دیدیکه : سنك اوکا نسبت ایتدیکك شو سوزلری ، او سکا عزو ایتسه ده بزده قبول ایدوب سنك محوکه یوروسه‌ك خوشکه کیدرمی دیدکده . (مزور) خیر دینجه : (اسکندر) اویله ایسه سنك بشقه‌لره شرتك طوقانمسون . تا که سکاده بشقه‌لرککی طوقونمسین دیوب قوغمشدر . روایت اولوندیکه . جناب حق ، موسی علیه‌السلامه ، یاموسی قامرو نبوتکده ، مزور بر آدم واردرکه . کیم اولدیغنی سویلیه‌مم دیو وحی ایلمش . حضرت کلیم ، یارب . اوحریف شئامت الیفکیم ایسه لطفاً بیلدیریکزکه سوردیم چیقاره‌یم دیدکده : یاموسی روامیدرکه . قدح وذم ایتدیکم نمیمه‌یی کندم یاپایم . جوابنی آلمشدر .

آلتنجی فصل

حسد ومنافسه‌نك بیاننی محتویدر

حسد ، اخلاق ذمیمه‌دن برخلقدرکه . حاسدك بدننی ، دیننی افساد ایدر . حتی جناب حق (ومن شر حاسدٍ اذا حسد) قول شریفیله حاسدك شرندن استعاذه ایله فرمان بیوریورکه : حسدك هیچ بر مذمتی اولمسه بوحال کافیدر .

فخر عالم افندمز : (دبّ الیکم داءالامم قبلکم ، البغضاء والحسد ، هی‌الحالقة حالقة‌الدین لاحالقة‌الشعر والذی نفس محمد بیده لاتؤمنوا حتی تحابّوا ، الا انبئکم بامر اذا فعلتموه تحاببتم افشوا السلام بینکم) یعنی سزدن اوّل کچن امتلرك بغض و حسد مرضی سزه‌ده سرایت ایلدیکه ، مرض مزبور ، دینی افساد وامحا جهتیله ، باشده‌کی تویلری ازاله ایدن اوسطوره‌یه بکزر . یمین ایدرمکه

بغض ، حسدی براغوب ، بینکزده پیوند محبت وقوعبولدقجه ، مؤمن کامل اولەمزسکز . دقت ایدك ، سزه مدار محبت اولەجق شیلری سویلیەیم . بربریکزه سلامی چوق ویرك بیورمشلردر . امدی سیدالکونین افندمزه اشبو حدیثیله حسدك مضرتنی و انی محو ایدوب تخم مودتی کشتگاه قلبه اکەجك انجق سلام اولدیغنی ، امته اخبار بیوربیورلرکه : قرآن کریمده بوکا موافق اولەرق نازل اولمشدر . ﴿ ادفع بالتی هی احسن فاذا الذی بینك و بینه عداوة کانه ولیّ حمیم ﴾ (مجاهد) آیهٔ مذکورەنك تفسیرنده دیبورکه : معنای جلیل شویله در . حبیبم ، سلام ایله کوتولرك فنالغنی دفع ایت . یوبله یاپارسەك ، باقارسك که . سنکله آرەسنده عداوتی اولانلر ، سکا خصم واقربا کبی دوست اولمشلر .

شعر

قد یلبث الناس حنیاً لیس بینهم　　　وتدفیزرعه التسلیم والاطف

مآل

انسانلرك خیلی زمان ، آرەلرندەمحبت اولمدیغی حالده سلام وملاطفه ، بینلرینه تخم محبت القا ایلر . بعض سلف دیدیکه : حسدك شناعتنی اکلاملیکه یرده ، کوکده ، الك اوّل اجرا ایدیلان عصیان آنکەدر . کوکده کی ، ابلیسك آدم علیه‌السلامه ، یرده‌کی قابیلك هابیلی قتلیله نتیجەلنن حسدیدر . بعض حکما ، قضای الهی یه راضی اولان ، کسەیه غضب ایتمز ، اللهك ویردیکنه قناعت ایدن ، حسد ایتمز ، دیدی . بعض ادبا ، ظالملر ایچنده حسوددن زیاده مظلومه بکزر کمسه کورمدم . نصل مظلوم دکلدر . او بیچاره‌که ، دائما واویلا کنان . غم واندوهله حالی پریشان ، قلبی اشغال کونا کون ایله حیراندر دیدی . بعض شعرا شو معنایی شویله نظم ایتدی .

شعر

ان الحسود الظلوم فی کرب　　　یخاله من یراه مظلوماً
ذا نفس دائم علی نفس　　　یظهرمنها ما کان مکتوماً

مآل

ظالم بی امان ، حسود بی سامان ، اویله برغم و اندوهه مبتلادرکه ، کورنلر ظالم دکل، مظلوم ظن ایلر . قلبندەکی آتش حسدك تأثیریله متهالکانه نفس نفسه آه ایتمکده ، دروننده کیزلەمك ایستدیکی اسراری ایستەمیەرك طیشیاری آتمقدەدر .

حسد بر صفة رذیله درکه . دائما اقران و اقارب ، شرکا و مصاحبلر جانبنه توجه برله ، حاسدك بونلرك نعمتنك ازدیادینی آرزو ایتمسی لازم ایکن، بالعکس زوالنی آرزویه مجبور ایلر . حسدك بوندن بشقه مضرتی اولمسه بیله کندندن مجانبت ینه عین کرامت صاییلیر . حسدك مضرتی بوکاده منحصر قالمایه رق ، محسوده ضرر ایتمدیکی حالده حاسدك ایچنده بر قورد کبی ، هم وغم ، درد و الم ایله محو ایدر بیتیریر . حضرت معاویه ، خصائل ذمیمه ایچنده حسددن عادل بر خصلت یوقدر . محسوده طوقونمز ، حاسدی قتل و اتلاف ایلر ، دیدی . اصمعی دیدیکه : براعرابی‌یه ، ماشاءالله ، عمرك نه قدر اوزون دیمشدم. جواب اولەرق ، اوت حسدی ترك ایتدم . آنك ایچون یاشایورم دیدی . بر کمسه ، شریح قاضی‌یه ، سنك حضورکده خصمانك کورولتیلرینه صبرك ایله ، حکمیات اسلامیه ، دقائق شرعیەیه وقوفکه حسد ایدیبورم دیدکده (شریح) بو حسد نه سکا منفعت. نەده بکا مضرتدر دیدی .

عبدالله بن معز

اصبر علی کیدالحسو دفانّ صبرك قاتله
فالنار تأکل بعضها ان لم تجد ما تأکله

مآل

حسودك مکرینه صبر ایت ، سنك صبرك آنی کبرتیر ، آتش. یاقەجق بولەمزسه کندینی محو ایلر . حسدك ماهیتنه کلنجه ، حسد ، افاضل ناس ، افاخم اشخاصك احراز ایتدکاری امور خیریەیی چکەمیەرك حسودك حزن

وتأسفيدركه . منافسه بوكا مغايردر . مركز تحقيقدن بعيد بولونان بعض قوم
ايسه امورخيريه‌ده‌كى منافسه‌يى حسدله بر طانيمق كبى غلط صريحده بولونديلر.
حالبوكه منافسه ، اضرار نيتنه مقارن اولميه‌رق . افاضلك نائل اولدقلرى شرفه
نائليتله آنلره كنديني بكزتمكه چاليشمقدر . حسد ايسه اضرار نيتنه مقرون
بولنديغى جهتله. آره‌لرنده فرق كلى ظاهر. و اشبو قومك ظنلرينك خلاف
حقيقت اولديغى باهردر . چونكه حسدك غايه سى . افاضلك نعمتدن محروم
قالمه‌سندن عبارتدر . اما فضيلة مزبوره‌نك حاسده وصولى ملحوظ دكلدر .
شو فرقدن اكلاشلديكه منافسه ، صاحبنى اكتساب فضائله داعى اولديغندن.
دكل حسد كبى بر خصلة رذيله‌يه شريك رذالت اولمق ، آيروجه برمزيتدن
صاييلمسى بجادر . فخر عالم افندمز . (المؤمن يغبط والمنافق يحسد) يعنى
مؤمن كاملى غبطه ايدر ، منافق. حسد ايدر بيورمشلردر.

شعر

نافس على الخيرات اهل العلا　　فانما الدنيا احاديث
كل امرئ فى شأنه كادح　　فوارث منهم و موروث

مآل

ارباب شرفه منافسه‌يه چالش . چونكه دنيا بر طاقم خيالات كاذبه‌دن
عبارتدر . هركس كندى ايشنده كاسبدر . كيمى وارث كيمى موروثدر .

معلوم اوله‌كه : حسد ايچون اوچ داعى واردركه . هر برى بولونديغى
شخصى حسده دعوت ايلر. (١) شخص حاسدك محسوده قرشى بر مصلحتدن
طولايى بغضيدركه . محسود اوزرنده جلوه نماى ظهور اولان فضائل انسانيه
ومناقب شريفه‌يى كوروب كانون قلبندن بغض ايله قاريشق بر حسد در فورانه
باشلار . حسدك بونوعى. كرچه انواع ثلاثه‌نك مضرتجه اك دهشتليسى ايسه‌ده
بغض مزبور محسودن بشقه‌سنه تجاوز ايتمديكندن خصوصيتده قالير .
(٢) محسود اوزرنده بر طاقم فضائل وكمالات شعشعه پاش اولديغى حالده

حاسدك اوفضیلتدن محرومیق، وصولنه چالیشسه بیله عجزی مقرراولمغله محسودك
بوكبی فضائلده كندینه تقدم و امتیازینی چكمیه‌رك حسد ایتمه‌سیدركه . عجزی
مقرر اولمسه ایدی . حسد من بور باش كوسترمیه‌جك ایدی . اشبو نوع ، اوچ
نوعك اوسطیدر. چونكه حاسد. مادوننده كیلره حسد ایتمیوب، آنجق حسدینی
تفوق و امتیازینی هضم ایده‌مدیكی كسه‌لره حصر ایتدیكندن شائبهٔ عمومدن
بردرجه‌یه قدر مبرا ، مع مافیه عجز ایله قاریشق اولدیغندن منافسه‌دن خروج ،
حسدده دخولی هویدادر . عجز بولنمسه ایدی زوال نعمت آرزو ایتمیور .
بلكه فضائلده اشتراك ایچون منافسه ایدییور دیه‌رك بجا كورینور ایدی .
(٣) حاسدك طبعنده ، عمومی صورتده فضائلی چكه‌مامزلك اولمه‌سیدركه اعلی،
ادنی ، اعدا ، احبا ، كیمك اولورسه اولسون. حلیهٔ فضیلتله مزین اولمسی آنك
نزدنده مقبول اولەمز . تدبیر و تصرف ، ید اقتدارنده دكلكه ، نعم مز بوره‌یی
برلحظه‌ده محو ایده‌رك قلبی راحت بولسون . حاسد ، جناب حقك دیلدیكنه
بخش ایده‌كلدیكی عطایای لاهوتیه‌یی محسودك اوزرنده كوردكجه، دیش قجیردادەرق
سینه‌سنده قایناپان حسد چوملكنك دومانی كوكلره چیقارق حزن و الم ایچنده
بیهوده امرار وقت ایلر . الندن كلن بر شی وارسه اوده عطایای سبحانیه‌نك
محسودنده مبذولیتندن طولایی الاهه قوشی عاجز قلبنده ، مردار نفسنده آتش
غضب اویاندرمقدركه . اشبو حالك كندی حقنده نه كبی نتایج وخیمه انتاج
ایده‌جكی وارستهٔ اشتباهدر . اما بری طرفده ، كندینك مظهر اولدیغی نعمتلرك
حد وپایانی یوق ایمش . آنی نظر اعتباره آلمز. باقدیغی شی. محسودك نعمتی.
اومدیغی شی . او نعمتك زوالیدر . حسدك اشبو نوعی ، انواع سائره‌نك اك
مرداریدر . چونكه بو نوعك صاحبی ایچون راحت ، امیدی ایچون غایت
یوقدر . یا صاحب نفوذ وقدرت ایسه محسودك شمع اقبالنی سوندروب كویا اخذ
انتقام ایدر . یاخود بوقدرتدن محروم ایسه . یانارق یاقیله‌رق كندی شمع حیات
بی لزومنی ینه كندی صوغوق نفسیله سوندریر .

عبدالحمید كاتب دیدیكه : حسود ، زهر ایچیرن كسه كیبدركه . ویردیكی
زهر . ایچن كسه‌یی هلاك ایدرسه آنكده غم و همی زائل اولور دیدی .
شایان دقتدركه. ناسك حسدی فضل ونعمت و ظهور ثروة نسبتنده‌در .

بر کسه‌نك نعمت ودولتی چوق ایسه، حسد جنسیده اوقدر چوقدر. آز ایسه حاسدلرنده او نسبتده آزدر. چونکه آنلرك حسد طمرلرینی تحریك ایدن محسود اوزرنده نعمتك ظهوری اولمغله، تزاید ظهور مقدارنجه حسد دخی تزاید ایده‌جکی طبیعیدر. ایشته بو دقیقه‌یه مبنی اولمیدرکه: فخر عالم افندمز، امورکزك حصولنه، کیمسه‌یه آچامق، کیزله‌مك صورتیله استعانه ایدیکزکه نعمت صاحبلری محسود اوله کلمشدر. مآلنده (استعینوا علی قضاء الحوایج بسرّها فان کل ذی نعمة محسود) بیوردیلر. حضرت عمر: برکسه اوزرنده نعم الهیه تجلی ایتمکه باشلادیغی، بهمه حال بر حسد جیسی بولنه‌جقدر. بر آدم اوقدر طوغری، مستقیم الاطوار اولسه ینه برغمازك غمزندن. حاسدك حسدندن قورتیله‌مز دیدی.

شعر

ان یحسدونی فانی غیر لائمهم	قبلی من الناس اهل الفضل قد حسدوا
فدام لی ولهم مابی ومابهم	ومات اکثرنا غیظاً بما یجد

مآل

حاسدلر بکا حسد ایدیبورلرسه‌ده بن آنلری قینامام. بندن اول ارباب فضیلت هپ حسد اولوندی. بن نعمتم، آنلرك حسدی دوام ایتدی. لکن چوغیده غیظ و المندن محو اولدی: چوق کره حسد، محسودك فضل وکرامتی، حاسدك خزی و دنائتنه دلیل اولور. نصلکه ابوتمامك شو بیتلری بوحقیقتی ناطقدر.

شعر

و اذا اراد الله نشر فضیلة	طویت اتاح لها لسان حسود
لولا اشتعال النار فیما جاورت	ما کان یعرف طیب عرف العود
لولا التخوّف للعواقب لم یزل	للحاسد النعمی علی المحسود

مآل

الله بر نعمتك انتشارینی اراده بیوردقده. حسدجیلرك لسانی او نعمته

مسلط قیلارده آنلر محسودك عدم لیاقتندن بحث ایتدکجه، نعمت مزبوره ناس آره‌سنده شهرت آلیر .

آتش اوذ اغاجنی یاقسه ایدی ، کوزل قوقوسی انتشار ایده‌مزدی . حسد ، فنا نتیجه‌لر ویرمسه ایدی . حاسدلرك نشر فضائل یوزندن محسودلر اوزرنده چوق نعمتلری اولوردی. نه چاره که ایش نشر فضائلده قالمیورده ایقاع مفسدته فیرلایور . حسدك مادی و معنوی ، حسی ، وجدانی مضرتی تقدیر ایله برابر. طبعنده حسد جانبنه میلان و نجهٔ غالبانه‌سنده مغلوب و ناتوان اولدیغنی درك وایقان ایدوب بویله بر درد خانمانسوزك ایقاع ایده‌جکی مضرتك بالکلیه دفعی خصوصنده چره آرایان کمسه‌نك. آتی الذکر اموره اعتنا ایتمسی لازمه‌دندرکه اعتنای مزبور، عزم جدی‌یه مقارن اولدقده ، مرض حسدی کوکسدن کسه جکنه امینم .

(١) حسددن اجتناب خصوصنده دین مبینه اتباع ، واجب الوجودك وضع ایتدیکی آدابه رجوع ایله اوبله بر خلق ذمیمی طاشیدیغندن طولایی نفسنی تحت قهره آلوب واز کچیرمکدر . طبایعك نقل و تحویلنده عسرت درکار ایسه‌ده ، ریاضت و تدریج ایله کسب سهولت ایده‌جکی ونفسه خوش کلیانلرینك کیت کیده خوشنه کیده جکی قابل انکار دکلدر . کرچه (من ربه خلقه، کیف یخلی خلقه) یعنی برکمسه‌یی که . خالقی یاراتمشمر. مفطور اولدیغی خوینذن نصل کچر : قول مشهورنجه ، تبدیل اخلاق استبعاد ایدیلیرسه‌ده ، مقصدمز بسبتون اخلاق مطبوعه‌دن کچمك اولمیوب، انجق خلق اصلی اولمزسه باری کلفتله حاصل تخلقدن محروم اولمز دیمکدر .

ابو تمام

فلم اجد الاخلاق الا تخلّقاً　　　ولم اجد الافضال الا تفضّلاً

مآلی

انسانلرك خویلرینی تخلق بولدم ، خلق جبلی دکل ، افضال وانعام دیدکارینی تفضل بولدم ، فضل حقیقی دکل . یعنی هپسی یاپمه در . (٢) حسدك

نتايج وخيمه ، مساوئ مستهجنه‌سنى استقباح ايله . نفسنى قهر وتذليل وطريق حسددن سبيل رشد و سداده تحويل ايدن عقلدركه: اشبو دواى عقلى، نفوس زكيه ، همم عليّه اربابنده بولونور . كرچه ارباب همت ، ذاتاً بوكبى دنائت محققه‌دن قدرينى تنزيه ايده كلمش ايسه‌ده ، احتياط اولمق اوزره بيانه لزوم كورلدى .

شعر

ابىّ له نفسان نفس زكية ونفس اذا ماخافت الظلم تشمس

مآل

او ، برطاقم قبايحدن عارلنوب امتناع ايلر . چونكه آنك ايچون ايكى نفس واردر. برى اخلاق ذميمه‌دن منزهه اولان ، ديكرى ظلم واعتسافدن قورقدقده مدافعه‌ده عند ادن (٣) حاسد ، حسدك مضراتنك دخى آنك تركنه وابسته اولديغنى وبوبله برجوده مضر اولان برخصلتك، قوينده بيلان بسلر كبى قلبده طاشيمه‌نك خلاف حزم واحتياط بولنديغنى بيله‌رك ، درحال ترك واهمال وتأمين سعادت حال ايتمه‌سيدر .

شعر

بصير باعقاب الامور كانما يرى بصواب الرأى ماهوواقع

مآل

ممدوحم عواقب اموره واقفدر . بردرجه‌كه : استقبالده سرنماى ظهور اوله‌جق وقايعى بيله رأى صوابيله تخمين ايلر . (٤) حاسدك ، ناسك كندندن نفرت ايتديكنى حس ايدرك ايلروده اشبو نفرت سوقيله يا ازالهٔ وجودينه قالقشمه‌لرى ياخود ناموسنه موجب ملامت اوله‌جق بر شى بولاشديرمه‌لرى قورقوسيله مرض مزبورك قلبندن اخراجنه شتاب ايتمه‌سيدركه : بالآخره عداوته بدل، مودت، مضرته بدل، منفعت تأمين ايده‌جكنده شبهه يوقدر .

ابن العميد

داوی جویً بجویً ولیس بحازم   من یستکّف النار بالحلفاء

مألی

مرضی مرض ایله تداوی‌یه چالیشیور . آتشی قوری اوتله سوندرمك ایستینلر خلاف احتیاط وبصیرت حرکت ایدنلردر .

مؤمل بن امیل

لاتحسبونی غنیّاً عن مودتکم   انیّ الیکم وان ایسرت مفتقر

مألی

سز بنی محبتکزدن مستغنی ظن ایتمه‌یك . بن نه قدر زنکین اولسه‌م ینه سزه محتاجم. (٥) حاسد. قضای الهی وتقدیرات سبحانی‌یه کردنداده رضا وتسلیم اولوب محسودك نعمتندن نظر استرقابنی منع ایلمکدرکه . بوحالده‌بولنانلرك فراغ بال، سعادت حال ایله یاشادقلری مشهود باصرهٔ امتحاندر. یوخسه حسدك ویردیکی هوای رقابت سوقیله نعمت مزبوره‌یی محسوده مناسب کورمیه‌رك سلبنه چالشمق قضا وقدره میدان اوقومغه بکزرکه بو صورتده مغلوبیت ومحرومیت قطعیدر . آنك ایچوندرکه (اردشیر بابك) قضا بزه اویمازسه بز اکا اویارز دیمشدر .

محمود وراق

قدر الله کائن   حین یقضی وروده
قد مضی فیك علمه   و انهی ما یرید
فارد مایکون ان   لم یکن ما تریده

مأل

جناب حق، برشیئك حصولنی اراده بیوردیغی؛ بهمه حال یرینی بوله‌جقدر .

حقکده علم و ارادهٔ الهیه‌نك نفوذی محققدر . اکر سنك ارادهکه . موافق کلزسه، آندن واز کچیده ، اللهك اراده‌سنه منقاد اول . امدی برکسه ، عرض اولنان بش سببك برینه تمسکله مرض حسده مداوات و استعمال رشد ایله سالك مسلك نجات اولورسه . حسدك غرام‌واسقامندن قورتلق شرفنه مظهریتله . نقصان برینه، ازدیاد ، مذمت برینه‌محمدت قزانیر . البت . نفسنی مهاوئ مذمتدن منع و موجب ملامت اوله‌جق یوللردن دفع ایدن کمسه‌یی ، کندی یولارینی نفسنه تسلیم و آنکله مجاهده‌دن صرف نظرله مستوجب لوم وتقبیح اولانلرله قیاس ایتدیکمزده ، اولکینی عزم قوی ، حزم جلی اصحابندن بولورز . حاسد ، مرض حسده بو یولده تداوی ایتمه‌یوبده شهواتنه اویارق حسدنده دوام ایدرسه طبع لئیمنه منقاد ومغلوب اولدیغی جهتله ، بروجه آتی درت مذمتله موصوف اولور . (۱) حسدك براقدیغی حسرت وغرام وجسدده‌کی ابتلای سقامدرکه نه حسرت من بوره‌نك انتهاسی . نه ده سقام مذکورك شفاسی بولنمدیغندن صورت دائمه‌ده ، زوالالی حاسد جندره ایچنده بولنور . (۲) حاسدك قدرینك بین الناس انحطاطی‌درکه . بونکده باشلیجه سببی هرکسك نفرت و مجانبتیدر . آنك ایچون حسود شرف بوله‌مز . مألنده‌کی (الحسود لایسود) سوزی مشهوردر . (۳) ناسك مقت و عداوتیدرکه : حاسد ، عباداللہ ایچنده هیچ بر دوسته موفق اوله‌میوب بو یوزدن دوچار خسران اولور . فخر عالم افندمز ، (شر الناس من یبغض الناس و یبغضونه) یعنی ناسك کوتوسی ، ناس اوکا . اونلره بغض ایدندر . بیوردیلر . (٤) حاسد ، محسود اوزرنده جلوه‌نمای بروز اولان نعمتلری اکا مناسب کورمیوب تقدیر سبحانی‌یی خلاف عدالت و مباین حقانیت صایه‌رق ، فعال لما یرید اولان اللهه معارضه‌ده بولونمق ، و معاذالله بو یوزدن غضب الهی‌یه چارپلقدر . سیدالکائنات افندمز ، آتش اودونی محو ایلدیکی کبی جسدده حسناتی محو ایلر . مألنده (الحسد تأکل الحسنات کما تأکل النار الحطب ، بیورنیلر) (عبدالله بن معتز) حاسد ، بیکناهلره بغض ایدر ، کندی مالی اولمیان شیئه بخل ایدر ، الینك ایرمدیکنه طالب اولور دیدی .

امدی برکسه بویله بر حاسدالنعم ، دشمن فضل وکرم اولانلره تصادف

ایتدکده وظیفه‌سی، شرندن اللهه صیغنمق، قوردیغی دام تزویردن چکینمك، کندینه مقارنتدن پرهیز و اجتناب ایتمکدر. چونکه بونلر، اویله خسته‌درلرکه. مرضلری اوکولمز. دوالری بولونمز. آنك ایچون دینمشدرکه: نعمت حسدجیلری، او نعمتك زوالنی کورمدکجه خوشنود اولمازلر. بعض حکما: برکمسه طبعاً مفسد ایسه یانته یاقلاشمه. قلب اعیان محال اولدیغی کبی، آنك اصلاحیده محالدر. (عبدالحمید کاتب) حسود ایله دوست اولمقدن،ییرتیجی ارسلانه یاقلاشمق خیرلیدر دیدی.

محمود وراق

اعطیت کل الناس من نفس الرضا	الا الحسود فانه اعیانی
ما انّ لی ذنباً الیه علمته	الا تظاهر نعمة الرحمن
و ابی فما یرضیه الا ذلتی	و ذهاب اموالی وقطع لسانی

مآلی

هرکسی کندمدن خوشنود ایلدم. لکن حسودی خوشنود ایتمکدن عاجز قالدم. اکا قرشو بیلدیکم برقصورمده یوقدر. وار ایسه، اوده نعمت الهینك اوزرمده تجلیسیدر. بن آنی خوشنود ایتمك ایستدکجه او امتناع ایدر. ایسترکه. کندم پریشان، مالم محو و تباه اولسون. لسانم کسیلسون. فخر عالم افندمز، (ثلاثة لایسلم احد منهن، الطیرة وسوء الظن والحسد) یعنی اوچ خوبدن کمسه قورتوله‌مز، تشأم، سوء ظن، حسد، خاطریکه تشأم کلیرسه یولکدن دونمه، دوام ایت، سوء ظن ایتدیککده تحقیقه یلتنمه، حسد ایدرسه‌ك نفسکده باری قالسون. بشقه‌سنه ظلم و تجاوز ایتمه بیوردیلر: ادب ریاضة واستصلاح شوراده ختامه ایردی. بوندن صکره‌کی مباحث، ادب مواضعه واصلاحه دائردر.

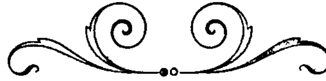

فهرست جزؤ ثالث

صحیفه

صحیفه

صحيفه

ادب الدين والدنيا ترجمه‌سی

مؤلفی :
ماوردی

مترجمی :
بایزید درسعاملرندن برغمه‌لی :
جودت

مثنوی

از خدا جوییم توفیق ادب
بی‌ادب محروم ماند از لطف رب

آمدی مطبعه‌سی
دیون عمومیه جوارنده سلطان مکتبی سوقاغنده نومرو ۱۳
۱۳۲۷

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدلله ذی الطول والآلاء وصل الله علی سیدنا محمد خاتم الرسل والانبیاء
وعلی آله واصحابه الاتقیا (اما بعد) رهین رادهٔ تحقیق اولان امور جمله‌سندندرکه
مطالب دنیویه ودینیه‌نك شرف وشانی نتائجنك شرفی و بخش ایتدیکی منافعك
چوقلغی ایله متناسب و آنجق او منافع نسبتنده مطالب مزبوره‌نك تحصیلنه عنایت
واهتمام واجب اولور و اشبو اهتمام سایه‌سنده‌ده اقتطاف ثمرات حاصل اولور عالم
کیرودار ایچنده جلوه‌کر شهود اولان امورك کافه‌سنی بر نظرهٔ امعاندن کچیرسه‌ك
قدر ومزیتجه اعظمی تأمین ایده‌جکی منفعتجه اعم اولان قسمك آنجق دین ودنیانك
مدار استقامتی اخرا واولانك مابه الانتظام صلاحی اولان شیلردن عبارت اولدیغنه
صورت قطعیه‌ده حکم ایدرز . اوت عباداتك صحتی استقامت دینه وابسته بولندیغی
کبی سعادت دارینك تمامیده دنیانك صلاحنه موقوفدر شو حالده بری عباداتك
انتظامنی دیکریده سعادتك اتمامنی تأمینه کافل بولندیغی جهتله استقامت دین . صلاح
دنیا . شانلرینه اعتنا وتحصیللری اوغرنده اقتحام مشقت وعنایه شایان اولان امور
معظمه‌دن اولدقلری شبهه‌سزدر بناء علیه بن شو کتابمله نه تطویل و املال نه‌ده
اساس مطلبی اخلال ایتمکسزین بر صورت متوسطهٔ عادلانه‌ده دنیا ودینك آدابنه
اشارت وبونلرك احوالی حقنده اسلاف کرامك اجمال ایتدکلری حقائقك تفصیلنه
مبادرت ایتمك ایستدم سهولت فهم . وضوح حقیقته مدار اولور فکریله بر طاقم
امثال حکما . آداب بلغا . اقوال شعرایی دخی صحیفهٔ بیانه ضم وعلاوه ایله فقهانك
مسائل عمیقه‌سی ایله ادبانك اقاویل رقیقه‌سنی جمع ایتمك آرزو ایلدم .
مسلك بیانده التزام ایتدیکم شو اصولك اسلم طرق اولدیغنده شبهه ایتمم چونکه
قلوب انسانیه فن واحددن بیقوب فنون مختلفه‌یه رغبت خصلتی اوزرینه مجبولدر
حضرت علی کرم الله وجهه بیوردیلرکه بدنلر یورولدیغی کبی قلبلرده یورولور ابتدی
نفس ناطقه‌یه یکی یکی حقائق حکمیه اهدا ایدرك یورغونلغندن قورتاریکز ساقی
کوثرك شو سوزندن آلمش اولدیغم درس اوزرینه اشعار ادبا . ضروب امثال حکمانك

درکار اولان تنشیط قلوبه خدمتنی نظر مطالعه‌دن دور طوتیوب عرض اولنان مسلکه توفیق حرکت ایلدم مسالك بیان ایچنده اشبو مسلك برمکاندن دیکر مکانه انتقاله بکزرکه انتقال‌مکانی فکره نشوه وجلا ویردیکی کبی حقائق‌علمیه سردنده‌ده مسلك تفنن و طریق تجدده سلوك ، نفس ناطقه‌یه بشقه‌جه بر انشراح سانحانه‌ده یارلافلق بخش ایلر بوفکره مبنیدرکه مأمون خلیفه تدبیر امور ملکده اعمال‌فکر واندیشه ایتدیکی اثناده تحصیل نشئه غرضیله ساکن بولندیغی‌سرایك دائره‌لرینك برندن دیکرینه کچر وابوالعتاهیه‌نك شوبیتنی تکرار تکرار اوقوردی .

شعر

لا یصلح النفس اذ کانت مدبرة ‌ ‌ ‌ الا التنقل من حال الی حال

مآل

قوهٔ مفکره تدبیر و تفکر اثناسنده یورولنجه آنی بر مکاندن دیکر مکانه انتقالدن بشقه برشیٔ دیکلندیره‌مز .

شوکتابك محتوی اولدیغی مباحثی بش باب اوزرینه وضع و ترتیب ایتمکی مناسب کوردم .

برنجی باب ، عقلك فضیلتی هوالك مذمتی . ایکنجی باب ، ادب‌علمك مزیتی . اوچنجی باب ، ادب دینك حقیقتی . دردنجی باب ، ادب‌دنیانك کیفیتی . بشنجی‌باب ، ادب نفسك ماهیتی خصوصلرینی بیانی مشتملدر . بن ، آنجق اللهك معاونتندن استمداد و بوخصوصده بخشایش سبحانیسنی طلب ایدرم ذاتاً معین وحفیظ اولمق جهتیله بکا کافیدر بشقه‌سندن مدد بکلمم .

باب فضل العقل وذم الهوى

معلوم اوله که هر فضیلتك بر اساسی وهر ادبك بر مرجع ومأبی اولمق لازمه‌دندر فضائل انسانیه وآداب بشریه‌نك اساس عدم الاندراسی ایسه جناب حقك دین ایچون اصلی. دنیا ایچون عماد قیلدیغی عقللر (اوت) اساس عقللر چونکه فیاض مطلق انسانلره دینك وجوبنك کمال عقله وابسته بولنمسی تقدیر وامور دینویه‌نك احکام عقله توفیقاً تدبیرنی تیسیر بیورمش بونکله برابر همم ومآربك اختلافی اغراض ومقاصدك عدم ائتلافی جمعیت بشریه‌نك شیرازهٔ انتظامنه خلل ویرمیوب بالعکس کافه‌سنی عقل سببیله نقطهٔ واحده‌ده جمع ایلمشدر وانسانلره فرمان بیوردیغی امر عبادتی ایکی‌یه آییرمش برقسمی عقلاً واجب اوله‌رق شریعت غراانی تأکید وتشیید ایلمش برقسمی دخی عقلاً جائز، شرعاً واجب اولمشدر امدی عقل امر عبادتك هرایکی قسمنك اصل وعمادی ، مدار استنادی اولیور آنکچون سید الکائنات افندمز. کشی. عقلی کبی صاحبنی شهرا هدایته ارشاد ورطهٔ هولناك هلاکدن ابعاد ایدر برشی قزانمدی مألنده (ما اکتسب المرء مثل عقل یهدی صاحبه الی هدی اویرده عن ردی) حدیث شریفیله ثناسنده وهرشیئك بردیرکی مدار قوامی واردر کشینك عملنك دیره‌کیده عقللر امدی کشینك ربنه عبادتی عقلی مقدارنجه‌در ایشتمدیکزمی فاجرلر بیله عذاب الیم ایچنده قابنادقلری انناده « لو کنا نسمع او نعقل ما کنا فی اصحاب السعیر » دیه اظهار ندامتده بولنه‌جقلردر مألنده بوادن « لکل شیء عمل دعامة ودعامة عمل المرء عقله فبقدر عقله تکون عبادته لربه اما سمعتم قول الفجار لو کنا نسمع او نعقل ما کنا فی اصحاب السعیر » کلام منیفیله عقلك مدح واطراسنده بولنمشلردر (عمر بن الخطاب) کشینك اصلی. عقلی، حسبی. دینی، مروتی. اخلاقیدر دیمشدر (حسن بصری) خدا برکسه‌یه عقل احسان بیوردقده آنك سببیله بهمه حال برمهلکه‌دن قورتارر دیمشدر (بعض حکما) عقل. آرزو اولنان شیلرك افضل وارجحی جهل ایسه قیروب تکیربجی دشمنلرك اقبحیدر دیدی (بعض بلغا)

مواهب الهیه‌نك خیرلیسی عقل . مصائب کونیه‌نك شرلیسی جهلدر دیدی
(بعض ادبا) هرکشینك دوستی، عقلی دشمنی. جهلیدر دیمشدر شعرای عربدن
برذات. عقلك شویله ستایشنده بولنیور شاعر مزبور ابراهیم بن حساندر
(یزین الفتی فی الناس صحة عقله) (وان کان محظوراً علیه مکاسبه) عقلك
صحتی ناس ایچنده کشی‌یه زینتبخش اجلال اولور. اما کسب تجارتنده بختی‌وارون
ایمش مزیتنه ضرر ویرمز (یشین الفتی فی الناس قلة عقله) (وان کرمت
اعراقه ومناسبه) عقلنك قلتی فکرینك سقامتی ناس ایچنده کندینه عیب ایراث
ایدر . امانسباً بیوك یردن ایمش چه فائده (یعیش الفتی بالعقل فی الناس انه)
(علی العقل یجری علمه وتجاربه) کشی ناس ایچنده عقلیله تأمین معیشت ایدر
چونکه علم و تجربه‌سی عقله وابسته‌در تحصیل معیشت ایسه علم وتجربه‌سز
ممکن اوله‌مز (وافضل قسم الله للمرء عقله) (فلیس من الاشیاء شیٔ یقاربه)
تقسیمات الهیه‌نك افضلی عقلدر اشیا ایچنده عقله یقین برشی یوقدر (اذا اکمل الرحمن
للمرء عقله) (فقد کملت اخلاقه ومآربه) رحمن برکسه‌نك عقلنی تام ویررسه
آنك اخلاقی وحوائج سائره‌سی تمام دیمکدر : بنه‌معلوم اولسونکه حقائق اموری
معرفت وحسنات وسیئات بینی فرق وتمیز آنجق عقلله پذیرای حصول اولور
ایمدی تفصیلاتنه کیرشمك ایسته دیکمزده . عقلی. ایکی قسمه آییریرز (قسم اول
عقل غریزی) (قسم ثانی عقل مکتسب) (عقل غریزی) اصل. عقل حقیقیدرکه
آنك ایچون برحد تعیین اولنمشدرکه مدار تکلیف آنجق اوراسیدر حدمعین
مزبوری تجاوزده ایتمز نقصانیده قبول ایتمز انسانلرك حیوانات سائره‌دن مدار
امتیازیده بوعقلدرکه نه‌زمان انسانده تمام اولورسه عاقل نامنی آلیر ودرکهٔ نقصاندن
حدکماله واصل صفتنی قزانیر نصلکه (صالح بن عبد القدوس) شوبیتیله اشبو
حقیقتی کوستریور (اذاتم عقل المرء تمت اموره) (وتمت امانیه وتم نبائه)
کشینك عقلی تمام اولدقده امور ومقاصدی بنای اعمالیده تمام بولور : مفسریندن
امام ضحاك (لیتذر من کان حیاً) آیتنی (من کان عاقلاً) ایله تفسیر ایتمشدر
علمای کرام عقلك ماهیت وصفتی حقنده اختلافه دوشه‌رك مذاهب‌شتی حصوله
کلمشدر شویله‌که برقوم. عقلك حقائق معلومات بینی فرق وتمیز ایدن برجوهر
لطیف اولمسنه ذاهب اولمش وبونلرده عقلك محلی حقنده اختلافدن قورتیله‌میوب

برطائفه محلی دماغ اولمسنه قائل اولمش وشومدعاسنی دماغ . محل حس اولمغله اثباته
یلتنمش (طائفهٔ اخری) محلی قلبدر زیرا قلب . معدن حیات ومادهٔ حواسدر
دیمشدر . عقلك جوهر لطیف اولمه‌سندن عبارت اولان شومذهبك ایکی وجهله
فســادی ثابتدر (وجه اول) علوم حکمیه‌ده بیان اولندیغی اوزره جواهر
کائناتك متماثله اولمسی ثابتدر شــوحالده بعضیسنك ایجاب ایتمدیکنی دیکرینك
ایجاب ایتمه‌سی صحیح اوله‌مز بلکه ایجاب واقتضای وظیفه‌ده متســاویة الاقدام
بولنملری لازمه‌دندر بوراسی تســلیم اولننجه شخص عاقل کندینك وجودیله
عقلینك وجودندن مستغنی اولمق لازم کلیر چونکه عاقلده . برجوهر اولوب عقلك
ایفا ایتدیکی مصلحتی بالنفس ایفا ایتمسیله اســتغناسی لازمدر مقصدمزی برآز
تشریح ایده‌لم مثلا فرض ایتدککه عقل جوهردر شخص عاقلك جوهر اولدیغی
ذاتاً معلومزدر. امدی عقل ایچون بروظیفه واردرکه اوده ادراکدر آنی بشقه برشی
ایفا ایده‌مز دیسه‌ك قرشومزدن برسائل چیقوب دیه بیلیرکه شخص عاقلده . جوهر
اولدیغی جهتله آنکده بووظیفه‌یی کوره بیلمسی جائزدر والا جواهرك متماثله اولمسی
قضیه‌سنی بوزمش اولورز بناء علیه عاقل کندی باشــنه بووظیفه‌یی کوردکده
ادراك خصوصنده عقلدن استغناسی لازم کلیرکه اوده مطلوبمز ایدی اشبو فساد
نره‌دن لازمکلدی عقلك جوهر اولمسندن اویله ایســه اوده باطلدر (وجه ثانی)
جوهرك بذاته قیامی باطل اولدیغی ینه حکمانك جملهٔ مقرراتندن بولنمغــله عقل
جوهر اولسه عقلسز جسم بنفسه قائم اولمق جائز اولدیغی کبی عاقلسز عقلك
وجودیده جائز اولمق لازم اولور بوایسه باطلدر امدی عقلك جوهر اولمسیده
باطلدر علمادن دیکر فرقه. عقلی (المدرك للاشیاء علی ماهی علیه من حقائق المعنی)
دیه تعریف ایتمشــلر وبروجهله صوابه یاقلاشمشلر ایسه‌ده دیکر جهتله بمراحل
بعید دوشمشلردر چونکه ادراك صفــات حیدن اولوب عقل ایســه عرض
اولدیغی جهتله متلذذ متألم مشتهی اوله‌مه‌نك کندیله قیامی محال اولدیغی کبی عرض
بولنان ادراکك قیامیده محالدر یوخسه قیام العرض بالعرض اســتحاله‌سی باش
کوستررامدی شوقولك بطلانیده رهین رادهٔ ثبوتدر .

متکلمیندن برفرقهٔ دیکرده عقلی . جملهٔ علوم ضروریه‌دن عبارتدر دیو تعریف
ایتمشلرســه‌ده تعریف مز بورك متضمن اولدیغی اجمال ومشتمل اولدیغی احتمال

سببیله غیر محصور اولوب حدلرده ملتزم بولنان عدم الاجمال والاحتمال قضیه‌سنه
منافی دوشدیکندن رتبهٔ قبولدن ساقطدر سوزلرینك صحتی. فکرلرینك جیادتیله
محکوم اولان دیکر برفرقه‌ده. عقل. مدرکات ضروریه‌یه علم حاصل اولمقدن عبارتدر
دیمش وعلم مزبوریده ایکی‌یه آییرمشلردر (نوع اول) حواس خمسهٔ ظاهره
واسطه‌سیله حاصل. علم (نوع ثانی) حواس وساطتنه احتیاج مس ایتمکسزین نفس
ناطقه‌ده ابتدا واقع اولان علمدر نوع اوله مثال ایسته‌نیرسه . بصر واسطه‌سیله
مرئیات مدرکه‌یه، سمع واسطه‌سیله اصوات مدرکه‌یه، ذوق واسطه‌سیله. مطعومات
مدرکه‌یه، شم واسطه‌سیله روایح مدرکه‌یه، لمس واسطه‌سیله اجسام مدرکه‌یه تعلق ایدن
علومی کوسترمك کافیدر .

ایمدی انسان. حواس یاردیمیله اشیاء مذکوره‌یی ادراك ایتدیکی تسلیم اولننجه
برنوع. صفت علمك کندینه ثبوتیده تسلیم اولنمق طبیعیدر اما دینیله‌جك که انسان
ایکی کوزلرینی یومدقده اشیایی بیله‌میور شوحال آنی کامل العقل وصاحب العلم
اولمقدن چیقارمزمی (خیر. اصلا) چونکه عوارض وموانع خارجیه‌دن قطع النظر
مجرد بالاده بیان اولنان ادراکانه قابلیتی اثبات عن خصوصنده کافیدر (نوع ثانی‌یه)
(وساطت حواسدن معرا اولان علم) مثال اولمق اوزره برشیئك وجود وعدمدن
خالی اولمایشنه (موجود) حدوث وقدمدن خالی اولمایشنه واحد اثنیندن اقل
اولمه‌سنه اجتماع ضدینك محال اولمه‌سنه تعلق ایدن علومی کوستریرز شونوع علمك
سلامت. حال. کمال عقل شرطیله عاقلدن انتفاسی هیچ بروجهله جائز اوله‌مز ایمدی
عاقل شوایکی نوعله مدرکات ضروریه‌یه عالم اولنجه کامل العقل وصفنه شایان اولور
عقله. عقل تسمیه‌سی حقنده شویله بروجه بیان اولنیورکه (عقل) صاحبنی شهواتنه
انهماك ایله افتادهٔ حفرهٔ هلاك اولمه‌دن منع ایتدیکندن دوه‌یی فراردن منع ایدن
بوقاغی معناسنه (عقال الناقه‌یه) تشبیه طریقیله تسمیه اولنمشدر بودقیقهٔ تسمیه‌یه
اشارتاً عامر بن قیس. عقلك . سنی شرعاً ناسزا اقوال وافعالدن منع ایدرسه حقیقة
عاقلسك دیمشدر متکلمینك عقل حقنده‌کی قول اخیرینی مؤید خیلی احادیث صحیحه
وارد اولمشدر ازان جمله بری سید الکائنات افندمزدن روایت اولنوب عقل. حق ایله
باطل بینینی فرق وتمییز ایدر قلب ایچنده بر نوردر مآلنده ﴿ العقل نور فی القلب
یفرق بین الحق والباطل ﴾ حدیث شریفیدر عقلك جوهریتنه قائل اولمیانلر محلنی

قلبده اثبـاته مجبور اولدیلر زیرا قلب محل علومدر قال الله تعالی وتبارك ﴿ افلم یسیروا فی الارض فتكون لهم قلوب یعقلون بها ﴾ شـو آیت كریمه ایكی شیئه دلالت ایدییور بریسی عقلك علم ایكنجیسی محلی قلب اولدیغنه (یعقلون) ده ایكی تأویل واردر (١) یعلمون (٢) یعتبرون بها ایشـته عقل غریزی حقنده كی مقالات مجمله بونلردن عبارتدر اما عقل مكتسب دیدیكمز. عقل غریزینك نتیجه سی اولوب نهایة المعرفة، صحة السیاسة، اصابة الفكرة. ماهیتلرینك هیئت مجموعه سیدر اشبو عقل. استعمال اولندقده نما. اهمال اولندقده نقصان پذیرا اولمغله كندیسی ایچون برحد معین بیانی غیرقابلدر نمای مزبور ایكی وجهك بریسیله حاصل اولور (وجه اول) ذوالاسنان اولان حیوانات سائره یه لجام. مانع سیروخرام اولدیغی كبی عقل ایچون ده، هوای نفسانی وشهوات حیوانی طرفندن برمانع بولنمدقجه استعمال اولونه اولونه كثرة تجارب وممارسهٔ امورسببیله نماسیدر بونك ایچون قوم نجیب عرب شیوخك آراسنی ثنـاده بولنه كلمش حتی ایچلرندن بعضیسی شویله دیمشدر مشـایخ. اشجار وقار ومنابع الاخباردر آنلرك آتدقلری اوق نشانكاهدن تخلف. فكرلری وهم ایله اختلاط ایتمز. سنی برفعل قبیحك اجراسنده كورسه لر درحال منع وارشاد. فعل مشروعك ایفاسنده بولسه لر. بذل معاونت وامداد ایدرلر. بعض حكما طرفندن. آراء شیوخه ملازمت ایدیكز چونكه آنلردن ذكاء طبیعت، فرط درایت مفقود اولسه بیله پیشكاه مشاهده لرندن چوق عبرت انكیز ماجرالر كچمش قولاقلرنده تغیرات كونیه نك آثاری طنین انداز اولمش اولدیغندن هرحالده اصـابت فكره مالكدرلر دیمشـدر حكم منثوره ده. كشینك عمری اوزارسه قوای بدنیه سی نقصان كورسه بیله عقلنك قوتی مزداد اولور دیمشدر وینه بوقبیلدن اوله رق ایام. جاهلی تأدیب ایتمدكجه یقاسنی صالمز دینمدی بعض حكما، تأدیب ایسترسه ك تجارب. كافی وعظ ایسترسه ك انقلاب دوران وافیدر دیمشدر بعض بلغا، تجربه. عقلك آیینه سی غرور. جهلك میوهٔ تلخاییدر دیدی بعض ادبا. كچمش كله جكدن خبر ویرمك. ارباب ذكانك تجربه لری. عبرت جهتیله كافیدر دیدی بعض شعرا عقلك نظماً شویله ثناسنده بولندیلر.

شعر

المتر ان العقل زین لاهله	ولكن تمام العقل طول التجارب

مأل

کورمدکمی‌که عقل اربابنه زینت تمامی‌ایسه تجربه‌لرك چوقلغندن عبارتدر .

دیکر

اذا طال عمر المرء فی غیر آفة   افادت له الایام فی کرها عقلاً

کشینك عمری آفتدن مصون اوله‌رق کچرسه ایام. کاوب کچمه‌سنده آکا عقل علاوه ایدر .

عقل مکتسبك نماسنك وجه ثانیسی

اشبو نما فرط ذکا وحسن فطنة سایه‌سنده حاصل اولورکه حدس وتجربه ایچون بروقت‌مهل اولمقسزین مجردسانحاتك پارلاقلغندن عبارتدر ایمدی بوجودة فکریه. عقل‌غریزی‌مایه‌سیله امتزاج‌ایتدکده نمای‌عقل‌مکتسب. نتیجه‌سی اقتطاف اولنور اکثر کنجلرده مشهود اولان‌رزانةعقل، رصانة فکرکبی‌که نمای‌مذکورك آثار متجلیه‌سیدر حتی‌هرم بن قطبه نام ذاته. عامر بن طفیل « علقمة بن علاثه » میانه‌لرنده تحدث ایدن برمسئله‌ده حکم اولمسی ایچون کلدکلرنده (هرم) یاشلری کنج. ذهنلری‌کسکین کیمسه‌لره مراجعتکز لازمدر دیه‌رك‌اختیارلغنی‌اوکه‌سورمش وبوسوز آنلری باشندن‌صاومق‌ایچون فیرلاتلمش برمعذرت‌صوریه اولمقله برابر آنلر عقل و حکمته موافق و صدق و صوابه مطابق کوردکلری بو فکری تعقیب ایله اولوقت سننك کوچکلکی عقلنك چویکلکی ایله بین‌العرب مشهوراولان اوجهله کیتمشلر لعین مسفورده حکمدن امتناع ایتمه‌سیله مرهٔ ثانیه‌ده هرمه مراجعتلرنده اجرای حکمه مبادرت ایلمشدرکه حکم مزبور حقنده لبید شو بیتی سویلمشدر .

بیت

یاهرم بن الاکرمین منصبا   انك قداوتیت حکماً معجبا

مأل

ای آناسی باباسی منصب جهتیله اکرم اولان هرم. یاهو سن. حکم عجیب، فکر

مصيب ايله جناب حقدن مظهر بخشايش اولمشسكدر. عرب بيننده مشهور سوزدركه مشاوره‌يى دائمـا كنجلرله ياپيكز چونكه آنلرك نتـايج فكريه‌لرى قدم زمان طوقونمامش اختيارلق رطوبتيله چوروممامش بر طـاقم جيد فكرلردر (نته‌كيم شاعر ديبور)

رأيت العقل لم يكن انتهاباً   ولم يقسم على عدد السنينا

ولو ان السنين تقاسمته   حوى الآباء انصبة البنينا

مآل

كوردمكه (عقل) يغما ايله قزانلميور انسانك ياشى نسبتنده‌ده ويرلميور اكر سـنه‌لر عددنجه عقلده تقسيمات ياپلسـه بابالر هپسنى آلير اولاده برشى قالمزدى . اصمعى ديبوركه فصاحت وبلاغتيله بنى مفتون ايدن برعرب چوجوغنه . ايسترميسك كه احمق اولمق شرطيله يوز بيك غروش آلهسـك ديديكمده جوابنده خير ديدى صوردمكه نيچون. ديديكه قورقارمكه حماقت بركون برجنايت ايقاع ايتديررده مبلغ مزبورى كوتوردكدن صـكره كنديمى اوزرمده جبا قالير: نظر عبرتله باقلسون كه كبر سن. كثرة تجاربه مالك. سالخوردهلرك بيله عجزى محتمل بولنان شو جوابى فرط ذكاسى ، جودت قريحه‌سى ايله نصل استنباط ايلدى .

ابن قتيبه‌نك نقل وحكايه ايتديكى فقرهٔ آتيه ذكا و فطـانته دلالت وموجب حيرت اولمقده صبئ مذكور حكايه‌سـندن دها زياده‌در . شـويله‌كه حضرت عمر سوقاقده اويونله مشغول چوجوقلره تصادف ايدوب مهابت عمريه الجاسيله عبدالله بن زبيردن ماعداسى حضرتى كورنجه فرار ايدرلر حضرت عمر چوجقلرك فرارى، ابن زبيرك عدم فرارى سببنى كنديندن صوردقده ابن زبيردن شو جوابى آلير. ياامير المؤمنين كندمده شبهه‌م يوقكه قورقوب قاچه‌يم يول طار دكلكه توسيع ايچون چكيله‌يم باقكز اشبو جوابك متضمن اولديغى فطنته وقوهٔ ذكايه وبداهت جوابيه‌يه كه نصل كنديسندن لومى قالديره‌رق آيروجه حجت اقامه ايلدى افندم. ذكا ايچون غايت. جودت قريحه ايچون نهايت يوقدر .

حكايه اولنديكه خلفاى امويه‌دن سـليمان بن عبدالملك ديار رومدن كثيرالان

برطاقم اسارانك بو يني اورمقله فرزدقه امر ايدر فرزدق. اشبو خدمتدن عفويني استرحام ايدرسه‌ده بردرلو قبول ايتمز والينه بركسمز قليج ويروب خدمته مبادرتي تكليف ايدر فرزدق . بن بوقليج ايله ايش كوره‌مم سلسلهٔ اجدادمدن رغوان لقبيله ملقب مجاشع نام كسه‌دن موروث قليج ايله اورورم ديوب كندي قليجيله اسارادن برينه اوروب قضارا قليج كسمه‌يجه خليفه وحضارك خندهٔ استخفافه قويولدقلريني كورن فرزوق بالبداهه زيرده‌كي بيتلري سويلر .

ايعجب الناس ان اضحكت سيدهم   خليفة الله يستسقى به المطر
لم ينب سيفي من رعب ولا دهش   عن الاسير ولكن اخر القدر
ولن يقدم نفساً قبل ميتها   جمع اليدين ولا الصمصامة الذكر

مألى

باعث فيض ورحمت ولابس خلعهٔ خلافت وكنديلرينك سيدي بولنان ذاتي كولدرديكمدن طولايي ناس تعجبمي ايدييور بنم سيفم خوف وحيرتندن ناشي اسيردن دونمامشدر انجق قدر الهي انك موتني تأخير ايتمشدر الى باغلي اولمق وسيف صارم وپولاد بولنمق ايله هيچ برنفس كنديسنه مخصوص مماتدن اول اماته ايدلمز . بعده قليجني قيننه قويه‌رق شونلري سويلدي .

ماان يعاب سيد اذا صبا   ولا يعاب صارم اذا نبا   ولا يعاب شاعر اذا كبا

مألى

(برسيد ذيشان حسب البشريه خفته ميل ايتمكله عيبلنماز وبرسيف قاطع كسمه‌مكله يرلمز وبرشاعر قباحت لسانيه‌ده بولنمغله قيناتمز . بوندنصكره اوطوروب . ظن ايدرمكه شوماجرامي (ابن المراغه) يعني جرير . طويسه بني شويله هجو ايدر ديدي وچيقدي كيتدي بيت شودر .

شعر

بسيف ابى رغوان سيف مجاشع   ضربت ولم تضرب بسيف بن ظالم

مألى

اجدادككْ سيفيله اوروب عربده شجاعتى وكسكين قليجيله مشهور ابن ظالم نام كسه‌نك قليجيله اورمدكده آنكچون كسمدى .

فرزوق چيقدقدنصكره (جرير) كاوب ماجرا كنديته حكايه ايله اورسه‌ده شعر مزبوردن خبر ويرلمز درحال جرير .

بسيف ابى رغوان سيف مجاشع   ضربت ولم تضرب بسيف بن ظالم

بيتنى انشاد و يا امرالمؤمنين (ابن القين) يعنى فرزوق . حقنده سويلديكم شو بيتى طويسه. ظن ايدرم شويله جواب ويرر ديدى .

ولا نقتل الاسرى ولكن نفكهم   اذا اثقل الاعناق حمل المغارم

سليمان فرزوقك فراست سابقه‌سنه يعنى جريرك سويله‌يه‌جكى شعرى سرعت انتقالى ويارلاق سانحاتى ايله بولديغنه آفرين اوقور برزمان صكره فرزوقه جريرك سويلديكى شعر مذكورى خبر ويردكلرنده بالبداهه شو بيتلرى انشاد ايدر .

كذاك سيوف الهند تنبو ظباتها   وتقطع احياناً مناط التمائم
ولان نقتل الاسرى ولكن نفكهم   اذا اثقل الاعناق حمل المغارم
وهل ضربة الرومى جاعلة لكم   اباً عن كليب اواخاً مثل دارم

مألى

هندستانه منسوب اولان ايى قليجلرك حالى ايشته بويله‌در كسكين اولان

اوجلری كسمه‌یی ویرر بعضا اولورکه نسخه‌لی بویونلری بیله كسیویرر . بز اسیرلری اولدرمیز بلکه آنلری تکالیف شاقه آلتنده کوردیکمزده قید اسارتدن قورتاریرز براسیر رومی‌یی قتل ایتمك سزك ایچون کلیب وائل نسلندن بریدر یاخود دارم بن مالك کبی بربرادر حاصل اتمك قدر برشرفیدر .

فرزوقك محجوبیتیله نتیجه‌لنان شوحالی ادبای عرب میانه‌سنده شیوع بولدی حتی حکایه اولنورکه عباسیه‌دن مهدی حضورینه اسرای رومدن بریی کتیردکلرنده حضورنده بولنان شبیب بن شبیبه‌یه خطاباً شونك بوینی اور دیدکده شبیب یاامیر فرزوقك وقعه‌سی معلوم وبیچاره شوآنه قدر عجز ایله ملومدر بنده‌ اول . لومه مظهر اولمامق اوزره بوایشدن عفوکزی رجا ایدرم دیمش مهدی دخی بن سنك شرفك ایچون بوتکلیفده بولنمشدم دیه‌رك عفو ایدرسه‌ده زواللی شبیب حاضر بالمجلس اولان شاعر ابوالهولك شوطعنه‌سندن قورتیله‌مامشدر .

جزعت من الرومی وهو مقید	فکیف ولولاقیته وهو مطلق
دعاك امیر المؤمنین لقتله	فکان شبیب عند ذلك یفرق
فنح شبیباً عن قراع کتیبة	وادن شبیباً من کلام ملفق

مآلی

ای شبیب . اسیر باغلی اولدیغی حالده قتلندن اندیشه ایدیه‌رك عجبا باغلی اولمسه نه‌یاپاجقسك امیرالمؤمنین سنی اسیرك قتلنه چاغریور سن اندن قورقیزرسك پادشاهم شبیبه حرب‌ضرب تکلیف اتمه سوسلی سوسلی لاقردی‌یه چاغر. باق نصل اجابت ایدر صحته مقارن : ایسه فرزوقك وقعه‌سنده شایان تعجب اولان یر . هرایکی قریحه‌نك جیادتی دکل ، توارد خاطرین یعنی هرایکی طبیعت شاعره‌نك فکر واحدده اتحادلریدر .

آنکیچون حکما. عقلك علامتی. فهمنك سرعتی، نایه‌سی. وهمنك یعنی کشف وتخمیننك اصابتیدر دیمشلردر جزدة قریحه وسرعة خاطر نعمتنه مظهر اولان ذوات ایچون سؤال نه‌قدر مشکل بیله اولسه جوابدن عجز بوقدر نیته‌کم ساقیٔ

کوثر حضرت علی کرم الله وجهه‌یه . بوقدر خلقك كثرت وازدحامیله برابر
جناب حق نصل . بسط میزان حساب ایدر دیه صوردقلرنده آنلرك كثرة
وازدحامیله برابر نصل آیری آیری رزقلرینی یتشدیریپوسه اویله‌جه حساب
بیورر جواب مسکت والزامیسنی ویرمشدر (عبدالله بن عباس) بعدخراب البدن
ارواح نره‌یه‌کیدر سوألنه یاغ توکیدیکنده‌قندیلك آتشی نره‌یه‌کیدیپورسه‌ارواحده
اورایه کیدر جوابنده‌بولنمشدر شوایکی‌جواب . سائل مسترشده اذعان ، منکرینه
حجت قهرو خذلان بخش ایدن اجوبهٔ مسکته قبیلندندر حضرت عیسی‌نك
ابلیسه ویردیکی جواب هرنه‌قدر جودت قریحه‌دن منبعث اولمیوب وحی ربانی
ثمره‌سی ایسه‌ده اجوبهٔ مسکته‌دن اولمقده جوابان سابقانه التحاق ایدر شویله‌که
(ابلیس) حضرت عیسی علیه السلامه کورینور ومیانه‌لرنده محاورهٔ آتیه
جریان ایدر (ابلیس) یاعیسی سن اعتقاد ایدیپورسککه جناب حق تقدیر
ایتمدکجه سکا برمصیبت کلمز شوعقیده‌نك صدقنی کوسترمك ایچون شوطاغك
ذروه‌سندن کندینی آت سلامتك مقدر ایسه قورتیلورسك (عیسی)
یاملعون الله ایچون قوللی امتحان قدرتی ثابتدر لکن قول ایچون الاهی امتحان
صلاحیتی هیچ بروقت یوقدر : بوکبی جوابلر وحی صمدانی ایله اسعاد بیوریلان
انبیای عظام حضراتی ایچون جای استغراب دکلدر الحق شایان استغراب اولان
یالکز حیب اندیشه وخاطر بداهت پیشه‌دن بوکبی ظریفانه جوابلری صیپروب
چیقارانلردر قثم بن عباس روایت ایدر که علی بن ابی طالبه . سما ایله ارض آراسنده
نقدر مسافه واردر دیه صوردقلرنده دعوات مستجابه‌نك طی ایتدیکی مسافه‌در
دیمش بونك اوزرینه مشرق ایله مغرب اراسنده مسافه نه‌قدردر دیدکلرنده
کونشك برکونلك مسافه‌سیدر بیوردیلر اماکی شوسؤاللر ایمان امتحانی
اولسون ایستر حقیقی اولسون هرحالده سائلی مسکت درشمشدر اما بسط
وتمهید اولنان شو ایکی وجه عقل مکتسبده اجتماع ایدرسه یعنی فرط ذکا
وجودت حدس . سلامت قریحه . طول تجارب مرور زمان وکثرة اختبار
سببیله عقلك تماسیده انضمام ایدرسه اکا عقل کاملی . صاحبنه‌ده سائل کامل
فاضل بالاستحقاق دینور حتی حضور پیغمبریده بر کسنه حقنده (اصحاب)
خیر ایله ثنده بولندقلرنده رسالتپناه افندمز عقلی نصلدر بیورمشلر بوکا

قرشو اصحاب . شويله عبادتى . بويله اخلاقى. شويله فضائل و آدابى واردر ديه
صايوب دوكدكلرنده بنه. عقلى نصلدر بيورمشلر اصحاب. حيرت ايدرك
يارسول الله بز ممدوحك عبادات وطاعاتنى تعداد ايديورز سز . عقلندن سؤال
بيوريورسكز. حكمتنى اكلامدق ديدكلرنده بيورركه احمق عابد . جهلى سببيله
فاسقك فسقندن بيوك فنالقلره چاربيلير: انسانلر ربنه عقلى مقدارنجه
كسب قرب ايدرلر .

عقل مكتسبك ازدياد وتناهيسى انسان ايچون فضيلت وموجب مسرتميدر
يوخسه حقنده موجب نفرت و بلاى مستلزم الكاتميدر علماى كرام . بونقطه‌ده
اختلاف ايتمشلردر انلردن بركروه، خيره رزيلتين اره‌سنده حد متوسط اولديغى
كبى فضائلدن هر بر (فضيلت) ده هرايكى خصلت ناقصه‌نك آره‌سنده برخصلة
متوسطه‌در عقلك تناهى وازديادى تقديرنده حاق وسطى نچوب حد فضيلتدن
چيقاجغى بديهى اولمغله ازدياد وتناهيسنه هيچ بروجهله فضيلت ديه‌ميز ديمشلر
حكما . اسكندره ، اى پادشاه هر ايشكده اعتداله رعايت ايله زيرا زياده عيب، نقصان
ايسه عجزدر ديه‌رك اجراى نصيحت ايتمشلردر صاحب الشريعة المطهره افنديمز
ايشلرك خيرليسى اورته حالده اولانيدر معناسنده اولان (خير الامور اوسطها)
حديث شريفيله ارشاد امت بيورمشلردر حضرت على كرم الله وجهه امورك خيرليسى
اورته‌سيدر چونكه اولده ، آخرده ، هرايكيسنك مرجعى وسطدر ديدى .

قال الشاعر

(لاتذهبن فى الامور فرطاً : لاتسئلن ان سئلت شططا :: وكن من الناس جميعاً وسطاً)

مآلى

امورکده افراط وکسندن برشى ايستدکده الحاح وابرامده تجاوز طرفنه
كيتمه كافۀ ناس ايچنده اورته حالى ادم اول .

بونلر عقل مكتسبك ازديادينك منافئ فضيلت اولديغنه برده شويله دليل
كتيرديلر ديديلركه عقلك زياده‌سى صاحبنى مكر، حيل، دها ودسائسه سوق واغرا

ایدر بوایسه مذموم، صاحبیده ملومدر (باقسه‌ك أ) (عمر بن الخطاب) ابوموسی۔
الاشعری‌یه زیادك والیلکدن عزلنی امر ایتدیکنده (زیاد) حضرت عمره یاخیانه
سبب عزلم . یکا بر جهتدن وقوعبولان حدتکزمی . یوخسه بیت‌المال مسلمینه
خیانتمی دیه صوردقده هیچ برشیدن دکل بلکه سنك عقلك . دها . مرتبه‌سنده
پارلاق ومزداد اولدیغندن سنك کبی برداهی‌یی ناس اوزرینه بربار کران تحمیل
ایتمش اوله‌جغمدن خوفمدندر جائزکه.طغیان عقلکله. ایده‌جکك ظلم بکا راجع اولور
دیدی. انکچون افراط عقل جسدایچون مضردر سوزی . قدیماً سویلنیر بعض
حکما. سبیل رشاد ومنهج سداده دلالت ایده‌جك عقل سکا کافیدر دیدی بعض
بلغاده. حوائج دنیویه واخرویه‌یه کافی اولان قلیل. سبب طغیان. موجب خذلان
اولان کثیردن خیرلیدر دیدی .

علمادن فرقهٔ دیکر فرقهٔ اولانك عکسنی بالادعا عقلك زیاده‌لکنك
آیروجه برفضیلت اولمسنه ذاهب اولمش وشوبولده استدلاله قویولمشدر فضائلك
زیاده‌لکنك مستوجب نقص ومذمت اولمسی مطلق دکل بلکه کندیسی ایچون بر
حد معین بیان اولنان فضائل محدوده‌نك طاشقین بولنمسنه منحصردر زیرا حد
معروفنی تجاوز ایدن هیچ بروقت فضیلت نامنی قزانه‌مدیغی کبی مذمته منسوب
اوله‌جغی شبهه‌سزدر قهرمانلقده . حدشجاعتی تجاوز ایدن بهادر تهورده، سخاوتك
حیز معیننی تجاوز بایدن طاسلاقده‌ دخی اسراف وتبذیره نسبت اولندیغی کبی: عقل
مکتسب ایسه هیچ بروجهله بوکا قابل تطبیق دکلدر زیرا عقل مزبورده زیاده‌لك.
امور کثیرده‌یی فرط درایت ، ظنون غالبه‌ده حسن اصابت ، ماضی واستقباله ممکن
مرتبه معرفتدن عبارتدر بوایسه کندیسنه قطعاً صفت نقص ویرلیه‌جکی کبی
فضیلت ایله توصیفمزده فرسخ فرسخ حقمز واردر بونی مؤید وناسك افضلی عقلاً
زیاده اولانیدر معناسنی مفید اولان (افضل الناس اعقلهم) کلام حکمت ارتسام
پیغمبریسی دخی روایت اولنمشدر برده . عقل هرنرده اولورسه اولسون شایان
الفتدر مآلنده‌کی (العقل حیث کان مألوف) حدیث شریفی زیادهٔ عقلك
فضیلتنی برتاندها اثبات ایتمزمی مفسرینك بعضلری (قل کل یعمل علی شاکلته)
آیتنده‌کی شاکلتی (بحسب عقله) ایله تفسیر ایتمشدرکه بوده حقیقت معروضه‌یی
کره‌کی کبی تأیید ایدر قاسم بن محمد دییورکه عرب (من لم یکن عقله اغلب خصال الخیر

عليه كان حتفه في اغلب خصال الخير عليه) ديدى . يعنى بركمسه‌نك خصائل خيريه‌سنك ، چوغى عقلى اولمزسه آنك هلاكى اويوزندندر ديمكدر (حكم منثوره‌ده) هرشى چوغالىرسه اوجوزلر لكن عقل چوغالدقجه رواج بولور قيمتى آرتار ديمشدر . بعض بلغا ديديكه عاقل عقلى يوزندن ارشاد ورأيى يوزندن امداده مقرون اولوب دائما سوزى طوغرى فعلى ممدوح اولور جاهل ايسه جهلى يوزندن اغوا : هواسى طرفندن معصيته . سوق واغرا اولنوب سوزى سقيم فعلى ذميمدر ابن انكاك بكا پدرينك آتيده‌كى شعرينى اوقودى .

شعر

من لم يكن اكثره عقله   اهلكه اكثر مافيه

مآلى

(بركمسه‌نك وجودنده اكثر اولان عقلى دكلسه آنك هلاكى كندنده اكثر اولان شى يوزندندر)

اما قول اول طرفدارانك دلائلنده درميان اولنان حيل ودسائس : مكرو وساوس بزم عندمزده‌دخى مذمومدر . چونكه بونلرك صاحبى . عقلنك فضله‌سنى شره صرف ايتديده مستوجب مذمت اولدى . خيره صرف ايديدى بالعكس . شايان مدح وستايش اولوردى . مغيرة بن سفيان . حضرت عمرى . شويله ثنا ايدييور والله عمر . كمسه‌يه خدعه ايتمكدن افضل يعنى مبرا وكنديسنه خدعه اولنمقدن اعقل يعنى معرادر ديدى حضرت عمر كنديسنى شويله وصف ايدييور بن حيله‌كار دكلم حيله‌كارلرك دام تزويرينه دوشنلردنده دكلم .

علماى كرام (زياد) وآنك نظائرى . عقلنك فضله‌سنى شره صرف ايدن كمسه‌لرك عاقل تسميه اولنوب اولنه‌ميه‌جغنده اختلاف ايله . دلائل قويه سرد ايتديلر برفرقه‌سى ديديكه دكلى كه بونلرده نعمت عقل واردر بن بونلره عاقل ديمكدن چكنمه‌م : ديكر فرقه ديديلر كه خير ايله دين . موجبات عقلدن اولديغى جهتله

دکلیکه بونلر مقتضای عقلله عمل ایتمیوب جانب شره پویان اولدیلر . بن بونلره عاقل اسمنی چوق کورورم : دیهجکم برشیوارایسه صاحب رویت . مالك فکردن عبارتدر . آنکچون بعض عقلا . عاقل اللهك امرونهیینیدوشونن کسهدر دیمشدر حتی علمای شافعیه دییورلرکه برکسه . مالمك ثلثنی انسانلرك اك زیاده عقللیسنه وصیت ایلدم دیسه اشبو وصیت . زاهد ومتقیلره مصروفدر زیرا عقله مطیع ومنقاد اولوب امله الدائمیان ومتهیٔ یوم التناداولان انجق بوزمرهٔ ناجیهٔ زهاددر لقمان بن عامر . ابوالدرداء حضرتلرندن روایت ایدییورکه مسند پیرای کرسیٔ رسالت افندمز . ابوعامره خطاباً (یاعویمر ازددعقلاً تزددمن ربكقرباً وعزا) یعنی یاعویمر عقلکی زیاده ایتمکه چالشکه ربکه قریب اولاسین بیوردیلر (بن) (ابوعامر) انام بابام سکا فدا اولسون یارسول‌الله عقلمی نصل زیادهایدهیم دیدیکیمده (اجتنب محارم‌الله وادفرائض اللهتکن عاقلاثم تنفل بصالحات اعمال تزدد فی‌الدنیا عقلاً وتزدد من ربك قرباً وعزاً) یعنی حرامدن اجتناب . فرائض الهیهیی ادایه شتاب ایتکه . عاقل اولهسین . صکره اعمال صالحهایله نوافله دوام ایتکه دنیادهعقلك وربکه قربك زیادهلشسك دارینده عزیز اولهسین بیوردی (بعض ادبا) حضرت علی‌یه منسوب اولان اشعار آتیهیی بکا اوقودی .

ان المکارم اخلاق مطهرة — فالعقل اولها والدین ثانیها

والعلم ثالثهاوالحلم رابعها، والجود خامسهاوالعرف سادسها، والشکر تاسعهاواللین عاشرها

والنفس تعلم انی لااصدقها — ولست ارشد الا حین اعصیها
والعین تعلم من عینی محدثها — من کاد من حزبه اومن اعادیها
عیناك قددلتاعینای منك علی — اشیاء لولاها ما کنت تبدیها

مآلی

مکارم انسانیه، برطاقم اخلاق معدودهٔ مطهرهدر (١) عقل (٢) دین (٣)علم (٤) حلم (٥) جود (٦) ایولك ایتمك (٧) اقربایه احسان (٨)صبر (٩) شکر (١٠) خلقه یومشاق معامله : نفسم یقیناً بیلیرکه بن انی اغراٴتنده اصلا تصدیق ایتمم

رشدوسدادمی . اکا مخلفتدن بشقه بر پرده‌ارامم . ذاتاً انسانك كوزی . قونوشدیغی آدمك دوست ویادشمن اولدیغنی طانیر. سنك كوزلرك . بنم كوزلریمه . برطاقم سرائر قلبیه كوستركه كندیكه قالسه . ممكن دكل اظهار ایلمزدك .

معلوم اوله كه عقل مكتسبك عقل غریزیدن انفكاكی یكه برشخصده مكتسب موجود . غریزینك مفقود . اولمه‌سیدر اصلا جائزدكلدر چونكه . عقل مكتسب عقل غریزینك نتیجه‌سی اولمقله برشیئك نتیجه‌سی ایســه اوشیدن آیریله‌میه‌جغی بالبداهه ثابتدر. اما غریزینك مكتسبدن انفكاكی كه برشخصده غریزی بولنوب مكتسب مفقوداولمقدر جائزدر . صاحبیده هرفضیلتدن محروم ، هردرلو رذالته محكوم برذات بحت اولمق اوزره طانمشدر. ناخدای سفینهٔ شریعت افندمز. احمق، طپراق دسی كبیدر یمایی. تعمیری . قبول ایتمز مألنده (الاحمق كالفخار لا یرقع ولا یشعب) بیوردیلر. دیكرحدیثده. احمق : اللهنك الڭ زیاده سومدیكی كمسه‌درچونكه انی. اشیانك الڭ قیمتداری اولان عقل كبی برنعمت عظمادن محروم ایتمشــدر مألنــده ، (الاحمق ابغض خلق الله الیه اذحرمه اعزالاشیاء علیه) بیورمشــلردر بعض حكما ، عقله احتیاج. ماله احتیاجدن چركیندر. بعض بلغاده . جاهلك دولتی عاقلك مدار عبرتیدر دیدیلر . ملوك ایرانیه‌دن نوشروان ایله وزیری بزر جمهر ارهسنده محاورهٔ آتیه جریان ایلدی (ن) انســان ایچون الڭ خیرلی شی ندر (بزرجمهر) معیشتی تأمینه كافی . عقلدر (ن) اوبولنمزسه (بز) عیبنی اورته‌جك اخوان واحبا (ن) اوده بولنمزایسه (بز) ناسی كندینه جلب ایده‌جك مال (ن) اوده اولمزسه (بز) لسان ساكت. قلب صابر (ن) اوده اولمزسه (بز) خانمان سوندیرن موته انتظار ایتمكدر ، ارد شیرین بابك دیدیكه عقل . ایكی نوعدر بری عقل مطبوع . دیكری مسموع . بونلرك بریسنك بولندیغنده دیكری بولنمزسه هیچ برفائده‌سی كوریلمز : ارد شیرك بوسوزینی بعض شعرا شونظمیله افاده ایلدی .

رأیت العقل نوعین   فمطبوع ومسموع   ولا ینفع مسموع
اذا لم یك مطبوع   كما لا تنفع الشمس   وضوء العین ممنوع

مألی

بن عقلی ایكی نوع بولدم بری مســموع یعنی . تجربی ومكتسب اوله‌جق

دیکری مطبوع یعنی عقل غریزی. کوز ضیای بصریدن محروم اولدقده ، کونشك ضیاسی رؤیت اشیاده کافی ونافع اولمدیغی کبی . عقل مطبوعك (غریزینك) بولنمدیغی موقعده . عقل مسموع . ایشه یارامز ، بعض عقلا عاقلی . جامع الفضائل احمقیده موردالرذائل اولمق اوزره شویله توصیف ایلدی (عاقل) سودیکی کسه حقنده امداد ونصرتنی ابذال . دشمنلك ایتمك ایستدکده کندی قدرینی ظلم کبی شناعتدن . بالا کورەرك دوستنی عقلیله مسعود وبختیار . دشمنی دخی عدلیله خجیل وشرمسار ایدر ، برکسه‌یه احسانده بولنسه . مقابلنده شکر بکله‌مز کندینه کوتولك ایدلسه. یا برطاقم . اسباب عذر ملاحظه. یاخود عفو وصفحله معامله ایدر . ایشته عاقل بویله‌در . احمق ایسه هم ضال همده مضلدر انسیت ایچون کندینه یاقلاشلسه کبرلنور ، کندن قاچلسه کدرلنیر ، استنطاق اولنسه تخلف. حالنه ترك ایدلسه تکلف ایدر . آنکله اوطورمق موجب حقارت، اوکا اویوب غوغا ایتمك مستلزم محنت . قونوشمق. مجلسنده بولنمق مورث عیب و شین. دوستلغی منتج ضیروکین، مقاربه‌سی . عمای قلبی. مقارتنی. شقای ابدیدر . حتی ملوك فرس شخص عاقله غضب ایتدکلرنده . بر جاهل ایله بریرده حبس وبونی بیوك جزا صایارلردی .

احمق. کوتولك ایدرده . احسان ایتدی ظنیله . شکر ایله قرشولق استر ایولك ایدر. کوتولك ایتدی ظنیله استعفای قصورده بولنور. احمقلرك مساویسی انقضا . عیوبی انتهایی قبول ایتمز. غایه‌سنه وارلدی ظن اولنان فنالغنك. کوزلجه تدقیق اولنسه اوته‌سنده آندن بیوك آندن آلچق آندن مهلك آندن آجی برفنالغی دها سرنمای فضاحت اولور (سبحان الله) احمقلرك احوالندن اولو الابصار ایچون نقدر عبرت. معتبرین ایچون نقدر منفعت واردر (احنف بن قیس) دیدیکه احمق هرشیٔ ازبرنده ضبط ایدر. بری طرفدن کندی نفسنی درحال اونوتور . بعض بلغا دیدیکه دنیانك جاهله اقبالی تصادف واتفاقی . عاقلدن ادباری ایسه عقلی یوزندن استحقاقیدر شوحالده جهل سببیله اقباله نائلیتك. جهله رغبتکی جلب. عقل سببیله مطالبدن مهجوریتك عقلدن نفرتکی ایجاب ایتمسون . چونکه جاهلك دولتی ممکناتدن ایسه عاقلك دولتی بهمه‌حال واجباندندر. برشیئك امکان ذاتیسی ایله وجوب عرضیسی

یکسان اولەمز . بردە وارکە جاهلك دولتی وطنندن جدا دوشوب دائما عود وانتقالی آرزو ایدن غریب بی نوا . عاقلك دولتی ایسە هیچ مفارقتە رضا کوسترمین خصم واقربا کیدر اویلە ایسە . کشی. عقلسز نائل اولدیغی حالت جلیلە، فضیلتسز احراز ایتدیکی رتبهٔ رفیعەیە باقوبدە فرحناك اولمەسون زیرا جهل. انی نعمتندن تیز. جدا دوشوروب منصبندن ابرا ایدردە ، رتبهٔ دنیە وقیمت اصلیهٔ ردیەسنە فیرلاتوب آتیویرر. هم نصل. هرعیبی اعین ناسدە تظاهر. ذنوبی تکاثر ایدوب. طالقاوقلری مذمتندە. دوستلری عداوتندە بولندیغی حالدە (نعوذ بالله من الادبار) ای ارباب فضیلت معلومکز اولسونکە شخص عاقلك فضائلنك انتشاری نسبتند . شخص جاهلك رذائلی اشتهار ایدردە ایچندە بولندیغی عصردە ، رذیل وبدنام اولدیغی کبی اخلافەدە ماجراسی داستان وکندوسیلە ضرب مثل اولنور. ایشتە عرض ایدەجکم حکایە. بوفکری نصل تأیید ایتدیکنی شمدی اکلارسکز (عطا بن جابر) روایت ایدییورکە بنی اسرائیل ایچندە. حمقلە متصف بر آدم . مالك اولدیغی مرکبنی اوتلادیرکن. خالقنە عبادت نیتیلە اوللی غالبا . جناب حقە شویلە برمناجاتدە بولنور یارب بنم حمارم کبی سنکدە برحمارك اولسە ایدی. هرایکیسنە برابر. یم ویرردم دیەرك دریادللکدە بولنمق ایستدیکنی . طویان اوزمانك نبیسی شو احمق حریفك تأدیب واصلاحنی قورمش ایسەدە . جناب حق. بن هرکسی. عقلی مقدارنجە مثاب ومأجور ایدرم کلام وحیسیلە نبی مذبوری فکرندن منع بیورمشدر حضرت معاویەنك امر حکومتندە استخدام ایلدیکی کاب قبلەسندن برینك مجلسندە . مجوس ملتیتك اعتقاداتندن بحث آچیلدقدە. کاتب مزبور غیرتە کلەرك: الله مجوسە لعنت ایتسون انالرینی نکاح ایدییورلر. والله. بکا بیك درهم مقابلندە . بوفعلی تکلیف ایتسەلر یاپمام دیەرك کویا ابراز حمیت ایلدیکی. معاویەیەواصل اولنجە. اللهدن بولاسی. عجبا براز دها ویرلسە یاپەجقمی دیر ودرحال عزل ایدر .

مشاهیر حمقادن. ربیع العامری یمامە قطعەسندە والی تعیین اولندقدە . مزبورك ایلك اجراآتی بوغوشورکن کبرن برکلبك قصاصی صورتیلە باشلار. شعرادن بریسی بو کیفیتی نظماً شویلە استهزا ایدر .

شهدت بان اللهه حقاً لقائه　　　وان الربيع العامری رقیع
اقادلنـا كلباً ولم يدع　　　دماء كلاب المسلمين يضيع

مألی

بن حشر جسمانی وقوعبولوب جناب حقه ملاقات اولنه جغنه . وربيع عامرينك شبهه سز احمق اولديغنه شهادت ایدرم . حريف حماقت اليف، كلبی . كلب مقابلنده قصاص ایدوب كلاب مسلمينك قاننی بيله ضايعنه راضی اولمدی نره ده قالدی انسان .

افندم . جهلك عيوبنه غايت . حمقانك جمعيت بشريه يه ايقاع ايتدكاری مضراته نهايت يوقدر ، شعرادن برذات . شو بيتله بو حقيقتی كوياد ر .

لكل داء دواء يستطاب به　　　الا الحماقة اعيت من يدواويها

مألی

هر مرضك بردواسی وار ايسـه ده حماقت . مداواته چاليشانی عاجز براقير برمرض مزمندر (نعوذ بالله منها) .

للمترجم .

حكمت واصول كتابلرنده عقلك شـويله بر تقسيمنه دها تصادف اولنور عقل هيولانی ، عقل بالملكه . عقل بالفعل . عقل مستفاد . چونكه نفس ناطقه يه مبدأ فطرتده علوم وادراكاتدن خالی لكن انلره اسـتعداد ايله متصف اولمق اعتباريله . عقل هيولانی دينور . اشبو استعداد . چوجغك كتابته استعدادی منزله سـنده در . بوندنصكره نفس ناطقه ضرورياتی . بالفعل ادراك ايدوب اندن نظرياتك حصـولنه اسـتعداد ايله متصف اولمق اعتبـاريله عقل بالملكه دينور اشبو استعداد ايسـه شخص امينك تعلم كتابته اسـتعدادی منزله سـنده در بوندنصكره . نظرياتی ادراك ايدوب . ايستديكی زمانده كسب جديد زحمتنه دوچار اولمقسزين استحضاره قدرت بالفعل ايله متصف اولمق اعتباريله عقل بالفعل دينور بوده . كتابته قدرتی اولوب بالفعل يازميان وايستديكی زمان يازه بيلمك اقتدارنده

بولنان كمسه‌نك استعدادی منزله‌سنده‌در نظریات . نفس ناطقه‌نك پیش ادراکنده دائما حاضره ومشـاهد اولمق اعتباریله عقل مستفاد دینور بوده . بالفعل كاتبك یازی ایله اشتغالی منزله‌سنده‌در .

مثنوی

تاچه عالمهاست در سودای عقل | تاچه با پهناست این دریای عقل
صورت ما اندرین بحر عـذاب | می‌دود چون کاسه‌ها بر روی آب
تا نشـد پر برسر دریا چو طشت | چونکه پر شد طشت دروی غرق کشت
عقل پنهانسـت وظاهر عالمی | صـورت ماموج یا ازوی نمی

عقل حقنده . دها زیاده تفصیلات آرایانلر . ابن جوزینك منهاج القاصدین صدرای شیرازینك . اسـفار اربعه . غزالینك احیا نام كتابلرینه مراجعت بیورسونلر . انتهی كلام المترجم .

فصل فی الهوی

اماهوا دیدیكمز هرخیره مانع ، عقله ضد ومدافعدر چونكه اخلاق رذیله‌یی انتاج . وافعال فضیحه‌یی اظهار وابراج . ابدرك مروة پرده‌سنی ییرتماغه چالیشیر عقل ایسه بوكا قطعیاً راضی اولمز عقل . جانب رشد واستقامتی كوستررهو . شر ومعاصی‌یه سلوك ایچون كافهٔ مداخلی آچار (عبدالله بن عباس) هوی : اللهدن بشقه معبود باطلدر دیوب ﴿ افرأیت من اتخذ الهه هواه ﴾ آیهٔ جلیله‌سنی اوقودی مفسریندن (عكرمه) آیهٔ جلیلهٔ آتیه‌یی شویله تفسیر ایدییور ﴿ولكنكم فتنتم انفسكم﴾ یعنی بالشهوات ﴿ وتربصتم ﴾ یعنی باالتوبه ﴿ وارتبتم ﴾ یعنی فی امرالله ﴿وغرتكم الامانی ﴾ یعنی بالتسویف ﴿ حتی جاء امرالله ﴾ یعنی بالموت ﴿وغركم بالله الغرور﴾ یعنی الشیطان: ادیب دیستان اسرارلولاك. علیه افضل الصلاة مادام النجوم والافلاك افندمزدن روایت اولندیكه ﴿ طاعة الشهوات داء وعصیانها دواء ﴾ یعنی شهوات عظیم بر مرض. اكا مخالفت. دوادر بیوردیلر (عمر بن الخطاب) شو آزغین نفسكزی

شهواتندن كيرو آليك. زيرا او. برمنظره يه مالكدركه. غايتله شره مائل اولديغى يك نظرده اكلاشيلير. حقى آغير. ومنكر باطلى خفيف ودلبذير كورير خطالرى ترك. توبه ايله معالجه يه چالشمقدن خيرليدر. چوق نظره واردركه تخم شهوات اكر. آز برزمانلق شهوة. حزن طويل كتيرير ديدى حضرت على كرم الله وجهه بن سزك ايكى شيئكزدن قورقارم برى هوا و آرزوكزه اتباع. بريسيده طول امل هوايه اتباع. انسانى حقدن چويرر. طول امل. آخرتى اونوتديرر. اصل قورقولمغه شايانده شوايكى حالدر بيورديلر (شعبى) ديدى كه (هوايه) هوا تسميه سى صاحبنى دركهٔ سفلايه اسقاط ايتديكندندر بر (اعرابى) هوى هوان ومذلتدر لكن اسمى غلط اوله رق اسـقاط نون ايله سويلنير ديدى برشـاعر اعرابينك شو سوزينى آلوب شويله نظم ايتمشدر .

ان الهوان هوالهوى قلب اسمه　　　فاذاهويت فقد لقيت هوانا

حكم منثوره ده ديندى كه هواسنه انقياد كوسترن. كندى دشمننك دست خسارينه هر بر آمال ومقاصدينى تسليم ايتمك كبى خطاده بولنور .بعض حكما (عقل) امين دوست، هواده مجبور الانقياد دشمندر ديمش. بعض بلغاده ناسك افضلى هواسنه عصيان ايدن ايسه . دنيـاسنى ترك ايدن هرحالده بوندن افضـلدر ديمشدر (هشام بن عبدالملك)

اذا انت لم تعص الهوى　　　قادك الهوى الى كل مافيه عليك مقال

بيتنى نه كوزل سويله مشدر .

مآلى

سن هوا كه عصيان ايتميه رك. اتبـاع ايده جك اولورسه ك . زمام اراده كى طوتوب حقكده هردرلو اعتراضه. كفتكويه. ميدان آچه جق يرلره كتورر .

قال الشاعر

اذامارأيت العقل يقتادالهوى　　　فقد ثكلتك عند ذاك ثواكله

وقداشمت الاعداء جهلاً بنفسه   وقد وجدت فيه مقالاً عواذله
ومايردع النفس اللجوج عن الهوى   من الناس الاحازم الرأى كامله

مآلی

کشی‌یی هواسنه اویمش کوررسه‌ك امین اول‌که هلاك اولورده . باش اوجنده اناسی ومتعلقاتی. مرثیه‌خوان اوله‌رق آغلار. دشمنلریده جهل وغواتی سببیله کندیسنی کولدیرر لوم وتقبیح ایدنلر حقنده بیك درلو سرمایهٔ مذمت بولورلر نفس عنودی هواسندن چویرمك هرکسك کاری دکل. بلکه اومردانه حرکت احوالنده . حزم واحتیاطی درپیش ایدن کامللرك شعاریدر.

وقتاکه‌هوای نفسانی غالب سبیل مهالکه ورودی جالب اولدیسه مکر وحیله‌سنی. وبادرهٔ سطوتنی. اسباب غفلتنی. ضبط وملاحظه‌وهرآن ترصد ومطالعه ایچون بررقیب مجاهد تعیيننه لزوم تعین ایدنجه عقل کبی غیور برمترصدك عهدهٔ ترصدینه اشبو مأموریت تودیع اولندی، چونکه هوا. برسلطان ذی‌الشکیمه‌درکه قوة وشوکتی سایه‌سنده اجرا ایده‌جکی مکر وحیل ودسائس ظالمانه‌یی، صورت خفیه‌ده. ترتیب ایدرك غافل طاورانان صاحبنی بهمه حال مغلوب ایده‌جکی محقق اولمغله اشبو تودیع، پك زیاده موافق حکمت کورلمشدر. هوانك عاقله. صورت غلبه‌سی وحکمنك اجراسنه کیفیت اجباری. بالادن استنباط اولندیغی وجهله انجق ایکی طریقك بریله پذیرای حصول اولیور بری قوت سلطنتی. دیکری خفیاً اجرای شیطنتی . وجه اولك اسبابی . زواللی عاقلك شهوات ایله مقهور اولان عقلنی. قبح وشناعتنی بعضاً بیلدیکی حالده دفعندن عاجز وکلیل. منعندن ضعیف وعلیل براقان برالای شهوات نفسانیه‌نك قلعهٔ وجودینه اسقیلا ومترصد بولنان عقل اوزرینه حکم غالباته‌سنك انفاذ واجراسنی اجباره مهیا وبویولده دواعینك . اجرای تسهیلات ایچون چوقچه بولنمسیدر . هوانك . بویولده‌کی غلبه‌سی اختیارلرده‌دخی بولنه‌بیلیرسه‌ده . کنجلرده اکثریت تشکیل ایدر چونکه انلرده شهواتك مسلم اولان قوتی ودواعینك کثرتی . کندیلرینه تسلیط اولنان هوانك

سلطنتنه دها زياده يردم ايده‌جكی طبيعيدر كروه شبان . اكثريا شو مغلوبيتلرينه عذر اولمق اوزره . كنجلكلرينی . ايلری يه سوررلر . مقبولمی . هيهات .

شعر

كل يرى ان الشباب له   فی كل مبلغ لذة عذر

مألی

هركس لذائذ جسمانيه‌سنك اجراسنده كنجلكنی مدارمعذرت ظن ايديور . نه (واهی فكر)

هوانك قوۀ معروضه‌سندن طولاييدركه . بعض حكما ، هواء برپادشاه جبار ومتسلط غداردر . وبعض بلغاده هوا ظالم . عدل ايسه . مألوف وملايمدر ديديلر بومعنايی مؤيد اوله‌رق بعض شعرا شوبيتلری نظم ايتدی .

شعر

ياعاقلاً اردی الهوی عقله   مالك قدسدت عليك الامور
اتجعل العقل اسير الهوی   وانما العقل عليه امير

مألی

ای عقلنی . هواسی اهلاك ايدن بيچاره عاقل ، سكا نه اولديكه ابواب توفيق امور . اوزريكه باغلاندی قالدی . عقلك . هوا اوزرينه قومانداسی موافق حكمت ايكن . او منبع حريتی هوايه اسير ايتدك .

امدی ای شخص عاقل هوانك عرض اولونديغی وجهله غلبه‌سنه قارشو مدافعه ايدرك طريق هدايته سوق واغرا ايتمك ايستديكنده . اولاً عقلكی معيتكه معين ارقداش . اتخاذ ايدوب او آزغين . واوجادۀ استقامتدن طاشقين اولان نفسكه قرشو بليغ نطقلرله اجرای نصايحه اهتمام . وبو ميانده هوايه

اتباعنك عاقبتنده ترتب ایده‌جك ضررك شدتی ونهایتنده درکار اولان وخامتی وبو وادیده پویان اولدقجه وزرو وبالك کثرتی درپیش ایدوب سبیل سلامتی کوستره‌رك . کندینه رام ایتمکه چالشمه‌لیسك وجملهٔ معروضاتکدن بریسیده جنتك اطرافی . نفسك خوشنه کیتمیان شیلر . جهنمك اطرافیده . نفسك خوشلاندیغی شهوات ایله محاط ومحدودر مألنده بولنان (حفت الجنة بالمکاره وحفت النار بالشهوات) حدیث شریفیله . جناب ساقئ کوثرك . اوزریکزه شهواتك قوماندان اولمه‌سندن صاقینك . زیرا انك دتیاده بخش ایتدیکی نتیجه مذمت . آخرتده‌ده وخامتدر . نطق عالیلری اولسون . باقدککه . مواعظك ناطق بولندیغی تحذیر وتخویف ایله نفسك . رام اولمق احتمالی یوقدر . شویله برتدبیر احتیاطکارانه‌دن دخی چکنمه . نفسك آرزو ایتدیکی شیلردن بالکلیه طمعنی کسمه‌یوب بلکه بوکون یارین اسعاف ایده‌جکم دیه‌رك رغبتله رهبت آراسنده برزمان اویالامغه چالش . چونکه خوف ورجا حاللری نفس اوزرنده طوپلاندقده ذل وانقیاد کوستردیکی مجرب احوالدندر آنك ایچون (ابن السماك) دییورکه ای عاقل . هواکه مسوف . عقلکه مسعف . اول . یعنی هوانك تکالفنی بوکونه یارینه حواله ایده‌رك تأخیر . عقلك مطالبنی اسعافه ایسه درحال ساقکی تشمیر ایله عاقبتی وخیم اولان شیلری نظر دقتدن کچیرده آنلردن قاچنمه‌یه نفسکی آلشدر زیرا آنی هواسیله . صالیویرمك مرض مهلك . مشتهیاتندن محروم ایتمك . دوای عظیمدر .

امدی مرض مهلکدن قورقدیغك کبی . علاج استعمالنه‌ده صبر ومتانت کوسترمك . لازمدر . بوبابده شوشعر نه کوزلدر .

شعر

صبرت علی الایام حتی تولت	والزمت نفسی صبرها فاستمرت
وماالنفس الاحیث یجعلها الفتی	فان اطمعت تاقت والا تسلت

مألی

حوادث ایامه صبرایتدم عمرم کچدی ، نفسمه . زمانك آجی وقعه‌لرینه صبری

یوكله‌دم . اكاده آلشدی ، نفسی قوللاتمق . كشینك كندی النده‌در . اومدیغنی ویررسك آزار . ویرمزسه‌ك مطلوبندن صوغور كیدر .

امدی كیفیت معروضه اوزرینه بردرس تأدیب ویربلوب عاقبتك وخامتنی وتكلیف ودعوت اولنان طریقك سلامتنی تفرس ایدن نفس ایچون . عقلك پنجهٔ قهری آلتنده مقهور اولمقدن بشقه كریزگاه بولنه‌مز ایشی بومركزه ایصال ایدن عاقل . خالق نظرنده نائل حظ اوفی . مخلوق نظرنده‌ده مظهر حسن ثنا اولور كه عاقل حقیقی ایچونده بوندن بیوك مكافات تصور اولنمز ،

قال الله تعالی ﴿ واما من خاف مقام ربه ونهی النفس عن الهوی فان الجنة هی المأوی ﴾ (مأل جلیلی) اول كسه كه حضور الهیده برای محاسبه قیامنده قورقوب نفسنی آرزولرندن منع ایتدی . انك مسكن ومأواسی انجق جنتدر ایشته شو آیت جلیله . مكافات معروضه‌یه برهان جلیلدر آنكچون (حسن بصری) جهادك افضلی . جهاد هوادر دیدی (بعض حكماده) شرفلرك الكبیوكی . ملك الهوادن . دامن چین استغنا اولمقدر (بعض بلغاده) ناسك خیرلیسی شهوتی فكرندن چیقاروب جناب حقه طاعت یولنده هوایه عصیان ایتمكدر دیمشدر ادبادن برذات . شهوتی اولدیرن . مروتی احیا ایتمش اولور دیدی . بلاغتله مشهور برذات . مخلوقاتی شویله تقسیم ایدییور . جناب حق ملائكه‌یی شهوتدن مبرا عقل صرف . بهائمده . عقلدن معرا . شهوت محضه . بنی آدمیده هر ایكیسندن مركب اوله‌رق خلق وایجاد بیوردی امدی عقلی شهوتنه غالب اولان كسه‌لر ملائكدن خیرلی . عكسنه مظهر دوشنلر ایسه بهائمدن شرلیدر (للمترجم) اشبو تقسیم برحدیث شریف مألیدر كه جلال الدین رومی حضرتلری مثنویده شویله ترجمه ایدییور .

مثنوی

درحدیث آمد كه یزدان مجید	خلق عالمرا سه گونه آفرید
یك گروهرا جمله عقل وعلم وجود	آن فرشتهست اونداند جز سجود
نیست اندرعنصرش حرص وهوا	نور مطلق زنده ازعشق وهوا
یك گروه دیگر از دانش تهی	همچو حیوان ازعلف در فربهی

او نداند جزز اصبطل وعلف　　ازشقاوت غافلست واز شرف
این سوم هست آدمی زادوبشر　　از فرشته نیم اونیمیش خر
نیم خرخود مائلی سفلی بود　　نیم دیکر مائل عقلی بود

(بعض حکمایه . ناسك اك قهرمانی ومجاهداتنده احراز ظفر ایدن پهلوانی) کیمدر دیو صورلدقده . خالقك طاعتی یولنده نفسیله چارپیشان وخواطر هوائیه‌نك قلبی اوزرینه هجومنده متبصر ویقظان اولان مرد غیوردر جوابنده بولنمشدر (شعرادن بعضیسی دیدیکه) .

شعر

قدیدرك الحازم ذوالرأی المنی　　بطاعة الحزم وعصیان الهوی

مآلی

امورنده احتیاط اوزره حرکت ایدن کسه مقاصدینه حزم واحتیاطه رعایت . هواسنه عصیان ومخالفت سایه‌سنده واصل اولور .

هوانك عقل اوزرینه غلبه‌سنك وجه ثانیسی. مکروحیله سنی کیزلیه‌رك وعقله قرشو. افعالنی تزیین ایده‌رك چرکینی کوزل. ضرری منفعت صورتنده کوسترمسیله حاصلدر بوکاده سبب . ایکی شیئك بریدر یانفسك برشیئه میلانی سببیله هوا . شیء مزبورك قبحنی اخفا نفسده شدت میلندن ناشی ذهننده کوزل تصور ایدوب وحسن ظنه قاپیله‌رق آلدانمه‌سیدر اوت نفس برشیئه شدت محبت کوستریر ایسه اوشیئك قبحنده غافل بولنور سیدالکائنات افندمز (حبك الشیء یعمی ویصم) بیورمشدرکه برشیئه محبتك اوشیئك قباحتندن سنی اعما. معایبنده صاغر ایدرده نه قبحنی کورر نه‌ده عیبنی ایشیدیرسك مآلنده بولنمشدر .

مصراع

حسن فی کل عین من نود

مألی

هر کوز . سودیکی ذاتی . کوزل کورر .

عبدالله بن ابی جعفر بن ابی طالب مقامه مناسب اولان شو ایکی بیتی نه کوزل سویلهمشدر .

شعر

ولست براء عیب ذی الود کله   ولا بعض مافیه اذا کنت راضیاً
وعین الرضا عن کل عیب کلیلة   ولکن عین السخط تبدی المساویا

مألی

بن احبابمك هر عیبنی کورمم خصوصیله بعض احوالندن خشنود اولدقده دکل هیپسنی . بعضیسنی بیله کورمم . ذاتاً خشنود کسهنك کوزی . هر عیبی کورمکدن علیل . فقط کوز ایسه هر عیبی میدانه چیقاریجیدر . ایکنجی سبب . عاقلك . خیر وشره احتمالی بولنان برشیده اشتباه ایتمسیدر شویله که عاقل . کندی ظننده طرفینده شبهه واقع اولان شیلرك دائما قولای ممدوح . کوچ طرفی مذمومدر قول باطلنه الدانوب قولای طرفنده بردرجهیه قدر طبیعی بولنان راحتنی طلب سائقهسیله اوطرفی التزام وبنم حالمه جسبان ونفس الامرده ممدوح اولان بودر دیهرك هوانك قوردیغی حیل ودسائس ومکرو وساوسی دامنه دوشر . وکندینی مخوف . وشایان حذر ومکروه ومتعسر اولان ورطهٔ هولناکه آثار محو اولور کیدر . وبوسایهده غلبهٔ هوا تحقق ایدر . آنکچون (عامر بن ضرب) هوا اویانق عقل اویقودهدر . اوسببدن . هوا عقله دائما غلبه ایده کلمشدر دیدی . سلیمان بن وهب . هوی . قوتلی . رأی ایسه منفعتلیدر دیمشدر بین العرب سویلنیر ضروب امثالدندرکه عقل . وزیر ناصح . هوی وکیل فاضحدر دینمشدر .

قال شاعر

اذا المرء اعطی نفسه کلما اشتهی   ولم ینهها تاقت الی کل باطل
وساقت الیه الاثم والعار بالذی   دعته الیه من حلاوة عاجل

مآلى

سى نفسنه هرسوديكنى ويرر ايسه شهوت وتوقانى آرتوب هرباطلى ايستميه باشلار بوسايه‌ده . عاجلك حلاوتلى اولديغنى اوكه سوره‌رك هردرلو وزر وبالى ارتكابه جرأت ويرر . (لمحرره)

عاقل ايسه‌ك اى مرد خبير اويمه هوايه   يوقسه حاضر اول برطاقم اندوه بلايه

شمدى . اشبو . ايكى سببك دفعى خصوصنده شويله تدبيرده بولنمق لازمدر بركره عاقل . دائما فكر قلبيسنى نظر عينيسنه حاكم تعيين ايدوب كوزينى محرمات ومشتهياته نظردن چويرمليدر . چونكه كوز . سفير شهوت . شهوت ايسه دواعى هوادندر قلبه كلنجه عكسنه‌در چونكه او . حقك سفيرى . اوده دواعى عقلدندر آنكچون بعض حكما . جاهلك نظرى كوزيله‌در عاقلك نظرى ايسه قلبى ايله‌در ديمشدر بودرلو معامله‌يه دوامدن صكره . سوديكى شيئك تحسينى . اشتها ايتديكنك تصويبى خصوصنده نفسنى لوم وتوبيخه باشلامليدركه . نزدنده صواب متضح حق . تظاهر ايتسونده . خطاسندن واز كچسين . ايمدى برشخص عاقل برشيده شبهه‌يه دوشوب هانكى طرفك راجح اولديغنى كسديره‌مديكى صورتده حقيقتك تظاهرى ايچون شويله برپلان طوتمليدر . نفسنك سوديكنى وامورك قولاى طرفنى ترك . سومديكى وآغر كورديكى طرفى . التزام ايتملى چونكه نفس . دائما حقدن نفرت وهوايه متابعته آلشقين اولديغندن خوش كورمديكنك حق . عكسنك باطل اولديغى كره‌كى كبى اكلاشيلير .

(عباس بن عبدالمطلب) ايكى شيده شبهه‌ده واقع اولورسه‌ك خوش كلان طرفى براقده كوچ كلان جانبى آل . كلام حكمت بيانيله حقيقت مزبوره‌يى سنجيدهٔ ميزان تحقيق ايلمشدر شو سوزك محتوى اولديغى حكمك علتى شودر نفسك شئ ثقيلك تحصيلنه مسارعتدن استنكاف وبطائت كوسترمه‌سيله شبهه اولنان صواب وتحرى اولنان حقك بو صورتله جلوه‌نماى بروز اولمسيدر (حضرت على) اعمال فكر ايدنلر بصيرتله كوررلر بيورمشدر . ايمدى اى عاقل سكا كوزل كورينان طرف نفسك قولايجه‌جق اجراسنه مسارعت . واقدام وتحصيلنه مبادرت كوستردديكى شى اولمغله زمان . تفتيش وتحريسنه وخطاسى تظاهر ايتدكده

کیرو چویرمکه مساعد اولمامق احتمالی درکار بولندیغندن بویله برامرك ظهورنده طرفکدن اجرا ایدیله‌جك تدبیر (جف القلم) نفسکه کوج کلان جهتی ترجیح وآنك صواب اولمسیله حکم ایلمکدر یوخسه ایش بیتدکدن صکره خطای واقع اصلاحی غیر قابل برشکله کیرر آنکچون بعض حکما . سندن اعراض ایدن شیلره تعرضده بولنمه دیمشدر .

شعر

الیس طلاب ماقدفات جهلاً　　وذکر المرء مالا یستطیع

مألی

کچمش برشیئی مطالبه‌ایله تحسر . وقدرت کفایت ایتمیه‌جك شیلری سویلیوب طورمق جهل . اماره‌سی دکلیدر .

بعض بلغا (هوا) واکا مقارن اولان محن دنیایی مقام تصورده شویله دیمشدر هوا . فتنه مرکبی . دنیا . محنت اویدر . ایمدی مرکب هوادن این . دنیادن یوز چویرکه غنیمت بولاسك هوا . اوکوزل اویونجاقلری (دنیا) اوعاریت بونجقلریله سنی مغبون ومغروراتمه‌سین اویون زمانی بیتر . اوعاریت اشیا . صاحبلرینه دونرده سکا . ارتکاب ایتدیکك محارم اکتساب ایتدیکك مأثم قالیر (للمترجم) .

کچر زمان ملاهی چاتار اوان ندم　　چه‌سود دردم آخر مقالهٔ چه کنم

عبدالله بن جعفر حضرتلری دییورکه مکهٔ مکرمه‌ده طواف ایدرکن شو بیتی اوقویوردم .

شعر

اهوی هوی الدین واللذات یشغلنی　　فکیف لی بهواللذات والدین

مألی

(دینمی سوییورم. لذائذ جسمانیه‌ده . خوشمه کیدییور شوایکی محبت آرہ‌سنده

حالم نعمل اوله جق بیله مم) شو بیتی طویان برقادین . دین ایله دنیا . ایکی اورتاق قادین کیدر برینه محبت . دیکرندن مفارقتی ایجاب ایدر ارتق ترجیح خصوصی سکادر . یوخسه هرایکیسنکده جمعی قابل دکلدر بیهوده امید ایتمه دیدی حقیقتده بیوك حکمت ، شانلی برنصیحت تکلم ایتدی بری چیقوب دیسه که هوا ایله شهوت ، علت ومعلول ، دلالت ومدلول جهتیله میانه‌لرنده شرکت واردر شو حالده ایکیسی بیننده فرق نه‌در . بز جواباً دیرزکه (هوا) آرا واعتقادیاته مخصوص شهوت ایسه نیل لذائه مختص اولوب نتائج هوادن اولمش وشهوة اخص . هوا اعم اولدیغی جهتیله میانه‌لرنده فن میزانجه نسبدن . عموم وخصوص مطلق بولنمشدر .

بز . جناب حقدن دواعی هوانك کندیمزدن دفعنی وهلاك یوللرندن منعنی وتوفیقنی رفیق قائد ، عقلمزی مرشد مجاهد قیلمسنی استرحام ایلرز . روایت اولندیکه جناب حق ، عیسی علیه السلامه . یا عیسی . اولا نفسکه وعظ ایتده ، بوله کلیرسه ناسه‌ده وعظ ونصیحته باشلا ، یوقسه کندی نفسکی هنوز جادهٔ صلاحه یناشدیرمه‌دن . کرسیٔ موعظه‌یه چیقمدن حیا ایت بیورمشدر .

شعرادن محمد بن کناسه اشبو وادیده شو شعرلری نظم وانشاد ایلدی .

شعر

مامن روی ادباً فلم یعمل به	ویکف عن زیغ الهوی بادیب
حتی یکون بما تعلم عاملاً	من صالح فیکون غیر معیب
ولقلما تغنی اصابة قائل	افعاله افعال غیر مصیب

مآلی

بیلدیکی شیلرله اعمال صالحه‌ده بولنوب میولات نفسانیه‌دن کندینی منع ایده‌رك اوزرندن عیبی قالدیرمدقجه ناسه ادب تعلیمنه قالقیشان غافللر ، ادیب دکلدر افعالی صواب شرعی‌یه توافق ایتمیان واعظك سوزلری هیچ کارکر تأثیر اوله‌مز .

دیکر شاعر

یا ایها الرجـل المعلم غـیره	هلا لنفسك كان ذا التعلیم
تصف الدواء لذی السقام وذی الضنی	کیما یصح به وانت سقیم
ابدأ بنفسك فانهها عن غیها	فاذا انتهت عنه فانت حکیم
فهناك تعذر ان وعظت و یقتدی	بالقول منك و یقبل التعلیم
لا تنه عن خلق وتأتی مثله	عار علیك اذا فعلت عظیم

مألی

ای بشقه‌سنه معالم دینیه تلقین ایدن واعظ . بو تعلیماتی برازده نفسکه یاپسه‌ك اولمازمی . سوزکله عمل ایتمیورسك . کویا که امراضه طوتلمش کسه‌لره اعادهٔ صحتی ایچون علاج تعریف ایدییورسکده ، بری طرفده کندك ، دها مدهشنه مبتلاسك وعظ ایده‌جکسه‌ك اولجه نفسکدن باشلا ، وانی ارتکاب مناهیدن واز کچیرمك ایچون خاشلاده کسب صلاح ایدرسـه (حقا) حکیم اطلاقنه شایان اولورسك ووعظکده معذور کوریلیرسك . دهان حکمت بیانکدن صادر اولان سـوزلره اقتدا اولنور یوقسه اخلاق ذمیمه‌دن ناسی زجر ومنع ایدوب کندك اجراسیله مشغول اولورسه‌ك اوزریکه بیوك ناموسسزلغی المش اولورسك .

حافظ شیرازی

واعظان کین جلوه در محراب و منبر میکنند	چون بخلوت میروند آن کار دیکر میکنند

حکایه اولنورکه خالد قسریـنـك صو باشیسی (طـارق) دبدبه ودارات واعوان وحشمیله کیدرکن . اثنای راهده علمادن (ابن شبرمه) یه تصادف ایدر عالم مزبور طارقك اشبو عظمتلی الایندن خوشلانمیه‌رق . دنیـا نه قدر . اهلی عندنده محبوب ایسه‌ده بن انی عن قریب زواله یتن یاز بلوطنه بکزه‌دوب قطعا میل کوسترمه‌م مآلنده‌کی شو بیتی اوقور کچر .

بيت

اراها وان كانت تحب كأنها　　سحابة صيف عن قريب تقشع

برزمان بصره (خالد) ابن شبرمه يى قاضى نصب ايدوب ، مع الافتخار قبول ايتديكنى كورن ، اوغلى ابو بكر . بابا ، طارق سكا اوغرادقده اكا قرشو اوقوديغك بيتى خاطرلارميسك ديو تعريضده بولندقده ابن شبرمه . اوغلم أنلر بابالك كبيسنى چوق بولورلر لكن پدرك انلر كبيسنى نادر بولور پدرك انلرك طاتلى حلوالرينى يدى مزين باغ وبستان ويوكسك كاشانه لرينى كوردى دوشدكلرى كرداب هوايه كنديني صاليوردى جوابنى ويرر . باق ابن شبرمه كبى داهئ زمان ، بيله منصبى قبول ايدر ايتمز كنديسنه الك يقين وبحق ذكى وفطين بولنان چوجوغى طرفندن چارچابوق نصل توبيخ وتشنيع اولندى . ارتق . بزم كبى چراكاه عالمده ابن شبرمه دن فرسخ فرسخ نفس اماره يه اطلاق عنان ايدن واجراى معاصى ايله مضطرب الجنان اولان كسه لر ايچون عيوب ناسى تفتيشى كنديلرينه وظيفه بيلن برطاقم جهلانك ديلندن ، توفيق الهى وصون سبحانى دن بشقه صيغيناجق ير وارميدر (نعوذ بالله من شر الحساد) .

باب ادب العلم

معلوم اوله كه علم راغبينك كنديسنده رغبت كوستر ديكى ، طالبنك تحصيلنده جد وسعى ايتديكى شيلرك اشرف وافضلى . كاسبينك قزانجنده حاضرله ديغى مواددك انفعيدر . زيرا علمك شرفى ، صاحبنه . ثمرهٔ منافعى ، نماى فضلى طالبنه راجعدر جناب حق (قل هل يستوى الذين يعلمون والذين لا يعلمون) قول شريف سبحانيسيله ، عالم ايله جاهل ميانه سنده موهوم اولان مساواتى نفى بيورمشدر نصل مساوى اولسون . عالمك بين الانام موقع امتياز احرازينه آلت اولان فضيلت علم . جاهلده مفقوددر ديكر برآية جليله ده (وما يعقلها الا العالمون) بيورلمش

وجاهلك اوامر الهیه‌دن هیچ بر امری عالم، زواجر صمدانیه‌دن هیچ برنهیی فاهم اولمسی نفی اولنمشدر سیدالکائنات افندمزدن مروی بولنان بر حدیثده واجب‌الوجودك. ابراهیم علیه‌السلامه. بن علیم اولدیغمدن علم ایله متصف اولانلری سورم دیه وحی ایتدیکی بیان بیوریلیور (ابوامامه) دیورکه بری عالم، دیکری عابد، ایکی ذاتك هانکیسنك افضل اولدیغی ذات رسالتپناهیدن صورلدقده، عالمك عابد اوزرینه رجحانی. نیم سزك اوزریکزه رجحانم کبیدر جوابنی اعطا بیورمشلردر .

علی بن ابی طالب. ناس بابالرینك اولادی دکل. ایشلدکاری اعمالك اولادیدر دیمش وحسب ونسب کبی شیلرك مدار رجحان اولمیوب کشی کندی هنریله افتخار ایتمك لازم اولدیغنی بیان بیورمشلردر (مصعب بن زبیر) علمی اوکرنمکه چالشکه، مالك وارسه، علمك سکا آیروجه جمال، یوغیسه، مال اولور دیدی (وعبدالملك بن مروان) چوجقلرینه وصیتی اثناسنده، یاورولرم. تعلم ایدك. شرفادن ایسه‌کز فائق الاقران اولورسکز رعایادن اولورسه‌کز حسن معیشت ایله امرار وقت ایدرسکز دیمشدر (بعض حکما) علم. تقدیره صیغمیان شرف، ادب. برمالدرکه وارسته‌ٔ خوف تلفدر. خلف ایسترسه‌ك اك افضلی علم، شرف ایسترسه‌ك اك اکلی عملدر دیدی بعض بلغا، شویله بر نصایح حکیمانه ایله مزایای علمیه‌یی تقدیر بیوریولر دیورلرکه، ای طالب. علمی تحصیل ایت. ایتکه، حین صباوت وشبابکده اقوال واعمالکی طوغرلتور. منهج استقامتده پایدار، کبرسنه واردیغکده سنی ناس اوزرینه تقدم ایله مسعود وبختیار ایدر جناب حق نظرنده فاسد عمللریکی دوزلتیر، دشمن وحسادیکی رزیل وبدنام اکری طرفلریکی پرقوام، همت واملریکی حیز حصوله چیقارمغه اهتمام ایدر .

(حضرت علی) کشینك قیمتی، یاپدیغی ایشك کوزلکی نسبتنده در بیوردیلرکه امام خلیل اشبو مضمون جلیلی شو ایکی بیتله اداده ایدییور .

شعر

لا یکون العلی مثل الدنی | لا. ولا ذوالذکاء مثل الغبی
قیمة المرء قدرما یحسن المرء | قضاء. من الامام علی

مآلی

علو همت اصحابی، همم دنیه اربابی کبی اوله‌مز. دکل بونلر، اذکیا بیله اغبیایه نسبت قبول ایتمز کشینک قیمتی ، یاپدیغی عملك کوزللکی نسبتنده در بوده امام علینک احکام عادله‌سی جمله‌سندندر .

ایشته فضیلتی . وعندالله شرف ومزیتی. یوقاریدن بری سرد اولنان فصوص اخبار نبویه. ونصوص آیات جلیله وکلمات حکمای اسلامیه ایله اثبات اولنان علمك مزیتی وقیمت معنویه‌سنی . عجبا کیم بیله‌جك. شبهه یوقکه انجق علما چونکه علمك فضلنی بیلمك علمه وابسته . اوده جهالت اربابنده بولنمدیغندن ینه اوفضیلتك تقدیری. کندیله متصف بولنان علمایه منحصر قاله‌جنی طبیعیدر.

بوحال ایسه علمك مزیتنی پارلاق برصورتله ارائه‌یه کافیدر چونکه فضیلتنی اهلندن ماعدا کمسه تقدیر ایده‌میور واونازنین دلربانك شواهد محاسنی نااهله عرض اندام ایتمیور .

جهال هوامثال. علمك شرفنی تقدیره مدار وصلت، ومیزان معرفت اولان علمدن. محروم اولدقلرندن. باشلادیلر علمك فضلنی انکار ، واهلنی ترذیل واستحقار ایتمکه ، بومسکین وبیچاردلر قوهٔ واهمه‌لرندن تخیل ایدوب دیدیلرکه بزم نفوسمزك کمال تهالکله میل واقبال ایتدیکی اموال مکتسبه ، ومزخرفات شهویه . نفس الامرده اقبال وتحصیله شایان وبواوغورده اشتغال واقتحام مزاحم بی پایان . موافق عقل واذعان ایکن کندینی بویله براشتغالدن محروم ایدنلر عندمزده عاقل صاییله‌مز . انلرده کمال اولسه ایدی بزم کبی جمع اموال وادخار نقوده دامن دره‌یان تشبث اولورلر ایدی (ابن معتز) دیدیکه عالم . جاهلی بیلیر چونکه جهل باشندن کچدی ، جاهل عالمی بیلمز چونکه علم وفضیلت کندینه مسافر اولمدی دیدی . ابن معتزك بوسوزی بیوك برحقیقتدر وبوندن طولاییدرکه. زمرهٔ جهلا. علم واهل علمدن . زاهدینك مناهیدن حذر وانصرافی، معاندینك حقائقدن میل وانحرافی کبی قاچمغه وعادتا عداوت ایتمکه باشلادیلر. البت بویله اوله‌جق، کشی بیلمدیکنك دشمنیدر ابن لنکك. بکا شو بیتلری انشا ایلدی .

شعر

جهلت فعاديت العلوم واهلها　　كذاك يعادى العلم من هو جاهله
ومن كان يهوى ان يرى متصدراً　　ويكره لاادرى أصيبت مقاتله

مأل

سن . جهالكدن طولايى . علم . واهلنه دشمنلك ايتدك . چوق كورلمز چونكه جاهل عالمه ذاتاً دشمندر . بركسه كنديني دائما كوشه نشين احترام كورمك استر وبيلمدكارينه بيلميورم ديمكى خوش كورمز ايسه امين اولكه بلاسنى بولمشدر .

بزرجمهره . علم ومالدن هانكيسى ايودر ديدكارنده . علمى ترجيح ايتمش وبوكا قرشو . مادامكه بويلهدر بزچون دائما علمانى اغنيا قپوسنده كوريبورز عكسنى هيچ برزقت بيلهميورز ديدكارند . بونك سببى . علمانك ، مالك منفعت اولديغنى بيلوب تحصيلينه قوشمهسى . اغنيا ايسه علمك دنيوى اخروى منفعت اولديغندن غافل بولنمسيدركه برنجيى . علمى سايهسنده مالك جلب منافعه مداريتنى بيلديده باب اغنيايه دوام ايلدى ايكنجى ايسه . علمك فضيلت كرانبها اولديغندن غافل بولنديغندن تحصيل علمدن عاطل وباب علمايه كلوب كيتمكدن متكاسل قالدى جوابنى ويردى بعض حكمايه صورديلركه علم ايله مال بر آدم اوزرنده جمع اولميور محيبا نهدن : ديديكه علم . عزيز . مال خسيس ، اولديغندن ايكيسى بر ذاتده جمع اولهمز .

شعر

وفى الجهل قبل الموت موت لاهله　　فاجسامهم قبل القبور قبور
وان امرأ لم يحيى بالعلم ميت　　فليس له حتى النشور نشور

مآلی

جاهللر حال حیاتلرنده اولو، بدنلری کندیلری ایچون سیار برقبردر. برکشیکه علم ایله حیات جاودانی قزانمدی. هنکامهٔ حشره قدر اویانمیه جغنه امین اول.

طلبهٔ علومدن بریسی. عصرینک مشاهیر فضلاسندن برذاتک قپوسنده ایستادهٔ احترام اولهرق شویله ندا ایدر. ای خانه صاحبلری. بکا. دیشی یورمز بدنی، نفسی خسته ایتمز برشی تصدق بیوریکز خانه صاحبی. بونک اوزرینه مقدار کافی طعام ایله بر تاچ غروشلق پاره چیقارلمسنی امر ایدر بوحالی کورن طالب: افندم. نیمسزک کلامکزه احتیاجم، طعامکزه احتیاجمدن دها زیاده‌در بکا باقکز. بن هدایت طالبی‌یم اکمک دیلنجیسی دکل دیم. عالم مزبور درحال کندیسنی ایچری یه آلهرق کافهٔ مشکلات علمیه‌سنی حل وتحقیق ایله قناعت کامله حاصل ایدر رشاد خندان وناطقه پرداز شکران اولهرق حیاتدینی اثناده شبهه‌یی ازاله ایدن عزیز. برنفسی اغنا ایده‌جک مالدن خیرلیدر. جملهٔ حکمیه‌سنی سویلر.

معلوم اوله‌که، علومک کافه‌سنده شرافت وار ایسه‌ده بعضیسنک دیکرلری اوزرینه مزیت ورجحانی غیر قابل انکار وجمیع فنون وعلومی برکیمسه‌نک احاطه واستیعابی محال بولندیغی درکاردر. بعض حکمایه. جمیع علومی کیم بیلیر دیدکلرنده کافهٔ ناس بیلیر. جوابنده بولنمشدر یعنی منفرداً برکیمسه‌ده جمیع علومک اجتماعی ممکن دکلدر بلکه تجزیء بشرده. توزیع وتقسیم طریقیله جوانه بیلیر دیمک ایستمشدر نتکم واقف اسرار غیب لاهوت، کافل سعادت اهل ناسوت افندمز صلی الله تعالی علیه وسلم «من ظن ان للعلم غایة فقد بخسه حقه ووضعه فی غیر منزلته التی وصفه الله بها حیث یقول. وما اوتیتم من العلم الا قلیلا» بیورمش وبرکیمسه علمک نهایتی اولمه‌سنی ظن ایدرسه حقنی کتم واحباط وجناب حقک «وما اوتیتم من العلم الا قلیلا» قول شریفیله وصف وتعیین بیوردیغی مرتبه‌دن اسقاط ایتمش اولور مآلده بولنمشدر. ایشته بونکچون بعض علما. بز علمی نهایته‌وارده‌م دیه اوقومایورز. اکر بویله اولسه. آنی نقصان ایله توصیف ایتمش اولورز. بلکه

هر کون جهلدن بر نبذه نقصان. علمدنده بر نبذه کسب ایقان ایدهلم فکری ایله علمه باشلادق دیمشدر. علمادن دیکر برذاتده علمده تعمق. وکثرت اشتغال سببیله تدریس ایدن کمسهلر شدتلی طائفهیه قاپیلمش طول وعرض، وسما وارضدن بخبر اولان یوزکچیلر کبیدر دیمشدر (حماده) صوردیلرکه ارتق بوعلمه طویمهجقمیسك. جوابنده. نه بیلم. وار قوتمزی صرف ایتدك. برحد معیننی بولامدق (بز) شاعرك ﴿ اذاقطعنا علماً بدا علم ﴾ دیدیکی کبی یز یعنی طاغك برینی آشلایوب کچیورز قارشرمزده برطاغ دها عرض اندام ایدییور هارون الرشید مهدیدن شوایکی بیتی روایت وانك کندی اشعاری اولمسنی ظن ایدرم. دیدی.

یانفس خوضی بحار العلم اوغوصی فالناس مابین مهموم ومخصوص
لاشیٔ فی هــذه الدنیا نحیط به الا احاطة منقوص بمنقوص

مآلی

ای نفس. دریای علمه طال. ناس یاعوامدر، یاخواص. بزم بودنیاده احاطه ایتدیکمز برشی یوقدر وارسه بیله. ناقصك ناقصی احاطهسی کبیدر.

تقریرات سالفهدن تظاهر ایتدیکی وجهله جمیع علومك احاطهسنه امکان بولنمدیسه، ایچلرندن اهم واولاسنی باری، تحصیله مبادرت واجبهٔ ذمت کورولندی ایمدی علوم مزبورهنك افضلی. ناسك رشد وسدادی کندینك معرفتنه، ضلال وفسادی جهلنه مربوط ومعلق بولنان علم دیندر. چونکه فاعلك. کیفیت اداسنی وشروط اجزاسنی بیلمدیکی عبادتك. نظر شریعتده صحیح اولمیهجغی بدیهی وشروط صحت مزبورهیی. علم دین متکفل بولندیغی جهتله، رکن دین اولان عبادته مرجع بولنان برعلمك افضلیتنده شبهه یوقدر. سباح دریای علم وایقان علیه صلوة الملك المنــان افندمزك ﴿ فضل العلم خیر من فضل العبادة ﴾ یعنی علمك فضلی. عبادتك فضلندن خیرلیدر. کلام منیف محمدیسی. شــو حقیقتی کرکی کبی اثبات ایدر بونك تعلیلنه کلنجه. علم. عبادتك فضیلت اولدیغنی کوستررر. عبادت ایسه فاعلنك جهلیله مظهر قبول اولهمز. دیمك اولدیکه علم دین. هر مکلفه واجبدر مدعامزده. بوندن عبارت ایدی ینه افندیمز. طلب علم هرمسلم اوزرینه

فرضدر معناسنده اولان ﴿ طلب العلم فريضة على كل مسلم ﴾ بيورمش وعلما طرفندن بوحديثده ايكى تأويل قپوسى آچيلمشدر بريسى امرعبادتده جهلى جائز اولميان شيره علم . فرضدر ديمك طريقيله . ديكرى فرضدن ، كفايه قصد اولنهرق علمك جميع علومه تشميلى طريقيلهدر تأويليندن منفهم اولديكه علم دين ، ايكى يه آيريلير . بريسى فرض عين دركه هر شخصه مستقلاً فرض ، ديكرى فرض كفايهكه كافۀ ناس اوزرينه جملة فرض اولوب برينك اجراسيله ديكرلرندن ساقط اولور . ايمدى حال بومركزده اولنجه . نه اعيان اوزرينه ونهده كافه اوزرينه فرض كفايه اولهميان علمى ملاحظه ايدرسهك ، علم دينك فضيلتى آغوش تسليمه كلير . ايشته شو آيۀ جليله علم دينك فرضيتنه بيوك برهان تشكيل ايدر ﴿ فلولا نفر من كل فرقة منهم ليتفقهوا فى الدين ولينذروا قومهم اذا رجعوا اليهم لعلهم يحذرون ﴾ معناى جليلى آنلردن . هر برفرقهدن . برطاقم كسهلر . دينده تفقه وعودتلرنده . منسوب اولدقلرى قومك افرادينى عذاب اخروى ايله انذار فكريله اختيار غربت ايتسهلر يا . بوبله ييارلرسه . قومك . معاصيدن پرهيز واحتراز ايتملرى مأمولدر .

عبداه ابن عمر روايت ايلديكه : سيد الكائنات افندمز ، مسجده دخول بيوروب . بريسى ذكر . ديكرى فقه . ايله مشول ايكى مجلسه تصادف . ودرحال اشبو مجلسلرك هر ايكيسيده خيرلى ايسهده بريسى بكا دها خوش كلير . مجلس ذكرده بولنانلر . اللهى ذكر ايديورلر . الله ديلرسه فيوضاتنى احسان ايدر . ديلرسه ايتمز اما فقهده بولنانلرك حالى بشقهدر انلر . فقهى اوكرهنوب بيلميانلره اوكرتيورلر بنده . معلم اولهرق بعث اولندم ديهرك فقهله اشتغال ايدنلرك يانىه اوطورديلر .

سلطان الانبيا افندمز صلى الله عليه وسلم ﴿ الخير عادة والشر لجاجة ومن يرد الله به خيراً يفقهه فى الدين ﴾ يعنى خير عادت . شر ايسه عناد واستكباردر . بر كمسه حقنده الله خير ايسترسه علم دينده فقيه قيلار . بيوروب علم دينك قدرينى اعلا بيورمشلردر . وديكر برحديثده . امتمك كزيدهسى علماسى . علمانك ايسه كزيدهسى فقهاسيدر بيورديلر (معاذبن رفاعهدن) مروى اولوب ، علم دينى بندنصكره كلان علماى دينك حق وعدالتله موصوف اولنلرى حامل اولسونده برطاقم مبالغهجى حريفلرك تحريفندن ، ارباب بطالانك سرقت وانتحالندن ، جاهللرك

تأویلات واهیه‌سندن دین مبینی قوروسونلر مأ‌لنده بولنان ﴿ لیحمل هذا العلم من کل خلف عدوله ینفون عنه تحریف الغالین وانتحال المبطلین وتأویل الجاهلین ﴾ بیوردیلر . وینه برحدیث شریفنده ﴿ علی خلفائی . قالوا من خلفائك قال الذین یحیون سنتی و یعلمونها عبادالله ﴾ یعنی « خلفام بکا ملازمدر بندن آیرلمز » بیوردیلر بونك اوزرینه اصحابدن بعضیلری خلفاسی کیملر اولدقلرینی صوردقلرنده . سنتمی احیا . واهالی‌یه شعائر اسلامیه وسنن مصطفویه‌می اعلام وانبا ایدنلردر بیوردیلر و(انس بن مالکدن) روایت اولنوب . تفقه فی الدین هرمسلم اوزرینه متحتم حقدر . بکا باقك مسلمانلر . اوکرەنك . اوکرەتك فقیه اولك ، جاهل اوله‌رق اولمه‌یك مأ‌لنده ﴿ التفقه فی الدین حق علی کل مسلم الا فتعلموا . وعلموا . وتفقهوا ولا تموتوا جهالاً ﴾ بیوردیلر (سلیمان بن یسارك) ابوهریره‌دن روایت ایلدیکی دیکر برحدیثده ﴿ ماعبدالله بشئ افضل من فقه فی الدین . ولفقیه‌واحد اشدعلی الشیطان من الف عابد ولکل شئ عماد وعمادالدین فقه ﴾ بیورمش . جناب حقه قارشو تفقه فی الدین‌دن افضل بر عبادت اجرا قلنمدیغی بیان ایدرمکه . بر فقیه بیك عابددن زیاده شیطانه آغیر کلیر . هرشیئك برعمادی ومدار استنادی واردرکه علمکده عمادی فقه‌در مأ‌لنده بولنمشدر .

ایشته سالف العرض نصوص قرآنیه واحادیث شریفه‌دن . طاش یوزکاری بیله دائرهٔ انصافه . زعم دینك مزیتنی اعترافه مجبور ایده‌جك صورتده حقائق تجلی ایتدیکی حالده دین مبینك متضمن اولدیغی تکالیف الهیه وشریعت غرانك وضع ایتدیکی تعبدات دینیه‌یی ثقیل عد ایدن بعض سبکمغزان متکاسلین کوریلیورکه علوم عقلیه‌یه میل وانهماك . وآنی سائر علوم اوزرینه وبالخصوص علم دین اوزرینه ترجیح ایدیبور . بومثللو . هرزه‌کویان بی‌اذعان ایله سویلشمك خیلیدن خیلی مباحثاتە ، وتکثیر سواده محتاج . موضوع بحثمزك ایسه زمینی اکا مساعد اولمامغله تقریر وقطمیر بحثه لزوم کورمیورز . امین اولك‌که اشبو فکر سخیفی . فطانت سلیمه ورویت صحیحه اربابنده کوره‌میه‌جکسکز ، افندم عاقل . بو فکره ناصل ذاهب اولور . بری یانده ، عقل دییورکه انسانلر ، باشی بوش حیوان کبی چراکاه عالمده مهمل براغیله‌رق قلادهٔ شریعتله مقید وحد معین داخلنده جولان ایله مکلف . وبرطاقم نوامیس دینیه ایله موظف اولمسه . هربری درلو

درلو رأيلره ، آيرى آيرى آرزولره انقياد ايدرلرده ايشلرى اختلاف وتنازعدن حاللرى. بغض وعداوت وتقاطعدن وارسته اولهميهرق معاذاه شيرازهٔ جمعيتلرينه خلل تطرق ايدر. ديمك اولديكه مدنى‌الطبع اولان انسانلر. بسط بساط مدنيت ايله چارسـوى عالمده . يكديكريله الفت وانسيت. واتفاق ومعاشرت. وتعاون وتناصرى آمر، وتنازع وتشاجردن زاجر اوله‌جق بر ديندن هرحالده مستغنى دكلدرلر ايمدى عقلاء بويله مطالعهٔ حكيمانه وملاحظهٔ ظريفانه‌ده بولنورسه، ارتق خلافنه حركت ايدن كروه ارازله عاقل ديمك اسرافدر اكر بو سرسم حريف دينك عقلاً ضرورى. رعقلك . دينده اصـل اولديغنى درشنسه ايدى بوكبى تقصيراتدن واز كچر. واتقب حقائق اولور . وحقه اذعان وايقان حاصل ايدردى نه‌چاره‌كه لجام نفسنى صـاليوبرديده هرضال همده مضل اولدى . دينه. برطاقم علومك تعلقات خصوصه‌سى واردركه امام شافعى. علوم مزبوره‌نك هر برينك مزيتنى شو سـوزيله بيان وتفصيل ايلدى . قرآنى تعلم ايده‌نك قدرى جسيم حديث يازانك حجتى قوى، حساب تعلم ايده‌نك رأيى كسـكين، علوم عربيه تعلم ايدنك طبعى رقيق، نفسنى ميولات شهوانيه‌دن منع ايتميه‌نك عملى هبا اولور.

حضرت امامك اشبو سوزلدن قرآن ، فقه، حديث، حسـاب . تصوف ، وعلوم عربيه‌نك ذى مدخل اولديغى اكلاشيلير . چونكه علوم دينيه‌نك بونلرله ساحه براى تحقيق اوله‌جغى شبهه‌دن آزاده‌در. بن. حيانمده يقين ايدرك سويلرمكه نفسى مناهيدن. محافظه فضائلك كوكيدر. زيرا بخشايش الهيه اولان علم وفضلنه كوكدن وناسك صيانتى لازم بيله‌رك انلردبالحواله كندى نفسنى صيانتدن اهمال ايدن كسه‌نك. فضيلت علميه‌سى كنديلرينه كوكنديكى ناس طرفندن سلب ارلنورده الى‌الابد بين‌النـاس رذالتله شهرت آلير . علمك بخش ايتديكى شرف . اهمال صيانتك ايراث ايتديكى سفالته تقابل ايده‌مز چونكه قلوب ناسده بغض وحسد مجادله ومناقشه مركوز اولديغندن دائما كوزلرى يولكارده، مصروف اولورده محسنه انصاف. مسيئه عقد ائتلاف ايتمزلر. برده آنلر ميانده كوتولكى تشهيره چالشـمق ، چركينه كوزلدن زياده شهرت ويرمك عادت حكمنى آلمشـدر . على‌الخصوص. فنالق. علم ايله متصف كسه‌لرده بولنورسه اولوقت طنطنهٔ رذالت برقاتدها تزايد ايدرك عفوى معتـاد اولان زلاتى. بشقه‌سنده معذور كوريلان

ســقطاتی. نه عفواولنور نه ده معذور کوریلور بلکه مجــازاة ، تشهیرات عیوقه چیقار .

بونك سببنه کلنجه : ارباب تحقیق ایکی وجه بیان ایدییورلر (وجه اول) زلهٔ معهوده هرنقدر شــایان عفو ومســامحه برشی اولســه بیله عالمدن صادر اولدیغی وجهله بوفعلده کندینه اقتداده الدانه جقلری جهتله جنایت. تجــاوز ســببیله قتمرلشیر . آنکچون . عالمك زلهسی سفینه کیدر کندی غرق اولور دروننده کیلرده برابر کیدر دینمشدر .

عیسا علیه السـلامه. ناس اېچنده اڭ شدتلی فتنه ندر دیدکارنده . جوابنده (عالمك زلهســیدر. برکره آیاغی قایدیمی قوجه عالمی برابر کوتورر) بیوردیلر (وجه ثانی) کروه جهله عالمك ذمنه حریص، تنقیص قدرنه تشنه درلر چونکه عالم. جهلی موجب مذمت بیلدیکی کبی. جاهلده علمی موجب کلفت طانیر ومجالسده عالمك تقدمنی، بعض خصوصاتده کی امتیازنی قیصقانیر وبو کبی شرفلرك اسبابنی ســلب وازاله ایچــون حبه یی قبه یپارق آغزدن آغزه تشهیر وعالم مزبوری انجامنده بدنام ورزیل ایدرلر .

قال الشافعی

ومنزلة السفیه من الفقیه	کمنزلة الفقیه من السفیه
فهذا زاهد فی قرب هذا	وهذا فیه ازهد منه فیه
اذاغلب الشقاء علی سفیه	تقطع فی مخــالفة الفقیه

مآلی

فقیهك. سفیه یاننده قدری نصلسه. سفیهکده . فقیه یاننده قدری اویله در بونلرك بریسی دیکرینه یناشــمقدن قاچینور اوبری دها زیاده قاچار . شقاوت ســفیهه غلبه ایدرده قتمرلشیرســه هرایشی براغیرده فقیهه مخالفته اشــتغال ایدر . حاصلی بونلرك یعنی جاهل ایله عالم فقیهك اجتماعی ثری ایله ثریانك بینی جمع کبی محالدر (یحیی بن خالد) اوغلنه . اوغلم. علمك هردرلوســنی تحصیله

چالش. کشی بیلمدیکنه دشمن اوله‌جنی طبیعی اولمغله علومدن هیچ برینه دشمن اولمکی آرزو ایتمم دیه‌رك توصیه‌ده بولنمشدر وشو بیتی اوقومشدر .

شعر

تفنن وخذ من کل علم فانما　　　یفوق امرآ فی کل فن له علم

مآلی

اوغلم هرعلمی اوقوده . تفنن ایت زیرا هرفنده ماهر اولان کشی. دائما اقرانی فائق. ومجلسده متکلم وحده‌در .

فانت عدو للذی انت جاهل　　　به ولعلم انت تتقنه سلم

سن بیلدیکك علمه دوست . بیلمدیکنه دشمن اولورسك . هرعلمه دوست اولمغه چالش .

شعر للمترجم

اوغلم چالیشوب جداً ایله احراز فنون ایت.　کز. عالم عرفانده تحقیق شئون ایت

امدی مرد عالم. نفسنی چرکاب معصیتدن صیانت وشرعاً اوزرینه لازم کلانی اجرایه مبادرت ایدرده فضیلت علمیه‌سی اوزرینه صیانت نفس، طهارت ذیلی دخی ضم وعلاوه ایدرسه دوستلرینك قینامسندن ، دشمنلرینك طعن وتشنیعندن قورتیلور ونائل اولدیغی منزلته بالاستحقاق اوطورر. ابولدرداء روایت ایدییورکه. افندمز علیه السلام . علماء . انبیانك وارثلریدر چونکه انبیا پاره ، پول ترك ایتمدیلر انجق علم ترك ایتدیلر مألنده ﴿ العلماء ورثة الانبیا لان الانبیاء لم یورثوا دیناراً ولادرهماً وانما ورثوا العلم ﴾ بیورمشلردر . (ابوهریرة) روایت ایدییورکه افندمز ﴿ ان الانبیاء علی العلماء فضل درجتین وللعلماء علی الشهداء فضل درجة ﴾ یعنی انبیانك علما اوزرینه ایکی درجه

فضلی ، علمانکده شهدا اوزرینــه بردرجه فضلی واردر بیورمشدر (بعض بلغا)
اهل شریعتی اجلال وتوقیر شریعتدندر. حسن معامله شریعتك اقتضا ایتدیکی
قواعددندر دیمشــدر . امدی فطرت سـلیمه سی دلالتیله فضائلی اســتحسان
رذائلی استقباح ایدن مردخبیر. کندی نفسندن رذائل جهلی. فضائل علمیه سی
قوتیله طرد وابعاد ایتمــلی وبو یولده هرمشققی کوزه آلدیروب غفلت واهمال
اویقوسـندن اویانەرق فضائلنه کســب یقـین ، منافعندن امین اولدیغی علمه
رغبت وانهماك ایتمه‌لی. مالنك کثرتی ، علو منزلتی نفوذ امری ، شو عزم خالصانه سندن
قطعیاً چویرمه‌ملی. چونکه نافذالامر کبرانك. جاه وجلال صاحبی شرفانك علمه
احتیاجی. بشقه‌لرینك احتیاجندن افزوندر انکیچون. انس بن مالکدن روایت
اولنان برحدیثده شــفیع العرصات افندمز (ان الحکمة تزید الشریف شرفاً
وترفع العبد المملوك حتی تجلســه مجالس الملوك) بیورمش ومآل منیفی. حکمت
شرفانك شرفنی آرتیرر ، کوله‌یی خاك مذلتدن قالدیررده ملوك مجلسنه اوطوردیر
دیمك اولمشــدر (بعض ادبا) علمدن منبعث اولمیــان شرفك حقیقتی مذلت
عقلك تأیید ایتمدیکی علم ایســه ضلالتدر دیمشــدر ســلف صالحیدن بعضیلر
انسانلره جناب حق خیر ایسترســه. پادشاهلرینی عالم ، امور مسلمینك تصرفنیده
علماسنك رأینه منوط ومربوط قیلار. دیدیلر. بعض بلغاده . علم. پادشاهلرك
ســبب عصمتیدر انلری ظلمدن منع . حلمه ســوق ، خلقه اذیتدن عوق ایدر
شــفقة وعاطفة تشویق ایلر . شــوحالده پادشهلر علمك بومزیتنی تقدیراً حقنی
اعتراف ، اهلنی حمایه‌یه ابتدار ایتملیدر دیدی. ایشــته تقدیر مزایاسنه حدوپایان
اولمیان علم حقنده درمیان اولنان اخبار و آثار شومرکزده در . کاهلم جاهللرك
میل وانهماك ایتدیکی ماله. مال. زواله یوزطوتمش کولکه ، صاحبنه رجوعی ناجب
اولان عاریة برشیدرکه چوقلغنده هیچ برفضیلت یوقدر اولسه‌ایدی رسالتله
ممتاز قیلدیغی انبیاسندن جناب حق دریغ بیورمزدی . معلومدرکه اکثر انبیانك
سائر ناس اوزرینه رجحان قطعیلریله‌برابر برکوننك نفقه. بلکه سدرمق ایدجك
طعــام بوله‌مدیلرده ، ناس بیننده فقر ایله ضرب مثل اولدیلر. مالك. نزد باریده
مزیتی اوله ایدی بویله‌می اولوردی حاشــا . بحتری. زمرۀ انبیانك ضرورتده

کندیلریله ضرب مثل اولنورجه‌سنه دوچار مضایقه اولدقلرینه شو بیتله اشارت ایتمشدر .

بیت

فقر کفر الانبیاء وغربة   وصبابة لیس البلاء بواحد

مآلی

انبیا فقری کبی ضرورت برطرفدن . غربت‌وطن دیکرطرفدن . عشق‌وسودا اوبرطرفدن . بلا بردکلکه بیلمم نه‌یپایم . مالك مزیت بخش ایتمدیکنی اکثر کفارك زنکین ومؤمنلرك محروم وغمکین اولمه‌سی واضح برصورتده اثبات ایدر .

شعر

کم کافر بالله امواله   تزداد اضعافاً علی کفره
ومؤمن لیس له درهم   یزداد ایماناً علی فقره

ترجمه

نیجه کافر واردرکه کفر وطغیانی آرتدقجه مالی ارتار نیجه مؤمن واردرکه فقری آرتدقجه ایمانیده آرتیور .

شعر

بالائم الدهر و افعاله   مشتغلاً یزری علی دهره
الدهر مأموراله آمر   ینصرف الدهر علی امره

مآل

ای زمانی . و آنك یاپدقلرینی لوم وتقبیح ایله اشتغال ایدن بدبخت . زمانه

طارلغه نه حقك وار. اوكائناتى امريله تدبير وتصرف ايدن برقادر مطلقك مأموريدر مأمور ايسه يابديغنده معذوردر شوحالده هرشيئى حكمةاللهيه ربط ايتمكدن بشقه چاره يوقدر .

حضرت على. علم مالدن خيرليدر علم سنى خفظ ايتديكى حالده سن مالى حفظه مجبورسك علم حاكم، مال محكومدر. خزنهٔ اموال بكچيلرى اولدى كيتدى علم بكچيلرينك اجسادى مفقود ايسه‌ده اشخاصى، قلوب اهل ايمانك كوشهٔ احترامنده موجوددر بيورمش. بعض علمايه، علم ايله مالك هانكيسى افضل اولديغنى صوردقلرنده بونك جوابى مال ايله عقلك هانكيسنك افضل اولديغنى بيلمكه موقوفدر . عقلك رجحانى بين . اولمغله علمك رجحانى ثابت اولور ديدى . صالح بن عبدالقدوسك شوشعرى تفضيل علم حقنده بيوك برموازنه‌يى ناطقدر.

شعر

لاخير فيمن كان خير ثنائه   فى الناس قولهم غنى واجد

مألى

ناس ايچنده ثناسى، ثروت وسامانى دياورى، طالعندن عبارت اولان كمسه‌لرده خير يوقدر .

نزد الهيد علمك مزيتى بودرجه بالا ايكن اولديغى حالده بعض كسان، كبر سندن وكوچكلكنده تحصيلده تقصيرله، بيوكلكنده تعلمدن حيا ايدرك خلق ايچنده جهل ايله اشتهارى . تحصيل علمه ابتدار اوزرينه ترجيح ايدر. بوفكر سقيم عاميانه، جهلك برنوع خدعه‌سى وكندنى استيلا ايدن كسالتك دسيسه‌سيدر اوت بوفكر سقيمدر چونكه علم برفضيلت وانى تحصيله باشلامق ده آيريجه بر فضيلت اولديغندن صاحب سن وسال، دفورالحال اولانلرك رغبت ايتمسى دها اولى واحق ايكن بالعكس حيا معامله‌سى كوسترمرك اندن استنكاف. افكار سقيمه اصحابندن بشقه كمسه‌لرده كوريلمز. اختيار اولەرق تحصيل علم، ينه هرحالده جاهللكدن، هرحالده اولادر بعض حكما، تحصيل علمه رغبتله برابر حيا ايدن

پیر فانی‌یی کوردکده . عمرك نهایتنده . اولندن‌دها افضل اوله‌رق اولمکدن حیامی ایدییورسك‌دیه‌رك نزاکتله‌غفلتنه. وفکرینك‌سقامتنه‌تنبیه‌ایلمشدر خلفای‌عباسیه‌دن (مأمون) فقهاسنی طوپلایوب مباحثات فقهیه‌ده بولندیغی اثناده ، عموجه‌سی ابراهیم بن‌مهدی، مجلسه کیروب، علمانك بیان‌ایتدکاری تعلیلات فقهیه، مسائل اجتهادیه‌دن بیخبر بولنان بوذاته (مأمون) عموجه، شـو بیان اولنان مسـائل حقنده نه دیرسـك دیدی (ابراهیم) یاامیرالمؤمنین ، چوجقلغمزده برطـاقم اویونجاقلرله بزی مشـغول ایتدیلر. اختیارلغمزده‌ده کندمزی مشغول ایدرك نقائس علمیه‌دن محروم قالدق دیدکده (مأمون) شـمدی اوقومکزده نه مانع واردر دیدی (ابراهیم) بزم کبی اختیارلره بوندن صـکره اوقومـه روامیدر دیه‌رك زعمنجه بسط معذرت ایتمش‌ایسه‌ده (مأمون) والله، طالب علم اوله‌رق اولمك جاهل یشامقدن‌خیرلیدر سوزیله، جوابنك بینماز عذری قبیلندن اولدیغنی اظهار ایتمش. بونك اوزرینه (ابراهیم) نه‌زمانه دکین اوقویه‌یم دیه صوردیغنده (مأمون) صاغ اولدقجه جوابنی‌ویرمشدر هم‌برده وارکه ، جهل، عمومیتله عذر اوله‌مزسه‌ده . هنوز ایام اهمال اوزامامش، مدت تحصیل منقضی اولمامش اولمغله تحصیل خصوصنده‌کی تکاسللری ایچون چوجقلر بردرجه‌یه قدر معذور کوریله بیلیر. بنابرین، حکم منثوره‌ده، چوجغك‌جهلی‌معذور، علمی‌محقوردر دینمشدر. امابیوکلر بویله‌دکلدر. انلرك جهلی اقبح، ایراث ایتدیکی نقیصه افضحدر چونکه بوقدر یاش یشادیغی حالده ایام عمرینی جهل ونادانی‌یه صرف ایتمش وتحصیله مساعد زمانلرینی لقلقیات ایله کچورمش . کوچکلرك ایسه هنوز امید قبولری آچیق بولنمش اولمسی پیش نظره آلـنه‌جق اولورسه چوجقلرك ، بیوکلردن افضل اولمسی لازمدر. برکسه‌یه جهلده مساوی اولان چوجقلرك بیله رجحانی نقصان جهتیله الویرمزمی . بعض اهل ادبدن شویله ایشتمشدم.

شعر

اذا لم یکن مرالسـنین مترجماً　　عن‌الفضل فی‌الانسان ـ میته طفلاً

٤

و ما تنفع الایام حین یعـدها   و لم یستفد فیهن علماً ولا فضلاً
اری الدهر من سوء التصرف مائلاً   الی کل ذی جهل کان به جهلاً

مألی

سنه‌لرك كچمه‌سی، عمرك چوقلغی ، كشینك فضلندن ترجمان اولمزسه بن اكا طفل تسمیه ایدرم. كندیسنده علم وفضل قزانمدیغی ایاملك تعدادنده هیچ منفعت یوقدر. بن زمانی دائما جهلایه مائل ومسـاعد كوریبورم. كویا كه كندیسیده جاهل ایمش كبی .

بعض كیمسه‌لرده. جهله عذر اولمق اوزره. اسباب وآلاتك فقدانی. واكتساب معیشت ایله عمرینك كذرانی اوكه سوررلر . بونلر بر درجه‌یه قدر دمینكیلردن زیاده معذرته یقین ایسه‌لرده ینه بونلر حقنده بز مقام ارشادده دیرزكه ، اشبو حال. لذائذ جسمانیه وشهوات نفسانیه‌سـنه اسیر اولمش ارباب حرص وشرهده بولنور. یوخسه دوشونیله‌جك اولورسه بونلرك هرزمانی زمان اكتساب اولمیوب البت اوقات اسـتراحت وایام تعطیل معتاده‌لری بولنه‌جغی . واوقات مزبوره‌نك بعضیسنی تحصیله صرفك امكانی بدیهی بولنمغله اشبو عذرلر كوش قبوله كیره‌مز اما دینیله‌جككه، بونلر ایچون موسم تعطیل واستراحت ایچون أیرلمش خالی هیچ بردقیقه‌لری بیله یوقدركه أنیده تحصیل علمه صرف ایتمكله سماحت كوسترسونلر بز دیرزكه ، شوحالده بز بونلری دنیایه كوله وحرص وشهوته اسیراولمش برالای بیچـاركان كروهی صـایمقدن چكنمه‌یز . بزم تحصیل علم ایچون موضوع بحث ایتدیكمز اشخاص ایسـه فطرت احرارانه ایله مفطور بولنـان زمرهٔ عقلادر اویله، اوقاتنك كافه‌سنی، عمرینك هردقیقه‌سنی جلب منافع دنیویه‌یه صرف ایدنلر موقع بالای خطابمزدن خارجدر. امام الانبیا علیه اكمل التحایا افندمز، هرشیئك بربیقماسی واردر اشغالندن بیقدیغی زمانی علمه صرف ایدن نجات بولور مألنده (لكل شیئی فترة فمن كانت فترته الی العلم فقد نجا) بیورمشـدر . دیكر بر حدیثنده ، علمای صالحین اولك ، اوله‌مزسه‌كز انلرله اوطوركه سزی طریق هدایته سوق، حفرهٔ هلاكدن عوق ایده‌جك علم ایشیده‌سكز مألنده (كونوا علماء صالحین فان لم تكونوا علماء صـالحین فجالسوا العلماء واسمعوا علمـاً

يدلكم على الهدى ويردكم عن الردى ﴾ بيوريديلر . (بعض علما) علمی سوه‌نی فضائل احاطه ایدر . علمـا ایله صحبت ایدن توقیر ، سفها ایله همبزم اولان تحقیر اولنور دیمشدر . ناسك بر قسمیده ، علمك كوجلكنی ، غایه‌سنك اوزونلوغنی ذهننك أزلغنی ، فطانتنك قوتسزلكنی ظن وتخمین ایدرده تحصیلدن امتناع ایدركه اشبو ظن ارباب نقصك اعتذاری ، اهل عجزك قوروندیسندن عبارتدر .

چونكه تجربه‌سز اخبار ، جهالت ، قبل الامتحان قورقو ، عجزدر . ایشته بو كبیلره شاعر ، شویله نصیحت ایدییور .

(لا تكونن للامور هیوباً　　فالى خیبة یصیر الهیوب)

مآلی

(اموره هیبت ویروب قورقمه ، بویله‌لرك عاقبتی وخیمدر)

بریسی ، ابو هریره حضرتلرینه تحصیل علم أرزو ایدییورم اما ضیـاعندن قورقیورم دیدكده ، بسبتون ترك ایتمك ضیاع جهتندن كافیدر بیوریدیلر . درجات اذهان بشر متفاوته ، فطانت بنی آدم متخالفه ایسه‌ده بونلردن ، حصه‌سنه أز اصابت ایدنلر ایچون ، جهالت دركه‌سندن قورتیله‌جق قدر علم قلیله وصولدن كندیلرینی بعید كورمك اصلا روا دكلدر (صو) لنیة وملایمتیله ، برابر ، یالچین قیالره بیله تأثیر ایلدیكی حالده ، نصل اولورده تدرب وممارسه ایله كسب قوت ایدن علم ، كمال اشتیاق وغرام واستغراق ایله رغبت ایدن طـالبك قلبنده تأثیر كوستـره‌مز . باخصوصكه طالب علم چكدیكی مزاحمه مقابل معاونت خدایه مظهریتله بكام اوله كلمشدر . خواجهٔ كائنات علیه اكمل التحیات افندمزك ، زمرهٔ ملائك كمال خوشنودیلرندن طولایی طـالب علمك كذركاهنه قنـادلرینی فرش ایدرلر مآلنـده ﴿ ان الملائكة لتفع اجنتحها لطالب العلم رضا بما یطلب ﴾ حدیث شریفی افاده‌مزه برهان عادلدر ، ارباب سفاهت واصحاب بلادتی طلب علمدن منع ایدن اسـبابك بریسیده شودر : مثلا بونلردن بری ، اهل علمك زمان تحصیلده تصادف ایده كلدكاری مضایقهٔ معیشت وصعوبت تحصیل وتحمل كرتی نظر تأملدن كچیره‌رك

كندی زعم باطلنجه اوزمرهٔ مفلحيني، حرمان مقاصد ، ادبار أماله چار يلمش بيچاركان
صفتيله توصيف ، كيت كيده تقبيح وتزييفي برراده يه واردير ركه ، دكل علم تحصيلی
انك آلاتندن، ديويته راست كلسه تشأم، كتابی كورسه اعراض وتألم، كسوهٔ فضيلته
بورنمش اهلنی كورسه فراره قدم باصار. ظن ايدرسككه بومسكين احمق ، هيچ
زنكين عالم، زوكورت جاهل كورمه مشدر. والله بن بو طبقهٔ شريره دن عز واقبال
جاه وجلال صاحبلرينی كورديكمده كنديلرندن اوزاق اولمق موجب انس
وصلاح، يقين اولمق مستلزم وحشت وفساد اولديغنی بيلديكم حالده ، مقتضای جهل
وحماقتلری اوله رق استثقال وتحقيرلرينه اوغرامامق فكرينه بناءً ، يانمده بولنان
دوات وكتاب كبی اشيايی، چارچابوق صاقلاردم وشو تدبيرمده اصابت ايتديكمه ده
بزرجمهرك شو سوزيله استدلال ايدردم ، ديمشكه ، يرده كی صو صيزينتيسی ،
اطرافنی هدم وتخريب ايتديكی كبی ، قلبده كی جهلده اطرافنده بولنانلری افساد ،
واشكسته فؤاد ايدر .

نم بونلرله اختلاطمه سبب . اخلاقكزی برای مدارا ناسه اويديره رق
اختلاط وائتلاف ، شرعه مخالف عمللرنده انلره مخالف بولنوكز . مألنده كی
﴿ خالطوا الناس باخلاقهم وخالفوهم فی اعمالهم ﴾ حديث شريفنه توفيق حركاتمدر
آنكچون ، بعض بلغا ، چوق جهل واردركه كروهٔ عقلايی وقايه، چوق سفاهتده
نيجه صلحايی حمايه ايدر ديمشدر . عرض ايتديكم شو طبقهٔ سفها ايچون
اميد صلاح ، رجای فلاح يوقدر. چونكه علمی عيب. جهلی زينت بلاريب، علمی
موجب ادبار و نكبت ، جهلی مدار اقبال ومنقعت اعتقاد ايدن كمسه لرك ضلالی
مستحكم، رشادی مستبعد اولديغی كبی ، حضرت علينك ، ياعالم ، يامتعلم ، يامستمع
ياخود محب اول ، لكن بشنجيدن اولمه كه هلاك اولورسك بيوردقلری فرقه نك
بشنجيسی اولورده هلاك ودماری محقق عد اولنور شو حالده بوكبی اشخاصی
دائرهٔ نجات باهرهٔ صلاحه آلمق قابل دكلدر . بزرجمهره ، نيچون جاهللره عتاب
وتكدير ايتميورسك ديدكلرنده ، بز، كورلره كورك ، صاغرلره ايشيدك ديه جك
قدر جاهل دكلز ، جوابنی ويرمشدر . معالم نفيسهٔ علميه دن نفرت واهل علمه
عداوت ايدن اشبو طائفهٔ باغيه ، بوكبی شناعتلرينی عقل وعقلا حقنده ده
يورتديلرده عقل مانع رزق ، موجب مضايقه در . عقلا ايسه اهل سوق

مقوله‌سی بر آلای سفله‌در . احمق دائما محظوظ وبختیاردر دیمکدن چکنمه‌دیلر
عقل و علم حقنده ، شو اعتقاد فاسدی بسله‌ین خبثانك ضلالی ، تعریفدن
مستغنی ، وهیچ برخیرداهل ، هیچ برفضیلته‌محل اوله‌میه‌جقلری بدیهیدر (بعض
بلغا) ناسك الك مردار ، ایولك ایله کوتولکی اش طوتاندر دیمشدر . طائفهٔ
مزبوره‌نك ، شو اعتقادنك سببلرینی تحری ایتدیکمزده بروجه آتی بولورز .
بونلر ، برطاقم ضنك معیشته‌مبتلا عاقله ، فقیر وبی‌نوا عالمه تصادف ایدییورلرده
شوحال‌سفالته‌سبب ، انجق‌عقل‌وعلمدر ظن‌ایده‌رك ، شوایکی‌کوهر کرانبهادن‌فرار
الزمدر دییورلر . کرچه بونلر ، چوقکره حمقانکده نکبت وضرورتنه تصادف
ایدییورلرسه‌ده . انلرك ، نظرلرده اهمیتی بولنمدیغندن دقت نظرلرینیده جلب
ایتمیور . علما ایله عقلا بویله دکل ، انلرك آزلقلریله برابر مقام احدیتدن بخش
اولنان نشان فضیلت ایله غبطه بخشا برطرزده ، میدان فصیلتده اثبات وجود
ایتمه‌لری ، دقت نظری جلب ایدییور . ایشته دقت نظری جالب اولان
آزلقلرندنطولاییدرکه علمایه ، غربا اطلاقی مناسب کورلمشدر . امدی علمانك
کردکی کبی معلوم اولان احوالی اچنده فقر وضرورتلریده نظره چارپجه
(هاء) ایشته بونلرك سبب ادباری علملریدر دیه‌رك کروه معاندین هم
علم وعلمایی تحقیر ، همده بشقه‌لرینی طریق علمدن تنفیر ایدییورلر . یوخسه
انلرده ، جهلا کبی کثرتلی وبی‌نام ونشان اولسه‌لر ایدی . نه فقیرینك حالنی
کسه تزییف ، ونه‌ده غنیاسینك احوالنی نظر تعییب‌ایله کوررلردی ، آنکچون
زنکین جهلا . فقروضرورتی علمه مخصوص بیله‌رك جهالته حمدایدرلر .

حالبوکه علما وعقلانك احوالنی تفتیش ایتسه‌ك جمعیت بشریه اچنده
آزلقلریله برابر ، اکثریسنی مسندنشین اقبال وسعادت بولورز . جهال
وحمقانکده اموری نظر تدقیقدن کچیرسه‌ك بوقدر کثرت وازدحاملریله برابر
اکثریسنی دوچار نکبت کوریرز . اما دینیله‌جك که جاهللرك اقبال وسعادتی
دائما نظرده اشتهار ایده‌رك دللرده داستان کبی سویلنیورده عالملرکی ، هیچ
منظور چشم اعتبار اولمیور . دیرزکه اوت بونك سببی ینه جاهلك ثروتنك
موجب غرابت ، عاقلك ضرورتی داعئ تعجب اولمه‌سیدر . جاهلك اقبالنی
کورن ، انکشت بردندان حیرت اولوب دییورکه ، جانم بوآدم جهلیله برابر

مستغرق اندوه وكين اولمغه لايق اولمش ايكن زنكين اولمش ، نه عجيبت حكمت ايشته هرشخصك وجدانى مشغول ايدن شو تعجب ، نعمت جهالك اشتهارينى ايجاب ايديور . عالمك اقبالنى كورنلر ايسه ذاتاً اكا لياقتنى تصديق واعتراف ايتدكلرندن ، بالاستحقاق نائل اولديغى بر نعمتنى عادت كبى تلقى ايدەرك موجب حيرت اولوب اوقدر اشتهار ايدەميور . نتيجه ، حرمان عاقل موجب استغراب اولديغى كبى ، نعمت جاهلدخى داعئ استغراب اولمشدر . آنكچون زنكين جهلا مشار بالبنان ، فقير عالمده معروف انام اولمقدەدر . (لمحرره)

بيت

صداى كوس شهرت ، غلغل دردو بلادر هب
كوررمى كمسه راحت مردم بينامدن غيرى

حكمادن بزرجمهر ، شايان تعجب نەيى بولورسك ديدكلرنده جاهلك غناسى ، عاقلك ضرورتنى بولورم ديمشدر . لكن رزق ، علم وعقلك مقتضياتندن دكل ، بخت وطالعه وابسته بيوريلوب حكمت صمدانيه وقدرت الهيەنك اظهارينه مدار اولمش . وهرشئ مشيت سبحانيەيه معلق اولمغله بو بابده كنف لسان ايتمك طريق اسلمدر . حكما ديورلركه رزق عقل نسبتنده تقسيم اولنه ايدى بهايم آجلقدن اولوردى . ابوتمام بو كلام حكيمانەيى شويلەجه سلك نظمه چكمشدر .

شعر

ينال الفتى من عيشه وهو جاهل ويكدى الفتى من دهره وهو عالم
ولو كانت الارزاق يجرى على الحجى هللكن اذاً من جهلهن البهائم

مألى

جاهل معيشتنه صورت حسنەده نائل ، عالم زمانندن مشتكى ديلنجى كبى

اكر ارزاق عقله تطبيقاً جريان ايديدى ، بهايم جهلى سببيله هلاك اولوردى .
كعب بن زهير شويله سويلەدى .

لوكنت اعجب من شئ لاعجبنى سعى الفتى وهو مخبوء لهالقدر
يسعىالفتى لامور ليس يدركها والنفس واحدة والهم منتشر

مالى

برشيدن تعجب لازم كلسه، فقا چاليشوب چبالاديغى حالده بختنك وارون اولمسنه تعجب ايدرم . قتاده ، نائل اولهميهجغىشيلر ايچون چاليشيور سبحان الله نفس بر، آرزولر طاغنق، ادراك ممكن دكل .
مع مافيه ارباب عقل وعرفانك مالنك آزلغى دركار اولسهبيله حائز بولندقلرى علموعقل ، آنلر ايچون سعادت واقبال اولديغى كبى جهلانك مالى چوق بيله اولمسه مبتلا بولندقلرى حمق وبلادت وحرمان معرفت ، كنديلرىايچون مستلزم ادبار وهلاك ، مستوجب وزرو و بالدر . چونكه سعادت كثرة مال ايله دكلدر . بز چوق زنكين كوريپورزكه شقاوت باشندن اشمش چوق فقيره تصادف ايديپورزكه سعادت و بختيارى ايله امرار وقت ايدهكلمشدر . بر طرفدن جهل كنديسنى حضيض سفالته ايندير ديكى حالده ، جاهل نصل نائل سعادت اوله بيلير . علم وفضيلتى كنديني اوج بالاى ترقيه چيقارديغى حالده ، عالم نصل دوچار شقاوت اولور . حكم منثورەده ، چوق ذليل واردركه ، علمى انى عزيز ايدر . چوق عزيز واردركه جهل آنى ذليل ايتمكدەدر ديمشدر . (عبدالله بن معتز) جاهل ، سوروننتلكده بيتن يشيللكدر ديدى (بعض حكما) جاهلك نعمتى آرتدقجه چركنلكيده آرتار ديدى. بعض علما ، اولادينه شويله وصيت ايلدى . ياوريلرم تحصيل كمالات علميه ايديكز شايد بوحالده نعم دنيادن برشيئه نائل اولەمزسەكز فتور كتيرمييكز زمانك سزه غدرندن طولايى مذموم اولمسى ، سزك زمانه آلت ذم اولمەكزدن دها خوشدر (بعض ادبا) عالماولوب مال قزانەميان ، جمال قزانمشدر ديدى . بعض اهل ادب ، ابن طبا طبانك شوشعرلرينى اوقودى .

شعر

حسود مريض القلب يخفى انينه ويضحى كئيب البال عندى حزينه
يلوم على ان رحت للعلم طالباً اجمع من عند الرواة فنونه
فاعرف ابكار الكلام وعونه واحفظ مما استفيد عيونه
ويزعم ان العلم لايكسب الغنى ويحسن بالجهل الذميم ظنونه
فيا لائمى دعنى اغالى بقيمتى فقيمة كل الناس مايحسنونه

مآل

مرض حسدله قلبى خسته اولان حسود ، يانمده محزون وغمكين اوطوريبور ينه آه وانيننى بندن كزله مك ايستيور . طالب علم ايچون اوزاق بلاده ، شد رحل ايدوب . اهل واربابندن جمع فنون شتى ايلديكمى ، ابكار افكاره كسب معرفتله حفظ مسائلده بولنديغمى ، كورهرك بنى لوم وتعييب ، وعلم ، كسب غنا ايتمز ديه رك مذموم اولان جهلى حسن ظنله تلقى ايتمكدن چكنميور . بن اكا ديبورمكه بنى حالمه براقكه ، كسب كمالات ايله قيمت ذاتيه مى آرتيره يم زيرا كشينك قيمتى ياپديغى ايشك كوزللكى ايله متناسبدر .

بن ، انسانى اذلال ايدن جهلك خدعه سندن ، اضلال ايدن حماقتك فلاكتندن اللهه صغنيور . ورطهٔ ذلاته دوشنلرى وادئ استقامته چكن عقل سليم ، صحراى ضلالتده پويان اولنلرى شكره ، هدايته سوق ايدن علم نافع واسطه سيله كنديسندن سعادت طلبنده بولنورم چونكه پيغمبر عليه السلامدن روايت اولنديكه برقولى جناب حق ، مخلوقاتى يانندە رذيل ايتمك ايستدكده ، علمدن محروم ايدر مآلنده ﴿ اذا استرذل الله عبداً حظر عليه العلم ﴾ بيورمشدر . امدى طالب علم ايچون ايللك وظيفه ، رغبتنده جديت ، اوحاصل اولدقده ، دائما كثرتنى آرزو ، اوده حصول بولدقده ، عمله مبادرت لازمدر ترك علم ايچون ، ابراز حميت ، تحصيلده تقصير ايچونده بيان معذرت هيچ برزمان مسموع اولان شيلردن دكلدر باق ، شاعر نه ديبور .

شعر

فلا تعذرانی فی الاسائته انه　　　شرار الرجال من یسیٔ فیعذر

مآلی

فنالق خصوصنده بنی معذور طوتمایك ، ناسك شراری ، فنالغی اجرا ، ومعذور کوریلاندر .

برده ، طالب علم ، بوکونی یارینه ، آنیده اوبر کونه بالحواله ، برطاقم یالان وعده‌لرله کونی کچیره‌رك تسویف ، ودنیانك بتمز توکنمز اشغال کونا کونی‌نك انقطاعنه تعلیق ایله وقت کچیرمه‌ملیدر . چونکه هروقت ایچون برشغل ، هرزمان ایچون برعذر بولنمسی طبیعی اولمغله نه اشغال منقطع ، نه ده اعذار مقبوله اولور .

شعر

نروح ونغدو لحاجاتنا　　　وحاجة من عاش لاتنقضی
تموت مع المرء حاجاته　　　وتبقی له حاجة مابقی
اشاب الصغیر وافنی الکبیر　　　کر الغداة ومر العشی

مآلی

حاجات دنیویه‌مزی بتورمك ایچون اخشام صباح چالیشوب چبالایورز حالبوکه یاشایانلرك حاجاتی توکنمك بیلمز ، کشی ایله برابر حاجاتی دخی دیار عدمه کیدر کری‌یه کورولمدك چوق حاجتی قالیر کوندوزك کیجه‌نك کلوب کچموسی کنجلری اختیار ، اختیارلریده افنا ایتمکده‌در .

علم آرزوسنده بولنان کمسه ، تیسیر الهیه‌یه وثوق واعتماد ، نیته خالصه وعزیمت صادقه ایله رضای سبحانی‌یه قصد واستناد ایده‌رك ، طلب علمده بولنمه‌لیدر . سلطان انبیا افندمز ، الله ایچون اوقومیوب رضای صمدانی‌یی قصد ایتمیان کسان ، جهنمدن

یرینی حاضرله‌سون مآلنده (من تعلم لغیرالله واراد به غیرالله فلیتبوأ مقعده من‌النار) بیورمشلردر. ابوهریره‌دن روایت‌اولنان دیکر حدیثده ، امتیه‌خطاباً اهل‌علمك انقراضیله ، علم منقرض اولمه‌دن تحصیل‌علم ایدیکز زیراسزدن هیچ بریکز علمه نه‌زمان محتاج‌اوله‌جق ، ونه‌زمان ، قزاندیغی‌علمه احتیاج‌کورینه‌جك بیله‌مز مآلنده (تعلموا العلم قبل ان یرفع ورفعه ذهاب اهله فان احدکم لایدری متی یحتاج الی‌ماعنده) بیورمشلردر . برده، طالب، علمی، جدال‌ومباحثه وریا قصدیله ، تعلم ایتمه‌ملیدر . زیرا مجادله‌ایچون اوقویان ، علمنك نفعندن مهجور، نظر الهیده ساقط ومحقوردر .

سباح دریای علم وعرفان ، علیه صلوات‌الملك‌المنان افندمز ، علمی سفهاایله مباحثه ، علماایله مجادله‌ایچون تعلم‌ایتمه‌ییکز . سزدن بویله یاپانلرك مقر ومأواسی جهنمدر مآلنده (لاتعلموا العلم‌لتماروابه‌السفهاء ولاتعلموا العلم لتجادلوابه‌العلماء فمن فعل ذلك منکم فالنار مثواه) بیورمشلردر . مجادله‌ایدنلردن مقصد ، مجرد حق‌اظهار قصدیله مباحثه‌ایدنلردکل ، بلکه‌فساد وصحتدن، اوزرینه ایراداولنه‌جق سؤاللری دفع قصدیله مارتاوال آتانلردرکه بونلرك حقنده حضرت پیغمبر علیه‌السلام (لایجادل الامنافق اومرتاب) بیورمش ، و منافق و یاخود شك ایدیجیلردن بشقه برکمسه مجادله‌ایتمز مآلنده بولنمشدر (اوزاعی) جناب‌حق ، بر قومه شر قصد ایدرسه بینلرینه القای جدل ، وعملدن منع‌ایدر دیمشدر (ریاش) مصعب بن عبداللهك ، شو بیتلرینی اوقودی .

شعر

اجادل کل معترض ظنین	واجعل دینه غرضاالدینی
واترك ماعلمت لرأی غیری	و لیس الرأی کالعلم الیقین
وما انا والخصومة و هی لبس	یصرف فی‌الشمال وفی‌الیمین
فاما ماعلمت فقد کفانی	و اما ماجهلت فجنبونی

مآلی

بن ، ظنون ایچنده قالمش معترضه قارشو مجادله ایدوب ، دینی کندی دینمه

نشانكاه ایدرمی یم ، بشقه‌سنك رأیندن طولایی علم یقینیمی فدا ایدرمی یم ، حالبوكه ظن ، علم یقینه نسبت قبول ایتمز . بن كیم ، خصومة كیم ، خصومة انسانی ، كه شماله كاه یمینه آتارده ، شك واضطراب ایچنده براغیر . بیلدكلرم بكا یتیشور . بیلمدكلریمی بندن ایراغ ایدیكز .

بعض علما ، مقالهٔ آتیه‌سیله حد جدالی بیان ونیات صحیحه‌یه مقرون اولان مناظره ومباحثه‌یی تجویز ایتمشدر . ارقداش خوف مجادله ، صاقین سنی قانون مناظره داخلنده ، اظهار حق نیتیله مباحثات علمیه‌دن منع ایتمسون ، چونكه مجادله بشقه مناظره ، ینه بشقه‌در . اهل مجادله كمسه‌نك اوكرندیكنی ، بحثی قزاندیغنی وكندیسیده بشقه‌سندن اوكرندیكی قبول ایتمیان اذعانسزلردركه ، خصمای دین قرشوسنده جنكاورانه ادلهٔ قاطعه ، وحجج ساطعه سرد واتیانیله اعتراضات واهیه‌لرینی دفع ایله ، طریق هدایته دعوت ایدن اهل مناظره بونلره نسبت قبول ایتمز . معلوم اولاكه هر مطلوبك ، حصولنه باعث ومشوق بولنمق لازمدركه علمده ، مطالب نفیسه‌دن برمطلب اولدیغی جهتله ، انك حصولی ایچونده باعث وجودی ، طبیعی بولنمشدر امدی تحصیل علمه باعث ایكی شیدر . بری رغبت ، دیكری رهبتدر رغبة ، فرائض الهیه‌یی بالاجرا ، مقابلنده امید ثواب ایدنلرده ، رهبت ، اوامرینه امتثال ونواهیسندن اجتنابده تكاسل كوسترنلرك عذاب جهنمدن خوف واندیشه ایدنلرده بولنور امدی طالب علمده ، هرایكیسنك اجتماعی لازمه‌دندركه بونلرواسطه‌سیله كنه علم وحقیقت زهده واصل اولسون چونكه رغبت تحصیل علمك الك قوتلی باعثی رهبت ، زهدك الك قوتلی سببیدر بونی مؤید حكما شجرهٔ علمك كوكی رغبت میوه‌سی سعادتدر . زهدك كوكی خوف ورهبته ، میوه‌سی عبادتدر دیمشلردر . زهد ایله علم ، برشخصده جمع اولدقده سعادت تامه ، فضیلت عامه محققدر بالعكس بونلر یكدیكرندن افتراق ایدرلرسه هر ایكیسنه‌ده یازقلر اولسون ، اشبو افتراق اوقدر مضرت تولید اوقدر شناعت تشدید ایدركه مبتلاسی اولانلری تدبیرنده حیران براقیر آنكچون جناب پیغمبر افندمز (من ازداد فی العلم رشداً فلم یزدد فی الدنیا زهداً لم یزدد من الله الا بعداً) بیورمش و بركمسه‌نك علمی آرتوب دنیادن اعراضی آرتمزسه اللهدن اوزاقلغی آرتار مآلنده بولنمشدر (مالك بن دینار) معاصیدن منع ایده‌جك علمی قزانمه‌یان ، برشی قزانمامش دیمكدر دیدی (بعض

حکما) زهدو ورعسز فقیهی، اوطه‌یی ضیادار ایدوب، کندینی محو واحراق ایدن مومه تشبیه ایلمشدر (فصل) معلوم اوله‌که مقاصد علوم ایچون بر طاقم مقدمات واردرکه انلری ادراك واحاطه ، اصل مقصده موصل ومؤدی ، و بر طاقم مدخل وکریزکاهلر واردرکه علم مشروع فیهك حقائقنه مفضی اولور. امدی طـالب علم ایچون، مطلوب اولان علمه‌قبل‌الشروع مسائل اولیه. یعنی‌مقدماتنه معرفت حاصل ایتمك‌لازمدرکه، اواخر مطلوبه، وحقائق مقصوده‌سنه دسترس اولنه‌بیلسین یوخسه یأس وحرمانه دوچار اوله‌جغنده هیـچ شبهه ایتمه‌سین مقدماتی اکلامه‌دن مسائل اصلیه‌یه شروع ایله طاسلاقلق کوسترمه‌نك ، بر طـاقم اسباب ودواعیٔ فاسده‌سی واردرکه بروجه‌زیر عرض اولنور

(سبب اول) طالب‌ایچون برطاقم اغراض مخصوصه بولورکه آنلرك علمك برنوعنه تعلق بولنوب مسائل سائره‌سنه ارتباطی بولنمامسی حسبیله غرض‌وهمتنی ذلك‌النوعك تحصیلنه حصر ایله ، مقدمات و غرضنه تعلق ایتمیان دیکر مسائلك اکتسابندن‌صرف‌نظر ایدر. مثلا ذهننده قاضیلغی قورمش وآنی کندینه شبکهٔ معیشت ایتمش برکیمسه، علم‌فقهك ادب‌القاضی، وبوکا متعلق‌دعوی‌وبنیات‌مباحثنی تحصیله جد واهتمام ایدر. وشاهدلك ایله اشتغال آرزو ایدن‌برکیمسه، ادای شهادت خصوصلرنده جاهل قالمامق اوزره فقهك کتاب‌الشهاداتنی کمال کرمی ایله تحصیله قویولورده کویا کندینی او علمك الك مشهور مسـائلنی حفظ وضبط ایتمش ظن باطلیله اودریای بی‌پایانك جمهورندن غافل‌بولنور . مسائل‌سائره‌نك ، کوچ‌اولدیغی جهتله تحصیلندن صرف‌نظرایدر اکر بو آدم ، حقیقتده نفسنی سور. وخیرخواه اولســه ایدی علمك بعض مسائلنك دیکرلره ارتباطنی وهر بابك ماقبلنه تعلقنی بالادراك، ترك ایتدکارینك، تحصیل ایتدیکی مسائل یاننده بیوك بر یکون تشکیل ایتدیکنی پیش امعانه آلوب مقدماتی ترك‌ایله طوغریدن طوغری‌یه غرضنه تماس ایدن‌مسائله قوشمزدی. چونکه بوصورتده هم‌مقدمات‌همده‌مطالبی الدن‌قاچیرمش اوله‌جغندن لوم و تعییبدن باشـنی قورتارامز . اما هم مقدمات همده مقاصـدك تحصیلنده متکاسل بولنانلر، شایان لوم‌وتقبیح اولمه‌ده بریکنندن افزون اولدیغیده وارستهٔ قید اشتباهدر .

(سبب ثانی) طالبك : علمی مدار کسب غنا وناس ایچنده احاطهٔ علوم ایله

بالاشتهار احراز شرف و بهایه وسیله عدیله مسائل جدلیه وقواعد نظریه‌دن ایشینه‌یارایان قسملرینی بالاطراف ازبرایده‌رك محافل علمیه‌ده ، مناسبتلی مناسبتسز بحث آچه‌سیدرکه بوکیلره ، آنسزین مسائل وفاقیه‌دن بر شیٔ صورلسه غافل بولنه‌جغنده شبهه یوقدر چونکه آتی اوینامه ایچون حاضرلادیغی خلافیات درمیان اولنمدیکه برطور مخصوص ایله اووادیده جولان ایله‌سون . بن ، بوطبقه اصحابندن چوق کیمسه‌لری کورمشمکه ، علم کلامده محققین‌متکلمین ، ومتبحرین مدققین کبی اشتهارایتمشده ، نه‌زمان، مسائل خلافیه‌دن بحث آچلسه ، درحال‌بحق قزانور . حالبوکه کندی اتباع ایتدیکی مذهبدن ، اك قولای مسئله‌دن صورلسه درجنك اول، مبهوت وملزم اولور اوطانه‌رق، صیقیله‌رق اویدرمه جوابلره آغاز ایتسه ، کور دوه‌نك خندقدن خندقه آتلایه‌رق حفرهٔ هلاکه دوشدیکی کبی خطالری میدانه چیقار . ویردیکی جوابلر قلب آقچه کبی کندی اوزرینه آتیلوب رذیل وبدنام قالیر .

صکره بونلر مجالسده ، سوسنی سوسلی لقردی سویلکه وبر طاقم مسائل خلافیه‌ایرادیله مخاطبنی الزام‌ایتمکه میدان بولورلرسه رذالت سابقه‌لرینی کندیلرینه نقص وشین عدایتمزلر. مبتدیلرك بیله حلنده کوجلك چکمدکاری مسائلی‌جهلدن اوطانمزلر. کیت کیده کندیلرینی عاقبت اضلال ایده‌جك لغطات، ذلیل وپریشان قیله‌جق، غلطات ایچنده یووارلانیرلر. حتی بر فرقه‌سنه تصادف ایتمشمدرکه آنلر تحقیق مذاهب ایله اشتغالی تکلف، وچوق مسائل‌حفظ وضبطنی بیهوده تصلف عد ایدرلردی. ایچلرندن بریسیله آره‌مزده شویله بر محاوره جریان ایلدی (او) مذاهبك تدقیقیله مشغول ، و حفظنی التزام ایدنلرك علمی مستوردر بزم کبی مسائل اصلیه ایله اوغراشمیوب، میدان مناظره‌ده ، ایشه‌یرایانلرینی التزام‌ایدنلرك ایسه، علملری‌یك‌مشهوردر. (بن) حافظ‌المذاهب وسریع‌الجواب، کثیرالصواب اولانلرك علمی مستور قالمه‌سنی هیچ بر وقت تسلیم ایتم . (او) حافظ‌المذاهب صورلمزسه سکوت‌ایدر بناءً علیه ناس بیننده اشتهار ایده‌میه‌جکندن ، علمی‌مستور قالیر. اما بنم‌کبی. صرف، مناظره ایچون‌چالیشانلره ،کیمسه‌صورمز ایسه، صورار وعلمنك اشتهارینه یول آچار . (بن) (عندالامتحان یکرم المرء اویهان) فحواسنجه حافظ‌المذاهب، صوریلان سئواللره جواب صواب اعطا ایدنجه فضلی

كون كبی آشكار اولميه‌جقمی ؟ (او) اوت (بن) برای مناظره برقاچ مسـائل حفظ ايدنلره ، تحقيقات مذهبيه‌يه دائر مسائل صورلدقده اوطرفه صرف همت ايتمديكی جهتله كريوهٔ خبط وخطاده چيرپنميه‌جقمی جهل ونقصانی تظاهر ايدوب رذيل اولميه‌جقمی ؟ (او) جواب يوق ، نصل جواب ويرسـين . انكار ايتسه مكابره‌سی آشكار، اعتراف ايتسه ، عليهنه حجة قائمه اوله‌جغی بديداردر . جوابدن نكول، اذعان، سكوت دخی رضا اوله‌جغی ، بين اهل الحق قوانين مقرره‌دندر. شو حالده ، حقه انقياد ، باطلی التزام سببيله رذالتدن اولادر .

الحاصـل بو طريق، محروم عرفان اولوب كنديني بيلديرمك. جهلنی ستر واخفاده اعمال لطائف الحيل ايتمك داعيه‌سـنده بولنانلرك ، اشتهار فكريله التزام ايلدكلری مسلك نابجادر. مسكين ، دوشنميوركه علمدن حظی اولميانلرك كمالات ايله شهرت‌كير اولملری اوزاقدر . شهرتلری وار ايسـه جهـل ونادانيده‌در . (زهير) بونلر حقنده شوبيتی سويلدی .

شعر

ومهماتكن عندامرئ من خليقة وان خالها تخفی علی الناس تعلم

مآلی

برطبيعته مالك اولان كيمسه ، اخلاقنی ناسدن كيزلی براقق ايسته‌سـه بيله ممكن دكل بيلينور .

تحصيل علمده تقصير اسبابندن بريسيده شويله‌دركه بعض كسه‌لر چوجقلغنده تحصيلده قصور ايدر. بيوكلكنده تدارك مافات قصديله اوقومغه باشلارسه‌ده مقام تعلمده كوچكلره شريك اولمقدن حيا ايدرك انلرك باشـلادبغی نقطـه‌دن يعنی مقدماتدن بدأ ايله مقاصده طوغری علی الترتيب يوريمكدن چكنير . همان چالوب آلمه‌اوجندن، اورته‌سندن ، آخرندن برنبذه‌اوقويوب بووسيله‌ايله چوجقلره تقدم ومنتهيلره وصول داعيه‌سنه دوشمكه باشلار ايشته ، برعلمك مقدماتنی كورمدن مقاصدندن برقاچ مسئله ضبطيله كندينی بيوكلره مسـاوی طوتان بوكبی احمقلر

نفسنك خدعه‌سنه مطاوعت ، حسنك مداهنه‌سنه قناعت ایدن بر سوری اذعا ـ
نسزلردرکه ، حسندن تجردایدوب عقلنی دلیل اتخاذ ایتسه‌ایدی ، سائر عقلاایله
برابر تصورینك‌فسادینه ، خیالنك‌اختلالنه قطعیاً حکم ایدردی . حالبوکه‌علومك
بدایتنه ، مقدماتنه جهل ، غایات ومقاصدینه جهلدن زیاده چیرکیندر اوت‌مقدماتنه
جهل ، مبتدیلرك حالیدر مقاصدایسه علمانك علمنك نهایت‌بولدیغی نقطه‌بولندیغی
جهتله أنده جهل اوقدر قبیح اوله‌مز

شعر

ترق الی صغیرالامر حتی   یر قیك الصغیر الی الکبیر
فتعرف بالتفکر فی صغیر   کبیراً بعد معرفة الصغیر

مألی

ایشك کوچکندن باشلا که ، اوکوچك ، سنی بیوکاره‌قدرچیقارسون ، کوچکی
تفکر ایده‌رك کیدرسه‌ك ، انی بیلدکدن‌صکره بیوکینی دخی بیله‌جککه امین اول
ایشته شومطالعهٔ محققه‌دنطولاییدرکه ، حال صغرنده تعلم ایدنلر شایان ستایشدرلر
مروان بن سالم ، اسماعیل بن ابی‌الدردادن روایت ایلدیکی برحدیثده ، ادیب
دبستان اسرار لولاك افندمز صلی‌الله علیه وسلم (مثل‌الذی یتعلم فی‌الصغر
کالنقش علی‌الصخر والذی یتعلم فی کبره کالذی یکتب علی‌الماء) بیورمشدرکه
مآل‌منیفی ، حال‌صغرده تعلم ، طاش‌اوزرینه نقش ، حال کبرده دخی صواوزرینه
یازی یازن کیبدر دیمك اولمشدر (علی بن ابی طالب) کنجلرك قلبی بوش‌ترلا
کیبدرکه معلوماتدن کندینه هرنه أتلسه فی‌الحال قبول ایدر دیمشدر بونك‌حکمتنه
کلنجه ، چوجقلرك‌قلبی خالی ، شغلی أز تواضعلریده چوق‌اولدیغندن نفس‌ناطقه ـ
لرینك قوتیدر . تواضعك ، کثرهٔ علمده دخلی قابل‌انکار دکلدر أنکچون حکم
منثورده ، چوقور موضعلرده صویك‌یوکسك تپه‌لردن‌زیاده‌اولمسی طلاب‌ایچنده
متواضع بولنانلرك ماءالحیات علمدن دها زیاده حصه‌مند اولمه‌لرینه‌دلیلدر دیمشدر
اما بالاده بیان‌اولنان موانع ، بیوکارده‌بولنمه‌یوب بالعکس قلبی‌فارغ ، شغلی أز

تواضعی کثیر اولسه‌لر ، اولوقت کوچکلرك بیوکلره حفظ علومده مسابقه ایده‌میه‌جکلری بدیهیدر . بونی مؤید اولمق اوزره حکایه اولنورکه (احنف بن قیس) حال صغرده تعلم ، نقش حجره بکزر دیان بر ذاته ، کبیرك عقلی زیاده ، قلبیده او نسبتده اشغال ایله طولودر دیه‌رك جواب ویرمشدرکه بونکله (احنف) والله بیوکلرك ضبطنك ازلغنی وعلتنی دخی افصاح ایلمشدر . دیمك استرکه بیوکلر ایچون ضبطه حائل موانع بولنمه‌سه ایدی قوت ضبطه خصوصنده چوجقلردن فضله اوله‌جقلرنده شبهه یوق ایدی نه چارهکه کثرۀ اشغال وسائره کبی موانع بالهجوم مضبوط اولان مسائلی حوزۀ قلبدن دفع ایدییور عرض اولنان موانعدن بعضیلری بروجه‌آتیدر (١) ذکر اولنان جاهلانه حیادرکه طلب علم خصوصنده بیوك برمانعه‌در أنکچون یوزی اینجه اولانك علمیده یوفقه‌در دیمشدر (امام خلیل) جهل؛ علمده حیاایله، کبروغرور أره‌سنده اوتلار دیدی (٢) بیوکلرك شهواتنك چوقلغی ایله برابر افکارینك طاغنیق اولمه‌سیدر

قال الشاعر

صرف الهوی عن ذی الهوی عزیز　　　ان الهوی لیس له تمییز

مآلی

هوایی کمسه‌لری هواسنه اویمقدن کچیرمك پك نادردر چونکه هوا اهل تمییز دکلدرکه دفع وطرد ایله مندفع اولسون

بعض بلغا ، برشیئه معلق اولان کوکل ، محبوس اولان رهن کبیدر دیدی (٣) (معاذالله) انسانی دائما ازعاج ایدن بلالرله دوچار ذهول ونسیان ایدن غم والمدر حکم نشورده ، هم وغم ، حواسك کوستکیدر دیمشدر بعض بلغاده ، کیرسنه‌وارانلر غم والامك دهشتلیلرینه چارپیلاندر دیدی (٤) زمانی قابلایان ، ایامنی محوایدن برطاقم اشغالك مدار تجمعی بولنان ریاست اموردر . بولنمقدرکه بوده تحصیل علم وضبط مسائلك بیوك دشمنلرندر دینسه‌روادر . أنکچون ریاسته اموره کچمزدن فقیه اولوکز دیه توصیه اولنمشدر بزرجمهرده ، شغل موجب مشقت فراغ مستلزم مفسدتدر دیدی .

مطالعات مسروده‌مز کمالیله آکلاشلدی ایسه ، عقل سلیم وفکر حکیم اربابی طلاب علمه ، وظائف آتیه‌یی لازم عدایلر شویله‌که طالب ، مطلوبی اولان علمك طلبنده اصلا تقصیر ایتمه‌ملی ، ودائما فرصته‌بصیر ومترصد اوله‌رق مطلوبنی زمانك ید اشغالندن قاپمالی چونکه زمانه کوکه‌لمز سماحت کوستردیکی شیده گاه اولورکه بخل وامساك ایدیبویرر وعلمك اولندن باشلایه‌رق ومدخلندن کیره‌رك شروعنی تأمین ایتمه‌لی وجهلنده مضرت اولمیان شیلری بسبتون آتمه‌لی آنلرله بیهوده مشغول اولوب بیلنمه‌سی واجب اولان معلومات نفیسه‌دن محروم اولمامالی ، اوت هرعلمده عقللری دوچارذهول‌ایده‌جك برطاقم فضول، قوای‌مدرکه‌یی‌شاشیره‌جق پارچه‌لر ، واردرکه طالب آنلری اوکرنمکله حصر اوقات ایلدکده اصل مسائل مهمه‌دن محرومیت درکاردر بناءً علیه ایلك شروعنده شهراه تحصیلنه چیقاجق برطاقم بی‌لزوم مقدماتی ورای ظهرینه آتمق لازمه‌دندر آنکچون (ابن عباس) علم ، تعداده کلمز سن هرشیئك کوزلنی آلمغه باقیکز بیورمشدر . (مأمون) فائدهٔ کثیره بخش ایتمیان علمك کتاب ایچنده مسطور قالماسی قلوب رجالده بولنمسندن اولادر دیدی (بعض حکما) مالایعنی‌یی (فائده‌سز شیلر) ترك ایله حصول مطلبی تأمین ایدرسك دیمشدرکه هپ بونلر عرض ایتدیکمز وصایانك لزومنی ناطقدر صاقین ، طالب علم ، شوسوزمزی سوء تلقی ایده‌رك تحصیلنده کوجلك چکدیکی برحقیقتی مالایعنی صایه‌رق بونجه‌حقائق علمیه‌دن کندینی محروم‌ایتمه‌سین چونکه فکر مزبورك مشرب حمقا ، ومرکب بلها اولدیغنده شبهه یوقدر علمك قولاینی تحصیل ایدوب کوجلرینی ترك وتعطیل ایدنلر تعقیب ایتدیکی صیدك فرارینه حدتلنه‌رك تعقیبدن واز کچه‌رك خائبا وخاسراً صیدکاهدن دونه‌ن آوجی‌یه بکزر حالبوکه بو آحمق حریفه، سن هیچ‌قاچیان آو کوردکمی دینسه، جوابی (خیر) دن بشقه‌برشیٔ اوله‌میه‌جغی‌طبیعیدر . طالب ، یقیناً بیلملیدرکه هرعلم ، بیلمیانه کوج بیلنه قولایدر زیرا اوعلمك معانیسی بهمه حال آنك ترجمان مادیسی بولنان برکلامك عهدهٔ بیاننده مستوردر . هرکلام ایسه لفظ مسموع‌ایله معنای‌مفهومی جامعدر . دیمك‌اولیورکه کلامك لفظی قوهٔ سامعه‌ایله ادراك‌اولندیغی‌کبی معناسیده قلب ایله مفهوم ومدرکدر امدی قوهٔ سامعه وقلب مدرك صاحبی اولان طالب

هانکی مطلبه توجیه نظر امعان ایلسـه مادامکه اومعنا ، الفاظ تحتنده مندرجدر بهمه حال آنی ادراکدن محروم قالیه‌جقدر (بعض حکما) علوم اوچ مطلعدن طلوع ایدر (قلب مفکر) (لسان معبر) بیان مصور) دیدی .

امدی ، سامع کلامی سمعی ایله ادراك ایدنجه معناسـنیده قلبی ایله بالادراك استخراج کلفتندن وارسـته قالیر یالکز معانیء مزبوره‌یی ازبر ایتمـك کلفتی باش کوسـتریر چونکه معـانی ، متفرقه برحالده بولندیغندن غفلتله ، درحال ضایع اولور مسـائل علوم ایسـه وحشیه‌در براقیلورسـه قاچار . اما سـامع معنایی بعدالادراك حفظ ایدرسـه انسیت حاصل اولدیغی کبی ، آره صره خاطرلرسه دهازیاده کسب قوت ایلر آنکچون بعض علما ، چوق مذاکره ده بولنان ، بیلدیکنی اونوتماز . بیلمدکارینی قزانور دیدی .

شعر

اذا لم یذاکر ذوالعلوم بعلمه ولم یستفد علماً نسی ماتعلما
فکم جامع للکتب فی کل مذهب یزید مع الایام فی جمعه عما

مألی

اهل علم، مذاکره‌دن وازکچرسه بیلدیکنی اونوتور. بر چوق آدملر کورمشزدر که هرمذهبدن کتاب جمع ایتمش ، لکن کون کچدکجه عمای جهلی آرتمقده‌در .

طالب: ایشتدیکی لفظك معناسنی حقیله فهم ایده‌مزسه اشبو عدم فهمك علل واسـبابنی تحری‌یه قویولمق وظائف مهمه‌سندندر چونکه فوت اولان شـیئك تلافیسی، فاسداولان شیلرك اصلاحی سبب فساد، وعلت فوتك معلومیتنه‌وابسته بولنمغـله عدم انفهامکده اسـباب وعللی کره‌کی کبی آکلاشیلنجه آنلرك طریق فهمدن دفع وازاله‌سیله معنای مطلوبه وصول قپولری آچیلور بز اسباب مزبوره‌یی شواوچ تردیددن خالی بوله‌میورز چونکه (مانع فهم) یاکلامده‌کی برعلت ، یاخود مدلولنده‌کی علت، ویاخود سامع مستخرجده بولنان برعلتدر . امدی علی الترتیب شوعلل ثلاثه‌یی براز ایضاح ایده‌لم .

مانعك، كلامده‌كي علتدن طولايي بولنمسي شو اوچ احتمالدن خالي اولەمز (١) لفظك افادۀ معناده قاصر اولمەسيدركه قصور مزبورك مانع فهم اوله‌جغي طبيعيدر تقصير لفظك منشئنه كلنجه، بوده ايكي صورتدن خالي اولەمز چونكه منشأ يامتكلمك طوتوق، وبيان مرامدن عجزعاتيله معلول بولنمه‌سي، ياخود بلادةوحمق وفهمنك قلتيدر (٢) احتمال اولك عكسيدركه لفظك معنا اوزرينه زياده‌لكندن عبارتدر. بونكده مانع فهم اوله‌جغي ارباب بيـانه خفي دكلدر. زيادۀ مزبوره‌نك منشأئي ايسه يا متكلمك كوه‌زه ويا كشـاقلغي ياخود سـويلديكي سوزي سامع اكلامامش وا كلايامزمش كبي سوء ظنده بولنمه‌سيدر .

(احتمال ثالث) كلامك، برقوم مخصوص آره‌سنده مواضعه واصطلاح اوزرينه موقوف برمعناسي بولنوب مواضعۀ مزبوره‌دن سامعك اولجه خبري اولمديغندن كلامه انتقال ايده‌مه‌مسيدر . امدي شـو احتمالات ثلثه آره‌سـنده براز دهـا ايضاحات ويره‌لم (احتمالان اولان ، كه لفظك ياتقصير ويا زياده‌سندن عبارتدر) مانع فهم اولمقده اسباب خاصه‌دن اولوب سبب عمومي تهمتندن آزاده‌در نصل عمومي اولوركه سن بوتقصير وزياده‌يي هركلامده بوله‌ميوب بعضيسنده تصادف ايده‌جككدن ، درحال قيصه كلامدن ينه اومعنايي افاده ايدن كلام مستوفايه وكلام زائددن ديكر كلام كافئ معتنايه انتقال ايله معناى مطلوبي اذعان ايدرك خاطريكي طرمالايان شبهه‌دن قورتيله بيليرسك، اما برده واركه ياتقصير وزياده‌دن بشقه ، او معنايي مفيد اوله‌جق كلام مفقود. وياخود وار ، لكن كلام مزبوره انتقالي فضيلت وذكاى مدعاك ايله متنـاسب كورمديكك جهتله امر اسـتنباط ، كلام معهوده منحصر قالير . امدي سـنك ايچون اشبو زياده وتقصيرك سببني تحري ايتمك لازمدركه اكر تقصـير، طوتوقلقدن زياده كوەز لـكدن منبعث ايسـه اولوقت استخراج معنا قولايلاشير چونكه بوزوق دوزه‌ن برمعنايي مفيد اولان كلامك هرطرفي بوزوق اوله‌جق دكل يا. البت چوغي صحيـح اوله‌جغندن صحيحندن باطله اكثردن اقله استدلال يولي آچيلوب معناى صحيـح تام تجلي ايدر (اكر زياده‌لك) متكلمك سـامعه سـوء ظنندن ناشي ايسه نه‌قدر اطناب بولنسه بيله معنا ينه قولاى اكلاشيلير . اما لفظك معنادن تقصيري، متكلمك سوء فهمندن طولايي ايسه پك زياده صعوبت ، واستخراجده بعديت كورينور. برمعنايي‌كه متكلم فهم

ایتمز. مخاطبك فهمندن دها اوزاق اوله‌جغی طبیعیدر. شوقدر وارکه، فرط ذکا سببیله خاطره کلن تعبیرلر دییمیله متکلمك اشارت ایدوب تعبیرلرندن عاجز قالدیغی معنایی [illegible] استخراج شرفی سکا عائد ایسه‌ده حق تقدم ینه متکلمکدر .

ایشته مواضعهٔ مبحوثه ایکی قسمه آیریلیر (مواضعهٔ عامه) (مواضعهٔ خاصه) (مواضعهٔ عامه) علمانك مواضعه‌سیدرکه متعلمك کندندن مستغنی اوله‌مدیغی وکلام علمائی اکلامقده بهمه حال عرض احتیاج ایده‌جکی معانیٔ مخصوصه‌یه وضع ایتدکاری القاب مخصوصه حقنده‌کی مواضعه‌لریدر مثلا متکلمون (جوهری) (مایقوم بنفسه ولایحتاج فی قیامه الی الغیر) ه (اعراضی) بونك عکسنه (اجسامی) طول، عرض، عمق ایله انقسامی قابله ، القاب قیلمه‌لری بوقبیلدندر بوکا مواضعه دینیدیکی کبی عرف دخی دەنیر .

مواضعه‌نك نوع ثانیسی اولان مواضعهٔ خاصه ، شخص واحدك کلامنك ظاهرندن مستفاد معنایی قصد ایتمیوب کیزلی برمعنا اعتبار ایتمسیدرکه اعتبار مزبوره اهلی عندنده معلوم اولدیغندن آنلرجه معنای مقصود ظاهردر. بوکا کلام منثورده بولندیغی حالده (رمز) منظومده بولندقده (لغز) تعبیر اولنور. اشبو رمز قسمی، علم معنوی وکلام لغویده بولنمز. استعمال رمز ایدن رامزك غرضی ایسه شو ایکی شقدن خالی دکلدر . چونکه، یا متکلم، مذاهب شنیعه واعتقادات بشیعه اربابندن اولوب عقائد فاسده‌سنی قلوب صافیهٔ اهل ایمانه آشیلامق آرزوسنده بولنور ایسه‌ده ، شاید طویولورسه ، اهل حقك شمشیر قهرینه اوغرامق اندیشه‌سیله استعمال رمزه کندی مجبور کورر وبونده شویله فائده‌لر ملاحظه ایلر. بریسی اخلالنی آرزو ایتدیکی کیسه‌لرك ، معنای مرموز الیهه اطلاعیله مطلوبینك حصولی ، دیکری ، عکسی تقدیرنده یعنی اهل حق طرفندن قصد ایتدیکی معنای مرموز فاسده اطلاع حصولی تقدیرنده کلامنك محتملی اولان کریزکاه تأویله قاچه‌رق اوزرندن تهمتی نفی ایله تأمین سلامتیدر . یاخود استعمال رمز ایدنلر کندیلرینك واقف ، غیریلریلرك مطلع اوله‌میه‌جغی بر علمه عالم اولدقلرینی بالادعا ، بونیده برطاقم رموز استعمالیله بشقه‌لرك طریق اطلاعنه سدچکمکله اثبات ایتمك ایسترلر . علم کیمیا تعبیر اولنان صنعت اربابی

کبی‌که بونلر کیمیانک اوصافنه رمز ، ومعانیسنی اخفا ایتـدیلر ونفس‌الامرده موجوددر اما ، بز ایستمدیکمز کسه‌لردن بخل وامساك ایله اکلاشمق ایستمیورز دیدیلر . و (شاعرك)

شعر

منعت شیئاً فاکثرت الولوع احب شیٔ الی‌الانسان مامنعا

مآلی

برشیئی منع ایتدك ، هرکسك حرصنی آرتردك ، انسانك اك سودیکی شیٔ منع اولندیغی شیدر .

شو بیتك مآلنی آندیرر سوزلرله ، عالمك نظر اعتبارینی کندی طرفلرینه توجیه‌ایتمك سوداسنده بولنديلر مدعالری‌که فنبِ حقائقدر (التون کموش یاپمق) لدی‌التجربه عدم امکانی تظـاهر ایدنجه ، ذاتاً بز بونی اهلندن کزلمك عادتنی التزام ایتدك کبی واهی سوزلرله ستر عیوبه چالیشیرلر . عرض اولنان شو ایکی نوع رمز ایچون معنای صحیح وفائده بولنسه ایدی کتم‌واخفاینه لزوم واردی چونکه آرای متشتته ومنافع مختلفه اصحابی اولان بوقدر کسه‌لر ناسی احتیاجدن قورتاره‌جق برعلمك ستر واخفاسنه ممکن دکل ، اتفاق ایده‌مزلر .

وایچلرندن بر قاچی اولسون علم مزبورك قواعدینی أچیق ومنتج صورتده اوکرنمك ایله ابراز فتوت والی یوم‌القیـامته رحمتله یاد وتذکار اولنوردی . زهیر شویله سویلدی .

شعر

الستردون الفاحشات ولا یلقاك دون‌الخیر من‌ستر

مآلی

پرده ، فحشیات ایچوندر . خیر ایشلرده ستر بولنمز دائما أشکاردر .

بعضکره ،معانینك تفخیمی والفاظك تعظیمی وبو سـایه‌ده کوکللرده تأثیر حلاوتبخشا ونفوسده موضع جلالتما حصولی ایله السنه‌ده مثل سـائر کبی مقید وصحائف کتبده مخلد قالمق قصدیله کلامده رمز ولغز استعمال اولنورکه فیثاغورثك وصایای مزبوره‌سنده ﴿ احفظ میزانك من البذی واوزانك من الصدی ﴾ سوزی بوجمله‌دن معدوددر حکیم مزبور فقرهٔ اولا ایله لسانك هرزه‌دن محافظه‌سی ، فقرهٔ ثانیه ایله‌ده ، عقلك هواسنه متابعتندن صیانتی ایله امری ناطقدرکه بوحقیقة لفظ صریح ومعنای صحیح ایله ادا اولنسه ایدی بوقدر مقبول ومستحسن دوشمیه‌جکی طبیعی ایدی بونکده سببی، افهامدن مستور بولنان شیلرك ابصـاردن محجوب اولانلر کبی نفوسده تعظیم، قلوبده تفخیم حاصل ایتمه‌سیدر.

لکن ناس بیننده مشهور اولان بر علمده اسـتعمال رموز، قطعیـاً تجویز اولنه‌مز چونکه مشاهیر علومه ناسك شـدت اشتیاقی درکار اولمغله انلرده الفاظ غریبه ومعانیٔ رمزیه ایرادی معانیٔ مطلوبه‌نك استخراجنی کجکدیره‌جکنـدن دماغ سـامعینه حلاوت دکل بالعکس ایقاع نفرت ایدر بو جهتله حیز اعتبـاردن ساقطدر .

اما کلام منظومده اولان (لغز) حقائق فنیه ایله ذهننی تنویر ایتمش عزم جدی اربابنك اعراض ایتدیکی شیدر (بو) انجق قریحه‌لرنده اجرای مسابقه وسرعت انتقاللری نسبتنده مفاخره سوداسیله تحصیلی الزم اولان ابکار حقائقدن عاطل وافکار عالیه‌دن اعراض ایله منهمك باطل اولان ارباب کسلك أچدقلری چیغر ناهمواردر. بونلر، اوکوزه‌لم خواطر سلیمه‌لرینی، حقایقه صرف ایده‌جکلری یرده ، مادی ومعنوی منفعتی کورنمیان مخیلات واهیه‌ده یوره، یوره ، تعطیله سبب اولورلر . وجناب حقك احسان بیوردیغی صحة اجسامی ، عقلنی وبنای وجودیی اساسندن صارصدیغی حالده مقابلنده دنیوی اخروی هرمنفعتدن محروم براقان کوره‌شـه صرف ایدن پهلوانلره بکزرلر. ایشته شاعرك شـو قولنده‌کی رموز بونلك بر نمونه‌سیدر .

شعر

رجل مات وخلف رجلاً	ابن ام ابن ابی اخت ابیه
معـه ام بنی اولاده	و ابا اخت بنی عم اخیه

امدی صورارم سکا که شوایکی بیتك تضمن ایتدیکی سؤالك صعوبتنه کوکس کره رك و استخراجنده مشقت کوره رك شاعرك ، بابا و زوجه و عمنی ترك ایدن میتدن صوردیغنی بیلدکدنصکره علوم عالیه دن نه قزاندك جهلدن نه مقدار ازاله ایتدك . بونلرك حلندن اولجه بیلمدیکك دقایقدن ، ینه محرومسك شو سائل سؤالنی ترسنه چویروب مقدمی ، مؤخر ، مؤخری مقدم صورتنده ایراد ایتسه بوقدر متاعبه معروض اولدیغك حالده ینه جوابدن عجزك قطعیدر اویله ایسه بر طاقم بطالینك وحمقانك اشتغالاتندن واز کچ که الله رشد و اقبالکی أرتیرسین أمین أنکچون ، هادیٔ سبیل هدایت ، أشنای دریای علم ومعرفت افندمز . کشینك فائده سز شیلرله اشتغالی ترك ایتمه سی . اسلامنك کوزللکندر مآلنده (من حسن اسلام المرء ترکه مالا یعنیه) بیورمشدر بونلردن واز کچدکدنصکره ، سرعت انتقال وصحت قریحه کی برعلمه صرف وانفاق ایتسکه سنك ایچون دنیوی اخروی ذاد و ذخیره اولوب سعیك مشکور اولسون . خواجهٔ کائنات افندمز . ایکی نعمت واردر که ناسك چوغی قیمتلرنی بیلمدکلرندن الدانمشلردر بری صحت دیکری فراغ مآلنده (نعمتان مغبون فیهما کثیر من الناس الصحة والفراغ) بیوردیلر بزفضل نعمتنك مغبونی ، احسانك ، منافعنك جاهلی اولمقدن ، اللهه التجا ایدرز (منثور حکمده) میل شهوات ایشسزلکدن نشئت ایدر سوزی ، مشهوردر (بعض بلغا) کونی قضای حقوق ، اداء فرائص ، کسب شرف تحصیل محامد ، تأسیس خیرات ، اقتباس علمدن بوش کچیرن کمسه نفسنه ظالم ، ایامنه غدادر دیدی .

شعر

لقد هاج الفراغ علیك شغلاً　　　واسباب البلاءٔ من الفراغ

مآلی

ایشسزلك ، سکا بیوك مشاغل أجدی مصائبك کافه سی بوشلقدن کلیر . فهم معانینك اسباب مانعه سنی مجملا عرض ایتمك ایستدك ، تعلیلات ، بزی تطویله سوق ایده رك کشف وایضاح ایده مدیرکن درجهٔ اغلاقه قدر واردق .

مانع فهم اولان اسباب ثلاثه‌نك ایكنجیسی‌كه (معناده بولنان علتدن‌نطولایی اولمه‌سیدر) آنیده قسم اول كبی تفصیل ایتمك‌ایسته‌دیكمزده صندوقهٔ الفاظه تودیع اولنان معنایی اوچه آیریرز (۱) بنفسه مستقل معنا (۲) غیره مقدمه اولان معنا (۳) غیردن حاصل نتیجه اولان معنا) بونلردن قسم اولكه (بنفسه مستقل بونلردن قسم اولكه (معنادر) (معنای جلی) (و معنای خفی) قسملریله ایكی‌یه آیریلیر (معنای مستقل جلی) تصور ایدن كمسه‌یه اشكال ایقاع ایتمكسزین وهلهٔ اولاده نفس ناطقه‌سنه خطور ایدن معنادركه بونك جلاسنده شبهه یوقدر . (معنای مستقل خفی) خفاسی جلایه ، غموضی انكشافه تبدیل ایچون زیادهٔ تأمل و اعمال فكر و مشاق ذهنیه‌یی اقتحامه احتیاج كورینان معنادركه خفاسی آشكاردر . شخص مدرك اعمال مفكره ایده ایده نفس ناطقه ایچون بر نوع تدرب و ممارسه حاصل و بو سایه‌ده صعوبت سهولته ، بعدیت ، قربیته انتقال ایدر چونكه آ لشقنلغك جرأت، و تدربك تأثیرده دخلی واردر . غیره مقدمه اولان معنایه كلنجه بوده قسمه آیریلیر چونكه مقدمه هرنقدر غیره متعدیه اولسه بیله یابنفسها قائمه اولوب تصور و فهمده مستقل بنفسه‌یه بكزر مع مافیه كندندن امید اولنان نتیجه‌سیده انتاج و اقتضا ایلر یاخود كندیسته تابع بولنان نتیجه‌یه محتاج بولنوب نتیجه فهم اولنمدقجه كندینك فهمی متعذر بولنور زیرا مقدمه نتیجه‌دن بعض اولوب معنانك تبعیضی اشكالی منتج و بغضك فهمی كلدن اعنا اتمیه‌جكی بولندیغندن هرحالده نتیجه‌نك ذكرینه احتیاج كورینور ، غیرك نتیجه‌سی اولان معنایه كلنجه بو معنا نتیجه‌سی بولندیغی معنا ادراك ومقدمه‌سی استنباط اولنمدقجه نه‌حقیقی تصور اولنور نه‌ده ادراك مقدمه‌سنی اكلامدقجه آنكلا اشتغالی موجب مشقت استنباطنه یلتنمك مستلزمه اذیتدر . امدی عرض ایتدیكمز احوال معناده‌كی اسباب مانعه‌یی كافیدر . مانع فهم اولان اسبابك اوچنجیسی‌كه مستمع جانبنده بولنان علتدر اوده ایكی قسمه آیریلیر چونكه اومانع یا مستمعك ذاتندن ناشی اولور یاخود مستمع اوزرینه عارض اولان عوارض خارجیه‌دن‌طولایی فاش اولور .

(قسم اول) ایكی‌یه آیدیلیر . چونكه مانع ذاتی یا معنایی تصوردن مانع

یاخود تصوردنصکره حفظندن مانعدر . معنانك تصور وفهمندن مانع ذاتی سامعك حماقتی وقلت فطانتیدرکه بوده مداواتندن عاجز قالنمش بر مرضدر . آنکچون (بعض حکما) عالمك ذهنی کسکین اولمزسه خصماسنه غلبه‌دن عاجز قالیر کتابلره احتیاجیده چوغالیر دیمشدر . اشبو درده مبتلا اولنلر ایچون صبر وثبات وعلمك چوغنه طمعدن نفسنی کری آلمق تدبیرینه ملازمت ترجیح ایدرم. توصیه‌مه توفیق حرکت ایدرسه آز علم تحصیلنه موفقیتنی وصبر وثباتی سایه‌سنده دخی مطلوبنه نیل وظفرینی امید ایدرم .

(بعض حکمانك) حاجتك حصولی ایچون بر آز عنادیکی ایلری به سورر سوزی ، شو حقیقتی کوزل تصویر ایدر . لکن توصیه ایتدیکمز صبره تحصیل علمه شدت اشتها و همت معتنابها کبی ایکی خصلت قویه منضم اولوبده اولکیسی قلبی صبره ، ایکنجیسیده جسدی تحمل مشاقه سوق ایتمدکجه فطانت تامه‌لری قدر تیاب ظفر اوله‌مزلر . اما لزوم کوستردیکمز خصلتین مزبورتینی جامع ذاته ، شدت اشتها سائقه‌سیله بر معنا لایح اولدقده آرقه‌سندن صبر وثباتی الحاح ایدرك فطانت تامه اربابی کبی اوله‌رق نظرکاه بصیرتنده کثیره ، قلیل ، عسیره سهل وذلیل کورنمکه باشلار . بالاده عرض ایتمك ایستدیکمز حقائقی : کوچ کلان شیلره صبر وتحمل شهوات نفسانیه‌کزك مقتضاسنی اهمال ایتمدکجه نائل مرام اوله‌مزسکز مآلنده‌کی ﴿ لاتنالون ماتحبون الا بالصبر علی ماتکرهون و لاتبلغون ماتهوون الا بترك ماتشتهون ﴾ کلام منیف پیغمبرانه‌سی اثبات وایضاح ایتمکده‌در . بونی مؤیده حکم منشوره‌ده ، ایاغکی یوره که بویورغنلق بر کون سنی مطلبکه طوغری ایلری کوتورسون دینمشدر . (بعض بلغا) محنت شدت پیدا ایدرسه کلفتلرده سهولت پیدا ایدر دیدی بعض اهل ادب ، حضرت علی یه نسبت اولنان اشبو بیتی انشاد ایلدی .

بیت

﴿ لاتعجزن و تدخلك مضجرة : فالنجح یهلك بین العجز والضجر ﴾

مآل

﴿ ایشکده عجز ، واوصانقلق کوسترمه چونکه فلاح ونیل آمال ، عجز ایله

اوصانقلق آره‌سنده محو و تباه اولور کیدر ﴾ معنایی تصور و ادراك ایتدکدن صوکره مدرکك اومعنایو حفظنده طوتامه‌مسنك سببی ، نسیاندن بشـقه برشیٔ دکلدرکه بوده تکاسل و اهمال سببیله بر دها او معنایی تخطر وملاحظه جانبنه اوغرامامقدن نشئت‌ایده‌جکنده شبهه یوقدر . امدی شو بلای‌نسیانه مبتلا اولان ذات ، مطالعه‌سنی چـوغالده‌رق تقصیرینی اکاله تحویل و غفلت اویقوسـندن اویانمغه چالشمق لازمدر . چونکه بیوکلر ، چوق مطالعه وتکرار ملاحظه ایله وجودینی اوزمیانلر، علمه نائل اوله‌مزلر دیمشلردر فی‌الواقع چوق مطـالعه‌نك مشققی درکاراولدیغندن اکا ، دکمه تنپروران تحمل‌ایده‌مزلر مکرکه طالب ، علمی غنیمت ، جهلی رزالت اعتقاد ایدن عشاق معارفدن اوله‌ده ، مطالعه‌نك مشققنی اقتحام ایله نتیجه‌ده راحت علمه واصـل وعیب جهلی کندندن نفی ایله نائل مرام اوله ، چونکه امر عظیمه نیل ووصول ، ینه امر عظیمه تحمـل ایله‌در وصول‌مطالب ، مقدار رغبت ، حصول‌راحت مقدار مشقتله متناسبدر .

أنکچون قلت استراحت ، حقیقة طلب راحتدر دینمشدر (بعض حکما) راحتك اکلی ، مشقة نتیجه‌سنده حاصل‌اولان : علمك اشرفیده مذلتله طلبدن صکره عرض دیداه ایدندر دیدیلر . متعلمندن بعض کسـه‌لره مطالعه وحفظ أغیرکله‌رك، أدم‌سنده بنکه معانی‌یی بالاطراف‌اکلایورم . ازبر، بنم نمه‌لازم ایجاب ایدرسه کتابه مراجعتله مالك بولندیغم جوهر استنباط سـایه‌سنده حاجتیمی قضا ایدرم کبی خودپسندانه ، دها طوغریسی غافلانه سوزلرله کندینی ألداتیر بونك شوحالی ، شبکهٔ اصطیادینه دوشمش أوی ، أدم سنده بنم‌هرزمان ایسته‌سم بونی طوتمغه قدرتم واردر کبی ابلفهریبانه سوزلرله صالیویرب شبکهٔ حرمان ایچنده کمال حجالت وندامتله چیرپنان بیچاره صیادك حالنه بکزر ، طالبی شـوحاله سوق ایدن ، اوچ شیئك بریدر (١) اوصـانقلغی سـببیله حفظ مشقتدن فراری (٢) شمدی نشـئه‌م یوقدر شـوق ونشاطم زماننده ازبر ایدرم کبی سـوء قراری (٣) تحصیل خصوصنده‌کی عزم وهمتنك بوزوقلغی، بوزوالی بیلمیورکه اوصانق کسه‌لر، دائماخائب وخاسر، طول‌امله مبتلالرده ، دائما ألدانمشلر ، رأینده‌فسادی اولانلر مفتون‌مصائبدر، عرب، بوکبیلرحقنده ، قلبکده‌کی برحرف، کتابلرده‌کی بیك‌حرفدن خیرلیدر دیبور ودیکر برمقالهٔ‌عربیه‌ده ، کزدیکك‌وادیلری سنکله

برابر گزمه‌ین ، بولندیغك مجالسده سنك ایشکه یرامیان علمده خیر یوقدر دیمشلردر .

شعر شافعی

علمی معی حیث مایممت ینفعنی　　قلبی وعاءله لابطن صندوف
ان کنت فی البیت کان العلم فیه معی　　اوکنت فی السوق کان العلم فی الصندوق

مآلی

علمم یانمده‌در. نره‌ده ایسته‌سم منفعت ویریر چونکه علمك قابی قلبمدر صندوغمك دیبی دکلدر. بن اوده ایسه‌م علم‌ده برابر اوده‌در. چارشویه کیدرسم ینه برابر چارشوده‌در. زمرهٔ متعلمین ایچنده دیکر ساده دلانه دها تصادف اولنورکه بونلرك فهم مضامین ، درك مفاهیم‌ده مراقلری یوقدر همان اولو اورته الفاظی ازبرلیوب معانیسندن بیخبر اولدقلری حالده (پاپاغان) کبی اوغراد‌قلری مجلسلرده تلاوته دوام ایدرلر نتیجه‌ده حافظ الفاظ نامنه کسب لیاقت و بونکله‌ده غرورمباهات ایدرلر دوشنمه‌دن روایت آثار، تجربه ایتمه‌دن اخبار اخبارجرأتنده بولنورلر. بونلر دفع شبهه تأیید حجته قادراوله‌مامقده ، نقوش الفاظه محل اولان کتابلره بکزرلر . عبدا بن مسعود دیدیکه علمك معانیسنه رعایت (فهم) ایله مشقول اولاك . روایتـه منهمك اولوب معنادن محروم اولمه‌ك چونکه بعض کسه‌لر روایت الفاظ خصوصنده راجل لکن فهم معانی ایله نفسنی غوایت وجهلدن قورتارمقده کامل اولور . بعض کسه دخی بونك عکسنه‌در روایتده پهلوان ، فهم معناده پك یاواندر (حسن بصری) برکون بر حدیث اوقویوب روایتك کمدندر دیی صورانه اوراسی نه وظیفه‌ك ، حدیث مروینك نصایح حکم أمیز، وحجة قاطعهٔ خشیت انکیزی سکا تأثیر بخش اولدی یا، کافی ، جوابنی ویردی. طلاب علمدن برقسمنه دها تصادف اولنورکه قوهٔ حافظه‌سنه ، نفس ناطقه‌سنك جیادت استحضارینه کوکنه‌رك مسائل علومك ولزوم کوریتان بعض شیلرك کتابنه قید واملاسنه لزوم کورمز. بوایسه بیوك خطادر چونکه انسانه شکك

عروضی، نسیانك حدوثنی مادامکه انساندر طبیعیدر. شو حالده ایستدیکی آنده مطلوبات علمیه‌یی ذهننده احضارینه کوکنمك مقتضیات بشریه‌یی انکار دیمك اوله‌جغندن برنوع حماقتدر. انس بن مالکدن مروی بولنان برحدیثده ، قیدوا العلم بالکتابته یعنی علمی کتابت اجراسیله قاچیرمه‌یکز باغلایکز بیورلمشدر امام خلیل دیدیکه، علمی کتابلرده رأس المال قلبکزده نفقه ایدیکز (مهیود) کتابلر اسلافك تجاربنه محافظ دوکومنی اورمایه ایدی اخلافك علومنك دوکوملری چوزیلور. شیرازهٔ معارف پریشان اولوردی دیمشدر بعض بلغا ، شو آداب وعلوم ، اذهان بوقاغوسندن دائما فراره میالدر اما ای اهل علوم کتابتی قورو، قلملری چوبان یاپارق ضبط ایدك. کوسفند معانی‌یی قاچیرمیکز دیدی. مستمعده‌کی علتدن طولایی فهم معنایه مانع اولان ایکی قسمك ایکنجیسی، مستمعك ذاتندن ایچون اولمیوب عوارض خارجیه‌دن طولایی فهم معنایه مانع اولاندر. بوده ایکی نوعدر (نوع اول) معنایی تصور وفهمدن مانع وادراك حقیقتدن دافع ومعنایه عارض اولان شبهه‌در. امدی مستمع اهل وارباننه سؤال وتدقیق نظر ایله مفکره‌سنی اعمال ایده‌رك شبههٔ مزبوره‌یی نفسندن ازاله ایله حقیقته وصول چاره‌سنی بولمغه چالشمه‌لیدر. آنکچون بعض علماء قلبکی مذاکره‌دن خالی براقمه‌که عقیم قالمیه‌سك طبعکی مناظره‌دن استکراه ایتدرمه‌که سقیم اولمیه‌سك دیمشلردر .

بشار بن برد

شفاء العمی طول السؤال وانما دوام العمی طول السکت علی الجهل
فکن سائلاً عما عناك فانما دعیت اخا عقل لتبحث بالعقل

مألی

عمای قلبه (جهله) مبتلا اولنلرك شفاسی، عارض اولان شبهه‌یی صورمقدر عمای مزبورك دوامیده جهل اوزرینه سکوتدر. ایمدی قلبکه کلن شبهاتی اهلندن صورکه الله سنی عقلك واسطه‌سیله مباحثه ایتمك ایچون صاحب العقل یاراتمش خلقده سکا اویله چاغرییور .

نوع ثانی برطاقم افکار ووساوسدرکه خاطره عارض اولەرق معنانك تصورندن ذهنی ذهول ایتدیرر (بو) برسببدرکه کندیسندن قورتیلان پك آزدر باخصوص اشبو مانعه ، طول امل اصحابنده پك چوقدر . اما علمدن ماعدا ایشی ، کوچی ، حاجتی ، املی اولمیانلرده بردرجەیەقدر آز بولنور . اشبو مانعەنك نفسه عرضنده ، سببی معنایه جبرًا اکراه . قلبی تصور وادراك جانبنه سوق و اغرا قابل دکلدر . چونکه سبب زور واکراه صورتنده دها زیاده نفرت ایدرده عکس مطلب یوزکوسترر آنکچوندر آثارده ، قلب زوری کوردکده عمایه دوچار اولەرق معنایی کورەمز اولور . دینلدی . بناءً علیه طالب ، قلبك اطاعت وانقیادینی جلب ایچون ممکن مرتبه اوافکار ووساوسك دفعنه چالشملیدر . (قال الشاعر)

ولیس بمغن فی المودة شافع اذا لم یکن بین الضلوع شفیع

مآل

محبوبك قلبنده سکا میل وشفقت کبی شفاعتجی بولنمزسه محبتده شفاعت واجرای نصیحت فائده بخش اولەماز .

(بعض حکما) حیوانات وحشیەنك اورکمەسی اولدیغی کبی قلوب انسانیەنکده اورکوب فهم معانیدن قاچمەسی واردر دیدیلر حال بومرکزده اولدقده ، ای متعلمین ، تعلیم وتعلمده دائما اقتصاد ووسطاوزره بولنوب نفسی یواش یواش آلشدیرمغه باقکزکه ایلروده انقیاد تام حصولی تأمین ایدەسکز ایشته فهم معانینك مستمع جانبندەکی موانعك تفصیلاتی بوندن عبارتدر .

بومقامده دردنجی قسم دها واردرکه معرفتهٔ کلام وفهم معانیده دخلی درکار بولنمغله برابر هرکلامه عام اولمیوب بعض کلامده ممانعتنی اجرا ایده کلدیکندن، اقسام سابقەده درجی مناسب کورلمیوب آیروجەذکراولنمش وبسبتون ترکی روا کورلمامشدر . امدی دیرزکه کلامك برقسمی مسموع اولوب فهمده خط وکتابتی تأمله احتیاج یوقدر بوندەکی مانع اقسامیله برابر بالاده عرض وبیان اولندی . کلامك برقسمی دها واردرکه معانیسی خط وکتابتك عهدهٔ

محافظه‌سنه ویرلمش، ایجابی ضمننده استخراج ایچون کندیلرینه‌مراجعت اولنور خط وکتابت، نقوش‌واملا، اوکلامك معنا جهتیله نکهبانی‌مثابه‌سنده بولنمشدر . حتی ابن عباس (او أثارة من العلم) أیهٔ جلیله‌سنی خط ایله تفسیر ایلمشدر . مفسرینندن مجاهد دخی ﴿ یوءتی‌الحکمة من یشاء ﴾ آیهٔ جلیله‌سنده‌کی حکمتی خط ایله تفسیر جانبنی التزام ایلمشدر .

(عرب) خط، ایکی‌لسانك بریسی وانك کوزللکی فصاحتك بریسیدر دیمش (جعفر ابن یحیا) دخی خط، لالی‌ٔحکمتك دیزیسیدر. درر منثوره اکادیزیلیر دیمشدر . (ابن مقفع) لسان ، قریب حاضره منحصر ، قلم ایسه حاضر وغائب هرایکیه شاملدر وحال واستقبال ایچون تأمین منافع خصوصنده، ذی مدخلدر دیدی (حکیم روم) خط الهٔ جسمانیه ایله ظهوره کلسه بیله هندسهٔ روحانیه‌در دیدی (حکیم عرب) خط‌حواسی جسد ایله ظهوره کلسه بیله روحده تأثیری خصوصنده ینه اصلدر دیدی . خطك مدایحی حقنده بوصورتله بلغا وحکما طرفندن‌بیانات، واقع‌اولدیغی‌کبی ، عالمده اولا یازی‌یازان ذاتك کیم‌اولدیغی‌حقنده بین‌العلما اختلاف واقع اولمشدر . کعب‌الاحبار دیدیکه ، اولجه یازی یازان آدم علیه‌السلامدر . نبی‌مزبور، وفاتندن اوچیوز ییل‌اول ، هرقومك یازیلرینی‌یازوب فرونده کرمید کبی بشوردی ، ظهور طوفاندن‌صکره اقوام ، کندی یازیلرینی اوکره‌میدلر واسطه‌سیله بولوب یکدیکرینه اوکرتدلر لکن خطوط عربیه اسماعیل علیه‌السلامك ظهور نبوتنه قدر تأخر ایدرك نبی مذکور خط عربی‌بی بوله‌رق قوم نجیب عربه تعلیم بیوردی (بن قتیبه) ادریس علیه‌السلامك کانبلرك اولی اولمه‌سنه قائل بولنیور . هرنه‌ایسه، اقوام عرب ، خطك قدرینه تعظیم، واجل منافع اولدیغنی اعتقاد ایدردی . (عکرمه) خطك اصحاب کزین نزدنده قدری، جلالة شاننه نشانه اولمق اوزره ، بدر اسارانسنك پاره مقابلتده آزاد ایدیلنلری میاننده تعلیم خط‌مقابلنده‌ده آزاد ایدیلان بولندیغنی کوستریور .

خطك جلالت قدرینه الکبیوك برهان ، جناب حقك نبی معظمنه خطاباً ﴿ اقرأ وربك‌الاکرم‌الذی علم بالقلم ﴾ نظم جلیل الهیسیله‌ذات‌ربوبیتی اکرمیت ایله توصیفه، تعلیم بالقلمی مقارن قیلمسیدر . بونکله برابر ینه کلام مجیدنده ﴿ ن والقلم ومایسطرن ﴾ آیهٔ جلیله‌سیله قلم وآنکله یازیلان خطوطه قسم

بیورمشلردر . بوندن اعلا برهان ایستەمك شاشقنلقدر. کتابت مطلقەدە بو صورتلە اختلاف اولندیغی کبی خصوصیلە عربجە کتابت، اولجە کیمدن باشلادیغی حقندەدە اختلاف اولندی (کعب‌الاخبار) ینە اولا کتابت عربیە آدمدن باشلایوب بعدالطوفان اسماعیل علیەالسلام مکتوبات عربیەیی بولوب حفظ ایلدی دیدی . ابن عباس ایسە هم کاتب هم واضع اسماعیل علیەالسلام اولدیغنی ترجیح ایتدی . (عروة بن زبیر) دخی کتابت عربیە ملوك مدین اولوب (ابجد ، هوز . حطی ، کلمن ، قرەشت) نام‌لریلە بنام ، اوائل اقوامدن بر قوم طرفندن باشلادیغنی تصریح ایلدی . (ابن قتیبە) معارف نام کتابندە کاتب مزبورك (انبار) بلدەسی اهالیسندن (مرامر بن مرة) نام‌شخص اولدیغنە قائل اولدی . (مدائنی) دخی شخص واحدە انحصاری قبول ایتمیوب دیدیکە، کتابت عربیە واضعلری شونلردر (اسلم بن‌سدرە ، عامر بن‌حدرە ، مرامر بن‌مرة ،) بونلردن (مرامر) وضع‌صور خطوط (اسلم) فصل ووصل (عامر) وضع نقاط وظیفەلرینی درعهدە ایتمشلردر . امدی خطك حالی شومرکزدە اولنجە ، کتابتلە علومی حفظ ایتمك ایستیانلرك ایکی امر اهمی تقدیملری بهمە حال لازمدر . بریسی حروفك اشکال موضوعەسنك قوامنی محافظە، دیکری وضع نقاطایلە یکدیکرینە بکزەین‌حرفی تمیز ، اما بونك اوزرینە بردە خطك ملاحة نظمی بولنەجق اولورسە ، صاحبی صفت کتابتدە حذاقتلە توصیف اولنوب شایان آفرین اولەجغندە شبهە یوقدر . شو قدر وارکە ملاحة نظم، صحت‌خطدە شرط لازمدکلدر . (علی بن عبیدە) حسن‌خط ، اللرك لسانی، قلبك مایهٔ سروریدر دیدی . (ابوالعباس‌المبرد) خطك‌چرکینلکی ادب و عرفان خستەلغیدر دیدی . (عبدالحمید کاتب) بیان لساندە ایسە ، خط پرمق اوجندەدر دیدی‌بعض اهل ادب شرادن برینك‌شوبیتلرینی اوقودی.

اعذر اخاك علی نذالة خطه	واغفر نذالته لجودة ضبطه
فاذا ابان عن‌المعانی لم‌یکن	تحسینه الازیادة شرطه
واعلم بان الخط لیس یراد من	ترکیبه الا بتین سمطه

مآلی

دوستکی، خطنك چرکینلکندن طولایی عتاب ایتمە، یازیسنك خساستنی

ضبطنك قوت وجیادتنه باغشله، مادامکه یازیسی معنای مقصوده دلالتجه مساعددر
بوقدری کافی ، فضله‌سی اسباب تجملدن برشرط زائددر. هم بیلمش اولکه یازیدن
مقصد ، حروف وسطورك یکدیکرندن ممتاز اوله‌جق صورتده آچیق ومفید
اولمه‌سیدر . خطك تعریف سابقی اوزرینه فضله اولان تصحیح حروف
وتحسین صورت کیفیتلری ، معنایی افاده ایدن کلام اوزرینه فصاحة الفاظ وصحة
[illegible] لکنه بکذرکه هر ایکیسیده افادهٔ معنا اوزرینه زائد شرائط
افاده‌دن غیر مقصود تزیینات کلامیه قبیلندندر . [illegible] حسن
[illegible] سوزلری بو حقیقتك بیان اجمالیسی [illegible] . بناء علیه اسلوب بلاغ
وبیانده ، تفوق اقران داعیه‌سنده بولندقلری حالده سوزلرنده تصحیح اعراب
وفصاحة الفاظه رعایت ایده‌میان طاسلاقلر ، بین البلغا معذور کوریله‌میه‌جکلری
کبی خطاط کچنمك ایستیان بیچاره‌کانکده تصحیح حروف وتحسین صورت
کلام خصوصلرنده کوریله‌جك اهماللرنده هیچ بروجهله معذور کوریله‌مزلر
مجرد معنایی افاده تأمین یالاغتده کافی اوله‌مدیغی علم بلاغتده مثبتدر . حسن
خط کندیلرینك الڭ بیوك مزیتلری اولان کسه‌لر واردرکه یازیلرینك کوزللکلری
سایه‌سنده فائق الاقران وناس بینبده ، عالم مشهور والسنهٔ انامده فضل عرفانله
مذکور اولدیلر . بوبابده کندیلرندن بشقه فضیلت آرانمدی . حالبوکه ایکن
طانیدیغمز واثرلرندن استفاضه ایتمکده اولدیغمز علمانك پك چوغی تحصیل
علمه عزم جدی واقبال صمیمیلرینه سد اشتغال اولمق قورقوسیله حسن خط
جانبندن لجام همتلرینی صرف ومنع ایتمشلردر . بونلر ، مطلوب حقیقیلری بولنان
نفائس علمیه ادخارینه سعی وغیرت ایده کلدکلرندن قضات ، مستثنا طوتلدیغی
حالده اکثریسنك یازیلری کندیلرندن بشقه‌سی اوقویه‌میه‌جق درجه‌ده
چرکیندر . بوفکری التزام ایدنلردن (فضل بن سهل) کشینك خطنك
چرکین اولمسی سعادت وعرفاننه وجیادت وجدانه علامتدر .

چونکه بوآدم ، حسن خط تحصیلیله افنا ایده‌جکی زمان عزیزینی معالیٔ علوم
ازبر ومطالعه‌ایله کچیرمش دیمك اوله‌جغندن ضبط واتقان وکمال ایقان ایله متصف
اوله‌جغی بدیداردر دیمشدر . فضلك شو سوزندن ، رداثت خط مطلقا موجب
سعادت اوله‌جغی کبی برفکر سقیم اکلاشلماسین ، چونکه طالبك سعادتی آنجق

موانع علمیه‌یه تصادف ایتمه‌سیله حاصل ، حسن خط اربابنک عاداتی‌ایسه اکثریا تحسین خط ایله اشتغاله معطوف اولوب علوم و معارفدن عاطل بولنمق اولدیغندن ردائت خطی سببیله بو اشتغال بیهوده‌دن وارسته اولانلرك سعادتی کرکی کبی ثابتدر یوخسه هم علمدن محروم همده ردائت خطه محکوم اولانلرك سعادتنه ، دکل (فضل بن سعال) عادی کسه‌لر بیله قائل اوله‌مز . هرحالده فضلك سوزینی بویله توجیه ایتمك لازمه‌دندر . کلامك فهم وصحتنه مانع اولان اسبابی ذکر ایتدیکمز کبی ، صره‌سی کلمش ایکن خطك چیرکنلکی سببیله قرائتی و مدلولنه معرفتی تصعیب ایدن اسبابی تفصیل ایتمك لزومنی حس ایله دیرزکه یازینك اوقونمه‌سنه مانع اولان سببلر سکزه آیریلیر .

(١) کاتب ، کلامدن برطاقم الفاظ لازمه‌یی اسقاطایله استخراجی مشکل وفهم معناسی غیر قابل بر صورتده کلامك ناقص قالمه‌سیدرکه اشبو اسقاط ، یا کاتبك سهوی یاخود نقلنك فسادندن منبعثدر . بونوع کلامك امثالنی عبارات سائره‌ده چوقکره تصادفله نفس ناطقه‌سنی آلشدیران کیمسه‌لره استباط واستخراجی قولایدر چونکه آنلر ، کلامك قیسی کوشه‌سی سالم قالوب دوشمه‌ین طرفیله سهواً ساقط و یانقلاً فاسد اولان جانبنه استدلال ایده کلدکلرندن معنای مطلوبه انتقالده دوچار مشکلات اولمزلر باخصوصکه جانب ساقط آز اولورسه سهولت تزاید ایده‌جکی طبیعیدر زیرا کلمه کندینی تعقیب ایتمه‌سی لازم اولان دیکر کلمه‌یی مقتضیه اولدیغندن ، سامع کلمهٔ اولایی طوتنجه کلمهٔ ثانیه‌نك معناسنه بالاقتضا انتقال‌ایدر . معنا معرفت اولندقده آنك ترجمانی بولنان کلمه‌یه انتقال حاصل اولمغله سلسلهٔ کلام کسب انتظام ایلر اما بو نوع کلاملره آلشقین اولمیانلره استنباط معنا باخصوص دوشوك چوق اولورسه پك کوچ کلیر .

چونکه کلامك حواشیسیله استدلال ، کندیسی‌ایچون ممکن اولمدیغندن فهم معاینده بر کلام تامه محتاج اولور . أنیده کمال افاده‌دن قاصر بولونجه ، استنباط خصوصنده دوچارحیرت‌اوله‌جغنده شبهه‌یوقدر (٢) کلام‌أره‌سنده برطاقم بی‌لزوم الفاظ زائده‌نك بولنمسیله برنوع اشکال حاصل اولوب صحیحنی سقیمدن تمیز قابل اولمیه‌جق برطرزده اشکال مزبورك هیئت مجموعهٔ کلامه سرایت ایلمه‌سیدرکه

بونوع يك آز بولنور . مكركه كاتب ، تعميه والغاز قصديله اثنـاى كلامه مانع فهم اولەجق شـيلرى صوقوشديرەرق اسـتعمال رمز ايله معرفت مواضعەيه احتياج باش كوستره ، سهواً وقوعى ايسه اولسه ، اولسه بر ، ياخود ايكى كلمه ايله اولوركه بوده معرفت اسـاليب كلامه ألشقين اولانلر ايچون مانع فهم اولەمز (٣) اثناى كلمەدن برطاقم حروفى اسقاط ايدەرك معنانك صورت صحيحەده استخراجنه مانع اولمسيدركه اشبو نوع ، بعضاً سهواً وقوعبولەرق قليل بعضاً ده هجانك ضعفندن نشئت ايدەرك كثير اولور بووجه حقنده مطـالعەمز وجه اول حقندەكى مطالعەمزك عينيدر (٤) اثناى كلمەيه برطاقم حروف زائده ء علاوەسـيله فهم معنايى اشكال ايله حاصلدركه بوده تارة سهواً واقع اولەرق قليل اولديغى كبى مانع استخراج دكلدر . تارة دخى كاتبك تعميه ومواضعه قصديله اخفاى مرامه چبالەمسـندن ناشيدركه بونك وقوعى كثيردر بونوعدەكى مطـالعەمز دخى ايكنجى وجه حقندەكى مطـالعەمزك عينيدر (٥) فصلى لازم اولان حروفى وصل ، وصلى لازم اولانلريده فصل ايتمكدركه بوده اشكالى داعيدر . زيرا حروفى وصل ايتمك ، كلمهٔ مستقله اوزرينه تنبيه وارشاد ، فصلى ايسه غيرك مشاركتندن منع وابعاد ايدەجكندن ، مقصد تمامى تامنه منفهم اولەمز . اشبو حال ، سهو قلمدن نشئت ايدرسه آز اولەجغندن اشكال خصوصنده اوقدر حائز اهميت دكلدر . يوق اكر كاتبك يازى بيلمەديكندن ايلرى كليرسه امثالنه چوق تصادف ايديلەجكندن يازديغى كلامك معناسنك استخراجنده مشكلاته تصادف طبيعيدر . برده واركه كاتب ، يازى خصوصنده ماهر اما ، دائمـا قلمنى سرعته ألشدرمش اولديغندن وصل وفصله دقت ايتمزسـه عين مشكلاته تصادف اولنەجغى بديهيدر أنكچون (حضرت عمر) يازينك شرى ، عجله ايله حصول بولانى اولديغى كبى قرائتك شرليسى چابوق اجرا ايديلندر بيورديلر اكر تعميه قصدينه منوط ايسه معرفته مواضعەيه احتياج دركاردر .

(٦) حروفى اشكال اصليەسندن تحريف وتبديل ايتمكدر حالى باشكلنده يازمق كبى كه بوده رموز تراجمده واقع اولوب استخراجنده بهمه حال مواضعەيى معرفته احتياج مس ايدر مكركه سـامع ، ذكاى فوق العادەسى قوتيله قدرتياب استنباط اوله (٧) حروفك اشكال صحيحه اوزرينه قوامى و اوصاف حقيقيەسى

اوزره ثباتی محـافظه‌دن خطـك ضعیف دوشمه‌سـیدر بردرجه‌ده‌كه حروف اغیارندن كسب امتیاز ایده‌میه‌رك عین موصوله فا كبی ، مفصوله حا كبی یازلمش بولنه، اشبونوع ، خطك چیركینلكی وكاتبك النده قوت بولنمامسندن حاصلدر .

بوكبی یازیلرك معنـالرینك استخراجنده شـدت تأمله احتیـاج ایله برابر اوقونیانلری اوصاندیره‌جـق درجه‌ده مشقته دوچار ایلر أنكچون كوزل یازیلر حقك ظهورینه بیوك یاردمجیـدر دینمشـدر . (۸) كاتب یكدیكرینه بكزه‌ین حروفی تمییز ایچون استعمال اولنه‌كان وضع نقاط وحركاتندن غفلت ایلمكدركه سكز وجهك الك قولایی بودر چونكه استخراج صحیح و معرفة خطوط مزیتی حائز اولان كمسـه‌لری نقاط و حركاتك اهمالی ، فهم مضامین ومعانیده دوچار مشكلات ایده‌مز بلكه زمرهٔ كتـاب ، مكاتباتده وضع نقاطی تقبیح ایله كاتبك تقصیراتنه یاخود مرسل‌الیهك ادراك معانیده قصورینه حمل ایتمكه قدر واردیلر اشبو تقبیح خصوصی رؤسانك مكاتبه‌لرنده پك چوق واقع اولمشدر ازان جمله بریسی شودر (قدامهٔبن جعفر) حكایه ایلدیكه دیوان محاسبات كاتبلرندن بری مأمورین حكومتدن برینك حسـابنه باقوب مأمـور مزبور عبیداللهٔبن سلیمانه دعوای برائتنك صحتنی و محاسب مذكوردن شكایتده حقلی اولدیغنی ناطق بر ورقه یازنجه ، عبیدالله ورقهٔ مزبوره‌نك ألتنه ﴿ هذا ﴾ ﴿ هذا ﴾ كلمه‌لریله ضرب توقیع ایدر . مأمور كلام مزبوری دعواسنك تصدیقنه حمل ایدوب حسابنی رؤیته مأمور اولان ذاته كوسـترر و ایشته عبیدالله بیله بنم عصمتمی تصدیق ایتمش دیه‌رك كوكسنی كره كره قونوشمغه باشـلار ورقهٔ مزبوره دیوان همایون كاتبلرینه یكان یكان كوستریلیرسـه‌ده هیـچ بریسی عبیداللهك مرادینه واقف اوله‌میوب استفسار، لزوم كوریله‌رك اعاده اولنـدقده عبیدالله معنـای هذیانی صریحاً اكلاتمق ایچون ایكنجی كلمه‌یی تشدید و ألتنه بیان تأسفی مشعر ﴿ والله لمستعان ﴾ یازار .

ایشته مكاتبات رؤساده وضع نقاط و اشـكالك استقباحی بویله‌در لكن علومه دائر باخصوص صیغ الفاظ و كیفیة مخارج كندیسنده مقصود اولان كتب ادب ومدونات نحو ولغتده مكاتبات خصوصنده شـكل واعجام ایله ضبط الفاظ مطلوب اولمغین تقبیح دكل بالعكس مظهر استحسان اولور أنكچوندركه ﴿ ثوری ﴾ نقطه‌لی

وحركه‌لی یازیلر ، زنجفلی قفتان مشابه‌سنده‌در دیمش (بعض بلغا) دخی خطوطی نقطه‌لمق مانع ابهام ، حركه‌لمكده دافع اشكالدر دیدی (بعض ادبا) چوق علوم واردركه فصولنه نقطه قونمایه‌رق محصول معانیسنده ابهام حاصل اولمشدر دیدی (كتاب) كتب علوم مستثنا طوتولدیغی حالده مكاتباتنده شكل و اعجامی چیركین كوردكلرینك عكسنه اوله‌رق مشق یعنی سرعت خط اصولنی تحسین ایلمشلردر لكن كتب علومده سرعت كتابتی ، تقییدحدن كیرو قالمامشلردر بونك سببی ، زمرهٔ كتاب، صنعت كتابتده فرط اشتغاللریله برابر أنی كندیلرینه مدار تفوق اقران اتخاذ ایده‌كلدكلرندن تلویحات واشاراتله اكتفا ایله شكل و اعجام كبی اویله یازینك اوقوناقلغنه خادم شروطه رعایتی بمعنا عد و اعتبار ایتدیلر كتابتده تفوق داعیه‌سنك كتاب اوزرنده درجهٔ تأثیرینی كوسترن حالاتدندركه اوزرلرنده سیاه مركب كورلسه مدار افتخار و اثر جمیل و صنعت كتابتده‌كی براعتلرینه دلیل اولمق‌اوزره تلقی‌ایدرلر بونی مؤید اولمق اوزره حكایه اولنوركه (عبیدالله‌بن سلیمان) بركون ، اوزرنده صاری صو كوره‌رك درحال : مركب بزه رنك زعفراندن اعلادر دیه‌دك لكهٔ مزبوره‌نك اوزرینه سیاه مركب دوكر وشو بیتی دخی اوقور

شعر

(انما الزعفران عطر العذاری و مداد الدوی عطر الرجال)

مآلی

كوزل قیزلرك استعمال ایدجكلری انجق كوزل قوقولر وباخصوص زعفراندر رجال ایسه مركبدن ماعدایه التفات ایتمز (ایشته لفظ و خط جهتیله فهم كلام ومعرفهٔ معانیه مانع اولان اسبابك تفصیلات واضحه‌سی عرض ایتدیكمز وجهله‌در) (والله ولی التوفیق)

امدی میال معالی اولان طالب علم ایچون منزل مقصوده كیرمزدن اول ایكی شیئی دیكر شیلر اوزرینه تقدیم ایتمك لازمه‌دندر . بریسی فهم معنا انتقال

مضـامینه انکل اولان اسـباب مانعهٔ معروضه‌یی پیش تأمله آلوب کره‌کی کبی بیلملیدرکه وصول مزایا وکشف خبایاده مظهر سهولت اولسون دیگری زمان تعلمنده اقلیم بدننده سیاست نفسه مالك اولملی‌که علوم ومعارفدن نفرت ایتمه‌سین وتحصیله‌میل رغبتده تقصیره‌مائل‌اولماسین ودائماجانب‌اسرافه‌عاجل‌وتسخیری عسیر اولان نفسنی تدبیروتصرفه قادراولسون چونکه هرنفس ایچون اوچ‌حال واردر (حال عدل وانصاف ، حال غلو واسراف ، حال تقصیر واجحاف ، حال عدل وانصاف ،) قوای نفسانیه‌نك طاعت‌وشفقت کبی جهتین مقابلتین‌ایله اتصافیدرکه طاعت ، نفسی عباداتده تقصیردن ، شفقت دخی اسراف وتبذیردن منع ایدرك مظهر شـاباش وتحسین ایلر چونکه شوایکی جهتك یاردیمیله تقصیردن ممنوع اسرافدن محجور اولان شیئك نماسی معلوم واشـبو نمانك دوامیده کیت کیده موجب کمال اوله‌جغی مجزومدر ، بعض حکما ، صاقین اعتدالدن آیرلمه زیرا حدمعروفندن چیقمقده ، مسرف‌ایله مقتصدك هیچ‌فرقی یوقدر دیدی . (حال غلو واسراف) قوای نفسانیه‌نك انجق طاعتله ممتازاولوب صفت نجیبهٔ شفقتدن محروم قالمسیدرکه اشبو مدار امتیـاز اولان طاعت سببیله نفس ، اولانجه قوتنی عبادته‌صرف ، اودخی‌عجزه‌یقین اوصانقلغه ، اوده‌نهایت ترك‌واهماله مؤدی‌اوله‌رق مأمول‌اولان‌زیاده‌نقصان ، بکلنیلان‌تجارت عین‌خسران‌اولور . آنکچوندرکه بعض حکما ، طالب‌علم‌ایله ، بروطاعتده بولنان‌کمسه ، طعام اکل‌ایدن‌شخصه بکزر برلقمه آلیرسه آچلق یوزندن‌کله‌جك فلاکتدن کندینی‌قورتاریر . اسراف‌ایدرسه امتلا اولور . حتی بعض کره‌ده موتنی انتاج ایلر ویاخود علاج بیان شخصه بکزرکه شـخص مزبور معتدلاً حسب‌اللزوم اکل ایدرسه موجب شفای بدن ، حدینی آشیررسه سم قاتل اولور دیمشدر . امدی طالب علم ایله عابد طلب علم وعبادت خصوصلرنده دائما حد اعتدالی کوزه‌ده‌رك واصل رتبهٔ کمال اولمغه چالیشمه‌لیدر .

(حال تقصیر واجحاف) نفسك قوای شفقتله ممتاز اولوب قوای طاعتدن حرمانیدرکه شفقت ، معصیته ، معصیتده اوامر الهیه‌یه اجابتی ترکه دعوتله نفس طاغنغنی‌طوپلامز عوائدسبحانیه‌یی قبولدن کری‌قالیر . اماناتنی حفظ‌ایلمز . شواوچ حاله مبتلا اولانلر ایسـه وارینی غیب ایدرك یتیکنی بوله‌ماز وارینی غیب ایله یتیکین بوله‌میانلرکده مصاب ومحزون ، خائب‌ومغبون‌اوله‌جغنده شبهه‌یوقدر طاعة

وشفقت إخصيصه‌لرينك يكديكرينه غلبه‌سى سببيله نفس ايچون ايكى حال دها حاصل اولوركه احوال سابقه‌يه ضم وعلاوه قلندقده بشه ارتقا ايدر . مثلا طاعت ايله اشفاق تقابل ايتدكارنده طاعت شفقت اوزرينه غالب اولورسه نفس اسرافه‌ميال ، شفقت غلبه‌ايدرسه عبادت‌خصوصلرنده تقصيره مجال‌اولور . امدى طالب ، نفسنك مقدار طاعتنى عارف وكنه شفقتنه لدى‌التجربه واقف اولورسه نفسنى حالات مزبوره‌تك الك ممدوحى اوزرينه ثباته آليشدرمليدر . حالات معروضه‌يه فرزدق شو بيتلريله اشارت ايتمشدر .

شعر

لكل امرئ نفسان نفس كريمة　　واخرى تعاصيها الفتى ويطيعها
ونفسك من نفسيك تشفع للندى　　ذاقل من احراز هن شفيعها

مألى

هركيشى ايچون ايكى نفس واردر بريسى نفس كريمه ديكرى فتانك كاه كنديسنه عصيان ، كاه اطاعت ايتديكى نفسدر . سنك بوايكى نفسكدن بريسى بروطاعت ، واحسان وفضيلت احرازنده تكاسل ايتديمى درحال اوبر رفيقى بولنان نفس آنلرى احرازه شتاب ايدر . اكركه طالب ، سالف‌العرض اقليم نفسده اجراى سياست وايفاى رياضت خصوصلرينى نظر اعتنايه المق صورتيله نفسنى طريق مستقيمه دعوت ايتمزسه نفس ، كورمش اولديغى عنف وشدت قهر وحدت معامله‌لرينه قارشو عناد واستكبارينى آرتيررده نه طاعته يناشير نه‌ده معصيتدن قاچنير . نته‌كم بربرى مرحوم بوحقيقتى شوايكى بيتله نظم‌ايتمشدر .

شعر

اذازجرت لجوجاً زدته علقاً　　ولجت النفس منه فى تماديها
فعد عليه اذا مانفسه جمحت　　باللين منك فان اللين يدنيها

مآلی

معندی برشیدن منع ایدرسه‌ك اوشیئه شوقنی أرترمش اولورسك برطرفدنده نفس عنادنده دوامه حریص اولور . سن همان لینت ایله معامله ایتکه أزغین نفسنك لجامنی یومشاقلقدن بشقه برشی چکه‌مز .

تعلیمات سالفه اوزره طالب ، نفس اوزرنده اجرای سیاست ومهما امکن ریاضت ایتدکدنصکره باقدیکه نفسك انقیادی ینه کوچ ، أرتق برای استراحت براز صالیویروب بعدالاستراحت ینه یاقه‌سنه صارلمه‌لیدر . بو صورتده انقیادی قولای وسرعتلی ، جانب طاعته رجوعی دخی قوتلی اولور آنکچون ادب آموز دبستان لولاك افندمز ﴿ ان القلوب یموت ویحیا بعد حین ﴾ یعنی قلب ، اولور . بر زمان صکره دخی اعادهٔ حیات ایدر بیورمشلردر (عبدالله بن مسعود) قلوب ایچون شهوة واقبال (ایستمك) فترة وادبار (اوصانقلق) واردر . نفسه مراجعتکزده شهوة واقبالی جانبندن واریکزده فترة وادباری سمتنه اوغرامه‌یکز دیمشلردر .

شعر

وما سمی الانسان الا لانسه　　　وماالقلب الا انه یتقاب

مآلی

انسانه انسان تسمیه‌سی آنجق انسیتی ، قلبه‌ده قلب تسمیه‌سی آن بآن معروض تحول وانقلاب اولدیغندندر .

شمدی کلەلم طالبك ، علمنی أرتیره‌جق رغبتنی نقطهٔ منتهای کماله وارده‌جق شروطك بیان وایضاحنه ، شروط مزبوره طقوزدر [١] حقائق اموره مابه الادراك اوله‌جق عقل [٢] غوامض علومه وقوفه مدار اوله‌جق فطانت [٣] ادراك ایتدیکی شیلری ذهننده پایدار ایده‌جك ذکاوت [٤] اوصانجدن منع ایله دوام طلبی تأمین ایده‌جك شهوة (ایستك) [٥] طلب رزق کافتندن اغنا ایده‌جك

قدر اسباب معیشتی أزنسه‌میوب قناعت خصلتنه مالکیت [٦] ترقیات فنیه‌وا کثار نفائس علمیه‌یه مساعده ایده‌جك فراغبال ، استراحت احوال [٧] شاهددلارای معارفك برنجی رقیبی اولان آلام واکدار قلبیه وامراض بدنیه کبی موانعك فقدانی [٨] علمی چوغالته چوغالته واصل رتبهٔ کمال اوله‌جق قدر طول عمر [٩] علمنده سماحت ، تعلیمنده تأنی‌یه رعایت ایدن برعالم متقنه تصادف ایدرك مدت لازمه‌یی یانجلسنده اکمال ایتمك ، شوشروط مزبوره‌یی جامع اولان ذات ، امین اولسونکه زمرهٔ طلابك اك مسعود وبختیاریدر .

جهانکیر شهیر (اسکند صائب التدبیر) دیورکه طالب علمك درت شیئه احتیاجی درکاردر .

١ (زمان یعنی طول عمر) ٢ (احتیاجدن وارسته قیله‌جق غنا وثروت) ٣ (جودت قریحه) ٤ (شهوت یعنی ازدیادکمالاته ایسته‌ك) اشبودردی بش قیلان برقسم مکمل لازم دها واردرکه اوده متعلمك أن بأن ترقی وتعالیسنی أرزوایدر برده معلم ناصح ، استاد امیندن عبارتدر .

صره‌سی کلمش ایکن طالبك کندیسیله تأدب ایتمسی لازم اولان أدابی وعالم معلمك اوزرینه ترتب ایدن وظائف وارکانی بیان وتعداددن کندیمی آلامیه‌جغم معلومك اولسونکه متعلم ایچون معلمنه قارشی تخلق وتذلل (یالطاقلانمق) لازمدر بونی‌یاپارسه غنائم علمیه‌ایله ممنون اوله‌جنی‌کبی ، ترك ایدرسه کردنکشلك ایتدیکندن طولایی نفائس علمیه‌دن محروم ومغبون اوله‌جغنه امین اولسون چونکه تملقك اویله برتأثیر عجیبی واردرکه عالمك مشاق تعلیم وتدریسه حبس نفس وصبرینی أرتیررده کیزلی کیزلی حرزجان ایتدیکی دفائن فنیه وخزائن علمیه‌یی دمت دمت ، کوچه‌کوچه شاکردك پیش استفاضه‌سنه دوکه‌سنه‌بادی اولور بوسایه‌ده دخی اکثار فضلیت مطلبی ، چهره‌نمای بروز اولور (حضرت معاذ) روایت ایلدیکه ، سیدالکائنات افندمز طلب علمدن ماعدا هیچ بریرده یالطاقلانمق مؤمن اخلاقندن دکلدر مألنده (لیس من اخلاق المؤمن الملق الافی طلب العلم) بیورمشلردرکه باب علمده تملقك جوازی خصوصنده اشبو حدیث شریف تشنکان زلال عرفان ایچون بیوك بر عروة الوثقای تمسکدر عبیدالله بن عباس بیوردیلرکه اوقورکن ذلیل ایدم اوقودرکن عزیز اولدم (بعض حکما) تعلم

منزلتنه برزمان ایچون طیانه‌مین ، جهل ابدی درکه‌سنده یوارلانیر قالیر دیمشدر حکمای فرسک بعضیسی چوجق ایکن سودیکك ، أرزو ایتدیکك یرلرده اوطوررسه‌ك ، بیودوککده ، سومدیکك محلده‌اوطورمغه مجبورقالیرسك دیمشدر متعلم ، ساده تملق‌ایله‌ده اکتفا ایتمیوب معامنك مناسبت دوشدکجه فضیلتنی اقرار و تعلیم و تدریسنده اتخاذ ایتدیکی اصولك محاسندن بحثی تکرار ایتمکده لازمه‌دندر .

حضرت عائشة رضی‌الله عنها ، عالمی توقیرایدن اللهی توقیراتمش کبیدر مألنی‌ناطق بولنان ﴿ من‌وقرعالماً فقد وقرربه ﴾ حدیث‌شریفی روایت ایلمشدر (ساقیٔ کوثر) (جناب حیدر) افندمز اهل علم وعرفانك قدر ومزیتنی انجق اهل علم بیلیر بیوردیلر .

شعر

﴿ ان المعلم والطبیب کلیهما ﴾ ﴿ لاینصحان اذاهما لم‌یکرما ﴾
﴿ فاصبرلدائك‌ان‌اهنت‌طبیبه ﴾ ﴿واصبرلجهلك‌ان‌جفوت‌معلماً﴾

مأل

برطبیب ، برده معلم ، بونلره اکرام اولنمدیکی ، صمیمی ایفای‌وظیفه ایتمزلر طبیبه اهانت‌ایدرسه‌ك دردکه صبرایت ، معلمه جفاایدرسه‌ك جهلکه صبرایت . هم اهانت ، همده اجرای‌طبابت ، یغمایوق ، هم اکرامه‌بدل حقارت ، همده انتظار فضیلت ، نه قباحت ﴿ توصـیه اولنان تملق ، عالم نه قدر فقیر اولســه‌بیله جاه وجلال اربابنك علومنزلتنه نقصان ویرمز . علما اکرام وتعظیمه ﴾ ثروت ومال ایله مســتحق اولمدیلرکه منافســه قپوسی أچیله‌رق اغنیانك علمایه تعظیملری کندیلرینك علوجاه وجلاللرینه نقیصه ویرسون انلری بواستحقاقه مظهر ایدن رتبهٔ فضیلتلریدر اغنیانك بونده اشــتراکی یوقدرکه ، رقابت سببیله اونورلرینه طوقونسون .

شعر

﴿ لاتحقرن عالماً وان خلقت ﴾	﴿ اثوابه فى عيون رامقه ﴾
﴿ وانظر اليه بعين ذى ادب ﴾	﴿ مهذب الرأى فى طرائقه ﴾
﴿ فالمسك بينا ترى ممتهنا ﴾	﴿ بفهر عطاره وساحقه ﴾
﴿ حتى تراه فى عارضى ملك ﴾	﴿ وموضع التاج من مفارقه ﴾

مآل

پيش نظرده ، اثوابى پژمرده بيله اولسه هيچ بر عالمى تحقير ايتمه ، سن اوعالمه افكار منوره صاحبى وادب ذيشان نظريله باق ، كورمزميسككه مسك ، عطارك چكيجى ايله هوانك أره سنده ازيلير قيريلورده نهايت ملوك وشرفانك نياقلرنده وتاجك يرى اولان باشلرنده نشرفوايح ايديور مذلة اوليه سى شرافت انجامنه خلل ويرميور عالمده بويله در خير بودهابيوكدر . طالب علم اخلاقنده علمايه اقتدا وجمع افعالنده انلره بكزه مكه چالشمه ليدر تاكه اخلاق مزبوره يه الفت وانك اوزرينه نشئت حاصل اوله رق مخالفلرندن مجانبت قولايلاشسون رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افندمز كنجلركزك خيرليسى كنديني اختيارلره بكزتمكه چاليشان اختيارلريكزك شرليسى دخى كنجلركزه بكزه مكه چاليشاندر مآلنده ﴿ خيار شبانكم المتشبهون بشيوخكم وشرار شيوخكم المتشبهون بشبانكم ﴾ بيورمشلردر ﴿ عبدالله بن عمردن ﴾ مروى اولان ديكر برحديثده ﴿ من تشبه بقوم فهو منهم ﴾ بيورمش ، وبر قومه كنديني بكزتمكه چاليشان او زمره دن معدود درمآلنده بولنمشدر . بعض اهل ادب ، ابن دريدك شو بيتلريني بكا اوقودى .

شعر

﴿ العالم العاقل ابن نفسه ﴾	﴿ اغناه جنس علمه عن جنسه ﴾
﴿ كن ابن من شئت وكن مؤدباً ﴾	﴿ فانما المرء بفضل كيسه ﴾
﴿ وليس من تكرمه لغيره ﴾	﴿ مثل الذى تكرمه لنفسه ﴾

ترجمه

عالم عاقل نفسنك اوغلودر حسب ونسبه اعتبار يوقدر عالمك جنس علمی نسبجه جنسندن اغنا ایدر . سن أداب شریعتله ادیب اولده کیمك اوغلی اولورسه‌ك اول ، کشی کیاست وذکاویتله کسب شرف ایلر نفسنك غیری برعارض ایچون اکرام ایتدیکك کمسه نفسی ایچون اکرام ایتدیکك کمسه کبی دکلدر .

صحبت وموانست قدیمه‌یه کوکنه‌رك (متعلم) حضور معلمده شوق وانبسط ناز واستغنادن حذر ایتملیدر چونکه بعض حکمایه ناسك اك ذلیل وحقیری کیمدر دیه صوردقلرنده جهلانك کندی اوزره حکمی جاری اولان علمادر جوابنی ویرمشدر شوحالده تکلیفسزلکه حمل ایله معلمه قرشو نازلنمق معلمی برنوع تحقیر اوله‌جغندن شدتله مجانبت لازمدر حضور پیغمبریده اساردن برجاریه ، سویلنمکه باشلانجه ذات نبوتپناهی‌سن کیمسك کلامیله التفات جهاندر جاتنده قرشو ، خاتم‌طی اسمنده‌کی مردسخاوت نژادك قزی‌یم جوابنی ویرمشدر بونك اوزرینه (ارحموا عزیزقوم ذل وغنیاً افتقر ارحموا عالماً ضاع بین الجهال) یعنی اصحابم ، امتم ، برقوم أرسنده عزیز ایمشده ذلیل دوشمش زنکن ایمشده زوکورتله‌مش عالم ایمشده جاهلری ایچنده قالمش بونلره أجی‌یکز بیورمش ودرحالی أزاد ایتمشدر .

متعلم ، معلمنه‌قرشو صورت‌استغنا ، یعنی‌علمنه عدم‌احتیاج ، وبنده ، سنك قدر اکلارم کبی حالات خودسرانه کوسترمکدن شدتله توقی ایتمه‌لیدر . چونکه بوحال شناعت اشتمال ، کفران نعمت ، ومعلمه استخفاف واهانتدن بشقه برشی دکلدر . بعض متعلمینه تصادف اولنورکه ، جودت ذکا ، وحدت ذهنی سببیله نفسنده برقوت حس ایده‌رك معلمنی تحقیر والزام و بو یوزدن تحصیل شهرت ونام نیت فاسده‌سیله ، استادینه اثنای تقریرنده برطاقم اعتراض ایراد ایدرده ، (ابوالبطحاً) نام شاعرك ، مثل سائر حکمنی‌ألان شو بیتنك کندی‌حقنده ایرادی مناسب اولور .

شعر

اعلمه الرمایة کل یوم   فلما اشتد ساعده رمانی

مآلی

بن ، اکا هرکونه اوق أتمق علمنی اوکرتیورم . تمام اوکره نوب بازولرنده ادمان حاصل اولنجه ، اوقی بکا طوغری چویرییور .

ایشته بوده . علمانك تمك، توکنمك بیلمیان مصائبی، وبختلرینك معکوسیتی جمله سندندرکه تعلیم علوم ایتدکاری کمسه‌لر یاننده تجاله بدل تجهیل ، ناس ایچنده ترقی ایتدردکاری اشخاص میاننده تعزیزه قرشولق، ترذیل اولنیورلر .

(صالح بن عبدالقدوسی)

وان عنـاء ان تعلم جاهلاً	فیحسب جهلاً انه منك اعلم
متی یبلغ البنیان یوماً تمامه	اذا کنت تبنیه و غیرك یهزم
متی ینتهی عن سیئ من اتی به	اذا لم یکن منه علیـه تنـدم

مآلی

جاهلی سنك اوقودوب اوقودوبده ، عاقبت کندیسنی سندن عالم طانیمق کبی حکم جاهلانه سی ، بیوك بربلادر. سن یپارسه‌ك دیکری ییقارسه، بنا تمام اولورمی، قابل دکل، سیئاتی یاپوب ندامت ایتمیان ، واز کچرمی (اصلا) .

(حکمانك) چوغی معلمك حقنی پدر حقی اوزرینه ترجیح ایتمشلردر . حتی بعضیسی شو بیتلرله وجه رجحانی بیان ایتمشدر .

شعر

یا فاخراً للسفاه بالسلف	و تارکاً للعـلاء و الشرف
أباء اجسـاد ناهم سـبب	لان جعلنا عرائض التلف
من علم الناس کان خیراب	ذاك ابوالروح لاابوالنطف

مآلی

ای سفاهت سوقیله ، کچمش اجدادیله افتخار ایدوب ذاتنده اسباب شرفی

جمع ایتمەیی ترك ایدن کمسه ، أنلرله افتخاری براق ، بزم أباء اجـداد مز اولان
پدرلریمز ، غم والم ، مرض وسقم کبی ، موتی منتج اولان شـیلره معروض
قالمەمزه سبب اولدیلر . ناسـه تعلیم حقائق علمیەده بولنان اسـتادلر ، بابالرك
خیرلیسیدر. چونکه بونلر روح باباسیدر. منی باباسی دکل؛ اساتذەنك حقنه حرمتی
سررشته اتخـاذ ایدەرك ، انلرك شبهه القا ایدەجك سـوزلرینی قبول ایتمك ،
وکندیلرینه اعتراض ، مخالف ادب تعلیمدر دیەرك تحقیق وتدقیقه مغایر تعلیماتی
مجرد ، حسن ظن سوقیله تقلید ایتمکده روا دکلدر. زیرا بعض تلامیذ واردرکه
معلملری حقنده غلو وافراط جانبنه صاپەرق شویله اعتقاد ایدییورلر . اسـتاذ
ایچون ابراز حجت ، اقامهٔ دلیله لزوم یوقدر أنك هر سوزی دلیل شریعت ، هر
اعتقادی بزم ایچون واجب القبول ، حجتدر. (والله ، بن) محافل علمیەنك برنده
اشـبو طبقهٔ بارده اصحـابندن ، مناظرەیه قویولمش برینه راست کلدمکه ، ارکان
مجلسدن بری ، خصم صفتیله بر طاقم ادلهٔ قویه اقامه ایدنجه ، مزبورك جوابی
نەاولسه بکنیرسکز سنك بودلیلك فسادی ظاهردر. چونکه بو ، بردلیلدرکه بنم
استادم ، انی ذکر ایتمامشدر. شیخمك، استادمك ذکرایتمدیکی دلیلده ایسه خیر
یوقدر. آرتق ، خصم، تعجب ایدەرك مجلسك مهابتی واحمق مسفورك شرکای
حماقتندن اندیشه ایدەرك سوزی کسمکه مجبور اولدی، وبکا خطاباً ، یواشجه ،
یاهو حریف بنی شوجهل ونادانیسیله الزام ایلدی دیوب مجلسـدن چیقدی ،
مجلسده بولنان حضارك کیمیسی استهزا ، کیمیسـیده انکشت بر دندان حیرت
اولەرق وجهلك قتمرلیسندن اللهه صیغینەرق طاغلدیلر . باقشمدی سن، جهلده
بویله متوغل ، قلة عقلده بو سویەده کمسەیه تصـادف ایلدکمی . ظن ایتمکه اوت
دیەسك اما متعلم ، اسـتادی حقنده معتدل الرأی متوسط الاعتقاد اولوب نه الزام
ایچون اعتراض نەده مقلدانه تسلیمده بولنمزسه هم کندینی همده معلمنی ملامت
ومذمتدن قورتارمش اولور. متعلمك حل مشکلات قصدیله ولوکەچوق اولسون
معلمنه سؤال ایرادی ، قانون تعلمه منافی کورلمەیەجکی کبی نفس الامره مطابق
سوزلرینی درحال قبول ایتمکده تقلید محض ایله اتهام اولنەمز .

جناب مشکلکشای سرائر ملکوت ، صلی الله علیه وسـلم افندمز ، علوم ،
خزینەلردر . اناختاری سؤالدر ، سویلین ، دکلەین ، عامل اولان ، هراوچیده

مأجوردر مألنده ﴿ العلم خزائن مفتاح السؤال فاسئلوا رحكم الله فانما يؤجر في العلم ثلاثة القائل والمستمع والآخذ ﴾ بيورمشلردر وبيلمدكلرندن صورسه‌لريا نه‌طوربيورلر عيك (كلامدن عجزك) شفاسی ، سئوالدر . مألنده‌كی ديكر بر حديثنده ﴿ هلا سئلو اذا لم يعلموا فانما شفاء العی السئوال ﴾ بيوره‌رق سئوال ايله فرمان بيورديلر . ديكر قوميده ، بالعكس ﴿ انها كم عن قيل وقال وكثرة السئوال واضاعة الاموال ﴾ يعنی ديدی قوديدن ، كثرة سئولدن صاقينكز . سزدن اول كچن امتلر ، كثرة سئواللرينه قربان اولديلر كيتديلر ، مألنده ﴿ اياكم وكثرة السئوال فانما هلك من كان قبلكم بكثرة السئوال ﴾ بيورمشلردر شو احاديث شريفه‌نك مضامين شريفه‌سی آره‌سنده تعارض توهمنه محل يوقدر چونكه سئوال ايله آمر بولنان احاديث ، مشكلات علميه‌نك حليله ، واقف اسرار شرعيه اولمق نيت خالصه‌سنه معطوف ، ناهی اولان احاديث ايسه ، جدال ومعارضه ومجالس ومحافلده الزام خصمله تحصيل شهرت كبی نيات فاسده ايله اولان سئواللره متعلقدر امدی سائلك سئوالی محل مشروعنده ايسه معلم آنك شكوك وشبهاتنی ازاله ايله طريق حقی كوسترير (ابن عباسه) ديديلركه سن بوقدر علمه ناصل نائل اولدك ؟ جوابنده ، دائما صوريجی لسان ، دوشونوجی قلب ايله ، جوابنی ويردی آنكچون صلی الله عليه وسلم افندمز سئوال علمك ياريسيدر مألنده ﴿ السئوال نصف العلم ﴾ بيورديلر (مبرد) (سليمان غنوينك) شو ايكی بيتنی اوقودی .

شعر

فسل الفقيه تكن فقيهاً مثله	لاخير في علم بغير تدبر
واذا تعسرت الامور فارجها	وعليك بالامر الذی لم يعسر

مألی

فقيهه ، بيلمديككك مسائلی صوركه سنده اونك كبی فقيه اوله‌سك ، سئوال

وتدبرسز علمده خیر یوقدر . طوتدیغك ایشلر کوچلشیرسه آنی براقده کوچ اولمیانلری التزام ایت .

متعلم ، ایستەدیکی علمی ، شهرت وعدم شهرتی اصلا نظر اعتباره آلمیەرق هانکی عالمده بولورسه صاریلوب آلمغه چالشمەلی یوخسه صیت وشهرت وذکر جمیله آلدانوبده ، مطلوبی اولان علمدن بی بهره اولان برطاقم منازل رفیعه ، رتب سنیه اربابنه قوشوب کیتمەمەلیدر . شوقدر وارکه هرایکیسی علم مطلوبده یکسان ایسه شهرتی شایع اولان معلمی انتخاب ایتمك دها اولادر چونکه مشهوره انتساب موجب شهرتدر .

شعر

اذا انت لم یشهرك علمك لم تجد	لعلمك مخلوقاً من الناس یقبله
وان صانك العلم الذی قد حملته	اتاك له من یجتنیه ویحمله

مألی

علمله اشتهار ایتمزسەك کیمسه ، سنك سوزیکی کوش قبوله آلمز حامل اولدیغك علم ، سنی محافظه ایدرسه آنك میوەسنی طوپلامغه کلان بولنور .

علم ، یقینده ممکن التحصیل ایسه بعیده کیتمەمەلی . قولای جهتی وارسه کوج جهتنه یناشمامالی . تجربەدن کچمش عالم وارایسه غیرمجربه مراجعت ایتمەملی چونکه قریبی براقوب بعیده کیتمك مشقت ، قولایی ترك ایدوب کوجی آلمق بلا ، مجربی براقوب غیر مجربه مراجعت ، موجب مخاطرەدر (بعض حکما) بین الافراط والتفریط اقتصاد ، تعسفدن اسهل ، تکلفی ارتکابدن ایسه واز کچمك دها اولادر نفس انسان ، چوق کره قریبی تحقیر ایدر . بعیده تابع اولور . قولایه تنزل ایتمزده ، کوجی طلب ایدر . مجربدن اوصانور غیر مجربه انتقال ایدرده ، محبوبنی ادراك وفائدهٔ مطلوبەیه دسترس اولەمز (عرب) یوکیلر حقنده عالم ، کعبه کیدر اوزاقده کیلر شوق وغرام ایله قوشارلر ، یاننده کیلرك امورنده بیله اولمز دیمشدر حاتمك شوشعرینی شیوخمدن بریسی بکا اوقودی .

شعر

لاترى عالماً يحل بقوم	فيحلوه غير دار الهوان
قلما توجدالسلامة والصه	حة مجموعتين فى انسان
فاذا حلتا مكانا سحيقاً	فهما فى النفس معشوقتان
هذه مكة المنيعة بيت	الله يسعى لحجها الثقلان
ويرى ازهدالبرية فى الح	جلها اهلها لقرب المكان

مآلى

هيچ برعالمى كورەمزسككه برقومك ايچينه وارسونده ، مذلت خانەسنده آنى اسكان ايتمسونلر ، البتده ايقاع مضرته چاليشورلر آفات بليەدن سلامت ، بدندەكى صحتله برابر برانسانده بك آزجمع اولور بوايكيسى كوشه نشين هجران اولدقده نفوس انسانيەنك عشق وغرامى آرتار ، هرشيئك قربيتى ، حرمتنى تنقيص ايدر ايشته مكهٔ مكرمه ، انس وجن بلاد بعيدەدن حج ايچون قوشوشيرلركن ، ايچنده بولنان اهالىٔ مكه ، حجده تكاسل كوستريرلر .

(فصل) علمايه احق واليق اولوب بهمەحال تخلقلرى الزم اولان اخلاق ، التزام تواضع ايله عجبدن احتراز ايتمكدر . چونكه تواضع ، خلقك وخالقك محبت ومرحمتنى جالب ، عجب ايسه موجب نفرت اولديغندن هركسده وجودى چركين ايسەده . زمرهٔ علماده بولنمسى دهازياده چركيندر . اوت ناسك انلره اقتداس طبيعى اولمغله اشبو خصلهٔ رزيلەنك غيره تجاوزى جهتيله قبحنك قتمرلشەجكى شبهه كوتورمز علمايه طارى اولان عجبك باشليجه سببى فضيلت علميه ايله ناس بيننده تفردلرى اولور . حالبوكه حجاب پندار وغفلتى قالديروبده حقيقتپرستانه مطالعه ايدەجك اولسەلر التزام تواضع ، ومجانبت عجبك كنديلرينه هركسدن الزم اولديغنه جزم وايقانده مشكلات چكمزلر . بونلر بيلورلركه عجب ، منافىٔ فضيلت برخصلهٔ رزيلەدر . بناءعليه احتراز ومجانبتى لازمدر باخصوصكه ، افندمز صلى الله عليه وسلم ، آتش ، اودونى محو وتباه ايتديكى كبى عجبيده حسناتى اويله محو ايدر بيوردقلرى جهتله انلرك مالك اولدقلرى

صفة علم ، عجبك رذالتنه هيچ بر وقت قرشو كله مز . انكچوندركه (حضرت عمر)
علمی اوكره نيكز ، واوسايه ده سكينه وحلم حاصل ايده رك ، اوكرتديككز طلابه
قرشو تواضع ، وانلرده سزه تواضعله ، معاشرتكز جريان ايتسون . بالعكس
ترش رو ، جبابرهٔ علمادن اولمايه سكز چونكه مدار عجبكز اولان علمكزله
جهلكز مقايسه ايديلير سه ، علمكز مقاومت ايده ميه جكنه امين اوليكز
بيورديلر . سلفدن بعضيسی ، بركمسه علمايله تكبر وترفع ايدرسه (الله) انی يره
اورر ، هلاك ايلر ، تواضع ايدرسه رتبه سنی يوكسلتير ديدی علمانك علم سببيله
عجبنك علتی ، نظرلرينی دائما مادونلرنده كی برالای جهلای بی اذعانه قصر ايله ،
برء انلرك بولندقلری دركهٔ جهلی ، برده كنديلرينك تزين ايتدكلری حليهٔ فضلی
نظردن كچيره رك كنديلرينی اعظام واعجابه باشلامه لريدر .

بونلر ، بركره ده مافوقلرنده كی اجلهٔ فضلايه باقسه لر عجب وتكبره حيا ايدرلردی
چونكه ، علم ، بشرك احاطه سندن فضله اولمغله برابر بركمسه نه قدر متناهی
فی العلوم اولسه بيله كندندن دها مكملنه تصادفی طبيعيدر قال الله تعالی
﴿ نرفع درجات من نشاء وفوق كل ذی علم عليم ﴾ اهل تأويل بو آيهٔ جليله نك
تفسيرنده ، هرعالمك فوقنده دها اعلمی واردر ، تاجناب حقه وارنجه يه قدر
ديديلر ، بعض حكمايه ، علومك كافه سنی كيم بيلر ديدكلرنده . كافهٔ ناس ، جوابنی
ويرمشدر (شعبی) ديديكه فضل وكمالده كنديمه اش وياخود بندن اعلم
بركمسه يه تصادف ايده ميه جكمی نه زمان خاطرمدن كچردمسه ، درحال كندمه
نسبت قبول ايتمز مرتبه اعلم برذاته تصادف ايتمشمدر . شعبی كبی برذات
جلالتسمانك بوسوزی ، تعظم ، تكبرينی بيان دكلدركه شايان تقبيح اوله
بيلسين ، بلكه بحرزخار علومك بی پايان اولديغنی اعلاندن عبارتدر . امدی
مرد عالم ، نفسنه نظری اثناسنده درحال بيلمديكی فنلری ملاحظه ايدوب عجبدن
كنديني قورتارمغه چالشمه ليدر . انكچون (حكم منثوره ده) اشاغيده كی
جهلانك كثرتنه باقوب سوينمه ، اوستكده فضل وكمالاتلريله شعشعه بخش
اجلال اولان اعاظم علمايه باقده ، سورهٔ عجبكی قير ، دينمشدر . شاعر (ابن
العميد) شو ايكی بيتله بوحقيقته ارشاد ايلمشدر .

شعر

من شاء عيشاً هنيئاً يستفيد به　　في دينه ثم في دنياه اقبالاً
فلينظرن الى من فوقه ادباً　　ولينظرن الى من دونه مالاً

مآلى

دين ودنياسنده مظهر اقبال اولوب خوش يشامق آرزو ايدنلر ، ادبجه مافوقلرينه مالجه مادونلرينه باقسونلر . ذاتاً علمنى مدار عجب اتخاذ ايدنلر ، علملرى آز ، قريحه‌لرى سونوك برالاى قيل قويروقلردركه صحراى علومده آتدقلرى بر خطوه ايله نهايته واصل اولدم ظنيله ، بوروتلرينى قالديررلر . اما علوم وفنونده بهره‌ياب اتساع اولان كروه فضلا ، علومك بعيدالغايه اولديغنى وادراك نهايه‌ده عاجز بولندقلرينى اعترافله دائما تواضع وسكينه‌دن آيرلمزلر . (شعبى) ديبوركه علم اوچ قارشدر . بر قارشنه نائل اولان ، بورنى ديكرده ، هپسنى قزاندم ظن ايدر . هيهات) ايكيسنه نائل اولان مافوقنه نظر ايدرك كنديني آلچق كورر ، اوچنجى قاريشه‌ده ، كيمسه نائل اوله‌مدى واوله‌مزده (افندى) اكر علمكله عجب شائبه‌سى سنده‌ده وارسه شو عرض ايده‌جكم كنــدى حالمى لوحهٔ عبرت كبى پيش تأمله آلده ، بويله افكار واهيه‌دن كيرى چكل .

بن ، برزمانلر ، فقهاى عظامك كتابلرندن بيوعه متعلق ، مسائل مخصوصه‌يى جمع وتأليف ايله بركتاب ميدانه كتيرمش ايدم كتاب مزبور ، تتبعات واديلرنده جان اريده‌رك ، روح صــيقه‌رق حاصل اولديغى ايچون بردرجه‌يه قدر مهذب ومكمل كورونجه ، شــدت وقوف ، وسعت اطلاعمه دائر بنى برعجب اســتيلا ايلدى . ديركن ، حكمت خدا ، ايكى اعرابى باديه‌ده عــقد ايدوب هيچ برينى بيلمديكم مســائل اربعه‌يى متضمن شروط كنندده درميان اولنان بر (بيع) مسئله‌سنى استفتا ايچون يانمه كلديلر . بن ، بركره انلرك كمال اعتمادايله مراجعتلرى خصوصنده‌كى حاللريله ، برده مسئله‌يه عدم وقوفم خصوصــنده‌كى حالمى نظر اعتباره آلوب ، باشــلادم دوشــونمه‌يه . طول مدت دوشونديكمى كورن درد مندان اعرابيان ، سن ، قوجه برقومك مفتى ورئيسى بولنديغك حالده مسئله‌مزه

جوابدن عاجزمیسك دیوب ، اوت جوابنیده النجه ، یازق سکا ، دیه‌رك چیقدیلر
بونك اوزرینه ، دکل بن ، شاکردانمله هم عیار اوله‌میان برذاته مراجعت
ایتدکارنده ، اودولتلی دخی قنعت وجدانیه حاصل ایدر صورتده مسئلهٔ
مزبوره‌نك جوابنی کندیلرینه اکلاتیر ، انلرده بوکا قارشی تشکرات ایله برابر
علم واطلاعنه تحسین وشاباش ارقویه‌رق کیدرلر ، ارتق بنم حالمی صورمه ، محزون
وشوریده دل ، ومسئلهٔ مزبوره‌یی آلان جاهل ، شوحادثه بکا موعظهٔ منذره
اولدیده ، نفسمك سوره‌سنی وعجب وکبرك قنادلرینی قیردی ، اوج عظمتده
پروازینه میدان‌ویرمدی . بناءً علیه شروقعه‌یی حقمده نعمت بیلیرم . برکسه‌نك
عهده‌سندن کله بیلدیکی شیئی‌ایله عجبی ترك ایتمسی واجب اولدیغی کبی ، یپامدیغی
وبجرده‌میه‌جکی شیئی یاپارم صورتنده کوروئمکه چالشمق وبوبابده خیلی تکلفات
اجراسیله طریق ناهموار عجبه صاپمقده ، قطعیاً جائز اوله‌مز آنکچوندرکه
سلف صالحیندن برچوق ذوات کرام ، عجب‌مزبوردن نهی‌ایلدیکی کبی کندیسیده
اوجنایت منکره‌دن اللهه صغنمشدر ایشته اوکبی استعاذه‌لرك الك آچیغنی (جاحظ)
(کتاب‌البیان والتبین) نام اثرنده اجرا ایتمشدر . دییورکه یارب ، فتنهٔ عملدن
بارکاه مجد الوهیتکه التجا ایتدیکمز کبی ، فتنهٔ قولدن ده ینه سکا التجا ایدرز .
کوزل یاپدیغمز شیلرله عجب وریادن سکا صغندیغمز کبی ، یاپامدیغمز شیلری
یاپار کبی کوزکمکه چالیشمقدن ینه سکا صغنیورز . عجز بیاندن صغندیغمز کبی ،
سلیقهٔ لسان ، وحسن بیان سببیله هذیاندن ، ینه سکا صغنیورز . بزده ، جاحظك
شو استعاذه‌سنه بالاشتراك ، بابحقه التجایه شتاب ایلرز . بجرده‌مدیکی شیلری
بجرر قیافتنده کوسترن کسه ایچون قبح وشناعت ، وعجب وریاده برحد معین بیان
ایتمك قابل دکلدر . بوکبی ، شناعتنه‌نهایت‌اوله‌میان کسه‌لر ، کندیسی‌ضلالت وادیلرنده
ظیب ظیب صحرادیبی کبی ، بشقه‌سنیده ضلالتده براقدجنی طبیعیدر . عالم اسرار
وحدت ، کافل سعادت امت افندمز صلی الله علیه وسلم ، برمسئله‌دن کندینه
سؤال اولنوب بیلمدیکی حالده فتوی ویرن کسه هم ضال هم مضلدر . مآلنده
(من سئل فافتی بغیر علم فقد ضل واضل) بیورمش اردرکه مدعای سابقمزی
اثبات ایچون بیوك برهاندر (بعض حکما) بیلمدیکك شیلر حقنده بیلنلر
کبی سوز سویلمکدن قاچنمق ، برنوع علمدر ا کلامدیغك برشی حقنده بیان

مطالعه ایتمك جهلكی اثبات ایچون بیوك دلیلدر دیدی . شعرادن (زیادة بن زید) شو ایكی بیتی كوزل سویلمشدر .

اذا ماانتهی علمی تناهیت عنده ... اطال فاملی اوتناهی فاقصرا
ویخبرنی عن غائب المرء فعله ... كفی الفعل عما غیب المرء مخبراً

مآلی

علمم توكندكده ، بنده او نقطه‌ده طورر ایلری كچه‌مم . ایستر اوعلم اوزونجه اولسون . كتب واملا ایده‌یم ، ایسترسه توكنسون واز كچه‌یم ، بركمسه‌نك سرائر درونیه‌سنی ، یاپدیغی حركات فعلیه‌سی خبر ویرر . كشینك غائبنی اثبات ایچون یاپدیغی ایش كافیدر .

بوقاریده رهین ثبوت ووضوح اولدیغی اوزره ، كافهٔ علومی احاطه بركمسه ایچون محال اولنجه ، بعض اشیایی بیلمامكده عار اولمدیغی كبی ، بیلمدیكی نقاطی بیلمیورم دیمكده دخی قبح وشناعت متصور دكل بلكه حق‌شناسلق نقطهٔ نظرنده شایان تحسیندر (جناب رسالتپناه) افندمزه ، اما كنك هانكیسی خیرلیدر دیبان سائل مسترشده ، بیلمیورم . جبرائیله صورایمده اویله . بیورمشلردر قلب تابناك محمدیسی خزینه علوم واسرار اولان برپیغمبر ، بیلمیورم دیمكدن چكنمینجه ، افراد امتندن برذاتك بیلمیورم دیمسی هیچ شایان تقبیح اولورمی (جناب ساقیٔ كوثر) بیوریورلركه سزه برشی صورولوبده بیلمدیككزده ، بیلمیورم . الله اعلم جوابنی ویرمه‌كز ، قلب ووجدانه نه‌قدر خوش كلیر . ذاتاً عالم ، بیلمدكلرینك بیلدكلرندن چوق اولدیغنی بیلندر . (ابن عباس) بیلمیورم دیمه‌كی ترك ایدن عالم ، بلاسنی بولمش دیمكدر بیوردیلر (بعض بلغا) لاادری دیبان ، نقصانی بیلوب ، چالیشه چالیشه عالم اولور ، لكن بیلمدیكنی بیلیورم دعواسنده بولنان ، حفرهٔ هلاكه سقوط ایدر دیدی .

ذاتاً بركمسه ، ولوكه اساطین علمادن بیله اولسه ، بیلمدیكنی اوكرنمك كلفتندن آزاد اولمق خیال خامیله بیلمیورم دیوب تعلمدن استنكاف ایتمك روا دكلدر (حضرت عیسی بن مریم) یا صاحب العلم . بوقدر علمكله برابر

دها بيلمدكلريكده اوكرن ، و بيلدكلريكى بيلميانلره طورمه ، اوكرت ، بيورەرق حقيقة مزبورهٔ تعلمى توصيه ايتمشلردر .

على بن طالب ديديكه ، سزه بش شى اوكرته جكم دقت ايدك ، حفظ وضبط ايدك ، أنلرى كميلره بينوب اوزاق مملكتلره ، اوزون ، اوزون سفرلر أچسه كز بيله بندن بشقه اهلنى بولوب صورامزسكز (١) كمسه اللهدن بشقه سندن بر شى اميد ايتمسون (٢) كمسه كناهندن بشقه برشيدن قورقماسين (٣) عالم ، بيلمديكى شيئى اوكرنمه دن استنكاف ايتمه سين (٤) سزدن بريكزه بيلمديكى شيدن صوره لورسه بيلمم ديسون (٥) ايمانك صبره نسبتى باشك جسده نسبتى كبيدر .

عبدالله بن عباس ديديكه علمدن اكتفا اولسه ايدى موسى كليم الله اكتفا ايدر . وهل اتبعك على ان تعلمن مما علمت رشدا : ديه رك جناب خضردن براى تعلم رفاقتنه قبول طلبنده بولنمزدى . خليل بن احمده ، بوعلمه نصل نائل اولدك ديدكلرنده ، هانكى عالمه ملاقى اولدمسه دائما علم آلير ، علم ويرردم ديمشدر . بزرجمهر ، علومدن هيچ برشيئى حقير كورمامك ، وجميع علومى تفضيل وتبجيل ايتمك ، اوده أيروجه علمدندر ديمشدر . منصور ، شريكه صورمشكه ، ياهو بو حائز اولديغك علمه نصل دسترس اولدك . اوده جوابنده ديمشكه آز علمى ، أزنسه يوب استفاده دن يوز چويرمدم . بشقه سنه اوكرته جكم علمى چوق كوروب بخل وامساك ايتمدم .

ايشته شواهد معروضهٔ حكميه دن استنباط اولنديكه ، علمدن استنكاف هيچ بر وقت جائز دكلدر . چونكه علومك اجزاسنك يكديكره ارتباط و اشتباكى بولنديغندن ، برقاچ اقسامنى استحصال ، اقسام ديكرينيده استكمالى مقتضيدر . ابن مسعود ديپوركه عالمده ايكى اوبور ، طويمق بيلمز برى طالب علم ، ديكرى طالب مال ومنال ، طالب علم طويمز . چونكه اوقودقجه تزايد علوم واقع اولوب رضاى سبحانى يه مظهريت رونما اوله جغنى بيلير .

انما يخشى الله من عباده العلماء ، طالب دنيا دخى طويمز . چونكه دنيالغى أرتدقجه طغيانيده آرتار .

كلا ان الانسان ليطغى ان رآه استغنى . شخص عالم فضلنى أز ، نقصانى چوق كورمليدركه أز كورديكنى چوغالتمغه ، چوق كورديكى نقصانيده أزالتمغه چالشسون ،

یوخسه نائل اولدیغی علمه قناعت ایدەرك تكاسل ایدرسه موجب ترك اولەجغی جهتیله، جهل دركەسنده قالەجغنی قطعی بیلسون. بعض حكماء، علمه ملازمت ایله، أیرلمه، دائما چوغالتمغه سعی ایت، زیرا علمك أزی، خیرك أزینه، چوغی دخی خیرك چوغنه بكزر. خیرك ایسه أزلغندن بشقه برعیبی یوقدر چوقلمی ایسه اقصای آمالدر. بعض بلغاء، علمی أز كورمك علمك چوقلغندن، عقلكدن استمداد ایتمك او عقلك كالندندر دیدی.

شخص عالم، علمنی صورت دائمەده سنجیدۀ میزان تقدیر ایدوب، حد معروفنی وحق مشروعنی تجاوز ایتماملیدر. بو صورتله علمنی أز كوروب تزایدی اسبابنی بالاستكمال تكمل، ونفسنی كندینه رام ایتمك، چوق كوروبده اسباب تزییدینی بالاهمال، هم دوچار یأس وحرمان همده نفسك طغیاننه میدان ویرمكدن البته اولادر. یوخسه، علمنی تقدیر وتمییزدن عاجز اولان كشی، نفسنی جاهل دیمك اولەجغندن، بویله نفسنی بیلمیان برذاتك بشقه برشیئی بیلەمیەجكی طبیعی بولنمغله صورت قطعیەده جاهل اسمنه شایان كورلمسی استبعاد اولنەمز. حضرت عائشه رضی الله عنها جناب رسالتپناه افندمزه، انسان ربنی نه زمان بیلر دیه سؤال ایتدكده، نفسنی بیلدیكنده جوابنی اعطا بیورمشلردر. خلیل بن احمد، احوال ناسی شویله تقسیم ایدییور. ناس درت قسمدر (۱) بیلیر بیلدیكنی بیلیر بوآدم عالمدر، شككز وارسه صوروكز (۲) بیلیر، بیلدیكنی بیلمز بو آدم مبتلای نسیاندر تذكیر واخطار ایدیكز (۳) بیلمز، بیلمدیكنی دخی بیلمز بو آدم جاهلدر یقاسنی براقك (٤) بیلمز لكن، بیلمدیكنی اولسون بیلیر بو آدم مسترشددر ارشاد ایدیكز. ابو القاسم آمدی آتیدەكی بیتلری انشاد ایلدی.

شعر

اذا كنت لاتدری ولم تك بالذی	یسائل من یدری فكیف اذاً تدری
جهلت ولم تعلم بانك جاهل	فمن لی بان تدری بانك لا تدری
اذا كنت من كل الامور معمیا	فكن هكذا ارضاً یطأك الذی یدری
ومن اعجب الاشیاء انك لاتدری	وانك لا تدری بانك لا تدری

بیلمیورسك ، آنیده بیلنه صورمیورسك ، بیلمدیککی ، بیلمم سـکا کیم بیلدیره‌جك سن بویله هر ایشده عمای بصیرته مبتلا بولنورسه‌ك طپراق اوله ، زمرهٔ علما ، سنی چکنه‌سونلر باری ، تحف شی ، هم بیلمیورسك همده بیلمدیککی بیلمیورسك .

علمایه لازم اولان آداب جمله‌سندن بریده ، علمیله عامل اولمق ، نفسنی اوامر الهیه ایله ائتمار ، وزواجر صمدانیه‌دن انزجاره ترغیب کامله بولنمقدرکه بوسایه‌ده ﴿ مثل الذین حملوا التوراة ثم لم یحملوها کمثل الحمار یحمل ﴾ آیهٔ جلیله‌سی ، حقلرنده نازل اولان طائفهٔ یهودك مظهر اولدقلری سوء تمثیله چارپلمسین. جناب پیغمبرمز ﴿ ویل لجماع القول ویل للمصرین ﴾ بیورمش ، وهلاك ابدی نیجه اقاویل وعظیه‌یی ایشیدوب عمل ایتمیانلره مخصوصدر مألنده بولنمشـدر ﴿ عبیدالله بن وهب ﴾ سفیاندن روایت ایلدیکه (جناب خضر) موسی علیه السـلام ایله مجمع البحرین‌ده کشت و کذارلرینك نهایتنده ﴿ یاابن عمران ﴾ علمی عمل ایچون اوکرن یوخسه ناسه نقل اخبار ایچون دکل . اکر بویله یاپارسه‌ك و بالی سکا ، نوری بشقه‌سنه اولور دیدی (حضرت علی) ناس ، عالملرك کندی علملریله عمـل ایتمدکلرینی کوریورلرده علمه رغبت کوسترمیورلردیدی. ابوالدرداء دیورکه درکاه الهیده توقیف اولندیغم زمان، بنم ایچون اك دهشتلی سؤال شودر. علمی اوکرندك ، آنکله نه‌کبی عملده بولندك . حکمابیننده سویلنیرکه ، سوزك فاعلی ، سوزندن ، صوابك قائلی صوابدن ، علمك حاملی علمدن خیرلیدر (حکم منثوره‌ده) علمی ایله عامل اولمیان ، علمدن خیر کورمز دینور . بعض علما ، علمك ثمره‌سی عمل ، عملك ثمره‌سی اجر وثوابدر دیدی (بعض صلحا) علم ، عمله بلند آواز ایله چاغریر اجابت ایدرسه طورر یوخسه کیدر دیدی .

(بعض ادبا) علمك تمامی ، کندیسیله عمل اولنمقله ، عملك تمـامی دخی انی دائما آز کورمکله حاصلدر. امدی علمیله عامل اولانلر طریق رشدوسداددن عملنی آز کورن نیل مراددن محروم اولمز دیمشدر . (حاتم طائینك) شو ایکی بیتی ، مزیت عملی مصوردر .

شعر

ولم يحمد وامن عالم غير عامل خلاقاً و لامن عامل غير عالم
رأو طرقات المجد عوجاً فظيعة و افظع عجز عندهم عجز حازم

مآلی

ممدوحم اولان ذوات، علمیله عمل ایتمیان وجاهل اولدیغی حالده، عن جهل عمل ایدن کیمسه‌لرك هیچ بر فضیلت ایله ثنا کاری اولمزلر. انلر تحصیل شان وشرف یوللرینی پك اکری و صرپ اعتقـاد ایدرلر و چیرکین کوردکاری عجزلرك الك دهشتلیسی ارباب حزم احتیاطك عجزیدر.

اوت، تکرار ایدرمکه علمایه، موجب علملریله عمل ایتمك لازمه‌دندر چونکه انلردن احکام شرعیه‌یی طویوب اوکرنانلره، عمل ایتمك لازم، عکسی تقدیرنده اوکرندکاری علوم، کندی علیهلرینه یوم قیامتده حجت باهره اولنجه، علمانك علملرینك کندی اوزرلرینه دلیل وحجت اوله‌جغی قطعی الثبوتدر، شو حالده هزاران مشقتله تحصیل وانکله تنویر وجدان وایمان ایتدیکی علمنی علیهنه شاهد یاپمقدن ایسـه عمل ایدوبده، عرصهٔ محشرده قندیل هدایت، اتخاذ ایتمك موافق عقل وحکمتدر مرتبهٔ علم، مرتبهٔ قولدن مقدمدر، نصل‌که مرتبهٔ عمله نسـبتله دخی مقدمدر امدی علم، قولدن مقدم اولدقده، عالمك کندی نفسنده عمل ایتمسی کندندن ایشیدوبده عمل ایتمه‌نك لزومندن شدتلی اوله‌جغی بدیداردر. (ابو العتاهیه)

شعر

اسمع الی الاحکام تحملها الرواة الیـك عنـکا
و اعـلم هدیت بانهـا حجج تکون علیك منکا

مآلی

روایلرك سندن ألوب نقل ایتدکاری احکام شرعیه ایله کندك عمل ایت، الله

هدایتکی أرتیرسین ، بیلمش اولکه اواحکام منیفهٔ معلومه ، سنك مضرتکه بیوك حجتلر تشکیل ایده جکدر . ایشته شخص عالم ، علمیله عمل ایتمك لازمه دن بولندیغی کبی سندیسی عمل ایتمدیکی شیئی بشقه سنه سویلمك ، کندی امتثال ایتمدیکی اوامری بشقه سنه تبلیغ وتلقین ایتمك ، خلاصه ، ظاهرینی باطننده ن أیری واکامخالف بولندیرمدن پك زیاده توقی ایلسی دخی لازمه دندر یوخسه بعض یاوه کویانك یاپدیغی کبی شاعر . . اعملی بقولی ان قصرت فی عملی ، ینفعك قولی ولا یضررك تقصیری . یعنی بنم سوزلرمله عمل ایت ، اما عملده کندی قصورم وار ایمش اوراسنه قارشمه . م سوزلرم سکا نافعدر . عملده کی قصورم ایسه سکا مضرت ویرمز شوحالده سوزمه باق ، اوزومه دکل ، بیتنك مضمونی ، عملده کی تقصیراتنه و بر طاقم علم وکمال ایله اصلا قابل تطبیق اوله میه جق حرکات ناپجاسنه مدار معذرت وسپر مدافعه ایتمکه چالشمه ملیدر . چونکه ایشله مدیکنی سویله یان حیله باز امتثال ایتمدیکی امر ایله بشقه سنه امتثال تکلیف ایدن حیله کار ، ظاهری باطننه اویمیان ، منافقدرکه بو اوچ خصلت رذیله نك بر عالمده جمع اولمسنه طرفداران فضیلتدن هیچ برکسه راضی اولمز سلطان انبیا افندمز (المکر والخدیعة وصاحبهما فی النار) یعنی مکر وخدعه وبونلری ارتکاب ایدنلر جهنمده در بیورمشاردرکه عمل ایتمدیکی حالده ناسه تبلیغ احکامه قالقیشان وکندیسی عمل ایدییورمش کبی کرسیلرده چیرپینان حیله کار ومکارلر حقنده بیوك بر وعیددر

علمانك ، کندیلرینك عمل ایتمدکاری برشیئی جهلایه امروتبلیغ ایتمکده برمحذور دها واردرکه احترازی الزمدر . مثلا بر عالم کندی عامل اولمدیغی وجاهل دخی بونی کوروب بیلدیکی حالده عالمك امر وتکلیفی نتیجهٔ حسنه یه بدل ، عدم امتثالده اصرار وعنادینه ، ونهی ایتدیکی شیلردن وازکچمکه مقابل یکی باشدن دوام واعتیادینه سبب اوله جغندن ، بو یوزدن حاصل اوله جق مضرتك تجاوز وتعدیسی جهتیله شناعتی درکار وبوکبی احوالدن زمرهٔ علمانك اجتنابنك لزومی أشکاردر . حکایه اولنورکه ، علمای سلفدن (ابن ابی ذؤیبه) بر اعرابی کلوب طلاقه متعلق مسائلدن برشی صورار (ابن ذؤیب) شرعشریف موجبیله قاریسنك بوش دوشدیکنی کندینه تفهیم ایدر . بونك اوزرینه اعرابی خواجه

افندی. ایو دوشنده اویله جواب ویر دیر. ابن ذؤیب تکراراً، دوشندم. طاشندم شرعاً قاریك بوشدر دەنجه، اعرابی شو بیتلری اوقویەرق یقارچیکدر .

شعر

(اتیت ابن ذئب ابتغی الفقه عنده — فطلق (حبی) البت ، تبت اناماه)
(اطلق فی فتوی ابن ذئب حلیلتی — وعند ابن ذئب اهله وحلائله)

مألی

علم فقهده بهره صاحبیدر دیه ، ابن ذئبك یاننه کلدم . درحال (حبی) نام نازنینمی طلاق بائن ایله تطلیق ایتدی. یعنی اویله فتوا ویردی. کندینك قاریلری بوشانمامش اولدقلری حالده یاننده بولنسونده ، بن انك فتواسیله قاریمی بوشایه یم هیچ مناسبمی . امدی شو، بادیەده پرورده اولمش ، فکر مدنیت اعماق درونته ذره قدر بیله نفوذ ایتمامش براعرابی بیله جهلی سببیله ظن ایدییورکه طلاقی التزام ایتمیانك طلاقی لازم اولمز . وبوکاده ابن ذئبك قاریلرینك طـالق اولمه مسنی دلیل کتیرییور ودییورکه ابن ذئب کندی قاریسنی تطلیق ایتمکی التزام واول صورتله عمل ایتمیور بکا نصل تطلیق ایله امر ایدییور . مادامکه او التزام ایتمیور بنـده قاریمك طلاقنی التزام ایتمام . بناءً علیـه بوش اولمز . بر جاهل اعرابینك یالان یاکلش ترتیبی بویله اولورسـه ، امر ایله مأمورك هرایکیسنك عملده اشـتراکی واجب اولان نقطەلرده جهلا طرفندن علمانك هدف اعتراض اوله جغی قطعاً شبهه کوتورمز . علماء او حاللریله امر ایتسەلر، سوزلری مقبول ومعتبر اولورمی (اصلا)

احمد بن یوسف

شعر

(وعامل بالفجور یأمر بالبر — رکهاد یخوض فی الظلم)
(او کطبیب قد شـفه سقم — وهو یداوی من ذلك السقم)
(یا واعظ النـاس غیر متعظ — ثوبك طهر اولاً فلا تلم)

مآلی

مرتکب مناهی اولدیغی حالده بشقه‌سنه عبادتله امر ایدن ، کندیسی قرانلق یرده، اولدیغی حالده بیکانه‌لره یول کوسترمه‌نه بکزر یاخود بر خسته‌لکه مبتلا ایکن، عین خسته‌لکه طوتولان بر مریضه ، مداواته قالقیشان طبیبه بکزر . ای کرسیء وعظده ناسه تبلیغات ایدوب کندی عمل ایتمیان، اولا کندی اثوابکی تطهیر ایله‌ده بشقه‌لری لوم ایتمه .

شعر

عود لسانك قلة اللفظ   واحفظ کلامك ایما حفظ
ایاك ان تعظ الرجال وقد   اصبحت محتاجاً الی الوعظ

مآل

لسانکی آز سویلمکه آلشدیر، سوزو کوده سقطات لسانیه‌دن شدتله محافظه‌یه اعتنا ایت ، صاقین کندك وعظه محتاج ایکن بشقه‌لره وعظ ایتمکه قالقمه . اما علمی، ترك ایدوب بتون بتون عمله اوقاتی حصر ویاخود فرائضی ایفا ایله برابر کری قالان ازمانك کافه‌سنی تحصیل علمه قصر ایتمك خصوصلرینك هانکیسی افضل اوله‌جغی حقنده بین العلما خیلی قیل وقال ایدلمش ایسه‌ده امام زهرینك تحقیقی سائرلرك تکلفاتندن وارسته بولندیغندن بوبابده‌کی سوزینی بالانتخاب بروجه زیر عرض ایلرم . دیبورکه جهلا ایچون عبادات نافله ایله اشتغال زمانلرینی علمه صرف ایتمك افضل اولدیغی کبی علما ایچونده اوکبی اوقاتی عمله صرف ایتمك موافق حکمت ومطابق مسلك شریعتدر . چونکه هرکس احتیاجی نسبتنده حرکاتی تعقیب ایتمك لازمدرکه صورتینك برنده عالمك علمدن استغناسیله عمله احتیاجی درکار، دیکرنده جاهلك علمسز عبادتنك مظهر قبول اوله‌میه‌جغندن علمه احتیاجی آشکار اولمغله امام زهرینك سوزی ، تحقیقه مقارن اولدیغی تظاهر ایلر. علم ایله عبادتك علی الاطلاق هانکیسنك افضل اولدیغی شو حدیث

شريف بك كوزل كوسترير . افندمز صلى الله عليه و سلم عالم ايله عابد بعث اولندقلرنده ، عابده جنته كير خطابى، عالمه سن طورده ناسه شفاعت ايت، نداى جبر وتيسى وارد اولور مآلنده ﴿ يبعث العالم والعابد فيقال للعابد ادخل الجنته ويقال للعالم اثبت حتى تشفع للناس ﴾ بيورمشلردر. علمك اشبو مزيتى واجباته خلل ، فرائضه قصور طارى اولمديغى صورتده‌در . يوخسه فرائض وواجباتدن بالتكاسل ، علمه منهمك اولان سفهاء، هيچ بر وقت عابددن افضل اوله‌مز .

زمرهٔ علمايه الزم اولان آدابدن بريده علمانك كسب مهارت و پيداى اختصاص ايتدكارى بر فنك تعليم و تدريسى كنديلرندن طلب و رجا وقوعنده طلابك طريق مطالبنه بيك درلو موانع درپيش ايد رك علم مزبورك تعليمنده بخل ايتمامكدر، زيرا علمده بخل، شايان ملامت وعين ظلم، تشنه‌كان زلال علم وعرفانى عين الحيات فضيلتدن منع ايتمك مستوجب اثم‌در نصل روا كوريلور بخل اول نعمتده‌كه مبدأ فياضدن فيضان ايدركن، علما هيچ بر وجهله بخل وممانعته تصادف ايتمديلر وانك مقابلنده برشى بذل ايتمكسزين مظهر عنايت اولديلر نصل تجويز اولنور او درلو بخل و خساستكه بذل اولنه‌جق شيئك بذل و اسرافى نسبتنده ازدياد ونماسى كوزوكور بالعكس امساكى نسبتنده دخى نقصانى آشكار اولور اكر بو كبى بخلاى فضيلتك يابدقلرى دنائتى، اسلاف علماء اجرايه تنزل ايتسه‌لردى انلرك عدم آباد فنايه كيتدكارى آنده علم دخى بالانقراض بوقدرجق علم اولسون اخلافه انتقال ايده‌مزديده اشبو بخلاء جهال لئام، اراذل خبائث اتسام قالبرلردى شوحالده اخلاف، نائل بولندقلرى فضائل علميه‌نك انجق اسلاف كرامك امر تعليمده كوستردكارى سماحت سايه‌سنده حاصل اولديغنى نظر انصاف ايله مطالعه ايده‌رك انلرك اثرلرينه امتثالاً تعليم و تدريسده اصلا بخل و امساك ، متعلمه قرشو ناز واستغنا صورتى كوسترمه‌مليدرلر وجيبهٔ ذمت ادب وفضيلت بودر باخصوصكه شمدى عرض اولنه‌جق آيات كريمه‌نك كيميسنده بخلك صورت قطعيه‌ده حرام ، كيميسنده دخى مستوجب غضب رب الانام اولديغى مصرحدر ﴿ و اذ اخذ الله ميثاق الذين اوتوا الكتاب لتبينه للناس ولاتكتمونه ﴾ اشبو آيتده ، طرف الهيدن بنى اسرائيلدن كتم علوم ايتميه‌جكلرينه دائر عهد و پيمان النديغى بيان بيوريليور ، سيد الكائنات افندمزدن مروى اولان بر حديثده‌ده علمى اهلندن

صاقنمه‌یك زیرا بو حال، دینکزك فسادینی و بصیرهٔ قلوبکزك انطماسنی بادی اولور بیورلمشدرکه حدیث مزبور، بخلای فضیلت حقنده بیوك بر تهدیدی حاویدر جناب نبوت‌پناهی بو حدیثك نهایتنده شو آتی تلاوت بیورمشلردر (ان الذین یکتمون ما انزلنا من البینات والهدی من بعد ما بیناه للناس فی الکتاب اولئك یلعنهم الله ویلعنهم اللاعنون) ادب آموزه دبستان لولاك افندمز دیکر بر حدیثنده (من کتم علماً یحسنه، الجمه الله یوم القیمة بلجام من نار) یعنی کوزلجه بلدیکی علمی طالبنه تعلیمدن قاچینان کسه‌نك اغزینه یوم قیامتده آتشدن کم اورولور بیورمشلردر جناب حیدر کرار افندمز بیورنیلرکه جناب حق، عالم عهد و پیمانده تعلیم علوم ایده‌جکلرینه دائر عهد و میثاق آلدیغی کبی علما ادانده بیلدکلرینی طلابه اوکره‌ته‌جکلرینه دائر عهد و میثاق آلدی، بعض حکماده بیورکه، ویردکجه اکسیلمك احتمالنه معروض اولان مالی، محتاجینه ویرمك قواعد حکمتدن اولنجه ویردکجه تزاید ایدن سرمایهٔ علومك، محتاج علم عرفان اولان طالبینه ویرمك موافق عقل و حکمت و مطابق شیمهٔ نصفت اوله‌جغی طریق اولویتده قالیر (بعض علما) طالب علمك درسدن استفاده‌سی نوافلدن معدود اولدیغی کبی معلمك تعلیم وافاده‌سی دخی فرائض جمله‌سندندر، یعنی تعلیم وتدریس، معلم اوزرینه متحتم، فریضه‌دردیدی خالد بن صفوان، طلابه افادهٔ علوم اثناسنده الدیغم لذائذ روحانیه، تحصیلم اثناسنده دماغمه فیضان ایدن فرح وسوینجدن قات اندر قات افزوندر دیردی، معلم ایچون تعلیمده ایکی نوع استفاده حاصلدر بری امید ایتدیکی ثواب الهی، پیغمبر عالیتبار افندمز (تصدقوا علی اخیکم بعلم یرشده ورأی یسدده) یعنی مؤمن قرداشکزه سمت خلافدن طریق هدایته ارشاد ایده‌جك علم، مصالحنی دوزلته‌جك آراء صائبه تلقینیله صدقه ایدیکز بیورمشلردر عبدالله بن مسعودك روایت ایلدیکی دیکر بر حدیثده (تعلموا فان اجر العالم والمتعلم سواء) یعنی اوکره‌نیك اوکره‌تیك زیرا اوقویان ایله اوقوته‌نك اجری یکساندر بیوردیلر بونك اوزرینه یارسول‌الله، بونلرك اجری ندر دیدکلرنده، یوز مغفرة ایله جنتده یوز درجه اجر ومثوباندر بیوردیلر دیکری زیادهٔ علم وتحکیم حفظ منفعتیدر آنکچون خلیل بن احمد، تعلیم علومی بقای علمکه آلت، متعلم ایله هنکام تدریسده بحث ومناظره‌یی هنوز واقف اوله‌مدیغك حقائقك ظهورینه وسیله اتخاذ ایت دیمشدر .

(منثور حكمده) آتشدن كوز آلمق سونمه‌سنه بادی اولمز، آنی سوندورن انجق اودونك بولنمامسیدر ، علم دخی بویله‌درکه مذاکره وتدریسی نقصاننه باعث اولمدیغی كبی بالعكس تزایدینی مقتضیدر انجق اهل وارباننك فقدانی آنك محوی اسبابی جمله‌سندندر، دیندی (بعض علما) علمکی بشقه‌لره اوکرت بشقه‌سنکده علمنی اوکرنمکه چالش ، بویله حرکت ایدرسه‌ك بیلمدیککی بیلیر بیلدکلریکی حافظه‌کده نقش ایدرسك دیدی . اشته سرد اولنان آیات واحادیث اشعار ادبا ، جمل حکمیه یك آواز اوله‌رق اشعار ایدییورلرکه تعلیم وتدریس قرین عقل وحکمت اولدیغی كبی مستوجب رضای ربانی اولدیغندن زمرهٔ علما ایچون علمنده بخل وامساك ایتمك قطعیاً جائز دکلدر معلوم اوله‌که متعلمین ایکی قسمه آیریلیر قسم اولینه (مستدعی) قسم ثانیسنه (طالب) نامی ویریلیر (مستدعی) جودت ذکا ، حدت ذهن ودهاسیله ، استادك نظر تحسین وتقدیرینی جلب ، وکل سنی اوقوده‌یم زیرا سنده نمای فضیلته بیوك استعداد کوریورم دیه‌رك اوقوتمغه دعوت ایتدیکی شاکرددرکه بو حال شاکردك اشتهاسنه ده قرین اولدقده ، نجبانك نائل بولندیغی موهبهٔ ادراکه سعدانك ظفریاب اولدیغی منصب فضیلته نائل ومظهر اولدیغنده شبهه ایدلمز چونکه برطرفدن معلم ، کندی دعوت ایتدیکندن اصول تعلیم وتدریسنی اصلاح وتنظیمده وشاکردك مفکره‌سنی افکار علمیه ایله تنویرده ، صوك درجه‌یه‌واره‌جغی طبیعی ، شاکردك ایسه ذکای خارق العاده‌سنه قرین اولان اشتهاسنك تکثیر نفائس فضیلته یك بیوك یاردیمی بولنه‌جغی بدیهی‌در بوسایه‌ده معلمك آینهٔ قلبنده‌کی منقوش اولان حقائق، عینیله متعلمك صاف وپاك وقوی الادراك بولنان قلبنه انطباع ایدرکه تعلیم وتعلمدن بکلانیلان امیدلر هردرلو معناسیله عرض چهرهٔ وجود ایلر ، تحسین ، اوبخت وطالعه ، شاباش اوتوفیقه ، ایکنجی قسمدن عبارت بولنان طالب متعلمه کلنجه، بونك حقنده براز تفصیله احتیاج کوریلور . شویله‌که اوطالبك تعلمنی داعی اولان حال ، دین . شریعته متعلق ارزوی مقدسدن منبعث و کندیسی دخی فطرة فطین یارادلمش ایسه معلمك اوشاکرده میل واقبالی وامر تعلیمیله اشتغالی وخزائن علمیه‌دن مالك اوله‌بیلدیکی نفائسدن مستور برشی براقمایه‌رق هپسنی ابذال ایتمه‌سی معلم اوزرینه واجب اولور.

یوق، اکر شاکرد ، محروم فطانت ، مبتلای مرض بلادت ایسه معلم أنك
حماقتنی وسیلهٔ حرمان اتخاذ ایدوب نعمت تعلیم ومزیت علمدن محروم ایتمامك
لازمدر، هیچ اولمزسه باری ذهننك کوتوره بیله‌جکی ، حوصلهٔ ادراکنك
أله بیله‌جکی قدر معانی تعلیمندن دریغ عنایت ایتمه‌مکله برابر تحملنك فوقنده‌ده
خقائق علمیه ودقائق فنیه تحمیل ایده‌رك مرحمت مقابلنده بالعکس ظلم ایتمش
اولمامیدر حاصلی متعلمك ؛ قبا ، صبا سویهٔ عرفانی پیش نظر اعتباره آلوب
تحملی نسبتنده تعلیم علوم ایتمك موافق شیمهٔ مروتدر یوخسه ، نه لازم ، بویله
احمق حریفلرله اوغراشمغه وقتم مساعد دکلدر دیوب زواللی‌یی اوقدر سعی
وجدیله برابر ، اضطراری مبتلاسی بولندیغی حماقته قربان ایتمك روا دکلدر.
مادامکه کندنده تحصیل علمه شوق وغرام ایله برده اویولده‌کی مشاقه صبر
ومتانتی واردر ، انی معالیٔ معشوقه‌سندن محروم ایتمك هردرلو معناسیله ظلمدر
آنك ایچون چراغ کاشانهٔ عدل وحقانیت نبی صاحب شفاعت افندمز زمرهٔ
متعلمینه خطاباً (لاتمنعوا العلم اهله فتظلموا ولا تضعوه فی غیر اهله فتأثموا)
یعنی علمی اهلندن منع ایتمه‌یکزکه ظالم اولمیه‌سکز نااهلنه بذل واسراف
ایتمیه‌سکزکه کناهکار اولمیه‌سکز بیورمشلردر اکرکه متعلمی طریق علمه
انسلاکه سوق ایدن داعی ، شرافت وریاست سوداسی کبی طبایع بشرده عمومی
اولان برامر مباح ایسه اشبو فکرك بدایةً دینوی اولمه‌سنه باقوب بالآخره
مقصد اخروی‌یه تبدیل وتحویلنی حیز اعتباردن اسقاط ایله اکا تعلیمدن
استنکاف ایتمکده ، موافق شیمهٔ مرحمت دکلدر بلکه معلم انك قابلیتنی وعلو
همتنی تقدیر ایله تعلیمنه مبادرت ایتمك لازمدر (سفیان ثوری) دیبورکه بز
علمی دنیا ایچون اوقودق اوبزی ترك دنیایه سوق ایتدی .
سفیانك بوسوزی شاکردك بدایت احوالی تقلید اوزرینه مؤسس اولسه
بیله نهایتنك تحقیقه مقارن اوله‌جغنه بیوك بر وثیقه تشکیل ایدر بناءً علیه بونلر
دنیا ایچون اوقیورلر دیه‌رك تدریسلرندن چکنمك روادکلدر . یوق شاکردك
فکری عرض اولنان مقاصد مشروعه‌دن برینه تماس ایتمیوب مجرد فکری اهل
سلامتك قولایجه تحصیل کریبان ایده‌میه‌جکی برطاقم شبهات دینیه وحیل فقهیه
تحصیلیله دینده شر اویاندرمق وبرطاقم ساده دلانی طریق ضلاله سوقه قاندرمق

ایسه معلمك اوكي دجاجلەیی مطالب شریه ومأمولات فكریه‌سندن محروم ایتمك وبوسایه‌ده دین مبینه نصرت ومعاونتده بولنمق نیت خالصه‌سیله تعلیم وتدریسدن امتناع ایتمه‌سی واجبه‌دندر .

اوت ، بعضیسنك علمی‌شره آلت‌اولور انك‌ایچون ، امتمی ایکی کشی افساد ایدر بریسی عالم‌فاجر ، دیکری صوفیٔ‌جاهل مأ‌لندەکی ، اهلك‌امتی رجلان، عالم فاجر وجاهل متعبد ، حدیث‌شریفیله، ناسك شرلیسی کیمدر سؤالنه، میال‌فساد اولان عالمدر . جواب پیغمبریسی بوحقیقتك برهان جلیسیدر . ایشته بوکبیلره تعلیم علوم، لعنته سپراولمق جاایتندن‌بشقه برشی دکلدر بوکبیلره تعلیمك موافق حکمت اولمدیغنی ، انس بن مالکدن مروي اولان شو حدیث اثبات ایچون کافیدر . حدیث مزبور ﴿ واضع العلم فی غیر اهله کمقلد الخنازیر اللؤلؤ والجواهر والذهب ﴾ دن عبارتدرکه نااهله تعلیم علوم‌ایدن عالم ، خنزیرك‌بوینه انجووجوهر التون وکموش تعلیق‌ایدن کمسه‌کیدر مأ‌لنده‌بولنمشدر علم ، لؤلودن‌افضل اولدیغی جهتله، اَنی برطاقم نااهلانه تعلیم‌ایتمك ، خنزیر بوینه انجو تعلیقندن بدتراولدیغی کبی ، مزبور نااهلان دخی خنزیردن اشاغی برمخلوق اوله‌جغی حدیث شریفدن استفاده اولنور حکایه اولنورکه بر شاکرد برعالمه برمسئله صوروب عالم ، افادهٔ جوابدن امتناع‌ایدنجه تلیمذ سبب‌امتناعی صورمش ، اوده اَی‌اوغل هرطپراغك برخاصه‌سی، هربناتك براسی واردر یعنی هرطپراغه اغاج دیکلمز هریره تمل‌اَتلمز بونلر هپ استعداده وابسته‌در سنك بو جوابلره استعدادك اولمدیغندن جواب ویرمکده معذورم دیدی (بعض ادبا) ایچروسنه خنزیر کیرن بغچه ایله مفسد اشخاصك قزاندقلری‌علومه‌اغلامق لایقدر دیدی . اوت‌خنزیر، کیردیکی‌بغچه‌نك میوه واغاجلرینی محو ایدرسه‌ده ، مضرتی اورایه منحصر قالیر . عالم مفسدایسه بویله دکلدر . فساد اخلاق ، شقاق ونفاقیله عالم مدنیتی هرج ومرج ایده‌جك برحال ایقاعی کندیسی ایچون کوچ برشی‌دکلدر چونکه مدنیت ، دین‌ایله قائمدر اوده، فساد اخلاق و باطل اعتقاد ایله محو اولورسه باشدن باشه عالم انسانیته اغلامق روادر .

معلم ، مواهب سبحانیه‌دن برفراسته نائل وبرمرتبهٔ درایته واصل‌اولملیدرکه اوسایه‌ده لحظه بلحظه متعلمك درجهٔ لیاقت ومرتبهٔ اقتداریني ، وافاضه‌ایده‌جکی

فیوضات علمیه‌یه استعدادینی سنجیدهٔ میزان تقدیر ایدوب ، ذکی ایسه ذکاوتی نسبتنده ، بلید ایسه بلادتی مقدارنده ، تحمل اثقال فنیه‌ده بولنمه‌لیدرکه کندی ایچون جالب راحت ، شاکرد ایچون موجب سعادت اولان مسلك اعتدالی تأمین ایتمش اولسون ، جمعیت بشریه ایچنده ، بویله یکنظرده مخاطبنك احوال روحیه‌سنی و محصولات فکریه‌سنی کشف و تخمین ایده‌جك ذواتك وجودی استبعاد ایدیله‌من ثابت انس بن مالکدن انکده رسول اللهدن روایت ایلدیکی اشبو حدیث شریف اوکبی ارباب فراستك بو امتده وجودینی صریح بر صورتده کوستریر بیوریبورلرکه (ان لله عباداً یعرفون الناس بالتوسم) یعنی جناب حقك اویله قوللریده واردرکه فرشولرنده‌کی انسانی بالتدقیق ظاهر و باطننه کسب اطلاع ایدرلر . عمر بن خطاب دیدیکه کورمدیکمی فراستم یاردیمیله بیله‌مزسه‌م . کورنجه بیلمك ، نظرمده هیچ مثابه‌سنده‌در . عبداه بن زبیر ، کوزی ایله کورمدیکنی رأی و فراستیله بیله‌میان ، خیر ایله یاشایه‌مز دیمشدر ایشته حدیث شریف و عمر و زبیرك سوزلری ، فراستك وجودینی اثبات ایتدیکی کبی ابن الرومینك شو بیتلریده کوستریبور .

شعر

المعی یری باول رأی آخر الامن وراء المغیب لوذعی له فؤاد ذکی
ماله فی ذکائه من ضریب لایروی ولایقلب طرفاً واکف الرجال فی تقلیب

مألی

ممدوحم ، اویله بر فراسته مالکدرکه ورای پردهٔ استتارده‌کی مستور اولان انجام اموری برکوروشده اکلار . او برأتشین ذکایه مالکدرکه فطانتده نظیری یوقدر . نیجه رجالك ، حیرتندن اووجنی اوغوشدردیغی شیلرده دوشنمه‌دن یاخود کوزینی چویروب باقمه‌دن کشف ایتمك ایچون اصلا کوجلك چکمز .

ایشته ، معلم ، تعریف ایتدیکمز وجهله فراسته مالك و متعلمك احوالنه خبیر اولورسه نه کندیسی امر تعلیمده دوچار مشقت ، نه ده متعلم ، فتادهٔ کربوهٔ خیبت

اولور . بالعکس معلم، فراست معروضه‌دن مظهر حرمان ومتعلمینك رتبهٔ استعدادی نظرنده پنهان اولورسه هم کندیسی امر تعلیمده دوچار مشکلات ، همده متعلم یوق یره افاتهٔ وقت ایتمش اولور . متعلمین ایچنـده زیادهٔ علومه محتاج وتشـنهٔ فیوضات، مردفطانت مزاج بولندیغی کبی، حدمعروفندن زیاده‌یه تحمل ایده‌میوب أزه قناعت ایده‌جك ارباب بلادتده بولنمسی طبیعیدر شـو حالده انلرك احوال خصوصیه‌سندن غافل، ودرجهٔ مخاطبی فهم وفراستدن عاطل اولان معلمك، ذکی‌یه قلیل ، بلیـده کثیر تحمیلله اولکنی اوصاندیروب ایکنجی‌یی عجز ایله ضجرت میاننده دوچار تلاش ایده جکندن هم نافر هم منفور اوله‌جغی بدیداردر .

سـفیان بن عبدالملك دیدیکه مجمع البحرینده کشت وکذار ایتدکلری اثناده خضر ، موسی علیه السلامه دیدیکه یاموسی دکله‌ین ، دائما سویلیندن زیاده ملاله معروضـدر . قونوشدیغکده ، مخاطبکه ملال ویره‌جك قدر کلامی اوزاتمه، هم شوراسـنیده ایوجه بیلکه ، قلبك برقاب کیبدر أنك ایچنه قویه‌جغك شـیلری دوشونده قوی (بعض حکما) علمانك خیرلیسی أز سـویله‌یوب مقصـدینی کیزله‌مین ، چوقده سویله‌یوب مخاطبنی اوصاندرمیاندر دیدی (بعض علما) هر علمکه ، مستمعه چوق کاوب حوصلهٔ فهمی قبول ایتمیه ، قلبك عماسنی أرتیرر قولاقلرك ایشـتمه‌سی منفعت ویرر اما ، قلوبك اکلایشی قوتلی اولورسـه دیدی . بعض سلاطین ، فضیلت نفس ، علوجناب ، کرم طبعی ملابسه‌سیله علمه رغبتله ، تحصیلنی ارزو ایدر اوکبی سلاطین حصافتقرینه معلم اولان ذات ، اشبو منصبی ، شوق شطارت ، ناز واستغنایه وسیله طوته‌رق حرمت ملوکانه‌ده قصور ایتمك روا دکلدر . بلکه اوپادشـاهك قوهٔ قاهره وسطوت باهره‌سـیله مستحق اولدیغی تعظیم واجلالده بر وجهله تکاسـل و تسـامح کوسترمه‌مك ایجاب ایدر چونکه علمانك کندیلرینی حسن قبول واکرام، حقلری اولدیغی کبی پادشاهلرکده طاعة واعظام کندیلرینه بخش اولنمش أبروجه حقلریدر نصلکه برعالمك حسن قبول واکرامنده لاقیدانه طاورانمق فضیلت علمیه‌یی تحقیر چیقه‌جغندن کستاخلق ایسه، پادشاهلرکده حق اجلال وتعظیمنده تکاسل ایتمك اویله حدناشناسلقدر تحصیل علمه رغبت کوسترن پادشاهك کندیسی طرفندن أرزو اولنمه‌دن درسه باشلامق وزمان تدریسی اوزاتمق وحدکفایه‌یی أشیرمق، خوش نتیجه‌لر انتاج ایتمیه‌جکندن

امين اولمق لازمدر (مع هذا) بعض ناپخته معلملر واردركه فضلنى اظهار قصديله درسى چوغالتير . زمان تقريرى اوزاتيرده ، عاقبت . پادشاهك اوصانمه سنه ، كيت كيده كنديسنكده دركاه سلطانيدن تبعيدينه سبب اولور چونكه انلرك افكارى امور مختلفه ايچون پارچه لنمش ، زمانلرينى تدبير ملك وتسخير بلاد قاپلامش اولمغله كنديلرنده ، عمرينى تحصيله حصر ايدن كمسه نك فراغى وصبرى بولنه ميه جغى ضروريدر اصمعى حكايه ايلديكه هارون رشيده معلملكم اثناده بكا شويله وصايادە بولنوردى خواجه افندى : سنك علمك بزدن زياده ايسه ده كثرة استعمال واشتغالمز سايه سنده عقلمز سندن فضله در . خلق ايچند تعليمه قالقشمه ، تنها قالديغمزده وعظ وتذكيره قوش ، كندى حالمزه براقده صورارسه ق جواب وير ، اما مقدار كفايه يى آشمه سندن زياده ايسته نيرسه ، ضررى يوق تفصيل ايت ، تأديب وتعليمكده انصافى التزام والفاظ مختصره استعماليله انسجامه دقت ايله ، معلم سلاطين اولان ذاتك ، تعليم وتدريسى مذاكره وقونوشمق شكلنده جريان ايتمه سى ، مقتضاى شيوهٔ نزاكتدر يوقسه تعليم وافاده نك صور سائره سنده كورلديكى كبى صفت تعلمك مقتضاسى بولنان ، متعلمك تأخر وخجالتى ، جلالت سلطنته مغاير دوشه جكندن افاده واستفاده نك صورت مطلوبه دوامى متصور دكلدر . بر ده معلم ، پادشاه متعلمدن قولاً ياخود فعلاً صادر اولان خطا وزله يى آچيقدن آچيغه رد وانكار ايله قرشولمه ميوب خطاسنى اصلاح ، زله سنى مهما امكن تعمير طريقيله تعريض ايده رك خطاسنى كنديسنه اكلاتمغه چالشمه ليدر ايشته شو حكايه بو بابده بيوك بر دستور اوله بيلير ظن ايده رز . امويه دن عبدالملك ، معلمى بولنان شعبى يه بر كون عطانك نصيله كم عطائك ديدكده شعبى نصبله ، المين جوابنى ويرمش عبدالملك ، مرفوع مقامنده منصوب اتيان ايتديككدن طولايى كلامك لحن ، و قواعده مخالفدر ديمش بونك اوزرينه (شعبى) كلامى قانون اعرابه توفيقاً اتيان ايله پادشاهمه مخالفت ايتمك ايسته مديكمدن لحنه مجبور اولدم ديه رك اظهار نزاكت ايلمشدر بويله ديمويده پادشاهم ، كلامكزده لحن وغلطى سز استعمال ايتديكز زيرا عطائك مرفوع اوله جقكن منصوب اوقوديكز بوجهتله غلط ، خطا سزده در . بنده دكل ، ديسه ايدى نقدر بارد دوشه جكى مستغنى عن البياندر لكن دين مبينه مغاير ، حق وصوابه منافى مواد مهمه ده طالقاوقلق داعيه سيله پادشاهك رأينه موافقت ، هواسنه

متابعتدن صاقنمق هرحالده لازمدر چونکه چشمان تأسف ، گوش تلهفله گوروب ایشیتدککه مجرد حطام دنیوی یه رغبت وغضبندن خوف وخشیت سوقیله شرع شریفه مغایر خصوصاتده اغراض پادشاهی یه موافقت وترویجنه مسارعت ایدن نیجه جابکسواران میدان عرفان وعلمای ذوی الایقان ، هم ضال هم مضل اولدیلر یازق که صحیفهٔ فضیلتلرینه بیوك لکه سوروك افتادهٔ حفرهٔ خذلان اولدیلر ﴿ نعوذبالله من شرور انفسنا ﴾ حسن بصریدن روایت اولنان اشبو حدیث شریف او کبی مداهن علمانك ، زهاد پرریانك بو امتدن کله جکنی بطریق المعجزه بیان ایدییور. رسالتپناه افندمز ، لاتزال هذه الامة تحت یدالله وفی کنفه مالم یراء قرائها امرائها ولم یزك صلحائها فجارها ولم یمار اخیارها اشرارها فاذافعلوذلك رفع عنهم یده ثم سلط علیهم جبابرته فساموهم سوء العذاب وضربهم بالفقر والفاقته وملاء قلوبهم رعباً بیورمشلر .

وشو امهٔ نجیبهٔ اسلامیه نك علماسی امراسیله اختلاط ، صلحاسی فاسقلرینی تزکیه ، کوتولری ایولرینه مجادله ایتمدکجه جناب حقك سایهٔ حفظ وامانندہ بولنورلر (یوق) اگر بو ایشلری یپارلر ایسه صیانت سبحانیه دن محروم اوله رق بر طاقم جبابره انلر اوزرینه مسلط اولنورده فنا اشکنجه لر اجراسیله تعذیب ایدرلر ودائما تازیانهٔ فقر وضرورت باشلارندن اکسك اولمز . قلبلرنده خوف وتلاش چالقانیر مألنده بولنمشدر . علمایه لازم اولان آدابدن بریده شبهه لی قزانجلردن پرهیز ومجانبت وکمسه دن برشی ایستهمکه تنزل ایتمیوب آزه قناعت ایتمکدر . چونکه شبهه لی قزانج ، موجب وبال ، ایستهمکده بشقه جه ذل وحقارت اولدیغندن عالم بولنان ذاتك ثوابی کناهه ، عز وشرفی مذلته ترجیح ایتمه سی صفت علمیه سی اقتضاسندندر. بعض اهل ادب ، علی بن عبدالعزیز قاضینك شو بیتلرینی بکا اوقودی.

شعر

یقولون لی فیك انقباض و انما	رأو رجلاً عن موقف الذل احجما
اری الناس من داناهم هان عندهم	ومن اکرمته عزت النفس اکرما
و لم اقض حق العلم ان کان کلما	بدا طمع صیرته لی سلما
و ما کل برق لاح لی یستفزنی	ولا کل من لاقیت ارضاه منعما

اذا قيل هـذا منهل قلت قداری ولـكن نفس الحر تحتمل الظما
انهنهـا عن بعض مالا يشينهـا مخـافة اقوال العـدافيم او لما
و لم ابتذل فی خدمت العلم مهجتی لاخدم من لاقيت لكن لاخدما
االشـقی به غرسـاً واجنيه ذلة اذا فاتباع الجهل قدكان احزما
ولو ان اهـل العلم صـانوه صانهم ولو عظموه فی النفوس لعظما
و لكن اهانوه فهـان و دنسـو محيـاه بالاطماع حتی تجهمـا

ترجمه

ناس ، بنم كی ذل و مسكنتدن يوز چويرن آدمی كوريبورلرده ، سـنده طوتوقلق ، طورغونلق وار ديبورلر . بن ايسه ناسی كوريبورمكه كنديلرينـه ياقلاشانی حقير ، مستغنيانه بولنانلری مكرم طانيورلر . حرص وطمعه قاپيلوبده علمی معيشته نردبان اتخاذ ايدرسهم، علمك حقنه رعايتده قصور ايتمش اولورم. بن هر وعد يه الدانمام ، هرقاوشديغم كمسه‌يده منعم طانيمغه كوكلم راضی اوله‌مز. بكا، كريم اولان ذاتی كوستروب ايشته صيوات صوايچ ديسه‌لر، بن ديرمكه اوت كوريبورم اما ، نفسم صوسزلغه طيانير. عرض احتياجه تنزل ايتمم. نفسمی مورث عيب اولميان شيلردن بيله منع ايتمكه چالشيرم كه تا دشمنلريمك چون وچراسنه ميدان قالمه‌سون . بوأنه قدر قلبمی تحصـيل علم كافتلرنده هر كورديكمه خادم اولمق ايچون انجتمه‌دم، بلكه مخدوم ومرغوب اوله‌يم فكريله اوزحمتلره قاتلاندم شجرهٔ علمی باغ قلبمه ديكمك ايچون بو قدر اضطراب چكه‌يمده ، ميوه يرنده ذلتمی اقتطاف ايده‌يم، روواميدر. اويله اوله‌جقسه، جاهل قالوب زحمت چكمه‌مك دها زياده موافق احتياط ايدی. اهل علم ، علمنی محافظه ايدوب مذلت يولنده اسراف ايتميـه ايدی علملريده أنلری محـافظه ايدردی . عظمت علم قلبلرنده جايكير اولسه ايدی . بالا نشين عزوتوقير اولورلردی. لكن نه‌چاره ، انلر علمی ذلته آلت ايتديلرده اوده انلری پريشان ايتدی . علمك چهره‌سنی غبار طمعله كيرلتديلر . اوده يوزنی اكشيتدی .

علم هر لذتدن عوض، هرشهوتدن مغنی اولديغندن، نيات صادقه اربابی ممكن درجه اندن بشقه‌سـنه رغبت ايتمزلر. أنكچون (بعض بلغا) (عالم) خلوتنده

وحشت کورمز ، علمی کندینه انیس اولور ، کتابلری مدار تسلی اتخاذ ایدن هیچ محزون قالمز. قرائت قرآنه الیشان، فرقت احبادن صیقلمز، علم کبی صدیق سرداش، حلم کبی معین یولداش یوقدر دیدی. علمای کرامك آدابندن بریسیده تعلیم وارشاد مقابلنده خزینهٔ الهیدن الهجقلری اجر و مثوباتدن بشقه طلب عوض و اعراض ، و الناس اغراض اتمهملری خصوصیدرکه اشبو ادب، آداب علمانك باشلیجه‌سی دینسه روادر .

قال الله تعالی (ولا تشتروا بآیاتی ثمناً قلیلاً) ابو العالیه مرحوم، بو آیت جلیله‌نك تفسیرنده (لا تأخذوا علیه اجراً) قولیله خامه‌ران تحقیق اولیور . اخذ اجرتك عدم جوازی حقنده توراتده شویله بیورلمشدر . ای آدم اوغلی سکا مجاناً تعلیم اولندیغی کبی سنده مجاناً تعلیم ایت ، روایت اولندیکه سید الکائنات افندمز (اجر المعلم کاجر الصائم القائم) بیورمشلر. ومآل شریفی، معلمك اجر وثوابی کیجه عبادتله قائم ، کوندوز صائملرك ثوابیدر دیمك اولمشدر . پیشکاه تدریسنه قبول ایتدکاری شاکرده خیر خواه اولمق رفق وملایمتله معامله ، تسهیل مسالك تحذیر مهالك خصوصنده وسع مملوکارینی صرف ایتمك ، ایجابنده معاونت ومجامله‌ده بولنمقده آداب علمادندر. بویله‌یپارلرسه اجرلرینك کثرتی، ذکرلرینك دوام وثباتی، علملرینك انتشاری، معلوماتلرینك رسوخنی تأمین ایتمش اولورلر. روایت اولندیکه رسول اکرم افندمز. شاه نجفه خطاباً، یاعلی مع القسم سویلرمکه جناب حقك سنك واسطه‌کله برکیمسه‌یی کروهٔ ضلالدن شهراه هدایته چکمه‌سی دنیا ومافیهادن خیرلیدر بیورمشدر. متعلمینه عنف ایله معامله ، کوچکلرینی تحقیر مبتدیلرینی تهوین وتصغیر ایتمامك ده آداب مهمهٔ علما جمله‌سندندر بوکبی احوال، انلری سفرهٔ فضیلته دعوت وکثرهٔ رغبت خصوصنده مدار کلیدر. آنکچون فخر عالم افندمز ، تعلیم ایدك اما اکشی صورت کوسترمه‌یك معلم اولان ذاتك قیمتی اکشی یوزلیلردن بالادر مآلنده (علموا ولا تعنفوا فان المعلم خیر من المعنف) بیورمشلردر . ودیکر برحدیثنده ، اوستادیکزه ، تلمیذکزه توقیر ایدیکز بیورمشلردر . علمانك آداب مهمه‌سندن بریده علم خصوصنده ایستدکارندن طلابی منع ومأیوس ایتمامکدر چونکه انلرك مطالبنك. استادجانبندن ردی، شوق وغیرتلرینی کسر ایدر. بوده ، اهل علمك انقراضیله علمکده انقراضنك مقدماتندن

برمقدمه‌در . روايت اولنديكه هادئ امم صلى الله عليه وسلم افندمز اصحابنه ، سزه فقيه كاملدن خبرويره‌يمى بيوردقلرنده ، اصحاب ، اوت يارسول الله ده‌نجه (فقيه) ناسك رحمة سبحانيه ، مغفرهٔ صمدانيه‌دن اميدنى كسدرميان وماسوايه ميل ايله قرأنى ترك اتميان در آكاه اولوك ، تفقه اولميان عبادت ، تفهم ولنميان علمده ، تدبرسز قرائتده خير اولمز مآلنده ﴿ الا أنبئكم بالفقيه كل الفقيه قالوا بلى يارسول الله قال من لم يقنط الناس من رحمة الله ولا يؤيسهم من روح الله ولايدع القرأن رغبة الى ماسواه الا ، لاخير فى عبادة ليس فيها تفقه ولاعلم ليس فيه تفهم، ولاقرائة ليس فيها تدبر ﴾ أداب علم حقنده . بوقدرجق سوز كافيدر موفقيت ، ولى التوفيق اولان واجب الوجوددندر .

شعر

ذكر ايتديكم أداب ايا طالب تحقيق بسدر سكا ، والله ولى التوفيق

جودت

(باب ادب الدين)

اى طالب أداب شريعت، و ، اى راغب حقيقت، معلومك اولسونكه جناب حق ، مخلوقات مكلفينه تعبدات دينيه و مفترضات شرعيه‌نك ايفاسيله تكليف والزام، وبرطاقم پيغمبران عظام كوندره‌رك ، انلرك واسطه‌سيله تبيين قوانين واحكام ايله‌مشدر . حيا ، غنى مطلق اولان جناب حقك اشبو تكليفاتى ، برأزوج عاجز قوللرينك عباداتنه وقوعبولان احتياجى مجبوريتيله‌مى حاصل اولدى (حاشا) بلكه تكاليف مزبوره ، نعم صمدانيه وبخشايش سبحانيه‌سنى همه‌أن ابدال بيوره‌رق ، عبادينى مستغرق من ومسار بيوران (حكيم ذوالجلالك) عبادت يوزنده قوللرينى الطاف الهيه‌سنه مظهر بيورمق مقصد رحيمانه‌سنه معطوفدر دها دور انديشانه دوشونه‌رك امعان نظر ايده‌جك اولورسه‌ق ، عبادات طاعات يوزندن تجلى ايدن نعم سبحانيه‌نك نعم سائره‌دن زياده شعشعه‌لى بر صورتده متجليه اولديغى پيشكاه تأمله چيقار . چونكه عباداتك غيريسنده جلوه‌كر شهود

اولان نعمتك نفعی ، انجق دنیای سریع الزواله منحصر اولدیغی حالده عبادات
ایچنده کمال شعشعهٔ اقبال ایله پارلایان منافع مادیه ومعنویه ، دنیا وآخرت سعادتلرینی
جامعدر . شو ایکی منفعت ، یکدیکریله مقایسه ایدیلیرسه ایکنجیسنك عظمتنده
تردد ایده جك هیچ بر عاقل تصور اولنه مز . واجب الوجود حضرتلری ، مأمور
اولدیغمز تعبدات دینیه نك مأخذ ومنبعی ، عقل متبوع ، شرع مسموع کبی ایکی
منبع لطیف لاهوتی قیلمشدرکه (عقل) انجق شرعك منع ایلمدیکی ماده لرده
مظهر اتباع ، شرعده ، عقلك دفع ایتمدیکی قضایاده شایان سول واستماع اوله بیلیر
شریعت ، عقله ضد اولان شیلرله وارد اولمدیغی کبی ، عقلاده شرعك منع ایتدیکی
قبائح ایله اصلا تکلیف ایتمز . ایشته بیله تبعیتدن درحال محروم قالیر انکچوندرکه
تکالیف ، دائما کامل العقل اولانلره توجه ایده کلمشدر وقتاکه واجب تعالی
حضرتلری ، دین واجب التلقینك ادیان سائره اوزرینه ترجیح و اعلاسنی اراده
بیوردی . هدایت ودین حقه مقرون اولان رسول معظمی بعث وارسال بیوروب
اوده تبلیغ رسالت ، الزام حجت ، بیان شریعت ، حلال ، حرام ، مباح ، ومحظور
مستحب ومکروه مأمور و منهی اولان شیلرك کیفیاتنی علی ملاء الناس شرح
و ایضاح ، وبو بابده شرفنازل اولان آیاتی بی پروا تلاوت و افصاح ایله وظیفهٔ
رسالتی ایفایه ازجان ودل مسارعت بیوردی .

تبلیغ بیوردقلری احکام جلیله ایچنده ، جناب حقه اطاعت ایدنلرك مظهر
ثواب ، عصیان ایدنلرکده دوچار شدید عقاب اوله جغی خصوصی دخی بولنیوردیکه
بونلرك برنجیسنه وعد ، ایکنجیسنه وعید نامی ویریله رك ، وعد ، قلوب عباد اوزرنده
عباداته میل وترغیب ، وعید ، عذاب جهنمدن تخویف وترهیب تأثیرینی ایفا
ایدردی . ایشته بوتأثیرك مراد الهی ومقصود سبحانی اولدیغندندرکه قرآن
کریمده تکالیف الهیه ، صورت دائمه ده ترغیب وترهیبی ناطق اولان آیات جلیله
یکدیکرینه مقارن اوله رق شرفنزول ایدردی . بوندن بشقه آره صره انبیای
عظامك سیر جمیلهٔ والالری اخبار ، وطغیانلری سببیله سلهٔ تأدیب استیصاله
چارپیلوبده احوال شناعت اشتماللری السنهٔ اخلافده داستان قالمش امتلرکده
ماجرالری یاد وتذکار بیوریلیورکه برنجیسی ، طریق عبادتده اخلافك افعال
انبیایه تقلید واقتدالری سببیله ازدیاد هدایتلرینی ، ایکنجیسیده مستعد طغیان

اولانلرك امم سالفه‌دن عبرت درسی آله‌رق عذاب منتقم جباردن خوف وخشیتلرینك اشتدادینی وبو سایه‌ده انلرك دوشدكلری حفرهٔ هلاك ابدیدن وارسته بولنملرینی تأمین ایلدیكی جهتله ، اخبار وتذكیر مزبور. أیریجه بر نعمت عظمای منعم لایزالی اولدیغنده عقل سلیم تردد ایتمز (فالحمدلله الذی نعمه لاتحصا وشكره لایؤدی) علم اصول فقهده نكاشتهٔ قلم تحریر وتقریر اولدیغی وجهله قرأن كریمده بر طاقم مجملات واردركه بیان ، وبرطاقم مشكلاتده واردركه تفسیر و ایضاحه ، وبر طاقمده محتملات واردركه احتمالاتی تحقیق و تعیینه احتیاجی دركاردر. واجب الوجود حضرتلری ، رسول مكرم ومحترمینی تاج رسالتیله تزیین بیوردیغی كبی عهدهٔ رسالتنه برده مجملات فرقانیه‌نك بیانی ، مشكلات قرانیه‌نك تفسیر و تبیانی ، محتملاتنك دخی تحقیق وتعیینی كبی وظائفیده ضم و علاوه بیورمشلردر (قال الله تعالی) (وانزلنا الیك الذكر لتبین للناس مانزل الیهم ولعلهم یتفكرون) بوندنصكره بر طاقم معانئ خفیه و اشارات دقیقه دها واردركه انلرك بالاجتهاد استنباطی علمای دین حضراتنك عهدهٔ درایتلرینه حواله اولنه‌رق ، أنلرده ، وسع مملوكارینی بحر زخار معانی قرأنیه‌ده شناورلكه حصر ایله التقاط ایده‌بیلدكاری درر حقائق وغرر دقائقك بخش ایتدیكی امتیاز ایله مقلدلك نقیصه‌سندن قورتلمش ومجتهد نامی ایله بین الانام مظهر تبجیل اولمشلردر قال الله تعالی (یرفع الله الذین أمنو امنكم والذین اوتوا العلم درجات) وقال الله تعالی (ومایعلم تأویله الاالله والراسخون فی العلم) .

دیمك اولیوركه ، كتاب كریم ، هرحكمك اصل و مرجعی ، سنت سنیهٔ محمدیه واحادیث شریفهٔ احمدیه‌ده ، انك فرعی ، استنباط علما هرایكیسنك كشف وایضاحی مرتبه‌سنده‌در نیته‌كم سیدالكائنات افندمز ، قرأن اصلدر ، علم شریعت انك دلیلیدر حكمت دخی رسولنك بیاناتیدر. بینلرنده اجماع تحقق ایدن امت ، اواجماعدن خارج قالان مخالفین اوزرینه حجة غالبه‌در مأ لنده (القرأن اصل ، علم الشریعة نصه ودلیله والحكمة بیان رسوله علیه السلام والامة المجتمعة حجة علی من شذ عنها) بیورمشلردر كائناتك هر نقطه‌سنده پارلاق صورتده تجلی ایدن رحمة ورأفة الهیه‌نك بریده عبادینه امر ایتدیكی طاعاتك اجراسنه شتاب ، نهی ایتدیكی معاصیدن اجتناب خصوصنه مدار اولمق ایچون اعضا و جوار حارینه قوای ظاهره و باباطنیه‌لرینه

مقاومت تكاليفدن عاجز قالميه‌جق قدر قدرت اعطاسيله اوزرلرندن حرج ومشقتی قالديرمسيدر . تكليفات الهيه‌نك قرآن كريمده كوريلان اقسامی اوچدر (قسم اول) اعتقادی لازم اولان شيلر (قسم ثانی) ايشلنمه‌سيله امر اولنان (قسم ثالث مجانبت و احترازی لازم اولان شيلردركه جهات تكليفك شو يولده‌كی اختلافی ، مكلفينك قبول و امتثالنه باعث و معين اوله‌جغی جهتله عين حكمت و مطابق قانون لطف ومرحمت اولديغنده شبهه يوقدر . اعتقاديله امر اولنان شيلر ، نفياً واثباتاً ايكی‌يه آيريلير. اثبات ديمك ، ذات بارينك توحيدی ، صفات الهيه‌يی انبيای عظام باخصوص محمد مصطفی‌نك بعثت ورسالتنك وكتب مذكوره‌نك احكامك حقيقتنی تصديق و اثباتدن عبارتدر (نفی) ديمك ذات الهيه‌سندن مرأة و ولد وشائبهٔ احتياج و قبائحی نفی و ابعاد و اوكبی صفات نقائصدن تنزيه وتقديس ايتمكدر كه ، اشبو ايكی قسم ، عاقل بالغ اولانلرك طرف باريدن الك اول تكليف اولندقلری شيلردر . قسم ثانيدن عبارت بولنان و ايشلنلمه‌سيله فرمان بيوريلان افعال دخی اوچ قسمه آيريلير . برقسمی عبادك بدنلری اوزرينه واجب اولان صلاة وصيام ، ديكر قسميده اموالی اوزرينه واجب اولان زكاة و كفارة كبی شيلردر . برده هم اموال هم ابدان اوزرينه واجب اولان حج و جهاد كبی شيلر واردركه بونلرده اوچنجی قسمی تشكيل ايدرلر. اقسام ثلاثهٔ مزبوره‌نك مجموعنی يالكز بدن وياخود يالكز ماله طرح وتكليف ايتميوب عرض اولنديغی وجهله كيمی ابدان ، كيمی اموال ، كيمنيده هرايكيسی اوزرينه تقسيم ايتمكده‌كی مندمج اولان سهولت و خفت ادا و بوسايه‌ده تجلی ايدن نعمت خدا ، ارباب عقولك نظر عبرتندن خالی قالميه‌جغندن امينم . قسم ثالث يعنی مجانبت و احترازی لازم اولان اشيالر دخی اوچ قسمه آيرلمشدر . برنجی قسم ، نفوس انسانيه‌نك احياسی و ابدان بشريه‌نك موقتاً ابقاسی جهتلرينه خادم اولان تكاليفدركه بونلرك باشليجه‌سی قتل نفوس ، اكل خبائث وتناول سموم وانتحارده وفساد عقله مؤدی اولان شيلری ايچمكدن نهيدر .

قسم ثانی ، افراد بشرك يكديكرلريله حسن ائتلافی وميانه‌لرندن رفع اختلافی متكفل اولان شيلردركه جمعيت بشريه‌نك شيرازهٔ انتظامنی خللدن محافظه‌يه مدار اولديغی جهتله تكاليف مزبوره ، همه آن عباد اوزرنده شعشعه‌پاش اجلال اولان نعم جليلهٔ

سبحانیه‌نك عظماسندن معدود اولسه روادر . غضب، غلبه، ظلم، اسراف، دها بونلرك امثالی اخلاق ذمیمه‌دن نهی کبی که خصائل مزبوره‌نك، قطع رحم ، بعض وعداوت کبی نتائج مضره‌یی انتاج ایده‌جکی بدیهی اولمقله برابر نهی الهی اشبو وخامتك اوکنی آلدیغی جهتله شایان تشکردر .

قسم ثالث : حفظ انساب بشر ، تعظیم محارم کبی بنیان مدنیتك ایکی بیوك اساسلرینی تطرق خللدن محافظه‌یه خادمدرکه بوده (زنا) کبی فعل شنیع ذی‌رحم محرمنی نکاحنه‌المق کبی حال بشیعدن نهی‌درکه ، ضمننده مندرج حکمتلر حیطهٔ تقدیره صیغامز . ایشته کورولوریا . جناب حقك ، بزمکلفینه مباح قیلدیغی شیلرده نصل نعمت سبحانیه‌سی جلوه‌کر شهودایسه ، حرام ایتدیکی شیلرد دخی عین صورتله متجلیدر ، امر ایتدیکی افعالده نصل فضل واحسانی مشهود باصرهٔ تشکرایسه نهی ایتدیکی فناالقلرده دخی اوفضلك ، او نعمتك کورلمامسی قابل دکلدر حال شومرکزده اولدقده ، شخص عاقل وجدانئه مراجعت ، ونعم مزبوره‌یی وضع پیشکاه دقت ایلدیکنده ، واجب الوجودك اوامرینه کمال تهالکله امتثال ، نهی ایتدکارندنده احتراز ایتمکدن ماعدا کریزکاه فلاح بوله‌میه‌جغنه امین اولمق لازمدر ، چونکه هم امر ، هم نهی جانبلرند کندیسی ایچون نعم کوناکون تهیهٔ بیورلمشدر . بونلری قبول ایتمیوب خلاف رضای سبحانی حرکاته جرأتده بولنه‌جق اولورسه ، شدت فقر وفاقه‌یه مبتلا اولدیغی حالد کندینه دوغری قوجاق قوجاق ، تقدیم اولنان نعمتلری قبولدن استنکاف ، وبالآخره کندینی اتلاف ایله حیاتنه خاتمه چکن سفیها حقنده یوروتیلان طعن و نفرین ، أنك حقنده‌ده یوروتیلیر . ینه جناب حقك قوللری اوزرنده تجلی ایدن نعم جلیله‌سی جمله‌سندندرکه فرائض الهیه‌نك هربرینك کندی جنسندن اولمق شرطیله برده نوافل ، تشریع بیورلمشدر . مثلا صومك فرض جنسنه‌مقابل ، برده نافله جنسی ، کذا صلاتك فرضی بولندیغی کبی برده نافله قسمی واردرکه ، فرضك اجراسی ایچون دعوت الهیه شرفوقوع اولدیغی کبی برده نافله سفره‌سی أچیله‌رق أنکدخی اجراسنه دعوت ، وفرضی اجرا ایدنلرك عقابدن خلاصی تبشیر اولندیغی کبی ، نافله‌یی ایفا ایدنلرکده اون مثلی ثوابه مظهریتلریله برابر، ترکنده‌ده بأس اولمدیغی لطفاً اعلان بیورلمشدر . واجب الوجودك کمال لطفی وبدیع احسانی جمله‌سندن بریده ، قوللری

ایچون ، حالت کمال ، حالت جواز کبی ایکی حالة ، وضع وایجاد بیورملریدر .

چونکه ، علم الهیسنده متحققدرکه عبادی ایچریسنده ، زمانی کلیر کلمز درحال فعل مأمور بهك اجراسنه شتاب ایده جك زهاد بولندیغی کبی بر زمان اغوا آت شیطانیه یه قاپیله رق بطائت ، بر زمان صکره ده خطابنی اذعان ایله امتثاله مبادرت ایدن زمرهٔ متکاسلین بولنه جق ، بلکه مأمورك بهك ایفاسنه مطاوعتله برابر ، یاشی کماله ایره رك ، قواسنه طاری اولان ضعف سببیله تیزفعله چیقارمغه تاب آور اوله میان اختیارلرده کله جکدر . امدی بو صنفلرك کافه سیده نعمت عبادتدن محروم ایتمامك حکمتنه بناء ، عبادات ایچون برصفت کمال برده صفت جواز دائره لری آچلمشدرکه تکاسل واختیارلغنه بناء تعالل ایدنلر . صفت کمالك اجراسندن محروم اولسه لر بیله بهمه حال صفت جوازی حائز بولنان طرفی ، سهولتنه مبنی بالاجرا ، نعمت ثوابدن متنعم اولمه لرینه لطفاً وعنایتاً مساعده بیورلمشدر شو حالده عزیمتله عمل ایتمیانلر رخصتله عمل ایده جکلرندن بسبتون عابدین زمره سندن چیقاریله رق زمرهٔ خاسرینه داخل صاییلمازلر (فسبحان الله اللطیف الخبیر) .

کلهلم فرائضك صورت ترتیبنه ، رسول معالیدثار ، پیغمبر ستوده مشوارك حقیت نبوت ورسالتنی بعدالتصدیق مکلفین اوزرینه الك اول فرض اولان عبادات بدنیه درکه ، عبادات مالیه اوزرینه تقدیمنك حکمتی ، نفوس انسانیه نك شق الروح اولان مال اوزرینه شدت انهماکیله برابر بدننك اتعابی خصوصنده بردرجه یه قدر سماحیتدرکه بونکده امتثال نقطهٔ نظرنجه دخل کثیری اوله جغی شبهه سزدر ، بناءً علیه ، امتثالاً اقدم کوریلان عبادات بدنیه ، عبادات مالیه اوزرینه تقدیم اولنمق شوجهتله ده موافق حکمت دوشمشدر . عبادات بدنیه دیدیکمزده صلاة وصیام کبی فرائض الهیهٔ مخصوصه دن عبارتدرکه اولکینك ایفاسنده درکار اولان سهولت حسبیله ، بالنسبة اجراسنده صعوبت آشکار اولان ایکنجی اوزرینه تقدیمنده کی حکمت ، یکنظرده اکلاشیلر . صلاة ، عبد اوزرنده جناب حقه قرشو خضوع و ابتهال صفتلرینی جمع ایلدیکندن مصلی ، خضوعیله خوفی ابتهالیله رجایی دخی جمع ایله بین الخوف والرجا بولنور انکچون رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمز ﴿ اذاقام احدکم الی صلاته فانما یناجی ربه فلینظر بما یناجیه ﴾ یعنی سزدن بریکز نمازه قیام ایتدکده اللهیله قونوشیور دیمکدر

ارتق اوكسه ، ربيله نه كبي شيلرله قونوشه‌جغني دوشونمه‌ليدر بيورمشلردر .
حضرت عليناك احوال مرتضويه‌سندن اوله‌رق حكايه اولنوركه ، نماز وقتي
كلدكده وجه پاك انورلري كاه صاپ صاري، كاه قيپ قرمزي كسيلردي سببني
صوردقلرنده، سموات‌وارضين اوزرينه يوكلنمك ايسته‌نوبده، استنكاف‌ايتدكلري
حالده ، بنم قبول ايتديكم امانات الهيه‌نك اداسي زماني كلمشدر . بيله‌ميورمكه
عهد وپيماني كماليله ايفا ايده‌بيلرمي‌يم جوابني ويردي .

(للمترجم)

مؤلف مرحومك اشارات ايتديكي صلات ، وأنده مندمج بولنان اسرار
معنويه‌يي ، شيخ ، محي‌الدين‌عربي ، فتوحات‌مكيه‌ده صوفيه نشئه‌سي‌اوزره كنديته
مخصوص بر بيان بليغ و طرز خوش أينده ايله ادا بيورمشلردركه اسرار
مزبوره‌يي قسماً جلال‌الدين‌رومي حضرتلريده مثنوئ شريفنده ، أتيده‌كي‌ابيات
ايله كشيدهٔ سلك‌اللاءل بلاغ وبيان بيوريبور .

مثنوى

معنئ تكبير اينست اى اميم — كاى خدا پيش توما قربان شديم
وقت ذبح الله اكبر ميكنى — همچنين در ذبح نفسى كشتنى
تن چواسماعيل‌وجان‌همچون‌خليل — كرد جان تكبير بر جسم نبيل
كشت ، كشته تن زشهوتها وآز — شد ببسم‌الله بسمل در نماز
چون قيامت پيش‌حق صفها زده — در حساب و در مناجات أمده
ايستاده پيش يزدان اشك ريز — بر مثال راست خيز رستخيز
حق همى كويد چه أوردى مرا — اندرين مهلت كه دادم مرترا
عمر خودرا درجه پايان بردهٔ — قوت و قوت ، درجه پايان بردهٔ
كوهر ديده كجا فرسودهٔ — پنج حسى را در كجا پالودهٔ
چشم‌وكوش‌وهوش‌كوهرهاى‌عرش — خرج كردى‌چه‌خريدى‌توزفرشى
دست پادادمت چون بيل‌وكلند — من بخشيدم زخودان كى شدند
هم چنين پيغامها در دكين — صدهزاران أيداز حضرت‌چنين

درقیـام این کفتها دارد رجوع — از خجالت شدد و تا اودر رکوع
قوت اسـتادن از خجلت نماند — در رکوع ازشرم تسبیحی بخواند
باز فرمان میرسـد بردار سر — از رکوع و پاسخ حق بر شمر
سر برآرد ازرکوع آن شرمسار — باز اندر روفتـد آن خام کار
باز فرمان آیدش بر دار سر — از سجودو واده از کرده خبر
سر بر آرد اود کرره شرمسار — اندر افتد باز در رو همچومار
باز کوید سر بر آرد باز کو — که بخواهم جست ازتو ر بمـو
پس نشـیند قعده زان بار کران — حضرتش کوید سخن کوبابیان
نعمتت دادم بکو شکرت چه بود — دادمت سرمایه هیش بمای سود
رو بدست راست آرد در سلام — سـوی جان انبیـا وان کرام
یعنی ای شاهان شفاعت کین لئیم — سخت د. کل ماندش پای وکلیم
انبیـا کوینـدر وزچاره رفت — چاره آنجابود دست افزار رفت
روبکر داند بسـوی . ـت چپ — در تبار خویش کویندش که هپ
هین جواب خویش کویا کردکار — ما کیم ای خواجه دست ازمابدار
نی ازین سونی ازان سوچاره شد — جان آن بیچاره دل صدپاره شد
از همه نومید شـد مسـکین کیا — پس برآردهر دودست اندر دعا
کز همه نومید کشـتم ای خدا — اول وآخـر توپی بی منتهـا

(انتهی کلام المترجم)

صلاة ایچون رفع حدث ، ازالهٔ نجس کبی ، برطاقم شروطك اجتماعی لازمدرکه مصلی ، معراج مؤمن تعبیر بیوریلان ، نمازی ایچنده خالقنه قرشی ایفا ایتدیکی مناجاتی نظافت دائمه ، طهارت لازمه ایله اجرا ایتمکه حاضرلنسون ، برده اشبو مناجات اثناسنده ، قرآن کریمدن برپارچه سنی تلاوت ایتمك لازمدرکه مصلی ، کتاب کریمده کی اوامر ونواهی یی تدبر ، الفاظ ومعانیسنك اعجـازینی کمال ادبله تفکر ایده رك عرض مناجات ایتدیکی متکلم حقیقی یه اقبال تام وخشوع کامل حاصل اولسون ، شایان دقت نظر اولان احکام جیلهٔ الهیه دندرکه عبادینه فرض بیوردیغی صلاتك اداسنی هرآن و زمان ایچـون فرمان بیورمیوب بلکه مرتب وقتلر ، معین زمانلره تعلیق ایله ؛ کتاب مستطاب حکمتنه بر ضمیمه دها ابراز

بیورمشلردر . صلاتك اوقات معینه اوزره ترتیبنده‌كی حكمتلردن بریده ، بروجه آتی عرض اولنور ، معلومدركه هرعبادتك باعث شـوقی ، انسانلرك ضمیرنده جایگیر اولان عذاب قورقوسیله ، ثواب امیدیدركه تعبیردیگرله كندیلرینه رغبت و رهبت ، نامی ویرلمكده‌در . بونلرك دوامی ایسه عبدك خالقنه قارشو خضوع و ابتهالنك دوامنه وابسته‌در ، اشبو دوامی تأمین ایچون ارده‌ده كونلر كچمكسزین همان ، برقاچ ساعت ظرفنده اوقات صلاة توالی ایده‌رك ، عبدك اللهنه قرشو خضوع و ابتهالنك تكراری طلب اولنیوركه بوصورتله جریان ایدن امر عبادت ، دائمی اوله‌جغندن ، خضوع وابتهال ، خوف ورجانكده دوامی تأمین اولنیور ، اوقات صلاة ، ترتیب اوزره توالی ایتمسه و عبادتین آره‌ســنده خیلی زمان كچسه ایدی امر خضوع و ابتهال مطرداً دوام ایده‌میه‌جكندن مطلوب اولان خوف ورجانك دخی دوامی بولنه‌میه‌جغی ضروری ایدی .

فخر عالم (الصلاة مكیال فمن وفی له وفی له ومن طفف فقد علمتم ماقال الله تعالی فی المطففین) یعنی ، صلاة ، اولچك مثالیدر . تام ویرن (تعدیل اركانه رعایت ایدن) تام الیر . اكسك ویرنلر حقنده ده جناب حقك ســورهٔ مطففینده نه بیوردیغنی بیلیرسكز بیوردیلر . دیگر برحدیث شریفنده دخی (من هانت علیه صــلاته كانت علی الله تعالی اهون) یعنی بركمسه‌یه قیلدیغی نماز ، اهمیتسز كورینورســه الله نظرنده‌ده اهمیتی اولمز بیــورمشلردر بوبابده بعض فصحانك شوبیتلرینی ادبادن ایشتمیشمدر .

شعر

اقبل علی صلواتك الخمس	كم مصبح وعساه لایمسی
واستقبل الیوم الجدید بتوبة	تمحو ذنوب صبحیة الامس
فلیفعلن بوجهك الغض	فعل الظلام بصورة الشمس

مآلی

ای مؤمن ، بش وقتده ، نمازكه دوام واقبال ایت ، چوق كیمسه‌لر صباحه

كيره‌رده مأمولكه اخشامه چيقاماز (اولور) تجدد ايدن هركونى ، توبه ايله قارشوله‌كه ، دونكى كناهلريكى محو ايتسون زيرا امين اولكه قبره كيروب چوريدككده ، دوران سكاقارانليغك شمسه‌يايديغنى يايه‌جقدر . يعنى اوكوزەلم‌يوزك عبوس اولوب جمال جميلى محو وتباه اوله‌جقدر . بوحاللرى شمديدن پيش تأمله الده ، صحيفهٔ ايمانيكى نمازايله تنويره چالش :

صكره واجب‌الوجود حضرتلرى صيامى فرض قيلمش ، وصرف ، بدنه تعلقندن دولاييدركه ، صرف املاكه تعلق بولنان زكاةاوزرينه تقديم بيورمشدر . اوروج طوتان كمسه ، أجلغك نفسى اوزرنده‌كى تأثيرينى معاينه‌ايدنجه مبتلاى جوع اولان فقرايه‌مرحمت واطعام ضعفايه مبادرت ايده‌جكندن ، صومك فرضيتده‌كى حكمت نزد اولى‌الالبابده خفى دكلدر ، يوسف عليه‌السلامك ، أج طورديغى كونلر ، جانم خزائن‌ارض مصر ، بد تصرفكده ، أج طورمغى اختياره سبب ندر ، ديدكلرنده طوق اولورسه‌م قورقويورمكه فقرانك حالندن غافل بولنه‌يم أنكچون فقرانك مبتلا اولدقلرى أجلغك كندمده هرزمان موجـوديتنى أرزو ايدرمكه بن أندن متأذى‌اولدقجه خلقك اضطراباتنى دفعه شتاب‌ايديم ، ايشته صوم ، صائمك وجودنده اجرا ايتديكى تأثير ايله برابر اوأجلغه دائمى مبتلا بولنان فقرانك حالنى دوشونمكه مجبور ايدر . دها بوندن بشقه ، نفس امارەنك قهروازلالى ، شهوة مستـ ايمنك محو وابطالى و نفس امارەنك أزەجق برطعـام و شرابه دركار اولان احتياجيله مذلة محققه‌سنك كندينه اشعارى كبى حكمتلرده واردر ، اوت ، احتياج موجب مذلت ، منافئ نخـوت وعظمتدر . باقسەكأ جناب حق ، مريم عذرا ومخدوم مكرملرى ، عيساى الله طـانيان ؛ ارادله قارشــو ، بونلرك هرايكيسنك محكوم احتياج بولنديغنى ، الله ايسه هيچ بروجهله احتياجدن معرا ومقدس بولنمق لازم اولديغنى ، اعتقادلرينك بطلاننه حجت مقامنده ايراد بيوريبورلر (قال‌الله تعالى)
﴿ ماالمسيح ابن مريم الارسول قدخلت من قبله‌الرسل وامه‌صديقة كانا يأكلان‌الطعام ﴾
ديمك اوليوركه احتياج ، ضرورت ، منافئ عزت وعظمت ايمش ، حتى حسن بصرى شونطقنده ، انسانك احتياجى يوزندن دوچار نقصـان اولديغنى بر بيان بلغ ايله اثبات ايديبور نطق مزبور شودر .

ادب الدين والدنيا ترجمه‌سی

جزؤ ثانی

مؤلفی :
ماوردی

مترجمی :
بایزید درسعاملرندن برغمه‌لی :
جودت

مثنوی

بی‌ادب . تنها نه‌خودرا داشت بد
بلکه آتش برهمه آفاق زد

قسطنطنیه
۱۳۲۷
مطبعهٔ ابوالضیا

زواللی آدم اوغلی پك مسکیندر . اجلی کلنجه اولومی قطعی ، کوکلنده‌کی املری کیزلی ، علل و اسقامی غیرجلی ، برات پارچه‌سیله (لسانی) قونوشور بر ایچ یاغیله (کوزی) مبصراتی کورور. بر کمیك ایله (قولاغی) ایشیدیر، آچ قالیر. اسیرکبی ذلیل، طوق اولور صرعه طوتمش کبی سرسم وعلیل اولور، سیوری سینکدن اذالنیر ، تردن وجودی قوقار ، اوفاجق بریاره‌دن ترك حیات ایدر. نفسنك منافع و مضاری ، و موت و حیات. بعث و نشوری حقنده هیچ برشیئه مالك دکل ، نصل ذلیل اولمز بویله آدم ...

جناب حقك. صیامی فرض قیلمسندن متحصل فوائد معنویه برکره دوشونلسو نکه عقللرمزك غافل بولندیغی نیجه شیلرده بزی ایقاظ ایدییور. نفسلریمزك کندینه قالسه ممکن دکل منتفع اوله‌میه‌جغی منافعی نصل دائرۀ انتفاعنه چکیور (سبحان الله المتعال) صکره جناب حق. عبادی ایچندن زنکین بولنانلر اوزرینه مالك اولدقلری اموالك زکاتی بعد الاخراج مستحقینه اعطاسنیده فرمان بیورمشدرکه لسان شریعتده (زکاة) اسمنی آلان اشبو فریضه‌نك. فریضۀ حج اوزرینه تقدیم اولنمسیده حکمتدن خالی بولنمه‌مشدر چونکه زکاة ایله حجی (نفس) یکدیکریله مقایسه ایتدیکنده. زکاتده یالکز انفاق ماله. حجده ایسه انفاق مال ایله برابر مشاق سفریه‌یه‌ده تصادف اولنه‌جغی بالاذعان زکاته مبادرتی طبیعیدر شو حالده . نفسی یواش یواش طاعاته الشدیرمق مقصد حکیمانه‌سی. زکاتك حج اوزرینه تقدیمنی موافق حکمت ومطابق مصالح بشر بوله‌رق تقدیم بیورمشدر . اغنیای عباد اوزرینه زکاتك فرض قیلنمسنده. عالم انسانیت و بقای مدنیته بیوك بیوك نعمتلر . قدرنی تقدیردن بشرك عجز کوستره‌جکی عنایتلر تجلی ایدر اوت زکاتده. جمعیت بشریه‌نك دوشکونلرینه معاونت ، احتیاجی اولانلرك دفع حوائجنه مبادرت واردرکه بو سایه‌ده افراد بشر آره‌سنده‌کی بغض و عداوت . قطع رحم قالقار . آنك یرینه صفوت صدور ، اخوت دائمه ، مواصلهٔ قائمه ، حکمران اولور . ارباب املاك دائما صوقولغان، اصحاب رجا و امیدك ایسه بلای احتیاج ایله . قورقیه‌جغی شیلردن قورقو کوستره‌رك ارباب ثروت قارشوسنده

صورتاً اولسون هراسان اولدیغی کورلمکده‌در . فرض ایدلمکه فقرانك اغنیادن املری کسلسون، امیدلری بسبتون کیری چویریلسین. احتیاج ایسه اولانجه‌قوتیله فقرا اوزرینه هجوم کوسترسین، اغنیاده. زکاة کبی صدقه کبی، هیچ برقیدایله‌مقید اولمه‌دقلرندن. معاونتده‌بولنمدقلرندن بشقه. قرشیلرنده کرسیٔ‌خودپسندانه‌لرینه طیانه‌رق. چاشنکیر ذوق ونشاط اولسون . عجبا نتیجه‌سی نه اولور. نه اوله‌جق فقرا ایله اغنیا بیننده بربغض وعداوت، برمنافسهٔ معیشت باشلار. بدایتده اوفق کوزوکن بو منافسه. نهایتده شیرازهٔ مدنیتی‌شرقاً و غرباً طاغیده‌جق برحالده هرج‌ومرجه باعث اولور. ایشته بو بلانك، بوطوفان مصیبتك اوکنی. شریعتك اغنیا اوزرینه فرض قیلدیغی زکات آلمشدر . بونکله برابر. زکاتده بر فائده دها واردرکه اوده . نفسی نظر شریعتده ممدوح اولان سماحته آلشدیرمق . مذموم اولان بخل وامسا کدن قاچیشدیرمق خصوصیدرکه‌بوده . زکاتی‌ویره‌ویره نفسده حصوله کلن بر ملکه‌در .

اوت. سماحت ممدوح، بخل‌وامساك مذمومدر. سماحت. ادای‌حقوق. بخل ایسه آنك منعی مقتضی. واولکینك شایان مدح. وایکنجینك‌مستوجب ذم‌وقدح اولدیغنده شبهه ایدلیه‌جکی طبیعیدر (ابوهریره) حضرتلرندن مروی اولوب عبده ویریلن شیلرك شرلیسی ایکی شیدر. بری حرصه مقارن بخل‌وامساك دیکری انسانك دیزینك باغلرینی چوزوب. قالقمه‌یه اقتدار براقمه‌یان‌قورقودر مآلنده بولنان (شرمااعطی‌العبد شح هالع وجبن خالع) حدیث شریفی. مذمت بخل حقنده بیوك برهاندر (بز) مکلفینی حکم لطیفه‌سیله احسن صورتده تدبیر. نعم جزیله‌سنی نظر اطلاعمزدن خفی وستیر طوتوب. اظهار ایتدیکی نعمتلرك شکرندن زیاده. اخفا بیوردیغی نعمتلرك شکرینه مستحق اولان‌منان متعالی جمیع صفات نقایص و سمات عجزدن تقدیس وتنزیه ایدرز . فروض ابداندن عبارت بولنان صلاة وصیام ایله. فروض اموالدن اولان زکاة. ذمت مکلفینده استقرار، نفوس‌مکلفین دخی. شو ایکی نوعك هربرینی ادایه آلیشدقدن صکره هرایکی‌یی جامع بولنان حج دخی ذمت عباده ضم وعلاوه قیلنمشدر. نفسك هرایکی‌جهته آلشقینلغندن صکره. بویله برفریضه‌نك اداسی کسب‌سهولت ایده‌جکی

شبهه‌سزدر . امدی صلاة وصیامك . قالبور اوستنه کلان اسرارینی بالاده عرض ایتدیکمزه تردیفاً . برازده حجك مشتمل اولدیغی اسراری نظر مطالعه‌یه آله‌لم ایفای حج ایچون اختیار غربت ایدن کسه‌لر . مال واهل وعیالدن مفارقت ایدن مطیع وعاصی ، عزیز وذلیل . هربری . عرفانده وقفه‌گیر موقف ضراعت ومذلت اولور . عصیان ایشامش اولانلری . ارتکاب ایتدکلری ذنوب و معاصی‌یه . ابراز ندامت ایدرلر . بونلرك بولندقلری شو موقع فسیح ایله اتصاف ایتدکلری صفت ضراعت ومذلتی بر نظر حکیمانه ایله کورن . عرفتی میدان عرصاته ، أنده ایفای مراسم حج ایدن حجاجی . هنکامهٔ محشرده‌کی صنوف واوصاف مختلفه‌یه منسوب انسانلره بکزتمکدن کندینی آله‌مز = أنکچون . حج ایدوبده کسب صلاح ایتمیان عاصیلره پك آز تصادف اولونور . سید الکائنات افندمزك . حج صاحبنك بعد الحج احوالنك . قبل الحج احوالندن خیرلی اولمسی . قبولکاه الهیده حج مزبورك حجهٔ مبروره اولدیغنه علامتدر . مآلنی ناطق اولان (من علامة الحجة المبرورة ان یکون صاحبها بعدها . خیرا منها قبلها) = حدیث شریفی . حجك . کسب صلاح حجاجده دخل کثیری اولدیغنه اشارت ایدر . واقع دخی بویله اولمق ایجاب ایدر چونکه عرفات کبی بر موقع محشر مثالده ذنوبه ندامت . بر دها اقدامه مانع . توبه‌ده . کچمش کناهلرك امحاسی ایچون علاج مدافع اولمق حسبیله . تائب اولان حاجی . ارتکاب مناهیدن واز کچرسه . توبه‌سنك صحتنه علامت . بوده قبول حجی ایچون بیوك نشانه‌در . نه بیوك سعادت عشق بیت الله ایله . هربری وطنلرینك آغوش استراحت وکوشهٔ رفاه واقامتندن قوپوب . سفر اوزونتولرینی بالاقتحام . غبار مذلته کوکس کرن حجاج کرامه طرف الهیدن . کویا شویله برتنبیه وقوعبولیور . ای حجاج . سز . فرمان الوهیتمه اطاعت وبیت شریفك . شرف نسبتم سایه‌سنده تجلی ایدن جاذبهٔ معنویه‌سنه مغلوبیت سوقیله . وطن جدا عاشقلر کبی . هر درلو مزاحمه کوکس ویره‌رك آقین آقین بو جانبه کلدیکز . شمدی موقتاً دوچار اولدیغکز شو مزاحم ایله . هروقت افتراق وطن ایله مهجور رفاه واستراحت اولان ابناء سبیلك احوالنی نظر مطالعه ومفاکره‌دن کچیریکده . وطنکزه عودتکزده . نعمت اقامتك قیمتنی تقدیراً سجدهٔ شکرانه قیانه‌رق . بارکاه احدیتمه اقبال ایدیکز . وندنصکره جناب حق

حجاج كرامه. دين حقك كنديسنده فتيل افروز نشأت، رسولنك ابرز بعثت ورسالت بيوردیغی مكهٔ مكرمه. وأنده بولنان حرم شريفی كوستروب. اندنصكره دخی كنديسنده اهل طاعتی عزيز وپيغمبر عاليجنابنه نصرت ووعودهسنی بالفعل اظهار ايله. اهل معصيت وعظمای متجبرينك قوهٔ قاهرهلرينی كسر وامحا ايتديكی بلدهٔ طيبهٔ مدينهيی كوسترهرك. ديمش اولويوركه . ای حجاج. سرتاج ابتهاجكز بولنان دين مبين محمدی. ايشته بويله برمكان بعيدده ، بوقدر اقويای مشركين آرهسنده . پرتو انداز اولهرق انوار ساطعهسی ، شعشعهٔ لامعهسيله اطباق شرق وغربی تنوير ايتمشدر. بو مطلب جليلك يكانه مدار حصولی . معجزهٔ باهرهٔ نبوت . نصر عزيز ربوبيتمدر. بناءً عليه او پيغمبرك تصديقی ، ذات احديتمك توحيدنده دوام ايديكز. ای طالب حقائق شريعت (الله سكا شكری الهام. تقواكی بر دوام بيورسون) بن سكا صادق دوست . شفقتلی ناصح اولمقدن بشقه بر شی دكيلم. بن سنی ارتق فطانتكه. حدت بصيرتكه حواله ايدرم. سن خالق لم يزلك تكاليف ايتديكی عبادتده انعام و احساناتی پيش نظر اعتباره آلهرق دوشون . عجبا امر ايتديكی شيلره امتثال وايفاسنه جان ودلدن اقبال ايتسهك شكرينی ايفا ايدهبيليرميسك (نهكزر) سن موجب شكر اولان بر نعمتك شكرينی ادا ايتمدن . همان او اثناده استقبالده موجب شكر اولهجق بر نعمت دها سنی تعقيب ايدر . بويله نعم بی پايانه قارشی. هر وجهله عجزی دركار اولان عبدك نه اهميتی قاليركه عهدهسندن فراغت دعواسنده بولنه بيلسين باقسهكا. حسن بن علی. نهديور. نعم الهيهنك شكری قابل دكلدر. مكركه كنديسی اعانه ايده انسانلرك كناهی توكنمك بيلمز. مكركه عفو ايده .

شعر

شكر الاله نعمة	موجبة لشكره
فكيف شكری بره	و شكره من بره

مآل

اللهه شکر ایتمك بر نعمتدرکه. اوده شکری ایجاب ایدر. انعامنه قارشی نصل شکر ایده‌یم. شکر یده بر انعامدر. حاصلی شکرینك ایفاسندن عاجزم... اللهك اوامرینه امتثال صورتنـده متجلی اولان نعمتلرینك شـکرندن عجزك مقرر اولنجه. امر ایتدیکی شیلره امتثال. نهی ایتدکلرندن اجتناب خصوصنده قصور ایدرسه‌ك (بر حالده‌که اکر امتثال ایتسـه‌ك منافعی ینه سکا عائددر) کافر نعمت صفتندن ماعدا بر صفتله توصیفك روا کوریله‌مز. بو کبی کفران نعمت اصحـابی حقنده جناب حق (یعرفون نعمة‌الله ثم ینکرونها) بیورمشدرکه. امام ضحاك. ای یعرفون ماعدالله علیهم من نعمه و ینکرونها بقولهم انهم ورثوها عن أبائهم واکتسبوها بافعالهم قولیله تفسیر ایلمشدر. بو تفسیره نظراً. مآل آیت شویله اولویور. اونلر اللهك کندیلری ایچـون احضار ایتدیکی نعمتلری پك اعلا بیلورلر. لکن انی اللهدن بیلمیه‌رك. بز بو نعمتلری کندیمز قزاندق یاخود آباء واجدادمزدن موروثاً بولدق دیرلرکه بوده کفران نعمتدن بشقه بر شیله تعبیر اولنه‌مز؛ سید الکائنات کزیدهٔ مخلوقات افندمز. بر حدیث قدسیده بیوردیکه. جناب حق. ای آدم اوغلی بکا قرشی معاملهٔ انصافکارانه‌ده بولنمیورسـك. بن سـکا نعمتلرمله ابراز محبت ایدییورم. سن بر طاقم ذنوب و معاصی ایله. عادتا اظهار عداوت ایدییورسك خیرم سـکا کلیور. شرك بارکاهمه چیقیور. نه قدر ملکلر واردرکه سنك کوتو عملریکی بکا کتیررلر، دیه‌رك قوللرینه خطاب عزتده بولندی:

(بعض صلحا) بزم عصیانمزك چوقلغیله برابر. اللهك نعمتلری بری برین تعقیب ایدییور. بیله‌م هانکیسنه تشکر ایتمه‌لی. نشر ایتدیکی نعمته‌می. ستر ایتدیکی معصیته‌می، کلام ظریفانه‌سیله نعم الهینك تقدیر ولزوم تشکرینه یلتندی = جناب حقك امر عبادتده تجلی ایدن نعمتلرینی بیلن برکمسه. اولا او نعمتی. مأمور به اولان فعلك درحال اجرا نه قوشمق صورتیله قبول ایتدیکنی کوسـترمه‌لیدر چونکه عبادت ایچنده مکنو ز اولان نعمتك قبولی. بهمه‌حال او عبادتك اجراسندن عبارتدر. بو وجهله قبولدن صکره نوبت. نعمت مزبوره‌نك مجرد اعطاسـندن

طولانی شکره کلیرکه. اشبو ترتیب پك معقولدر. زیرا بزم. منعمك نعمتنه اولان احتیاجمز . مکلف بولندیغمز شکر نعمتدن زیاده در. شو حالده . نعمتك تکلیف جهتیله حقنی ایفایه شتاب ایدرسه‌ك. تکلیفه تعلق اولمیان دیکر نعمتلرله مظهر انعام اولابرق. اوزریمزده ایکی نعمت تجلی یه باشلار. شخص عاقل. خط حرکتنی شویله بر طرز حکیمانه یه توفیق ایدرسه. امین اولسونکه دنیا و آخرت حظنه نائل و علی الاطلاق سعید نامنه سزاوار اولور. یوق بالعکس شو ایکی وظیفهٔ مرتبه‌نك اداسنده قصور ایدرسه. تکالیف ضمننده متحقق اولان نعمتدن محروم اولدیغی کبی. نعم سائره‌دن دخی حرمانی درکار اولمغین. حظ دنیا و آخرتدن مأیوس و بالاخره دفتر اشقیاده مقید اولور .

(نعوذ بالله من الشقا)

اوت. امر عبادتده متکاسل. و شکر نعمتده عاطل بولنان اشخاص. هم دنیا بختیارلغی. همده آخرت وارلغندن محرومدر. دکلیکه جناب حق. کوتولك ایشلیان جزای سزاسنی کوره جکدر مألنده (من یعمل سوأ یجزبه) بیورمشلردر. ترك عمل جنایتیده بر کوتولك اولدیغی جهتله صاحبی هر حالده دنیاده ، آخرتده دوچار فلاکت اوله جقدر. ابو بکر صدیق. فخر عالم افندمزه. بو آیهٔ کریمه حقنده دیمشکه. امان یارسول الله. بو آیتده نه‌قدر دهشت واردر. اکا قرشو بیورمشلرکه یا ابابکر. دنیاده کوریلان مصائبده کوتولکلره قارشی جزادر. حتی مفسرین (سنعذبهم مرتین) آیهٔ کریمه‌سنده اختلاف ایده‌رك. کیمی ایکی عذابك بری دنیاده رذالت. دیکری آخرتده عذاب قبردر دیمش. کیمیده (عبدالرحمن) بن یزیده بری دنیاده مال و اولادلرینه عارض اولان مصائب. دیکری آخرتده آتش ایچنده کوره جکلری شدت متاعبدر دیمشدر. امادینیله‌جککه. فنالقلری. خیانتلری عیوقه چیقمش نیجه اشرا کوریبورزکه شدت مساوی. کثرة معاصیسی نسبتنده نعمت دنیاسی ارتیور. رتب و مناصبه نائل اولیور. هانی یا بوکا دنیا مجازاتی، بز بو حکمتسزسوزه قرشی دیرزکه. سن آنلرك نائل اولدقلری معیشت، واصل اولدقلری رتب رفیعه‌یی حقلرنده نعمتمی ظن ایدییورسك. بیوك خطا ایدییورسك. خیر آنلرك حقنده. اودبدبه‌لر، طنطنه‌لر، شعشعه‌لر، نعمت صورتنده کوزوکور بیوك بیوك مصیبتلردر. حقلرنده براستدراجدرکه. زمانی کاوب اشاغی یه طوغری

يوواز لاندقلرنده. اولوم ايله قورتوله‌جق دكللر. نعمت ظن ايتدكلرينك. نعمت اولميوب. عين مصيبت اولديغنى اكلايه‌جقلردر. آنكچون (عقبة بن مسلم بن مروان)ك روايت ايلدكى بر حديثده. رسول اكرم افندمز (اذا رئيت الله يعطى العباد ما يشاؤن على معاصيهم اياه. فانما ذلك استدراج منه لهم) يعنى قوللرك معاصيده‌كه تماديلريله برابر. كورديكزكه. الله ايسته‌دكلرنى ويريبور. امين اولكه حال. حقلرنده نعمت دكل. استدراجدر بناءً عليه مصيبتدر: بيورمشلر. بونك اوزرينه (فلما نسوا ماذكروا فتحنا عليهم ابواب كل شى حتى اذا فرحوا بما اوتوا اخذناهم بغتة فاذاهم مبلسون) آية جليله‌سنى مقام استدلالده تلاوت ايتمشلردر.

كلهلم. شريعتك منع ايدوب عقلاً ياخود شرعاً حقنده نهى وارداولان محرماتك بيانينه. امدى اشبو محرمات ايكى قسمه آيرليير (قسم اول) نفوس انسانيه‌نك ميل و مبادرت. شهوات حيوانيه‌نك كندينه اقدام ودعوت ايتديكى بر طاقم مناهيدر. زنا و شرب خمر كبى‌كه. بونلرده قوهٔ سائقه‌نك شدتى، ميلان نفوسك دهشتى مناسبتيله. ارتكاب ايدنلر حقنده ايكى نوع زجر. تعيين بيورلمشدر. برىسى عاجلاً (دنياده) اشبو جنايتلره جرأت كوسترن زانى ياخود شاربك اوزرينه. شرائط لازمهٔ ثبوتيه‌نك استجماعنى متعاقب. حد شرعينك اقامه‌سى. ديكرى. اهل تقوانك يالكز ايشتمه‌سيله افعال مكروهه‌يه اجتسارلردن واز كچه‌جكى عذاب اخروى‌يى ناطق، نصوص جليله‌نك بيانى (قسم ثانى) كنديسندن نفوسك نفرت. شهواتك مباعدت ايلديكى بر طاقم اشياى خبيثه‌در. لاشه ونجاست مقوله‌سى مستقذراتك اكلى، انسانى هلاك ايدیجى سم هلاهلك شربى كبى‌كه بونلردن نفسك طبعاً استكراهى حسبيله واز كچمه‌سى قولاى اولديغندن. مرتكبلرى اوزرينه حد اقامه اولنميه‌رق يالكز وعيد اخروى بيانيله اكتفا بيورلمشدر. بوندن صكره جناب حق. اوامر الهيه‌سنى تأكيد نواهىٔ صمدانيه‌سنى تأييد مقصد حكيمانه‌سيله امر بالمعروف، نهى عن المنكر كبى ايكى قوهٔ زاجره. قوللرى اوزرينه فرض وتشريع بيورمشدركه حدود شرعيهٔ مزبوره اوزرينه. بونلرده انضمام ايده‌رك نفوس شريره‌نك ارتكاب مناهيدن بهمه‌حال منعى اراده بيورليور ديمكدر. چونكه بعض اشخاص شريره‌نك

أز غين انسلرينك معاصي يه شدت انهماكى سببيله. اوامر الهي يه اتباعدن كمديلريني مشغول. وقوهٔ شهويه لرينك غلياني حسبيله. قرأن كريمده بيان اولنان زواجري استماعدن مهجور طوتمه‌سي محتمل اولمغله. كندى جنسلرندن وكنديلرينك مبتلا اولدقلرى قواى شهوانيه صاحبلرندن ارباب تقوانك اشخاص شريرهٔ مزبوره‌يي زجر وتوبيخ ولوم وتقبيحلري‌لك. قلوب قاسيه‌لرنده تأثير بليغ حاصل ايتمه‌سي مقرردر. بناءً عليه رسول اكرم افندمز (ماأقر قوم المنكر بين اظهرهم الاعمهم الله بعذاب محتضر) يعنى بر قوم. ايچلرنده وقوعبولان چركين بر عمله نظر بيقيدى ايله باقارق. ازاله‌سنه چالشمزلرسه. بهمه حال بر عذاب عمومى عاجلك. اوزرلرينه نزولى محققدر. حديث شريفيله نهى عن المنكرك وجوبيله اجراسنه شتاب ايتميانلرك. دوچار نكال اوله‌جقلريني اعلان بيورمشلردر. امر بالمعروف، نهى عن المنكرك تحقيق وعلمامزك بوبابده‌كى اختلافاتندن. اولجه فعل منكرك فاعللرى حقنده بعض تفصيلاته لزوم كورلدى. شويله‌كه بر فعل منكر غير مشروعى ارتكاب ايدن فاعللر. ايكى قسمدن خالى دكللردر (قسم اول) خصوصى عقد انجمن معصيت وبويولده پيداى قوته موفق اوله‌ميوب كوشه‌ده، بوجاقده. كيزلى أشكارا اجراى خباثته أليشان بر الاى شرذمهٔ منفوره بر أوچ رعية مقهوره‌دركه بونلرك. هر يرده مغلوبيتلرى محقق. خباثت ودنائتلرى هركسجه مصدقدر (مثلا بر بلده‌ده زنپاره‌لكله مألوف اولان اشخاص معدوده كبى) امدى. بومقوله اشخاص حقنده اجراى سطوت ممكن اولديغى صورتده. خباثتلريني كورن ياخود شهود عدولدن ايشيدن كمسه‌لر اوزرينه. نهى عن المنكر اجراسى واجبدر وبونده‌ده كافهٔ علما متفقدر .

انجق اختلاف . اشبو وجوبك عقلاً مى ياخود نقلاً مى ثبوتى خصوصنده‌در. بعض متكلمين. عقلاً ثبوتنه قائل اوله‌رق. شو يولده استدلال ايتمشلردر. ديديلركه. مكلفك. كنديسنك فعل منهيدن امتناعى عقلاً واجبدر. بشقه‌سنى اوفعل قبيحدن منع و زجرك‌ده عقلاً وجوبى ثابتدر چونكه بويولده منع كنديسنك فعل قبيحدن امتناع ومجانبتنه دها زياده داعيدر. اوت بر أدمك كنديسنك دوام ايتديكى بر فعل منكردن. بشقه‌سنى منع وزجر ايتمه‌سى شايان خندهٔ

استخفاف اوله‌جغی درکار اولمغله . نهی عن المنکر داعیه‌سنده بولنان ذاتك . اولا اوفعلدن واز کچمه‌سی درجهٔ وجوبده‌در . بوراسی ثابت اولنجه . بشـقه‌سینیده اوفعل منکردن منعك وجوبی عقـلاً ثابت اولور (وهو المطلوب) عبداه بن مبارکدن نقل اولنان اشبو حدیث شریف. نهی عن المنکرك عقلاً وجوبنی آچیق بر صورتده کوستریر. خواجهٔ کائنات افندمز بیوریبورلرکه. سیاحته چیقمش بر قوم . کمی‌یه بینه‌رك. برتعیینی ایچون قرعه آتیله‌رق. هرکس موقعلرینه یرلشد کدن نصکره . ایچلرندن بریسی بالطه ایله بولندیغی موضعی دلر . ارقداشـلری . یاهو نه یپارسـك دیدکلرینه جواباً. سزك نه وظیفه‌کز ، بنم کندیمه مخصوص یرم دکلمی. ایستدیکمی یپارم. سزانجق کندی یریکزه‌قاریشه بیلرسیکز سوزلریله مقابله‌ده بولنور. شـمدی کمی اهالیسـنك کافه‌سی اوزرینه بوسـبکمغزك النده‌ن بالطه‌یی آلمق عقلاً درجهٔ وجوبده ایکن. آدم سنده بزم نه‌مزه‌لازم. یری دکلمی نه یپارسه یاپسون دیوب حالنه‌ترك ایدرلر. آره‌سی چوق کچمکسزین هپسی بردن غریق عمان اولورلر کیدرلر . اشبو حدیث شریف. بر تمثیل لطیف و تخییل طریقی حاویدر. شویله‌که شریعت . انسانلری اقصای امللری اولان ساحل وصلت الهی‌یه ایصال ایچون جناب حق طرفندن کندیلرینه احسان بیورلمش برسفینه‌در امت محمـدیه‌نك . هر برینك اشبو سـفینه‌ده مواقع مخصوصـه‌لری واردر . بونلردن بریسی قالقوبده. کمینك لوازم سیر و سفری مثابه‌سـنده بولنان احکام شرعیه‌دن برینی انکار ویاخود قپودانك رضـاسی خلافنده حرکتله . موجب تهلکه اسبابه توسل مقامنده اولان مناهی شرعیه‌دن برینی ارتکابه یلتنسه . افرادسائره بوکا قرشو . نمه لازم ایله مقابله ایدرسه. هم اوفعلك مرتکبی. هم منع وزجردن استنکاف ایدنلر . غریق لجـهٔ عصیان ، قرین خـذلان اوله‌جقلری تذکیر و اخطـار بیورلمشدرکه. نهی عن المنکرك عقلاً وجوبنه بوندن بیوك، بوندن معقول برهان ارامق روا دکلدر. متکلمیندن دیکر فرقه. نهی عن المنکرك. شرعاً وجوبنه قائل اولوب. انلرده استدلاللرینی بروجه‌آتی یورتدیلر. دیدیلرکه. اکرعقل. نهی عن المنکر منع عن القبیحی ایجاب ایتسه ایدی. ایجاب مزبورك مثلی. واجب الوجود حقنده‌ده جاری اوله‌رق. اهل ذمتك کفرلری اوزرینه اقرار ایدلمسی وهیچ بر وجـهله

انلره تضییق وانکار اولنمامسیله نطق شرعی وارد اولمز ایدی . چونکه . مادامکه سزك دیدککز کبی . نهی عن المنکر . عقلاً واجبدر . واجبات عقلیه‌نك شرعله ابطالی جائز اولمیه‌جغندن . کفارك . اداء جزیه شرطیله حاللری اوزرینه ابقاسی حقنده اوامر شرعیه وارد اولمامق لازم کلیردی . امدی اهل ذمت حقنده اقرار وابقالری ایچون شرعك وارد اولوشی . عقلك نهی المنکری ایجاب ایتمدیکنه دلیل قویدر . وهو المطلوب . اما ترك انکار ایله . نه لازم قانون سخیفنی التزام صورتنده . منکر اوله‌جق ذاتك کندینه مضرت لحوقی محقق ایسه . فعل مزبور منکری نهی ایتمك . هر ایکی فرقه نزدنده دخی عقلاً واجبدر . یوق بالعکس . صورت انکارده لحوق مضرت متصور ، حالی اوستنه اقرار وابقاسی صورتنده مضرتدن سلامت مقرر ایسه . نه عقلاً نه ده شرعاً . انکار مزبور واجب دکلدر . اوت . عقلاً واجب دکلدر . چونکه منفعت قارشیلغنده اولمیان . اولسه بیله کله‌جك مضرته موازی اولمیان بر حالی ایقاعدن عقل مانعدر (دکل واجب قیلمق) شرعاً عدم وجوبی . شو حدیث شریفله ثابتدر . ابو سعید الخدری روایت ایدییورکه . فخر عالم افندمز (انکر المنکر بیدك فان لم تستطع فبلسانك فان لم تستطع فبقلبك وذلك اضعف الایمان) یعنی شرعاً منهی اولان فعلی . کوجك یترسه الکله . یتمزسه دیلکله اکا ده یتمزسه قلبکله تغییره چالش ... اوچنجی قسم . ایمانك اك ضعیفیدر بیورمشلردر . اما فعل منکر . مرد غیور زاهدك حضورنده ایقاع اولنوب . حمیت دینیه سوقیله زاهد مزبور . هرچه باداباد بیراغنی قالدیره‌رق وبو یوزدن سر نمای ظهور اوله‌جق هر فلاکته کوز یوموب . نهی عن المنکر وظیفه‌سنی علناً اجرایه قیام ایدرسه بوکیفیت برکره شرعاً تدقیق اولونور . اکر انکار مزبور . دین مبینك اعزازی . کلمة الله العلیانك علو حقیقیسنك اظهارینه تعلق ایدن مسائله دائر دکل . انکار نتیجه‌سنده هلاك وضرر . ظن غالب مرتبه‌سنده متحقق . بونکله برابر مطلوب اولان انزجار وفعل منکرك ترکیده مأمول دکل ایسه . اولوقت انکار واجب اولمز . یوق بالعکس انکارده تلف وضرر ملحوظ اولمقله برابر . اعزاز دین مبین واظهار کلمهٔ یقین کبی بر ثمرهٔ جنیه اقتطافی مأمول ایسه . اولوقت هلاك متصوره قرشی کوز یوموب زجر ومنع ایله نهی عن المنکر یاپمق وجوب مرتبه‌سنی بولمسه بیله حسنی انکار اولنه‌مز

اما قتل واتلاف اولنه‌جق ایمش. اجر و مثوباتدن محروم اولمیه‌جغی شبهه‌سزدر شو صورت مستحسنه. حصول غرض یعنی منع وزجر اولنان فاسقك اوفعلدن وازکچه‌جکی مأمول اولمسیله مشروطدر. بوقسه هم اشبو غرض مقدس حیز حصوله کیرمز. همده مادر ایامك نادر طوغوره‌جغی اویله برزا هد غیورك قهر واتلاف اولنمسی محقق اولان ماده‌لرده انکاره یلتنمك. عقلاً قبیحدر. فخر عالم افندمزك. جور وظلم معتادی اولان پادشاه یاننده کلمهٔ حقی سویله‌مك (افضل اعمال جمله‌سندندر مآلنده‌کی. ان من افضل الاعمال کلمة حق عند سلطان جائر) حدیث شریفی. حصول غرضك مأمول اولدیغی صورتده انکارك حسننی ناطقدر

ناصحك انکار وزجرینك نافع اولمامسیله برابر. هلاکی محقق اولان مواقعده نصح وانکار. عقلاً قبیح اولدیغی کبی. برده انکار و زجرك فائده‌سی اولمدقدن فضله. فاسقك عناد واصراری ودوام عصیان واستکبارینی منتج اولان صورتلرده انکار مزبورك عقلاً قبحی متفق علیهدر (افعال منکره‌نك فاعللرینك ایکنجی قسمی) بونلر. اجرای فسق وخباثتده یکدیکرلرینه دست معاونتی اوزاتوب یکدل. یك جهت اوله‌رق بر کتلهٔ معصیت تشکیل وقوتلی بر جمعیت حالنی اکتساب ایدن برسوری خذله‌در. علمای کرام حضراتی بویله اشخاص شریره‌دن متشکل بر جمعیتك ایقاع ایتدکلری افعال منکره واعمال غیر مشروعه‌نك ارباب شریعت ودیانت طرفندن منع وانکارك وجوبی حقنده مذاهب شتی ایله اختلافه دوشمشلردر. اصحاب حدیث واهل آثاردن برطائفه. بومثللولرك انکار و زجری واجب دکل. بلکه اولی اولان. طریق انکاره کیدیلمیوب. خانه‌سنده اختیار عزلت وسکوته ملازمتدر دیمش. آخرزمانده ظهوری منتظر اولان مهدینك. حقیقةً ظهورینه قائل اولان دیکر برطائفه. انکار و زجر ومنکراتك دخی ازاله‌سنه تعرض واجب دکل. بلکه اوکروه خذله. مهدی منتظرك نجهٔ قهرعادلانه‌سنده ازلدکلری اثناده. معاونت قاهرانه‌سنه شتاب ایتمك لازمدر دیمشلردر (للمترجم) اشبو مهدئ منتظر حقنده. اهل سنت. ایله شیعه بیننده طویل الذیل اختلافات واردر خلاصه‌سی شودرکه اهل سنت. آخرزمانده. حضرت فاطمه سلاله‌سندن مهدی نامنده برذاتك ظهور ایده‌جکی واوکنه کان ملوك جبابره‌یی. طوپلرینی

تفنکلرینی. ملیونلرجه یر کوتورمز معلم عساکرینی. خالق لقوی والقدر. مالك
رقاب البشر حضرتلرندن آلدیغی قوۀ معنویه سایه سنده . محو وتباه ایده رك. کائناتی
عدل وانصافله طولدیره جغی وزمانمزده عدالت، عدالت دیه بلند آواز ایله
باغیردقلری حالده. اجرا ایتدکلری مظالم. وغصب ایتدکلری حقوق ایله جنکیز
وهلاکوبی آندیران طاسلاقلره. مکمل بر درس عدالت ویره جکنه. وبو ذاتك هنوز
موجود اولمیوب. وقت مرهونی کلدکده. اوسلالۀ طاهره دن طوغوب ظهور
ایده جکنه ذاهب اولمشلر. وبو مدعا حقنده ده خیلی آثار غیبیۀ پیغمبریه یی نقل
وروایت ایتمشلر. شیعه طائفه سی. بوکا قائل اولقله برابر. مهدی. الآن موجود
و(سرمن رای) بلده سنده مختفیدر دیه رك بوکا دائرده. زعملرنده چوق ادله ایراد
ایدرلر. حتی بونلرك کبراسندن. وفنون شتاده یدبیضا کوسترن بهاءالدین عاملینك
اعتقاد مزبوری ناطق. برقصیدۀ بلیغه سی واردرکه خیلی ذوات طرفندن شروح
و ایضاحاتنه اعتنا قلنمشدر. بهاءالدین. قصیده ده اویله باغریبیورکه. دکل(سامرا)
هان اوینك ارقه سنده ایمشده. اندن استمداد ایدییورظن اولنور .

دولتلینك اوصافنده التزام ایتدیکی مبالغه. غلو و اغراق مرتبه لرینك کنکرۀ
بالاسنی آشدیغی جهتله شارحلر طرفندن خیلی قیل و قالی موجب اولمشدر
قصیدۀ مزبوره. دقائق بلاغت. اسلوب فصاحتجه مطالعه ایدنلره موجب استفاده
اولدیغندن. مع اغلاقه ادبایه اهم و الزمدر. مهدی حقنده. دها زیاده تفصیلات
آرزو ایدنلر. کتب عقائددن. شرح مقاصد. باخصوص خروج مهدی یی انکار
و حقنده وارد اولدیغی ادعا اولنان احادیثی تأویل ایدن ابن خلدونك مقدمۀ
تاریخیه سنی مطالعه ایتسونلر. ابن خلدون مسئلۀ مزبوره حقنده اون التی صحیفه لك
مطالعاتنی بیله آزکورمکده در (انتهی) ایچلرنده حاتم اصم کبی برذات عالی قدر
داخل اولان دیکر برطائفه. برپادشاه عادلك دائرۀ اطاعتنده بالاجتماع قهروتنکیل
خصوصنده همدست وفاق اولمدقجه خبثای مزبوره یی زجر و انکار واجب
اولمیوب. تأمین مطلبه کافی اجتماع حصولنده کافۀ اهل ایمان اوزرینه منع وزجرك
وجوبی قطعیدر دیدیلر. جمهور متکلمین ایسه. اعوان وانصارك وجودی شرطیله
منع وزجرك وجوبنه قائل. عدمی تقدیرنده شخص واحدك قبل حصول الغرض

قتل و اتلافی مصمم بولندقده . انکار وزجره قالقشمه‌نك عقــلاً قبحنه مائل بولنمشلردر. ایشته امر بالمعروف نهی عن‌المنکر مباحثی شوراجقده‌پذیرای ختــام اولدی. انسانلر امراولندقلری طاعات. نهی‌اولندقلری معاصی‌وجنایات‌خصوصنده درت صنفه آیریلیرلر. بعضیسنك امر اولندقلری‌شــیلره مبادرت، نهی اولندقلری عصیاندن مجانبت ایتدکلری‌کوریلیر. بوحال ارباب‌دیانتك احوالنك افضلی. زمرهٔ متقینك صفاتنك اکملی‌در. صاحبیده . عاملینك جزای سعادت انتماسنه. مطیعینك ثواب‌بی بهاســنه نائلدر (محمــدبن عبدالملك المدائنی) نافعدن. اوده ابن عمردن روایت ایلدیکه. رسول‌اکرم افندمز (الذنب لاینسی والبر لایبلی والدیان لایموت فکن کما شئت وکما تدین تدان) یعنی گناهلر اونودولمز. بهمه حال جزاسی‌ویریلیر عبادات‌چورومز. ثواب و مکافاتی بخش اولنور. مجازات‌ومکافات ایده‌جك الله . اولمز. او کبی نقیصه‌لردن منزهدر. اویله‌ایسه. ای مکلف. ایسته‌دیککك عملی‌ایشله قرشــولغنده مجازات کوره‌جککه امین اول بیــوردیلر (بعض حکما) هرکس اکدیکنی بیچر. ایشلدیکنك‌جزاسنی‌کورردیمش(بعض‌بلغاده) بوکونا کدکاریکی یارین. بیچه‌جکسك‌دیمشلردر. کرك حدیث شریف ، کرك اقوال حکما. کشینك عملی عندالله ضایع اولمیوب بهمه حال‌مجازات ومکافاتی بغیروجوب. کوره‌جکنی معلندر .

ناســك بر صنفی دها واردرکه . اغواآت شــیطانه قاپیله‌رق فعل طاعاتدن روکردان . ارتکاب معاصی‌یه شتابان اولدقلری کوریلورکه. احوال مکلفینك الك مرداری بوحال اولدیغی کبی. صاحبلری. مستحق عذاب‌منتقم‌جباردر (ابن‌شبرمه) دییورکه. فسادمعده. طریان مرض اندیشه‌سیله . اللهك حلال ایتــدیکی نفیس طعاملردن و مباحات سائره‌دن پرهیز ایدوبده . عذاب الیم اندیشه‌سیله معاصیدن پرهیزایتمیان احمقلره شاشارم . ابن شبرمه‌نك بونطق دلپذیرینی. بعض‌شعرا نظماً شویله ادا ایدییور .

شعر

جسمك قد افنیته بالحمی ‏ دهراً من‌البارد و الحار

وکان اولی بك ان تحتمی ‏ من‌المعاصی حذر النار

مآل

جسمکی صغوقدن. صیجاقدن محافظه یولنده افنای عمر ایدییورسکده. معاصیدن پرهیز و اجتناب ایتمیورسك. حالبوکه سکا لایق وموافق حکمت اولان . عذاب جهنم قورقوسیله. کناهلردن صاقنمق خصوصی ایدی. سن حیفا که عکسینه حرکت ایدییورسك (ابن صباوة) بزباقدقکه. عبادت اوغرنده تصادف اوله‌جق مزاحمه صبر. عصیان ایدوب عذاب جهنمه صبر وتحملدن اهوندر. بناء علیه طاعته مکب، معصیتدن مجتنب اولدق دیدی . بعض علما. هنکام وعظده شویله نصایحده بولندی . ای االهك قوللری. ثواب و مکافاته احتیاجکز درکار اولان عمله صبر ایله. عذابنه طاقت کتیره‌میه‌جککز کوتو عملرك اجراسندن پرهیز کارلغه نفسکزی جبر ایدك (فضیل عیاضه) الله سندن راضی اولسون دیدکارنده . یغما یوق بن انی راضی قیله‌جق عملده بولنمدقجه. او بندن نصل راضی اولور. جوابنی ویرمشدر. ناسك دیکر برقسمنه دها تصادف اولنورکه. جناب حقك امر ایتدیکی عباداتك اجراسنه مسارعت کوستریر ایسه‌ده اوته طرفدن نهی ایتدیکی معاصیدن کندینی آله‌میه‌رق صره‌سنی دوشوردکجه آنلریده ارتکابه جرأتدن واز کچه‌مز بوکبی آدملر. فعل طاعاتده بولندقلرندنطولایی عبودیتده تقصیردن سالم ایسه‌لرده سائقهٔ شهوتله. ورطهٔ هولناك معصیته آتیلدقلرندن طولاییده جرأت علی الله جنایتیله متهم اولمقدن قورتیله‌مزلر. سید الکائنات افندمز. جناب حق. سزی پارچه پارچه ایتمه‌دن یعنی عرصهٔ محشره کلمه‌دن. معاصیدن نفسکزی چکیك . مألنده (اقلعوا عن المعاصی قبل ان یأخذکم الله هتاً بتاً) بیورمشلردر بعض علما ناسك افضلی. دینی شهوت ، یقینی شبهه ازاله ایتمیاندر دیدی (فضیل عیاضه) عالمده شاشیله‌جق شی نه‌در دیدکلرنده. اللهی بیلوب عصیان ایدن قلبدر. جوابنده بولندی .

برآدم. ابن عباسه. کناهیده آز. عملیده آز کمسه‌ایله . کناهی چوق. عملیده چوق کمسه‌لرك هانکیسی خیرلیدر دیه صوردقده . کناهدن سلامت . هپسندن اعلادر. جوابنی ویردی. زهاددن برینه. کیجه نمازی حقنده نه‌بیوررسکز دیو

صورمشلرده . جوابنده. كوندوز اللهدن قورقده ، كيجهلين اويو. ديمشدر ،
حكمادن برى ايشتديكه بر أدم. برقومه خطاباً دييوركه. سزى اويقو هلاك
ايتدى. حكيم مزبور. اكا قارشو. سزى هلاك ايدن اويقو دكل. اويانقلقدر ديدى
يعنى. حالت نومده كناهدن وارسته بولنمق. اويانق بولنوبده. قيد شهوت ومعصيتله
پابسته بولنمكزدن خيرليدر ديه جك. ابوهريره يه . برى تقوانك حقيقتندن
صورمش . اوده. سن هيچ ديكنلى يرلادن كچدكمى ديوب. سائله اوت ديجه
ابوهريره . نه يپارق كچرسك دهمش. سائل مزبور صاقينه رق كچرم ديجه
ابوهريره . اويله ايسه. ديكندن صاقنديغك كبى كناهلردنده صاقينكه صورديغك
تقوايى كندى نفسكده بوله سك دهمشدر عبدالله بن مباركك شو بيتلرى
نه كوزلدر .

شعر

ايضمن لى الفتى ترك المعاصى	وارهنه الكفالة بالخلاص
اطاع الله قوم واستراحوا	ولم يجرعوا غصص المعاصى

دال

وارمى بربابا يكيت كه . بكا ترك معاصى ايده جكنى ضامن وكفيل اولسونده
بنده اكا . جهنمدن خلاصنه كفيل اولديغمه رهن ويره يم. الله‌ه اطاعة ايدن قوم
استراحت ايدرده . معاصينك أجى أجى نتايجنى طاتماز .

ناس ايچنده بر صنف دها واردركه انلر . عبادات وطاعاته مبادرتدن كرى
قاليرلرسه‌ده . معاصى يى اولسون ارتكابه جرأت ايتمزلر. بوجهتله. قلة يقين وضعف
دين سببيله عذاب الهيدن غافل وامر عبادتده عاطل صفتنى قزاندقلرندن .
حاللرينه أجينر. ابوذر غفارى. سلطان انبيا افندمزدن روايت ايديور. بيورمشلركه
صحف موسى عليه السلامك كافه سى عبرت أميز وقايعى ناطق ايدى وبعض مندرجاتى

شــو نلردر . جهنمك عذابنه علم يقيني اولديغي حالده كولنلره شــاشارم. قضا وقدره ايماني اولديغي حالده. بيهوده متكلفانه اتعاب وجود ايدنلره شاشارم. دنيانك اهلني اوغراتديغي تقلبات. ايقاع ايتــديكي مضراتي كوروبده اكا امين بر حالده بولنانلره شاشارم. يقيناً اولهجكني بيلوب فرحناك اولانلره شاشارم. روز جزاده حســاب اولونهجغني بيلوبده عملنده كسل كوسترنلره شاشارم. حديث شريفك لفظي شو يلهدر (كانت صحف موسى كلها عبراً. عجبت لمن ايقن بالنار ثم يضحك. عجبت لمن ايقن بالقدر ثم يتعب. عجبت لمن رأى الدنيا وتقلبها لاهلها. ثم يطمئن اليها. عجبت لمن ايقن بالموت ثم يفرح. عجبت لمن ايقن بالحساب غداً ثم لا يعمل)

مخزن اسرار الوهيت افندمز (اجتهدوا في العمل فان قصر بكم ضعف فكفوا عن المعاصي) يعني عمل طاعات ايچون. اولانجه قوت ومكنتكزي صرف ايديكز ضعفكزدنطولايي قصور ايدرسهكز. باري معاصي ارتكابندن كف نفس ايديكز بيورمشلردر .

اشبو حديث شريفك مؤداى منيفندن اكلاشيلركه. عمل طاعات كوچدر. اكا كمال تمامكله صاريلمق . اجراسنه چاليشمق. شايد كوجلكندنطولايي نوعاً ما قصوريكز وقوعبولورسه ينه قصورلي قالان. دوام ايله برابر. اندن سهولتلي بولنان ترك معاصي يه شتاب ايدك. ارباب ذوق سليم. بو حديثي بويلهجه اكلار . اوت بيورلديغي كبي. فعل طاعت. فعل اولديغي جهتله. آني احداث وايجاد ايلمكده بر نوع صعوبت دركار. ترك معاصي ايســه عدم قبيلندن بولنديغي جهتله. عمله نسبتله. تشبثنده سهولت آشكاردر بو نظريهدنطولاييدركه. ترك قبيلندن اولوب انســاني صاحب عذر قيلهجق قدر عاجز براقمسي ملحوظ اولمديغندن. ارتكاب معصيتي. جناب حق عذرلي عذرسز مباح قيلمامشدر . لكن عمل طاعات. بوكا مقيس دكلدر چونكه عمل . فعل وايجــاد قبيلندن اولوب كندنده عجز متصور اولمغله. جناب حق. اوخصوصده صاحب عذرلري بالاستثنا بعض اشيايي كنديلرينه مباح قيلمشــدركه اواباحه صاحب عذر اولميانلر حقنده رايكان بيورلمامشدر . ايشــته بودقيقه مناسبتيله (بكر بن عبداه) ديــوركه قوته مالك . واوقوتي . اسراف ايتميوب طاعاته صرف ايدنلره الله رحمت ايلديكي كبي. ضعيف اولوب عمل خصــوصنده پك ايلري وارامزسهده معصيتدن باري كنديني آلانلرهده

رحمت بیورسون. عبدالاعلی بن عبدالله شامی. نام شاعرك شو بیتلری مقامه مناسبدر .

شعر

العمرینقص والذنوب تزید	وتقال عثرات الفتی فیعود
هل یستطیع جحود ذنب واحد	رجل جوارحه علیه شهود
والمرء یسئل عن سنیه فیشتهی	تقلیلها وعن الموت بحید

مآل

عمر نقصان بولیور. کناهلر چوغالیور. کشینك خطیئاتی عفو اولونیور. دونیور. ینه ارتکاب ایدییور. اعضا وجوارح کبی شاهدلر وارکن. کشی هیچ بر کناهی انکاره قدرت بوله مز. یاشندن صورارسك. أزالتمغه چالیشیر. کویاکه اولومدن قاچار .

معلوم اوله که بر مکلفك طاعته اقبالی ایله معاصیدن واز کچمه سی خصوصنده ایکی أفت متصوردرکه هر ایکیسیده : ارباب عقول ایچون خانمانسوز بلالر قدر شایان احتراز ومجانبتدر (افة اولی) صاحبنه. وزرو وبال کسب ایتدیرر (افة ثانیه) قزانمش اولدیغی اجر ومثوباتی محو وابطال ایدرکه بونلردن حذر. عاقل ایچون درجهٔ وجوبده در .

وزرو وبال قزاندیران. افت. مکلفك. کچمش زمانلرده اجرا وبارکاه احدیته تقدیم واهدا ایتدیکی اعمال حسنه سنه غرور واعجابیدرکه. اشبو حال مذمت اشتمال. دیکر ایکی حالهٔ مذمومه یه . مکلفی سوق والجا ایدر . (حالهٔ اولی) عملیله عجب ایدن کمسه نك. جناب حقه قرشو عرض کالای منت وبو وسیله ایله نزد سبحانیده منکر نعمت تهمتنه معروض قالمه سیدر. اوت. بو کبی ذواتك ایشلدکلری اعمال حسنه نك فوائد مادیه ومعنویه سی هر وجهله کندینه راجع اوله جغندن سر بسجدهٔ شکران اولمغه بدل. غنی عن العالمین اولان معبودینه قرشو. بن سکا شویله عبادت بویله اطاعتده بولینورم کبی وضعیت کستاخانه المق. طوغریسی بیوك کفران

نعتمدر. عبداه بن عباس. دیدیکه واجب الوجود. انبیاسندن برینه. ای نبی. دنیادن
زهد واعراضك. هر درلو معناسیله بخش ایده جکی منافع. کندیکه عائد در.
چونکه بو اعراضك سببیله. حطام دنیانك جلبی ایچون کروه اسافله تکاپو
سفالتندن. قورتلمش بولونیورسك که. عزت نفس اربابی نظرنده بومزیت.
دنیانك هیچ برنعمت زائله سنه نسبت قبول ایتمز. بر طرفدنده اهل دنیادن
خلوتنشین انقطاع اولمق. ینه سنك عزو شرفکی تأمین ایده جکندن. بوده ینه
سکا راجعدر. بن بو ایکی استفاده دن مستغنیم دیه وحی وخطاب ایلدی. حالة
ثانیه. عملیله عجب وادیسنه دوشن بیچاره. جناب حقه قرشی طریق ناز واستغنایی
طوته جق. بوده معاذاه جرأت علی الله کبی بر جنایت کبرایی مستلزم اوله جغندن
اسمنك عاصیلر دفترینه قید اولمسیدر. (مورق العجلی) طاعات ایله عجب
ایدیله جکنه. هیچ ایشلمه مك دها اعلادر دیدی (اسلافدن بعض ذوات)
کناهنی اعتراف ایدوب کولنلر، اغلیوب اللهه ناز ایدنلردن. کناهنه ندامتله
اغلایانلر. لهو ولعبنی اعترافله کولنلردن خیرلیدر دیدی. (اجرو مثوباتی
محو وابطال ایدن افة ثانیه) ارباب عجبك اعمال خیریه سنه اعتماد ایلمه سیدرکه
بوحال، نتیجه سنده ایکی شی تولدینه مدار اولورکه بری. اعتمادمز بورك. استقبالده
اجراسی لازم اولان اعمال خیریه ده تکاسله سوق ایتمه سیدر. بو کبی کچمش
عملنه کوکنوب تحصیل اعمالدن واز کچنلر. کفران نعمت. حرمان مثوباته مبتلادرلر.
بوجهتله. حاللرینه اجیمق لازمدر. دیکری. اعتماد معهودك عذاب الهیدن امنیت
مرضنی تولید وخشیةاه مزیتنی قلبندن تبعید ایله مسیدرکه بومرضه متبلا بولونانلر
اوزرینه اوامر الهیه حقیر. زواجر صمدانیه صغیر کورونه رك سبب خذلانی
اوله جغنده شبهه یوقدر. (فضیل عیاض) کشینك اللهدن قورقوسی. اکا علمی
نسبتنده در دیمشدر. بوسوز. الله قورقوسنك قلبده برطو تماسی. جهل مقتضاسیدر
دیمك اولویورکه اعمالنه کوکنه ن شخصك جهلی مسجلدر. بویله اولماسه ایدی
بش پاره لك عملنه قورولوب عذاب الهیه قرشو قبادایلق کوستریرمی ایدی.
رابعهٔ عدویه یه. قبولنه اعتماد ایتدیکك هیچ بر عمل ایشلدکمی دیو صورانلره.
بویله بر عمل بیلمیورم. اکر وارسه. اوده نزد باریده عمللریمك مردود اولمسندن
خوفمدر جوابنی ویردی. (ابن سماك) دیدیکه الله الله. کچمش عمللر نه قدر

تحفدر . کندیلرنده نجه مهلك خطر (عجب) واردر . استقبالده ایشلنه‌جك عمللرده. شاشیلر بر حقیقتدرکه کندیلرنده ریا تهلکه‌سی اولدیغندن احتیاط ایله اجراسی درجهٔ وجوبده‌در. حکایه اولنورکه. زاهدلردن برذات برجمعیت کبرایه واروب یوکسک بر صدا ایله شویله سویلیور ایدی . ای زمرهٔ اغنیا. سزه سویلیورم . حسناتی چوغالتمغه باقك‌که کناهلریکز چوقدر. حسنات ایله محو اولسون. ای زمره فقرا. سزه‌ده سویلیورم. کناهلری ازالتیك. چونکه‌انلری محو ایده‌جك حسناتکز پك ازدر . مؤلف مرحوم مباحث سابقه‌یی کره‌کی کبی تحقیق. واسبرارنمیدن تدقیق اولدقدنصکره . نصایح آتیه اجراسیله بحثنه خاتمه ویریور. دیبورکه ای طالب. الله سنی. توفیق سبحانیسنه مظهر بیورسون بیلملیسك‌که صحة جسمکی. فراغ وقتکی. کجمشده‌یابه بیلدیکك‌اعماله وثوق واعتماد ایده‌رك. طاعات بابنده‌تقصیر ایله ضایع ایتمامك. واجبهٔ ذمت عبودیتکدر. امدی زمان صحتکی فی‌سبیل‌الله اجتهاد صرف ایچون اغتنام. اوان فراغکی فرصت بیله‌رك عبادات خصوصنه میل واهتمام ایتمه‌لیسك . چونکه هرزمانك. دلخواه وجه اوزرینه جولانکه اولمغه استعدادی، فوت‌اولان اوقاتك ایسه تلافیسی ایچون اعاده‌سی قابل اولمدیغی. بدیهی برحقیقتدر. وقت‌اولورکه فراغ‌وبیقیدی. موجب‌ندامت. خلوت‌وتنهایی. مستوجب‌وخامت اوله‌بیلیر. بوکا مبنی‌حضرت‌عمر. راحه‌دائمه. رجال ایچون موجب غفلت. نسا ایچونده مورث ازدیاد شهوتدر . بیوردیلر (بزرجمهر) اشغال. انسانی‌اوزرسه‌ده. فراغ. فساد ایچون‌سبب قوی اولدیغی جهتله هر حالده اشغال. فراغ اوزرینه ترجیح اولنور دیدی (بعض حکماده) خلوتدن کندیکزی صاقینکزکه انسانلرك عقلنی بوزار . باغی چوزلمش کیسه‌لری بوقاغویه قور. دیدی . (بعض بلغا) ایامکی منفعتسز یره صرف. مالکی وجوه‌خیردن ماعداده ضایع ایتمه. زیرا عمرلر قیصه اولدیغندن تأمین منافعدن بشقه یرلره توکدیلمك، مالکده وجوه بروخیراتدن بشقه‌یرلرده استهلاکی معقول وبجا دکلدر . نفع وخیری کندینه عائداولمیان یرلرده. ثوابی کندیسی ایچون حاصل اولمیه‌جق ماده‌لرده. ایام واموالنی افنا وانفاد ایدنلره عاقل‌اسمنی ویرمکده . عقلا تردد ایدرلر. دکل تردد . هیچ راضی اولمازلر .

عیسا علیه‌السلامدن‌مروی اولان شو. نطق. مقالات سابقه‌دن دها ابلغدر.

بیوریپورکه. ایولك اوچ شیدر. سوز. نظر. سکوت. ذکرسز سوز. لغودر.
عبرتسز نظر. سهو وخطادر. تفکرسز سکوت. لهو وعبثدر = قنوات الهیه‌دن فیضان
ایدن شو عبرت امیز نطقلر. مطلقا وحی الهی أثاریدر. بونلردن اقتطاف ایدیلن فوائد.
غیرمتناهیدر. معلوم اولسون که انسانلر ایچون تکلیف اولنان عباداتك صورت اجراسنده
اوچ حال واردر. برنجیسی عبادتده زیاده ونقصان ایتمکسزین. نقطه‌سی نقطه‌سنه ایفا ایتمك.
ایکنجیسی تقصیر وتکاسل. اوچنجیسی تکلیفك فوقنده بر طاقم زوائد علاوه‌سنه یلتنمکدر.
بونلردن. برنجی حال. احوال ثلاثه‌نك اوسط واعدلیدر. چونکه مکلف. عبادتده
قصور ایتمیورکه شایان مذمت اولسون. تکلیفك فوقنده برشی علاوه ایدوب
عاجزده قالمیورکه بو جهتله‌ده مظهر لوم اولسون بو حالك عدل وحکمته موافق
حرکت اولدیغنی (سعید بن سعید) دن اوده اوبو هریره‌دن روایت اولنان شو
حدیث شریف. اثبات ایدر. جناب رسالتپناه افندمز بیورمشلرکه (سددوا
وقاربوا. ویسروا. واستعینوا. بالغدوة والروحة وشیء من الدلجة) مآل حدیث.
افراط وتفریطی براقوب. اورته‌سنی التزام ایدك. تبلیغ احکامده قولای جانبی
کوسترك. قوشلق واخشام اوستی وکیجه‌نك بر پارچه‌سنده دخی سیر وخرام ایله
ایشیکزك تسویه‌سنه چالیشکز دیمکدر.

شعر

علیك باوساط الامور فانها　　نجاة ولا ترکب ذلولاً ولا صعباً

مآل

امورکده. دائما حاق وسطی التزام ایتکه. نجاة انده‌در. یوخسه. غایت ازغین
یاخود مسکین حیوانه بنمکه هوس ایتمه. یعنی نه‌صعوبتلی. نه‌ده غایت اشاغی ایشه
صاحب اولمه. بوایکی حالك اورته‌سنی بولمغه چالیش =
امر عبادتده تکاسل وقصوردن عبارت اولان ایکنجی حال. براز تفصیل
وتحقیقه محتاجدر. شویله‌که مکلفده‌کی قصور عمل. همه حال درت حالدن نشئت

ایتمسی احتمال عقلی جمله‌سندندر. برنجی حال. مکلفی. فعل مأمور بهك اجراسندن عاجز براقه‌جق ویاخود ضعیف دوشوره‌جك مرضك ظهوریدر. شو حاله مبتلا بولنان مکلف. عبادتده قصور ایدنلر جمله‌سندن چیقار. عاملین فرقهٔ ناجیه‌سنه التحاق ایدر. بوجهتله شایان تبشیردر. شریعت. عجز تحتنده بولنان احکامك سقوطنه قرار ویرمشدرکه قرار مزبوری شو حدیث اعلان ایدر. (مامن عامل کان یعمل عملاً فیقطعه عنه مرض الاوکل الله تعالی به من یکتب له ثواب عمله) یعنی قنغی مؤمنکه. برعمله دوام ایتدیکی حالده طریق عملنه. مرض مزعج چیقارق مانع اولورسه. جناب حق. اکا برملك وکیل براقیر. اوده عمل ایتمش ثوابنی یازار.

ایکنجی حال. عبدمکلف. خالقنه قرشی بیاجغی عبادتده‌کی تکاسل وقصورینی. اورحیم ذوالجلالك وسعهٔ رحمتنه = کثرت مغفرتنه مظهریتی امیدی اوزرینه بنا ایتمه‌سیدر. اشبو حالك صاحبی اولان سرسملر. جناب حقك حسن ظننی زاد اخروی، امید رحمه‌ومغفرتی قصور وعصیانه آلت اتخاذ ایدیورلر. نه‌بیوك جهالت. بونلرك شو حالی. شو مسافرك حالنه بکزرکه. اثنای راهده لازم اولان زاد وذخیره‌یی. آدم سنده. بورادن یوك ایتمکه نه حاجت. یولده بولورم. ظن مجردینه کوکنوب اسفار بعیده‌یی اختیار ایله برابر. ظن مزبوری بوشنه‌چیقمش. نهایت زوالی. احتیاطسز مسافر آجلقدن تلف اولمشدر، بونلر. امید رحمت الهیه‌یی نصب عین دقت ایتمشلر. صفت جلالنك مقتضاسی بولنان عذابیده اولدیغنی بیلمك ایسته‌مه‌مشلردر. بویله یاپاجقلرینه. دعوت اولندقلری حذر اوزره بولونسه‌لر ایدی. سلامت اخرویه‌لرینی تأمین ایتمش اولورلردی. (اسرائیل بن محمدالقاضی) حکایه ایدییورکه. ساکن خرابه‌زار. اولان مجاذیب الهیه‌دن برینه تصادف ایتمشدم. بکا دیدیکه یا اسرائیل. اللهدن اویله قورقکه. سنی امید مغفرتدن بیله مشغول ایتسون. چونکه او امیدلر. سنی مخافة اللهدن واز کچیررده. قرین خذلان اولورسك. اللهه طوغری قاچ. اللهدن قاچمه. (محمد بن واسعه) الله قورقوسیله آغلامزمیسك دیدکلرنده. بو حال. امنیت اخرویه‌سی اولانلر ایچوندر. بزم ایچون عبادته دوام لازمدر دیدی. حکایه ایدرلرکه. ابو حازم الاعرج. سلیمان بن عبدالملکه. جناب حقك

عذاب اخرویسنه دائر. ایاتی خبر ویرنجه. سلیمان. اویله ایسه اللهك رحمتی
نره‌ده قالدی دیمش. اوده. قریب من المحسنین. جوابنی ویرمشدر.

عبدالله بن عباس. دییورکه ارتحال محمدیدن صکره. حضرت علی یه خطاباً
یازدیغی برمکتوبدن ایتدیکم استفادهٔ وعظیه ومنافع دینیه‌یی. هیچ برشیدن ایتمدم
مکتوب مزبور. شونی ناطق ایدی (امابعد) یا علی. انسان نیل و وصولی
مقدر اولمیان برشیئك فوتندن طولاییده غمکین بولونور. اویله ایسه دنیادن نائل
اولدیغك برشی ایچون فرحناك. فوت ایتدیکك شی ایچونده غمناك اولمه. صاقین
عملسز سعادت امید ایدنلردن. طول امل زنجیرینه بغلنوب توبه‌یی بوکونه یارینه
تأخیر ایدنلردن اولمه. بو نصیحت سکا کافیدر.

محمود وراق

اخاف علی المحسن المتقی	و ارجو لذی الهفوات المسی
فذلك خوفی علی محسن	فکیف علی الظالم المعتدی
علی ان ذاالزیغ قد یستفیق	و یستأنف الزیغ قلب التقی

مآل

اهل احسان وتقوانك. دوچار عذاب اولمه‌سندن قورقارم. اهل عصیانکده
مظهر عفو الهی اولمسنی اومارم. اهل تقوا حقنده خوفم بویله اولونجه. حدود
شرعیه‌یی تجاوز ایدن ظالملر حقنده. دها زیاده اوله‌جغی طبیعیدر. معهذا ارباب
زیغ و ضلالك ضلالتدن خلاص. اهل تقوانکده قلبنك سمت ضلاله رغبت
ایتمه‌سنی استبعاد ایتمام = (اوچنجی حال) مکلفك حال حاضرده وقوعبولان
عبادتده‌کی قصورینی. آتیده مکمل صورتده بالایفا. ماضیده غیب ایتدیکی عباداتی.
مستقبلده مع زیادة تلافی ایتمك قوروتیسیدرکه. نه‌انك. بوکبی املی نهایت بولور
نه‌ده هیولای بیهوده‌سی. صورت یوزی کورور. چونکه امل. ماضیده نصلسه
استقبالده‌ده اویله‌در. سیدالکائنات افندمز. بو خیال خامك. حقیقت یوزی

كوره‌میه‌جکنی. شو حدیثلریله بیان بیوردیلر. (من یؤمل ان یعیش غداً فانه یؤمل ان یعیش ابداً) یعنی یارین یاشامغی امید ایدن . ابداً اولمیوب یشامغی قوران کمسه کبیدر .

بو فکر فاسد. امل کاسدله . عبادتده قصوره جرأت کوسترنلرك عاقبتی خسران ابدی. اغترار سرمدیدر . چونکه بو آدم. یارینه، او بر کونه کوه‌نیور حالبوکه‌هریارین‌ایچونده دیکر بریارین‌موجود اولدیغندن. امل‌منیور. چکه. چکه. صاحبنی تلافیسی قابل اوله‌میان فوته . تدارکی ممکن اوله‌میان اهماله‌دوشوره‌جکندن. املی عین خیبت و خسران. امیدلری یأس محققه اقتران ایده‌جکی ضروریدر .

عمرو بن شعیب. باباسندن. اوده کندی پدرندن. اوده‌رسول‌اللهدن روایت ایلدیکه (اول صلاح هذه‌الامة بالزهد والیقین وفسادها بالبخل والامل) یعنی بو امتك صلاح اولیسی. زهد ویقین ایله باشلار. فسادی بخل وطول امل‌ایله نهایتله‌نیر . بیورمشلردر .

(حسن بصری) برقول. املی‌اوزاتدیمی. بهمه‌حال. عملده اسائت ودوچار عطالت اوله‌جقدر. بیوردی . بغداده سفر عزمنده بولنان بر ذات. زاهدلردن برینه. بغداده کیتمك نیتندیم. برامریکز وارمی دیدکده . سن بغداده کیدوب کلنجه‌یه قدر. امل‌ایچنده اوزوله‌بی آرزوایده‌م جوابنده بولنمشدر . بعض بلغا. (امل) چولده‌کی سرابه بکزر . کوره‌نی مسرور. اوزرینه وارانی مأیوس و مغدور ایدر دیدی . (محمد بن یزدان) دیبورکه. مأمون خلیفه‌یه وزارتم اثناسنده . برکون یانینه کیردمکه. آیاغی اوزرینه‌دیکلمش. النده بر کاغد. بکادیدیکه یامحمد. بوکاغدده‌کنی‌اوقودوکمی. بنده. خیر. شمدی‌امیرالمؤمنین النده کوریبورم دیدکده. کاغدی اوزریمه فیرلاتدی. باقدمکه درونده شو بیتلر مسطوردر .

شعر

انك فی دارلهـا مدة	یقبل فیها عمل العـامل
اماتری الموت محیطاً بها	یقطع فیها امل الاٴمل

تعجل بالذنب لما تشتهي　　　و تأمل التوبة من قابل
والموت يأتي بعد ذا بغتة　　　ما ذاك فعل الحازم العاقل

مآل

سن. بر دار امتحانده سك كه (دنيا) عاملك عملى مقبول اولمق ايچون. آنده بر زمان معين واردر. كورميورميسك. او دارك اطرافنى. طولايسيله موت چويرمش، املجينرك ارزولريني قيرمش آتمش، سن. حالا شهواتكى قضا ايچون كناهه قوشيورسك. كله جك زمانلرده ده توبه اميد ايديورسك حالبوكه اولوم. آنسزين كله جك بو خيالاتكى محو ايده جكدر. بو كيديش حزم وعرفان صاحبلرينك كارى دكلدر.

بن بو بيتلرى اوقويوب بيترنجه. مأمون. شو آنه قدر. عالم ادبياتده كورديكم اشعارك الك متيني، الك دلنشيني بودر ديدى.

ابو حازم الاعرج ديديكه. بز توبه سز اولمك ايسته ميورز لكن بو كيديشله. اولمه دن توبه ايده ميه جكز غالبا (بعض بلغا) چوق اهمال. امهال ايلمچيسيدر ديدى. (دردنجى حال) مكلفك فعل مأمور بهى نقطه سى نقطه سنه ايفاسى. تمامى تمامنه اجراسى ثقيل عديله. همان اولدم اولاسى يه ممكن مقدارينى صحيفهٔ عمله كچيروب. معتباقيسنى مبالاتسزجه ترك واهمال ايتمه سيدر. شو وجهله اهمال. انواع ثلاثه اوزرينه در (نوع اول) اخلال وتقصير ايديلان عمل. بر فرضك ايفاسنه مانع وبر عبادة مقصوده نك اجراسنى قادح اولمامقدر. نته كم عبادتك واجبات و مفترضاتنه مواظبت ولكن هيأت مسنونه سندن صرف نظر ايدن كمسه لرك حركاتى كبى كه بو مثللولر. نزد الهيده مستحق عقاب اولمزلر سه ده. ترك ايتدكلرى سنتلر يوزندن اسائتدن قورتوله ميه جقلرى طبيعيدر. چونكه بونلردن صادر اولان اداء واجب. كرچه سقوط عقابى مستلزم ايسه ده. صفة مسنونيتى اخلال ايتدكلرندن. ثوابك كمالندن محرومدرلر (بعض حكما) دينده تكاسل ايدن حقير اولور. حقه قرشو جدال ايدن. يومشامغه مجبور قالير ديدى.

شعر

ويصون توبته ويترك غيره ذلك لايصونه
واحق ماصان الفتى ورعاً امانته ودينه

مآل

توبه‌سنی صاقلایورده. اعمال سائره‌یی صیانتده قصور ایدییور. حالبوکه. فتانك صیانته لایق. اولان امانت ودیانتیدر. (نوع ثانی) مکلفك ترك ایتدیکی عمل. مفروضات قبیلندن اولور. لکن بو ترك . عمل مزبوره منحصر قالوب دیکر اجراسنی التزام ایتدیکی عمللره سرایت ایتمز. مثلا برکمسه. بعض فرائض عباداتی بالوجوه اکمال ایدرده. فرائض سائره‌یی ترك ایتمدن تحاشی کوسترمز. بومثللو یادکارلر. فرائضی قسماً تارك اولدقلری وبویوزدن یوم جزاده عقاب سبحانی‌یه چارپیله‌جقلری جهتله حاللری نوع اول افرادینك حاللرندن بدتردر. (اوچنجی نوع. کتب فقهیه‌ده بیان اولندیغی اوزره. فرائض عبادات ایچون برطاقم ارکان وفرائض واردرکه آنلره اعتنا ایدلمدکچه مشروع فیه اولان عمل. نظر شریعتده مستکمل عد اولنه‌مز. مثلا فرضیتی منصوص اولان نمازك اداسی اثناسنده لازم الاعتنا بعض فرائض دها واردرکه آنلره رعایت ایدلمدکچه. نماز نظر شریعتده مقبول اوله‌مز. قیام وقرائت. رکوع وسجود کبی. امدی بونلرده تکاسل کوسترن مصلی. زمرهٔ تارکینه التحاق وآنلرله برابر عقابه کسب استحقاق ایدر.

مع ذلك. یالان یاکاش. شرطسز رکنسز (سربزمین دم بهوا بکند. کویا ذکر خدا بکند) دینه‌جك بر حالده نمازه دوام ایدن بو حریفك. کندی کندینی الداتدیغی و فیوضات معنویه‌دن محروم قالدیغی حالده . یورغونلغی اوزرینه جابا قالوب تارکین ایله برابر مستحق عقاب اولمسی . شایان تعجبدر . بری طرفدن. بونك پاره ویاخود مالندن برجزء یسیر خساره اوغراسه. درحال

هزار تأسف ایله تلافیٔ مافات ایچون تلاش و تکلف ایدرده. ابله. بیهوده یره چکدیکی زحمتلرینك بر پوله دکمدیکندن غفلت کوستریر.

شعر

ابنی ان من الرجال بهیمة	فی صورة الرجل السمیع المبصر
فطن بکل مصیبته فی ماله	واذا یصاب بدنیه لم یشعر

مآل

اوغلجغزم. رجال ایچنده کوزی کورور، قولاغی ایشیدیر. انسان قیافتنده اویله بهایم بولنور که. مالنه طوقنان هر مصیبتی اکلامقده ابراز فطانتله برابر دیننه طوقنان مصیبتلردن غفلت کوستریر.

مکلف ایچون صدر بحثده اعتبار ایتدیکمز اوچ حالدن (اوچنجی حال) مکلف کندینه تحمیل و تکلیف اولان عملك مقداری اوزرینه زیاده ایتمه‌سیدر. بوده. ینه اوچ قسمه ایریلیر. (قسم اول) اشبو زیاده‌نك. ناظرینه ریا. مخلوقینه قرشی تضعات تمعنا اجراسیله. کندندن نفرت ایدن ویاخود دپست پایه کوره رك عطف اهمیت ایتمیانلرك قلوبنك میلانی و بر طاقم زواللی و بیچاره عقول واهیه اربابنه ایراث مهابتله. یکیدن تأمین وقع وشان سوداسیله کسوۀ صلحایه بورونوب طولاب چویرمك فکر فاسدیله حصولیدر. بوکبی. دینی دنیای دنیسنه الت ایتمك شناعتنده بولنان مرائیلر حقنده ضرب مثل مقامنده. فخر عالم صلی اله علیه وسلم افندمز (المتشبع بما لا یملك کلابسی ثوب زور) یعنی بشقه نك اثوابیله زینته یلتنانلر. صلحا کسوه‌سنی کیوب خلقه مرائی بولنانلر کیدر بیورمشلردر. بوکبی مرائیلر. جناب حقه نظراً محروم مثوبات ومستغرق اثام. خلق ایچنده دخی ریالری تظاهر ایده‌جکی طبیعی بولنمغله حقیر وبدنامدرلر. (ایچقلر) رضایی کوزتمدیلرکه مأجور اولسونلر. ریالری اومدقلری کبی پردۀ خفاده قالمدیکه. احراز نیك نام ایتسونلر. ریانك شناعتنی اکلاملیکه. واجب الوجود حضرتلری

اشبو اية جليله‌ده مؤمنيني. او كبي نظر سبحانيسنده بشيع وشنيع اولان عملدن نهی بيورمشلردر . (فمن كان يرجو لقاء وربه فليعمل عملاً صالحاً ولا يشرك بعبادة ربه احداً) اهل تفسيرك نكاشتهٔ صحائف تفسير بيورديغی وجهله اية جليله مألی شويله‌در . بر كمسه‌كه. يوم‌قيامتده اللهه عندالحساب ملاقی اوله‌جغنی اعتقاد ورضای سبحانيسنه مظهرتی اميد ايدرسه . صالح عمللر ايشله‌يوب عبادت خصوصنده كمسه‌يی اكا اورتاق ايتمه‌سين . يعنی عملنده فعل خبيث ريايی قاتشديرماسين. قالديكه. ريادن شرك ايله تعبير وادا بيورلمسی. شناعتنك درجه‌سنی كوسترير. بوده ارباب ذوق ايچون معلومدر .

حسن بصری (ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها) اية جليله‌سنك تفسيرنده (ولا تجهر بها رياءً ولا تخافت بها حياء) يعنی نه ريا قصديله اشكار . نه‌ده حيا ايده‌رك كيزلی اوقومه. ديدی . سفيان بن عيينة (ان لله يأمر بالعدل والاحسان وايتاء ذی القربا وينهی عن الفحشأ والمنكر والبغی. ايتنی تفسير ايدركن (عدل) عمل ايدن ذاتك نظرنده. كيزلی، اشكارا هر ايكيسنك مساوی اولمسيدر. (احسان) كيزلی عملك. اشكارادن دها كوزل صورتده اجراسی (فحشا ومنكر) اشكارا عملك كيزليدن دها كوزل اولمه‌سيدر. ديدی . لكن ديكر مفسرلر (عدل) كلمه شهادة (احسان) كيزلی، اشكارا عبادتده صبر ومتانت واظهار مسارعت (ايتاء ذی القربی) صلهٔ رحم (فحشا) زنا فعل شنيعی (منكر) قبايح سائره (بغی) كبر وظلم ديو تفسير ايتمشلردر . صورت ظاهره‌ده. ريا خارج ظن اولنورسه‌ده منكرك تأويلنده‌كی قبايح جمله‌سنده ريا داخل اوله‌جغندن ظن مزبوره محل يوقدر . صفة ريانك شناعتنك درجه‌سنی اكلاملی‌كه . امت مرحومه‌سنی. ذمائم اخلاقيه ومهالك اخرويه‌دن وقايه چيغرنده. هردرلو فدا كارلغی لطفاً التزام بيوران پيغمبر عاليجنابمز بيله. اشبو حديثنده ريانك شدتله احتراز ومجانبته شايان اولديغنی بيورمشلردر . (ان اخوف ما اخاف علی امتی. الرياالظاهر والشهوة الخفيه. يعنی امتم اوزرينه الك زياده قورقديغم شيئی. رياء ظاهر ايله شهوة خفيه‌در . وديكر بر حديثنده (اشدالناس عذاباً يوم القيمة من يری ان فيه خيراً ولا خير فيه) يعنی يوم قيامتده ناسك شدت عذابه دوچار اولانلری كنديلرنده

خیر وعمل اولمدیغی حالده . او سوسی ویرنلردر . بیوردیلر . (حضرت علی کرم‌اه وجهه) هیچ بر شیئی ریا ایچون اجرا . حیا ایچون ترك ایتمه‌بیوردیلر . بعض علما . رضای باری کوزه‌دلمین حسنات . قبیح ریا ایله معلول . وانك جزاسیده چرکین، چرکین عذابدر دیدی . بعضکره ریا . صاحبنی مظهر استهزاء قیلار . نته‌کم حکایه اولندیکه . طاهر بن حسین ابوعبداه مروزی‌یه . قاچ سنه‌درکه عراقده بولینورسك دیدکده . نازینك جوابی نه‌اولسه بکنیرسکز . یکرمی سنه‌درکه عراقده‌بولونیورم . اوتوزسنه‌دردهصائمم . طاهر . بومناسبتسز . مطابقتسز جوابی النجه . یاهو . بن سکا برشی صوردم . سن بکا هیچ لزومی اولمیان برشیئی دها علاوه ایتدك دیوب . مزبورایله هم استهزا هم تکدیر ایلمشدر . بوکا مناسب . اصمعی . حکایه ایلدیکه اعرابینك بریسی . نمازقیلدی . واپچه اوزاتدی . یاننده بولنانلر . نه کوزل نمازقیلدك دیدکلرنده . هی غافللر اورج طوتدیغمدن خبریکز یوق . سز همان نمازیمی کوریبورسکز دیمشدر .

شعر

صلی فاعجبنی وصام فرابنی   نح القلوص عن المصلی الصائم

مال

نمازقیلدی . بنی عجبه دوشوردی . اوروج طوتدی شبهه‌یه دوچار ایلدی . بویله ریاکار . صائم ومصلیدن دوه‌نك باشنی چویر . التفات ایتمه . شمدی باق شوریایه‌که قبح وشناعتیله برابر . نصل صاحبنك سخافت عقلنه دلالت ایدییور = مرائیلردن چوقلرینه تصادف اولنورکه . ریاسی میدان علانیته چیقارق . کندینی ناسك استهزاسنه رضا کوستریر . حکایه اولنورکه . زاهدلردن بری . اموزنده برسجادهٔ کبیره حامل اولدیغی حالده پادشاه قپوسنده وقفه‌کیر انتظار اولان بر آدمه تصادف ایده‌رك سجاده‌یه اشارتله . بوکبی پاره‌کوزوکك اوکنده طورورکن . حالا پادشاه قپوسنده انعام انتظارنده‌بولونیورسك دیدکده . رجل مزبوردن . اوت . کوزل اما اشبو درهم . مضروب اولمدیغندن . سلطانك سکهٔ مضروبه‌سنه انتظار ایدییورم جوابنی آلدی

بوكبی جوابلر. ناسك ذم وقدحنی اوزرلرندن رفع مقصدیله. كروه ارازل طرفندن
سرد اولونور. وقف سوزلردر (اشعث بن قیس) ناس ایچنده نمازینی خفیف
قیلاردی. سببنی صورانلره. ایچنه ریا قاریشدیده تخفیفه مجبور قالدم دیر. وبو جواب.
مخاطبین ایچون مظهر تحسین اولوردی. بویله تعلیل ایتمسه ایدی تعدیل ارکانه
كمالیله رعایتده بولنمدیغندن طولایی . لوم ناسدن قورتیله‌میه‌جغی طبیعی ایدی
(ابو امامه) مسجدده اغلایه‌رق نماز قیلان برذاته. بو نماز اوده اولسه ایدی نه‌كوزل
نماز ایدی. دیه‌رك ناس ایچنده اغلایه صیزلایه نماز قیلمه‌یی جملهٔ ریادن عد ایتمشدر
احتمالكه قلبنده ریاقصدی یوق ایدی. حالبو مركزده. اولونجه اغلب صفاتی ریا
اولان كمسه‌لرك. تهمت ریادن قورتیله‌میه‌جقلری ضروریدر ظن ایدرم انك ایچوندركه
عبدالله بن مبارك. زهدك افضلی. كیزلی اولمه‌سیدر دیدی . ریانك خباثتنی تقدیر
ایچون برمقیاسدركه. ارباب فضیلتدن چوقلری. نفسلرنده جانب ریایه نیم میلان
حس ایتدكلرنده. ایشله‌مكده بولندقلری عملی درحال ترك وپردهٔ ریایی هتك
ایتمكه قوشارلاردی. ایشته سكا برعبرت انكیزنمونه. عمربن الخطاب. منبرده خطبه
قرائت ایدركن. كندندن یل صدورینی حس ایدوب بیوروركه ای ناس بن
شمدی خوف الله ایله خوف ناس بیننده بولونیورم لكن خوف الهینك قلبمده‌كی
تأثیری دها غالبدر. بیلمش اولككه بندن ریح صادر اولدی. ایشته اعادهٔ وضوء
ایچون كیدییورم. حضرتنك. نفسنی بویولده تشهیر ایتمه‌سی عدم تكراری خصوصنده
بیوك بر قوهٔ زاجره تشكیل ایلدی (عمربن عبدالعزیز) محمدبن كعب قرظی‌یه
بكا وعظ ایت دیدكده. بن نفسمك سكا واعظ اولمه‌سنی ارزو ایله‌مم چونكه وقت
اولویوركه فقرا ایله اغنیادن متشكل بر مجلسده اوطوریورمده . فقیری قویوب
غنی ایچون یرآچیورم. بوحالده بولنان كمسه‌نك عملی لوجه الله اولمیه‌جغندن خدمت
وعظدن عفویكزی رجا ایدرم جوابنی. ویردی. حكایه اولنوركه برقوم. اثنای
سفرده. یولی شاشیروب تصادف ایتدكلری بر پاپاسه صوردقلرنده. راهب
مزبور.سمایی كوستروب. ایشته طریق دیمشدر... امرعبادتده مقدار معین اوزرینه
مكلفك زیاده قیلمه‌سنك (قسم ثانیسی) مكلفك اشبو زیاده‌یی. مشاهیر زهاددن
برینه همپا اولمق وبو خصوصده زمرهٔ اخیاره اقتدا ایتمك نیتیله اجرا ایتمسیدر
قلب مكلفده بوفكر مقدسی آشیلایان. انجق مكلفك اخیار امت وفضلای مسعدت

مجلسلرینه مواظبت ودائما اتقیای اماثل ایله عقد پیوند مخادنت ایلمه‌سیدر. بوکا مبنی فخرعالم افندمز (المرء علی دین خلیله فلینظر احدکم من یخالل) یعنی کشی دوستنك دینی اوزرینه‌در. سزك بریکزدوست آرارسه. کیمه دوستلق ایده‌جکنی ایو دوشنسون بیورمشلردر ... مکلف . ابرار ایله مجالس و انلرله مختلط وموانس اولدقجه. یواش یواش. نفسنده انلرك افعالنه اقتدا فکری اویانیرده . انلرك معتادی اولان افعال خیریه واعمال مرضیه‌ده ینه انلردن کری قالمغی خوش کورمز. کیت کیده بوکاده قناعت ایتمز. انلرك سویهٔ مجاهداتنی بیله تجاوز ایده‌رك مرتبهٔ قصوای سعادته نائل اولور. بوندنطولاییدر که عرب. ناس بیننده مباهات ومسابقه سوداسی اولمسه ایدی کافه‌سی هلاك اولوردی . سوزینی ضرب مثل حکمنده ایراد ایدر . اوت ناس بر برینه باقه‌رق . خیرده یکدیکرینه اقتدایه قالقشمه‌سه‌لردی . کافه‌سی خیردن محروم وهلاکلری مجزوم ایدی. بعض بلغا. انتخاباتك خیرلیسی. ایولرك صحبتنی انتخاب خصوصنده‌در. کوتوسیده. فنا آدملرك صحبتنی انتخاب ایتمکدر دیدی. بوسوز پك طوغریدر. اکتساب اخلاق. سرایت اوصاف خصوصنده صحبت و مقارنتنك اویله بر تأثیر اعجازکارانه‌سی واردرکه کشی اهل صلاحه مصاحبتله کسب صلاح . اهل فساده مقارنتله دخی محروم فیض وفلاح اولور .

شعر

رأیت صلاح المرء یصلح اهله ویعدیهم عندالفساد اذا فسد
یعظم فی الدنیا بفضل صلاحه ویحفظ بعدالموت فی الاهل والولد

مآل

کوریورمکه. کشینك صلاحی. اهل واولادینیده اصلاح ایدییور. بالعکس کندی فاسد اولورسه. انلریده فساده سوق ایدییور. صلحا. دنیاده سایهٔ صلاحده مظهر تعظیم اولدقلری کبی اولدکدنصکره‌ده اهل واولادی بیننده ذکر جمیل ایله مذکور اولورلر .

بعض اهل ادب. ابو بکر خوارزمینك شو بیتلرینی بکا اوقومشدی. مقامه مناسبتی ایچون درج ایدییورم .

شعر

لا تصحب الکسلان فی حالاته	کم صالح بفساد اخر یفسد
عدوی البلید الی الجلید سریعة	والجمر یوضع فی الرماد فیخمد

مال

صاقین. تنبل آدملرله صحبت ایتمه. زیرا چوق صالحلر واردرکه فاسدلرله مقارنت یوزندن فاسد اولمشلردر . کورمیورمیسك. تنبل حیوانك سریع حیوانه هنگام مشیده خوینك سرایتی . پك چابوقدر . اتش بیله . کول ایچنده براقیلیر ایسه سونمکله یوز طوتیور . زیادهٔ عملك اوچنجی قسمی) مکلفك هیچ برغرضی هدف مطلب اتخاذ ایتمیه‌رك. مجرد ثواب . قرب رب الارباب نیتیله زیادهٔ اعماله چالشمه‌سیدرکه بوده خلوص دین . صحت یقین اوزرینه دلالت ایدن نفوس ذکیه ورغبت وافیه نتایجی جمله‌سندن اولوب زمرهٔ عاملینك افضل واعلاسی، اهل عبادتك منازل رفیعه‌سنك اك بالاسیدر. انسانلری. خیرلی عمل اعتباریله. بروجه آتی درت قسمه ایرمشلردر. (۱) هیچ بر غرضسز ابتداءً (۲) بشقه‌سنه اقتداءً (۳) ناسه بکندرمك ایچون (٤) بسبتون ترك ایدن قسم اول. کریم. ثانی. حکیم. ثالث. ردی یعنی الچق. رابع. شقی عنواننه مظهردر. موضوع بحثمز بولنان قسم ثالثکه مکلفك خالصاً لوجه‌الله عملده زیاده ایتمسی ایدی. بونده ایکی حالة معتبره‌در . برنجیسی. مکلف. زیاده ایتدیکی عملده دائما اقتصاده رعایت وافراطدن مجانبت ایدوب. بوسایه‌ده هر وقت کندیسنده اجرای اعماله قدرت بولمقدر. اشبو حرکت عادلانه اویله برحکیمانه تدبیر اولنمشدرکه. مکلف. نه عملدن یورولور، بیقار. نه‌ده عملده دوامدن واز کچر . بوجهتله. عرض اولنه‌جق ایکی حالك افضلی اولدیغی کبی سلف صالحینك بوحالده اصرار اوقات عبادات

و بو صفتله تكميل انفاس حيات ايتملرى. اشبو اصولك مسلك جليل مستحسن اولمسنه بيوك بر برهان تشكيل ايتمكده‌در . حضرت عائشه‌دن مروى اولان حديث آتى. بو مسلك اقتصادك درجهٔ استحسانى كوسترمكده‌در. بيورمشلركه (ايها الناس افعلوا من الاعمال ماتطيقون. فان الله لايمل من الثواب حتى تملوا من العمل. وخير الاعمال ماديم عليه) يعنى اى ناس. كوجكز يتديكى قدر اعماله چاليشك. طاقتكز فوقنده تكلفاته بوغولمايك. الله ثواب ويرمدن بيقمديغى كبى سزده عملدن بيقارجه‌سنه اوزولميكز. بويله يپارسه‌كز اوصانيرسكز . جزا ومكافاتى ناقص كوررسكز . دائما اقتصاده رعايت ايديكز .

عرب بيننده شو سوز مشهوردر . اى عامل. عملده اقتصاد ودوام وملازمت ايله‌كه. نتيجه‌سنده . ميدان عملك احراز سبق ايدن سمند باديماسى اوله‌سك . عبداه بن مبارك دييوركه. بر كون راهبلردن برينه. سزك بيرامكز هانكى كوندر ديدم. جوابنده. نه زمان جناب حقه عصيان ايتمزسه‌م اوكون نم بيرامم‌در . ديدى. راهبك بو سوزينه دقت استر. حب طاعت، و عباداته بدل استطاعت خصوصنده پك بليغ دوشمشدر . بر بيرام كونى پژمرده قيافتله سوقاغه چيقان بر زاهده. نچون بويله كونده بو قيافتله چيقيورسك ديمشلر . جوابنده. عابد مزبور. زيب وزينت نظرمده لباسله دكلدر. انجق طاعت وعبادت ايله‌در ديمش.

غرض از جامه دفع حرو بر دست — ندار دميل زينت انكه مرد است

(ايكنجى حالة) مكلفك تزييد اعمالى بر درجه‌يه ايصاليدركه او درجه اوزرنده عباداتده تأمين دوام ومواظبت. قدرتك خارجنده‌در . بو صورتله عملنى تزييد واكثار ايليان مناسبتسز صوفى. نظر شريعتده ممدوح اولمدقدن بشقه عينيله عباداتده قصور ايدن ارباب تكاسله بكزر . متكاسلينك مظهر اولدقلرى عقاب اخروى. بونلره‌ده توجه ايدر . چونكه اشبو زياده. يا شرعاً اوزرينه لازم اولان فرائضك ايفاسنه ايلروده مانع اوله‌جقكه بوده بالا آخره زياده دكل . بالعكس نقصاندر . اوت نوافله‌يه دوام ايده‌جكم سوداسيله . حصولى طبيعى اولان اوصانقلغى فرائضده بالتشميل. فرائضى نوافله قربان ايتمك زياده دكل. نقصاندر. ياخود فرائض الهيه‌نك اداسنه مانع اولميور اما. التزام ايتديكى

نوافلی اوصانقلق، یورغونلق سیئاه‌سیله علی‌الدوام ایفادن مانع اولیور. حالبوکه أزار أزار عمل ایدوب ایلروده دخی دوامنی تأمین ایده‌یدی. عنداه دها زیاده مظهر قبول اولوردی. اوت. نوافلده حدی تجاوز ایدن. زمان کله‌جکدرکه سئامت کثیره‌جکدر. وبو زمانیده تحصیل نشئه ایچون لهو ولعبه صرف ایتمك احتمالی درکار اولمغله. تزیید نوافلك مضرتی. منافعنی قورومدیغی. اووقت تظاهر ایدر اما. چه‌فائده.

ابوصالح. ابوهریره‌دن. اوده فخر عالمدن روایت ایدییورکه (ان للاسلام شرة. وللشرة فترة. فمن سدد وقارب فارجوه ومن اشیرالیه بالاصابع فلا تعدوه) یعنی اسلامیتده کثرت شوق ونشاط وبو نشاطکده برفتوری واردر. امدی. عملده اقتصاد اوزره بولنانلری کوردیککزده. کندیسندن فلاح امید ایدیکز. چوق عبادتله مشار بالبنان اولانلرك مسلکنه هوس ایتمه‌ییکز. بیوردیلر.

ای طالب حقیقت. جناب حق علمی سکا حاکم. حق وصوابی قائد دائم قیلسون، بصیرتیکی آچه‌رق دکله. دنیانك وصلت ونائلیتی بلای مهلك، مفارقتی أجی فاجعه‌لری منتجدر. وصلتنده دوام وثبات اولمدیغی کبی. مفارقتندنده قورتولش یوقدر. شو حقیقتی کوش اذعان وقلب یقظانکه الدکسه. نفسکی وصلت زماننده افتراقنه الیشدیرکه حسرتکش وصالی اوله‌رق دوچار مهلکه اولمیه‌سك. انك ایچون کبرای اسلاف طرفندن قالمه. مشهور سوزدرکه کشی منقرض اوله‌کلن عمرندن دائما اودنج الوب خرج ایتمکده‌در. بونکله برابر عمر انسانی نه قدر اوزاسه ینه قصیر. دنیاده فراغ بال نه قدر کماله ایرسه ینه حقیردر. عمر انسانینك قیصه‌لغنی حیات فانیه‌نك دکری اولمدیغنی تصویر ایچون. علی بن محمدك. زیرده‌کی اشعاری نه کوزلدر.

شعر

اذا کملت للمرء ستون حجة	فلم یحظ من ستین الا بسدسها
الم تران النصف باللیل حاصل	وتذهب اوقات المقیل بخمسها
فتأخذ اوقات الهموم بحصة	واوقات اوجاع تمت بمسها
فحاصل مایبقی له سدس عمره	اذا صدقته النفس عن علم حدسها

مآل

کشینك سنی آلتمشه واردیمی. اندن اون سنه‌سندن بشقه بر مدتله حصه‌یاب اوله‌مز. کورمیورمیسك. یاریسی کیجه‌ایله. خمسی‌دخی کوندوز قیلوله‌اویقوسیله. بر ازیده دردوالم ایله . برازیده خسته‌لکله کچیور . کیرویه انجق سدسی قالیور دیمکدر . (مفارقت دنیا اوزرینه نفسی الشدیرمق اوچ حال اوزرینه مرتبدر . بونلرك هر بریده شعبه‌لنه‌رك دیکرینه) وسیله اولورکه حالات مزبوره بر وجه زیر عرض اولونور . (حالهٔ اولی) دنیانك سنی اخرتدن مشغول طوته‌جغنی وانك تحصیلی ایچون سعی وتکاپو. حظوظ اخرتدن بهمه حال محروم براقه‌جغنی بیله‌رك. حب دنیا ومیل مافیهایی ترك ایله هیچ بر وقت. مکر وفتنه‌سندن امین وساده‌دل بولنمامقدر . شو حقیقة شو حدیث شریفدن استفاضه اولنمشــدر. فخر عالم افندمز بیورمشلرکه (من اشرب قلبه) (حب‌الدنیا) (ورکن الیها . التاط منها بشـغل لایفرغ عنـاه وامل لایبلغ منتهاه وحرص لایدرك مداه) یعنی بر کمســه کوکلنی دنیـا محبتنه الیشدیروب‌میل وانهماك ایدرســه بر طاقم مشــاغل ایچنه دوشرکه مشــقتندن قورتیله‌مز . وبر ســوری امللر ایچــنده چالقانیرکه نهایتی بولونمز . بر چوق حرصه مبتلا اولورکه بیتوب توکنمز .

(عیسی‌بن مریم) دنیا ابلیسك ترلاسی . اهل دنیاده انك اکنجیســیدر بیوردیلر. (حضرت علی) دنیا ییلانه بکزر . طوقونماسی‌یوموشاقدر اما. زهری قاتلدر . دنیادن خوشــکه کیدن جهتلردن یوز چویرکه سکا . صحبت ومفارقتی بك از اوله‌جقدر . دنیا ایچون غمه دوشمه چونکه مفارقتی بك یقیندر .اکا نه قدر انسیت ایدرسه‌ك او قدر حذر ایت . چونکه صاحب دنیا اولانلر نه‌زمان مسرور اولسه‌لر. درحال ارقه‌سندن غم باش کوستریر . نه زمان سکون راحت کورسه‌لر. درحال کندیلرینی بروحشت تعقیب ایدر بیوردیلر . (بعض بلغا) دنیایی، وسرعت زوالنی شــویله تعریف ایلمشدر . جام‌لذائذ دنیانك صفاسی، صاحبنه بقـاسی یوقدر . فتنه‌دن بوش قالمز . محنتدن‌ده صاحبنی صالیویرمز .

اوسندن یوز چویرمه‌دن. سن اندن یوز چویرمکه باق. اوسنی دکشمه‌دن. سن انی دکیش. نعمتلری منتقل، احوالی متبدل، لذاتی فانی، بلایاسی باقی (بعض حکما) دیمشدرکه دنیایه. سومدیکی کمسه‌دن ایریلان کمسه‌لرکبی نظر ایت یوقسه عاشق وامقك دائما محبوبهٔ دلاراسنی دوشندیکی کبی دوشونمه .

شعر

الا انما الدنیا کاحلام نائم	وماخیر عیش لایکون بدائم
تأمل اذا نلت بالامس لذة	فافنیتها هل انت الا کحالم
فکم غافل عنه ولیس بغافل	وکم نائم عنه ولیس بنائم

مأل

آگاه اولکه. دنیا اویویان کمسه‌نك رؤیاسی کبیدر. دوامی اولمیان نعمتك نه صفاسی اولور. برکره دوشونکه. دون لذائذدن نائل اولدوغك شیلر بوکون زائل اولونجه. رؤیا کورمش کمسه‌دن نه فرقك وار. خدادن چوق غافل واردرکه عیش دنیـادن غافل دکل. عبادت الهدن چوق اویویان وارکه. دنیادن اویومز. اسبابنی تأمینه چالیشیر .

جامع انواع المکمالات. علیه اکمل التحـیات افندمز (من هوان الدنیـا علی الله ان لایعصی الابها ولاینال ماعنده الابترکهـا . یعنی دنیانك نظر الهیده حقارتنه علامات جمله‌سـندن بر قاچیده شونلردرکه اللهه عصیان انجق دنیاده اولویور. نزد باریده مدخر اولان نعمتلره نائلیت. انجق دنیـایی ترکه وابسـته بولونیور بیوردیلر .

سفیان حکایه ایدییورکه خضر. موسی علیه السلامه. یاموسی دنیادن یوز چویر. ارقه‌که ات. اوسنك ایچون دار. ارباب زهد و صلاح ایچون محل قرار دکلدر . دنیا انجق عبادك معاد اخروی ایچون زاد وذخیره پیداسـنه مکان اولمق حکمتنه مستند اخلق وایجاد بیورلمشدر دیدی . (حضرت عیسا) دنیا کوپریدر. اندن

کچیك. تعمیره چالشمه‌یك دیدی. ساقیٔ کوثر. دنیا حقنده شویله بر نطق حکیمانه ایراد ایدیور . اولی مشقت. أخری. فنا حلالی حساب. حرامی. عقاب. تندرست اولان امین. مریض اولان نادم اولور. اصحاب ثروت مفتون ارباب ضرورت محزوندر . کندیسنده مستغنیانه اوطوران کمسه‌لره اقبال ایدر . طمع ایله باقانلری کور ایدر . انی واسطه قیلوب اخرته عطف نظر ایدنلرك بصیرتنی اچار .

بعض بلغانك. تصویر دنیا ایچون یازدیغی مقاله‌ٔ آتیه جالب دقت نظردر. دییورکه دنیا. طالبك اقبالی کبی اقبال ایدر . و بر شیدن قاچان کمسه‌نك ادباری کبی ادبار ایدر. وصالی کرهاً. فراغی عجلة. خیری أز. کندیسنده معیشت قیصه. اقبالی خدیعه ادباری ایسه فاجعه‌لیدر. لذاتی فانیه . بلایاسی یقین. زمانك اویقوسنی غنیمت بیله‌رك قدرت امکانی. فرصت اتخاذ ایله کندی نفسکدن ینه آنك منافعی ایچون تأمیناته چالش. یارینـك ذخیره‌سنی بوکوندن قزان = وهب بن منبه دنیا ایله آخرت ایکی اورتاق قادین کبیدر. برینك خوشنودیتی اوبرینك عدم خشنودیتی موجبدر دیدی. عبدالحمید کاتب. دنیا. متعدد منزللردن عبارتدر انسانلرك کیمی اومنزللره قونار. کیمی کوچر. دیدی

شعر

تمتع من الایام ان کنت حازماً　　فانك منهـا بین ناه و امر

اذا ابقت الدنیا علی المرء دینه　　فما فاته منها فلیس بضائر

فلن تعدل الدنیا جناح بعوضة　　ولا وزن ذر من جناح لطائر

فما رضی الدنیا ثواباً لمؤمن　　و لارضی الدنیا جزاء لکافر

مال

دنیا سـکا کاه أمر. کاه ناهی اوله‌رق . امر ونهینك اره‌سنده صارصیلوب طور بیورسـك. بویله یاپمه. انك قوماندا سنه قرشو ممانعت ومتانت کوستر. حزم

واحتیاط بونی ایجاب ایلر . دنیا کشینك دینته ضرر ویرمیوب ابقاسی .مروتنده
بولنورسه. اوبر طرفدن برطاقم دنیالقلر غیب اولنه‌جقمش. نه‌اهمیتی وارکه دنیا
سیوری سینك قنادینه. قوش قنادنده‌کی ذره‌یه معادل اوله‌مز. او. مؤمنك نائل
ثواب. کافرك مظهر عقاب اولمسنی خوش کورمز.

روایت اولندی‌که رسول اکرم افندمز (الدنیا یومان. یوم فرح ویوم هم
وکلا هما زائل عنك. فدعوا مایزول واتعبو انفوسکم لما لایزول) یعنی دنیاایکی
کوندر. بری فرح بری غم کونی. بونلرك هرایکیسیده قرین‌زوالدر. اویله ایسه
زوالپذیر اولان دنیایی براقکده معروض زوال اولمیان آخرت عمللری ایچون
نفسکزی مشقته قاتلاندیرك بیورمشلردر. (عیسی بن مریم) اهل دنیا ایله
دنیاالقده منازعه‌یه قالقشمیك که انلرده سزك دینکزده منازعه ایدوب هم
دینکزدن هم دنیاکزدن محروم قالمیه‌سکز (علی ابن طالب) دنیا حقنده سوزی
زاهد. لکن عمل خصوصنده اکا میل‌ورغبتی ظاهر. صالحینی سورکورینور. لکن
عملده انلره اقتدا ایتمز. ویرلسه طویمقی بیلمز. ویرلمزسه قناعتسزلکندن شکایتی
یوکسلتیر. نعمیلرك شکرندن عاجز ایکن دائما زیاده‌یی طالب. ناسی دائما نهی ایدر
لکن کدیسی منع ایتدکلرینی ارتکابدن وازکچمز. شراری سومز. لکن کندیسی
انلرك عمللرینی تعقیب ایدر کروهدن اولمیکز بیوردیلر (حسن بصری)
دنیانك هرشیئ غمدر. احیانا سرورینه تصادف اولنورسه بیوك تجارتدردیدی.
(بعض علما) دنیایی شویله توصیف ایدییور. دنیانك احوال انسانی تغییر
ایتمه‌سی کثیر. چهرهٔ عبوس کوسترمه‌سی پك چابوق. مکری شدید، غدری مدیددر
ای مؤمن. اسباب هوایی قلبکدن سورچیقارده. الکاوزاق املکی. ایچنده بولندیغك
کونك بقیه‌سی بیل. ودائما ثواب اعمالکی کوریبورمش کبی اجرایه چالش=

شعر

خل دنیاك انها — یعقب الخیر شرها
هی ام تعق من — نسلها من یبرها
کل نفس فانها — تبتغی ما یسرها

والمنا يأتســو قها　　والامانى تغر ها
فاذا استحلت الجنى　　اعقب الحلو مر ها
يستوى فى ضريحه　　عبدارض وحرها

مآل

براق یاهو شو آلچق دنیـابی. شری پیدرپی خیرینی تعقیب ایدییور، بر خیر یاپدیمی، آرقه‌سندن شر حاضر، دنیـا اویله بر آنادر که = اولادندن هانکیسی اطاعتنه دوام ایدرسـه اکا ابراز غیظ و خصومت ایدر. هر بر نفس. کندینـك مسروریتنی آرزو ایتمکده‌در. حالبوکه بر طرفدن موت کندینی تعقیب ایتمکده دیکر طرفدن امللر ارزولر آنی الداتمقده‌در. نائل امل اولوب دماغنـه طات کالدیمی. آجی آجی وقعه‌لر تعقیب ایدر. بر کره‌ده قبره قوندیمی. حر ایمش کوله ایمش فرق یوق =

(ای طالب. معرضات سالفه وتنبیهات سابقه‌مز وجهله. دنیا وما فیهانك سرعت زوالی. طالب دنیا اولانلرك هر وجهله اضمحلالی خصوصلرینی آیات کریمه. حکمیات حکماده. کوستریلان صورتده نفسکك پیشکاه تأملنه عرض ایدوب. ترك دنیا اقبال عقبا. ومیل مولا کیفیتلرنده تمامیله اجرای ریاضت ایدوب طریق سلامت رفیق اطاعته سلوکه آلشدیردقده. امین اولکه اوچ نعمتسـنك ایچون محققدر (برنجیسی) محبت دنیا بلاسیله مسـلوب الاستراحته ودوچار اندیشه بولنان اهل دنیـانك اضطراب دروننـدن امـین بولنمق (ایکنجیسی) دنیـانك جیجیلی بجیلی اویونجاقلرینه آلدنمیوب دواهیء مهلکه‌سـندن تخلیص کریبان ایتمك. اوت دنیانك لهو ولعبنه الدانانلر. دائما خوف وهیجان ایچنده سفیلانه معیشت کچیردکلری کورلمکده‌در (اوچنجیسی) دنیانك تحصیلی ایچون اقتحام اولنمسی درکار بولونان مزاحمدن مستریح و آزاده‌سر بولنمقدر. اوت برشییء سون. طبیعیدر که انی طلب ایده‌جك واشبو طلب وادیسنده چوق مشقتلره معروض قاله‌جق. نتیجه‌سنده نیل وظفر کوزوکدکده سبب شقاوت. بالعکس خیبت وخسران ایله نهایتلنیرسه موجب ندامت اوله‌جقدر. روایت اولندی که فخر عالم افندمز = (الناس غادیان غاد

بنفسه فمعتقها وموبق نفسه فوبقها) يعنی ناس ایکی قسمدر . برقسمی صباحلين املسنز قالقه‌رق نفسنی مشقتدن آزاد . برقسمیده سنیه‌سی درلو امللرله طولو اوله‌رق نفسنی برباد ایدر بیورمشلردر .

عیسی علیه السلام . دنیا ایچون چالیشیورسکز . حالبوکه چالشمه‌سه‌کز مرزوق اوله‌جغکز . جناب حقك تحت کفالتنده‌در . آخرت خصوصنده تنبل طاورانیورسکز . حالبوکه آخرتده عملسز رزق یوقدر . بونه منطقسز حرکتدرکه تعقیب ایتمکده‌سکز دیدی (بعض بلغاده) دنیانك مصائبی جمله‌سندندرکه . دائما برحالده قالمز . معروض تحولدر . برطرفی بوزار . دیکرطرفی یپار . برینی فناالاشدیرمقله دیکرینك مسروریتنی تأمین ایدر . بوصفتده بولنان دنیایه میل وانهماك واظهار اعتماد خسرانی موجبدر دیدی . =

مذهب زندقه‌نك موجدی . مزدك . نفسنك کافۀ میولاتنی اجرا وجمیع مشتهیاتنی قضا ایتدکدنصکره . انکده اساسلی برشی اولمیوب موجب کلال وملال اولدیغنی . آتیده‌کی مقاله‌سیله بیانه مجبور اولمشدر . شونائل اولدیغم شهوات . سرور . اما . غرور اولمسه ایدی ، نعیم اما آه انجام عدیم اولماسه ایدی ، غنا ایدی اما نهایتی فنا اولماسه ایدی . جسیم ایدی اما موجب مذمت اولماسه ایدی ، ارتفاع ایدی اما نتیجه‌سنده اتضاع اولماسه ایدی ، علا ایدی اما موجب بلا اولماسه ایدی ، حسن ایدی اما موجب حزن اولماسه ایدی . ایو برکوندر اما یارینی اولماسه ایدی ، (بعض حکما) دنیایه میل ورغبت کوسترن یاخود اعراض ایدن بیکلرجه کمسه‌لر اکا مالك اولدیلر . اونه رغبت ایدنلره بقا ویردی . نه‌ده اعراض ایدن کمسه‌لردن نخچۀ اهلاکنی چویردی . زاهد . سفیه . عالم . فقیه دیمه‌دی جمله‌سنی قبرستان عدمه آتدی دیمشدر .

ابو العتاهیه

هی الدار دار الاذی والقذی	و دار الفنا و دار الغیر
فلو نلتها بحذا فیرها	لمت ولم تقض منها الوطر
ایامن یؤمل طول الخلود	و طول الخلود علیه ضرر
اذا ما کبرت و بان الشباب	فلا خیر فی العیش بعد الکبر

مال

دنیا. علت واذا. تغیروفناخانه‌سیدر. کمالیله اکا نائل اولسه‌ك ینه‌هراحتیاجنی بتیره‌مدن اولور کیدرسك. ای دنیاده بقا ارزوایدن (بقاده ضرردریا) کبرسنه واصل. قوا کده عاطل اولوب کنجلکك سندن کیتدکدنصکره، عیش ولذائدك هیچ فائده‌سی یوقدر.

روایت اولنیورکه رسول اکرم صلی‌الله‌علیه وسلم افندمز. دعالری اثناسنده شویله بیورررلردی. یارب. منفعت ویرمین‌علم، طویمق‌بیلمیان نفس، عذابدن قورقمیان قلب، یشارمیان کوزدن سکا سیغینورم. صکره امته خطابی چویروب ای امتم. سز انجتی طغیانه‌سبب اولان غنا یاخود خاطر وخیاله کلمیان. فجأةایقاع دهشت ایدن فقروضرورت. یاخود امزجه وقوا کزی بوزان مرض یاخود مجنونانه حرکاته سوق ایدن شیخوخت. یاخود دجاله منتظرسکز (دجالده شرغائب‌منتظردر) یاخودقیامته منتظرسکزکه قیامت آجی آجی قاجعه‌لی برمصیبتدر بیوردیلر. جناب، حق حضرت‌عیسایه شویله‌وحی ایلمشدی یاعیسا. سن بکاقلبندن خشوع. بدنکدن خضوع، کوزلرکدن دموع هدیه ایتده‌بنده. مقابلمنده سنی جوار احدیت. قرب صمدیتمه نائل ایده‌یم (بعض بلغا) دنیا بلوط کولکه‌سی اویقو رؤیاسیدر. ارتق ارقه‌سندن قوشوب تلاش ایدنلر. زمام توفیقی الندن قاچیرانلردر. ای طالب دنیا. عملك قیصالدقجه‌طول‌املی آرتیر. بقالم بو کیدیشله عاقبتك نه‌کبی وخامته طیانه‌جق. دیدی (بعض حکما) دنیانك اقبالندن امین اولمه‌که ادباری بره‌حال‌تعقیب ایده‌جکدر. دولت وجاه وجلالی. دولاب‌انقلابه چارپیله‌جقدر دنیا امورینك کچمشلری هیچ‌اولمامش. کله‌جکلریده کچمش‌کیدر دیدی.

تارك دنیا برزاهده. نفسکی ترك دنیایه نصل آلشدیردك دیدکلرنده. یقیناً بیلدمکه نصل‌اولسه. ایسترایسته‌مز آندن چیقاریله‌جغم. کندی. اختیارمله چیقمق جانبنی ترجیح ایلدم. جوابنی ویرمشدر (حرقة بنت نعمان) نام قادینه. سکا نه اولیورکه دائما اغلایورسك دیدکلرنده. کوریبورمکه اهل‌وعیالم سرور

ایچنده‌در بونکله برابر یقیناً بیلرمسکه. برخانه سرور ایله طولارسه بهمه‌حال
حزن ایله طولاجقدر أنکچون اغلارم جوابنی ویردی (ابن سماك) دنیایه
میل ایله جام اقبالندن باده‌نوش مرام اولان . أخرتده جهنمك غسلین و زقوم
کبی أجی أجی مطعومات ومشروباتنی طاده‌جقدر. چونکه دنیایه اقبال. أخرتده
ادباری موجبدر. بوحالده بولنان غافلرك ایسه انجامی وخیمدر دیدی (کلیله‌ودمنه)
نام کتابك صاحبی دیدی‌که دنیایی سونلر. دکز صوینی ایچنلر کبیدر . ایچدکجه
صوسزلغی آرتار. اهل دنیا دخی دنیالغی آرتدقجه دهان حرص وطمعنی أچه‌رق
یوقنی دها دیمکه باشلار (عمربن عبدالعزیز) شو بیتلری چوق اوقوردی .

شعر

نهارك یامغرور سهوو غفلته	و لیلك نوم والاسی لك لازم
تسر بما یفنی و تفرح بالمنی	کماسر باللذات فی النوم حالم
وشغلك فیما سوف تکره غبه	کذالك فی الدنیا یعیش البهائم

مآل

ای دنیا ایله مغرور اولان زواللی. کوندزك سهو وغفلت. کیجه‌ك نوم واستراحتله
کچمکده. عاقبتك ایسه حزن والم ، غم وهمه منجر اولمقده‌در. فانی اولان شیلرله
تسرور . بتمز توکنمز أرزولرله فخورسك. سنك شو حالك. اویقوسنده احتلام
اولوب ألدیغی لذاتله سوینان کمسه‌نك حالنه بکزر . مشغول اولدیغك عملر .
یارین هیچ سومیه‌جکك شیلری سکا طوغری جلب ایده‌جکدر. بهائمده . طبقی سنك
کبی امرار حیات ایدر . بر آدم . ارقداشنه بد دعا قصدیله. الله سکا
خوشلانمدیغك شیلری کوسترسین دیر. ظرفادن بری بونی طویدقده. بری أدم
ظن ایدرمکه ارقداشکك اولومیله بددعا ایدییورسك. چونکه ارقداشك اهل دنیا
اولدیغندن. أنك سومیه‌جکی شی. موت اوله‌جغی طبیعیدر. شو حالده اولومنی تمنی
ایدییورسك. دیر

(أبو العتاهیه)

ان الزمان و لويلى　　ن لاهله لمخاشن
خطواته المتحركات　　كانهن سواكن

مأل

زمان . اهلینه نه‌قدر یومشاقلق ایتسه‌ده بر کون کلوب اظهار خشونت ایده‌جکدر. زمانك أدیملری طوریپیورکبی کوزوکور. اما حرکاتندن قالماز (نفسکی ترك دنیایه ألشدیرمه‌نك ایکنجی حالی) دنیانك بخش ایتدیکی رغائب مادیه وغرائب شهویه حقنده. نفسکه شویله برفکر اجمالی القا ایده‌رك. تصدیق و اعلام ایتملیسك که ای نفس. اشبو نائل اولدیغك اموال وعطایای دنیویه. تحصیلی اوغرنده قزاندیغك وزرو وبال. وفقدانی زماننده دوچار اوله‌جغك سوء حال. یانکه‌جابا قاله‌جق. بونلر کافة عدم اصلی‌یه رجوع ایده‌جك ، سندن استرداد ایدیله‌جکدر شوحالده. بوشنه ربط قلب ایتمکه دکمز .

روایت اولنورکه فخر عالم افندمز (لاتزول قدماعبد حتی یسئل عن ثلاث شبابه فیما ابلاه وعمره فیم افناه وماله من این) (اکتسبه وفیم انفقه) یعنی ادم اوغلی اوچ شیدن صورولمدقجه. یوم قیامتده بر أدیم بیله اتامز برنجیسی کنجلکندن صوریلورکه نره‌ده چوروتدك . ایکنجیسی عمرندن صوریلورکه نره‌ده محو وافنا ایتدك . اوچنجیسی مالندن صوریلورکه. نه‌دن قزاندك. نره‌یه صرف ایتدك بیوردیلر . عیسی علیه السلام بیوردیلرکه. مالده اوچ خصلة واردر. سئوال ایتدیلرکه. یاروح الله ندر انلر. دیدیکه برنجیسی قزانمق. بوکافرشی دیدیلرکه حلالدن قزانیرسه. دیدیکه ایکنجیسی ناحق یرلره صرف ایتمك. بوکافرشیده دیدیلرکه محلنه صرف ایدرسه. جواب ویردیکه بوندنصکره اوچنجی بر خصلة دها واردرکه اوده اللهه عبادتدن منع ایتمکدر. (ابوحازم) بر کون بشربن مروانه کیتدکده. بشر یاهو. بزم شو ایچنده بولندیغمز حالدن چارهٔ خلاص نه‌در. دیدکده. ابوحازم یا بشر. یانکده بولنان ماله‌باقار . ناحق یره صرف ایتمزسك . اولمیانیده چالوب

چارپارق تحصیله قوشمازسك. جوابنی‌ویردی. بونك اوزرینه (بشیر) یا بوکا کیم طیانه بیلور دەیجه (ابوحازم) اوت جهنم ایشته بونك اچوندرکه انس وجن ایله طولاجقدر دیدی . طائفهٔ یهود. حضرت عیسایی . زکورتلك ایله تعییب ایتدکلرندن. عیسا. ایشته سز بلاکزی ثروتکز یوزندن‌بولدیکز دیدی . بر قوم. برعابدك عباد تکاهنه واریرلر. اوزرینه اوطورەجق برشی بولەمینجەعابدمزبور. دنیا اکلشەجك یر اولسەیدی البت بزده براو . دوشیەجك اشیا بولەبیلیردك . دیدی. ارباب تجرددن بر صوفی‌یه . بر وصیت اجرا ایتمزمیسکز دیه تلقین وصیت‌ایتدکلرنده . صوفیٔ مزبور. برشیئم‌یوق، کمسەده‌الاجغمده‌یوق، کمسەنکده اوزرمده حقی یوقدر. جوابنی ویردی . حضرت عیسایه تأهل تکلیفندەبولنان بر جماعته . بز تکاثری اخرتده استرز . دنیاده مال . اولاد عیال چوقلغنه رغبتمز یوقدر . بناءً علیه تأهل خصوصنی عقلمه بیله کتیرمەم. دیدی. ینه برکون . دعا ایتده . الله سکا بر مرکب ویرسن دیدکلرنده. الله نبی سور. بناءً علیه مرکب خدمتکاری یاپماز بیوردیلر . ابو حازمه سئوال ایتدیلرکه مالك ندر . جواب ویردیکه ایکی شیدر . بری رضای الهی . دیکری ناسدن مستغنی وانلره احتیاجدن بری بولنمقدەدر . بونك اوزرینه. اویله ایسه سن فقیرسك دیدکلرنده. عفوایدرسکز. اللهمك یرلری. کوکاری‌وبونلرك‌ارەسندەکی اشیاسی وار ایکن . وبنده انك بر عبد مخلصی اولمش ایکن. فقر ومسکنت صفتلرینی بر وجهله قبول ایتمم جواب عالیجنابانەسنده بولندی . بعض حکما دیدیکه چوق کمسەلر واردرکه انی خلق مسرور کوروب حالنه غبطه ایدرلر. کندیسی انلرك غبطه ایتدیکی مسرت یوزندن خسته بر حالدەدر . خلق چوق‌کمسەلرك خستەلکنی کوروب واه یازق حالنه دیەرك آچیرلر . حالبوکه معناده اوخستەلك انکیچون شفای ایدی. موجب ثواب اخرویدر .

بعض بلغا . زهد وتقوا. قلبدەکی یقینه وابستەدر . اوده نور دینك اثاری جملەسندندر . کیمك یقینی صحیح ایسه ثروتدن قاچار. کیمکده دینی قوی ایسه یوم اخرته ایناتیر. امدی دقت ایت. بدنك صحتی. زمانکك سلامتی. صاقین‌سنی الداتمەسین. چونکه مدت عمر أز . سلامت حال‌وصحته بدن ایسه. معروض

تحولات چرخ دغلبازدر. دیدی. بعض شعرانك شو ایكی بیتی. تحولات معروضه نك
بر قسمنی كوستریر .

شعر

رب مغروس یعاش به   عدمته عین مغترسه
وكذاك الدهر مأتمه اقرب   الاشیاء من عرسه

مال

چوق اغاچ واردر كه . خلق میوه سیله شیر نیكام اولورلرده. اصل امكلر
چكوب یتشدیرن. میوه سنی طاتمقدن بیله محروم وناكام اولور . ایشته زمانك
ایشلری بویله در . بوكون دوكون. یارین ماتمدر .

توام اولمش سورینه قحبه جهانك ماتمی   دخترین تزویج ایدن مادرهم اغلار هم كولر

نفسكی عرض ایتدیكم وجهله . دنیانك معروض زوال. اخرتك بهمه حال
مرجع ومآل اولدیغنی، بونده قزانیلان ثروتك. انده موجب سؤال وضجرت
اوله جغنی. ودها بوكا بكزر حقایق حكمیه یی سرد وبیان ایله حب دنیادن واز
كچمكه طوغری یناشدیردیغكده. سنك ایچون اوچ خصلۀ نجیبه حاصل اولور. بریسی
نفسك سكا قرشی تسلیم وانقیادی . سنكده اكا قارشی ناصح امین صفتیله
بولونه جكدر . چونكه بتون بتون نفسنه میل وركون كوسترنلر. بین العقلا مغبون
صاییلدیغی كبی. بالكلیه ده اومطیۀ انسانیه دن یوز چویرنلرده پك عاقل صاییلمز.
ایكنجیسی. مرزوق ومقدر اولمدیغك شیلردن اعراض ایده رك طلب وتكاپو
تكلفندن واهل دنیاده كوریلان بیك درلو تلاشلردن امین بر حالده بولنه جكدر.
اوچنجیسی. مالك وار ایسه حصۀ مشروعنی ایروب یئه بر مستحق مشروعنه
صرف ایله . اهل دنیانك . پرستشكاران غنانك یاپدیغی كبی وزروبال اولمیوب
سنك ایچون زاد اخروی اوله جقدر . روایت اولوندیكه. بر كمسه فخر عالم افندمزه
كلوب. یارسول الله. بن اولومی هیچ سومیورم. عجبا نه دن دیو صوردی. رسول
اكرم. مالك وارمیدر دیدی . اوت یا رسول الله جوابنی النجه . اویله ایسه

مؤمنك قلبی مالنك یاننده‌در . سن اوله خیراته صرف ایله مالكی اخرته
كوندرمش اوله. ارقه‌سندن سنك كیتمك كوچ كلسون بیوردیلر. حضرت
عائشه دیدیكه. بر قیون بوغازلادق. تصدق ایتدك . دیدمكه. یارسول‌الله. هپسنی
تصدق ایتدك. انجق بر اوموزی قالدی. بیوردیلركه دكلیكه الله رضاسی ایچون
صدقه ویرلمشدر . امین اولكه هپسی باقیدر. یعنی قیون تمامیله طوریبور دیمكدر.
اسخیادن (عبداه بن عبیداه . ابن مسعوده) سكسان بیك درهمه برخانه صاتار .
اهل دنیا اولان بعض ناكس وبخیل كمسه‌لر طرفندن. جانم نه‌اولور شوپاره‌نك
برازینی اولاده. عائله‌كه ایپرسه‌ك دینلدكده . بن بومالی فی‌سبیل‌الله انفاق ایله
زاد اخروی قزانه‌جغم . عائله‌مه اولادیمه كلنجه انلره‌ده بندن صكره ذخیره
اوله‌رق. رزاق انس وجان اولان اللهی براقه‌جغم جوابنی‌ویردی .
عبدالله مروزینك. چوق پاره تصدق ایتدیكنی كورنلر . عتابه قالقشدقلرنده .
یاهو بو عتابدن وازكچك. بر آدم نقل خانه ایتدكده اولكی خانه‌سنده بر شی
براقمایه‌جغی معلوممكزدر. بندخی آخرته كوچ ایدییورم. شو بندركاه فانیده. نه‌یم
وارسه انفاق ایده‌رك نقل خانه ایده‌جكم سوزیله آنلری سكوته مجبور ایلدی .
(سلیمان ابن عبدالملك) (ابوحازمه) بز نصل اولویورده موتی خوش
كورمیورز . دیدكده (ابوحازم) بونك سببی پك آچیقدر . سز دنیاكزی
اعمار. اخراكزی تخریب ایتمكده‌سكز. معموره‌دن خرابه‌زاره كیرمكی. دكل
سز. كمسه آرزو ایتمز. اما آخرتی معمور ایدن (اهل‌الله) او عالمده كندیسی
ایچون مهیابولنان كاشانهٔ بی‌بهایه‌جان آتوب موتی هدیه اوله‌رق قبول ایتمك ضروریدر
دیدی. (عبدالله ابن عمره) زید بن خارجه‌نك یوزبیك درهم براقش اولدیغنی
سویلرلر. اوده. بقالم آنلر زیدی براقه‌جقمی دیمشدر. یعنی كرچه او. مالنی دنیاده
براقدم ظن ایدییور. هایدی بویله اولسون. لكن حساب وسؤال توجه ایده‌جكی
جهتله. مال آنك یقه‌سنی براقیه‌جغی طبیعیدر. حسن بصری دیدیكه. لله هانكی
قولنه بر نعمت ویررسه اونعمتك یوزندن بلیه وامتحان متصوردر . بو قاعده‌دن
(سلیمان بن داود علیهم‌السلام) مستثنادر . چونكه حقنده (هذا عطائنا

فامنن او امسك بغير حساب) بيورلمشدر . آنك ايچون (ابو حازم) شونائل
اولديغمز مقدارك بلاسندن قورتيلابيليرسه‌ك. دنياجه غيب ايتديكمز نقطه‌لردن
هيچ تأثر ايتمه‌يزديدى . بعض سلف ديديكه. ياهو ديلنجيلر نه كوزل آدملردر.
قپويى چالارلر. يوقمى آخرت ايچون ذاد وذخيره كوندرمك ايسته‌ين ديرلر .
(سعيد بن مسيب) ديبوركه (صلة بن اشيم) بكا اوغرادى . مفتون مهابت
علميه‌سى اولديغمدن. براى تعظيم. قيامدن كنديمى آله‌مدم. ديدمكه (ياابا الصهباء)
بكا دعا ايت. بونك اوزرينه. الله سنى باقى اولان اخرته راغب . فانى اولان دنيادن
متنفر . نفوسك مدار سكونى وديعك آنجق كنديسنه اعتماد ايلديكى مرتبهٔ يقينه
ايصال ايلسون دعاسنى عنايت بيورديلر .

(عبدالملك بن مروان) اولوم حالنده‌ايكن. چامه‌شير صيقان بر غسالى
كوروب. آه كاشكى چامه‌شيرجى اولوب كسب يدم. عرق جبينم ايله كچينه ايدمده
زمرهٔ ناجيه‌دن بولونه ايدم. دير. بونى ايشيدن (ابو حازم) ديركه. حمد اولسون
اللهه كه. اولوركن زنكينلرى بزه غبطه ايتديرييورده. بزى آنلرك حالنه غبطه
ايتديرميور. فخر عالم افندمز (يقول ابن آدم مالى مالى وهل لك يا ابن آدم من
مالك الاما اكلت فافنيت اولبست فابليت او اعطيت فامضيت) يعنى آدم اوغلى
مالم، مالم ديه‌رك فخر ومباهات. عرض دبدبه‌ودارات ايتمك ايسته‌يور. أى اوغل.
يه‌يوب توكتديكك. كيوب اسكيتديككك. فى سبيل الله ويروب ثواب قزانديغك
شيلردن بشقه نه‌يه مالكسككه. مالم. مالم ديه‌قورولوب طورييورسك بيورديلر.

(خالد بن صفوان) ديبوركه. بركيجه‌اويقوم قاچدى. باشلادم ماليمى خوليايه.
ديركن. قرمزى التونلرى. كوك رنكده‌كى دكزلرى كنديمه‌مال ايدندم . برده
باقدمكه. ايكى ديليم اكمك. ايكى برداق صو. يازلق قيشلق اوله‌رق ايكى‌قات اثوابدن
ماعدا هيچ برشيئه تصرف ايده‌ميه‌جكم. خليا هنكامنده كچورديكم زمانلره
أچيماغه باشلادم (مورق العجلى) ديبوركه. اى ادم اوغلى. سنك حالك پك تحفدر.
هركون ارزاقك خزينهٔ غيب لاهوتيدن امداديكه يتشديكى حالده برى طرفدن
عمرك دوكنير. اكا دائر قيغوك يوق. رزقك واركن. طورمه آزديره‌جق مال
ايسته‌يورسك . (ابو حازم) ديبوركه پادشاهلرله بزم آره‌مزده مدار فرق

وتمییز. برکون واردر. دون کچدی. ملوکك آلدقلری لذائذده کچدی. اما یارین قیامت کوننده. انلرده قورقار. بزده. شوحالده ایچنده بولندیغمز کون قالیرکه انده‌ده نه‌اولابیلیرکه سبب تحسرمز اولسون.

بیت

برکون کیدر حق بوکه معنیده بوعالم کیم کوزیوموب آچینجه زمانی کذرایلر

بعض سلف دیمشدرکه. سندن حسب القدر بر شیٔ منع اولنوب محروم قالیرسه‌ك اوشیدن دائما مستغنیانه بر طور آلوب نفسکی صوغوت. چونکه شاید ویرلسه ایدی مصاحب اوله‌جق شر ومسئولیت. بر درجه‌یه قدر اوزرندن قالقمش دیمکدر. انکچون مأیوس دکل. ممنون اولملیسك. مع ذلك دنیاده نصیبنی قسماً ترك ایدن. آخرتده بول بول آله‌جقدر. دیدی.

(بعض حکما) دنیایی قزانمه‌دن ترکه مباشرت. قزاندقدن صکره ترك و افزاقدن قولایدر دیدی. (دیکر حکیم) دنیایی طلبك اضطراری. آنده کوردیکك شیلره نظرك اعتباری (نظر عبرت) آخرت ایچون سعیك ابتداری (یعنی سرعتله) اولسون. دیدی. دیکر حکیم. زاهد. النده‌کی دوکنمدکجه برشی دها استه‌مز. آخرته ایمانی اولان. دنیایه حریص اولمز. آخرتده جزا کوره‌جکنی یقیناً بیلان. دنیایی آخرته ترجیح ایتمز. نفسنی دائما محاسبه ایدن. یوقلایان تجارت بولور. بالعکس غافل بولنان. زیان کورور دیدی. (ابوالعناهیه)

شعر

اری الدنیا لمن هی فی یدیه عذاباً کلما کثرت لدیه
تهین المکرمین لها بصغر و تکرم کل من هانت علیه
اذا استغنیت عن شیٔ فدعه و خذ ما انت محتاج الیه

مآل

دنیالق. اهل دنیانك الندە چوغالدقجە موجب عذاب اولدیغنی کوریورم. قحبەدنیا. کندینە اکرام ایدن ارباب حرص وطمعی تحقیر. بالعکس کندینی حقیر کورنلری توقیر ایدر. سن برشیدن مستغنی اولونجە آنی براقدە. محتاج اولدیغك شیلری آرەمغە باق. اصمعی. دیدیکە. برکون هارون الرشیدك یانینە کیردم. باقدمکە الندە برکاغد. درین. درین دوشـونیور. کوزلرینك یاشلری یناقلری اوزرینە آقیور. بکا دیدیکە. اصمعی. کوردکمی شـو حالی. بن دیدمکە امر دنیا ایچون اولسـە ایدی پادشـاهمزك اغلامیـەجغی مجزوم بولندیغندن. هر حالدە امور اخرت ایچون اولدیغندە شبهە ایتمم. (هارون) بونك اوزرینـە الندەکی کاغدی اوزریمـە طوغری فیرلاتدی. باقدمکە ابوالعتاهیەنك شو بیتلری یازلمش. حقیقةً اشعارمزبورەنك. انسانی اغلاتەجق درجەدە حسی اولدیغنی مطالعە ایدنلرك تسـلیم ایدەجکلرینە امینم

شعر

هل انت معتبر بمن خربت	من غداة قضی دسـاکرە
و بمن اذل الدهر مصرعـە	فتبرآت منە عسـاکرە
و بمن خلت منە اسرتە	و تعطلت منـە منـابرە
این الملوك و این عزهم	صـاروا مصیراً انت صائرە
یا مـوثر الدنیـا للذتە	والمسـتعد لمن یفـاخرە
نل مابدالك ان تنـال	من الدنیا فان الموت آخرە

للمترجم. شو بیتلر. ابوالعتاهیەنك بحر کاملدن یکرمی بیتدن عبارت. بر قصیدەسنك پارچەلریدر. دیوانەمراجعتلە آکلاشیلرکە. ترجمەاولنەجق بالادەکی بیتلردە نسخ مختلف. کیمندەعساکر. کیمندە عشائر. کیمندەخلت. کیمندە تعطلت کیمندە بر بیت مقدم. دیکرندە مؤخر. هر نصلسەاساس مطلبە خلل کلمیەجکسەدە شدت ارتباطنە مبنی. ابیات مسطورەنك اوست طرفلرندن ترجمەیە باشلایورز.

مال

ای جگر کاهنه اولوم . خنجرینی صاپلایان کمسه . سکا نه اولیورکه موت
ایچون خیرلی حاضرلقلرده بولنمیورسک . اجرای حکومتی کونلرینك برصباحی .
مصطبهٔ ملوکانه‌سی خراب . سریر حکمرانیسی کندندن خالی . منابر خسروانه‌سی
معطل . زمان کندینی خاك مذلته اورمش . کوکندیکی عسکری کندن تبری
اتمش . کمسه‌لرك حالینه باقوبده عبرت آلمازمیسك . هانی نره‌ده اوپادشاهلر . نره‌ده
احتشام و شوکتلری . بونلر هپ سنك کیده‌جکك یره کیتدیلر . ای لذائذینه
آلدانوب . دنیایی ترجیح . زیب و زینتی طاقینه‌رق فخرومباهات ایچون عرض
اندام ایدن کمسه . دنیادن نائل اوله‌مادیکك قدرینه یاپش . انجامی موت دکلمی .
ینه تلخ‌کام اوله‌جغك ضروریدر ... اندنصکره هارون . والاهی . کویا که بوبیتلرك
مخاطبی آنجق بن ایمشم کبی قلبمده اجرای تأثیر ایتدی دیدی . چوق کچمه‌دی
اوده وفات ایلدی (رحمة‌الله‌علیه رحمهٔ واسعه)

نفسی . عبادات وترك دنیایه آلشدیرمه‌نك اوچنجی حالی . اجلك وموتك
حالنی . نفسکه کمالیله کشف وایضاح واملك ایقاع ایده‌جکی غرور وتسویفاتك
وخامتنی نقطه‌سی نقطه‌سنه افصاح ایتمه‌لیسك . تاکه امل . اجل قصیر وعمر
حقیری اوزون کوستروب . کیت کیده موت ونشوری اونوتدورمه‌سك . نبی معظم
صلی‌الله علیه وسلم افندمزدن روایت اولندیکه . خطبه‌لریك برنده . آتی‌الترجمه نطق
بلیغی ایراد بیوردیلر . انسانلر . کونلر کچیور ، عمرلر توکنیور ، بدنلر اسکیوب
چوریور ، کیجه ایله کوندز . اولاقلرك منزل مقصوده قوشدیغی کبی قوشیورلر .
اوزاقلاری یاقلاشدیروب یکیلری اسکیدییورلر (عبادالله) شو سوزلرمده
شهواتدن فارغ قیلاجق . باقیات صالحاته جلب رغبت ایده‌جك شیلر چوقدر .
(معشر) دییورکه نیجه کمسه‌لر واردرکه کوندزه کیرمش تکمیل ایتمه‌دن وفات
ایتمش . نیجه کمسه‌لر واردرکه یارینه منتظر . حالبوکه اجل مساعد دکل . اجلك
سرعت سیرینی ممکن اولسه‌ده کورسه ایدیکز امل و غروره لعن ونفرین
اوقومقدن کندیکزی الامزدیکز دیردی : انصاردن برذات . فخر عالم افندمزه

ناسك الك پارلاق ذكالیسی كیمدر دیه صوردقده. موتی چوق یادایدوب حاضرلق كورنلردركه بونلر دنیا و آخرت شرفنی احراز ایله نائل الطاف سبحانیدرلر بیورمشلردر (حضرت عیسا علیه‌السلام) اعضا وجوارحكز اویقو حالنده تصل دوچار تعطیل اولیورسه. اولوم حالنده دخی اویله اوله‌جقسكز. اویاندیغكزده نصل‌كه قوا كزك حس وشعوری عودت ایدییورسه. محشرده قبردن اویله‌جه قالقه‌جقسكز بیوردی (حضرت علی) بیوردیكه انسانلر . اول خدای مستعانه قرشو تقواده بولونككه. سویلرسه‌كز ایشیدر . كیزلرسه‌كز بیلور. موت ایچون تدارك لوازمده بولونككه او سزه . قاچسه‌كز یتیشور . طورسه‌كز كوتورر حاصلی پنچه‌سندن خلاص یوقدر (علاءبن مسیب) دیدیكه بلالرك كافه‌سندن اولوم دهشتلیدر. اولومدنصكره‌ده محشرده وعالم برزخده‌اویله بلالر كله‌جكدركه انلره نسبت اولوم. پك خفیف قالیر (بعض حكما) قالانلر ایچون كچنلرك احوالندن نیجه عبرت وموجب خشیت شیلر واردر. ارباب سعادت مكروخدیعه‌یه. میل وطمعه الدانماز. دیدی (بعض صلحا) سنك بقاك یعنی حیاتك ایچون برفنا (موت) فناك ایچونده بر بقا واردر. شو حالده بقاسی‌اولمیان فنادن (دنیادن) فناسی اولمیان بقا (آخرت) ایچون زاد وذخیره پیداسنه چالیش. موت‌ایچون طبیب یوقدر. شو حالده حیاتدن‌النان هانكی لذت خوشه كیدر. كیتمز بلكه بوشه كیدر. دیدی: بعض بلغا. هركشی. مدت اجلی‌منتهی وصحیفهٔ عملی منطوی‌اوله‌جق بر غایه‌یه واره‌جق. امدی سن نفسك ایچون. ینه نفسكدن كسب منافع وبوكون ایچون دونكی وقایعدن عبرت المغه چالش. عمرك توكنوب عملده زیاده ایتمك ممكن‌اولمدیغی زمان كلمه‌دن. سیئاتكی رفع ایله حسناتیكی تزییده كمال تهالكله غیرت ایت. چونكه‌فلاكته‌قرشو كلمكه حاضرلنمیانه. فلاكت قرشوكلیر. سوزی. مشهور مثلدر. دیدی .

ابو العتاهیه

ماللمقابر اذ لا تجیب اذا   دعا هن الكئیب

حفر مسققة علیهن   الجنادل و الكثیب

فيهن ولدان واطفال | وشبان وشيب
كم من حبيب لم تكن | نفس بفرقته تطيب
غادرته في بعضهن | مجندلاً وهو الحبيب
وسلوت عنه وانما | عهدي برؤيته قريب

مآل

بو قبرلره نه اولویورکه. ارباب حزن والم چاغرییورده، هیچ بر جواب کلیور. انلر بر طاقم چوقورلردرکه طوانلری طاش وقومدن یاپلمش. ایچنده بر چوق چوجق ویکیت واختیارلر اقامته مجبور اولمش. ایریلغنه راضی اولمدیغم چوق سوکیلی دوستلریمی اوقبرلره طاشه کومولدکاری حالده براقدم ومحبتلرندن کوکلومی صوغوتدم ویقین زمانده کندیلرینه ملاقاتیمی جزم ایتدم... فخر عالم افندمز . وعظ صددنده بر رجله خطاباً (اقلل من الدنیا تعش حراً واقلل من الذنوب یهن علیك الموت وانظر حیث تضع ولدك فان العرق دساس) یعنی ای رجل. دنیالغی ازالتکه. حر یاشایه سك. کناهنی آزالتکه. اولوم سکا اهون کوزکسون. حصول ولد ایچون طاهر النسب قادین انتخاب ایتکه. نسب طمری خباثت مکتومه یی صاقلامز. بهمه حال ولد اوطرفه چکربیوردیلر (هارون رشید ابن سماکه) بکا وعظ ایت دیدکده. شویله نصیحت ایلمشدر. ای هارون بیلمش اولکه موته معروض اولان پادشاهلرك اولی سنسك. براعرابی. چوجغی اولن بر آدمه تعزیه مقامنده. اللهه حمد ایدرمکه اوچوجغی ایچنده یوارلاندیغمز کدرلردن حمایه. معروض اوله کلدیکمز مخاطره لردن وقایه بیوردی دیمشدر . (بعض سلف) برکمسه آخرت ایچون عمل ایدرسه هم دنیا، هم آخرتی احراز ایدر. بالعکس دنیایی آخرته ترجیحده بولنورسه هرایکیسندن محروم قالیر دیدی (بعض صلحا) اجالك اوزاقلغنی و عملك امکاننی غنیمت بیل. عمل خصوصنده برطاقم علل ومعاذیر درمیانندن وازکچ. زیرا سن . محدود ، اجل، معدود . نفس . قیصه عمر ایچنده سك دیدی (بعض بلغا) کوج ایدن کمسه نك عملنه

بكزر عمل ايت. اولوم چوبانی سنی كوديبور بر كون اولهجق كه سنی محشره طوغری سوروب كوتورهجكدر. ديدی .

روايت اولندیكه شمس تابان اسمان نبوت افندمزك. مغرب استتار آخرته استقالندنصكره. افتراق محمدينك تأثير جانكدازيله. احوال عالمك كوستردیكی لوحهٔ عبرته باقه‌رق اعماق درونندهده جولان ايدن حس غرام ايله حضرت علی كرم الله وجهه شو بيتلری سويلدی .

شعر

غر جهولا امله | يموت من جاء اجله
ومن دنا من حتفه | لم تغن عنه حيله
وما بقاء آخر | قد غاب عنه اوله
والمرء لايصحبه | فی القبر الاعمله

مآل

ارباب جهلی. امل بيهودهسی الداديبور. حالبوكه اجل كلنجه. كشی اولهجكدر اولوم كاوب چاتدقده. اعمال حيل فائده ويرمز. اولكيلر كيدنجه كری قالانلرك اندره تابع اولهجغی ضروريدر. كشی‌يه قبرنده عملدن باشقه ارقداش يوقدر .

ابو العتاهيه

لا تأمن الموت فی لحظ ولانفس | وان تمنعت بالحجاب والحرس
واعلم بان سهام الموت قاصدة | لكل مدرع منها و مترس
ترجو النجاة ولم تسلك مسالكها | ان السفينة لاتجری علی اليبس

مآل

پردهدار وبكجيلرله اولومدن تحفظ قصدنده بولنيورسهك. امين اولمليسككه

هیچ بر نفس . موت سنی فوت ایتمز . اولوم اوقلری زره . فاقفان کبی شیلری
دکلهمز . بهمه‌حال طقوندیغنی هلاك چقورینه جانسز دوشورر . سن آخرت
عذابندن قورتولمق امید ایدییورسك اما . هیچ نجات یوللرینه سلوك ایتمیورسك
هیچ قروده کی یورورمی . سنك بوتشبثك اکا بکزر .

نفسکی . حالت ثالثه‌ده تعریف ایتدیکمز وجهله . موت وحشر ونشر کبی
اهوالك کافه‌سنه معروض بولندیغنی ، مع ذلك اعمار انسانیه‌نك . طول امل .
نسیان موته بادی اوله‌جق قدر ذکری اولمدیغنی ملاحظه‌یه آلیشدیرمق
خصوصنده موفقیتك رونمااولدقده . سنك ایچون اوچ خصلته دها نائلیت مقرردر
(برنجیسی) سنی ورطهٔ هولناك تسویفه دوشوره‌جك املدن یاقه‌کی صییرمقدر .
اشبو تسویف . غرار وضرار اولدیغی جهتله نتیجه‌سندن خلاص اولمق . بیوك
بختیارلقدر . اوت امل . برکره صارلدیمی . دائما دنیا امورینه نصب نفس اهتمام
ایتدیررده . آخرت عمللری خصوصنده . ها بوکون . ها یارین . ها بوسنه . ها کله‌جك
سنه . دیه‌دیه . زمان موته قدر غفلت اویقوسنده بولندیرر بویله برمدهش دشمندن
نفسی قورتارانلر . الحق شایان تبریکدرلر (ایکنجیسی) عمل آخرت ایچون
متیقظانه طاورانوب بقیهٔ عمریکی اعمال خیریه‌یه صرف ایتمکدرکه املی قیصالدارق
عمرینی آزنسه‌یان کمسه‌نك عملی کورل اوله‌جغی جهتله اشبو حال تیقظ وانتباه .
بختیارلغك الك بیوکی اولدیغی نزد اولی‌الابصاره بی اشتباهدر (اوچنجیسی)
نزول وحلولنه چارهٔ مدافعه ، دفع وازاله‌سنه قوهٔ مدافعه اوله‌میان موتك نظرکده
اهون کورنمه‌سیدر . اوت برشیئه نفسی آلشدیره آلشدیره ممارسه حاصله اولدقده او شیئك
نزول وحلولی زماننده‌کی طبیعی اولان دهشت . آنسزین کلدیکی زمانده‌کی دهشت
قدر طاقتفرسا اولمز . بلکه براز آلشقینلق سبقت ایتدیکی جهتله او سایه‌ده
سهولت کوریله‌جکی درکاردر . روایت اولوندیکه . خواجهٔ کائنات افندمز . ابوذر
غفاری‌یه . قلبکی تفکرات الهیه ایله اویاندر . اویقویی کندندن ایراغ ایت . الله‌ه تقواده
بولون . مآلنده (نبه بالتفکر قلبك وجاف عن النوم جنبك واتق الله ربك)
بیورمشلردر . عمر بن الخطاب . ابوذر غفاری‌یه . بکا وعظ ایت دیدکده . یاعمر
اوله‌میه‌جك قدر لقمه‌یه راضی اول . قوتندن قورق موت ایله افطار ایدنجیه قدر
دنیایه صائم اول . دیدی . عمر بن عبدالعزیز . بزم یقینمز کبی شکه بکزه‌ین هیچ

بریغین کورمدم. اکر بز آخرت وقیامت احوالنی معترف ایسه‌ك. یاپدیغمز عمللرك اکا مطابق اولمه‌سی لازم کلیر. حالبوکه امر بالعکس شو. حالده بز بر سوری حمقایز که قوللرمزه فعللرمزه اویمیور. یوق. بونلری معاذالله منکر ایسه‌ك. امین اوله‌لم که هلاك ابدیمز مقرردر. دیدی.

حسن بصری. کوندزك سنك مسافرکدر. اکا کوزل باقکده ممنون قالدرق ثنا ایدوب کچسون. حرمتده قصور ایدرسه‌ك ذم ایدرك کچر. کیجه‌کده بویله‌در هرایکیسنده حقه یرار عمل ایشلرسه‌ك ممنون ایتمش اولورسك دیدی (جاحظ) کتاب البیان والتبیین نام کتابنده دیورکه. بر طاش اوزرنده شویله‌یازیلر محکوك اولدیغنی کوردی. ای آدم اوغلی بقیهٔ عمرکك آزلغنی بیلسه‌ك. املکی اوزاتمه‌دن واز کچرسیکده تزیید عمله کمال کرمی ایله چالیشورسك. سکا ندامت. آنجق یوم قیامتده. اقربا و تعلقاتك سندن روکردان. احبای صادقه‌ك نفسی نفسی واویلاسیله کریان. اهل وحشمك مجرد نفسلرینی قورتارمق ایچون پویان اولوب صراط کوپریسندن ایاغك قایمرق چاه غیایه غلطان اولدیغك زمانده الویره‌جکدر. بشرین منصوره. سکرات موته یاقلاشدیغی برزمانده کولومسه‌دیکنی کورنلر. سبب فرح وتبسمی صوردقلرنده. بن شمدی هروجهله رحمت و عاطفتنی امید ایتدیکم خالق ذیشانمه کیدیورم. آیریلیورم اما کیمدن. بنم کبی عاجز وکندیلرینك عداوت ودسائسندن اندیشه ایتمکده اولدیغم انسانلردن. بونلردن مفارقتمله اللهه ملاقاتم مساوی درجه‌ده‌کلدر. شو حالده حال احتضارده‌کی سویخجی استغراب ایله قارشولامیلك جوابنی ویردی. ابوبکر صدیقه. مرض موتنده طبیبه خبر کوندرمزمی دیدکلرنده. اونی کوردی. جوابنده بولندی. سنی کورن طبیب نه سویلدی دیدکلرنده. بن فعال لما یرید صفتنی حائزم دیدی. جوابنی ویردی. کذلك بویله برتکلیفی ربیع بن خیثمه یاپدقلرنده بنده چوق ارزو ایتدم اما. دوشوندمکه عاد وثمود. اصحاب رس ودها بونلر میاننده کذار ایدن قرون اولین ایچلرنده اطبای حاذقه ومداوات ایچون لازم اولان اسباب. صورت مکمله‌ده بولندیغی حالده هردرلو تدابیر وعقاقیره رغماً. اولوم ینه کندیلرینی بی نام ونشان ایدرك دیللرده داستان براقدیغی. خاطرمه کلنجه فکر مزبوردن رجوعمه سبب اولدی دیدی. نوشروانه. نه‌زمان حیات دنیانك لذتی اوله بیلیر دیدکلرنده. کشی حیاتنده ایکن

لازم اولان اعمال حسنه‌یی دفتر اعمالنده مسطور ومقبول بولدیغی زمانده لذت حیاتی طویار. دیدی . بعض حکما. اولومی خاطرلیان. املی اونوتور . امل. اجالك پرده‌سیدر. مبتلای امل‌اولان اولومی اونوتور. دیدی . بعض اهل ادب. جناب ساقئ کوثره منسوب اولان شوبیتلری انشاد ایلدی.

شعر

و لو انا اذا متنا ترکنا — لکان الموت راحة کل حی
ولکنا اذا متنا بعثنا — و نسئل بعدذا عن کل شیی

مآل

اولدکدنصکره بزی حالمزه براقسه‌لردی. هرذی حیاته اولومدن راحت بر شی اولمازدی. لکن ایش بویله دکلدر. اولدیکمزده بر دها بعث اولنوب یاپدقلرمزدن برر برر صوریله‌جغز .

شعر

الا انماالدنیا مقیل لراکب — قضی وطراً من منزل ثم هجرا
وراح ولایدری علی ماقدومه — الا کل ماقدمت تلقی موفراً

مآل

آکاه اولکه. دنیا بریردن الیش ویرشدن صکره هجرت ایدن کمسه‌نك قیلوله اویودیغی زمان قدردرکه . رجل مزبور قالقوب کیده‌رك نره‌یه قدوم ایده‌جکنی بیلمز . ای انسان هریاپدیغکه بول بول قاووشه‌جقسك اکا کوره طاوران

سعیدبن مسعود . روایت ایلدیکه . ابوالدرداء رضی‌الله عنه. یارسول‌الله بکا وصیتده بولنورمیسك دیه. رجا ایتدکده سلطان انبیا افندمز. یاابالدرداء حلال

قزان. صالح عمل ایشله. اللهدن کونی کونه رزق ایسته. نفسکی موتادن صای. بنم سکا نصیحتم بونلردر بیوردی . ربیع بن خثیم. دوستلرندن برینه شویله یازدی برادر. جهاز اخرویه‌کی شمدیدن کوندر. دنیا امتعه‌سنی اوزرکدن دوك. یوککی خفیف یاب . نفسکه وصی اول. دنیادن حذر ایدن اکا نائل اولور. اندن امین بولنان . دوچار هلاك اوله‌جغی محققدر : (محمد بن واسع) برقومه اوغرایوب زهد وتقوا ایله شهرت الدقلرینی ایشیدنجه. دنیانك نه ذکری واردرکه اندن یوز چویرنلر زاهد ومتقی عنوان تجلیله مظهر اولسونلر دیدی (بعض حکما) ارباب سعادت. کچن کونلردن عبرت اله‌رق نفس ایچون آخرت ذخیره‌سی تدارك ایدنلردر. اصحاب شقاوت نفسنه بخل ایله. یه‌میوب ایچمه‌یوب وارث قالانلره مال جمع ایدنلردر دیدی (بعض بلغا) جسمکده صحة . عمرنده هنوز امید فسحة اولسه‌بیله. وصیتسز یاتمه. چونکه زمان خائن. اوله‌جق شیلرده بهمه حال نسرزده ظهور اوله‌جقدر دیدی .

شعر

من کان یعلم ان الموت یدرکه	والقبر مسکنه والبعث مخرجه
وانه بین جنات ستبهجه	یوم القیمة اونار ستنضجه
فکل شیءٔ سوی التقوی به سمج	وما اقامه علیه منه اسمجه
تری الذی اتخذ الدنیا له وطناً	لم یدر ان المنایا سوف تزعجه

مآل

برکمسه. موتك بهمه حال یتیشه‌جکنی . قبرك کندینه مسکن اوله‌جغنی . اندنده برای حشر وحساب قالقه‌جغنی . انجام قرارکاهی . جنات عالیات یاخود چایر چایر یاقیجی جنهم اوله‌جغنی اعتقاد ایدرسه . انکچون تقوادن بشقه‌سی چرکیندر . دنیایی کندینه وطن اتخاذ ایدنلری کورورسك که یقینده اولوم کندیلرینی ازعاج ایده‌جکنی بیلمزمش کبی طاورنیورلر . (جعفر بن محمد روایت ایلدیکه. فخر عالم افندیمز. خطبه‌سنده. انسانلر. سزك ایچون بر نهایت

واردر . ارتق اوراده منتهی اولیکز . وبرطاقم نشانه‌لر واردرکه. انلره مباشرت ایدیکز. مؤمن ایکی اندیشه ایچنده‌در . بری کچمش زمان حقنده اندیشه‌درکه. زوالی مؤمن او زمانلرده یاپدیغی عملر حقنده اللهدن نه‌معامله کوره‌جك. اوراسنی بیلمدیکندن اندیشه ایدر. دیکری. استقبالده جناب حق. حقنده نه معامله ایده‌جکنی. قضای الهی نه یولده جریان ایده‌جکنی بیلمدیکندن ینه اندیشه ایدر.

امدی. عبد کوزینی اچسون دنیاده ایکن نفسنك منافع اخرویه‌سنی نفسندن ودنیاسندن جلب وتأمینه چالشسون. موتندن اول حیاتندن استفاده چاره‌لرینی دوشونسون. چونکه دنیا. سزك ایچون. سزده دنیا ایچون یراتلدیکز . یمین ایدرمکه. اولدکدنصکره معذرت بیانته میدان یوقدر. دنیادن صکره‌ده. جهنم ویا جنتدن بشقه بر قرار ایده‌جك محل یوقدر. بیوردی . حسن بصری دون اجل. بوکون عمل. یارین امل‌در دیدی . بومعنایی ابوالعتاهیه نظم ایتدی.

شعر

لیس فیما مضی ولا فی الذی یأ	تیك من لذة لمستحلیها
انما انت طول عمرك ماعمر	ت فی الساعته التی انت فیها
علل النفس بالکفاف و الا	طلبت منك فوق ما یکفیها

مال

کچمش، کله‌جکده حلاوت یوقدر . اوقدر اوزون عمرك ایچنده الك لذتلی زمانك . بولندیغك آندن عبارتدر . نفسیکی مقدار کفافه الیشدیرکه. دها بالاسنی ارزو ایتمه‌سین .

(زاهدلردن برینه. اختیاردکلسین. خسته‌دکلسین. الکده عصا اندر. دیدکلرنده دنیاده مسافر بولندیغمی یقیناً بیلریم . مسافره عصانك لزومنی بیلرسیکز جوابنی ویردی . معنای مذکوری شعرادن بری شویله نظم ایلدی .

شعر

حملت العصا لا الضعف اوجب حملها　　علی و لا انی تحنیت من کبر
ولکننی الزمت نفسی حملهـا　　لا علمها انی مقیم علی سفر

مال

بنم الیمه عصا الیشیم . ضعف ویاخود اختیارلغمدن دکلدر . بلکه نفسمه
هر وقت عالم اخرته سفر تدارکمده اولدوغمی بیلدیرمك ایچوندر .ذوالقرنین.
بز دنیاده جاهلین اولەرق کولدك اویـنـادق . غافلین اولەرق یشـادق. کارهین
اولەرق چیقاریلیورز دیدی . بعض مواعظده. عقابدن قورقانه شاشارم. نصل
معاصیدن کندینی الەمیور. ثواب امید ایدنلره شاشـارم. نصل عمله مبـادرت
کوسترمز دیمشدر . (بعض حکما) فنا ادم حیاتده بیله اولسەمیت حکمندەدر .
ایو ادم مماتده بیله اولسه حیات صاحبیدر . وصف عبادتده بلیغ لسانلر. عذاب
وثوابی عارف قلبلر. مع هذا شریعته مخالف عمللر. شایان حیرت شیلردردیدی.
بعض علما دیدیکه . عبادالله. صـاقینك عذاب اللهدن . صـاقینك. الله اوقدر
سـتر معـاصی ایدرکه همان عفو ایتمش ظن اولونور . او قدر مهلت وبررکه
اهمال ایتدی. مجازاتدن واز کچدی ظن اولونور . بونلره الدانوب معصیته دوام
ایتمەیك . ایام سزك صحائف اعمالکزدر . افعـال جمیلەکزی اوصحیفەلرده نقش
وتحریرایدك . منثور حکمده . شـیخوختك نصایحنی کوش قبول ایله دکلەیك
هر کون طوغان کونش . دونکی کچن کون حقنده سزه وعظ ایتمکدەدر .
متعظ اولوك . دیندی.

بعض زهاد . اوزرینه خاق طوپلانمش برآدمه اوغرایوب سبب اجتماعدن
سؤال ایدنجه. بوبرفقیر کمسەایدی. خرسز جبەسنی چالدی. بیچارەنك جبەدردیله
یانوب یاقیلدیغنەأجین برصاحب مروتده . برجبه هدیه ایتدی . جوابنی آلیر.
بونك اوزرینـه زاهد. صدق الغظیم (ان سـعیکم لشتی) دیر یولنه دوام ایلر

بعض حکما . حشر و حساب نعم و عقابه ایمان ایتدکاری حالده . اجر و ثواب طریقندن یوز چویرنلر انصافسزجه‌سنه حرکت ایتمش اولورلر . دیدی . حکمادن برذات . طول امل سببیله قلوبه قسوت . اخلاص نیت سایه‌سنده ذنوبه قلت حاصل اولور دیدی . عبدالله بن المعتز شو بیتلری . طول املک . نسیان اجالک شناعتنی اظهار جهتیله پک زنکیندر .

شعر

نسیر الی الاجال فی کل ساعة	وایامنا تطوی وهن رواحل
ولم نر مثل الموت حقاً کانه	اذا ماتخطته الامانی باطل
وما اقبح التفریط فی زمن الصبا	فکیف به والشیب فی الرأس نازل
ترحل عن الدنیا بزاد من التقی	فعمرک ایام تعد قلائل

مآل

هر آن . موت جانبنه کیتمکده‌یز . ایام عمرمز . راحله بند آخرت اولمش کچیور . بز موت کبی حق برشی کورمدک . لکن طول امل آره‌یه کیرنجه . باطل کورینیور زمان صباوتده تفریط امل چرکین اولنجه . صاچم صقالم اغاردقده چرکین اوله‌جغی بطریق الاولویه ثابتدر . دنیادن تقوا ذخیره‌سیله کوچمکه باق . زیرا عمرک ایام قلیله معدوده‌در .

عبدالملک بن مروان . علی الاکثر شو بیتلری اوقوردی .

شعر

فاعمل علی مهل فانک میت	واکدح لنفسک ایها الانسان
فکان ماقد کان لم یک اذمضی	وکان ماهو کائن قد کان

مآل

مهلت وارکن عمل ایت . انجامی اوله‌جکسک . ای انسان . نفسک ایچون برشی

اولدی‌کچدیمی . اولمامش کیبدر . استقبالده‌اوله‌جق‌شیده . اولمش کیبدر . اولکی‌مادامکه کچمشدر . فرض ایتسکه هیچ اولمامش . ایکنجی مادامکه اولماسی مقدردر . فرض ایتسکه اولمشدر .

سلیمان بن عبدالملك . برکون آیننه‌یه باقوب . بن کنج برپادشــاهم دیو عجب وغروری اوخشارکن . جاریه‌سی شو ایکی بیتی اوقودی .

شعر

انت نعم المتاع لوکنت تبقی | غیر ان لابقاء الانســان
لیس فیمابدالنا منك عیب | کان فی الناس غیرانك فان

مآل

سن کوزل برمتاعسك اما . آه بقاك اولسه‌یدی نه چاره‌که انسان ایچون بقا مقدر دکلدر . ناسده کوردیکمز عیوبدن . موته معروض اولمقدن بشقه بر عیبك یوقدر . شوحالده کبر وغرورك معناسزدر پادشاهم

انس بن مالك دییورکه . خطیب‌الانبیا . سیدالبرایا افندمز (جدعاء) نام‌دوه‌سی اوزرنده آتیده‌کی خطبه‌یی ایراد بیورمشلردی . ای ناس . کویاکه موت دنیاده بزدن بشقه‌سنه مقدر ایمش . حق‌الله بزه واجب اولمامش . جنازه‌سنی قالدیروب تشییع ایتدیکمز اولولر عن قریب دونوب کله‌جك مسافرلر ایمش کبی کوتورر قبره صوقارز . میراثلرینی یرز . بز انلردن صکره دنیاده باقی ایمشزکبی هروعظی اونوتویورز . هربلادن صورت‌امنیت کوستریبورز . نه‌موطلو اول کمسه‌یه‌که کندی عیبیله مشــغول اولوب بشقه‌ســندن غافل بولوندی . قزاندیغی مالندن انفاق ایله اهل دین ومسکنت واصحاب‌فقه وحکمتله اختلاط ایلدی . نه‌موطلی اول کمسه‌یه‌که نفسنی‌تأدیب . اخلاقنی تحسین . کیزلی‌اسرارنده صالح . علمیله‌عامل . فضله‌مالنی‌منفق اولدی . أزسویلدی . سنتمه‌تمسك . بدعتدن‌قاچیندی . برحدیث‌شریفده‌بیوردیلرکه ای امتم . قبرلری زیارت ایدیکزکه أخرتی سزه خاطرلاتسین . موتایی غســل ایدیکزکه . موتا . معاصی ایله چورومش‌اجسادك علاج‌شافیسیدر وبیوك موعظهٔ بلیغه‌در)

ربیع بن خیثم. خانه‌سنده مناسب بر کوشه‌ده کندینه مخصوص بر قبر قازار
و نه‌زمان قلبنده قسوت حس ایدرسه. ایچریسینه یویلی بوینه جنازه وضعیتنده
یاتار برزمان صکره (رب ارجعون اعمل صالحاً) آیتنی قرائت. ودونوب نفسنه
خطاباً. ای نفس. ایشته‌سنی رجوع ایتدردم. بوندنصکره کوزینی آچ . آخرت
ایچون چالش. دیردی. بعض زهاده. وعظ تکلیف اولندقده. وعظك الك مؤثری
محلهٔ اموات اولان قبرستانه نظردر. دیردی .

ابو العتاهیه

وعظتك اجداث صمت	ونعتك ازمنة خفت
وتکلمت عن اوجه	تبلى وعن صور سبت
وارتك قبرك فى الحيا	ت و انت حى لم تمت
یا شامتاً بمنيتى	ان المنية لم تفت
فلربما انقلب الشما	ت فحل بالقوم الشمت

مآل

بزم خاموشان اولان قبرلر. سکا کوزل نصیحتلر اجرا. وکچمش زماندن اخبار
ماجرا ایدییور. مرور زمان ایله طوپراق ایچنده چورومش یوزلر، طراوتی محو
اولمش او کوزل صورتلر حقنده خیلی سوزلر سویله‌یور. سکا حیاتکده. قبریکی
کوستریيور. دییورکه ای بنم موتمله مسرور اولان اعدای بدخواه. سونمه‌یك که اولوم
فوت اولمدی. سزك کبی چوق کمسه‌لر. بشقه‌سنك موتنه سوینیر ایکن دولاب
شماتت کندی باشلرینه دوندی. برمزار طاشنده شویله یازلمش ایدی. بز قوهٔ قاهره‌مز
ایله چوق کمسه‌لری قهریمز آلتنده ازدك. عاقبت ناظرینه عبرت اوله‌جق شوحاله
دوشدك. بزم یره چارپلدیغمز یرلری کوروبده بقا امید ایدنلر احمقدرلر

(بعض بلغا) دونکی کونك هرساعتی نقصان بولدقجه حیات انسانیدنده
برپارچه‌سنی نقصان ایتمکده‌در دیدی. بومعنایی ابو العتاهیه نظم ایتدی.

شعر

ان مع الدهر فاعلمن غداً	فانظر بما يجيء غده
ما ارتد طرف امرئ بلذته	الا وشيئي يموت من جسده

مآل

امين اول كه زمانك بو كونى وار ايسه يارينده واردر. سن بارين نه كبى احوال كاه جكنى دوشنمكه باق. كشينك. كوز آچيلوب قپانه جق قدر بر زمان ايچنده الديغى لذت مقابلنده. جسدينك بهمه حال بر پارچه سى موته معروض اولور. اسكندر اولديكى زمان. حكماسى ديديلر كه. الله الله. دون اسكندر بليغ نطقلر. عسكرى، سياسى مقالهلر سرد ايديبوردى. بو كون بر ميت اولديغى حالده نه عبرت انكيز وعظ و نصيحت ايدييور. ابو العتاهيه. شو رنكين مضمونى شو بيتلريله نظم ايدييور.

شعر

كفى حزناً بدفنك ثم انى	نفضت تراب قبرك عن يديا
وكانت فى حياتك لى عظات	وانت اليوم اوعظ منك حيا

مآل

اى ميت. سنى دفن ايتمك بر حزن ايكن. قبرك طپراغنى الله صاچدم. بوده آيريجه بر حزن. حياتكده بزم ايچون چوق استفاده و نصايح واردى. بو كون ميت بولنيورسك. وعظك دها مؤثر اوليور = (بعض حكما) هر كسك ايتديكى خطايا. بالفرض قوقو نشر ايتسه ايدى. ناس رذالت وخجالت انديشه سيله. اختيار عزلت ايدوبده. بشر يكديكريله عقد انجمن صحبت ايده مزدى. ديدى. ابو العتاهيه. بر معتاد شو رقيق معنا بيده قاچيرمدى. سلك نظمه ديزدى.

شعر

احسن الله بنــا ان الخطايا لاتفوح
فاذا المستور منا بين ثوبيه فضوح

مآل

ایتدیکمز کناهلر برکت ویرسونکه قوقمیور. بویله اولماسه ایدی چوق مستورلر. اهل ناموس کچینلر رذیل وکپازه اولورلردی بوخصوصده بزه الله چوق بیوك احسان ایتمشدر.(۱)

بو حقــایقك کافه‌سی . منبع العرفان اولان فخر عالم افنــدمزك شــو حر دیثنك مآلیدر (لو تکاشــفتم ماتدافنتم) یعنی یکدیکریکزك کناهلری سزه منکشف اولسه یدی. نفرت ایتدیککزدنطولایی اولولریکزی دفن ایتمزدیکز = برکسه. ابوالعتاهیه شو بیتلری یازوب کوندردی.

شعر

یااباا اســحاق انی واثق منك بودك
فاعنی بابی ان تعلی عیبی برشدك

مآل

یااباا اسحاق. بنی سودیککه امین اولدیغم ایچون. رجا ایدرمکه پدرم ســکا قربان اولسون. بنم عیبلریمی بکا بیلدیرر. ابوالعتاهیه شویله جواب ویرر .

شعر

اطع الله بجــهدك راغبا اودون جهدك
اعط مولاك الذی تطلب من طاعته عبدك

مآل

کوجك یتدیکی قدر. یاخود اندن بردرجه اشاغی. کمال خواهش واخلاصله

بیت

(۱) أه اکر مستی نمودی هر حرامی چــون شراب
أن زمان معلوم بودی مست که هشــیار کیست

اللهه مطیع اول . کولهکدن بکلدیکك خدمتی . اللهه قرشی یاپ. بعض حکما.
چوجقلری نی کوروب آنکله مسرور اولان. نفسنه کوتولك ایتمشدر دیدی شو
معنایی ابوالعتاهیه نظم ایتدی.

شعر

ابن ذی‌الابن کلما زادمنه | مشرع زاد فی‌فناء ابیه
مابقاءالاب الملح علیـــه | بدبیب البلاشـــباب بنیه

مآل

چوجقلر بر مزراق بویی‌اولنجه. باباسـنك هلاکنی تأمین ایتمش اولور
چوجغنك یکتلکی فوارهٔ بلایی قورجالایوب هلاکنه چالیشورکن . باباسـنك
صاغ قالمه‌سنده معنا ندر = (زر بن جیش یوز یکرمی یاشنده) موتی‌یاقلاشدقده
شو بیتلری سویلدی.

شعر

اذا الرجال و لدت اولادهـــا | و ارتعشت من کبر اجسادها
و جعلت اســقامها تعتادهـــا | تلك زروع قدد ناحصادها

مآل

رجالك اولادی طوغوب کندیلرینك اعضاسی رعشه‌دار اولوب خسته‌لك
کاه وبیکاه یوقلار طورورسه. بابالر بچلمه‌سی یقین‌اکنیدر.
شعرادن برذات. صالح بن عبدالقدوسه شوبیتلری یازمش ایدی .
الموت باب وکل‌النـــاس داخله | فلیت شعری بعدالباب ماالدار

(مآل) موت بر قپودر. هرکس اندن کیرر. کاشکی بیلسه ایدمکه موت قپوسندن چیقنجه خانهم هانکیسیدر. جنتمی. جهنمی.
جواب اولهرق صالح شو بیتلری یازدی:

شعر

الدار جنات عدن ان عملت بما	یرضی الاله وان خالفت فالنار
هما محلان ماللناس غیرهما	فانظر لنفسك ماذا انت مختار

مآل

رضای الهی‌یه مقارن عملده بولونورسهك. قرار کاهك جنتدر. خلافنی یاپارسهك. جهنمدر. انجق بو ایکیسی ناسك قرارکاه اخرویسیدر. سن هانکیسنی انتخاب ایدرسهك ایت.

باب ادب الدنیا

معلوم اوله‌که جناب حق. نفوذ قدرت صمدانیه. وبلوغ حکمت سبحانیه‌سی اقتضاسیله. مجرد اثر تقدیر وتدبیری اولهرق کافهٔ مخلوقاتی. عمای عدمدن صحرای وجوده کتیردی، خمیر فطرتلرینی. قدرت کامله‌سنی ممکن مرتبه‌ده کوسترمك خصوصنده ایکی آیینه مثابه‌سنده بولنان احتیاج وعجزکبی. ایکی صفت ظاهره‌ایله تخمیر بیوردی. تاکه غنا ایله منفرد و قدرت خارقه ایله متوحد اولان ذات الوهیتی. قدرتی سببیله خالق، غناسی سببیله رازق بیلوب انعامنه رغبت. عذابندن خشیتله. لزوم طاعتنی اذعان ایتسونلر. دیکر طرفدن کندیلرنده درکار اولان عجز واحتیاجه باقوب نقصانلرینه تحصیل ایقان ایتسونلرده لطائف تدبیر وبدایع تقدیری شعشعه پاش عیون اعتبار اولسون. بوندنصکره. اشبو عجز واحتیاج. مخلوقات اوزرنده سویهٔ واحده‌ده اجرای حکم ایتمیوب. زمرهٔ انسان اوزرنده حکمران اوله‌کلن احتیاجك سائر مخلوقات اوزرینه تفوق وازدیادی مقتضای

شیوهٔ حکمت بولوندی. اوت. بعض حیواناتك جنسنك معاونتندن بالاستغنا. تحصیل معیشت و تکمیل اسباب رفاهیت خصوصنده یالکز باشنه حرکتی کورلدیکی کبی بالعکس زمرهٔ انسانك جنسنه احتیاج و بنی نوعنه دست استعانه‌یی اوزاتمقدن وارسته قالەمدیغی جهتله (احتیاج) کندیلرینك صفة لازمهٔ طبیعی و خلقة مرکوزهٔ جوهر بشریتی اولدیغی کوریلور. ایشته بوندن طولاییدرکه. جناب حق (خلق الانسان ضعیفاً) بیورمشدر. یعنی انسان. محتاج بولندیغی شیئه صبردن وعاجز قالدیغی شیئه تحملدن ضعیف اوله‌رق یاراتیلدی. ایمدی انسانك حیوانات سائره‌دن زیاده احتیاجی ثابت اولونجه. عجزنیکده اونسبتده کثرتی ظاهر اولور. چونکه برشیئه احتیاج. عجزی مستلزم اولونجه. کثرة احتیاجك. کثرة عجزی اقتضا ایده‌جکی طبیعیدر. أنکچون (حکما) برشیئه اساساً محتاج اولمامق. محتاج اولوب شیئ مزبورك دخی حصولی سببیله غنادن خیرلیدر دیمشلردر : کرچه نظرهٔ اولاده : انسانك شدت احتیاج وعجز و افتقار ایله اتصافده حیوانات سائره‌دن امتیازی. عالم اکبر بیله کندینده منطوی اولان نسخهٔ کبرای انسانیته شین ایراث ایدرکبی ظن اولونورسه‌ده . موشکافانه اعمال فکرواندیشه ایدیله‌جك اولورسه عقلاره حیرت ویره‌جك سرائر حکمت ، فکرلره دهشت القا ایده‌جك غرائب نعمت. پیشکاه تأمله چیقار. شویله‌که (کلاان الانسان لیطغی ان رأه استغنی) أیتی ایله تسجیل بیورلدیغی وجهله. غنا وثروت زماننده طغیان. قدرت ومکنت اواننده ظلم وعدوان. طبایع انسانیه‌ده مرکوز وکافهٔ قواسنه مستولیدر : ذل واحتیاجدرکه. غنا سایه‌سنده متصور اولان طغیان وعصیاندن انسانی منع ایده‌رك روز جزاده قرین فرعون وهامان وغیاأشیان اولمه‌دن قورتاردی. نه بیوك نعمت. عجزدرکه . قدرتی سببیله یقاع ایده‌جکی ظلم وعدواتك طریق اجراسنه دیکیله‌رك. کندینی اجرای معاصیدن. بنیان مدنیتی انهدامدن قورتاردی. نه بیوك (لطف وکرامت)

ابن رومی

شعر

اعیرتنی بالنقص والنقص شامل ومن ذالذی یعطی الکمال فیکمل

و اشـهدانى ناقص غـيرانى اذا قيس بى قـوم كثـير تقالوا
تفاضل هذا الخلق بالفضل والحجا ففى ايمـا هـذين انت مفضـل
و لومنـح الله الكمـال بن آدم لخـلده والله ماشـاء يفعـل

مآل

نى نقصان ايله مى قينه يورسك. أى اوغل. نقص وعجز. عموميدر. هانكى آدمى كوردككه هروجهله كامل يارادلمش اولسون. بن شهادت ايدرمكه ناقصم. لكن ديكرلرله مقايسه اولنه جق اولورسه. نقصانلرى بندن زياده كورينور. خلق. فضل ، علم ، دهاى عقل ايله دعواى امتياز ايديورلر. سنك هانكيسنده فضل ورجحانك وار. اكر خدا. انسانه كمال كلى احسانى تقدير بيورمه ايدى دنياده مخلد اولمق اوزره ياراديردى. لكن ايشنه قاريشيلمز. ديلديكنى ياپار.

وقتاكه جناب حق. انسانى ظاهرالعجز. باهرالاحتياج يراتدى ايسه محتاج اولديغى شيلره وصولنى تأمين ايچون برطاقم اسباب. عجزينى دفع ايچون حيل مخصوصه وضع. بونلر اوزرينه ده عقليله دلالت. فطنة بشريه سيله ارشاد ايلدى (قال الله تعالى) (والذى قدر فهدى) بوآيتك تفسيرنده (مجاهد) شويله ديور) قدر) احوال خلقه (فهدى) الى سبيل الخير والشر (ابن مسعود) (وهديناه النجدين) ايتنى. يعنى (الطريقين. طريق الخير والشر) قوليله تفسير ايلمشدر. هرايكى تفسير. خير وشر يوللرينى كوسترمكده دليل يكانه عقل اولديغنى وعقلك بويله برى سعادت برى شقاوتدن عبارت اولان هر ايكى طريقه رهبرلك وظيفه سنى اجرايه مأمور بولنديغنى وبوخصوصك نعم جليلهٔ سبحانى يه قرشو مكلفينك شكرينى ايجاب ايده جكنى ناطقدر مفسرينندن بعضيلريده (نجدين) سينهٔ مادرده بولنان ايكى ممه دن عبارت اولوب يكى طوغمش چوجغك. طوغار طوغماز. اوايكى سود اولوغنه تمايلده بولنمه سنك محض عنايت الهيه اولديغنى آيتهٔ جليلهٔ مزبوره نك ناطق اولديغنه مائل اولمشلر.

بو صورتله. عقل حوائج بشريه نك استحصالنه وسيله اوله جق اسبابه دليل قلندقدنصكره. مطالب انسانينك تأمينى خصوصنده كافى كوريليوب. بهمه حال

ارزاق و منافعك لوح محفوظ ازلده نقشطراز تقدير و تقسيم اولمه‌سی‌ده شرط
قيلندی. تاكه انسانلر تحصيل ارزاق خصوصنده عقللرينه . دفع عجز حالنده‌ده
فطانتلرينه بالاعتماد. بز شو مظهر اولديغمز نعم جليله وحال اسوده‌كی‌يه عقل
وفطانت ، وسعت قدرتمز سايه‌سنده نائل‌اولدق . بونده خارجك دخل وتأثيری
يوقدركی افكار سخيفه‌ده بولونميوب نعم الهی‌يه راغب و عذاب منتقم جباردن
خائف وراهب اولسونلر. اوت بر شخص. مجرد عقلنك دلالتی بصيرتنك
جيادتی . وبوكا انضمام ايدن سعينك كثرتی نتيجه‌سنده بهمه حال مطلبنه
نائل . تعقيب ايلديكی نقطهٔ أماله واصل اولسه ايدی احتمالكه كندی قدرة
ناقصه‌سينك فوقنده قطعی التأثير و مقاومت ناپذير بر قدرة بالغه اولديغنی وبو
كوريلان نعمت وذلت، چكيلان زحمت و مشقتلر هپ او قدرتك أثار تجليـاتی
بولنديغنی دوشونميوب (خير خير) بو نعم كمال شعشعه ايله اوزرمده كوريلان
اقبال و كمال ، هپ عقلمك حدتی، فكرمك جيادتی. سعيمك جدتی أثاريدر.
فقرانك و اهل ابتلانك چارپلدقلری دولاب ضرورت و سفالت . عقللرينك
قصوری ، فكرلرينك عدم اصابتی . قريحه‌لرينك جمودی سيئه‌سيدر ديمكدن
چكنمزدی. امابويله اولمايوبده نفس‌الامرده اولديغی كبی. عقل. طريق هدايت
وضلال و اسباب حصول منافعی كوسترير دليل اولماقدن بشقه برصفت مؤثره‌يی
حائزاوله‌ميوب. هرشی. كاركاه قدرتده مقدور ومعين اوله‌رق. وقت مرهوننده
ارشاد عقل . انضمام ارادهٔ جزئيه واقتران سعی وامل عقيبنده برر برر ظهوره
كلديكی. شخص مفروضك نظرنده تظاهر ايدنجه. عقلنه اعتماد، سعينه استناددن
وازكچرده. قدر الهيه تحصيل ايقان ايدر. ايشته شومعنا . معيشت طارلغنه مبتلا
و محروم توفيق خدا اولان چوق كمسه‌لرك خرافات يونانيه . فلسفهٔ هنديه ايله
مشحون اولان حوصلهٔ اذعانلرينه‌بيله صيغماديده. انجامنده خلاق لم يزله‌قارشی
بر طاقم مقالات كافرانه ومعاملات معترضانه سرديله كمكرده راه هدايت اولديلر
حتی بونلردن بريده . اشعار اعتراضيه و افكار زندقه‌سی زيرده يازيله‌جق
ابن راونديدر. مرقومك عقللره حيرت ويره‌جك صورتده احاطهٔ علومی وار
ايكن. قدرالهی. تقسيمات سبحانيه‌يه عقل‌ايرديره‌مامش. نهايت‌عمان ضلال ايچنده
چيرپينه چيرپينه محو اولوب كيتمشدر .

سبحان من وضع الاشياء موضعها وفرق العز والاذلال تفريقاً
كم عاقل عاقل اعيت مذاهبه و جاهل جاهل تلقاه مرزوقاً
هذا الذی ترك الاوهام حائرة و صير العالم النحرير زنديقاً

مآل

اشیایی یرلی یرینه وضع ایدوب. شرف ایله ذلی وبونلرك محللرینی آییرمش اولان ذات باری یی تقدیس وتنزیه ایلرم. نیجه عاقل ذوات واردرکه، کچنمك یوزندن عاجز قالمش. نه قدر احمق بی تدبیر کمسه لرده واردرکه مرزوق ومرفه یاشایور. شو حال. عقللری حیرتده براقمش و نیجه ماهر و مدقق ذواتی. زوری زورینه زندیق وبی دین ایلمشدر.

اکر شاعرك. عاقل دیدیکی کمسه لر. نفوذ نظر وصحت عقله مالك وحسن ظن اصحابندن اولسه لردی. زیندیق دکل. صدیق. اولورلردی. چونکه مدبر کائنات. مقدر شئون موجودات اولان جناب حقك شو عالم کون و فسادده اجرا بیوردیغی تدبیر مصالحك علل واسباب حکمت انتسابی. کیمیسی کندنده اعمال فکره حاجت کورلمز صورتده ظاهر. کیمیسیده عقول حکمایی یوراجق صورتده غامض. بر قسمیده کندندن بشقه سنك ادراکنه یول بولونمیان بر طاقم سرائر غیبیه در. شخص عاقل بو. حقیقتی بر کره پیش نظر امعاندن کچیروب عاقلك مضطر، جاهلك مسرور و دلشاد اولماسنی. عقلك ادراك ایده میه جکی سرائر جمله سنه الحاق ایده رك تقدیرات فیاض مطلقه صورت تسلیم کوسترسه ایدی. نه بیالم. ملك وانده. کیف مایشاء تدبیر و تصرف کندینکدر. بناءً علیه ایسته دیکنی عزیز. ایسته دیکنی ذلیل ایدر دیر، متانت ایمانیه سنی بر قات دها تحکیم ایله زمرهٔ صدیقنه التحاق ایدردی. مادامکه بویله یاپمدی. عاقل اسمنی بز اکا چوق کوریرز. بونك ایچون سید الکونین افندمز (حسن الظن بالله من عبادة الله) یعنی اللهه حسن ظن ایتمك عبادة جمله سندندر بیورمشدر... یوم آخرت. دارجزا او ثواب قیلندیغی کبی. دنیا دخی آخرتده احراز اولنه جق نعیم مقیم ایچون تحصیل و عمل و تکلیف اولونان افعالك اجراسی ایچون جولانکاه مکمل قیلنمشدرکه انسان

بوکارکاه فانیده . بازار آخرتده مظهر رواج و قبول اوله‌جق اعمالك تحصیلنه شتاب ایده‌رك بوسایه‌ده. اوراده ارباب طاعات ایچـون اعداد و تهیئه بیوریلان مقامات رفیعه‌یی احراز ایده‌جكدر . شـو حالده انسـانلر همتلرینك بر قسمنی جلب حطام دنیا . وبوجهتله پیدای ذخیرهٔ اخرایه شمدیدن حصر ایتمك‌درجهٔ لزومده اولدیغی اكلاشیلیور .

شو سوزمز. بوقاریدنبری ترك دنیا حقنده سرد ایتدیكمز مقالاته معارض دوشـمیه‌جكنی ارباب‌دقتك انظار حكیمانه‌سنه حواله ایدرز. یوقاریده شـدتله زجر و منع ایتدیكمز . مقدار كفایه ودرجهٔ محتاج الیهدن فضله عرض احتشام مقصدینه‌مقارن بولنان رغبت دینویه‌یه منحصردر. یوخسه‌سدرمق حیات،مقدار كفاٰیهٔ اقتیات كسبی ایچون چالشمقدن. نه‌عقل، نه‌ده شریعت مانع دكلدر. عقل و شرعك منع ایتدیكی . بر طـاقم اجلافك یاپدقلری كبی. نره‌دن آلوب نره‌یه ویره‌جكنی دوشونمكسزین وكسـب و تجارتی قانون شرعه تطبیق ایتمكسزین مجرد اجرای سـفاهت . اقرانه تفوق شروتیـله ابراز مفخرت غرضیله جمع و ادخار ایتدیكی ثروتك قلبنده كوستردیكی تأثیر قسوتله . مخافةاللهك حب دنیا وسـودای جاه و اقباله مغلوب اولمه‌سی خصوصـیدر (نتیجه) نظر شریعتده دنیانك مذمومیتی. اللهی اونوتدردیغی و غفلته وهوایه‌سـوق ایتدیكی جهتله‌در یوخسه. غناسیله اللهی‌اونوتمق خشیةاللهی قلبندن چیقارمق دكل. بالعكس ثروت وسـامانی افزایش بولدقچه اونسـبتده منعم لایزاله اقبالی تزاید ایدن سـلیمان علیه‌السلام وانك‌امثالی اجلهٔ كرام. هیـچ بروقت اهل‌دنیا صاییله‌مز (مثنوی)

چیست دنیا ازخدا غافل بدن   نی قماش ونقره وفرزند وزن

كسـب و تجارت و صورت مشروعه‌ده تحصیل معیشـتدن شرع شریفك مانع بولنمیوب بالعكس أمر اولدیغنی اشبو آیت جلیله اثبات ایدر (فاذا فرغت فانصب) اهل تفسـیرك بیانجه. معنای جلیلی. یامحمد امور دینـویه‌كی تحصیلدن فارغ اولنجـه ربكك عبادتنـه نصب نفس اهتمام ایله دیمكدر . شوامر جلیل سبحانی. پیغمبر سـتوده مشوار نی جاب دنیایه تشویق واغرا اولمیوب مقدار

كافه‌نك تحصيلنه مبادرته دعوت اولديغى شبهه‌سزدر. حبيب خدا صلى عليه‌المولى افندمز (ليس خيركم من ترك‌الدنيا للآخرة ولاالاخرة للدنيا و لكن خيركم من اخذمن‌هذه وهذه) يعنى اى‌امتم. سزك خيرليكز. آخرت ايچون‌دنيايى. دنيا ايچون آخرتى ترك ايدنلر دكلدر بلكه هر ايكيسنيده مقدار كافى اخذ و التقاط ايدندر بيورمشدردركه حديث‌شريف مزبور. اسلاميت مانع تجارت. أمر سفالتدر ديبان سبكمغزان بر سفالتك آغزينه طوغرو آتلمش بربرهان طاشيدر. اميتم كه اوكبيلرك يوزلرينى قزارتديغى كبى ديشلرينيده قيراجق. بردها اوعالم مدنيتك مربئ يكانه‌سى‌اولان شريعت غرامزه قرشو اعتراضده بولنه‌ميه‌جقلردر. ديكر برحديث شريفده (نعم‌المطيته‌الدنيا فارتحلوها تبلغكم‌الاخرة) يعنى دنيا نه‌كوزل بينه‌كدر. اكا بينيكزكه سزى آخرته يتشديرسون بيورمشدر.

برآدم حضرت على كرام‌الله وجه حضورنده دنيايى ذم وقدحده بولندقده بيورديلركه. أى‌اوغل. دنيا على‌الاطلاق‌ذمه‌شايان‌دكلدر. كندنده الله. رسول‌الله وانسانلر حقنده صداقتله يشانلر ايچون دار صدقدر. محتوى اولديغى‌اثارقدرت بدايع فطرت. و قايع عبرتدن. معناى عبوديتى فهم ايدنلر ايچون دار نجات. آخرت ذخيره‌سنى حاضرليانلر ايچون دار ثروت. دستكاه تجارتدر.

(مقاتل) روايت‌ايدييوركه حضرت‌ابراهيم عليه‌السلام. جناب حقه‌مناجاتنده يارب. نه‌زمانه قدر دنيايى تعقيب ايده‌جكم ارتق برخاتمه ويرمك زمانى كلديمى ديدكده. شويله برخطاب جبروتى ايله قارشولنمشدر. ياابراهيم بوكبى سوزلردن كچ. اولاد عيالك نفقه‌سنى تدارك يولنده اوغراشمق طلب دنيادنمى صاييليوركه اندن‌شكايت‌ايدييورسك... سفيان‌ثورى‌ديديكه. تورات‌شريفده مكتوبدركه. آدم اوغلى اليكى اولسون صاللاكه رزقك كلسون. اويكده يمكك وارسه عبادته قويول، يوخسه قزانمغه چالش‌كه اوده عبادتدر. (بعض حكما) عرض ناموس و حيثيتى محافظه‌يه مدار اوله‌جق قزانجه رغبت. طلب دنيا تهمتندن خارجدر بدنك صحتنى محافظه ايدن‌ارزاقى طوپلامق.حرصدن صاييلماز. ديدى. شعرادن (محمودوراق) دييوركه :

شعر

لاتتبع الدنيـا و ايامهـا	ذماً وان دارت بك الدائرة
من شرف الدنيا ومن فضلها	ان بها تستدرك الاخرة

مآل

باشكده دولاب فلاكت بيله دونسه . ينه دنيايى واياممى ذم وقدحه قالقشمه دنيانك هيچ برشرف وفضيلتى اولماسه . دكليكه مقصد اصلى بولونان آخرت آنكله تحصيل اولونيور . اشبو مزيت اكا كافيدر .

بيانات سابقه مزدن اكلاشيلديكه امور دنيانك . تحصيلى انسانلر ايچون مرتبهٔ لزومده‌در . شو حالده دنيانك احوال معيشت و جهت انتظامى و اسباب اختلال و انهدامى خصوصنده براز بسط بساط بيان ايتمك لازمدر . اوت : دنيانك صلاح و فسادى . آسايشك استقرارى و بونلره متدائر بولنان لوازمى حقنده قارئين حضراتنه معلومات ويره‌لمكه كسب و تجارت حقنده حيرت واندیشه‌لرى زائل اولسون . طريق معيشتك . استقرار امن و آسايشك قولاى طرفلرينى كوستره‌لمكه مدنيت خانه‌سنه قاپودن كيرسونلر . قواعد معيشته اسبابندن صاريلسونلر . قولاى طرفى واركن كوچ طرفنه تشبثله . دوچار مشكلات اوله‌رق كنديلرينه كلن سآمت . عطالتلرينه باعث اولمسون . معلوم اوله كه دنيانك صلاحى ايكى جهتدن معروض نظر دقتدر .

برى صلاح عموميدركه جمعيت بشريه‌نك على العموم امر معيشتلرينك محور انتظامده دورانى . ديكرى صلاح خصوصيدركه افراد بشرك فرادى ، فرادى منافع شخصيه‌لرينك صورت خوشنوديده جريانيدر . شو ايكى وجه ارەسنده اويله بر تلازم واردركه برى تحقق ايتمدكجه ديكرى ممكن دكل . چهره نماى وجود اوله‌ماز . مثلا فرض ايده‌لمكه بر ادم صلاح خصوصى يه مظهر اولمش . دنيانك فساد عموميسى واختلال امر دينويسى زماننده . آتش فسادك شراره‌سى .

اوزرینه صچرامه‌سندن امین اوله‌میه‌جغی . هیچ اولمزسه صلاح شخصی وامر معیشتنی تحصیل ایچون کندندن استمداد ایده‌کلدیکی دنیاده اثر صلاح و انتظام کوره‌مدیکندن دوچار یأس وحرمان اوله‌جغندن. صلاح شخصیسنك درحال قساده انقلابی طبیعیدر . برده فرض ایده‌لمکه امور دنیا صورت عادلانه‌ده . جالب خوشنودیء عمومی بر حالده صلاحه مظهر بولنمش . ادبار دائمی‌یه چاربلمش بر بیچاره‌یه اشبو انتظام عمومیدن . صلاح دائمیدن بر حصه چیقمایه‌جغندن لذت صلاحدن بیخبر اوله‌جغی و اشبو فساد خصوصی . عموم صلاحه منافی بولنه‌جغی بدیهیدر . نتیجه . هر ایکی صلاح یکدیکریله متلازم بر حالده‌در . معلوم اوله‌که افراد بشر بیننده اختلاف آمال، تباین اغراض مقرر بولندیغندن باشلی باشینه بر شخص . مطالبنك تأمیننه موفق اوله‌میوب بهمه‌حال بنی نوعنك امداد و معاونتنه احتیاجی درکاردر . شو حالده. دنیا کافهٔ اهالی‌حقنده سعادت ویاخود کافه‌سی‌حقنده مدار نحوست اولسه. برنجی صورتده هرکس یکدیکرندن کردنکش استغنا . صورة ثانیه‌ده یکدیکرینه معاونتدن عجزی هویدا اولمغله . احتیاج بشر صورتمای حصول اوله‌میه‌جغی امر اشکاردر . اما بویله اولمیوب کیمینه شاهد دلارای سعادت عرض چهرهٔ ابتسام. کیمینه‌ده ادبار و نحوست مستدام اولدیغی تقدیرده . اولکیلر ایکنجیلره مدبازوی معاونت . ایکنجیلرده اولکیلردن برای‌استعانه. طلب مرحمت وشفقتده بولونه‌رق هرایکی‌فرقه. مختلف غرضلره استناداً یکدیکرینك احتیاجاتنی تهوینه شتاب ایدر . بو سایه‌ده دخی بازار مدنیتده داد وستد. بروجه انتظام جریان ایده‌جکی مسلم عقول سلیمه‌در . ایشته بو اختلاف ارزاق ومعیشت خصوصی شوایهٔ جلیله‌ده بیان بیورلمشدر . (ولا یزالون مختلفین الا من رحم ربك) مفسریندن. امام حسن . اختلافی رزقه صرف ایده‌رك افراد بشرك کیمنك غنی. کیمینکده فقیر اولمسنه ذاهب اولمشدر (والله فضل بعضکم علی بعض فی الرزق) قول شریفی اشبو تخالف احوال . تباین اغراض خصوصنده برهان جلیدر .

دنیانك. افراد بشرده سعادت ونحوست اعتباریله تجلیسی مختلف صورتده بولوندیغی. عرض ایتدیکمز عقلیات ونقلیات ایله تقرر ایتدیسه. ینه امور مقرره

جمله‌سندندركه. دنیاده صلاح عمومی بولنورسه احسان ایتدكلرینی حقیله طویوروب
ایچنه سیكدیره‌جكی. یاخود بالعكس چهرهٔ ادبار كوستروب ویردیكی نعمتلری
استرداد ایلدكده. ینه رفق ایله آله‌جغی جهتله. اهل دنیا ایچون احسانی كثیر .
اعراض ایدرسه اوده یسیردر . چونكه فرضمزده صلاح عمومی. انتظامده .
دائمیدر. شو حالده افراد بشرك مظهر اولدقلری نعمت. ایچلرینه سیكر .
حسب القدر بعض سفالت كورنلرده بولونورسه‌ده بشرك احوال عمومیه‌سنده‌كی
صلاح. با خصوص دنیانك كوستردیكی انقباض. ملایمتله اوله‌جغندن بونلرك هر
ایكیسی نظردن كچیریلنجه ادبارك اوقدر تأثیر جانخراشی اولمز : بویله اولمیوب
صحیفهٔ عالمك شیرازهٔ انتظامی . تندباد فساد و اختلال ایله پریشان اولدقده
(معاذالله) نوع بنی بشرك كوره‌جكی نعمت . ایچنه سینمه‌دیكی كبی تصادف
ایده‌جكلری فلاكت. پك اجی تأثیرلر براقیر . اوت تقدیرمز بورده. مادامكه
كائنات فساد ایچنده یووارلانوب طورییور . بری طرفده بعض بختیارانه
دنیا لطفنی ابذال ایتسه. عجبا انلر حقیله او نعمتدن شیر نیكام اولورمی . قابل
دكل. او بر طرفده بعض مغلوبین سالهٔ ادباره كوستردیكی چهرهٔ انقباض دخی
نه‌قدر اجی نه‌قدر مؤثر اوله‌جغنی تقدیر وتعیینده مشكلات كورلمیه‌جكی
ضروریدر. مادامكه عالم. فساد ایچنده . بوبیچاره‌ده كرداب اضطراب ایچنده . اویله
اضطرابكه هم انفسی. هم افاقی. ارتق بوندن متحصل آلام بوقاریده‌كی الامه نسبت
قبول ایتمز. سعادتمیدر. او احسانكه نوع بشرك احوال عمومیه‌سنك فسادی ارەسنده
بیك درلو مشقتله حاصل اولویور . استرداد اولندقده كوكندن قازینوب
سیلینوب سوپوریلیور . بویله نعمت نقمتدر . مع ذلك صلاح عمومیٔ دنیا.
ناس ارەسنده امنیت . ظهور شعائر تقوا ودیانت . اعلان حریت كبی انسانلرك
سعادتلرینی كافل بولونان شیلری ضامن اولدیغندن اهل دنیا ایچون بیوك نعمت
بالعكس فسادی دخی. قلت امنیت. ضعف دیانت سلب حریت كبی بشریتك جكركاه
سعادتی اطلاقنه شایان موادی محو ایده‌جك حالاتی اقتضا ایلدیكندن اهل دنیا
ایچون پك بیوك فلاكت اوله‌جغنده شبهه یوقدر . شو حقائق . هر وقت كوز
اوكونده مشهود اولان وقایع . اجراقلنان فجایع كبی هركس عندنده رهین رادهٔ

شبو تدر .. نتیجه. صلاح عالم کبی احسن المنافع . فسادی کبیده . افجع الفجایع یوقدر .

(ابو بکر بن درید)

الناس مثل زمانهم	قدم الحذاء علی مثله
ورجال دهرك. مثل دهر	ك فی تقلبه و حاله
و کذا اذا فسد الزمان	جری الفساد علی رجاله

مأل

انسانلر زمانی ایله یك عیاردر . نصلکه ایاقلر . کیدکاری نعل ایله متناسبدر . سنك رجال زمانك انقلاب و عدم اطرادده . زمانلرینه بکزرلر . زمان فاسد اولور . انلرده فاسد اولور .

(سوزی بورالره قدر کتیرمش ایکن. دنیانك مدار صلاحی ، انسانلرك سبب فوزو فلاحی اولان اشیا حقنده براز تفصیلاته کیریشه‌لم : بیلنمك لازمدرکه. دنیانك انتظام احوال والتیام اموری بهمه حال شو التی شیئك حصولنه معلقدر . کرچه او التی. داللانوب بوداقلانه‌رق بر چوق قسملره دها ایریلیر ایسه‌ده مقصدمز . قوام کائنات. دوام آسایش موجوداته خادم اولان نوامیسك باشلوجه اساسلرینی بیان اولدیغندن . ذکر اولنان قواعده عدم انحصار ایله اعتراض قبولری اچلماز ظن ایدرم . کله‌لم او التی شیئه (۱) انسانلر طرفندن کمال انقیاد ایله احکامنه اتباع اولنه‌جق دینك وجودی (۲) قهر وغلبه وفتق ورتق اموره مقتدر پادشاهك وجودی (۳) کافهٔ افراد بشره. بو خرستیان ، بو اسلامدر دیه تفریق اولنمقسزین شامل اولان عدل وحقانیت (٤) امنیت عمومیه (٥) قحط وغلادن ممالکك محفوظیتله برابر دائمی اوجوزلق بولونمسی (٦) اهالیده کسب وتجارت، جلب منفعت خصوصنده حقانی براملك وجودی ... ایشته صلاح دنیا وفلاح بشر حقنده بولونه بیلان

قواعد اساسیه‌نك اجمالی بوندن عبارتدر . شمدی بو اجمالك. دماغمزه بخش ایتدیکی آرزوی تفصیلاتی. حیز انجازه چیقارمق ایچون اشبو التی شیئی قاعده عنوانی تحتنده برر برر بروجه آتی بیانه کیریشیلیور . (قاعده اولی) (دیندر) اوت بقای انسانیت، دوام مدنیت ایچون بر دینه اتباع وانك امر ایتدیکی قوانینی خط حرکت اتخاذیله خارجه چیقلمامق. انسانلر ایچون لازمه‌دندر. زیرا نفوس مکاره‌یی . شهوات حیوانیه‌سنك اجراسی اوغرنده هر درلو معالی‌یی قربان ایتمکدن شدتله صرف ومنع ایدن، سرائر شریه. میولات ظلمیه‌یی قلوب انسانیه‌دن قهر ودفع ایدن انجق دیندر . ایشته بو ظلم ارزولری، شهوت میولاتی. شر وفساد مهاجماتی . قلبك اعماق خفاسنه. بوصویه کیرمش دشمن کبی اویله کیزلنمش . تمکن ایتمشدرکه انلری سوکوب قوپارمق . اساسندن چکوب محو ایلك انجق دینك ناطق اولدیغی عذاب اخروی. عقاب دائمینك بخش ایده‌جکی تأثیرات معنویه‌نك کاریدر . ازغین نفسلری طریق صفوته‌سوق ایدن ، پادشاهلرك سیف وسنانندن چکنمیان ، چکنسه‌بیله ینه کیزلیجه‌اجرای خباثتدن قاچنمیان ظلمه‌یی تنکیلات اخروی قرشوسنده‌تیرتیر دتره‌دن .صکره‌ده اصلاح ایدن دیندر : شو حالده دین. انتظامات دینویه ، سلامت عمومیه‌یی تأمین خصوصنده عمود عظیم، طود جسیمدر . ایشته حیطهٔ تقریره . حوزهٔ بیان وتحریره صیغمیان دینك شو اهمیت عظماسنه مبنیدرکه جناب حق. بشریتك مبدأ فطرتدنبری انسانلری . حکمنه انقیادایله . اختلاف ارا کولیتلرینی. امرینه عرض تسلیمیتله ارتکاب هوایی منع ایده‌جك اعتقاد دینی و تکالیف شرعیدن خالی براقمامشدر .

بو خصوصده اساطین علما ، سلاطین مورخین وحکما متفقدرلر . انجق علما. عقل‌ایله شرعك ورودلری بر زمانده‌میدر. یوقسه عقل‌سابق. شریعت‌اکا تابعمیدر. بوخصوصده خیلدن خیلی اختلافه دوشمشلردر. بر فرقه‌سی. عقل. شریعت هر ایکیسی برزمانده وارد اولوب بری دیکرینی سبقت ایتمدیکنه قائل. دیکر فرقه‌سی‌دخی. شرعك صحتنك ثبوتنه استدلال. انجق کمال عقل سایه‌سنده حصوله کله‌جکنی اوکه سوره‌رك . عقلك سبقت . شرعکده اکا تبعیت ایتدیکنه مائل اولمشلردر . بو خصوصه دخی (ایحسب الانسان ان یترك سدی) آیة

جلیله‌سنی دلیل اولمق اوزره درمیان ایتمشلر. ودیمشلرکه اشبو آیتده جناب حق. انسان بر دین ایله مقید اولمقسزین صالیویریله‌جکدرمی ظن ایدییور. بویله ظن باطلدر. مطابقت واقعدن عاطلدر. بیوروب انسانك دینسز برافیلمیه‌جغنی اعلان بیوربیورکه بوده عقل کامل حصولنه وابسته‌در. عقلده کمال بولونمزسه دیندن خالی اولوب اولمامق خصوصنی کیم اذعان ایده‌جك، دیمك اولدیکه عقل. شرع (دین) اوزرینه مقدمدر والسلام. امدی عقلاً ثابت اولدیکه دین. صلاح دنیا وعقبایی ضامن وکافل وکندینه تمسکله قواعد و احکامنی محافظه‌نك وجوبی هرانسانه شاملدر. بونی تأیید مقامنده بعض حکما دیمشدرکه. ادب ایکیدر. ادب شریعت. ادب سیاست. ادب شریعت. فرضی ادا. ادب سیاست ارضی اعمار واحیا ایدر. بونلرك هر ایکیسیده. سلامت سلطنة. عمارة مملکتك سببی بولونان عدله راجعدر. چونکه فرضی ترك ایدن. نفسنه ظالم. ارضی تخریب ایدن غیره ظالم اولدیغندن. هرایکی ادب. عدل خصوصنده اجتماع ایدر. (سعیدبن حمید) دین، خلق حسن اولمدقجه هیچ بر صحت. جالب منفعت دکلدر دیدی.

(قاعدهٔ ثانیه) بر سلطان قاهردرکه خشیة قهری و حسن تربیه‌سی سایه‌سنده. انسانلرك مختلف ارزولری جهة جامعهٔ واحده‌ده کسب تألفه مجبور. هیبت وحشمتندن. بعض و عداوت. منافسه ورقابت سببیله تفرق ایتمش قلوب. مرکز اخوتده بالاجتماع پرسرور. سطوت غالبه‌سیله نفوس ظالمه، ایدیٔ متغالبه مقهور ومکسور اوله.

چونکه ناس. سودکلری شیئ بشقه‌سنك الندن قهروغلبه ایله اخذ وغصب ایتمك. کندیلرینه معاند یاشایانلری حقلی حقسز قهروتنکیل ایتمك اوزرینه خلقةً مطبوع اولدقلرندن. قارشولرنده سلطان قاهرکبی برمانع قوی بولنمدقجه مقتضای طبیعتلرندن کچه‌مزلر مکرکه اوپله برپادشاهك سیف سطوتی قرشیسنده لرزان اولوب. حسب المجبوریة ظلمدن واز کچه‌لر

مبتنی

لایسلم الشرف الرفیع من الاذی	حتی یراق علی جوانبه الدم
والظلم من شیم النفوس فان تجد	ذا عفة فلعلة لا تظلم

مآل

بولونده قان دوكولمدكجه. شرف ورفعة . اذا وتعرضدن سالم قالهمز. ذاتاً ظلم. طبع انسانده مركوزدر . شايد ظلم ايتميان بر اهل عفته راست كليرسهك امين اولكه بهمه حال برعلة مانعهدنطولايى ظلم ايتمز . (بز شمدى علت مانعهٔ ظلمك براز تدقيقنه كيريشهلم) اشبو مانعه درت شيئك برندن خالى اولهمز .

(عقل زاجر) (دين) (سلطان قاهر) (عجز دائم) شو دردى . ايوجه دوشوندكده بشنجى بر قسم دها بولهميهجغكه و ايچلرندن هيچ برى پادشاه قاهرك بخش ايتديكى قوهٔ زاجرهيى بخش ايدهميهجكنه امين اول. چونكه عقل ودينك دوچار ضعف. مغلوب هوا اولمق. بناءً عليه دفع ظلمده اجراى تأثيردن قالمق احتمالى واردر سلطان قاهر ايسه سطوتى سايهسنده ظلمك مدافعهسنه هر وقت قادر اولديغندن هر حالده زجر و منع نقطهٔ مهمهسنجه او برلرينه رجحانى بولنديغى كبى اشبو حديث شريف دخى رجحان مزبورى صريحاً اثبات ايلر (ان الله ليزع بالسلطان اكثر ممايزع بالقرأن) يعنى جناب حق قرأن ايله يساغ ايتديكى شيئردن زياده سلطان ايله يساغ و منع ايدر . ديكر حديث شريفده (ان لله حراساً فى السماء و حراساً فى الارض فحراسه فى السماء الملائكة وحراسه فى الارض الذين يقبضون ارزاقهم يذبون عن الناس) يعنى اللهك كوكلرده بكجيلرى بولنديغى كبى يريوزندهده بكجيلرى واردر . كوكدهكيلر . ملائك . يردهكيلر . ناسدن اموال ميريهيى طوپلايوب انكله حمايهٔ نفوس . وقايهٔ ناموس ايدن پادشاهلردر .

ديكر برحديثده (الامام الجائر خير من الفتنه وكل لاخير فيه وفى بعض الشرخير) يعنى ظالمكار پادشاه. فتنهٔ عظيمهدن خيرليدر. كرچه بوايكيسنك هيچ برنده خير يوقسهده . بعض شر واردركه مافوقنده شر عظيمه نسبتله كندنده خير واردر بيورلمشدر. ابو هريره بيورديكه بركون حضور پيغمبريده اصحابدن بعض ذوات كرام طرفندن ملوك فرس حقنده سب و شتم واقع اولدقده . جناب هدايتمأب افندمز ملوك فرسه سب ايتميكز. أنلر بلادى تعمير و اجراى عدالتله خلقى

تسخیر ایتدیلر بیوروب. ارباب عدل وانصاف اولان ملوك حقنده . دکل اعلان
عصیان. زباندرازلغی بیله منع بیوردیلر. (بعض بلغا) پادشاه کندی ذاتنده بر
امام متبوع. سیرت خصوصنده‌ده دین مشروع حکمنده‌در . اکر او ظلم ایدرسه
کمسه اجرای عـدالت یولنی طوتمز چونکه متبوع مفخم. دین مجسم طانیدیغی
ذات بیـله اویله اجرا أتده بولنیور . یوق بالعکس اجرای عدالت ایدرسـه
کمسه‌نك حدینه‌می دوشمشکه مظالم‌اجراسنه یلتنسین. چونکه متبوعنك مقتضای
عدالتی. ملکندن ظالملرك کوکنی قازیمقدر دیدی . (بعض ادبا) دعالر ایچنده
اك زیاده اجابته قرین اولان پادشاه صالحك دعاسیدر. حسنات ایچنده اك زیاده
ثوابه لایق اولان پادشـاه عادلك اوامر مشروعه‌سـنك انفـاذینه چالشمقدر
دیدی . شو ذکر اولنان خصـائل . صرف دنیـا ومافیهانك انتظـامنه تعلق
ایدن قدرت‌سلطانك آثارندن عبارتدر. بوندن صکره سلطانك. دنیا ودینك حفظ
وحراستی یعنی‌دینی‌تبدیل وتحریفدن. ارباب‌بغی وعنادی دین حقنده افساداتدن.
ضعفا القلوب اولان جهلایی کفر و ارتداددن منع و زجر . ایجـابنده قهر
وتنکیل‌ایتمك وظیفه‌سی‌واردرکه سلطان مزبور بویله بر وظیفهٔ مقدسه اوغرنده .
بر انـده قرآن کریم. بر اندده سیف صارم بولندیغی حالده فدا کارلق ابراز
ایتمزسـه . دین بر طاقم اهل بدع و اهوانك تبدیلی. آراء کاسده صاحبلرینك
تحریفندن قورتیله‌مز .

ذاتاً بر دینك سـلطنته مقدسه و حشمة ذاتیه‌سی معروض زوال اولدیمی
بهمه‌حال احکام‌مقدسه‌سیده تبدیله. اعلام نفیسهٔ مبارکه‌سیده انطماسه اوغرایوب
بدع و اهوا . شورش و غوغا . اولانجه دهشتیله اقطار بلادده انتشـار ایلر.
بو ویله اولدیغی کبی. پادشاه . کندینه اهالینك اطاعتنی فرض. تعاون وتناصری
واجب بیلدیرن قلوب امتی کندی اوزرینه عطف ومیل ایتدیرن بر دینه خادم
اولمدیغی صورتده بنیان سـلطنتی مشرف انهدام ، کندیسی محروم صفوت ایام
اوله‌رق سلطان مقهور وبر جبار و مفسد ومندبور اولور کیدر .

وجهین معروضین ایله سلطانك دنیا ودین حقنده نظارت کامله‌سی ریاست
شامله‌سی بولوندیغندن سلطان وقت. کفیل امت اوله‌جق برسلطانك اقامه‌سی ایله
محافظهٔ دین واجرای احکام شرع کزین قلنمق واجب اولدی. آنکیچون عبداه
بن معتز. ملك . دین ایله قائم دین‌ملك ایله قائمدر دیدی . . . آنجق . امامك

وجوبی شرعامی ویاخود عقلامیدر . بوراده اختلاف واقع اولمشدر . . . برطائفه . عقلاً وجوبنه قائل اولوب مدعای مزبوره شو یولده استدلال ایلدی : زمرهٔ عقلا. میانه‌لرنده سرزدهٔ ظهور اولان اختلافاتك فصل و حسمی وتسویهٔ مصالح خصوصنده . سوزینه اعتماد . رأیندن استمداد اولنور بر رئیسه مراجعتله آنك ویردیکی حکمه کردانهٔ انقیاد اولیورلر. شوحالده . قیام مصالح امت ، فصل نزاع ملت ایچون بر رئیس عمومی تعیيننه لزوم کورولیورکه اوده امام عادلدن بشقه برشی دکلدر : دیکر برفرقه. نصب امامك شرعاً وجوبنه قائل اولوب شو یولده استدلال ایلدی : نصب امامدن مقصد . اقامهٔ حدود شرعیه . استیفای حقوق بشریه اولوب . حالبوکه بو ایکی امر شرعی ایله عمل قصد اولنمدیغی تقدیرده. کندیلرندن استغنانك جوازی معلوماولونجه بونلرك حصولی ایچونلزوم کوریلان امامدندخی مستغنی بولنمق جوازی باش کوستریر. بوفاسدك لزومی. عقلاً ثبوتنه کورهاولونجه. اوده فاسد دیمکدر. امدی بزممدعامزك یعنی وجوب نصب امامك شرعاً ثبوتی لازم کلیر . عیناً بواختلاف . بعثت انبیانك وجوبنده دخی جریان ایلدی : نصب امامك عقلاً وجوبنه قائللر. بعثتانبیانك وجوبنه . شرعاً وجوبنه قائللر. بعثتك عدم وجوبنه ذاهب اولدیلر: دیدیلرکه بعثتدن مقصود. مصالح شرعیه‌یی عباده تعریف وتبلیغدن عبارت اولدیغی وامور مذکورهنك عباد ایچون مصلحت اولمامسی دخی جائز اولدیغندن بعثت انبیا عقلا واجب اولماز بلکه شرعاً ثبوتی محققدر. اما . ایکی ویاخود اوچ امامك. برزمانده . بربلده‌ده اقامه. واجرای سلطنتلرینك ادامه‌سی. بالاجماع جائز دکلدر یالکز اختلاف . یکدیکرندن اوزاق بولونان و مختلف اقطار وقطعاته منسوب اولان ایکی بلده‌ده ایکی پادشاهك اقامه‌سی جائز اولوب اولمیه‌جغی حقنده واقعدر برفرقهٔ قلیله . بوتعددك جوازینه قائل اولوب دیمشلردرکه . پادشاهك وظیفه‌سی مصالح عبادك تسویه‌سی وبلاد مسلمینك حسن محافظه‌سی اولدیغندن ایکی بلدهٔ عظیمه‌ده. ارالرنده بعدیت بولنمق شرطیله. ایکیامامك اقامه‌سی. مقصد مزبورك تأمیننه دها زیاده خدمت ایده‌جکی جهتله. تعدد امامده هیچ برباس یوقدر.

برده. ایکی نبینك برعصرده اجتماعیله ابطال نبوت لازم کلمسونده . ایکیپادشاهك اوزاق بلده‌لرده اجرای سلطنتلری . ابطال امامته نیچون سبب اولسون. جمهور

علما ایسه . عصر واحدده ایکی امامك اقامه وسلطنتلرینك ادامه‌سنك قطعیاً جائز اوله‌میه‌جغنی قول واعتقاد ایله . شو یولده بسط دلائله بولنديلر : جناب رسالتپناه افندمز (اذا بویع امیران فاقتلوا احدهما) یعنی ایکی پادشاهه بیعت اولنورسه. برینی اولدوروکز بیورمشلردر. دیکر برحدیثنده. بندنصکره ابوبکری امیر تعیین ایدرسه‌کز . دینده قوی . بدنده ضعیف . عمری تعیین ایدرسه‌کز هم دینده هم بدنده قوی . علی‌یی تعیین ایدرسه‌کز. هادی ومهدی بولورسکز بیوردیلرکه حدیثك ظاهرندن اکلاشیله‌جغنه کوره . شو کلام حکمت ارتسام محمدیلریله. اوچنکده یاخود ایکیسنکده عصرواحدده‌اجتماعلرینك عدم‌جوازینی بیان‌بیوردیلر. اکر صحیح اولسه‌ایدی. ولواشارتاً اولسون بیان وتنبیه بیورمزمی ایدی : کله‌لم پادشاه اوزرینه لزومی محقق اولان شیلره‌که مجموعی یدیدر (۱) دین محمدی‌یی تبدیلدن حمایه . وناسی احکام شریعتله عمله ترغیب واجبار (۲) بیضهٔ بیضای اسلامیه. وامت محمدیه‌دن اعدای دین وارباب بغی وعصیانك سوء قصدلرینی منع ایچون‌تشمیر ساق همت. ودائما اجرای حراستدر (۳) قلمر وحکومتی‌وحوزهٔ سلطنتنده بولونان ممالکده. اجرای عدالت وتسویهٔ مصالح‌عباد ایچون طرق ومعابر. ومسالك تجارتی فتح وکشاد ایله تعمیراته حصر همت (٤) اخذ وجبایت اولونان اموالی. اخذ واعطا خصوصنده غدر واعتسافدن منع ایله. برکونا اسرافه میدان ویرمامك (٥) مظالم ودعاوی رؤیتنده . التزام انصاف ایله. بوکونه یارینه تعلیقدن مباعدت (٦) حدود شرعیه‌یه کسب‌استحقاق ایدنلر حقنده هیچ برو‌جهله تجاوز وتقصیر وقوعبولماقسزین حدود مزبوره‌نك درحال اقامه‌سی (۷) ولات وحکامدن انتخاب وتعیین ایتدیکی ذواتك. امورمودعه‌سنی حقیله‌ایفایه مقتدر. ارباب امنیت. ملتزم عدالت. کمسه‌لردن عبارت اولمسی = امیرالمؤمنین . عرض اولنان‌شرائط سبعه‌نك نقطه‌سی نقطه‌سنه اجراسنه مبادرت کوستردکده . هم‌حق‌اللهی ادا ایتدیکندن طولایی نزد الهیده مأجور اولور. همده ترفیه‌عباد وامن واسایش بلاده سعی‌ایتدیکی جهتله. خلقك بارکاه سلطنته میل ومحبت وشدت ارتباطلرینی جلب ایده‌جکندن امین بولنور عکس تقدیرنده ایسه. روز جزاده مغضوب الهی . وشایستهٔ جزای نامتناهی اولدقدن بشقه . قلوب امته القای فکر معصیت وکیت کیده سلاح مفسدته

صارپلەرق. امت ناجیهٔ اسلامیه ارەسندە وقایع فجاعت انکیزه میدان حاضرلەمش اولور .

بو حقیقت. شـو آیت جلیلەده بر صورت اعجاز کارانه ایله بیان بیورلمشدر (قل هـو القـادر علی ان یبعث علیکم عذاباً من فوقکم او من تحت ارجلکم او یلبسکم شیعاً) اشبو آیتدەکی مدار تخویف اولان اوچ شیدن . بری عذاب فوقانیدرکه (ظالم امرا) دیکری عذاب تحتانیدرکه افندیلرینه ، ولی نعمتلرینه ، پادشاهلرینه عصیان ایدن کوله . رعایا مقولەسی زیر دسـتاندن عبارت اولەسنی ابن عباس ترجیح بیورمشلردر یاخود (فوقانی) آسماندن طاش یاغدرمق (تحتانی) یر التندن حرکت ارض سـببیله موجب هلاك. مصیبتلر کوندرمکدن عبارتدرکه (مجاهد) بو تأویلی ترجیح ایتمشدر کذا (او یلبسکم شـیعاً) ده ایکی تأویل بیان اولونیورکه بونلردن بری ابن عباس . دیکریی مجـاهد التزام ایتمشـدر (ابن عباس) افکارمختلفه ، آراء متشتتة ، عقائد زائغەدن عبارتدر دیمش (مجاهد) اهالی آرەسندە نزاع وشقاق ، جنك وجدال وعدم امنیتدن عبارتدر دیمشدر .

سلطان انبیا افندمز (ما من امیر علی عشرة الا وهویجیٔ یوم القیمة مغلولة یداه الی عنقه. حتی یکون عمله هو الذی یطلقه اویوبقه) یعنی اون کشی اوزرینه امیر اولان بر آدم . یوم قیامتده بهمه حال اللری باغلی. بوینه أصلمش اولدیغی حالده کال مذلتله کلیر. صکره انی عمل صالحی وارسه او عذابدن خلاص ایدر اکر ظلم و عدوان فسق و طغیاندن بشقه عملی یوقسه . قرین هلاك و خسران اولور کیدر بیورمشلردر. دیکر برحدیثلرنده (خیرائمتکم الذین تحبونهم ویحبونکم وشرائمتکم الذین تبغضونهم ویبغضونکم وتلعنونهم و یلعنونکم) یعنی پادشاهلریکزك خیرلیسی. سز اکا . او سزه محبت ایدن. فناسی ایسه سز اکا . او سزه بغض. سز اوکا . او سزه لعنت ایدندر بیوردیلر .

شو کلام پیغمبری پك طوغریدر. اوتچونکه پادشاه خیرلی اولیجق. اهالی انی سوەجکی. عکس تقدیرده هرایکی طرفدن بغض وعداوت باش کوسترەجکی قانون تقابل اقتضاسندن اولدیغی کبی. تاریخ بزه امثالنی کوسترمشدر .

عمر بن خطاب . سعدبن وقاصه یازدیکه (ای سعد) الله بر قولنی سورسه. انی مخلوقاتنه سودیرر. شو حالده سنك اوزریکه لازمدرکه جناب حق نظرنده

منزلت واعتباریکی اکلامق مراقنده بولنورسه‌ك. ناس میاننده‌کی حیثیت واعتباریکی سنجیدهٔ میزان تقدیر ایله‌ده. اندنصکره جناب حق عنندنده‌کی قدریکی بیل. انلر سنی سورلرسه. امین اولـکه اللهده سومشدر (و الا) یقیناً بیلکه مظهر غضب اوله‌جقسك. شـو مقالهٔ فاروقیه. حدیث‌شریفك تفسیری منزله‌سنده‌در. اوت بر کمسـه‌نك قلبنده خوف‌الله یرلشمشسه. مخلوقاتی حقنده دائما معاملهٔ منصفانه‌ده بولونور. خلق ایسه. الانسـان عبید الاحسان. قاعده‌سنجه. کندیلرینه حسن معامله‌ده بولنانی سوه‌جکلری طبیعیدر. بوسایه‌ده. هم الله هم عبادالله‌ك محبوبی اولمق شرفی چهره نمای موفقیت اولور.

ایشته بونك ایچون. ناسك محبتی. کشینك قلبنده خشیة‌اللهك موجودیتنه. عکس حالنده. او کمسـه‌نك شرینه و قلبنده خوف‌اللهك قلتنه دلیل طوتلدی: عمر بن الخطاب. بعض خلفاسـنه یازدیغی امر نامه‌لرده. بن سکا. ناس ایچنده خشیة‌اللهی توصیه. اللهك اوامری ایچون ناسدن قورقمقدن تحذیر ایدرم. دیدی یعنی ناسك معاملاتی ورؤیة دعاویسی خصوصنده دائما خوف‌اللهی پیش‌نظرکدن آییرمه‌یوب. جور ومظالم اجراسندن تحذیر ایتدیکم کبی. اوامر الهیه‌نك انفاذی خصوصنده خاطره. کوکله باقمیوب. ناسدن تحاشی و اندیشـه ایتمیوب متجلدانه طورانمه‌کی امر ایدرم دیدی.

(عمر بن عبدالعزیز) سودیکی بعض احباسنه. یاهو تقلد ایتدیکم شو امر جلیل خلافت حقنده اللهدن قورققده‌یم دیدکده. اوذات. بن سنك بوخوفکدن قورقمم. انجق غرور امارت. نشوهٔ سلطنتله. بویله عاقبتی سعادت اولان قورقودن وازکچوب جباره‌دن اولمقلغکدن قورقارم دیدی:: اوت حقیقة. اللهدن قورقان کمسه‌لردن دائما امنیت برکالدر. کندیلرندن خیانت وظلم کبی شـیدك صدورینه خوف‌الله مانعدر. شو حالده. او کبی ذوات کرامت سماتدن اندیشه‌یه محل یوقدر اندیشه. انجق اللهدن قورقمیانلردندر (عمر بن الخطاب) ایله قرنداشنك قاتلی بولونان (ابو مریم سلولی) آره‌سنده جریان ایدن شو محاوره بو حقیقتی واضحاً اثبات ایدر.

(عمر) یاهو. سن بنم قرنداشمك قاتلی اولدیغك جهتله. طپراق قانی سومدکجه بنم سنی سومکلکم محالدر (ابو مریم) اوت بو برامر ضروریدر. هیچ برکمسه

يوقدركه. قرداشنك بغيرحق قانني ايچمش كمسه‌يي سوسين. بناءعليه بني سوميه‌جككه
امينم. فقط. بكا شوراسني خبر وير. سنك بكا محبتك أقامق. بنم حقوق شخصيه‌مي
استيفا. حريت انسانيه‌مي اجرايه مانعه تشكيل ايدرمي (عمر) خير. اصلا
(ابو مريم) اويله ايسه انديشه ايتمام. استر. سو. استر سومه. سويله‌دن
خوشلانان. انجق قادين زمره‌سيدر. بنم انديشه‌م. عجبا عمر. حقوق شخصيه‌مي
پايمال ايدرمي. احتماله معطوف ايدي مادمكه اوبرطرف اوليور. سووب سومامك
مسئله‌سنك نظرمده هيچ دكري يوقدر. روايت اولنديكه (حضرت طلحة)
ابو بكرك كريمه‌سي (ام كلثومك) بدل مهري اولمق اوزره كوندرديكي يوزبيك
درهمك. تصلسه حضرت عمر. بيت المالله وضع اولنمسني امر ايدر. كيفيتي طلحه‌يه
اخبار و بو بابده حضرت عمره مراجعت ايله‌سني تكليف ايدنلره (طلحه)
حضرت خليفه. اوپاره‌ده شرعاً بيت المالك حقي اولديغني. رأي رزين اصابتقرينيله
كورديسه. مراجعتمده فائده يوقدر. يوق اكر بويله دكلسه. اعاده بيوره‌جقلرينه
امينم. چونكه. اويله بر عادل خليفه‌نك كمسه‌نك. حقنه تعرض ايتميه‌جكنه يقينم
واردر. جوابني ويردي ايرتسي كوني حضرت عمر. مبلغ مزبوري ام كلثومه
تأخر كوسترمديلر.

حكايه اولنوركه (هارون رشيد) عصرينك اك كزيده شاعرلرندن
وخواص ندماسندن. ابوالعتاهيه‌يي. حبس ايلدي. زواللي شاعر. محبسك ديوارينه
شو بيتلري يازوب قلب حزيننى تسكينه چاليشدى. وقعه‌يي هارون رشيده خبر
ويردكلرنده. شدتله آغلايوب. شاعري محبسدن چيقارمش. اللريني اوپرجه‌سنه
يالواره‌رق حقني حلال ايتمه‌سني رجا ايله. عزيمتنده بيك آلتون احسان ايتمشدر.

شعر

اما والله اذا الظلم شئوم	ومازال المسئ هو الظلوم
الى الديان يوم الدين نمضى	وعندالله تجتمع الخصوم

مال

ای رشید . مادامکه ظلم شأمتلی (اوغورسز) مرد ظالم. اسائتلی (فنابر آدم) در قیامتده خصملر طوپلانوب داد خواه اولدقلرنده . بزده سنکله اوراده جمع اوله جغز. ایشته او وقت. ملیك مقتدر حضورنده. ظالم هانکیمز اولدیغنی بیلیرسك.

قوام دنیا . صلاح مافیها ایچون اشتراط اولونان قواعد ستهدن (اوچنجی قاعده) عدالت شامله. حقایت کامله در که بوسایه ده. انسانلر بیننده حسن الفت. پادشاهه دوام اطاعت . عمران مملکت. نمای اموال . کثرة انسال حاصل اولوب سلطاندخی موقعندن امین اولور : آنکچون برصورت لاقیدانه ده پلاس پژمرده آلتنده اویویان حضرت عمری (هرمزان) کوردکده. یا عمر. کیفکه باق. عدالت ایتدك راحت اویقوسی سکا میسر اولدی چونکه خلق سندن امین اولدیغی کبی. سنده خلقدن امینسك دیدی: عرض ایتدیکمز وجهله. بقای سلطنت دوام امنیت . هپسی اجرای عدالته وابسته در. ملکك خرابی . اهالینك فساد واختلالی موجب اولان شیلردن . ظلمدن قوتلیسی یوقدر : سلطان انبیا افندمز : (بئس الزاد الی المعاد. العدوان علی العباد) یعنی عبادالله ظلم وعدوان اجرا ایتمك. آخرت ایچون نه چرکین ذخیره در. دیکر برحدیثده (ثلث منجیات ثلاث مهلکات . فاما المنجیات فالعدل فی لغضب والرضا. وخشیة الله فی السر والعلانیه والقصد فی الغنا والفقر. واما المهلکات فشح مطاع. وهوی متبع و اعجاب المرء بنفسه) یعنی اوچ شی. موجب نجات. دیکر اوچ شی دخی سبب هلاکدر: موجب نجات اولانلر. غضب ورضا حالنده عادلانه حرکت. کیزلی آشکار. الله قورقوسی فقر و غنا حاللرنده اقتصاد اوزره حرکت: موجب هلاك اولانلر . کندینه اطاعته مجبور ایدن بخل ودنائت. کندینه بهمه حال تابع قیلان هوای نفسانی. کشینك نفسنه عجب ویرمه سیدر. بیورمشلردر. اسکندر. همسفرنده الهکچیردیکی حکما ایله. شو محاورده بولمدی (اسکند) یوللریکزی آز کوریورم. نه دن عجبا (حکما) بوکه ایکی سبب واردر بریسی. بزحقی نفسمزدن ویرمکه آلشمشز. یولدن دکل. دیکری . پادشاهلریمزك بزه قرشو معامله منصفانه سی (اسکندر)

عدل و شجاعت هانکیسی افضلدر (حکما) پادشاه. عادل اولنجه شجاعته
لزوم یوقدر . شجاعت. عصیانه قرشو بر قوتدر. عدالت ایسه عصیانی مانعدر .
استعمال شجاعته لزوم یوقدر. هرشیئك کوکی . عدالتدر عدالت . ناسك مدار
ائتلافیده عدل وانصافدر . مظالم. ائتلافی اختلافه . صلاحی فساده چویرر:
(بعض بلغا) عدل . جناب حقك خلق ایچون وضع = حق ایچون نصب
ایلدیکی میزاندر. امدی حقك میزاننه مخالفت . سلطنتنه مقابله ومعارضه ایتمه.
عدالت سمتنه‌ده . قلت طمع. کثرةورع کبی ایکی خصلةایله کیتدیدی. شوصورتله
عدل. قواعد دنیانك مدارانتظامی. صلاح انسانك مابه‌القوامی اولدیسه. بزاولا
انسانك کندی نفسنه قرشی عدالتیله باشلایه‌لم . اندنصکره بشقه‌لری حقنده‌ده
عدالتك تفصیلاتنه کیریشه لم. امدی انسانك. نفسی حقنده عدالتی . انی دائما سمت
صلاح وتقوایه سوق واغرا. اجرای قبایحدن منع ایتمك. اندنصکره‌ده اصلاح
احوالی خصوصنده پك ایلری کیتمیوب تجاوز وتقصیر طرفلرینك اورته‌سنی
بولمقدر چونکه تجاوز. برنوع جور و اذا . تقصیر ایسه ظلم وعدواندر . نفسنه
ظلم ایدن آدمدن. بشقه‌سی حقنده‌عدالت امیدایدیله‌مز. نفسنه‌اجیمیان. بشقه‌سنه
هیچ مرحمت ایتمز. غیر حقنده عدالت اوچ قسمدر .

(قسم اول) انسانك کندی مادوننده‌کی کمسه‌لر حقنده حقانیتی‌کوزتمه‌سیدر
پادشاهك رعایاسی. رؤسانك اصحابی حقنده‌کی عدل و انصافی بو جمله‌دندر. بوده
درت شیله پذیرای حصول اولور . برنجیسی . مادوننده‌کیلره تکلیفی آزتحمیل
ایتمك . ایکنجیسی. موجب کلفت اولان تکالیفی حذف وطی ایتمك. اوچنجیسی.
حقلرنده قهر وغلبه سوداسنده بولونمامق . دردنجیسی تکالیفینی صورت محققه‌ده
اجرایه سوق ایتمك :: ایشته بونلر برطاقم امور مهمه‌درکه. ملوك ورؤساده
بولونمزسه. ایام‌نفوذ وسلطنتری فساد واختلال‌ایله کچر کیدر. روایت اولوندیکه
رسول اکرم افندیمز (ان اشدالناس عذاباً یوم‌القیمة من اشرکه الله فی سلطانه
فجار فی حکمه) یعنی ناسك عذاب جهتیله اك شدتلیسی. جناب حقك. سلطنتده
صورتا کندینه تشریك ایدوب بوندن بالاستفاده ناسه اجرای مظالمده بولوناندر
بیوردیلر (بعض حکما) ملك. کفرله خراب اولمز. ظلم واعتسافله خراب
اولور . دیدی (بعض ادبا) ظالم ایچون قومشو . خانه‌سی ایچون معموریت

یوقدر. ظالم. دائما خانه خرابدر. دیدی (بعض بلغا) اشـیانك اك یقینی. ظالمك خالك خذلانه چارپه‌مه‌سی. اوقلرك اك قوتلیسی وهدفه اصابت ایدیسی. مظلومك دعای ضراعت انتماسیدر دیدی.

نوشیروانی. مذنبین ومجرمینی دوچار عقاب ایتمدیکندن طولایی عتـاب ایتدکارنده (جانم) انلر برطاقم خسته‌لردر. بن اطبایم. انلره عفو ایله معالجه ایتمز ایسـه‌ك. بشـقه کیم تداوی ایدیـنه باقه‌جقدر جوابنی ویردی. (قسم ثانی) انسانك مافوقی حقنده‌کی عدالتیدرکه رعایانك سـلطانه قرشو حسـب الاطاعته عدالتلری بو جهه‌دندر. اشبو عدالتك حصولی اوچ شیله‌در. برنجیسی خالصانه اطاعت. ایکنجیسی. انجابنده بذل نصرت ومعاونت. اوچنجیسی. خالصانه محبت. اوت. خالصانه. پادشه عادله اطاعت. ملکك اغنیغنی طوپلار. نصرت ومعاونت. بنیان دولتدن وهن وضعفی ازاله ایدر. صدق محبت سوء ظن ملوکی نفی ایدر. شـو حالده رعایا. طرفندن بکلنیلان عدالت. شو اوچ حالك کندیلرنده جمع اولمه‌سندن عبارتدر. یوقسه انلرده زمرهٔ ظالمینه التحاق ایتمش اولورلر. بوکا قرشی سـلطان مزبور. انلرك کهف الامانی ایکن یبرتجی جانوارلر کبی قهر وتنکیله مجبور اولور. نصلکه بحتری شو بیتله بو حقیقتی تذکیر ایتمشدر.

شعر

متی احرجت ذا کرم تخطا　　　الیك ببعض اخلاق اللئام

مآل

(سن. ارباب کرم واحسانی مجبور ایدرسه‌ك. الحق کمسه‌لرك معاملاتنی سنك حقکده اجرا ایدر. هنر. اکا سببیت ویرمامکدر) رعایاده. پادشاهه قرشی بغیر حق اطاعتسزلك، محبتسزلك. بذل معاونتدن استنکاف دوام ایدرسه. معاذالله. ملکك شیرازهٔ انتظامی صر صر تفرقه ایله پریشـان. صلاح عمومیٔ بشر معروض فساد وعدوان اوله‌جغنده شـبهه ایدلمامیدر. انك ایچون (ابرویس) دیدیکه

سن. مافوقنك انقیاد ایتسکه. سندن اشاغیلرده سکا مطیع اولسون. ظلم. نعمتی سالب . اطاعتسزلك. دهشتلی مصیبتلری جالبدر . (بعض حکما) اللهك حقنی ویرمه‌دکجه قولندن راضی اولمز : اللهك باشلیجه حقی شونلردر . نعمته شکر و محمدت. قوللرینه حسن معامله و نصیحت . شریعته تمسك وملازمتدردیدی.

(قسم ثالث) اقران و امثالك یکدیکرلرینه قرشی عدالتیدرکه بونکده مدار حصولی اوچ شیدر . بریسی چوق کورشمك و مجلسنده اوطورمق کبی اوصاندریجی حالاتی ترك. ایکنجیسی ناز واستغنایی ترك. اوچنجیسی. حقنده اذا ویره‌جك معامله‌یی روا کورمه‌مك . چونکه اوصاندیریرجه‌سنه کورشمه‌مك الفتی ارتیرر . ترك استغنا . شفقت ومروتی تشدید ایدر . اذایی ترك ایسه طرفیندن امنیتی تمدید ایدر . بین‌الاقران شو امور مهمه‌یه رعایت اولونمز ایسه محبتك عداوته انقلابی صورت سریعه‌ده باش کوستریر .

عمر بن عبدالعزیز . ابن عباسدن روایت ایتدیکه فخر عالم افندمز. اصحاب کزینه . سزه شرار ناسی خبر ویره‌یم‌می بیوردقده . اصحابك اوت یارسول الله دیمه‌لرینه قرشو (من اکل وحده ومنع رفده وجلد عبده) یعنی طعامی یالکز ییین : عطیه‌سین کسن . کوله‌سینی بغیر حق ضرب ایدن . بیوردی بوندنصکره بونلردن دها افنالریده واردر . انلرده. ناسه بغض ایدن وناسی کندینه بغض ایتدیرنلردر بیوردی : روایت اولوندیکه. عیسا علیه‌السلام. بنی‌اسرائیله وعظ ایتدیکی اثناده بیوردیکه ای بنی اسرائیل . جاهللر یاننده. حکمت سوزلرینی قونوشمایك . یوقسه ظالم اولورسکز . اهلنی دخی بولورسه‌کز اندن دخی صاقینمه‌یکزکه ینه ظالم اولورسیکز . ظالملرله عقد پیوند محبت ایتمه‌ییکزکه فضلکزی ضایع ایدرسکز . یا بنی اسرائیل. ناس ارەسنده دوران ایده کلن امور . اوچدر. بریسی رشد وهدایت اولدیغی معلوم اولان : ایکنجیسی بالعکس بطلان وضلال اولدیغی یقیناً مجزوم اولان : اوچنجیسی رشد و ضلال ارەسنده مشتبه اولوب سزی حیرت ایچنده براقاندرکه انیده الله‌ه حواله ایدك. شومقاله‌ٔ عیسویه آداب عدلی کافةً جامعدر .

شعر

مادمت حياً فدار الناس كلهم	فانما انت فى دار المدارت
من يدر دارى ومن لم يدر سوف يرى	عما قليل نديماً للندامات

آل.

دنياده يشادقجه . كافهٔ ناسه مدارايى التزام ايله. چونكه سنك طورديغك دنيا. مداراخانه‌سيدر. ذاتاً. عقلى باشنده اولانلر. مداراىه اعتنا ايلر. ايتميانلرك نهايتنده خسران وندامته قرين اولدقلرى كوريلور .

(عدل ايچون بيان اولنان طبقات ثلاثه اوزرينه بر طاقم امور خاصته دها تعلق ايدركه انلرده عدل) تقصير ايله اسراف حالتلرينك اره‌سنده توسط ايله حصولپذير اوله بيلير . چونكه عدل . حد اعتدالى تجاوز ايتمامك معناسنه كالديكندن نقطهٔ اعتدال اولان وسطدن خارج اولان. عدلدن خارج صاييلمق ضروريدر . (حكما) فضائل انسانيه . ايكى خصلت رذيله‌نك اورته‌سيدر . ديمشلردركه. عرض ايتديكمز حقيقته بونك صورت مفصله‌سى ديمكدر . شمدى. امور مزبوره‌ده‌كى عدالت ايچون بعض امثله ايراديله حقيقتى براز دها ايضاح ايده‌لم . مثلا (حكمت) شر ايله جهالتك (شجاعت) تهور ايله جبانتك (عفةً) حرص شهوةً ايله ضعف شهوتك (سكينةً) سخط ايله ضعف غضبك (غيرةً) حسد ايله ناموسسزلغك (ظرف) ادبسزلك ايله خويسزلغك (تواضع) كبر ايله دنائتك (سخاء) تبذير ايله تقتيرك (حلم) افراط غضب ايله عدم الغضبك (مودةً) حيله كارلق ايله خلق حسنك (حيا) لئامت ايله كيندارلغك (وقار) سخريه ايله خفةً عقلك. اورته‌سيدر . و بو جهتله عدلدن معدوددر .

امدى حد اعتدالدن خلافنه قيرلايان شى. عدالتدن خروج اولونجه. افراط و تفريط طرفلرندن اجتناب ايله. حاق وسطده قالمق. هم وصف عدالتى احراز.

همده (خیرالامور اوسطها) حدیث شریفیله عملدر . بناءً علیه . عقلایه الزمدر (بعض بلغا) فنا بلده . اراذل اشخاص ایله عالی و خیمه‌نك اجتماعکاهیـدر . فنا ولد . اسلافنه موجب عار . هادم بیت شرف ووقاردر . کوتو قومشو . اسراری افشـا ایدر . پردهٔ ناموسی یېرتار دیمشلر. واشیاك . اولادن غیراولایه خارج اولانلرینی باب عدالتندن خارج صایمشـلردر : ذاتاً عالم . کون وفسـاد ایچنده سرنمـای دهشت اولان فسـاداتدن هیچ برینی کورمزسك‌که . سببی . زیاده ونقصان طرفلرینك اورته‌سـندن غفول ایله ایکی طرفك برینـه میلدن منبعث اولماسین . نتیجه . ظلمدن مضر برشی اولمدیغی کبی . عدلدن انفع هیـچ برشی یوقدر. صلاح دنیایی تأمین ایدن قواعددن (قاعدهٔ رابعه) نفوس انسـانیه‌نك کندینه‌مطمئن. وهماتك منتشر، ضعیف وقوینك میل‌وانهماك ایتدیکی برنقطهٔ مهمه‌درکه اوده کائناتی مفتون چهرهٔ تابداری ایدن امنیت عمـومیه‌در چونکه دوچار خوف واندیشـه اولانلرده راحت . ودائما قوشـقو طورمغه مجبوریت حس ایدنلرده طمانیت وجدان مفقود اوله‌جغی. طبیعی اولمغـله امنیت عمومیه مسئله‌سی. بشریتك معشوقهٔ وجدانی. محبوبهٔ اذعانی دینسه‌روادر : انك‌ایچون (حکما) امنیت برعیش‌خوشکوار (ایچه‌سنیریاشایش) عدالتك‌قوتلی عسکردر دیمشـلردر . اوت . حکمانك بو سـوزی عین حقیقتـدر . زیرا خوف واندیشه . ناسی تسویهٔ مصالحندن . تصرفات مستقله‌سـندن حجر ومنع ایده‌جکی واحتیاجات بشریه‌لرینـك مدار قوامی وجمله‌سـنك مابه‌الانتظامی اولان مواد لازمه‌نك اسبابنی استکمالدن الیقویه‌جغندن. هرحالده صـلاح عالم. فلاح ملل وامم ایچون امنیته عمومیـه‌نك تأمینی واجبه‌دندر : شمدی . برسائل چیقوب دیسـه‌که. عدالت . قواعد مزبوره‌دن صایلدیغی . انکده امنیتدن اغنا ایده‌جکی جهتله. امنیت عمومیه‌یی آیروجه‌تعداده لزوم یوقدر. برشوجوابی‌ویریرز. جور ایکی قسمدر بری مقاصد ادمینیه تعلق ایدن ماده‌لرده حاصل اولان جوردرکه بو . عدالته‌مغایر بولندیغی جهتله عدالت قاعده‌سی بوکا برسدممانعة تشکیل ایدر دیکری مقاصداً ادمیین ومفاسد بشریه‌دن منبعث اولمیوب بلکه بونلردن ماعدا اسباب حادثه‌نطولانی ظهوره کلان‌جوردرکه بونلرده. انسانلرك دخلی‌اولمدیغی جهتله جور مزبور مغـایر عدالت اولمدیغندن. قاعدهٔ عدالت بوکا سـد ممانعت

چکمز. چونکه عدله مغایر دکلدر شو حالده اشبو جوره مانع اوله‌جق برده امنیت عمومیهٔ قاعده‌سنك اعتبارینه شدت لزوم کورینور .

نتیجه. عدالت اخص. امنیت عمومیه اعمدر. اخصك ذکری ایسه ایروجه اعم اولان امنیتك ذکرینه مانع اوله‌ماز. امنیتی اعتباره لزوم حس ایتدیرن خوفیده براز اجمالاً تدقیق ایده‌لم . خوف ایکی قسمدر. خوف عام ، خوف خاص. خوف خاص انسانك نفسنه یاخود مالینه . اولادینه عیالنه تعلق ایدن خوفدر (خوف عام) بو نلرك هیئت مجموعه‌سنه تعلق ایدن خوفدرکه برنجیسنه مثال . یالکز عرضنك یاخود یالکز مالنك معروض هتك و تلف اولمه‌سندن خوف ایدن. ایکنجی‌یه مثال. هم مالی. هم جانی. هم عرضنك معروض تعرض اولمه‌سندن اندیشه ایدن کمسه‌در. شو نوعلرك هر بری ایچون قلب انسانده ایراث حزن والم ایتمك نقطه‌سنجه تأثیر مخصوصلری واردر . بعضکره‌ده . اسبابنك اختلافی ، جهاتنك تخالف و تباینی اعتباریله خوفلرده . اختلاف وتنوع ایلر : وبو خوفلرك یکدیکری اوزرینه شدت جهتیله تفوقی. او اندیشه ایدیلان شیئك مرغوبیتی نسبتنده تجلی ایدر (مثلا) عرضك. معاذالله معروض تعرض اولمه‌سی قورقوسیله. مالك معروض نهب وغارات اولمسی اندیشه‌سی. بربریله مقایسه ایدیلیر ایسه. اولکیسك دهشتی. ایکنجیدن قات اندرقات افزوندر : بواجلدن. اشیاء مزبوره‌دن هر برینك آیری آیری فقدانی زماننده ایراث ایده‌جکی حزنی بر مقدار مخصوص ایله توصیف (شوندن حاصل حزن نه‌ایسه اما . او برندن حاصل حزن. طاقتفرسادرکبی) جائز اوله‌مز. چونکه بوراسی . عرض اولندیغی وجهله . صاحبنه اجرا ایلدیکی تأثیر نسبتنده‌در بونی تعیین. اکا عائددر : کرچه بو بابده انك تعیین ایتمسیده بر فائده‌لی مفیداولمز. انجق کندینه قرشی تأثیرینی بیان ایتمش اولور. یوقسه نفس الامرده شو حزن. شوندن افزوندر. دیمك قابل اوله‌مز. باخصوص. هروقت نفسمزده و بشقه‌لرده منظور دیدهٔ مشاهده‌مز اولمقده‌درکه برشیدن قورقان و بر بلایه مبتلا اولان بیچاره. همتنی انجق اوشیئه حصر . فکرینی غیردن صرف ومنع ایدرك ظن ایدرکه . شو قورقودن بیوك برقورقو. وقورقدیغی شیدن مدهش برمصیبت یوقدر . وبو ظن اوزرینه بنای فکر ایله خاطر وخیالندن کچمیان نیجه مصائبك انسمزین هجوممندن غافل

بولنور. وحال حاضرده او مصائبدن محفوظيتندن طولايى شكر ايتمك خاطرينه كلمز : نصل كالسين. او . دردندن بشقه بر دردتصور ايتميوركه . بوآدم برخسته‌يه بكمزركه مثلا ستمه‌يه دوچار اولوب بوندن فرسخ فرسخ دهشتلى . انسانك جكر كاهنى محو ايدن ورم علتندن قاص غافل بولنورده . يارب چوق شكر وحمد اولسونكه بنى بوندن دهشتلى و قابل تداوى اولميان خسته‌لكلره دوچار . ايتمدككى تضرعلره يناشمز . حكايه ايدرلركه. برادم . براعرابى يانندده . اوف . ديش اغريسى نه فناشيدر ديدكده . صوص انسانك هرمبتلا اولديغى اغرى. اغريلرك الك شدتليسيدر ديمشدر .

كذلك. امن عام ايچنده بولونان. يعنى هروجهله امن وسلامت ايچنده بولونان كمسه . مبتلاى خوف واندیشه اولمدقجه. نعمت امنيتك قيمتنى تقدير ايده‌مز. نصلكه مبتلاى مصيبته اولميانلر. باشلرينه كلمدكجه. نعمت صحت وسلامتك مزيه‌تنى تقدير ايتمز. آنكچون حكما. برنعمتك قدرى . ضدينه چارپلمدقجه بيلنه‌مز . ديمشلردر حكمانك شوسوزلرنى (ابوتمام) شويله نظم ايتمشدر .

شعر

والحادثات و ان اصابك بؤسها　　فهو الذى انباك كيف نعيمها

مآل

حادثات كونيه‌نك شدتى . براز سنى صارصوب. ايخنسه بيله. نعمت دنيانك قيمتنى تقدير ايتديرن. ينه اودر.

امدى عقلايه الزم اولان حال. هنكام مرض وزمان شدتنده. امن وعافيتك قدرينى خاطرليه‌رق . شمديلك مبتلا اولمديغى دها شدتلى بلالرى پيش تأمله آله‌رق. شكايتى شكره . جزعى صبر وتحمله تبديل ايتمكدر . حكايه اولونوركه جدالانبيا يعقوب عليه السلام. مخدوم مكرملرى يوسف ايله ملاقاتى ابتداسنده اوغلم. بندن آيريلدقدنصكره نصل فلاكتلر . ماجرالر كچيردك. ديمش وقرنداشلرينك حقنده روا كورديكى معامالاتى براز ايضاح ايتديرمك ايسته‌مش . يوسف

علیه‌السلامده : بکا قرداشلر یك یا پدقلرندن صورمه. ربمك حقمده ابدال بیوردیغی نعم جلیله‌یه صورت مظهریتمدن صور بیورمشلر

لاتنس فی الصحة ایام السقم　　فان عقبی تارك الحزم ندم

مآل

صحة زماننده ایام مرضی اونوتمه. بویله حزم واحتیاطی ترك ایدنلرك عاقبتی ندامتدن بشقه برشی دکلدر (قاعدهٔ خامسه) بلاد وقراده اوجوزلق بولنمقدر که آنك سببیله نفوس انسانیه ضیق معیشتدن خلاص اوله‌رق خوشحل و ارباب ثروت ایله فقر و ضرورت اصحابی یك عیار و یك مثال اولورلرده بو سایه‌ده زوکورتلکدن حاصل بغض وعداوتلر. حسد ومنافسه‌لر اورته‌دن قالقار انسانلرك بربرینه قرشی مواسات ومبراتی چوغاله‌رق. براخوتدر دوامه باشلار. بردە. اوجوزلق غنایه. اوده سخایه مرجع اولدیغندن. صلاح عالم. فلاح امم ایچون داعیٔ قوی عد اولنمق مناسبدر (عمر بن خطاب) ابوموس الاشعری‌یه یازدیکه. صاقین منصب قضایه. ارباب حسب وشرف و ثروتدن ماعداسنی کچیرمه چونکه حسبی طاهر اولان. و خامت اخرویه‌دن قورقار. ودنیاجه رذالت توجهندن اندیشه ایدر. ارباب ثروتك ایسه غیرك مالنده کوزی اولمز. منصب جلیل قضا. بو صفتلری حائز کمسه‌لره محتاجدر. بناءً علیه. امرمك انفاذینه دقت ایت. ایشته شو مقالهٔ عمریه. ثروت وغنانك مدار امن و سخا اولدیغنی اثبات ایدر =

شعر

ولم ار بعد الدین خیراً من الغنی　　ولم ار بعد الکفر شراً من الفقر

مآل

دیندن صکره غنادن ایو برشی. کفردن صکرده. زوکورتلکدن کوتو برشی کورمدم .

بخلانك امساكی ایله اعطاسی. ارباب سخانك جریان عطایاسی. غنا نسبتنده‌در
شعرادن (دعبل بومعنایی شویله) نظم ایلدی .

شعر

لئن کنت لاتولی ندی دون امرة فلست بمول نائلاً آخر الدهر
وای اناء لم یفض عند ملئـه وای بخیـل لم ینل ساعة الوفر

مآل

زنکین اولدقجه احسـان ایتمیه‌جکسه‌ك . محشره قدر ایتمیه‌جککنه امین
اول . هانکی چناق وارکه . طولسـون طاشمه‌سون . هانکی بخیل واردرکه
هنکام ثروتده احسـان ایتمسون . هـنر . انی ثروتسز زمانده اجرا ایتمکه
چالشمقدر = اوجوزلق . صـلاح مللی نصل تأمین ایدییورسـه . ویانغین
باصدیرجه‌سنه. فسادی نصل قالدیرییورسه. ضدکاملی اولان قیطلق دخی او نسبتده
اسباب فسادی تهیئه واحضار ایدر. ناس آره‌سنه حسد ومنافسه تخملرینی صاچار
نتیجه. اوجوزلغك بخش ایتدیکی صلاحده عمومی. قیطلغك فسـادیده عمومیدر
برشیکه وجودی. صلاح عمومیی . عدمی فساد عمومیی داعیدر قواعد صلاح
دنیادن واسباب اسـتقامت بشردن معدود اولمق الیقدر اشبو اوجوزلق ایکی
قسمدر بری کسب وتجارتده اوجوزلق. دیکری لوازم بشردن اولان اشـیانك
اوجوزلوغیدر . بونلرك برنجیسی . ایکنجیسنك نتـایجندن . اوده امنیتك
نتایجندندر =
صلاح دنیانك قواعد سته‌سـندن التنجی قاعده. قلوب انسـانیه یه طرف
ربانیدن . عمارت دنیا قصدیله قذف و القا اولنمش اولان املدر. اشبو امل. عمر
انسانك استیعاب واحاطه‌سندن عاجز قالدیغی شیلری کسب واقتنایه. ارباب حیاتك
ادراکی مأمول اولمیان مرغوبات دینویه‌نك تحصیلنه انسـانلری باعث ومشوق
اوله‌جق درجه‌ده فسحته مالکدر . برکره دوشونه‌لمکه . شـو عالم کون وفساد

ایچنده کاروان وجود افرادندن بولونان انسانلرك صکره کانلری. اول کانلرك
انشا ایتدکاری ابنیه ومساکن. تسویه ایتدکاری طرق و معابر. تمدید ایتدکاری
کوپریلره دسترس وصول اولماسه‌یدی هر عصرك اهالیسی. عرض اولنان
احتیاجاتنی کندی کندینه استحصاله مجبور قالیرلردی بونلرك ایسه. شواوفاجق
حیاته مالك اولان عصر واحد اهالیسی ایچون احضار وتهیئه‌سی غیر قابل
امکاندر. بوکا مبنی جناب حق انسانلرك دائرهٔ آمالنی توسیع ایده‌رك برقرن
آدملری هیچ اولمیه‌جکلرمش کبی مساکن واراضی‌یی اعمار وتیماره قویولورلرده
آنسزین هجوم ایدن اولوم سببیله آثار عمرانیه‌لرینی اخلافه براقیرلر کیدرلر
انلرده بر زمان. اولکیلرك براقدقلری کرته‌دن باشلایوب هنوز نا تمام قالان
بقیهٔ آثاری. مجبول اولدقلری فسحت امل سوقیله ذروهٔ بالای ترقی‌یه ایصاله
چالیشوب چبالارلر. وبر درجه‌یه قدر مظهر توفیق اولورلرسه‌ده. انلرده قرن
سابق اربابی کبی. ساربان موتك اوردیغی کوس اجله اجابت ایله راحله‌بند عالم اخرت
اولدقلرنده. قرن ثالث اصحابی. بولدقلری آثار عمرانك ناقص قالان بعض
جهتلرینی اکماله چالیشه چالیشه اولکیلره بالجبوریه التحاق ایدرلر. بورسمه.
احوال دنیا. تکرر اعصار سببیله کسب التیام وشیرازه بند انتظام اولور. اکر
بونلرده. فسحت آمال بولنمیوب هرشخص وقوم. اقوات یومیه‌سنی تدارکله یارینه
برشی حاضرله‌مق سوداسنده بولنمسه‌ایدی اخلافه. آثار عمران یرینه. خرابه‌زار.
نصیب یرینه. قضیب. ترك ایدر. اندنصکره کانلرده اشبو خرابه‌زاری کندیلرینی
اسکیده‌جك قدر مدت بارینمغه صالح صورتده تعمیر ایله. اخلافنه دها چیرکین
برحالده ترك ایدردیده. کیت کیده چمنزار عالمده. نبات یرینه ممات. اقامه یرینه.
اماته قائم اولوردی: ایشته بو حقیقت. بوحدیث شریفله مؤیددر. سلطان
انبیا افندمز (الامن رحمة لامتی ولولاه لماغرس غارس شجرة ولاارضعت ام ولداً)
یعنی امل بنم امتم ایچون بر رحمة سبحانیه‌درکه شاید اولماسه ایدی کمسه بر اغاج
دیکمز. هیچ برانا. چوجوغنه سود امزرمز بیورمشلردر.

شعر

وللنفوس وان كانت على وجل   من المنیته آمال تقویها
فالمرء یبسطها والدهر یقبضها   والنفس تنشرها والموت یطویها

مآل

نفوس انسانیه‌نك اولومدن قورقوسی وار ایسه‌ده . بری طرفدن عزمنه متانت ویره‌جك نیجه امللر واردرکه . کشی انلری اچار . زمان یومار. نفس بر طرفدن انلری اوزاتیر . اوبر طرفدن اولوم کلیر محو ایدر بتیرر .
(دنیا حقنده‌کی املك حالی بو مرکزده‌در : اموراخرتده امل. اخرتدن غفلت و اوراسی ایچون حاضرلق تهیئه‌سندن واز کچمك اسبابندندرکه شرعاً . عقلاً جائز دکلدر : ایشته (لبید) کبی بدوی برشاعر. هر ایکی املی ساحرانه بر طرزده شویله آییردی .

شعر

واكذب النفس اذا حدثتها ان صدق النفس يزرى بالامل
غير ان لاتكذبنها بالتقى و اخزها بالبرلله الاجل

مآل

نفسك ایله قونوشدیغکده یالان سویله . یعنی نفسکه . سن املکه نائل اوله‌مزسین دیمه‌که. سعی واقدامنه فتور کلمه‌سین. بلکه مقصودینه نیل وبلوغنی ترویج ایده‌رك تحدیث وتخییل ایله‌که تزیید نشاطنه مدار اولسون . لکن تقوا خصوصنده تسویف وتأخیر ایله امله دوشورمه . بلکه حسناتك سرعتله اجراسنی تکلیف ایده‌رك قهر وتنکیل ایله . شو ایکی بیتی بویله ترجمه . قاموسك کذب ماده‌سنده . عاصم افندینك تصریحاتنه مبنیدر . مراجعت بیورلمسنی توصیه ایدرم . اکثریا کتب اخلاقیه‌ده ذکر اولونور . برده امنیه واردرکه . امل ایله میانه‌لرنده فرق . املك اسباب ایله مقید اولمسی . امینه‌نك ایسه بویله بر قید ملاحظه‌سندن مجرد بولونمه‌سیله‌در . مثلا برآدم. ترلایی سورر . تخمی اکر. اللهدن یغمور وبرکت امید وانتظار ایلرکه ایشته بوکا

امل دینور . دیکر بر آدمده واردرکه. ترلابی سوروب تخم صاچمقسزین
محصوله انتظار ایلر. ایشته بونك امیدینه امنیه تعبیر اولونور: یوقاریدن بری
تفصیلاتیله اوغراشدیغمز قواعد ستهٔ مزبوره . ایشته بونلردن عبارتدرکه. احوال
دنیانك صلاحی. وامورینك انتظامی. آنلره وابسته بولونمشدر:: فقط شوراسیده
انکار قبول ایتمیان حقائقدندرکه. امردنیا. هروجهله تام وکامل. صلاح وانتظامی
عام وشامل بولنمق امر بعیددر . دنیانك وضع اساسی مادامکه تغیر وفنا . تصرم
و انقضا اوزرینه‌در. آرتق اوندن صلاح کامل بکله‌مك معقول دکلدر. حکمادن
بریسی. بر کمسه‌نك . الله دنیایی ترس چویرسین دیو. کویا بد دعا ایلدیکنی
ایشتدکده . أی اوغل. مقصدك بد دعا ایسه بویله دیمه. چونکه دنیا. ذاتاً ترس
اولدیغندن. بردها ترس چویریلیرایسه دوزه‌لیر. عکس مطلبکی انتاج ایلر دیمشدر

شعر

ومن عادة الایام ان خطوبها	اذا سر منها جانب ساء جانب
وما اعرف الایام الا ذمیمة	ولا الدهر الا وهو للثار طالب

مآل

دنیانك عاداتندندرکه . احوالنك بر طرفی انسانی سویندیرر ایسه .
اوبرطرفی مطلقاً اگیدر. بن. ایام دنیایی مذموم . ودائما طالب انتقام طانیرم::
صلاح عمومی حقنده‌کی تفصیلات. بوندن عبارتدر. بوندنصکره. برازده انسانلرك
دنیاده بولوندقلری مدتجه. صلاح خصوصیلرینی تأمین ایده‌جك اسبابی آراشدیره‌لم
شو حالده . دیرزکه. انسانلرك مدار صلاح دنیویسی اوچشیدن عبارتدرکه اشیاء
مزبوره . انسانك قواعد امری . ونظام حالنه متعلقدر. برنجیسی. جانب رشد
وسداده سوق اولندقده اطاعت . بغی وعصیاندن زجر ومنع اولندقده قبول
نهایت ایدن نفس مطیعه :: ایکنجیسی . قلوب بشرك میلانی جامع . مکاره
وشدائدینی دافع بولسان الفت :: اوچنجیسی احتیاجات بشریه‌یی کافل مادهٔ
کافیه. سرمایهٔ وافیه‌در. شمدی شواوچ حقنده. براز تفصیلات ویره‌لم :: اوت.

هرانسانك صلاحی. وتأمین فلاحی ایچون نفس مطیعه صاحبی اولمه‌سی لازمه‌دندر
زیرا نفس. صاحبنه اطاعت ایدرسه. صاحبی اكا مالك اولور. ایستدیكی سمت
هدایته سوق ایده‌بیلیر . یوق بالعكس عصیان ایدر وبو خصلتده دوام ایدرسه
زواللی صاحبی. مالك اوله‌جغنه. مملوك اولور.

نفسنه‌مالك اوله‌میوب بالعكس اكا محكوم ومملوك اولان برعاجز. بشقه‌سنه
هیچ مالك و متصرف اوله‌میه‌جغی دركار. كندی نفسنك عصیانی دفعه قادر
اوله‌میان بیچاره‌نك بشقه‌سنك عصیانی دفعه قادر اوله‌میه‌جغی آشكاردر. نتیجه .
هانكی بر آدمكه. نفسنه محكوم و مغلوبدر. آنك تصرفات سائرهٔ دنیویه‌سیده
دائما مغلوبانه جریان ایدر. كمسه امرینه رام‌اولمز كندی اولاد وعیالی. خدمتجی
و اوشاق مقوله‌لری بیله كندنده اثر مهابت كوره‌میه‌رك عصیانه باشلارلر .
ذاتاً حكما دیمشلردركه . نفسنی دائرهٔ اطاعتنه آلمیان عاجزلر. بشقه‌سندن اطاعت
وانقیاد بكله‌مسونلر .

شعر

اتطمع ان یطیعك قلب سعدی　　　وتزعم ان قلبك قد عصاك

مآل.

هم كندی قلبكك سكا عصیانندن بحث و شكایت ایدییورسك . همده
(سعدی) نام نازنینك. سكا رام اولمه‌سنی امید ایدییورسك. نه خیال محال .
نفسنی رام ایده‌میان ، محبوبهٔ بالاپروازی اوج استغنادن نصل ایندیره‌بیلر .

نفسك طاعتی. ایكی شیله پذیرای حصول اولور بری نصح. دیكری انقیاد
(نصح) نفسك شوعالم عبرتده حقائق اموره . چشم عبرتبین ایله باقوب رشد
وسدادی. رشد وسداد بیلوب استحسان. وتحصیلنه شتابان اولمه‌سی. بغی وعصیانیده
قبیح بیلوب اندن روكردان اولمه‌سیدر . بوده نفسك دواعیٔ هوادن سلامتیله.
صدق وصفاسنه محتاجدر. (من تفكر ابصر) اما انقیاد نفس دیدیكمز. نفسك
مأمور اولدیغی طوغریلق جانبنه سرعتله اقبالی. نهی اولوندیغی دركهٔ شقاوتدن درحال
انزجاریدر... قال الله تعالی (ویرید الذین یتبعون الشهوات ان تمیلوا میلاً عظیما)

نفس ایچون بر طاقم آداب بیان اولونمشدرکه. تمام طاعت. وکمال مصلحتنی متضمن
اولدیغی جهتله. کتابمزدن بر باب مستقل. انکچون أییرمشسزدر . . . صلاح
خصوصینك ایکنجیسی اولان. الفت جامعه‌دنده لازمدر. چونکه انسان. مقصود
بالاذیة ، محسود بالنعمة اولدیغندن ابنای جنسیله کرماکرم الفت وسینه صاف
محبت اولمزسه. حاسدینك نتیجهٔ ظالمانه‌سیله زده‌لنیر. دشمنلرینك افکار فاسدهٔ
تزویراتنه محکوم اولورده . نه‌بر نعمتك لذتنی. نه‌زمانك صفا وراحتنی طویامز.
بالعکس . ابنای جنسیله همبزم مودت اولورسه. حائز اولدیغی نعمتنك خوف وخطردن
سلامتی. مدت حیاتنك ذوق مسرتنی حقیله تأمین ایتمش اولور. (ابن جریح)
عطادن. اوده (جابردن) اوده سلطان انبیا افندمزدن روایت ایلدیکه (المؤمن ألف
مألوف ولاخیر فیمن لایألف وخیرالناس انفعهم للناس)

یعنی مؤمن. اخوانه الفت ایدن. انلرده کندینه مجلوب الفت اولاندر. بویله
اولمیان طفره‌فروشان بی‌اذعان کروهنده خیر یوقدر بیوردیلر . ینه روایت
اولوندیکه. سیدالکائنات افندمز (ان الله تعالی یرضی لکم ثلاثاً یرضی لکم
ان تعبدوه ولاتشرکوا به شیئاً وان تعتصموا بحبله جمیعاً ولاتفرقوا وان تناصحوا
من ولاه الله امرکم ویکره لکم قیلاً وقالاً وکثرة السؤال و اضاعة الاموال) یعنی
جناب حق سزك اوچ شیئکزدن راضی. دیکر اوچ شیئکزدن دخی خوشنود
دکلدر . کندینه عبادتی حصر ایدوب ریا طریقیله عبادتده اکا شریك اتخاذ
ایتمامکزدن . یکدل یکجهت اوله‌رق حبل متین هدایته صاریلوب تفرقه‌یه
دوشمامکزدن . امیرکزه حب و موالات ایتمه‌کزدن راضیدر . . . قیل وقال
بیهوده‌کزدن. کثرة سؤالکزدن . اسراف اموال ایتمه‌کزدن راضی دکلدر
بیورمشلردر . . . اشبو حدیث شریف . امتنی یکدیکریله الفت واتحاده تشویق
واغرا معرضنده سرد اولونمش مقالات حکمت آیات محمدیه جمله‌سندندر . انك
ایچوندرکه عرب . قلیل اولان ذلیل اولور دیمشلردر .

قیس بن عاصم

ان القداح اذا اجتمعن فرامها بالکسر ذو حنق وذو بطش
عزت فلم تکسر وان هی بددت فالوهن والتکسیر للمتبدد

مآل

اوقلرك بش اون دانه‌سی طوپلانوب. شدت وقوت صاحبی کمسه‌لر طرفندن قیرلمق ایسته‌نیرسه. ممکن دکل قیریلمز. اما آیری آیری بوکولورسه. پارچه‌لانیر.

امدی، الفتك اسبابنی بیان معرضنده مطالعات آتیه‌یی درمیان ایتمکه لزوم کورندی.
اسباب الفت. قاعدهٔ معاشرت بشدر. (١) دین (٢) نسب (٣) مصاهرة (٤) مودة (٥) بر واحسان ... شمدی بونلری تفصیل ایده‌لمکه مقام استدلالده بیان اولنان ادلهٔ عقلیه. آیات کریمه. اشعار ادبیه. قلوب اهل ایمانی جانب اتحاده سوق. وکریوهٔ تفرقه‌دن عوق ایله‌سین ... اسباب الفتك اولکیسی دیندر چونکه انسانلری یکدیکرینه نصرة ومعاونته مأمور ایدن. قطع رحم. بغض وعداوت کبی شیلردن زجر ومنع ایدن. آنجق دیندر. ایشته مؤسس ارکان دین مبین اولان فخر عالم افندمزك. الفت ومؤانستك لزومی حقنده بیان بیوردقلری وصایادن بریسی شو حدیث شریفدر. (لاتقاطعوا ولاتدابروا ولاتحاسدوا وکونوا عبادالله اخواناً لایحل لمسلم ان یهجراخاه فوق ثلاث) یعنی. ای امت واصحابم. قطع رحم. حسد و منافسه. بغض وعداوت ایتمه‌ییکده بربریکزله قرنداش کبی بولونك. بر مسلمك دین قرنداشنه اوچ کوندن فضله طارغین طورمه‌سی حرامدر بیوردیلر. حدیث مزبور. مأخذ دین اولان رسول اللهدن شرفصادر اولدیغی جهتله. اتحادك دیناً مأمور اولدیغنه برهان قوی تشکیل ایدر.

کرچه اصحاب کزینك رابطهٔ توحید ایله برلشمه‌سی. ذات رسالتپناهینك نهی بیوردقلری شیلری حسب الدیانته ترك ایتمه‌لرینی اقتضا ایدرسه‌ده. حدیث مزبورك زمان ورودینی پیش مطالعه‌یه آلیرسه‌ق. نهی مذکوره باشلیجه لزوم بولندیغنی تصدیقده کوجلك چکمه‌یز. چونکه فخر عالم افندمزك بعث اولندیغی هنکام پر احتشام. عربك قبیله قبیله یکدیکرلرینه بغض و عداوت و قطع رحم و مخالفت ایله مألوف اولدقلری زمانه مصادف ایدی. حتی بر درجه‌که. بربابانك

اولادلری احزاب کثیره‌یه تحزب و افتراق ایدر ، یکدیکرلری علیهنه . اعدانك بیله ایقـاع ایتمدیکی فنـالقلری ایقـاعده تردد. کوسترمزلردی . قبائل مزبوره ایچنده . خصوصیله اوس وخزرج قبیله‌لری آره‌سنده‌کی سنه‌لرجه فاجعه‌لی . بی سبب وقعه‌لره میدان آچان اختـلاف وتباین. اقوامك سـائرینه فائق ایدی :: اختـلاف مزبور . بارقهٔ اسـلامك افق عزیدن لاهوتی بر قوتله شعشعه پاش اجلال اولدیغی زمانه قدر سوردی ایسه‌ده مؤخراً قانون شریعتك بازوی اهل ایمانه ربط و بند ایلدیکی تعوید اخوت . ظلام ضـلالدن شهراه ایمانی بولوب انك نورفیضا فیضی ایله مستنیر اولان کوکللردن. عداوت و بغضایی سـوکوب چیقاره‌رق. یرینه اخوت و ائتـلافی اقامه ایتمش وبوسـایه‌ده . هربری اخوان متناصرین. اعوان متواصلین. وصفنه شایان بیورلمشلردر. ایشته حدیث شریفك ورودی. هنوز دیجور جهالتدن . ساحهٔ فسیـح هدایته اصحابك ایلك خطواتنی آتدقلری زمانه مصـادف اولوب عادات جاهلیه‌یه کسب ممارسـه ایتمش قلبلردن بسبتون او چرکین کوره‌نکلری ازاله بیورمق فکر مقدسنه مبنیدر :: اصحابك سلسلهٔ ایمان ایله دائرهٔ ائتلاف و اخوتده جمع اولمسی حقنده طرف سبحانیدن اشبو آیهٔ جلیله ایله امتنان بیورلمشدر (واذکروا اذ کنتم اعداء فالف بین قلوبکم فاصبحتم بنعمته اخواناً) یعنی جاهلیت زماننده بربریکزه دشمن ایکن. اسلامیت سایه‌سنده تألیف قلوب بیوریلوب قرداش کبی صباح اسـلامه داخل اولدیکز . سزك بونعمتی خاطرلایوب شکر ایتمکز لازمدر. دیکر برآیتده (ان الذین آمنوا وعملوا الصالحات سیـجعل لهم الرحمن وداً) بیورلمش (یعنی حبـاً) :: دینك بخش ایلدیکی متانت اتحاد . هانکی سویه‌ده ایسه. ینه اختلاف دین سببیله حاصل اولان عداوت وتباین اونسبتده‌در . دین اسلام اربابندن. آدم واردرکه. اوکا یار مشفق ، محسن و منفق اولدیغی . و جناح حمایه‌سنه آله‌رق هر نوع مهلکه‌یه قرشو سپر صیانت قالدیردیغی کمسه‌یی . ینه دین سائقه‌سیله. کندینه دشمن جان. خصم بی امان صـایار . ایشـته (ابو عبیدة الجراح) دینی و طاعة اللهی نسب و طاعت اب اوزرینه ترجیـح ایله. اك شفقتلی . و اك اطاعتلی اولادی اولدیغی حالده . ضلال وکفری. هدایت و ایمان اوزرینه ترجیـح ایله. کفرنده ثبات . ضلالنده انهماك کوسترن باباسنی قتل و اهلاك ایدوب . علویته دین مبینه قرشو

عناد و استکبار کوسترن باشنی. صاللایه صاللایه حضور پیغمبری یه کتورمشدر وقعهٔ بدرده ظهوره کلن بوحادثه یی متعاقب. جناب حق. شو آیهٔ جلیله یی کوندردی (لا تجد قوماً یؤمنون بالله والیوم الاخر یوادون من حادالله ورسوله ولو کانوا أبائهم او ابنائهم او اخوانهم او عشیرتهم) معنای جلیلی حبیبم . سن اللهه . یوم أخرته ایمان ایدنلری . اللهه و رسولنه منازعه ایدن کافرلره دوستلق ایدر بوله مزسك. کروه منازعه. مؤمنینك بابالری، اوغللری، قرداشلری ، خصملری بیله. اولسه ینه نظر اعتباره ألوب دوست اتخاذ ایتمزلر :

بعضکره. بر دین اربابی أراسنده مذاهب. شتی ، اختلاف أرا . سرزدهٔ ظهور اوله رق اختلاف مذهبینك ایراث ایلدیکی عداوت : اختلاف دینك ایراث ایلدیکی عداوت و بغضادن کیرو قالمه دیغی کوریلور . اتحاد دین ومذهبك اقوای اسباب الفت اولدیغی نصل قابل انکار دکلسه. بونلرك اختلافنك دخی اونسبتده موجب غیظ و عداوت اولدیغی ده قابل انکار دکلدر چونکه بر دین ایچنده . مذهب اختلافی یوزندن حصوله کلن نزاع و منافسه یه . برده کفو. مماثلة محاسده ز یده قاتیلوب عداوت قتمرلشه رك تفرقه و منازعه نك دائره سی توسع ایده جکی امور طبیعیه دندر :: ذلك تقدیر العزیز العلیم . اسباب الفتك ایکنجیسی. نسبدر :: اوت نسب. مدار اتحاد و الفتدر :: چونکه. میانه لرنده قرابت نسبیه بولنان کمسه لری. تعاطف ادحام . حمیت قرابت. غربای اجانبك اقربا اوزرینه تسلط واستیلاسی خوفندن و بالاخره کافه سنه تعلقی بولونان عار و ناموس ملاحظه سندن طولایی یکدیکرلریله تعاون و تناصر و عقد الفته باعث . غوغا وفرقة کبی رذالتلردن مانع اولور :: رسالتپناه افندمزدن روایت اولوندیکه (ان الرحم اذا تماست تعاطفت . یعنی قرابت حاصله اولدقچه . مرحمت و عاطفت حاصله اولور بیورمشلردر : قرابتك موجب حمایه اولدیغندن طولاییدرکه. اقوام عرب. بادیه نشین. وقونار کوچر برحالده بولونوب ارباب تغلبی قهر وتنکیل. و ظلم وعدوان واذایی کف ومنع ایده جك برپادشاهك تحت قیادتنه کیرمکدن امتناع ایده کلدکلرندن کندیلرینه عداوت ایله. تحت قهره المق ایسته یلره قرشو تعاون وتناصر مقصدیله حفظ انساب خصوصنه هر قومدن زیاده اعتنا ایدکلمشلردر : حتی بر درجه ده که حفظ ایتدکلری انسابك بخش ایتدیکی الفت و اتحاد سایه سنده : ارباب ظلم

و عدوانك شمشیر قهرلرینی اوزرلرندن دفع ایله . بیانغی قوۀ قاهره صاحبی دولتلرده کوریلان تحکم و استبداده نائل اولمشلردر . بونی یاپان . نسبك بخش ایلدیکی الفت و اتحاددن بشقه بر شی دکلدر .

نسبك قوةالظهر اولدیغندن دکلیدرکه . لوط علیه السلام بیله . غلامان پری پیکران قیافتنده کلان ملائکۀ کرامه تسلط خبیثانه‌ده بولنمق مقصد خائنانه‌سیله هجوم ایدن قومنی . قهر وتنکیل ایچون مقام تمنیده (لو ان لی بکم قوةً او آوی الی رکن شدید) یعنی آه . نه اولایدیده . بنم سزه قارشو استعمال ایده‌جك قوة قاهره‌م . یاخود بر قبیلۀ مانعه‌م اولسه ایدی : بیورمشلردر :: ابوهریره روایت ایلدیکه جناب رسالتپناه افندمز (رحم الله لوطاً لقدکان یأوی الی رکن شدید) یعنی الله لوطه رحمت ایلسون‌که. باشی طاره کلدکده رکن شدیده رجوع ایدر ایدی بیوردیلر. دیکر برحدیثنده مابعث‌الله من بعده نبیاً الافی ثروة من قومه. یعنی لوط علیه‌السلامدنصکره کوندردیکی پیغمبرانی جناب‌حق. ثروت قومیه‌یه مالك یعنی کثرۀ عشایر اصحابندن اولانلره حصر بیوردی . مفسریندن وهب‌بن منبه دیدیکه لوط علیه‌السلامك بوندای تحسرینه قارشو . مسافر صفتیله تشریف بیوران ملائکۀ کرام . مراق ایتمه . سنك رکنك . سطوتك شدیددر دیدیلر . بونك اوزرینه براز تنفس استراحتی متعاقب . ماجرا کندینه تفصیل اولنه‌رق قرأن کریمده متعدد سوره‌لرده بیان بیوریلان حادثه . سرزدۀ ظهور اولدی . روایت اولوندیکه (فخر عالم افندمز) اصحابدن هیچ برینی برقبیله‌یه انتسابسز براقمه‌یوب بهمه حال بر یره مال ایدردی. ایشته بونلرك کافه‌سی . امتنی بلای تفرقه‌دن تبعید . الفت جامعه‌یه ترغیب . حکمته مبتنیدر . انکچون : (من کثر سواد قوم فهو منهم) یعنی برکمسه بر قومه التحاق ایله کثرتنه یاردیم ایدرسه. جناب‌حق آنی اوزمرۀ ناجیه‌دن صایار بیورمشلردر: نسب. بودرجه‌ده انسانلر آره‌سنده مدار الفت اولدیغی حالده : اکاده بعض عوارض حیلوله‌ایدرکه الفت مقامنده فرقت . مودت مکاننده عداوت نتیجه‌سنی کوستریر بناءً علیه . شئون عجیبه ایله تجلی‌یه معروض اولان نسب حقنده براز تفصیلات اعطاسنه کندیمزده حق کوریبورز : نسبلر اوچ قسمدر. والدون. مولودون. مناسبون

شواوچك. آیری آیری هربرینك بر واحسانی اولدیغی کبی عرض اولندیغی وجهله موانعك حیلوله‌سنه بناءً. عصیان و عقوقی، قطع‌رحمیده واردر، والدون. معلوم اولدیغی اوزر. بابالر، آنالر. دده‌لر نینه‌لردرکه بونلر سلامت احوال. صحته وجدان وباله مالك اولدقلری‌حالده . ایکی درلو صفت ایله موصوفدرلرکه بریسی طبعاً لازم غیراختیاری. دیکری ایسه بالاکتساب حاصل واختیاریدر: طبعاً لازم وغیر اختیاری اولان حال . مسلم اولان شفقة و مرحمتلریدرکه بوحال . انادن بابادن هیچ بر وقت، هیچ برسببله انفکاك ایله‌مز. بو برحقیقتدرکه هرکمسه‌نك کوزلرینك ایچنده تجلی ایتمك قوتنده ظاهردر .

روایت اولندیکه افندمز صلی‌الله علیه وسلم (الولد مبخلة مجهلة مجنبة) یعنی چوجق. پدرینی بخیل. جاهل . قورقاق. محزون ایدر. بیورمش وطبع والدینده‌کی شفقت وحذرك شو درت صفتی جالب وکاسب اولدیغنی بر صورت بلیغانه‌ده تصویر ایلمشدر . . . حتی بر قوم . طبعاً لزومی درکار اولان اشبو صفتلری دفعه قدرتیاب اوله‌میه‌جقلرینی پیش ملاحظه‌یه آلدقلرندن . چوجق ایسته‌مکدن استنکاف ایلمشلردر . یحیا علیه‌السلامه . سکا نه اولیورکه چوجق ایسته‌میورسك دیدکلرنده . نه یپایم چوجغی. صاغ قالیرسه مشقت ویرر. وفات ایدرسه تحسریله بنای وجودیمی صارصار. جوابنی ویرمشدر . . . کذا . عیسا علیه‌السلامه . تزوج تکلیف ایتدکلرنده. بز تکاثری یعنی عائله ثروتنی أخرتده أرزو ایدرز. جوابنده بولنمشدر . . . طبعاً لازم اولمایوب‌بالاختیار حادث اولان حال. والدینك قلبنده لحظه‌لحظه نشوونما بولان. حالاتك تغیریله متغیر بولونان. اولاد سوکیسیدرکه بونك حقنده سیدالکائنات افندمز (الولد انوط) یعنی محبت اولاد . اعماق درونه حلول ایدیجیدر بیورمشدر . . . دیکر حدیثده (لکل‌شیئ ثمرة و ثمرةالقلب الولد) یعنی هرشیئك بر ثمره‌سی واردر قلبك میوه‌سیده ولددر بیوردیلر . والدینك بعضکره محبت اولاددن واز کچدکلرینه تصادف‌اولنورسه‌ده . بوحال. بغضدنناشی اولمیوب‌ولد جانبنده وقوعبولان قصور وسیله‌سیله . قلب والدینده حاصل اولمش برنوع صوغوقلقدر . بوده شفقت طبیعیه‌سنی قلبندن چیقاره‌جق قوتی حائز دکلدر. بوکا مبنی (محمد بن علی) علم ازلیٔ الهیده والدینك اولادینه ایده‌جکی معامله معلوم اولدیغندن اولادیکزه

شفقت ايله معامله ايديكز ديه رك. أنلره بر امر نازل اولمه دى. لكن اولادك والدينه معامله سندن راضى اولمديغندن. أنلره . والدينه اطاعت وعدم عقوق ايله امر سبحانى شرفنزول ايتدى. بناءً عليه . كوتو اولاد. والدينه عقوق وعصيان ايدندر. بابالرك كوتوسيده. اولاده محبت خصوصنده حد افراطه وارانلر ديدى. والدين . امر شفقتده هر ايكيسيده مشترك ايسه ده حين ولادت وتربيه سنده اقتحام ايتديكى أجيلره نظراً والده نك شفقتى پدردن افزون اولمق ايجاب ايدر. شو حالده. والده يه قرشو كوستريله جك برواحسانه . پدردن زياده اعتنا ايتمك . اولاد اوزرينه لازمهٔ حالدندر . كرچه جناب واجب الوجود (و وصينا الانسان بوالديه حسناً) آيهٔ جليله سيله هر ايكيسنى جمع ايتمش ايسه ده . افعال شاقه نسبتنده مكافات ايديله جك اولورسه . والده نك حصه سنه دوشن مواسات و احسان دها زياده اولماسى لازمدر .

روايت اولنديكه بر آدم . حضور فخر عالمه كلوب . يا رسول الله بنم بر والده م واردركه حقنده هر درلو حرمة لازمه نك ايفاسندن صكره صيرتمه بنديروب كزديررم ، خاطرينى انجيده جك حركتده دخى بولنمم عجبا شو خدمتلريمه مكافاتاً حق اومومتى ايفا ايده بيلدممى دير . فخر عالم افندمز . خاير. دكل هر حقنك ايفاسى . هنكام وضعده كى بر حايقيرمه . كوكس كچيرمه نك بيله حقنه مقابله ايده مزسك بيوروررلر . بونك اوزرينه رجل مزبور بومبهم كيفيتك سببنى اكلامق ايسته دكده . اكاده .چونكه . اوسنى نشو ونما بولدرمق ايچون دائما كمالكى كوزليه رك خدمتنى التزام ايلمش. سنك اكا خدمتك بويله دكلدر چونكه موتنه انتظاره مقروندر ... جانم بوقادين يارين . او بركون اولمك اوزره در بارى خاطرينى خوش ايده يم فكريله خدمتنده بولنورسك شو ايكى خدمت بيننده فرق ايسه نسبت مقايسه يى قبول ايتميه جك درجه ده عظيمدر جوابنى ويرديلر . ينه دفينهٔ اسرار الهى . سفينهٔ درياى فضل غير متناهى افندمز. بر حديثنده (انها كم عن عقوق الامهات و وأد البنات ومنع وهات) يعنى. اى امتم بن سزى. والدينكزه عصيان وعقوقدن. عادات جاهليه دن اولان قيز اولادلرينى حياً طپراغه كومكدن. حقوق واجبهٔ الهيه نك منعندن. محتاج اولمديغكز بى لزوم شيلرى طلبدن نهى وزجر ايدرم بيورديلر . خالد بن مقدام ديديكه . بن

رسول اللهك شو كلمات محمديه‌لريني . دهان عنبر افشان مصطفويه‌لريندن
چيقاردقلريني ايشتدم : (ان الله يوصيكم با مهاتكم بالاقرب فالاقرب) يعني
جناب حق. سزه . امهاتكزه ايولك واطاعت ايله. اندنصكره . علي‌الدرجات
اقرباكزه بر واحسان ايله توصيه ايدر .

انسانك ايكنجي قسمي مولودوندركه. اولاد و اولاد اولاددن عبارتدر.
بونلر . سلامت احوال شرطيله ايكي خصلة ايله ممتازدركه بري لازم‌غير منفك.
ديكري منتقل . لازم غير منفك اولان خصلة . بابالردن قورققق وانلره دائما
صفت عظمت ويروب عليهنده فنا سوزلر سويلمدكده جانسپارانه. مدافعهٔ‌ناموس
پدر وظيفه‌سيله ميدان جلادته آتيلمقدركه. اولادده‌كي بوحال، پدرده‌كي اولاده
قرشو لازم غيرمنفك اولان شفقت پدرانه مقابليدر . ايشته. ابوتمام شو معناي
مقابله‌يي شو شعرنده ملاحظه ايتمشدر .

فاصبحت يلقاني الزمان لاجله باعظام مولود واشفاق والد

مآل

او ممدوحم سايه‌سنده . زمان بكا . اولادك بابايه تعظيمي كبي تعظيم . بابانك
اولاده شفقتي كبي شفقت ايتمكه باشلادي .

(خصلة منقلة) چوجغك پدرينه قرشي ناز واستغناسيدركه بوحال .
پدرده‌كي محبت مقابليدر . چونكه پدرك اولادي حقنده بسلديكي چيلقينجه
ديه‌جك درجه‌ده‌كي محبتي مقابلنده . اولادده دخي پدرينه نازلانمق . استغنا
ايلك خصلتي موافق حكمت اولديغنده تردد ايديله‌مز .

روايت اولونديكه . حضرت عمر . يارسول الله . بزه نه اولويوركه . بز .
اولادمزه دائما رقت‌كوستردیكمز حالده.انلردن. بزم حقمزده رقت‌كوره‌ميورز.
ديدكده . چونكه بز اونلري طوغوردق . بناءً عليه رقته طبعاً مجبورز . انلر
بزي طوغورمدقلرندن. رقتلري جبلي دكلدر بيورديلر . چوجقلر. كبرسنه
واصل اولوب‌چرجقلق . دوره‌سني آشيرمش بولندقلرنده . كنديلرنده چوجقلغه
مخصوص اولان ناز واستغنا . ديكر ايكي حاله انتقال ايلر : اكر چوجق من

طرف‌الله رشد وکیاست ومیل طریق استقامت ایله‌مفطور بولنور . بوکاقرشیده
پدری چوجغنه رحم وشفقتی . احسـان وعطوفتی خصوصنده اثر تکاسـل
کوسترمزسه. چوجغك ناز واسـتغنا خصیصه‌سی . پدرینه اطاعت . خدمتنه
مبادرت . حس تعظیم ومهابته انتقـال ایلر . اوت . بر پدرك . اولادینـك
اطاعتی خصوصنده . کندینك قانون مروت وشـفقته رعایتنك پك‌بیوك دخلی
واردر . روایت اولوندیکه فخر عالم افندیمز (جریر بن عبدالله‌ه) خطـاباً :
(ان حق‌الوالد علی الولد ان یخشع‌له عندالغضب ویؤثره علی نفسه عندالنصب
والسغب فان المکافی لیس بالواصل ولکن الواصل من اذا قطعت رحمها وصلها)
یعنی باباك اولادی اوزرنده حقی . باباك غضبی زماننده خشوع ایتمك. أچلق
ومشقت اثناسنده نفسنی انلری اقتحامه حمل‌ایده‌رك‌پدرینی انلردن قورتارمقدر.
ایولکه قارشو ایولکله مقابله ایدنه ، واصل دیمز . مکافی دینور . انجق واصل
صفت نجیبه‌سی . قطع رحم اولندقده صلهٔ رحم ایله قارشولیه‌یانلره مخصوصدر .
بیوردیلر : بالعکس چوجق عاصی ویاخود پدری حمیتسز، جفاکار برکمسه ایسه
چوجغك ناز واسـتغناسی عقوق وقطع رحمه منقلب اولور . انك ایچون فخر
عالم افندمز (رحم الله امرأً اعان ولده علی بره) یعنی الله رحمة ایتسون اول
بابایه‌که چوجغنی کندینه اطاعته سوق ایده‌جك معامله‌ده بولوندی بیورمشدر .
عمر بن‌الخطاب حضرتلرینه . چوجغك طوغدی دیو تبشیر ایتدکلرنده . او .
شمدی اوپوب قوقلیه‌جغم بر فسلکندر. صکره بقالم نه اولور . یااطاعتلی اولاد
یاخود دشمن بدنهادر اولور دیدی . منثور حکمده دینیدیکه. اولادلرك عاصیلغی
بابالرك اناسنی اغلادیر بلادر . اولاد یدی یاشنه قدر کوزل قوقولو ریحاندر .
اندنصکره‌ده یدی سنه دها اطاعتلی خدمتکاردر . اندنصکره یدی سـنه وزیر
أمردر . اندنصکره‌ده . یا وفاشعار صدیق. یاخود جان آلیجی دشمندر .

انسانك اوچنجی قسمی . أبا وابنادن ماعدا عصبه . و رحم جهتیله قرابت
اربابیدر . بونلر کرچه نصرة ومعاونته وسـیله اولان حمیتلری ایله . بسبتون
اجانبدن ممتاز ایسه‌لرده . مابه‌الامتیازلری أولان حمیت . انجق کسر ناموسه تعلق
ایدن ماده‌لرده وسیلهٔ مدافعه . وبادئ نصرة ومعاونت اولوب دائرهٔ مدافعه‌سنی.
شرف و حیثیت محافظه‌سنه قدر توسیع ایده‌مدیکندن ، هم ناموس همده شرف

وحيثيت . مواد مهمه‌سنى مدافعه‌يى درعهده ايدن (انفه) دن بردرجه ناقصدر
بناء عليه ابوت . بتون مرتبه‌لرى . حميت و انفه دواعيلرينى جامع اولديغندن .
عرض اولونان قرابتدن. من جهة المدافعه بالاتردر. اشبو قرابت عصبيه سايه‌سنده
تأسس ايده كان حميت . اجانب اوزرينه غلبه و نصرته داعى ايسه‌ده ينه خصم
و خويشاوندانه مخصوص اولان حسد ومنافسه‌دن كلياً تطهير ايده‌مز . اكر
هر ايكى طرفدن ملاطفه و مواصله‌يه اعتنا ايديله‌رك. حميت نسبيه مودة خالصانه
ايله تأكد ايدرسه اوحالده اسباب الفتك اك قوتليسى الده ايدلمش اولور. بعض
قريشه صورمشلركه. قرداشيكمى زياده سورسك يوقسه دوستكى مى . جواب
ويرمشكه قرداشاغه دوستلق منضم اولورسه قرداشيمى زياده سوه‌جكم طبيعيدر...
مسلمة بن عبدالملك . عالمده خوش ياشامغى . اوچ شيئه حصر ايله‌مشدر
كنيش خانه ، خدمتجيلرك كثرتى، اهل واولاد ، اقران واقربانك طبعه موافق
دوشمه‌سى . اقربا و خصملر آره‌سنده لحمهٔ نسب و حمية قرابته اعتماد ايديله‌رك
لازمكلان ملاطفه و مواصله كبى قرابتك وارلغنى مادة كوستريجى شيلرك
تعاطيسنده اهمال ايديلورايسه. درحال حسد ومنافسه قپولرى آچيلوب. مناسبته .
عداوته . قرابت . بيكانه‌لكه انقلاب ايده‌رك باران تفرقه و مصائب صاچيلور
(كندى) ديديكه . بابا . رب . قرنداش طوزاق . عم . غم . دايى . وبال .
اقارب عقاربدر (عبدالله بن المعتز) .

شعر

لحومهم لحمى وهم يأكلونه　　　وماد اهيات المرء الا اقاربه

مآل

اقربام. بنم اتم. انلرك اتندن عبارت اولديغى حالده. اتمى يمكه دوام ايدييورلر
ذاتاً كشينك اقرباسندن ماعدا دشمنى يوقدر.... اقربا آره‌سنده نفاق وشقاقك
قريب الاحتمال اولديغندندركه شوآية جليله‌ده. صله ارحام ايله فرمان بيورلديغى

کبی. اجرا ایدنلرده مظهر ستایش سبحانی اولمشلردر. نه بیوك سعادت. نه بیوك دولت (والذین یصلون ما امرالله ان یوصـل و یخشون ربهم ویخافون سـوء الحساب .

مفسرین (ما امرالله به) یی . صـلهٔ رحم ایله (و یخشـون ربهم) جملهٔ جلیله‌سنی . قطع رحم حقنده‌کی خشیة ایله. سوء حسابی . قطع رحم اوزرینه ترتب ایده‌جك عقاب ایله تفسـیر ایتمشلردر : (عبدالرحمن بن عوف) روایت ایلدیکه سلطان انبیا افندمز بیوردیلرکه جناب حق. بن رحمانم. رحمی اسممدن مشتق قیلدم. کیم صلهٔ رحم (اقرباسنه ایولك) ایدرسه. بنده اکا صله ایدرم . کیم صـله‌یی قطع ایدرسـه بنده قطع ایدرم بیوردی دیکر بر حدیث شریفده صلة الرحم منماة للعدد (مثراة. للمال محبة فی الاهل. منساة فی الاجل) یعنی صلهٔ رحم. تکثیر عدد قوم ، ثروة مالیه. محبت اهلیه. تزیید عمره بیـوك مداردر بیوردیلر (بعض بلغا) صلهٔ رحم ایدیکزکه . او سـایه‌ده اصولیکز چورومز. فروعکز پریشان اولماز. اقرباسنه ایولك ایتمیان. اجانبه هیـچ ایتمز . اقرباسندن دفع مضرات ایتمیان. دیکرندن هیـچ ایتمز. شو حالده بویله آدملر. جمعیت بشریه ایچنده وجودلری زائد بی لزوم منزله‌سنده‌در دیدی (محمد بن عبدالله ازدی) .

شعر

وحسبك من ذل وسوء صنیعته	مناواة ذی القربی وان قیل قاطع
ولـکن اواسیه و انسی ذنوبه	لترجعه یوماً الی الرواجع
ولا یستوی فی الحکم عبدان واصل	وعبد لارحام القرابة قاطع

مآل

فنـالق . و مذلة جهتیله . اقربایه طارغینلق . و قطع رحم صفتیله اشتهار ایتمك سکا کافیدر . هیـچ بر فنالغك اولمسه. بو بـدر لکن بن بویله یاپمام. دائما ایولك ایله مقابله ایدرم. فنالقلرینی اونوتورم. البت برکون اولورده بکا مراجعته مجبور اولورلر. حکم الهیده . صلهٔ رحم ایدن ایله قطع رحم ایدن البت بر اولمز.

اسباب الفتك اوچنجیسی مصاهرتدرکه . ایکی عائله أراسنده . یکدیگری یه پیدای مواصلة ومزج مناسبتدر بونلرك هرایکیسی. طرفینك رغبت واختیارندن صادر. وخیر اوزرینه منعقد اولدقلری جهتله . مصاهرتده اسباب الفت و مواد مظاهرتك اجتماعنه سبب اولمشلردر (قال الله تعالی و من ایاته ان خلق لکم من انفسکم ازواجاً لتسکنوا الیها وجعل بینکم مودة ورحمة) مآل منیفی . واجب الوجودك علامات قدرتندن بریسیده . سزك ایچون مدار سکون واستراحت اولەجق ینەکندیجنسکزدن. اشلر (قادینلر) خلق ایدوب. أرەکزه (مودة) محبت (رحمت) شفقت القا بیورمەسیدر . ایشته بو ایة جلیله مصاهرتك اسباب الفتدن اولدیغنه برهان باهرالعنواندر .

دیکر آیتده (والله جعل لکم من انفسکم ازواجاً وجعل لکم من ازواجکم بنین وحفدة) بیورلمش. مفسرون. حفده کلمه سنده اختلاف ایدرك. عبدالله بن مسعود (حفده) برکمسەنك دامادلریدر دیمش. ابن عباس ایسه. ولد وولدینك ولدیدر. دیمشدر. ابن عباسدن دیکر روایته کوره. کشینك امرئەسنك زوج اولندن حاصل. اولادیدر دیمش(حفده) تعبیرینك سببی دخی. سعی وخدمتدەکی سرعتلریدر بیورمشلردر . قنوت دعاسندەکی نحفد نك معناسی سرعت ایدرز دیمك اولوب حاصل معنا. یارب. عمل طاعاتکه سرعت ایدرز مؤداسیدر. قوم نجیب عرب. میانەلرینده مصاهرت پیدا ایدرك بوسایەده اوزاق اولانلری یقین. دشمن اولانلریده کندیلرینه دوست ایتمکه اعتنا ایدەکلمشلردر. بعضکره ایکی کشینك ارەسنده متحصل اولان مصاهرت. قوجەمان ایکی قبیلەنك. بیلەدوستلغنه باعث اولدیغی کورلمشدر. حکایه اولنورکه. خالد بن یزید بن معاویه. بن آل زبیرك دهشتلی بدخواهلرندن ایکن. آنلردن تزوج ایتدیکم (رمله) نام حرمم سببیله بوکون اکزیاده خیرخواه دوستلری بن بولنیورم دیمش. وشو بیتلری سویلمشدر.

شعر

احب بنی العوام طراً لاجلها	ومن اجلها احببت اخوالها کلباً
فان تسلمی نسلم و ان تتنصری	یحط رجال بین اعینهم صلباً

مال

بن. زبیر بن عوام اوغللرینی. آنلردن آلدیغم (رمله) نام زوجه‌م ایچون سورم. دایبلری (بنی کلبه) دخی محبتم آنك ایچوندر. ای نازنین سن اسلام اولورسه‌ك. هپمز آنده ثبات ایدرز. یوق تنصر ایدرسه‌ك نتیجه کسه‌لر. کوزینك اوکنه پوتلر آصاجقلردر. [١]

ایشته بونك ایچوندرکه. کشینك دینی. زوجه‌سنك دینیدر. دینمشدر اوت. چونکه زوجك. قبیله‌سی افکارینك عینی اولان زوجه‌سنك فکرینه متابعاتی بالاخره قبیلهٔ مزبوره‌نك فکرینی قبول دیمکدرکه. بوده اتحادك معنای دیکریدر شو حالده ایکی. قبیله آره‌سنده‌کی مخالفت قپولرینی قپایوب. امتزاج دائمی اساسلرینی تشکیل ایدن، مصاهرت مسئله‌سیدر. امدی نکاح سببیله تأسس ایدن مصاهرت. تأمین الفت. و تمکین بنای محبته بیوك وسیله بولندیسه. عقد مصاهرت و ازدواجك اسباب وشرائط لازمه‌سی ومحسناتنه دائر. عقلی ونقلی بعض تفصیلات ویره‌لم که اساس بختمزه مدار کلی اولان مصاهرت. سوء تلقی‌یه اوغرامسونده. قوی ومشروع اسباب اوزرینه تأسس ایتسون.

اسباب مزبوره. مال، جمال، دین، الفت، عفت اولمق اوزره. بش قسمه منحصردر. ابو هریره‌دن مروی اولدیغی وجهله. سیدالکائنات افندمز. تنکح المرأة لاربع. لمالها ولحسبها ولدینها فعلیك بذات الدین تربت یداك (یعنی) قادین درت شی ایچون نکاح اولونور. مالی، جمالی، حسبی. دینی، دین صاحبه‌سی اولان قادینی اَلمغی التزام ایت. هی االهدن بولاسی. بیورمشلردرکه

---

[١] اوست طرفی شویله‌در

تجول خلا خیل النساء ولااری لرملة خلخالاً یجول ولا قلباً
فلا تکثروا فیها الملام فاننی تخیرتها منهم زبیریة قلباً

روایت اولندیکه عبدالملك خالده صورمشکه بودردنجی بیتکده قائلی سنمیسك. بونك اوزرینه خالد. الله اونك قائلنه امنت ایتسون جوابنی ویرمش کامل المبردك ٢٠٤ نجی صحیفه‌سنه باق

حديث مزبور . بزم تقسيم سابقمزك منبع قدسيت نشانيدر . امدی تزوج ايدن ذات . امرأهٔ مخطوبه‌نك . مجرد ثروت ماليه‌سنی نظر اعتباره الەرق نكاحنه رغبت كوستريرايسه. قادينی دكل. مالنی نكاح ايتمش اوله‌جغندن. اسباب الفتدن بشقه برسبب. عقده مقارن اولورسه ثبات عقد. دوام الفت مأمولدر. يوق، بالاده ذكر اولنان اسباب الفتدن هيچ بريسی بولنميوب . عقدك يكانه سببی . زوجك حرص وطمعی اولدی ايسه . الفت زوجينك زواليله عقدك انحلالی . اساسنی، حرص وطمع كبی فكر فاسد تشكيل ايتمش براشيانه‌نك محو وخراب اولماسی قوياً مأمولدر . باخصوصكه زوجك طمعی غالب . زوجه‌نكده قلت وفاسيله برابر، مالنه‌محبت فطريه‌سی وار ايسه. اولوقت‌كيفيت انحلال‌عقد . كسب قطعيت ايتمشدر ديه بيليرم. چونكه زوجه‌سنك مالنی‌مدار استفاده‌اتخاذ ايده‌رك عقده تشبث ايدن بوحريص زوج. ايكی‌صورتدن وارسته بولنه‌ميه‌جقدر. (يا) او. كوز ديكديكی مالده . اميد ايتديكی كبی اكينه بوينه تصرفات اجراسنه قدرت بوله‌جق. ياخود بوله‌ميوب طريق‌تصرفنه بعض‌مانعه‌لر. مداخله‌لر. سد اوله‌جق. اولكی صورتده . سبب الفت. باعث عقد مودت الهٔ كيرديكندنطولايی زوج . زوجه‌سنه قارشی تكاپويه لزوم‌حس‌ايتميه‌رك مستبدانه . مسرفانه‌صرف واستهلاك ايله. هوا وهوسنك اجراسنه اموال مزبوره‌يی وسيله اتخاذ ايتميه باشلار. بوده بالاخره دوام ايده‌ميوب ياواش ياواش زوال محبت . انحلال عقد مودت مقدماتنی تشكيل ايلر. نهايت مالنك بلا موجب، ناسزا محللرده صرف اولنديغنی كورن زوجه‌نك اعتراضيله. زوجكده شمدی‌يه قدر كورمديكی‌حالات‌اعتراضيه‌يه قرشو درشتانه معامله‌سيله، بركون أهنك محبتك بسبتون بوزولديغی. او الفتلر. محبتلر، قهقهه‌لر ، شعشعه‌لر يرينه . تفرقه‌لر . لعن ونفرينلرك قائم اولديغنی مع‌التأسف مشهود اولور. انكچون مشهور سوزدركه سكا برشی ايچون محبت ايدن كمسه . مطلوبنه نائل اولورسه يوز چويره‌جكنه امين اول . زوج مزبور دخی نائل تصرف اموال اولونجه. انجويی الوب صدفندن يوز جويره‌جكی . بوكاده زوجه تحمل ايده‌ميه‌جكی جهتله. فرقت محققدر.

ايكنجی صورتده (زوجه‌نك مالنده ايستديكی كبی تصرف ايده‌مديكندن)

شـدت امده بولونوبده . انجامنده مأیوس اولانلرك دوچار اوله كلدیكی ایچ
صیقیندیسنه دوچار اوله‌جغی ضروریدر . ارتق . بدایت عقدده بوقدرمستحکم
طمعدن صكره كلن خسرانك اجیسیله حاصل اوله‌جق عداوتك انتاج ایده‌جكی
نتایج وخیمه‌یی . وصلته مقابل فرقه. الفته معادل نفرتدن بشـقه برشیله تعیین
وتخمین ایده‌میز . ذاتاً حكیمانه سویلنمش بر سوزدركه. سنی امید طمعله سون
كمسـه‌لر . ضرورتك زمانـنـده حقیر كورورلر . اكر عقد نكاح . جمع مال
سوداسیله اولمیوب. رغبت جمال سوقیله اولدیسـه . جمال بردرجه‌یه قدر صفته
لازمه . مال ایسه صفت زائله اولدیغی جهتله دوام الفتك . رغبت مال اوزرینه
مؤسـس اولان نكاحدن زیاده اولمسی مأمولدر . انك ایچون حسـن صورة
الك برنجی سعادتدر سوزی اقوال مشهوره‌دندر. روایت اولندیكه . سندالاصفیا
افندمز . قادینلرك بركتجه زیاده‌سی . یوزی كوزل . مهری أز اولاندر. مالنده
(اعظم‌النساء بركة احسنهن‌وجهاً اقلهن) مهراً بیوردیلر. امدی رغبت جمالیله.
عقد اولونان قادین. اوصاندیرجه‌سنه ، حددندن زیاده ناز ، استغنا خصلتندن
سالمه اولورسه. زوجین ارەسنده دوام‌الفت. قوام‌حسن‌مواصلة. شدتله مأمولدر.
عقلای سلف . غایهٔ جماله مالكه اولان قادینك تزوجنی خوش كورمزلر ایدی.
بونكده سببی. عرض اولوندیغی وجهله، اقران وامثالنده كورمدیكی‌جاذبهٔ‌حسن
وان. انسانی بیقدیرجه‌سنه ناز واستغنایه سوق ایتمك ملاحظه‌سی‌ایدیكه. حقیقة،
محبوبه‌نك نازیله منبسط اولان. انجامنده ذلتله منبقض اولور دینیدیكی‌كبی. احیانا
بویله ناز واستغنا معامله‌سی. قانون‌محبتك اقتضاسندن ایسه‌ده . چوق ناز، عاشقی
اوصاندیریر منطوقنجه ، حد معروفنی تجـاوز ایدرسه، موجب ملال اوله‌جغی
طبیعیدر . یاخود هر كسك كوزل قادینه طبیعی اولان رغبت وانهماكای جهتیله
باب منافسه اچیلر وبیك درلو فلاكتلرله قپادیله‌میه‌جغی مطالعهٔ حكیمانه‌سـیدر .
حكایه اولنوركه، تأهل نیتنده‌بولنان برذات. حكمادن‌بریله استشاره ایتمش. حكیم
مزبور . صـاقین كوزل قادین المیه‌سك . چونكه اونی هركسدن هركس اوتلامق
ایستر دیمش . تأهل ایده‌جك ذات براز دها ایضاح ایسته‌دكده حكیم شو بیتی
اوقویوب، ختم باب مشورة ایلمشدر .

شعر

ولن تصادف مرعیً ممرعاً ابداً　　الا وجدت به آثار منتجع

مآل

سن هیچ بر گوزل مرعایه تصادف ایده‌مزسك كه او مرعاده یتمش ، اوتلادلمش یر اولمسون . همه حال قیسندن ، گوشه‌سندن حیوان دیشی اوغرامش یر بولنه‌جقدر .

یاخود شهوة سوقیله . ارباب عقولك دائما اندیشه ایده‌كلدیكی . قادینلره شدت میلان خصوصیدركه . حقیقة شو مطالعه . گوزل قادین تزوجندن وازكچیره‌جك قوتی حائزدر . اوت . میلان ولو نور . بزنی حسن ایدن او محبوبهٔ جاذبه‌دار دخی . تكالیف نابجاسنی اجرا ایچون بیك درلو سرزنشلره باشلارسه زواللی زوج . ناموسدنمی كچسین . نازنیننده‌می كچسین . نازنیندن كچه‌مز . چونكه حسن ساحرانه‌سنك مفتونی اولمشدر . آره‌یه عشق وابتلا كیرمشدر . حیاتندن كچوب معشوقندن كچه‌میانلر چوق كورلمشدر . بناءً علیه . اندن كچه‌مز . ناموس مسئله‌سی ایسه ، حیاتدن قیمتدار اولدیغنده ارباب ناموسك تردیدی یوقدر . شو حالده ناموس وحیاتی تهلكه‌یه دوشورمك احتمالی اولان گوزل قادین تزوجندن صرف نظر ایتمك . عاقلانه متبصرانه حركتدر (بعض حكما) صاقین قادینلرله اختلاط ایتمه انلرك گوزلری اوق . سوزلری سم قاتلدر دیدی . حكمادن بری . بر گوزل قادین ایله قونوشان بر آوجی‌یه تصادف ایله . دیركه . اوغلم سن أوجیسك . لكن سنی اولایه‌جق چوق أوجیلر واردر . بریده اشبو قادیندر . صاقین سنی أولامه‌سون . عمر بن الخطاب . بر قادینك شو بیتی اوقودیغنی ایشتدی .

شعر

ان النسا ریاحین خلقن لكم　　وكلكم تشتهی شم الریاحین

مآل

قادينلر سزك ايچون ياراديلمش فسلكندر . هيچ انلری قوقلامق ارزو ايدرسکز. ای رجال زمرەسی، بو نعمتی تقدير ايديکز . . بوكا قرشو حضرت عمر شو جوابی ويردی .

شعر

ان النسآ شياطين خلقن لنا	نعوذ بالله من شر الشياطين

مآل

قادينلر . ارككلر ايچون ياراديلمش شيطانلردر . انلرك شرندن اللهه التجا ايدرز .

اكر عقد نكاح ، منكوحەنك دين و صلاحنه رغبتله انعقاد ايتمش ايسه عقودك الك صاغلامی ودوام الفت ، محمودية عاقبت ، نقطهٔ نظرنجه حائز اهميتدر. انكچون . سيدالكائنات افندمز . برروايتده (فاظفر بذات الدين تربت يداك) امر جليل محمديسيله ، متدينه قادين آرامەنك لزمنی بيان بيورمشلردر . اشبو (تربت يداك)ده ايكی تأويل واردر بری ذات دين قادين بولەمازسەك ، يازقسكا نه بدبخت ايمشسك ديمك ، ديكری ، عربك (قاتلك الله) سوزی كبی مقصد بد دعا اولميوب ، صرف مبالغه اوزرينه مدار كلام اولەكلمش برسوزدر. تركلرده های اللهدن بولاسی سوزی كبی . اكر عقد ، رغبت الفت سوقيله انعقاد ايتمش ايسه . بونده ايكی وجه متصوردر . چونكه اشبو عقد ايله ، يا ايكی قومك اراسنده ابتدائی مناسبت پيدا ايتمك و بوسايەده حصول بولان كثرة افراد ايله . يكديكره معاونت و مظاهرت قصد اولنور. مثلا ايكی قوم ارەسنده مناسبتك بو صورتله تأسسندن صكره . خارج برقوم . هجوم كوستركده ، ايكی قوم همدست وفاق اولەرق ، مدافعهٔ خصمه موفق اولورلر. ياخود . بربرينه خيلی زماندر

دشمن اولان ایکی قومك ارەسندەکی عداوتی رفع وازالە، پیدای الفت ومخادنت قصـدیله اولورکه . وجه اوله داعی، رغبت. وجه ثانی یه داعی . رهبتدر . برنجیده کثرة و قوته رغبت کوسـتریلور . ایکنجیده دفع سـطوت قصد اولونور امدی بوایکی داعی دوام ایتـدکجه دوام الفت مقرردر (والا) زوال) محققدر مکرکه اسباب الفتدن، دیکر برسبب انظمام ایدرسه، بقاسندن امنیت اولنه مزسەده قویاً امید اولونور . اکر عقد نکاح ایله مقصـود . زنا . لواطه وسائر محارم اللهدن تعفف وتوقی ایسـه نکاحك مقصـود شرعی ومبتغـای دینیسی کوزەدلمش دیمکدر . روایت اولمورکه (یاایهاالناس اتقوا ربکم الذی خلقکم من نفس واحدة وخلق منها زوجهـا) آیة جلیـلەسی شرفنزول ایتدکده ، باعث ایجاد کائنات افندمز . ارکك طـپراقدن خلق اولندیغندن . همتی طوپراغه، قادین رجلدن خلق اولوندیغندن ، نظر وهمتی ارککه منحصردر مآلنده (خلق الرجل من تراب فهمه فی التراب و خلقت المرأة من الرجل فهمها فی الرجل) بیـوردیلر (عطیة بن بشر) (عکافدن) روایت ایلدیکه. فخرعالم افندمز یاعکاف زوجەك وارمیـدر دیو صوروب (خایر) دیدکده . اویله ایسه شیطانك خالص دوستلرندنسـك . اکر رهبان نصارادن ایسەك انلرك یانـنه کیت . یوق، معاشر پرمفاخر اسلامیەدن ایسەك. نکاح بزم سنتمزدندر. اجرا ایت. مآلنـده (یاعکاف الك زوجة قال لاقال اذاً انت من اخوان الشیاطین. ان کنت من رهبان النصاری فالحق بهم وان کنت منا فالنکاح من سنتنا) بیورمشلردر . اشبو حدیث شریف. ترك فساده ترغیب. اولاد ایله تکاثر وعفت واستقامتی تأمین مقصدیله تأهله تشویق معرضنده بیوك بر اساسدر. ایشته بو معنایه مبنیدرکه فخرعالم افندمز ، اصحاب کزینك محـاربەدن عودت بیورقلرنده (اذا افضیتم الی نسائکم فالکیس الکیس . یعنی حرملریکزه مقـارنت ایتدیککزده ، ارباب دین وصلاح و عاقل. کیاسـت مند چوجق ایستەییکز. بیورورلردی. امدی فکر عفتپرورانه ایله انعقـاد ایدەجك عقـدده ، دوام عفته مدار اولەجـق دواعی‌یی جامع منکوحـه تحریسـنیده تکاسـل ایتمـامك وجوب مرتبەسندەدر . دواعیٔ مزبورەده . ایکی نوعدرکه بر نوعنك شروطنی حصر و احاطه . ممکن، دیکرینك اختلاف اسبابی. و تغایر

شروطندن طولايى، حصر واحاطه‌سى دائرهٔ امكاندن خارجدر. امدى عفت ايچون عقدايديلان نكاحده. شدتله تحريسى لازم اولان شرائط محصوره اوچدر (برنجيسى) انسانلرى ستر و عفته مؤدى ، قناعت و كفايته موصل ومفضى اولان دينيدر. أنكچون فخرعالم افندمز (لايعدل مؤمن مؤمنته ان كره منها خلقاً) يعنى مؤمن اولان كمسه. اهل ايمان اولان قادينى يرمز. چونكه مادامكه اوقادين اهل ايماندر . برخويندن خوشلانمزسه. خوشلانه‌جق ديگر برخوييده بولنه‌جغى ضروريدر. بيورمشلردر. حديث شريفدن استنباط اولونيوركه عقد نكاحده ، مادامكه تأمين عفت وتمكين الفت نظر اعتباره أليني‌يور. بوايكى خصلت ودها نيجه خصائل عاليه‌يى تأمين ايده‌جك. انجق ديندر . شو حالده متدينه قادين تحريسنده قصور ايتمامك لازمدر . اوت . عفت آرزو ايدن بر اركككك اولجه قادينندن بكليه‌جكى خصلت، تستر و عفت دكليدر بونى تأمين ايده‌جك نه‌در (ديندر) قادين دينسز ، مبالاتسز اولورسه، قاعدهٔ تسترى انكار، اوزرنده‌كى چارشفى چول كبى استحقار ايده‌جكنده شبهه يوقدر. بوحقيقت ، نظرگاه مشاهده‌مزدن كچمكده‌در. دين اولميان قادينده عفت ، استقامت، تستره رعايت كبى خصائل مبجله‌يى أرامامق لازمدر .

ايشته سكا برعبرت (عبدالله بن عباسك) دائرهٔ عصمتنده پرورشياب اولمش بركنج قزه . كنجلردن برى طالب بولونور . وكيفيتى بالذات ابن عباسه عرض ايدر . ميانه‌لرنده‌كى محاوره شويله‌در (كنج) امر الهى ، سنت سنيهٔ محمدى وفقنجه ، آغوش تربيه‌كزده بولونان فلانه‌يى طالب اوليورم . تزويجه رغبت بيوريرميسيكز (ابن عباس) بن اوقزى سكا مناسب كورمم زيرا سزده‌كى مزيت اكا طالب اولمقدن بالاتردر (كنج) جانم سزك دائرهٔ تربيه‌كزده بولنوب عفتى طبيعى اولان بر قزك بكا عدم مناسبتى نره‌دن لازم كلسون (ابن عباس) اوت عفتنه ديه‌جكم يوقدر. فقط كبروغروري واردر. تشرف وتعالى داعيه‌سنده‌در بناء عليه ، سزه مناسب كورمم) كنج) جانم . او بكا قارشو قرولسون . قيريلسون. بن أنديرمام . بو جهتله الفتمزه نقيصه كلمز (ابن عباس) اويله ايسه سنى اكا مناسب كورمم . بو فكرده بولنان اركك، نظرمده قادينك مزياتندن

بیله محروم دیمکدر) قسمتکزی بشقه یردن أرایکز بومعنایه اولمق اوزره (علما) خیرسزلرك صحبتنه راضی اولانلرك صحبتنه . خیرلی کیمسه‌لر راضی اولمزلر دیمشلردر . تیجه. مادامکه محافظهٔ عفت، ومحرماتدن توقی قصد اولونیور صاحبهٔ دیانت أراملیدر والسلام (ایکنجی شرط) انسانه دائما طوغری تدبیرلر کوسترر. یاپدیغی ایشلری مظهر تقدیر وآفرین ایدن عقلدر. بوندن محرومه اولان قادینی تزوجده . عفتك دوامی معروض تهلکه‌در . دکلمیکه عقلی یوقدر. فرض ایتکه هیچ برشیئی یوقدر . روایت اولوندیکه فخر عالم افندمز (العقل حیث کان ألف مألوف) یعنی عقل هر نره‌ده اولورسه اولسون بادیٔ الفت داعیٔ انسیتدر بیوردیلر . دیکر برحدیثده (علیکم بالودود الولود ولا تنکحوا الحمقاء ، فان صحبتها بلاء وولدها ضایع) یعنی ارککنی سوجی، طوغوریجی قادین ارایکز . احمق قادیندن صاقینکز. نکاح ایتمه‌یکز . انلرك صحبتی بلای مبرم. طوغوردیغی چوجق ضایع مثابه‌سنده‌در (اوچنجی شرط) دفع شین وعار . حصول استکثاره مدار اوله‌جق کفوینی بولمقدر . بوبابده (فخرعالم افندمز) (تخیروا لنطفکم ولاتضعوها الافی الاکفاء) منیلریکز ایچون، کفو اولان نسایی انتخاب ، ماعداسندن اجتناب ایدیکز. بیوردیلر روایت اولوندیکه (اکثم صیفی) اولادینه خطاباً . اوغللرم قادینلرك جمالینه الدانوب تحریٔ نسبدن غفلت ایتمه‌بیکز ایو عائله‌یه منسوب اولان قادینلر . سلم ارتقای مجدوشرف . عکسی ایسه چاه هلاك وتلفدر. دیر ایدی (ابوالاسودالدیلی) اوغللرینه خطاباً . بن سزك کوچوکلککزده، بیوکلککزده ، بلکه‌سز طوغمادن، سزه ایولك ایتمه‌دن کیری قالمه‌دم دیمش. انلرده ، بز طوغمادن نصل ایولك ایتدیککی اکلات. دیدکلرنده بن سزه اویله (انا) انتخاب ایتدمکه . نسبی طاهر . حسبی شریف اولدیغندن کمسه‌نك، سوکمکه‌دیلی وارمز. جوابنی ویرمشدر (ریاشینك)شو بیتی بومضمونی ناطقدر .

شعر

فاول احسانی الیکم تخیری لما جدة الاعراق با دعفافها

مثال

بنم سزه ایلك احسانم . عرق نسبی طاهر ، عفت و دیانتی ظاهر بر انا انتخابمدر .

شو اوچ شرطلره ، بعض شرطلر دها علاوه اولونورکه ، انلر قادینك صفات ذاتیه‌سنه . احوال روحیه‌سنه متدائر اولمقه برابر . تعفف نیتنده بولنان کمسه‌لر ایچون انتخاب ازواج خصوصنده نظر دقتدن دور طوتمامق لازمه‌دندر چونکه صور واشکال انسانیه‌نك ، احوال روحیه ، اوصاف مضمره‌سنه بیوك دلالتی واردرکه ، عرض اولنه‌جق صفاتك صاحبه‌سنده خیر کوریله‌میه‌جکندن ، احترازی موافق مصلحتدر (فخرعالم) افندیمز ایله (زیدبن حارثه) آراسنده شویله بر محاوره جریان ایتمشدر (فخرعالم) یازید ، اولمیسك (زید) خیر یارسول الله (فخرعالم) اولن . تا که سنك عفتکله آلدیغك قادینده عفتنی محافظه ایلسون لکن قادینلردن بش زمره‌دن صاقین

(زید) هانکی قادینلردر انلر یارسول الله (فخر عالم) شهبره ، لهبره ، نهبره هبذره ، لفوت (زید) بونلرك کیملر اولدقلرینی لطفاً ایضاح بیوریرمیسکز (فخر عالم) (شهبره) کوك کوزلی ، کوه‌زه . (لهبره) اوزون ، اریق . (نهبره) یاشنی المش ، قوجه قاری (هبذره) قره ، قیصه بویلی . (لفوت) بشقه قوجه‌سندن چوجغی اولان قادینلردر بنی سلیم قبیله‌سندن بر شیخ . اوغلنه وصیتنده ، اوغلم (رقوب) (غضوب) (قطوب) قادینلردن احتراز ایت . (رقوب) زوجنك اولومنه انتظار . میراثیله استبشار ایدن (غضوب) معلوم (قطوب) یوزینی اکشیدوب ، چین جبین کوسترن قادینلردر . دیدی . اعرابینك بری ، اوغلنه خطاباً (حنانه) (منانه) (انانه) قادینلردن صاقین کندیکی دیمش (حنانه) اولمش اسکی قوجه‌سنه اغلایان (منانه) مالنی قوجه‌سنك باشنه قاقان (انانه) دائما خسته‌لقلی حال کوستره‌رك هر معامله‌سنده عطالت صورتنی الان قادینلردر دیدی (اوفی بن دلهم) قادینلر حقنده شویله بر تقسیم یاپدی (نسا) درت قسمدر (۱) جست وچالاك . ادارهٔ امور بیتیه‌ده ماهره . ایشنده مقدمه (۲)

مضرتی چوق منفعتی یوق (٣) طاغیدیر . طوپلامق عادتندن محرومه (٤) اوغرادیغی اراضی‌یی سبزه‌زار ایدن یاغمور کبی، واردیغی خانه‌یی نعم کونانه مستغرق ایدن یمنلی قادین .

شعر

اری صاحب النسوان یحسب انها سواء و بون بینهن بعید
فمنهن جنات تفیء ظلالها ومنهن نیران لهن وقود

مآل

صحبت نسوانده بولونان ذات . ظن ایدرکه . قادینلر اخلاق خصوصنده هپسی برسویه‌ده‌در. حالبوکه اره‌لرنده چوق فرق واردر. انلرك ایچنده . سایهٔ عصمت و درایتنده کولکه‌لنه‌جك، انتفاع اولنه‌جق، صاحبات الجمال و الکمال . جنت کبیلری بولندیغی کبی، اخلاق ذمیمه‌سیله نیجه جانلر یقاجق ، خانمانلر سوندیره‌جك جهنم کبیلری‌ده اکسیك دکلدر .

ابو زید

ان النساء کاشجار نبتن معاً منهن مر وبعض المر مأ کول
ان النساء ولو صورن من ذهب فیهن من هفوات الجهل تخییل
ان النساء متی ینهین عن خلق فانه واجب لابد مفعول
وماوعدنك من شروفین به وماوعدنك من خیر فمطول

مآل

قادینلر. صره واردی دیزلمش . منظرهٔ حسناء عرض ایدن اغاجلر کبیدر . ایچلرنده معاشرت جهتیله طاتلیسی اولدیغی کبی. اجیلریده اکسیك دکلدر. التوندن دوکولمش صورت کبی. مالکهٔ حسن و بها اولسه‌لر بیله، بهمه حال برایشده جهالتلریله خطادن خالی قاله‌مزلر . منع اولندقلری شیلری واجب کبی بیلرلر

اجراسندن کری قالمازلر. شری وعد ایدرلرسه وفا کاردرلر. خیر وعد ایدرلرسه اویالایوب اونوتدرمق ایسترلر .

داعیهٔ تعففله انعقاد ایدن نکاحك نوع دیکرینك شروطنی تحت انحصاره المق ممکن اولهمز . چونکه بونوع عقد . انسانلرك تحولاتی . واحوال زمانك تقلباتیله تحول وتخلف ایلیه‌جکندن. شرائط لازمه‌سی شودر دیه‌رك. جف القلم تحدید وتعیین قابل اولهمز . اوت . انسانکه نفس اماره صاحبیدر . کاهیجه اکا موافقت ، شهوتنه متابعتدن خالی اولهمز وبو شهوة سائقه‌سیله‌درکه . نفس ایچون بر شبکهٔ اصطیاد اولان عقد نکاح تأسس ایدییور . بو سایه‌ده زوجین ارەسنده دوام الفت و قوام مواصلة تحت تأمینه الینیور . فقط مادامکه انسانك هرخصوصده‌کی رأیی وعزمی برعلتله معلولدر. علة مزبوره‌نك طوراً بعد طور تخلفاتی سببیله. انسانده. یا زیاده‌وکمال، ویاخود نقصان‌وزوال، جانبلرندن برطرفه أغدیرمقدن‌وارسته بولونه‌مز. یابسبتون عقلنه‌متابعتله ذروهٔ کماله واصل اوله‌جق، یاخود‌مشتهیات نفسانیه‌سنی هدف مقصد بیله‌رك درکهٔ سفلای‌نقص وزواله یاندیر کولدور یووارلانه‌جقدر. نتیجه، انسان ایچون یا کمال، یا نقصان، ایشته حضرت علی‌ایله برذات أره‌سنده جریان ایدن شومحاورهٔ ظرافتمندانه ، بوحقیقت ایچون بر وثیقه‌در .

(رجل) یاعلی . بن هم سنی هم خصمك معاویه‌یی سورم (حضرت علی) اویله ایسه، سنك کوزلریکك بریسی کوردر. شو حالده سنك ایچون ایکی حال متصوردر یا محبتکی بتون بتون معاویه‌یه حصر ایله هر ایکی کوزك بردن کور اولوب اعما اولورسك ، یاخود اولانجه محبتکی أندن صرف ومنع ایله بکا قصر ایده‌رك‌هرایکی کوزك بصیراولور. یوخسه‌هم اکا، هم بکاعرض محبتله، برکوزك کور مثابه‌سنده قاله‌جغکه امین اول، امدی سنك ایچـون یا کمال، یاخود بسبتون زوال محققدر . عقدك بو نوعنك اسبابی حقنده ممکن مرتبه ایضاحات آتیه‌یی بسط و تمهید ایدملم. سبب مزبور، اوچه منحصردر (سبب اول) عقدك طلب ولد ، ابقای نسل ایچون اولماسیدرکه اشبو غرضك حصولی ایچون منکوحه‌ده حداثت سن، وباکره‌لك‌شرط مثابه‌سنده‌در چونکه ولادت، بوایکی خصیصه‌نك

وجودینی مستلزم کبیدر. کرچه حصول ولد. طول و بر درجه‌یه قدر کچکین قادینلرده دخی مأمول ایسه‌ده. اکثریتله، حدیثه السن وباکره‌لرده حصولی درکاردر. روایت اولوندیکه، سیدالکونین افندمز، امته خطاباً (علیکم بالابکار فانهن اعذب افواهاً وانتق ارحاماً وارضی بالیسیر) یعنی، اوله نیرسه‌کز، باکره‌لری انتخاب ایدیکز. چونکه انلرک أغزی طاتلی. رحملری چوجغه زیاده مستعد. و أزه قناعتلیدر بیورمشلردر (معاذبن جبل) باکره آلیکزکه قوجه‌لرینه محبتی چوق و فسادلری آزدر دیدی.

اوچ سببک اک اعلاسی. واجراجه اولاسی بودر. چونکه نکاحک موضوعی. شهوت حیوانیه‌نک تسکین وقضاسی دکل. بلکه بقای نسل ایله تحکیم بنیان بشریتدر. شریعت غراده بونی ناطق و آمردر. سلطان انبیا افندمز (سوداء ولود خیر من حسناء عاقر) یعنی طوغوران سیاه قادین. قیصر کوزللردن خیرلیدر بیوردیلر. (عربلر) طوغورمیان عورتلر. اناسندن طوغمه‌سونلر، دیرلر. وطوغوره‌جق قادین انتخابی ایچونده، اقربادن حذرله اجانبه مراجعت ایدرلردی. واقربادن قز آلمق. طوغاجق چوجغک اخلاقسزلغی وضعیفلکی ونجابتسزلکنی موجبدر. بو خصوصده نه قدر اوزاغه کیدیلور ایسه چوجغک نجابت وحسن خلقنه اوقدر خدمت ایدلمش اعتقاد ایدرلردی. روایت اولوندیکه فخر عالم افندمز (اغربوا ولاتضووا) یعنی قیز آلمق ایچون اجانبه یعنی سزه قرابتی اولمیانلره کیدک. اقرباکزدن الوب، چوجغک خیره وچلمسز اولماسنه سببیت ویرمه‌یک بیوردیلر.

شعر

تجاوزت بنت العم وهی حبیبة　　مخافة ان یضوی علی سلیلی

مآل

چوجغم چلمسز اولور خوفیله. اوقدر حسن وبهایه مالکه اولان عموجه‌مک قزینی براغوبده، اوزاقلردن اولندم. (حکماء متقدمین. چوجقلرک حسن

صورة واخلاقی نقطهٔ نظرنجه . اناسنك یاشی یکرمی ایله اوتوز . باباسنك
اوتوز ایله قرق آره‌سنده اولمسی پك ذیمدخل طانیدیلر (عربلر) ارککنی
چوق قیصقنان قادینك چوجنی خلوق ونجیب اولمز . ارککه چوق میلی اولمیان
قادینلرك چوجنی نجیب وخلوق اولور دیرلر. وارکك، قادینی قورقودوب
زور وجبر ایله جماعك نتیجه‌سنده طوغان ارکك چوجق . نجابت فوق‌العاده
صاحبه‌سی اولور اعتقاد ایدرلر (ایکنجی سبب) قادینلرك اکثریا تدبیر منزل
وتصرفات امور بیتیه خصوصنده کوستردکلری عهده‌کارلقدرکه مبدأ عقدده.
زوج بونی ملاحظه وقصد ایده‌رك عقده تشبث ایدر . کرچه خدمهٔ بیتیه
عرف وعادتده قادینلره تحمیل اولونه کلمش ایسه‌ده ، نفس‌الامرده اویله دکلدر.
مشهور سوزدرکه . قادین قوقلایه‌جق فلکندر . یوقسه (حمارات) وکیلخرج
دکلدر . حقیقت بویله اولدیغی حالده ، عقدده ملاحظهٔ سابقه‌نك نه دینه .
نه مروته منافات ومضرتی یوقدر . مادامکه بویله نیت واردر . تدبیر منزل
خصوصنده ، عادات رجالی اوکرنمش . تجارب عدیده کورمش. کوجلی. قوتلی
یاشلی باشلی قادینه طالب اولملیدرکه مطلوباتنی اسعافه کوجی یتسون. امور بیتیه‌یی
یالکز باشنه اداره ، تروتازه وناز نیین بیچاره‌نك کاری دکلدر . (اوچنجی سبب)
عقد نکاح ایچون ولد . وکثرة نسل ویاخود امور بیتیه‌نك تدبیری نظر اعتباره
الثمیوب، مجرد شهوات حیوانیه‌نك اجراسنه محل ارامق . ومخیل . بی اساس
انجامی خمار اولان موقت بر لذت ایچون . اولمکه تشبث اولنمقدرکه بو سبب
غیر معقول. اسباب ثلاثهٔ مزبوره‌نك الکمذمومی وبنیان مروتك دشمن‌مشئومی
اولدیغندن، بویله افکار حیوانیه . زمرهٔ عقلاده بولنمز . انلرك نظری. تکثیر
اولاد وتدبیر منزل کبی اسباب معقوله‌یه مصروفدر ، یوقسه اخلاق بهیمه .
شهوات ذمیمه‌نك زنجیر اسارتنه کیرنلر حکمت وتدبیر اربابی ایچون تهیئه
اولنان مقام مروتده یر بوله‌مزلر . (حارث بن‌النضر الازدی) نکاحلرك الك
چیرکین ومشئومی . شهوة سوقیله انعقادایدن قسمیدر (دیدی) . امابوفکرینی
عاقد ، شهوتك غلبه وازدیادی وکندیسنه عدم انقیادی ، بلکه طریق فجوره
انسلاکده اصرار وعنادینی کوره‌رك قوهٔ قاهره‌سنی کسر واحما وکندیسنی ضعیف
دوشوروب طریق نجات وسلامته اماله ایچون اجرا ایدرسه، مذموم اولمق دکل

ممدوح اولور . نه یاپسون . شهوة بی امان ایچون ، برهجوم نا کهانیسیله بنیان ورع وتقوابی ییقمق هیچ بر شیدن دکلدر . بونك ایچون سلاح مدافعه . تأهلدر . یالکز بوفکره تبعاً عقد ایدیلان نکاحلرده ، مادامکه مقصد . نفسه مقاومت ارزوسیله شهواته محل آرامقدر . بویله بر فکر خسیس ایچون حره اولان قادینلری استبذال ایتمکدن ایسه ، جاریه الوب، مکیفات شهوانیه‌سنی انده اجرا ایتمك شعار مروتدن صاییلمشدر . حره اولان قادینلر حصول ولد . تکثیرانسال امت ایچون یارادلمش برر مزرعه‌در. یوقسه صرف شهوات‌خسیسه‌یه مصرف اولمق، کیفیات نفسانیه‌یه آلت اولمق ایچون یرادلمامشدر . قضای شهوت فکریله انعقاد ایدن نکاحلر . امرأهٔ منکوحه ایچون خطرناك بر استقبال حاضرلر. چونکه شهوت ایچون بر غایه واردر. زوجك آغزینجه‌سنه حرکاتی اورایه وصولنده ، درحال اویوزدن عرض ایتدیکی محبتلر اعاشه‌لر هپسی محو اوله‌رق، محبت‌ابتدائیه، کراهة انتهائیه ایله نتیجه‌لنیر. ایشته زمرهٔ نباتك، شهوت پرست بعض کمسه‌لرك محبت موقته‌لرینه آلدانه‌رق تسکین شهواتی عقیبنده قربان غدر وکین اولدقلری . عربلرك نظرکاه تأسفنده اولدیغندن‌وانلرده . بومقصده خادم کمسه‌لر کثرتلیجه بولوندیغندن. قیز اولادلرینی کریه کوررلر. قیزك‌طوغدی دیو تبشیر ایدنلره ، تنذیر ایتمش نظریله باقارلاردی . نهایت ، حمیت جاهلیه‌لرینه مغلوباً ، اسیر شهوت کمسه‌لرك آغوش ابتذالنده محو اولمقدن ایسه، اتلاف ایده‌رك اوحالی کورمه‌مکی عادت جاهلیه‌لرنجه خوش کوررلر ایدی . بهار حیاتنك ایلك دوره‌سنی هنوز کورمدن، زواللی قیزلر ، پدری طرفندن باغیرده ، باغیرده ، قبرستان فنایه کوملور کیدردی .

(عقیق بن‌علقمه‌نك) (جرباء) نام قزینی خطبه ایتدکلرنده . بیك‌درهم کموش مهر) اون دوه جهاز سوق اولنمقدن. قیزیمك قبره . دفن اولنمسی، عندمده ارجحدر . کلام جاهلانه‌سنده بولوندی (عبدالله بن طاهر) .

شعر

لکل ابی بنت یراعی شئونها	ثلاثة اصهار اذا حمدالصهر
فبعل یراعیها وخدر یکنها	و قبر یواریها و افضلهاالقبر

مآل

قیز بابالرینك ، اوچ دامادی واردر . بری قیزینك زوجی . بریده ستر ایده‌جك چارشف . دیكری قبردر . الك افضلی بودر . (فصل) لسانمزده صاغدیجلق تعبیر اولنمقده بولنان (مواخاة بالمودة) اسباب الفتك دردنجی قسمنی تشكیل ایلر . اشبو سبب . طرفینك یكدیگرله عقد پیوند مودت ایده‌رك میل و اخلاص ووفای خاص الخاصنی مستلزم اولدیغندن مراتب الفتك اك اعلاسیدر . انكچوندركه ، خواجهٔ كائنات افندمز . تزیید الفت وتشیید بنای مظافرت و معاونته مدار اولسون دیه‌رك ، اصحاب بیننده عقد مواخات اصولنی تطبیق وا)تباره دقت واعتنا بیوررلردی . روایت اولوندیكه ، اصحاب كرینه خطاباً (علیكم باخوان الصفا فانهم زینة فی الرخاء وعصمة فی البلاد) یعنی ارباب صدق وصفادن . اخوان پیداسنه چالیشیكزكه ، هنگام وسعتلزده زینت . زمان ابتلاكزده سبب عصمت ومحافظه‌كز اولسون بیوردیلر . دیكر برحدیثمده (المرء كثیر باخیه ولاخیر فی صحبة من لایری لك من الحق ماتری له) یعنی . كشی صادق دوستیله نائل كثرة . مظهر معاونت اوله‌بیلر . سن . حقنده خیر خواه اولدیغك حالده ، سكا خیرخواه اولمیان دوستده خیر یوقدر . بیوردیلر (عمربن خطاب) ملاقات احبا . دفع آلام واحزان ایچون جلاء قلوبدر . دیدی (خالدبن صفوان) ناسك عاجزی . دوست قزانمقدن قاصر اولان ایسه‌ده دوستی قزانوب . نهایت ایقاع ایتدیكی مناسبتسزلك یوزندن الندن قاچیران امتزاجسزلر ، دها عاجزدر (دیدی) جناب ساقئ كوثر . مخدوم مكرملری حضرت حسنه . (خطاباً) اوغلجغزم . وطن جدا اولانلر ، غریب دكلدر حقیقة غریب . صادق دوستلردن محروم بولناندر . بیوردی (ابن المعتز) كندینه اخوان قزانان . مصیبت زمانی ایچون كندینه نصیر ومعوان قزانمشدر . ذخائرك اعلاسی . یاروفا شماردر (دیدی) (بعض بلغا) موافق دوست . تأمین ظفرده ، بیلك وبازو كبیدر (دیدی) .

شعر

هموم رجال في امور كثيرة — وهمي من الدنيا صديق مساعد
تكون كروح بين جسمين قسمت — فجسماهما جسمان والروح واحد

مآل

انسانلرك دنيادن امللرى پك چوقدر . بنم املم . انجق دنيادن . موافق براحبابه نائل اوله بيلمكدر . هم اويله احبابكه، بر روح پارچه لنمشده ايكى جسمه تقسيم اولنمش كبى، يديكريمزله متحدالافكار والحركة اولمق ارزو ايدرم.

صديق . صدقدن مشتقدر . بناءً عليه . صداقت صاحبى اولمسى لازمدر (عدو) قوشمق معناسنى حاوى اولان (عدو) دن مأخوذدر . بناءً عليه . دشمن . سنك حقكه تجاوز ايچون سكيردهجكندن امين اول (خليله) خليل تسميه سى . محبتى قلبكه قارشديغندندر . بردرجه كه . طولمادق بر قالماز (ديمشلردر) (رياشى) بشارك شو بيتنى انشاد ايلدى .

شعر

قدتخللت مسلك الروح منى — وبه سمى الخليل خليلاً

مآل

(اى نازنينم . سن بنم روحمك ايشلديكى يوللره قدر كيردك، ايشلدك. ذاتاً خليلك وجه تسميه سيده بودر) ناس بيننده وقوعبولان مواخات وموددت، ايكى وجهله جلوه نماى صحنهٔ شهوددر . بريسى اخوت مكتسبه نامى التنده ايسه‌ده همان اضطرار مجراسنه جارى . تصادف نوعندن حاصل اولان اخوت . ديكرى . قصد واختيار واسطه سيله مكتسبه اولان اخوتدر . قسم اولك بيانه شروع واتمامدنصكره، قسم ثانى ايله تعقيب ايتمك موافق جريان مصلحت

كوروندی . شمدیلك واقف اوله‌بیلدیکم اسبابنك بیانندن باشلایه‌رق صکره‌ده مراتب سبعه‌یه منقسم اولان غایهٔ احوالنی تفصیله مبادرت فکرنده‌یم .

شعر

ماهوی الاله سبب　　یبتدی منه و ینشعب

مآل

(کائناتده‌هیچ برعشق وهوا یوقدرکه برسببه مستند اولمه‌سون . واوسببده برطاقم شعباته منقسم بولنمسون) اسباب اخوتك برنجیسی . ایکی شخصك کندیسنه‌ده اجتماع وکسب ائتلاف ایلدیکی برحالده، واقع اولان مجانستلریدرکه مجانست مزبوره قوت بولدقجه، الفتده‌کی قوتدخی اونسبتده ارتار . کذا مجانست ضعیفلشدکجه، ائتلاف دخی ضعیفلر، مکرکه . ائتلاف مزبوری تقویه ایده‌جك دیکر برعلة حادث اوله‌رق، مجانستك ضعفندن متحصل ائتلافك ضعفنی تلافی ایلیه. اوت . الفتك تزاید وتناقصی، مجانستك ضعف وقوتیله متناسبدر . چونکه ائتلاف، شخصین ارەسنده تشاکل ومشابهته. اوده مجانسته وابسته اولدوغندن . برجهتدن مجانست معدوم اولنجه . مشاکلتده اونسبتده عدمه کیدر . بوده، ائتلافك بسبتون اعدامیله نتیجه‌لنیر . امدی مجانست . اخوتك اصل‌الاصولی وکاشانهٔ الفتك عمود متینی اولدیغی ثابت اولدی. (حضرت عائشه) روایت ایلدیکه فخر کائنات افندمز (الارواح جنود مجندة، فما تعارف منها ائتلف وما، تناکرمنها اختلفت) یعنی ارواح بشر. وقتیله صحرای عدمده تحشد ایتمش جنود الهیه‌در . اوراده بربریله بیلیشن بوراده ایتلاف ایدر. یوقسه اختلاف ایدر. بیورمشلردر. حکم منثورەدندرکه. بربریله ضد اولان اشیا . ممکن دکل اتفاق ایده‌مز . آره‌لرنده مشابهت اولان اشخاص هیچ تفرقه‌یه دوشمز (بعض حکما) اخوانك یکریکدیله سینه‌صاف مواصلة اولمه‌سی . آره‌لرنده‌کی مشاکلته ایله حاصلدر دیدی

شعر

فلا تحتقر نفسی و انت خلیلها　　فکل امرئی یصبو الی من یشاکل

مآل

سکا محبت ابراز ایلدیکمدن طولایی نفسیمی خور کورمه. زیرا هر آدمک، مشاکلنه میل و انهماکی ، قانون طبیعت اقتضاسندندر

شعر

فقلت اخی. قالوا اخ من قرابة　　فقلت لهم ان الشکول اقارب

نسیبی فی رأیی وعزمی و همتی　　وان فرقتنا فی الاصول المناسب

مآل

بن اکا قرداشم دیدکجه. کیفیت قرابتمدن صوردیلر . بن جواباً دیدمکه بزم یکدیکریمزه مشابهتمز، برنوع قرابتدر. ذاتاً بربرینه بکزه‌ینلرك کافه‌سی، اقربا مثابه‌سنده‌در . او بنم رأیمده . عزم و متانتمده بکا همپادر . امانسبجه آیری ایمشیز، بوده بزم سبب فرقتمز اوله‌مز... مجانست سببیله برکره الفت تأسس ایتدیمی. اندنصکره یکدیکره قرشو آره صره مواصلت . واحساناتشمق . خصوصلری حادث اولمغه باشلارکه . مراتب اخوتك، الفتدنصکره . ایکنجی راده‌سی بودر. (حاصل کلام) مواصلت ومواساتك سببی . ایکی کشینك اتفاقیدر . امدی مواصلة، تجانسك نتیجه‌سی اولدیغی کبی . سببی دخی اتفاقك وجودی اولیور. چونکه، مسلم برکیفیتدرکه اتفاقسزلق دائما موجب نفرتدر

شعر

الناس ان وافقتهم عذبو　　اولا. فان جناهم مر

کم من ریاض لا انیس به　　ترکت لان طریقها وعر

مآل

ناسه موافقت کوسترير ايسه‌م، طاتلی اولورلر . عکس حالده دخی. میوهٔ مودتلری أجير. نیچه‌باغچه‌لروار درکه. يوللری صرب اولدوغندن کمسه، اوغرامز... صکره، مواصلتدن، رتبهٔ ثالثهٔ اخوت بولونان مؤانسه حاصل اولور که باشليجه سببی انبساطدر. بوندنده، رتبهٔ رابعهٔ اخوت اولان مصافات، سرنمای حدوث اولورکه، بونکده سببی خلوص نيتدر. وبرده رتبهٔ خامسه‌دن عبارت اولان مودت حاصل اولورکه اونکده سببی . ثقة واعتمادر. اشبو ثقه رتبه‌سی . احوال اخوتك ادنای کمالیدر. صایدیغمز دمینکی قسملر . هپ بوکا عائد اسبابدن عبارتدر. امدی بوقسمه . یکدیکره معاونت ومعاضده اقتران ایدرسه . نامی صداقتدر . صکره . مودتدن بررتبهٔ سادسه دها حاصله اولورکه ، نامی محبت. باشليجه سببی بکنمك دیمك اولان استحساندر. اشبو استحسان . فضائل نفسیه‌یه (علم وعرفان و ظرافت، وطیب وجدان کبی) متعلق اولورسه بر رتبهٔ سابعه حادثه اولورکه، اوده، مظهر استحسان اولان ذاتی اعظام واحترامدر. فضائل نفسیه‌یه تعلق ایتمیوب قدوقامت، حسن صورت، شیوهٔ رفتاره متعلق اولورسه، درحال رتبهٔ ثامنه باش کوستریرکه، أنکده نامی عشقدر ، سببی، طمعدر.

مأمون

اول العشق مزاح وولع	ثم یزداد ادا زاد الطمع
کل من یهوی وان غالت به	رتبة الملك لمن یهوی تبع

مآل

عشقك اولی لطائف قبیلندن ایکن. طمع زیاده‌لندکجه، عشقده زیاده‌لنیر کشی پادشاه بیله اولسه، معشوقه‌سنه تبعیته مجبوردر... ایشته بورتبهٔ عشق. مراتب محبتك غایه‌سیدر . بونك اوته‌سنده حدوبیان . تقدیر وتعیینه صیغار بر مرتبه

يوقدر . عشق ، غليان واشتداد ايتدكجه . كيفيت وتأثيرى تعيين اولنمزرادهيه واصل اولور . عشق ، اويله بر تأثير واجباره مالكدركه ، ايكى عاشق ومعشوقك روحلرى اولدرجه يكديكريله امتزاج ايلركه . امتياز . انجق اجساده انحصار ايدر . يوخسه روحلر ، امللر ، دوشونجهلر . هپسى بردر . كورينن آيريلق . يالكز بدندهدر . روحلرده دكل . عشق ، برحالت وجدانيهدركه غايهسنه وارمق ، نهايهسنى بولمق بلكه هويتنى تعيين ايتمك ، امكاندن خارجدر ، دمينجك عرض اولونان اتحاد روحىيه بر نمونهدركه . (ابوبكر صديق) زمان خلافتنده (طلحه بن عبدالله) اراضيدن برپارچه تمليك ايدر . وبوكا لازم اولان شاهدلر ميانده . عمر بن الخطابيده يازار . براى تمهير (طلحه) سندى حضرت عمره كوتورر . حضرت عمر مهرلهمينجه ، غضبناك اولهرق ابو بكره بالمراجعه ، والله بيلميورم ، شاشيردم ، خليفه سنميسك . يوخسه عمرميدر . ديدكده (ابوبكر) خليفه . عمردر . لكن ، عمر ديديكك ، بندن بشقه بر آدم دكلدر . اوبن . بن اويم بيوردىلر . ايشته عشقده . عاشق ومعشوقى جسماً مفارق ، روحاً متحد قيلار . [۱]

مثنوى

جسم خاك از عشق بر افلاك شد
طور در رقص آمدو چالاك شد

قصد و اختيار ايله صادراولان مواخاة مكتسبه ايچون ، بهمه حال . دواعى و بواعثدن لازمدركه ، بوده ، خلاصة ايكى وجهك بريله حاصل اولور . برى رغبة . ديكرى فاقهدر (رغبة) بر طاقم فضائلك انساندن ظهورى و سيلهسيله بشقهلرينى كنديسيله مواخاته رغبته مجبور ايتمهسيدركه ، صفات مزبورهنك تكلفسزجه ظهورندن طولايى اشبوحالة . وجه ثانيدن عبارت بولونان حالتدن دها قوتليدر . يالكز انديشه ايديلهجك بر نقطه وار ايسه . اوده شخص

(۱) مترجمك غزلندن برپارچه .

كيريشسهم عشقدن بحثه غرامم ايلهسم تصوير
مداد خامهٔ چالاك بر عمان ايدر پيدا ،
حديث شوقم ايلر برنيجه شهنامهلر تشكيل
مقال حكمتم بالله بر ديوان ايدر پيدا

موصوفك كندينی تصنعاته بوغه‌رق فضائل اخلاقيه‌نك ترقيسی اوغرنده ريا وتكلف دركه‌سنه دوشمه‌سی خصوصيدر . چونكه . اظهار خير ايدن هركسه . اوخيرك اهلی اولمق امور طبيعيه‌دن دكلدر . فضائل اخلاقيه ابرازايدن هرآدمك . اخلاق مزبوره اوزرينه خلقةً مطبوع اولمسی . هيچ لازم دكلدر . بناءً عليه . بر قاچ دفعه . خلق نظرنده محاسن اخلاقی يوزندن مظهر ستايش اولانلرك . دها زياده مظهريتی ايلريلتمك سوداسيله . برطاقم ياپمه‌جقلره . قويولمه‌سی . جداً انديشه ايدلمكه شاياندر . مكركه تكلفاتنده دوام و اصرار ايلديكی اخلاقنه ، طبيعة ثانيه حكمنی آلديرنجه‌يه قدر ثبات ايدرك . ريادن خلاص اوله ، كرچه تكلف ، نه‌قدر اولسه . طبيعة نشئه‌سنی ويره‌مز ايسه‌ده . هيچ اولمزسه رياكار عنوانندن تخليص ايله ، متطبع نامنی قزانمقدن محروم ايتمز . الويريركه . حصول ممارسه سايه‌سنده . طبيعة ثانيه . حكمنی آلسونده ريادن قورتولسون . دائره‌يی براز دها توسيع ايله . ديه بيلريزكه ، مزايای انسانيه‌نك باشليجه‌سببی اولان اخلاق حسنه . هيچ بر انسانده كاملاً مطبوع اوله‌رق بولونه‌مز (انبيا مستثنا) بلكه او اخلاق ، قسماً يارادليش آثاری ايسه‌ده . قسم ديكری . تحصيل و ممارسه سايه‌سنده طبيعة ثانيه حكمنی آلان شيلردر . مشهوردركه ، عادة ، طبيعة ثانيه‌در ديرلر (ابن رومی) .

و اعلم بان الناس من طينة   يصدق فی الثلب لها الثالب
لولا علاج الناس اخلاقهم   اذاً لفاح الحمأ اللازب

مآل

انسانلر بر طينتله مخمردركه كورنلرك لوم و تعييب ايتدكلرنده صدقلری تسليم اولونور . آنلر ، اخلاقنی تصفيه خصوصنده معالجه ايتمه‌سه‌لر . هيچ بر مزيتلری قالمايه‌رق . خمير اصليلری اولان ، چامور قوقمغه باشلاردی بركت ويرسونكه . تصفيه‌سنه اعتنا ايله . اوقوقونك نشرينه ميدان ويرمه‌يورلر مزيت انسان ، اخلاقی ايله‌در .

وجه ثانی فاقه‌دركه انسانك يالكزلقدن حصولی طبيعی اولان وحشت

الجاسيله . جانی صیقلدقده، مجلس انس و الفتنه. باشی طاره کلدکده امداد
و معاونتنه قوشاجق بر یار وهمدم آرامه‌سیدرکه، حکماء دوست قزانمغه رغبت
ایتمیان . مبتلای عداوت وخذلان اولور . سلامته رغبت ایتمیان . دوچارشدائد
زمان اولور . ناسه ایولك ایتمکه رغبت ایتمیان . معروض ندامت وخسران
اولور (دیمشلر) وحال انفراد و وحشتده قالانلرك . بر انیس و همدم
تحریسنده مجبور و مضطر اولدیغنی بیان ایتمشلردر. حیاتمه یمین ایدرمکه، بوعالم
کیرو دار ایچنده قزانیلان ذخائر نفیسه‌نك اك اعلاسی . صداقتله موصوف
اخوان وفا عنواندر . کشینك هیچ بر ثمرهٔ سعي . تحصیل اخوانك بخش
ایتدیکی ثمرات نافعه‌یی تأمین ایده‌مز . أنکچون (حکما) صداقتلی دوست
وفاسز. مروتسز قرداشدن دها مودتلیدر، دیمشلردر . (معاویه) حضرتلرینه
صوردیلرکه . عالمده اك زیاده سودیکك کیمدر. بیوردیلرکه. بنی ناسه سودیرن
دوستی . هر کسه‌دن زیاده سورم .

شعر

لمودة ممن یحبك مخلصاً　　خیرمن الرحم القریب الکاشح

مآل

سنی جاندن سون دوست . یوز چویرن اقرباکدن خیرلیدر . بورامی
غیر قابل انکار بر حقیقتدر .

امدی شو عالم معاش ایچنده. حضور حال . و فراغ بال ایله . کذارش
حیات آرزو ایدن کسه‌لر ایچون، صادق، وفاکار دوستلر اتخاذ ایتمك لزومی .
حوایج ضروریه راده‌سنده درکاراولدی ایسه . اتخاذ اولنه‌جق دوستك انتخابی
خصوصنده غایت اعتناده بولنمق. اونسبتنده لازمدر . امدی. بالدیری پاچایی
صیغایوب . اخوان تحریسنه چیقان بر آدم . پیدای اخوت ایتمزدن اول .
احوال خصوصیه‌لرینی اینجه‌دن اینجه نظر تدقیقدن کچیرملیدر . تاکه بکله نیلان
استفاده یرینه، بالآخره مضرت نتیجه‌سی حاصل اولمسون. أنك ایچون (حکما)

دیدیلرکه . بر ذاتی امتحان ایت . تا که احوالندن خبردار اوله‌سین، وحدت عالمنده کوکلنه کلن فتور ضجرت سوقیله . تجربه‌سز . تدقیقسز هرمجهول الاحوالك أغوش مودتنه أتلقدن شدتله توقی و بو خصوصده ایجاب ایدرسه نفسی تضییق و اجبار ایتمه‌لیدر . یوخسه یالکزلغك صیقیندیسندن قاچارکن اویله فتور وملال ، سئامت وکلاله مبتلا اولورکه . تخلیص کریبان ایتمك بیوك سعادت اولمق اوزره تلقی اولونورده، اوده اله کیرمز (معاذالله).

شوراسیده شایان قید وتدکاردرکه . احبا قیافتنده کوزوکمکه چالیشان بعض ارباب ریا واردرکه ، امر انتخابده، او کبی ریاکارانك تکلفات محبانه‌لرینه قاپلماملق لازمدر . انلرك صفة کاشفه‌لری اولان تملق وریا . عقول صافیه اصحابنك صیدی ایچون قورولمش دام تزویردر . ترتیب ایتدکلری حیل وتدلیس . فطانت اولی الالباب ایچون موجب تشویردر . بلای نفاقه مبتلا اولانلردن . خیر مأمول اوله‌میه‌جغی ایسه، مسلم ناقد بصیردر . انك ایچون. بر کمسه‌یی کلامیله امتحانه قالقشمه، بلکه افعالنی پیش مطالعه وتجربه‌یه أل. قول حکیمانه‌سی حکما بیننده مشهوردر . (خالد بن صفوان) دیدیکه . دوستلریمك نزنده محبتمك رواجی . انلره قرشو نفاق وتزویر استعمال ایتمامکلکمدر .

شعر

کم من اخ لك لیس تنکره مادمت فی دنیاك فی یسر
متصنع لك فی مودته یلقاك بالترحیب و البشر
فاذا عدا والدهر ذو غیر دهر علیك عدا مع الدهر
فارفض با جمال مودة من یقلی المقل ویعشق المثری
وعلیك من حالاه واحدة فی العسر اما کنت اوفی الیسر

مأل

چوق احبا واردرکه، سن حال یسرده بولوندقجه، کندیسندن دلکیر اولمزسك . سکا قرشو درلو تکلفات ایله عرض مودت ایچون بشوش، مبتسم

بولونور . اما . بر ده زمان، معتادی وجهله، سندن یوز چویردیمی. دوستکده اکا اویارق، اکثی یوز کوستریر. اقبالك ادباره دوندیمی . اوده سندن یوز چویرر . اویله . فقیره بغض ایدن . زنکینه ابراز مودة ایدن، میمون اشتهالی دوستیء کوزللکله براقده . ثروت وغنا . اقبال وادباری نظر اعتباره ألمیوب محبتنده ثبات ایدن مرد مخاصه صاریل (تکرار ایدرمکه . انتخاب اخوان خصوصنده احتیاطکار بولنمالیدر . کشینك قریننده صادر اولان اقوال وحرکات، ایواولسون، فنا اولسون، بالاخره اوکثی‌یه‌ده‌اسناد اولنمقده وسرایت اخلاق قانونی. ناس أره‌سنده نقطه‌سی نقطه‌سنه‌مرعی‌الاجرابولونمقده‌در. برینده برشی‌صادر اولدیمی . درحال فاعل مشترك حکمنی یوروتورلر. فخرعالم افندمز (المرء مع من احب) یعنی کشی سودیکی دوستیله برابر همحالدر . بیوردیلر (علی ابن ابی طالب) کشینك دوستی . کندیسیله اخلاقی خصوصنده متناسب اولور بیورمشدر . (عبدالله ابن مسعود) هیچ بر شئك‌دیکر شی‌اوزرینه . حتی دومانك بیله آتش اوزرینه دلالتی . بردوستك حالنك دیکر دوستنك حالنه دلالتی قدر قوتی‌حائز دکلدر (دیدی) حکماء دوستنك دوستلرینه باقده اویله انتخاب ایت، دیدیلر .

عدی بن زید

عن المرء لاتسئل و ابصر قرینه　　فکل قرین بالمقارن یقتدی
اذا کنت فی‌قوم فصاحب‌خیارهم　　ولاتصحب‌الاردی‌فتردی‌مع‌الردی

مآل

کشی‌یی، اخلاق جهتیله اکلامق استرسه‌ك، احوالنی صورمه . کورشدیکی ارقداشنی صور، انك حالی. سکا جواب شافی حاصل ایدر . چونکه هر کمسه مقارن اولدیغی کمسه‌یه اقتدا . وحرکاتنده همپا اوله‌جغی درکاردر . برقومك ایچنده بولوندیغکده . ایولرینی انتخاب. کوتولردن اجتناب‌ایتکه. کوتولرله برابر دوچار هلاك اولمیه‌سك .

امدی خلقك لسان ملامتی . ارباب ذم و قدحك غيبتمدن دامن ناموس
وعصمتنی محافظه آرزوسنده بولنانلر، اخلاق ذميمه . واوصاف رذيله ايله
اشتهار ايتمش کسه‌لرك بزم انس ورفاقتنه داخل اولمقدن شدتله قاچنمق لازم
اولديغی کره‌کی کبی ثابت اولدی . اصل اهميت بوراسنده دکل . اهميت . ايولری
کوتولردن فرق وتمييز ايتمك جهتنه معطوفدرکه . بود. کوروشيلن کسه‌لری
تکرار بتکرار تجربه‌دن کچيرمك وانتخاب ايديله‌جك ذات حقنده بر حکم‌قطعی
ويرمك ايچون چوق دوشمنك . احوال روحيه‌سنی ايی‌تدقيق ايتمك . حاصلی
حکم مزبور. شواهد يقينيه اوزرينه بنا ايتمکسزين حصول بوله‌مز. بو بابده
بر ميزان أرانيرسه . اوده شريعتدر . کوروشيله‌جك ذاتك احوال وحرکاتی
او ميزان مقدسله طارتيلير . اکثريتله . احکام جليلهٔ سبحانيه‌يه تطابق ايتديکی
حالده مظهر انتخاب اوله بيلر . يوخسه . قالبی ، صورة زيباسيله خلقی اغفال
واضلال ايدن اخلاق رذيله صاحبلری . ديوان مودتده برمزيت قزانه‌مدقلری
کبی . حرکاتی. صورت حکيمانه‌ده اجرا ايدن مدبرين، انلرك کليسا ديوارينه
بکنزه‌ين صورتلرينه آلدانمزلر . انلری مجلوب محبت . مجذوب مودت ايده‌جك
برشی وارسه، اوده‌حرکات ظاهريه ، آيينهٔ مجلاسی‌اولان ايمان. صفوت وجدان
کبی. شريعتك اس‌الاساسنه مالك اولان ذوات مبجله‌در.

شعر

قالب‌صورة دهره نيجه انسان‌دوکولور   بيکده‌برکاملی چيقماز چوغی نقصان دوکولور

(ذوالرمة) نام شاعرك . ظاهری زيب و زينتله بزنمش . باطنی ايسه بيك
درلو عقائد رذيله ايله‌مردار اولمش کسه‌لر حقنده‌کی شو بيتی. بين‌الادبا ضرب
مثل کبی اشتهار ايلمشدر .

شعر

الم تر ان الماء يخبث طعمه   وان کان‌لون الماء ابيض صافياً

مآل

صولرك بعضيسنده صفوت . بياضلق بولونديغى حالده . طادندهكى أجيلق . ارباب ذوقك معلوميدر . احتشام ظاهريسى ، خباثت باطنيهسيله اويمايان كمسهلرده بويلهدر .

(بعض حكما) چهرهسى كوزل . اخلاقى چركين بر آدمى كوردكده . خانه كوزل اما ، ايچنده اوطوران چركيندر . ديمش شعرادن (جحنظه) نام ذات . شو معنايى آلوب شويله نظم ايلدى .

شعر

رب ما بين التباين فيه   منزل عامر وعقل خراب

مآل

اخلاق ذميمه و هيئات محتشمه اصحابنك بنيان وجودلرى معمور ، بناى عقللرى خرابدر . يارب بونه عجيب تضاددر .

شعر

لاتركنن الى ذى منظر حسن   فرب رائقة قدساء مخبرها
ما كل اصفر دينار لصفرته   صفر العقارب ارداها وانكرها

مآل

منظرهٔ حسنه اربابنى كوروب . صحبتلرينهٔ آتيلمه . چوق كوزل قادين واردر كه ، لدى التجربه ، فحشى ميدانه چيقار . زيراسنك هر كورديكك صارى . آلتون دكلدر . صارى عقربلرده . اولونه . مالكدر اما . مهلكات حيوانيهنك اك دهشتليسيدر . حكما ديمشلردر كه ، بر كمسهيه تجربهسز بيان اعتماد ايدنلرك مودتلرينك عاقبتى ندامته منجر اولور (بعض بلغا) تجربه ايتمدن ، قونوشوب انجامى طارلقدن

ایسه. هیچ پیدای مناسبت ایتمامك خیرلیدر دیدی (بعض ادبا) تجربه ایتمکسزین احبابکه اعتماد ایتمه. تحصیل قدرت ایتمکسزین بنده، دشمنکله مجادله یه قالقشمه، دیدی

شعر

لاتحمدن امراءً حتی تجربه ولا تذمنه من غیر تجریب
فحمدك المرء مالم تبـله خطأ و ذمه بعد حمـد شر تکذیب

مآل

برکمسه‌یی، تجربه‌سز مدح وذم ایتمه، چونکه تجربه‌سز مدح، خطا اولدیغی کبی مدح ایتدکدنصکره ینه ذم ایتمك . کندی کندینی تکذیب دیمك اوله‌جغندن ، مدح وذم خصوصنده احتیاط وتجربه‌یه دقت ایتمه‌لیدر. امدی مقدمات معروضه‌دن، اتخاذ اولونه‌جق اخوانك انتخابنده ، اخلاق خصوصیه‌لرینی امتحان ایتمك لزومی استنتاج اولونديسه. مدار امتحان اوله‌جق خصائلك مشاهیرندن، بعضیلرینی بروجه زیر عرض وبیانه مبادرت اولوندی، خصائل مزبوره، درتدر (برنجی خصلة) انسانی مابه‌الارشاده هدایت ، طریق استقامته سوق ودلالت ایدن عقلدر (اوت) برکمسـه‌نك دوست ایدینه‌جکی آدمده، ایلك آرادیغی شی . عقل اولمق لازمدر چونکه عقلك ضدی بولنان حماقتله اتصاف ایدن کمسه‌لرده ، متین محبت ، دائمی مودت بولنه‌میه‌جغندن ، دوسـت اتخاذندن مطلوب اولان ثمرات نافعـه‌یی ویره‌مدکدنبشقه ، آجی ، آجی ، نتیجه‌لر تولیدینه باعث اوله‌جقلرنده شبهه‌یوقدر

بو حقیقتی مؤید اولمق اوزره . روایت اولوندیکه، فخر عالم افندمز (البذاء لؤم و صحبة الاحمق شئوم. یعنی فحش کلام . الچقلقدر . احمقك صحبتیده موجب شأمتدر. بیوردیلر (بعض حکما) عقلالی دشمنك عداوتی، احمقك دوستلغندن حاصل. مضرتدن آزدر. چونکه احمقلر، ایقاعنه مقتدر اولدقلری مضرتی ایقاعدن چکنمزلر. عاقل دشمنلره گلنجه. بونلر، ایقاع مضرت تصمیم ایتسه‌لربیله، حدینی تجاوز ایتمزلر، دیمك اولویورکه، عقل، عاقلك اضرارینه برحد معین تعیین ایدییورده، اوته‌سنه خطوه انداز تعدی اولمسنه مساعده ایتمیور، احمقده، بوکبی قوهٔ مانعه‌دن

عبارت بولنان عقل نعمتی مفقوداولدیغی جهتله . ایقاع ایده جکی مضرات وبلیاتك
تعیینی قابل دکلدر. ایشته بو جهتله، عدو عاقلك ، صدیق جاهلدن، بالنسبة خیر
اولدیغی تظاهر ایلر (منصـور) (مسـیب بن زهیره) عقلك مایه‌سی نه‌در دیه
صوردقده ، عقلا ایله همبزم الفت اولمقدر . جوابنی ویرمشـدر (بعض بلغا)
جهلا ایله صحبت ، جهالتدن منبعثدر. ارباب حیل ودسیسه، واصحاب شوکت واقتدار
ایله پنجه‌لشمك، محالات جمله‌سندندر . دیدی

(بعض ادبا) سکا، جهلا و عجزه‌یه احسان ایت، دیه توصیه ایدن، یادشمن
عاقل ، یاخود احمق دوستکدر ، چونکه بو سوزیله، حقکده مضر اولان شیئی
کوستریور. بونی یاپان، عاقل دشمن ایله، جاهل دوستدن بشقه‌سی اوله‌مز .

شعر

اذا ما کنت متخذاً خلیلاً   فلا تثـقن بکل اخی اخاء
فان خیرت بینهم فالصـق   باهـل العـقل منهم والوفاء
فان العـقل لیس له اذاما   تفاضلت الفضائل من کفاء

مآل

دوست ایدینمك ایسته‌دیکده ، هرکسه‌یی دائرهٔ حقوقکه الما. بوبابده صورت
حقدن کورینـان کمسـه‌لره اعتماد ایتمه ، انتخاب ایتدیککك احبـانك، عقل ووفا
صاحبلری اولمـنه دقت ایت ، فضائل انسانیه ایچندن هیـچ برشی . عقله مثیل
وعدیل اوله‌مز (ایکنجی خصلة) صاحبنی خیرات و حسنات، مواسات ومبراته
سوق ایدن دیندرکه، موجب سعادت دارین اولدیغی امر مجزوم ایکن، انی ترك
ایدوب، دینسزلکی التزام ایدن کمسه‌نك، کندی نفسنه عداوتی ظاهر ایکن، دوست
اتخاذ ایدوب مودت بکله‌مك، خـلاف عقل واذعان، مباین صـفوت وجداندر
بناءً علیه، انتخاب خصوصنده، دینی نظر اعتباره آلوب، متدین، صالح دوست بولمغه
چالشمق شدتله لازمدر

بعض حکما، اخوان ایچندن، دین وحسب، رأی وادب صاحبلرینی انتخاب

ایتکه. احتیاجك زماننده سکا معین، مصیبتك اوانننده، مدار مدافعه وسطوتك، وحشت دملرنده همبزم انس والفتك، عافیتك زمانلرنده زیب وزینتك اولسون دیدیلر. حسان بن ثابت، شو بیتلری نه کوزل نظم ایلمشدر.

شعر

اخلاء الرضاء هم کثیر	ولکن فی البلاء هم قلیل
فلا یغررك خلة من توافی	فمالك عند نائبة خلیل
وکل اخ یقول انا وفی	ولکن لیس یفعل مایقول
سوی خل له حسب ودین	فذاك لما یقول هو الوفی

مآل

هنکام وسعتده دوستلر پك چوقدر. لکن بلا زماننده هیچ بریسی سکا دوست دکلدر. سکا عرض اخوت ایدنلره اعتماد ایتمه، چونکه فلاکتك زماننده دوست اولمیانك، وجودیله عدمی مساویدر. آنلرك هپسی، وفا کارلقلرندن بحث آچارلر. لکن سویلدیکنی اجرا ایدن هیچ بریسی یوقدر. اما حسب ونسب ودین و مذهب صاحبی دوسته دیه جکم یوق، آنلر، دیدکلرینی بهمه حال اجرایه شتاب ایدرلر.

شعر

من لم یکن فی الله خلته	فخلیله منه علی خطر

مآل

دوستلغی الله ایچون اولمیانك. دوستی هلاك وخطره معروضدر (اوچنجی خصلت) انتخاب اولنان دوست، اخلاق حمیده. افعال مرضیه اصحابندن اولمقله برابر. دائما خیری شره ترجیح و خیری خوش کوروب آنکله خلقه امر. شری چرکین بیلوب، خلقی اندن کلدیکی قدر اندن زاجر اولمق صفتلرینی حائز بولنمقدر. بو صفتلری حائز اولان کمسه لردن. مادی و معنوی

استفاده ملحوظ اولدیغندن . الحق، اخوت خصوصنده انتخابه شایاندرلر. چونکه. خیر بیلمزسه‌ك اوکره‌تیرلر، و اجراسنی توصیه‌ایدرلر. ارتکاب مناهیده کورورلرسه. لسان مناسبله. حسب‌الاخوة نهی ومنع‌ایدرلر. بویله‌سنه نائل‌اولمق. سعادت طالعك برهان جلیلیدر . یوق. بالعکس اوصاف‌مزبوره‌نك عکسیله موصوف اولورسه. اوکبی اشخاص، مفسد اخلاق ، جالب عداوت و نفاق . مورث مذمة وشقاق‌اولدیغندن. دکل‌صحبت ومودتلرینی أرزوایتمك. کندیلرندن وصحبتلرندن ، شدتله مجانبت لازمدر (عبدالله بن معتز) دییور که اخوان شرور . طورنج اغاجنه بکزرلر . طورنج اغاجی کندی کندینی یاقدیغی کبی . شر و مفسدت دوستلری، یکدیکرینك اخلاقنك فسادینه معاونت ایدرلر (بعض حکما) فنا کمسه‌لرله‌الفت ومخالطت، موجب خطردر. صحبتلرینه ملازمت، مخالف هوادہ کمی‌یه بینمکه بکزر. انسان بوغولمقدن قورتولسه‌ده بیله . اندیشه‌دن‌خالی اوله‌مز . دیدی .

شعر

مجالسة السفيه سفاه رأى　　و من عقل مجالسة الحكيم
فانك و القرين معاً سواء　　كما قد الاديم من الاديم

مال

سفها ایله قونوشمق ، عقل ورأیك بوزوقلغندندر . حکیم أدملرله الفت ، بالعکس سلامت عقلدندر. سختیان ، سختیاندن‌کسیلدیکی‌کبی، سنده قونوشدیغك أدمك پارچه‌سی مثابه‌سنده‌سك ، أنده‌کی فنالق، بالاخره سکا اسناد اولنه بیلیر.

(دردنجی‌خصلة) هرایکی طرفدن. یکدیکرینك صحبت ومودتنه میل‌ورغبت، اقبال ومبادرت بولنمقدرکه، اشبو صفة مشترکه، احوال مواخاتی تأکید ، اسباب مصافاتی تشییده . مدار یکانه‌در. چونکه هرمودتی أرزو اولنان ، صحبت و محبتنه رغبت کوستریلان ذاتك، مقابلةً طالب مودت ، راغب الفت اوله‌جغی قطعیاً معلوم اوله‌مدیغندن، وسندن اعراض ایده‌نه یوزسزجه‌سنه عرض محبت

ایتکه، احتیاجك زماننده سکا معین. مصیبتك اواننده، مدار مدافعه وسطونك، وحشت دملرنده همبزم انس والفتك، عافیتك زمانلرنده زیب وزینتك اولسون دیدیلر. حسان بن ثابت، شو بیتلری نه کوزل نظم ایلمشدر.

شعر

اخلاء الرضاء هم کثیر	ولکن فی البلاء هم قلیل
فلا یغررك خلة من توافی	فمالك عند نائبة خلیل
وکل اخ یقول انا وفی	ولکن لیس یفعل مایقول
سوی خل له حسب ودین	فذاك لما یقول هو الوفی

مآل

هنکام وسعتده دوستلر پك چوقدر. لکن بلا زماننده هیچ بریسی سکا دوست دکلدر. سکا عرض اخوت ایدنلره اعتماد ایتمه، چونکه فلاکتك زماننده دوست اولمیانك، وجودیله عدمی مساویدر. أنلرك هپسی، وفا کارلقلرندن بحث أچارلر. لکن سویلدیکنی اجرا ایدن هیچ بریسی یوقدر. اما حسب ونسب ودین و مذهب صاحبی دوسته دیه‌جکم یوق. أنلر، دیدکلرینی بهمه حال اجرایه شتاب ایدرلر.

شعر

من لم یکن فی الله خلته	فخلیله منه علی خطر

مآل

دوستلغی الله ایچون اولمیانك. دوستی هلاك وخطره معروضدر (اوچنجی خصلة) انتخاب اولنان دوست، اخلاق حمیده. افعال مرضیه اصحابندن اولمقله برابر. دائما خیری شره ترجیح و خیری خوش کوروب أنکله خلقه آمر. شری چرکین بیلوب، خلقی اندن کلدیکی قدر اندن زاجر اولمق صفتلرینی حائز بولنمقدر. بو صفتلری حائز اولان کمسه‌لردن. مادی و معنوی

استفاده ملحوظ اولدیغندن . الحق، اخوت خصوصنده انتخابه شایاندرلر.
چونکه. خیر بیلمزسه‌ك اوکره‌تیرلر، و اجراسنی توصیه‌ایدرلر. ارتکاب مناهیده
کورورلرسه. لسان مناسبله. حسب‌الاخوة نهی ومنع‌ایدرلر. بویله‌سنه نائل‌اولمق.
سعادت طالعك برهان جلیلیدر . یوق. بالعکس اوصاف مزبوره‌نك عکسیله
موصوف اولورسه. اوکبی اشخاص، مفسد اخلاق ، جالب عداوت و نفاق .
مورث مذمة وشقاق‌اولدیغندن. دکل‌صحبت ومودتلرینی أرزوایتمك. کندیلرندن
وصحبتلرندن ، شدتله مجانبت لازمدر (عبدالله بن معتز) دییورکه اخوان
شرور . طورنج اغاجنه بکزرلر . طورنج اغاجی کندی کندینی یاقدیغی کبی .
شر و مفسدت دوستلری، یکدیکرینك اخلاقنك فسادینه معاونت ایدرلر (بعض
حکما) فنا کمسه‌لرله‌الفت ومخالطت. موجب خطردر. صحبتلرینه ملازمت، مخالف
هواده کمی‌یه بینمکه بکزر. انسان بوغولمقدن قورتولسه بیله . اندیشه‌دن‌خالی
اوله‌مز . دیدی .

شعر

مجالسة السفیه سفاه رأی   ومن عقل مجالسة الحکیم
فانك و القرین معاً سواء   کما قد الادیم من الادیم

مال

سفها ایله قونوشمق ، عقل ورأیك بوزوقلغندندر . حکیم أدملرله الفت ،
بالعکس سلامت عقلندر. سختیان ، سختیاندن‌کسیلدیکی‌کبی، سنده قونوشدیغك
أدمك پارچه‌سی مثابه‌سنده‌سك ، أنده‌کی فنالق، بالاخره سکا اسناد اولنه بیلیر.

(دردنجی‌خصلة) هرایکی طرفدن. یکدیکرینك صحبت ومودتنه میل‌ورغبت،
اقبال ومبادرت بولنمقدرکه، اشبو صفة مشترکه، احوال مواخاتی تأکید ،
اسباب مصافاتی تشییده . مدار یکانه‌در. چونکه هرمودتی أرزو اولنان ، صحبت
و محبتنه رغبت کوستریلان ذاتك، مقابلةً طالب مودت . راغب الفت اوله‌جغی
قطعیاً معلوم اوله‌مدیغندن، وسندن اعراض ایده‌نه یوزسزجه‌سنه عرض محبت

ایتمك موجب مشقت . و انجامنده مستلزم خسران وخیبت اوله‌جغندن ، هر حالده جاذبۀ محبت هر ایکی قلبده حس اقبال اویاندرمق ، شرائط اخوت جمله‌سندندر . یوقسه بری اقبال، او بری ادبار ، بری عرض چهرۀ ابتسام، او بری ترش ورو بر حالده تأسس ایدن محبتك ثبات ودوامی اوله‌مز. چونکه محبت ، عداوت . متقابله‌در .

شعر

بحتری

و طلبت منك مودة لم اعطها ان المعنی طالب لا یظفر

مآل

سنك بکا میلك اولمدیغی حالده ، بن سندن مودت اومیورم ، بیهوده کندیمی دوچار مشقت ایدییورم ، ذاتاً طریق محبتده بوشنه مشقت چکنلر . ظفریاب مطلوب اوله‌مزلر .

عباس بن احنف

فان کان لا یدنیك الا شفاعة فلا خیر فی ود یکون بشافع
واقسم ما ترکی عتابك عن قلی ولکن لعلمی انه غیر نافع
وانی اذا لم الزم الصبر طائعاً فلا بد منه مکرهاً غیر طائع

مآل

ای نازنینم، سنك بنمله الفتك ، خیرخواهانك شفاعتیله اوله‌جقسه . لزومی یوق، چونکه شفاعت ایله حصوله کله‌جك محبتده تمایل یوقدر . یمین ایده‌رك سویله‌یه بیلرمکه . سنی بوبابده لوم ایتمدیکم، قیزدیغمدن دکل ، بلکه لوم وعتابك بر فائده‌سی اولمیه‌جغنی بیلدیکمدندر . سندن ایریلمغی، ایسته‌یه‌رك قبول ایتمسه‌م بیله، ایستر ایسته‌مز، صبره الجا اوله‌جغم .

امدی شو خصائل اربعه‌یی نسخهٔ ذاتنده بالاستکمال ، جمعه موفق اولان کمسه‌نك ، اخوت ومخادنته وهر وجهله دوست اتخاذینه لایق اولدیغی تصدیق واجب ، و خصائل مزبوره‌ده ترقیاتی نسبتنده کندینه میل واعتماد کوسترمك لازمدر . مع ذلك ، بونلردن هانکی برینك . طبعنه غلبه‌سی حس اولندقده دائرهٔ مودتنه . اویوزدن ملازمت ایتمك قانون محبت اقتضاسندندر .
ناس ایچنده تباین احوال واختلاف شیم واخلاق بردرجه‌ده‌درکه . بوبابده زمرهٔ اخوان . شرذمهٔ خلان ، طبقات مختلفه وانواع متشعبه‌یه تفرق ایده‌رك هربری بردرلو حال ایله ممتاز ، دیکری ایسه اونوع حالدن براحتراز بولنمقده‌در . دکل اشخاص متعدده ، شخص واحدك بیله مطبوع بولندیغی احوال . نسبت واحده اولمیوب بهمه حال برینه اختصاص و مواظبتی . دیکرینه مناسبتندن ازیددر . أنك ایچون ، حکما دیمشلردرکه ، انسانلر ، اغاچلره بکزر ، صولری بر اما ، ویزدکاری میوه‌لر مختلفدر . شعرادن ، منصور بن اسماعیل ، شو مضمونی الوب شویله نظم ایلدی .

شعر

بنو أدم كالنبت	ونبت الارض الوان
فمنهم شجر الصندل	والكافور والبان
و منهم شجر افضل	ما يحمل قطران

مآل

بریوزنده بیتان نباتات ، انواع مختلفه‌یه منقسمدر . کیمی صندل ، کیمی کافور ، کیمیده بان آغاجیدر ، آغاچ واردرکه ، قطراندن بشقه برشئ حاصل دکلدر . انسانلرده بویله‌در ، هر بریسی بردرلو اخلاق ایله متخلقدر . برنده بولنان اخلاق ، اوبرنده بولنماز ، حال بومرکزده ایکن ، جمعیت بشریه ایچنده ، احوالنده اختلاف بولنمیان ، هرحالی نسق واحده اولان اخوان تحریسنده بولونان ، ایوبیلسونکه ، امر محال تمنیسنده بولونمش و هر حالی نسق واحده اولوب حرکاتی هیچ بر درلو معروض اختلاف اولمامش

کمسه‌لرك وجودی تقدیرنده ، نظام مدنیت قوام بشریته خلل تطرق ایده‌جکنی دوشونه‌مه‌مشدر دیمکدر .

چونکه واجب‌الوجود ، انسانلری دائما یکدیکرندن استعانه ایله تأمین معیشته وصوللرینی تقدیر بیوروب ، بر کشینك ایسه کندندن استعانه اولونان هرشیئی بتمامه ایفایه مقتدر اوله‌میه‌جغیده ضروری‌اولمغله ، جمعیت‌احبابه مراجعت چار وناچار الویرمش ، أنلرکده کافه‌سی بر خوی‌ده ، برنشئه‌ده ، بر شننشنه‌ده بولونوب ، عرض ایتدیکمز اختصاص مزبور بولونمسه ، جمعیت مذکوره شخص واحد حکمنده قاله‌جغی طبیعی بولوندیغندن اختلاف اخلاق ، تباین شیم سببیله همدست وفاق اوله‌رق یکدیکرینك حوائجنی قضا ایتمه‌لری هرزمان نظرگاه عبرتمزده جلوه قیلان شیوهٔ حکمت مقتضاسندن بولونمشدر انکچون حکما مجلس معاشرتنه حسب‌الاحتیاج دخیل دوشنلره احسان ایله مجامله معروف ایله معامله ایتمیان زمرهٔ عقلادن خارجدر دیدیلر (مأمون) دیدیکه ، اخوان ، اوچ طبقه‌در . برطبقه‌سی حیات بشرك ادامه‌سنه یاردم ایدن غدایه بکزرلرکه بهمه حال وجودلری الزمدر . برطبقه‌سیده . حیاتی تهدید ایدن امراضه مدافعه ایدن‌علاجلره بکزرلرکه . أره صره‌کندیلرینه احتیاج کوزوکور . دیکرطبقه‌سیده مرض کبیدرکه . اصلا کندینه احتیاج أرزو اولنمز . حیاته یمین ایدرمکه ، ناس مأمونك دیدیکی کبیدر . لکن بزم موضوع بحثمزاولان اخوان . ناسدن برفرقهٔ مخصوصه‌درکه . انلرده بواوچنجی طبقه‌نك وجودینه راضی‌اولمه‌یز . طبقهٔ مزبوره بر طاقم اعدای بدخواهلردرکه ، کندیلرندن حذر اولنور ، شرلرندن خلاص ایچونده مدارا اولونور . صورة ظاهره‌ده‌اخوان‌صفا ، حقیقتده اعدای نحوست اثمادن معدوددرلر ، بعض‌حکما . یوزیکه کولن‌دشمن . یاپیراغی یشیل ، صوی سم قاتل اولان ابو جهل قارپوزی کبیدر . دشمنك معامله‌ٔ دوستانه ایله یاقلاشمه‌سنه‌ألدانمه . صو نقدر قیزدیرلسه ، ینه أتشی سویندرمکدن واز کچمز . دشمنده بویله‌در . سکا مقارنت ایتمکله برابر . خانمانکی سوندرمکدن کچمز . دیدیلر .

يزيد بن حكم الثقفى

تكاشرنى ضحكاً كانك ناصح   وعينك تبدى ان صدرك لى دوى
لسانك معسول ونفسك علقم   وشرك مبسوط وخيرك ملتوى
فليت كفافاً كان خيرك كله   وشرك عنى ماارتوى الماء مرتوى

مآل

يوزومه كولومسه‌يه‌رك ، كنديكى خير خواه كوسترمك ايسته‌يورسك ، كوزلرك ايسه. درونكده‌كى كلخن حسدك اشتعالنى كوستريور . لسانكدن بال آقيور . قلبك ابو جهل قارپوزى كبى أجى ، شرك بول ، خيرك معدوم ، خيرك نفقهٔ كافيه كبى چوق اولسه‌ده . شرك . برصوسزك صويه قانه‌جغى مدت قدر أز اولسه‌ايدى نه‌كوزل اولوردى:: امدى مقالهٔ مأمونيه‌ده‌كى اوچنجى طبقه ، اخوان صرمسندن چيقاريلوب اهل عدواندن صايلديسه ، اصل ماهيت اخوتك فردا كملى اولان اولكى ايكى صنفلر قالديكه ، برى قوام نفسى تأمين ايدن غذايه ، ديكرى صلاح بدنى تأمين ايدن دوايه تشبيه ايدلمش و كندينه احتياجك كثرتندنطولايى . غذايه بكزه‌ين اخوان . دوايه بكزه‌ينلدن افضل طانمشدر . اخوان ، بو صورتله تميز ايتديسه ، هر بريسى . ممتاز اولديغى خصلة واسباب مودتك قوتى نسبتنده . صحنهٔ محبتده كنديلرى ايچون برمنزل مخصوص ممتازه تنزيل اولنمق. واثناى صحبتده على الدرجات تعظيم وتبجيل قيلنمق لازمه‌دندر كنديلرينه ايديله‌جك اعتماد دخى بو نسبتده‌در .

شعر

ما انت بالسبب الضعيف وانما   نجح الامور بقوة الاسباب
فاليوم حاجتنا اليك و انما   يدعى الطبيب لشدة الاوصاب

«آل»

مقاصد و آماله وصول . اسبابك قوتی نسبتندەدر. سن بزم ایچون برسبب قویسك. بوكون سكا شدت احتیاجمز دركاردر. دوقتورك جلی دخی امراضك شدتی سببیله اولدیغی آشكاردر. زخم احتیاجمزه. مرهم لطف احسان. سو ر مكزی حمیت اخوت نامنه رجا ایدرز .

شایان تدقیق اولان مسئلەدن بریده. احبانك كثرت ویاخود قلتنك هانكیسی دهـا زیاده موافق حكمت، مطابق مصلحت اولەسیدركه ، بوبابده ناس ایچون مذاهب مختلفه واردر . بعضلری ، مدافعهٔ اعدا خصوصـنده قوةالظهر اولمق ، لدی‌الاقتضا معاونت وتأمین احتیاجاته مدار اولمق فكریله. كثرت اخوان واحبا طرفنی التزام ایتمش وبوفكریده. حكمانك شو سوزلریله مویدبولونمشدر. حكمادن برینه صورمشلركه. آسایش نەدن عبارتدر. جواب ویرمشكه، اقبال زمان، عزت سلطان. كثرةاخواندر . كشینك اسباب زیب وزینتی، كثرةاخوان واحباسیدر. ناسك دیكر برفرقەسیده تقلیل اثقال وكلفت. تخفیف منازعه ومخالفت خصوصنده مدار اولمق اوزره، ممكن مرتبـه احبابی آزالتمق لزومنی توصیه ایتمشـلردركه (اسكندرك) انتخاب وتجربەسز. احبابی چوغالتانلر، برطاقم أغیر طاشـلری یوكلنمكه چالیشان حمقایه بكزرلر. انتخاب وتجریده اوشنمەیوب دوست ایدینەجكی ذواتك ، احوال خصوصیەلرینی . اینجه الكدن كچیرەرك . ممكن مرتبه آزالتانلر. جواهری انتخاب وتنقیدایدن بختیارانەبكزر. سوزی (وعمروبن عاصك) احبابی چوق اولانلرك. الاجقلیلریده چوقدر كلامی (ابراهیم بن عباسـك) زمرهٔ اخوان. آتش كبیدر . آزی منفعت ، چوغی موجب مضرتدر. مقالەسی اشبو فكری تأیید ایتمكدەدر .   (ابن‌الرومی)

شعر

عدوك من صدیقك مستفاد   فلا تستكثرن من الصحـاب

فان الداء اكثر ماتراه يكون من الطعام او الشراب
ودع عنك الكثير فكم كثير يعاف وكم قليل مستطاب
فما اللجج الملاح بمرويات وتلقى الرى فى النطف العذاب

مأل

دشمنك دوستلركدن چيقار . بشقه يردن كلمز ، امدى احبابى چوغالتمقدن حذرايت . امراض متنوعه‌نك چوغى . يمك وايچمكدن حاصل اوليور . بونى كورديكك وبيلديكك كبى . دشمنلركده . طعام وشراب منزله‌سنده اولان اخوان أراسنده ظهور ايده‌جكنى اكلامه‌ليسيك . سن احباب چوقلغندن واز كچ . نيجه چوق واردركه ، موجب اكراه وندامتدر . نيجه أز واردركه مستلزم رغبت ونفاستدر (دكز) چوقدر . فقط طوزلى وأجى اولديغندن منفوردر ياغمور صولرى أزدر . لكن صوسزلرك امدادينه يتشديكندن ، مرغوب ومحبوبدر .

بيت

خيالندن كلور غم خاطره جانانه‌دن كلمز
ستم هپ أشنالردن كلير بيكانه‌دن كلمز

بيت

احبا شيوهٔ يغماده مبهوت ايلر اعدايى
خدا كوسترمه‌سين أثار اضمحلال بريرده

(بعض بلغا) شويله نصيحت ايديور . اتخاذ ياران . انتخاب اخوان خصوصنده دائما مطمح نظرك . كنديكه معين وياور اوله‌جق كمسه‌لرى چوغالتمق اولسون . يوقسه عدد چوغالتمق دكل . تحصيل منفعت اولسون . تحصيل جماعت دكل . تأمين منافع ايدن بر دوست . منفعتسز قورى غابه‌لكدن خيرليدر .

بالاده بروجه تفصیل ، نکاشتۀ قلم فقیر اولدیغی اوزره ، قواعد اخوت واسباب مودتك بریده ، تجانس وتشـاكل اولدیغندن . وفرت عقل. فرط فطـانت . بولوندیغی ذاتی . قلة اخوانه مبتلا ایده جکی آشكاردر . چونكه فطین مزبور تجانس وتشاكله رعایت داعیه سیله فضل وكمال وعقل وعرفانده كندیسیله اوموز اوپوشه جك كمسه لری آرایه جق . هرشـیئك كزیده سی آز بولنمق ضروری اولمغله . برقاچ دانه امثال فضلنه راست كله بیلرسه ده ، بیكلرجه اصحاب حمق وبلادته سوری سـوری سـبكمغزانه تصادف ایده جكی طبیعیدر . امدی بوذات . هر حالده تقلیل اخوان جانبنی التزامه مجبور قاله جقدر . شـو تقلیل كوسـتریركه اهل فضلك مستجمع شرائط ، اخوانی آزدر. چونكه كندیلریده آزدر. اهل نقص وجهلك اخوانی چوقدر. چونكه كندیلریده. اوركوتمه دن صایلمز.ایشته بوحقیقتی ، شاعر شو بیتلریله نه كوزل نظم ایله مشدر .

شعر

لكل امرئ شكل من الناس مثله	فاكثر هم شـكلاً اقلهم عقلاً
و كل اناس آلفون لشـكلهم	فاكثرهم عقلاً اقلهم شـكلاً
لان اكثیر العقل لست بو اجد	له فی طریق حین یسلكه مثلاً
و كل سـفیه طـائش ان فقدته	وجدت به فی كل ناحیة عدلاً

مآل

هر كشینك ، ناس ایچنده مشابه ومشاكلی واردر . مشابه ومشاكلی چوق اولانلر ، عقل واذعانجه ناقص اولانلردر . هركس مشاكلنه مونس والیف اوله كلمشسه ده . عقلی چوق اولانلرك مشـابهی آز بولنیور . كثیرالعقل اولانلره مسلكداش ، ازبوله بیلرسك . لكن سفیه وسرسم اولانلردن برینی غائب ایتدكمی هرطرفده اكامعادل چوق سفیهه تصادف ایده جككه امین اول:: حال شومركزده اولونجـه . دیه بیـلرزكه اخوان عدادنده معدود اولان اشخاص درتدر . (برنجیسی) هم معین ، هم مستعین ، یعنی یاردم ایدر . ویاردم ایستر (ایكنجیسی)

نه یاردم ایدر . نه یاردم ایستر (اوچنجیسی) یاردم ایستر، لکن کندی ایتمز (دردنجیسی) یاردم ایدر . لکن کندی یاردم ایستەمز . امدی شو درت قسمی، برر برر تفصیل ایدەلمکه، احوال خصوصیەلری کرەکی کبی تظاهر ایدەرك انتخاب اخوان خصوصنده، سهو وغلطه دوچار اولمسون (قسم اول) واجبهٔ ذمت اخوت اولان معاونتی ایفا وکندینك احتیاجی رونما اولدقده استیفا ایلدیکی جهتله. قرضاً پاره ویرەن کمسەیه بکزرکه، لدی الایجاب ویرر. وعدەسی حلولنده استرداد ایدر . طرانباجی‌یه بکزرکه . هم آلیر هم ویرر . معاونتی دریغ ایتمدیکندن کندینه تشکر اولونور .

طلب معاونت ایتدیکندن طولاییده معذوردر . اخوان ایچنده زیاده عادل اولمق اوزره قبول اولنور (ایکنجی قسم) اشخاص. خیر و شردن بی‌بهره اولدیغی جهتله. دوست دکلدر . کندیسندن برشی اومولسون ، دشمن دکلدرکه غدر وکیننden اندیشه اولنسون (مغیرة بن شعبه) بوکبیلر حقنده ، تارك اخوان اولدقلرندن، ترك اولونمغه شایاندر دیدی. امدی بونلر ، بر دست مهارتك سطح دیواره نقش ایتدیکی صورته بکزرلرکه. حسن وبهجت موهومه‌سیله باقانلری دوچار عجب ایدر، نفع واستفادەسندن محروم اولندیغی جهتله ، خائن صفتنی قزانورلر . کندیلرندن خیر اومولمزکه ، تشکر اولنسون ، شر و مفسدتلرندن قورقولمزکه، ذم وقدح اولنسونلر. اما . شعار مروت انسانیه بولنان. غیره معاونت خصیصەسندن محروم بولندقلری جهتله. ارباب وجدانك لومندن بردرلو خلاص اولەمزلر .

شعر

واسوأ ایام الفتی یوم لایری　　　له احد یزری علیه وینکر

مآل

کشینك اك فنا کونی ، کمسەنك کندی حقنده مدح وذمنه دائر تفوهاتده بولنمدیغی کوندر

لكن ابنای زمانك صوك درجه‌ده مشهود اولان فســادی ، طبايعك بغی وتعدی‌ده اصرار و عنادی ، خيرندن وازگچيله‌رك . شری اولسون طوقونميان بوكبی اشخاصه مجبور شكران ايتمكده‌در (متنبی) شو حقيقتی شو بيتله نه‌كوزل تصوير ايدر)

شعر

انا لفی زمن ترك القبيح به من اكثرالناس احسان واجمال

مآل

برزمانده بولونيورزكه، انسانلرك شرندن امنيت ، لطفلرندن صاييليور .

بيت

كچدك احسانلرندن امرای عصرك بر مضرتلری دكمزسه عنايت كبيدر

اوچنجی قسمی تشـكيل ايدن اشخاص دنيه ، بر ســوری اصحاب لئامت وحقارتدركه كنديلرندن خير اومولمديغی جهتله، رغبت منقطع اولديغی حالده ، شر ومكيدتلرندن امنيت مفقوددر . بوكبيلرك اخوتدن نصيبی اولمديغنــدن ، مأمونك ديديكی كبی (داءالاخوان) اطلاقــه بحق شاياندر (بعض حكمــا) كرمانك شری، اسعاف مأمولده بخل ايتمه‌لری. لئيمانك خيری. شروضررلرينی كف ومنع بيورملريدر. ديمشدر. ابن رومينك شو نشيده‌سی بوخصوصده پك لطيفدر.

شعر

عذرنا النخل فی ابداء شوك يرد به الانامل عن جناه
فما للعوسبح الملعون ابدی لنــا شوكاً بلا ثمر نراه

مال

بز، شجرهٔ بارور اولان خرما اغاجنك میوه‌سنی طوبلارکن ، دیکنلریله
پرمقلریمزی اینجتدیککنده، معذور کورورز ، چونکه میوه‌سیله شیرینکام اولمقده‌یز
میوه‌سندن محروم اولدیغمز، سنجان نام دیکنك بزی اینجیتمکه نه صلاحیتی واردر
دردنجی قسمی تشکیل ایدن کرمای امت ، کرامت طبع ، انالهٔ خیر ومنفعت
ودفع شر ومضرت صفتلرینی حائز و خفیف الروح اولدقلری جهتله ، کمسه
طرفندن ثقیل کورلمزلر . بلکه هنکام مصیبت ، وزمان نکبتلرنده ، لطفدیده‌لری
وبشقه‌لری طرفندن مظهر معاونت اولورلر ، زمان. بوکبی دریتیم و کبریت احمر
وصفنه بحق شایان اولان اشرف اخوانی بخش وانعام ایتدکده ، درت اللرله
صاریلمق، وأزی دیشلرله محکمجه طوتمق، واقتضا ایدرسه اموال وذخائر مدخره‌یی.
یوللرنده ابذال ایله دوام محبتنه چالشمق لازمدر. چونکه. بوکبی اخوانك نفعی عام،
مال ایسه. ویره‌جکی منفعت خاص اولدیغندن، اوغورلرنده فدای مالك. دکری بیله
یوقدر (فرزدق) بوکبی نوادر امتك تقدیر قیمتنی شو بیتیله توصیه‌ده بولونیور

شعر

یمضی اخوك فلا تلقی له خلفاً   والمال بعدذهاب المال مکتسب

مأل

احباب . فوت اولدقده . بدلنی مقامنه اقامه ایتمك محالدر . اما ، مال
تلف اولورسه قزانمق ممکندر .

دیکر

لکل شیئی عدمته عوض   وما لفقدالصدیق من عوض

مأل

هانكى شيئى ضايع ايتسه‌ك بدلى بولنه‌بيلير. اما ، صادق دوست غيب اولورسه. برينى دها بولمق زوردر

بعدالانتخاب ، اتخاذ ايتديكك دوستكده ، اخلاق جميله و شيم حميده‌سنه مقابل. برايكى شيمه‌نك بولونمسيله درحال. قطع مودت ايلك ، هيچ بر وجهله شعار حميت، وموافق قانون مودتدكلدر. بلكه اخلاق كامله‌سنه نسبتله ذره مثابه‌سنده قالان خلق ذميمه‌نك عفو وصفحى قولايدر اما ، كافهٔ اخلاقى كوزل، هر بر شيمه‌سى مطبوع و مستحسن دوست بولمق همان غير قابلدر الك ايچون (كندى) طبايع اربعه صاحبى اولان احبابكدن، خلق واحدى نصل اميدايدرسك، ديه‌رك طريق عفو ومجامله‌يى توصيه ايلشدر. معمافيه انسانك كندى نفسى بيله نفوس سائره‌دن زياده كنديسنه اشتبك واختصاصى وتدبير وتصرفى يد اختيار واداره‌سنه وابسته بولونديغى حالده، هرايستديكنه انقياد . هرسوديكنه تشبثده مطاوعت كوسترمديكى معلومدر . نره‌ده قالديكه بشقه‌سنك نفسى . دلخواهك وجهيله حركته منقاد قيلمق ، شو حالده دوستكك اكثر احوالنى نظراعتباره آله‌رق ، موافق شرع وحكمت بولدقده . حبل مودتك عدم انقطاعنه چاليشمق لازمه‌دندر.

(ابو الدرداء) احبابك عتابنه تحمل ايتمك. يوقلغندن خيرليدر. يوخسه هر وجهله طبعكه موافق احبابى نره‌ده بوله‌جقسك ديدى)

ابو العتاهيه

أ أخى من لك من بنى الدنيا بكل اخيك من لك
فاستبق بعضك لا تملك كل من اعطيت كلك

مأل

قرداشجغزم ، ابناى زمان ايچنده، هر وجهله سكا موافق احباب نره‌ده‌در.

سن احبابکه کوکلکی بسبتون تملیك ایتمه، چونکه اکا مقابل، بتونته مالك اوله جغك بر یار موافق بوله میه جغکه امین اول (بعض بلغا) طبعندن خوشلاندیغك ، فضلنی اعتراف، عقلنه اعتماد ایتدیکك کمسه دن، حسب البشریه صادر اولان عیوبنی کثرة فضائلنه باغشلایه رق. عفو ایله معامله ایتمك لازمدر. زیرا عیوب وذنوبدن معرا وهر وجهله مهذب کمسه یی، بوشنه آرامه ، بوله مزسك ، بر کره کندی نفسکی نظر اعتباره آل که. عیوب و ذنوبه مبتلا بولنان کمسه لری نظر عفو ایله باقمغه سنی مجبور ایلسون ، اما نفسك احوالنه نظرك ، هواسنه میل، واحوالنی تحسین ایله اولمامق شرطیله مشروطدر. یوخسه نفس ، کندی احوالنی مهذب کورمکدن چکنمز .

شعر

ومن ذا الذی ترضی سجایاه کلها　　کفی المرء نبلاً ان تعد معایبه

مآل

هر خویندن ممنون قاله جغك کیمسه یی بوله مزسك ، کشینك عیوبنك قابل تعداد اولمسی، عقل واذعانه شهادت نقطه سنجه کافیدر .

نابغة الذبیانی

ولست بمستبق اخاً لاتلمه　　علی شعث ای الرجال المهذب

مآل

سن، اخوانکك احوال غیر مرضیه سنی کورمك طرفداری بولوندیغك حالده هیچ بر دوستك مودتنی ابقا ایده مزسك انسانلر. ایچنده ، قصورسز کیم واردر.

بو سوزلریمزه بالاده توصیه ایتدیکمز خصائل اربعه ایله موصوف احباب انتخابنه. منافی ومناقض دوشمز. چونکه بوراسی. شایان عفو اولان اوفاق تفك

قصور ومعايبه كوره‌در. شو حالده اخوانك بعضيسنده . احياناً نشئه‌سزلك سوقيله، فتور وقصورك صدوری زماننده اسائت ظنی ، اوهامی ايلری كوتوروب بر طاقم مناسبتسز احوال توهميله. قطع پيوند مودته حمل ايتمك جائز اولمه‌مز بلكه انسانه عروضی طبيعی بولنان فترات نفوس و استراحات خواطره و طورغونلغه حمل ايله. دوام محبتنه چاليشمق لازمدر :

چونكه انسان ايچون ، زمان كابركه كنديسنه الك يقين اولان نفسنه بيله مراعاتدن طورغونلق حاصل اولور . بونكده انسانك كندی نفسنه عداوتدن ناشی اولمديغی بداهتاً معلومدر . شو حالده ، احبابكده‌كی طورغونلغی همان طارغينلغه حمل ايتمك. موافق عقل وحكمت اولمه‌مز (منثور حكمده) يقيناً اصلاحنی بيلديكك احبابكدن ، سوء ظن سنی چويرمه‌سين. ديمشدر (جعفر بن محمد) چوجقلرينه شويله وصيت ايلردی . اوغللرم ، سزه اوچ دفعه غضب ايدوب فنا سوزده بولونميان احبابكزه ايو صاريلكز :

(حسن بن وهب) اخوانی عفو ايله قوللانمق ، قصورلری وارسه . كوز يومق ، حقوق مودت اقتضاسندندر ديمشدر .

ابن رومی

هم الناس والدنيا ولابد من قذی	يلم بعين او يكدر مشربا
ومن قلة الانصاف انك تبتغی	المهذب فی الدنيا ولست المهذبا

مآل

ناس ايله دنيانك حالی بويله‌در . هيچ بر صو كوزی ، چشمه پيكاری يوقدركه، ايچنه چور چوب دوشمه‌سين ، ايشته. انسانلر بو حالده‌در. البت مشرب و اخلاقنده خلل بولنانده اولور . بر انسانك هر خويی كوزل اولمق. نادر بولونور . كنندك هر وجهله كوزل خويلی اولمديغك حالده اخلاقی هر وجهله كوزل احباب آرامقده انصافسزلق ايديورسك .

شعر

تواصلنا على الايام باق | و لكن هجرنا مطر الربيع
يروعك صوبه لكن تراه | على علاته دانى النزوع
معاذالله ان نلقى غضاباً | سوى دل المطاع على المطيع

مأل

بزم. احبابله مواصلتمز دائميدر . طارغينلغمزده ، بهار ياغمورى كبى أزدر. تيز كلير كچر . كرچه أنك كورولتيسى سنى قورقودرسه‌ده چابوق كچه‌جكندن ، انديشه‌ك درحال امنيته تحول ايدر . يكديكريمزه ناز و استغنا مستثنا طوتولديغى حالده . دائما غضوبانه بولونمقدن اللهه التجا ايدرز.

ازدى

لا يؤيسنك من صديق نبوة | ينبو الفتى وهوالجواد الخضرم
فاذا نبا فاستبقه و تانه | حتى تفئ به وطبعك اكرم

مأل

دوستكدن صادر اولان خطا ، سنى مايوس ايتمه‌سين ، سخاوتده دريا كبى اولانلر بيله. بعضكره بخلده خطا ايدرلر. سن احبابكده بوحالى كورنجه. تأنى طرفنى التزام ايله ، بر زمان كلوب كريم اوله‌رق اكا رجوع ايدرسك .
اخوان ايچنده بر زمره‌يه دها تصادف اولونوركه ، أرايش مودتلرى. قماش پژمرده اوزرنده‌كى يالديز كبى دمبدم تغير و زوالده ، و بر حاللرى ديكرينه اويماز صورتده . تحول وانقلاب اوزره‌در. لسان تركيده ، ميمون اشتهالى تعبير اولونان بوكبى ناكسلرك أغوش ودادينه أتيلمق، أتشه أتيلمق قدرخطرناكدر.

ابن رومی

شعر

اذا انت عاتبت الملول فانما | تخط علی صحف من الماء احرفا
وهبه ارعوی بعد العتاب الم تکن | مودته طبعاً فصارت تکلفاً

مأل

سریع التغیر اولان اطرادسز احبابه ، نه قدر عتاب ایتسه‌ك ، صو اوزرینه یازی یازمق کبی کارکر تأثیر اولمز . فرض ایتکه عتابکدن متأثراً برمدت موقته ظرفنده ابراز مودت ایتسه بیله ، بوده طبیعی اولمدیغندن تکلفدن بشقه برشیله توصیف اولونه‌مز .

ایشته اخوانك بو زمره‌سی . ایکی نوعدر ا نوع اول ا کندیلرینه عارض اولان ملال و کدردن طولایی آثار ادبار کوسترنلردرکه . بونلر هنکام فتور و اضطرابلرنده حاللری اوزره ترك اولونه‌رق . حال صحوه عودتلرنده اخوت قدیمه‌لرینه رجوعلرینه انتظار اولونور . کرچه بونلرك کیفی کلنجه‌یه قدر محبتلرینك عودتنی بکله‌مك جان صیقار . واو محبتدنده واز کچیریر ایسه‌ده . صبر ایتمك جهتی ترجیح اولنور .

شعر

وقالوا یعود الماء فی النهر بعدما | عفت منه آثار وجفت مشارعه
فقلت الی ان یرجع الماء عائداً | و یعشب شطاه تموت ضفادعه

مأل

چایك صویی قورویوب آثاری بیله قالمدقدنصکره ، ینه صو کله‌رك ، اولکی

حاله رجوع ایلر دیدیلر. بن دیدمکه ، صو کلوب . نهرك اطرافی یاشارنجه‌یه قدر . قوربغالر اولور . او وقت صویك هیچ بر فائده‌سی کوریلمز .

لکن بر طاقم اوهام و ظنونه قاپیله‌رق احوالنك دکیشمه‌سنه ، محبتمك زوالنه ، جف‌القلم حکم ایدیویرمك روا دکلدر .

شعر

فان تك زلة منه و الا | فلا تبعد عن الخلق الکریم
اذا اما حال عهد اخیك یوماً | وحاد عن الطریق المستقیم
فلا تعجل بلومك واستدمه | فان اخا الحفاظ المستدیم

مآل

دوستك عهد وپیمانی زمانی کلوب. طریق وفادن انحراف ایدرسه . بردنبره لوم ایتمکده عجله ایتمه . چونکه اصحاب عهود. دوام محبته منتظر اولمق لازمه‌دندر اکر بو انحراف ، زله و خطا طریقیله واقع اولدیسه عفو ایله . قصداً اولدیسه خلق کریمانه ایله متخلق اول . شان وفا شعاران بویله‌در .

[نوع ثانی] ملال وتغیرلری. کندیلرینه عارض اولان غم والمدن طولایی اولمیوب مجرد اخلاقسزلقلری آثاری اوله‌رق بردها باریشمه‌مق عزم جدیسیله طاریلان کچ طبعان بی اذعان کروهیدرکه بونلر نظرنده . سنه لرجه صدق وصمیمیته ایله دوام ایتمش حقوق قدیمه‌نك هیچ ذکری یوقدر. بردفعه طارغینلق طوتدردیلرمی . نه عهد و پیمان ، نه نان ونمك خاطره کلمز ، بالعکس هپسنك اوزرینه پردهٔ کفران چکیله‌رك یرینه بغض و عدوان قائم اولور

[عمر ابن اشجع الاسلمی]

انی رأیت لها مواصلة | کالسم تفرغه علی الشهد
فاذا اخذت بعهد ذمتها | لعب الصدود بذالك العهد

مآل

بن اونازنینی. حین وصالنده بال اوزرینه زهر دوکر کوریبورم. طاتلی طاتلی وعدلرینی ایفا طلب ایتدیکمده . درحال آجی آجی خلفلر واعراضلرله اوینامغه باشلار. ایشته عرض اولنان ایکی نوع اخوانك. شایان قدح ومذمت اولانی . اك چیرکینی ، بو نوعی تشکیل ایدن اُلچقلردر . محبتلری وساوس شیطانیه عوارض شهوانیه ایمش که سریع الزوال اولویور ، بوکبیلرله اختلاط ایدوب عاقبتنده ورطهٔ هولناك هجرانه دوشمك وبرزمانده چارهٔ وصالنی دوشنمك وسبب هجرانی أراشدیرمقدنسه ، اولجه هیچ سمتلرینه اوغرامامق ، چارچابوق ییقیلاجق بر مودت صوریه بغلامامق ، حاصلی . صحبتلرندن اساساً پرهیز ایتمك موافق حزم واحتیاطدر .

تدارکت نفسی فعزیتها　　وبغضتها فیك أمالها
وماطابت النفس عن سلوه　　ولکن حملت علیها لها

مآل

نفسمی سندن منع وزجر ایتدم ، سندن اومدیغی امللری. چرکین کوستردم نفسم سندن صوغومغی ایستەمدی اما ، بن آنی زورله صوغوتدم بوکبیلرك حال وشانی [ابراهیم بن حرمه] نك تصویر ایتدیکی حال وشانك عینیدر .

شعر

فانك واطراحك وصل سلما　　لاحری فی مودتها نکوب
کذا قبة لحلی مستعار　　لاذنیها فشا نهما الثقوب
فادت حلی جارتها الیها　　وقد بقیت باذنیها ندوب

مآل

محبتندن دونمه‌سی محقق اولان سلمانك مودتنه ، عشق وغرامنه ، وعد ایتدیکی وصالنه میل ایتمه‌ك ، قومشوسندن عاریت کوپه آلوب قولاقلرینی دلدیره‌رك ، ایرتسی کونی اعاده ایتدیکنده ، قولاق دلیکندن بشقه برشیئه مالکه اوله‌میان قادینك حالنه بکزر .

امدی یوقاریدن بری تفصیل ایلدیکمز احوالی بعدالتحقیق ، شرائط لازمه‌یی مستجمع ذواتی بولدقدنصکره ، دوست اتخاذ ایده‌جك کمسه اوزرینه . حقوق مودته رعایت ، دوستی حقنده لازم‌الاجرا بولونان حالاته موظبت لازمدر . چونکه بوقدر امتحان وتجربه‌دنصکره اله کچمش برصدیقی . الدن قاچیرمامق چاره‌سنه توسل ، قانون محبتك مواد مهمه‌سندندر. یوخسه. اوقدر امکلر هبایه کیده‌جکنه شبهه یوقدر .

[عمربن‌مسعدت] کوله‌لك. رقیتندن عبارت اولان دکلدر. اصل کوله‌لك. انسان کندی دوستنه صداقت‌خصوصنده کوله کبی بولنمقدر. دیدی [بعض‌حکما] دوستلغی سکا ابذال‌ایدن ، سنی نفسنه اورتاق‌ایتمش دیمکدر دیدی. شمدی اویله احبابه قرشی. محافظه‌سی لازم‌اولان شرائط . شونلردر. مودتنی اعتقاد [یعنی کوکلدن محبت باغلامق] احوال غیرمشروعه مستثنا طوتولدیغی حالده کندیسنه دائما ابراز بشاشت ، یوزندن آرقه‌سندن خیر خواهی اولمق ، برطاقم اغیر تکلیفلرده بولونوبده . یار اوله‌جق یرده ، بار اولمامق ، دوچار اولدیغی نکبت ومصیبت‌زماننده معاونته‌شتاب‌ایتمك ، یوخسه‌یوزینه قرشی خیرخواه. معین‌ویاور اولوب ، اثنای فلاکتنده ألندیرمامق‌منافقلقدر. سلطان‌انبیا افندمز [خیراصحابك المعین لك علی دهرك و شرهم من سعی لك بسوء] یعنی احبابك خیرلیسی . سکا معین‌اولان ، شرلیسی‌دخی. یوزیکه نیکخواه اولدیغی حالده. غیابنده‌اجرای تزویرات ایدندر بیوردیلر . جناب رسالتپناه‌افندمزه صورمشلرکه. احبابك هانکیسی ایودر ! سن انی ذکر ابتدکده یاردم ایدندر ؟ بونك دها اعلاسی سن انی اونوتدیغك حالده اوسنی یاد ایدندر بیوردیلر [حضرت علی]

بیوردیلرکه اخوانك خیرلیسی سکا ایولك ایدندر. اندن خیرلیسی مکافات ایدندر
دیدی. ابو هریره شویله دعا ایدردی. یارب، شهوائمه موافقتایله مودت خالصه
عرض ایدن، بوکونکی سرورمی ملاحظه ایله آخرتده پریشان اولهجغمی
دوشونمهین، احبادن سکا التجا ایلرم [بعض بلغا] غدارك عقدایتدیکی دوکوم
چوزیلور، عهد وپیمانی بوزوقدر دیدی.

شعر

وکل اخی عندالهوینا ملاطف　　ولکنما الاخوان عندالشدائد

مآل

سعادتك زمانندہ. سکا هرکس لطف ایله معامله ایدر. اصل. صادق دوست
شدت ومصیبت زمانندہ بللواولور [صالح بن عبدالقدوس] فنا دوستك محبتی.
زمانه تابعدر. زمان. اقبال کوسترسه. اوده اقبال ایدر، ادبار ایدرسه. اودہ ایدر،

شعر

شرالاخلاء من کانت مودته　　مع الزمان اذاما خاف اورغبا
اذاوترت امرأ فاعذرعدواته　　من یزرع الشوك لایحصدبه عنباً
ان العدو و ان ابدی مسالمة　　اذا رأی منك یوماً فرصةوثبا

مآل

اخوانك کوتوسی، اقبال وادبارده زمانه تابعدر. بر کیمسه‌دن اینجیندیکمی.
عداوتندن حذراوزره بولون، زیرا دیکن اکن. اوزم محصولی بیچه‌مز. دشمن
سکا. نقدر صلح و سلم کوستریر ایسه‌ده. هنکام ادبارکده اوزریکه صچرایوب
حفرهٔ هلاکه دوشورمك ایستر

دوستك محبت ومودتنك دوامنده وشرائط لازمه‌نك استجماعنده عنایت

واهتمام اولوندیغی کبی . محبتی خصوصنده ده افراطپرورانه حرکتدن شدتله اجتناب ایتمك لازمه‌دندر .

چونکه هر شیئك افراطی. داعیٔ تقصیر و نقصان اوله کلدیکندن. شجرهٔ محبتك.صدیقین بیننده نشو ونمابولمسی، افراط سببیله کوکندن صارصیله‌رق، عداوته انقلاب ایتمه‌سندن خیرلیدر. ابوهریره . روایت ایلدیکه . سیدالکائنات افندمز. امته خطاباً (احبب حبیبك هوناً ما عسی‌ان یکون بغیضك یوماً، ما ، و ابغض بغیضك هوناً ما، عسی ان یکون حبیبك یوماً ما) دوستکه محبتده افراطایتمه مأمولکه برکون کلیرده . دشمنك اولور. دشمنکه بغض خصوصنده دخی‌افراطه وارمه . مأمولکه برکون دوستك اولور . بیورمشلردر .

(عمر بن خطاب) دوستکه محبتك. عشق و غرام رادده‌سنه وارمه‌سین. دشمنکه بغضك . موجب هلاك اوله‌جق مرتبه‌یه چیقماسین دیدی .

ابوالاسود الدیلی

وکن‌معدناًللخیرواصفح‌عن‌الاذی	فانك راء ماعملت وسامع
و احبب اذا احببت حباً مقارباً	فانك لاتدری متی انت نازع
و ابغض اذا ابغضت غیر مباین	فانك لاتدری متی‌انت راجع

مآل

دائما معدن خیراول. اذادن وازکچ. چونکه‌یاپدیغك اذالرك عینی،کورب، ایشیده‌جکسك، محبت ایتدکده، افراطه‌وارمه. بیلمزسك‌که‌برکون. او سودیکك أدمدن‌یوزچویره‌جکسك. عداوت خصوصنده‌ده. افراطدن‌صاقین. بیلمزسك‌که برکون. سومدیکك أدمه‌رجوع. ایله دوستلغنی التزام ایده‌جکسك. صکره‌ندامت الویرر .

عدی بن زید

لاتأمنن من‌مبغض قرب داره	ولا من محب ان یمل فیبعدا

مال

سومديكك. أدمك جارملاصق . صديق موافق اوله‌جغندن. اميديكي كسمه زمان كليركه بويله اولور. سوديكك دوستكك دخي. سندن بيقوب قاچه‌جغنه امين اوله . زمان كليركه دشمن اولور . نه دوستك محبتنه كوكه‌ن . نه دشمنك عداوتندن محبته دونه‌جكندن مأيوس اول. انجق حق اخوتي ايفا. دائما دوستنه خير خواه اولمق. ماجراى حقوق قديمه‌يه رعايتده متناهي بر صورتده مبادرت قيلمغه وابسته‌در . اشبو تناهي. نه قدر قوت بولورسه سائر صفتلر كبي. حد معروفني أشدقده . حسني قبحه تحول ايتمز. بلكه ازدياد ايدر. خير خواهلق . رعايت حقوق. بو كرته‌يه كلدكده . هر ايكي دوستك حضور و غيبتي. نزدلرنده مساوى اولورده. مواجهةً نصل يكديكرلرينه خير خواه ايسه‌لر. غياباً دخي عين معامله‌ده بولونورلر. اما غيابك. حضوره راجح بر شكل آلمه‌سي. اخوت نقطهٔ نظرنجه شايان تقديردر . حضورى غياب اوزرينه ترجيح ايدوب . يوزدن معامله‌سي اوزرينه راجح بولنان كمسه . صفت لئامتله موصوف اولديغي كبي . عكسيله موصوف اولانلر. كرم ايله مشهوردرلر . هر ايكي طرفك مساواتي ايسه حفظ اخوتدن معدوددر .

شعر

على لاخواني رقيب .من الصفا	تبيد الليالى و هوليس يبيد
يذكرنيهم فى مغيبي ومشهدى	فسيان منهم غائب و شهيد
واني لاستحي اخي ان ابره	قريباً وان اجفوه و هو بعيد

مال

مراقبهٔ اخوان ايچون. اوزرمده بربكچي واركه. كيجه‌لر كيدرمحو اولورده. اويچمز ، اوبكچي . كرك يوزلرينه قارشي. كرك آرقه‌لرنده. آنلرى بكا دائما

خاطرلتیر . یوز ، ارقه. انلر ایچون مساویدر. ایشته بو بکجی انلره قرشو بنم اخلاصمدر. هم بن. یوزه قرشی ایولك . ارقه‌دن، کوتولك ایتمکه‌حیا ایدرم.
محبت خصوصنده افراطدن توقی لازم اولدیغی کبی. زیارة خصوصنده‌ده عداله رعایتدن آیرلماملیدر. چوق زیارت ایدوب اوصاندیرمامه‌لی ، بسبتون ارەسنی کسوب. محبتی هجرانه تبدیل ایتمه‌ملیدر. چوق‌زیارت. موجب ملال‌ایسه. بسبتون ترك زیارت. مستلزم نقصان‌محبتدر. انك ایچون. سلطان انبیا افندمز. ابو هریره‌یه. (زرغباً تزدد حباً) یعنی یااباهریره. بنی‌کون آشیری زیارت ایله‌که محبت جهتیله زیاده اوله‌سك. بیوردیلر.

توقف عن زیارة کل یوم   اذا اکثرت مالك من تزور

دوستکی هرکون زیارتدن وازکچ. چوق زیارة ایده‌جك اولورسه‌ك. سندن اوصانیرده. سبب هجران اولور .

شعر

اقلل‌زیارتك‌الصدیق‌ولاتطل   هجرانه فیلج فی هجرانه
ان‌الصدیق یلج فی غشیانه   لصدیقه فیمل من غشیانه
حتی تراه بعد طول سروره   بمکانه متشاقلاً بمکانه
واذا توانی عن صیانته نفسه   رجل‌تنقص واستخف‌بشانه

مأل

دوستکی زیارتی ازالت. اما بتون بتون‌ترك ایدوب. آنکده هجرانده‌عنادله مقابله‌سنه سببیت‌ویرمه. برآدم دوستنی زیارتده‌انهماك کوستریرسه. دوستیده‌اندن ملال کوستریر. بردرجه‌یه واریرکه. اولجه‌ملاقات اثناسنده الدیغی‌طرز مسرت. بالاخره ثقلته چویریلور. نفسنی صیانتده تکاسل ایدن‌أدمك استخفاف‌واستثقاله شایان اوله‌جغنده شبهه یوقدر .
دوستدن برقصور صادر اولدقده لوم و عتابنده اسراف ایتمامك. لوازم مودتدندر. زیرا مناسبتلی. مناسبتسز. عتابه فویولمق. سبب‌هجراندر. بسبتون‌ترك

عتاب ایسه اعلة المعادات. قلة المبالات اقاعده سنجه. دوسته قرشی اهمیت ومبالات بسله مامکلکی اندیر اجغندن. مستلزم عداوتدر. شو حالده. بوخصوصده ده طریق وسطی التزام ایتمك. موافق مصلحت اخوتدر. اره صره زمین بوله رق. خطالرینه قرشی عتاب ایله. اصلاحنه چالشملی. بعضکره ده. خطالرینی نظر مسامحه ایله کوره رك. اجرای سماحتدن کیرو قالمامغه چالشمه لیدر . بو تدبیره توفیق حرکت اولونورسه. دوست اتخاذ ایدیلان ذات. نه بتون بتون شیماریر، نه بسبتون صوغویه رق. غیظ وغضبی قباریر.

منصور نمری

اقلل عتاب من استربت بوده　　　لیست تنال مودة بعتاب

مآل

مودتندن شبهه لندیکك کمسه یه. عتابی آز یاپ. چونکه عتاب ایله کیمسه نك مودتی الده ایدیله مز .

بشار بن برد

اذا کنت فی کل الامور معاتباً	صدیقك لم تلق الذی لا تعاتبه
وان انت لم تشرب مراراً علی القذی	ظمئت و ای الناس تصفو امشاربه
فعش واحداً اوصل اخاك فانه	مقارف ذنب مرة و مجانبه

مآل

هر ایشده. احبابکی عتابه قالقیشیرسه ك. مظهر عتاب اولمایه جق کمسه یی بوله میه جغك جهتله. احبابسز قاله جغکه شبهه یوقدر. اوستنده چور چوب واردر دیه. صو ایچمزسه ك. انلردن خالی منبع بوله میه جغك مقرر اولمغله. صوسزلقدن بیزار قاله جغك کبی. متنوع مشربده کی احبابی عتاب ایتدیککده. اخوانسز قاله جغکه شبهه یوقدر. عالمده هانکی آدم واردرکه. مشرب صاف صاحبی اولسون. یاپالکز

یاشامغه راضی اول . یاخود. دگه برشیلری لاقیدانه کورهرك. دائرۀ مودتلرینه کیر. چونکه انسان. گاه ارتکاب ذنوب. گاه اندن مجانبت ایده گلمشدر. مراعاتی لازم اولان حقوق اخوتدن بریسی دخی. اخوانك واقع اولان هفواتنی عفو واغضاء زلاتنی ستر واخفا ایتمکدر بویله یاپمیوبده. قصور وخطادن عاری احباب ارانیله جق اولورسه. عنقای مغرب کبی امر محال تحریسیله بوشـنه اتعاب نفس ایدلمش اولور. بناءً علیه. حسب البشریه صادراولان سهووخطالری. کورمزدن کلمك. تدابیر اخوان خصوصنده بیوك سیاستدر .

حکما دیمشلردرکه. هانکی عالم واردرکه. خطایه دوشمه یه سین. هانکی قیلیج واردکه. یوزی هیـچ دونمه سین. هانکی آت واردرکه ایاغی سورجمه سین. حکمانك شوسوزلری. قصور وخطاسز اخوانك وجودی عدیم الامکان اولدیغنی تعریف معرضنده سویلنمشـدر . ینه بو واديده. حکما شو یله برتمثیل ظریف اجرا ایتمشلردر. دیبورلرکه. رابطۀ مودتی اصلا چوزلمز خطا وزله سی قطعا کورولمز اخوان ارایان بیچـاره لر. اثنای سـفرده. منزل مقصودینه موصل طریقی غیب ایده رك. بولمق ایچون نفسنی یوردقچه. سمت مطلوبندن اوزاق دوشن کمسه لره بکزر. هرایکیسنده اتعاب نفس. اضطراب بدن طبیعیدر. خالدبن صفوانه. هانکی دوستکی چوق سورسك دیدکلرنده. خطیئاتمی عفو. علل وامراضیمی دفعه شتاب، آمالیمی ترویجه اقدام ایدنلری چوق سوه رم جوابنی ویردی.

شعر

ماکدت افحص عن اخی ثقة   الا ندمت عواقب الفحص

محبتنه کوکه نیله جك احباب تحریسنه دوشدکجه . ندامتدن بشقه برنتیجه. المه کیرمدی ا ربیـع ا امام شافعیدن شو بیتلری روایت ایلدی .

شعر

احب من الاخوان کل مواتی   وکل غضیض الطرف عن عثراتی

یوافقنی فی کل امر اریده   و یحفظنی حیـاً و بعـد مماتی

فمن لی بهــذا. لیت انی اصــبته فقاســمته مالی من الحســناتی
تصفحت اخوانی وکان اقلهم علی کثرة الاخوان اهل ثقاتی

مآل

اخوان ایچنده. کوردیکی عیبلری ستر. ومطلع اولدیغی خطالرمدن کوز یومان. آرزو ایتدیکم نقطه‌لرده بکا اویان. صاغلغمده. ووفاتمدنصکره ناموسمی محافظه ایدن احبابمی پك سورم. امابویله احبابی بکا کیم بوله‌جق. آه کاشکی بوله‌بیلسه‌مده. مال واملا کمك یاریسنی ویرســه‌م. بن زمرهٔ احبابك هپسنی نظر تدقیقدن کچیردم. چوقلقلریله برابر. مودتلرینه کوکنیله‌جك پك آزینه راست کله بیلدم.

ثعلب

اذا انت لم تستقبل الامر لم تجد بکفیــك فی ادباره متعلقــاً
اذا انت لم تترك اخاك و زلة اذا زلها او شــکتما ان تفرقا

مآل

سن حزم واحتیاط ایدوب. کندی ایشیکی. کمال اعتنا. وایکی الکله قرشوله‌مزسه‌ك. آرقه‌سنی چویروب قاچدیغنده. یاپیشوب کیرو چویرمکه قادر اوله‌مزسك. احبابکی وقوعبولان زلاتیله. حالنه ترك ایتمه‌یوب. عتابه قالقشیرسه‌ك. پك چابوق آیریله‌جغکز مقرردر... اصمعی. بعض اعرابیدن نقل ایلدیکه. اخوانك مســاوی احوالنی کورمزدن کل که. دوام محبت تأمین اولنسون. سن قانون مودتی محافظه ایت. اما احبابك ایتمزمش ضرری یوق. دوســتکه ایولك ومواصــلة ایتمکه چالش. اما. او سنی بویله قرشوله‌مزمش. ینه ضرری یوق. دیدی. ایاد قبیله‌سندن بر آدم. یزیدبن مهلبه خطاباً شو بیتلری سویلدی

شعر

اذا لم تجاوز عن اخ عندزلة فلست غداً عن عثرتی متجاوزا
وكيف يرجيك البعيد لنفعه اذا كان عن مولاك خيرك عاجزاً
ظلمت اخا كلفة فوق وسعه وهل كانت الاخلاق الاغرائزاً

مآل

سن قرنداشكك زله سندن كچمديكك حالده . بنم خطالرمدن كچميه جكك طبيعيدر . كندی يقينلركدن خيرك اوزاق اولديغی حالده . بيگانه‌لر نصل اميد منفعت ايلر . طاقتك فوقنده . احبابكه تكليفده بولنورسه‌ك ظلم ايتمش اولورسك . ذاتاً اخلاق ده امر جبليدر . رضينك كاتبی . ابو مسعود . ديوركه مجلس رضيده بولنديغمز اثناده . اركان مجلسدن بری . دوستندن شكايت ايتدی . رضی جواباً شو بيتلری اوقودی .

شعر

اعذر اخاك على ذنوبه واستر وغط على عيوبه
واصبر على بهت السفيه وللزمان على خطوبه
ودع الجواب تفضلاً وكل الظلوم الى حسيبه
واعلم بان الحلم عند الغيظ احسن من ركوبه

مآل

احبابكی ذنوبی اوزرينه معذور طوت . عيوبنی سترايت . سفهانك اذاسنی . زمانك شئون جفاسنی . صبر ومتانتله قارشوله . ظالملره قارشی جواب مقابله‌ده بولونمه . منتقم جباره حواله ايت . معلومك اولسونكه حلم . غضبدن خيرليدر . حكايه اولونوركه . عبدالله بن مطيعك قزی . زوجی طلحة بن عبدالرحمانه . ديديكه . بن

سنك اخوانكدن اشاغی بر قوم كورمدم . سن انلره احسان ايديورسك . حتی
بو حالك هركسجه مشهوردر . أنلر سكا قرشی هيچ بر حس معاونتده بولونميورلر
(طلحة) زوجه سنه ديديكه . واز كچ بويله عتاب ولومدن. انلر اويله كريم
كمسه لردركه . قوهٔ قاهره مز زماننده ياقلاشيورلر . ضعف ومغلو بيتمز زماننده
قورقو تمامق ايچون يانمزدن ايراغ اوليورلر لئيم اولسه لردی باشمزه چوكر.
هلا كمزه قوشارلر ايدی. بويله كرمايه لئيم ديمك. حق ناشناسقلدر شو حكايه .
ابوجه دوشونولورسه. طلحه نك مفطور اولديغی فطرت عاليجنابانه. شهرتندن دها
افزون اولديغی. نظر انصافده تجلی ايلر. طلحه نك. شو حالی. هانكی يكيتك كاريدر
دوستلرينك شايان قدح ومذمت اولان حاللرينی. بر طرز مستحسنده ابراز وبين
وبديهی بولوتان غدارلقلرينی وفا صورتنده اظهار ايتمك كبی . اعجاز طبيعت
كوستردی. الحق. محض كرم ولب فضائل انسانيه اولان شو حال. اومزيتله ممتاز
اولمق آرزوسنده بولونان كمسه لره . شايان امتثال بر نمونه در

شعر

اذا مابدت من صاحب لك زلة　　فكن انت محتالاً لزلته عذراً
احب الفتی ينفی الفواحشه سمعه　　كان به عن كل فاحشة وقراً
سليم دواعی الصدر لاباسط اذی　　ولا مانع خيراً ولا قائل هجراً

مأل

ارقداشكدن بر زله صدورنده. لومه قالقشمه. بلكه معذرت معقوله تحريسيله
عفوه چالش. يكيتك اعلاسی. قوهٔ سامعه سی فنا سوزلری طويمايدر. طويار. لكن
قولاغنده صاغرلق وارمش كبی. كوز وكور. نه اذا ايدر . نه مانع خير اولور
نه هرزه تكلم ايدر. دائما سينه صافانه معامله ايدر . طلحه نك اشبو تأويل
كريمانه سنه سبب. ايكی شيدر. بری تغافلدركه. بر شيئی بيلوب بيلمز لنمكدر. فطانتدن
ايلری كلير. ديكری آرزوی الفت. دوام صحبت فكريدركه. بوده وفا كارلق خصلتندن
ايلری كلير. أنكيچون. بعض حكما. دنيا ايشلرينی تغافلسز كچيشدير مك قابل اولمز
بر حالده اولديغنی كشف ايتدم. ديدی .

اكثم بن صيفى ديديكه. اخوانه قرشى شدت كوسترن. منفور. خطالرينى مؤاخذه‌ده تراخى كوسترن. الفتلريله مسرور. اماخطالرينى بسبتون عفو ايدن. طبقات اخوتك الك شرفلى مرتبه‌سنى احراز ايتمشدر .

| شبيب بن شيبه | عاقل‌مدبر. أنجق اخواننك عيوبندن غافلمسى بولونانددر ديدى .

ابو تمام طائى

شعر

ليس الغبى بسيد فى قومه   لكن سيد قومه المتغابى

مأل

احمقلر. قومى ايچنده نائل سيادت اوله‌مز. لكن فطين اولوب كنديني احمق كبى عالمك عيوبندن غافل كوسترنلر. سيددر .

ابوالعتاهيه

ان فى صحة الاخاء من‌الناس   و فى خـلة الوفاء لقـلة
فاليس الناس ما استطعت على   النقص والالم تستقم لك خلة
عش‌وحيداًان‌كنت‌لاتقبل‌العذر   و ان كنت لا تجـاوز زلة
من اب واحـد وام خلقنا   غير انا فى المال اولاد علة

مأل

ناسك اخوتنك صحتى. وفالرينك متانتنده. قلت واردر. كورشمك‌ايسترسه‌ك ناسى نقصانلريله قبول واختلاط ايله. يوقسه هيـچ بر دوست بوله‌مزسك. قبول عذر، عفو خطيئات صفتلرينى حائز دكاسه‌ك. تنهانشين عزلت اولمق . سنكچون موجب سعادتدر. بز. أدم وحوا كبى. بر انا بابادن حاصل‌اولمشز اما. مال جهتنه كلنجه. اولاد ابوين‌معامله‌سى أره‌مزدن كيدر. دشمنلر حقنده‌معامله‌ٔ نوازشكارانه

اجراسیله. بو سایه‌ده بغض وعداوتلرینی محبته تحویله چالیشمق. موافق حکمت ومطابق سیاست‌اخوتدر. اوت. شو عالم‌فانیده دشمنسز. حاسدسز کمسه‌یه تصادف اولنه‌مز. بر درجه‌که. نعمتك ازدیادی نسبتنده اعدانك کثرتی. حاسدلرك‌وفرتی لازم غیر مفارق ایتمش کبی. نرده براهل نعمت وفضیلت‌کورولسه. قرشوسنده بر قاج حسدجی، او نعمتك زوالنه قلباً انتظار ایتدکلری. وهیچ برمناسبت بولنمقسزین عداوت ابرازینه چالیشدقلری چشم تأسفه چارپار .

بحتری

ولن یستبین الدهر موقع نعمة　　اذا انت لم تدلل علیها بحاسد

مآل

زمان. سنی بر حاسدك طاشیله طاشلانمه‌دقجه. نعمتکی میدانه چیقارمز... امدی مظهر نعم سبحانی اولوب. ظهوری طبیعی بولنان اعدا وحاسدلرك طعنه‌سنه معروض بولنان کمسه. حسب‌الامکان لطف واحسان ایله. تألیف قلوبه یانغین سوندرورجه‌سنه چالشمزسه. انلرك‌حلیم اولانلرینك. الـتندن اجرا ایتدکلری مکر وحیلی. سفیه اولانلرینکده بادرهٔ اذیت سفاهتلری اولانجه‌تخریباتیله هجوم ایده‌رك. نعمتنك نقمته ریاستنك ملامته انقلابی محقق کبیدر . انکیچون سلطان انبیا افندمز (رأس العقل بعد الایمان بالله التودد الی الناس) یعنی ایماندن صکره کار أشنالق . ناسه کندینی سودرمکه چالیشمقدر بیوردیلر (سلیمان (علیه‌السلام. اوغلنه وصیتی اثناسنده. اوغلم. بیك دوستك‌بولونسه. چوغونسه‌مه. چونکه‌اوده ازدر بر دشمنك اولورسه أزنسه‌مه. چونکه اوده‌چوقدر. دیمشدر شو مضمون سلیمانی‌یی. ابن رومی نظم ایله شو بیتلری سویلمشدر .

شعر

فکثر من الاخوان ما استطعت انهم　　بطون اذا استنجدتهم و ظهور

ولیس کثیراً الف خل وصاحب　　و ان عدواً واحداً لکثیر

مأل

كوجك يتديكى قدر اخوانى چوغالت . اونلر فرياد و استمداد زماننده بطون و ظهوردر. يعنى سنك ايچون ظهير و معاوندرلر. بيك دوستك وارسه ينه أزدر. بر دشمنك وار ايسه. ينه چوقدر. حذر ايت .

عبدالملك بن مروانه صورمشلركه. زمان سلطنتكده نه قزاندك. جوابنده. خلقك مودتنى قزاندم. ديمشدر. بعض حكما. دشمننى اصلاح و تأديب سوداسنه دوشن. بيهوده يره چوغالتمش اولور. دوستنى طارلدان كمسه. سونلرى أزالتمش اولور. ديدى .

[بعض ادبا] قلبنده كنيرلەديكى عداوتك غليانىنه مغلوب اولەرق . مهمات امورنده ايشينه يارايەجق عقل وكفايت اربابنى طرح والقا ايله. اظهار ايتديكى محبت صوريەسنه مجلوب اولوب بر طاقم عجز وجهل اصحابنى حريم التفات وانعامنه ألان اذعانسزلره شاشارم. چونكه بونلرك. كنديلرينه عداوت ايدن عاقلى انعام ايله دائرهٔ صلاحه جلب ايتمك . اقتدارلرى داخلنده اولديغى حالده أنلرى بر طاقم اوهام سوقيله برطرفه براقوب. نا اهللره يوز ويرمەلرى. زمين شوره زاره تخم اكمك قبيلندن اولديغى جهتله شاشمامق الدن كلمز ديدى [عبدالله بن زبير] حكماى عربك اقوال حكميەلرينى جامع وقلوب مستعدەيه نافع اولان و[صلة بن عمره] منسوب بولنان شو بيتلرى انشاد ايتدى .

شعر

بلوت الناس قرناً بعد قرن	فلم ارغير ختال وقال
و ذقت مرارة الاشياء جمعاً	فما طعم امر من السئوال
ولم ارفى الخطوب اشد هولاً	واضعف من معاداة الرجال

مأل

بن ناسى. لحظه بلحظه امتحان وتجربەدن خالى قالمەدم. نتيجەده. مكر وحيل. بغض وعداوت اربابندن بشقەسنى كورەمدم. هر شيئك أجيسنى طاتدم. خلقدن

برشی ایستەملكدن زیادە. أجی برشی اولدیغنی جزم ایتدم. مصائب كون ایچنده .
رجاله عداوتدن كوچ بر شیئی كورمدم ا قاضی تنوخی ا شویله سویلدی .

شعر

الق العدو بوجه لاقطوب به ‌ ‌ ‌ یكاد یقطر من ماء البشاشات
فاحزم الناس من یلقی اعادیه ‌ ‌ ‌ فی جسم حقد وثوب من مودات
الرفق یمن وخیر القول اصدقه ‌ ‌ ‌ وكثرة المزح مفتاح العداوات

دشمنه چین جبین. وترش رو كوسترمه. دائما ماء بشاشته طملەدیر یوز ایله
كورین. ناسك حزم احتیاط ایله حركت ایدنلری .جسمی حقد وكین ایله
طولمش ایكن. مودت كسوەسنه بورونەرك . دشمنلرینی قارشیلەیاندر. رفقله
معامله. موجب میمنتدر . سوزك خیرلیسی طوغریسیدر. چوق لطیفه عداوت
اناختریدر .

شافعی

لما عفوت ولم احقد علی احد ‌ ‌ ‌ ارحت نفسی من هم العدوات
انی احیی عدوی عندرؤیته ‌ ‌ ‌ لادفع الشرعنی بالتحیات
واظهر البشر للانسان ابغضه ‌ ‌ ‌ كانما قدحشی قلبی محبـاتی
الناس داء دواء الناس قربهم ‌ ‌ ‌ و فی اعتزالهم قطع المودات

مأل

دائما عفو ایله معامله. وقلبمی كمسەیه قرشی حقد وكیندن تخلیه . ایتدمده
اوصورتله، نفسمی عداوت ناسدن راحت براقه بیلدم . بن دشمنمی كوردكده
شرینی دفع قصدیله ، سلام ایله قرشولرم. سومدیكم أدملره ، قلبم سوكیلریله
طولمشده طاشیورمش كبی. شن كوستریرم. نەیپایم . انسان برمرضدركه علاجی
حسن القتدر . كرچه عزلت ایتمكده ، برچاره ایسەده اوده قطع مودتی موجب
اولەجغندن، موافق حكمت كورەمم. اعدانك بوصورتله تألیف قلوبی و سمت
صلاحه یناشدیرلمسی قابل ایسەده . بوخصوصده افراطه كیدیلەرك بتون

اعتماد ایله، آغوش مودتلرینه صمیمی بر طرزده آتیلمق . ظن خیال قبیلندن
بولنان عهد وپیمانلرینه بل باغلامق حزم واحتیاط قاعده‌سنه مغایردر . چونکه
عداوت. طبیعهٔ ثانیه حکمنی آلیرجه‌سنه جبلیت انسانیه‌ده یرلشمشدر. اویله‌جعلی
تألیف ومقاربت. عرض اخوت ومخادنتله حقیقی دوست موقعنی الـمق صلاحیتی
انلرده مفقوددر . انجق. حسن معاشرتك تأثیر کوستره‌جکی بر نقطه وار ایسه
اوده طبعاً یاقیجی. جان آجیدیجی اولان آتشك صو ایله مضرت‌احراقی دفع
وطعام پشوریله‌رك اولوجهله منافعی اقتطاف اولوندیغی کبی. اعدای بدخواهکده
تألیف قلوبی . اظهـار عداوتلریـنـه مانع ومضرت ملحوظلرینی دافع اولمق
خصوصیدر .

شعر

واذا عجزت عن العدو فداره و امزحله ان المزاح و فاق
فالنـار بالماء الذی هو ضدهـا تعطی النضاج و طبعها الاحراق

مآل

دشمندن عجزك ظاهر اولدقده . مدارا ایده‌رك ، لیطفه طریقنی التزام ایت
چونکه لطیفه . موجب موافقت قلوبدر . باقسك آتش. طبعاً محرق اولدیغی
حالده ، ضدی اولان صو سببیله. هم‌مضرت احراقی دفع. همده یمك پشورمك
منفعتی تأمین اولنیور .

الطافکك اجزاسـنی یارب تمام ایت
ناقص قومه آثاریمی مشکین ختام ایت
جودت قولوکی ایلمـه ابترلره پیرو
کاملرك ارواحنه تبلیغ سـلام ایت

جزؤ اولك فهرستى

صحيفه

صحيفه

صحيفه

فهرست جزؤ ثانی

صحیفه

صحيفه

باب ادب الدنيا

صحیفه

(مترجم طرفندن علاوه)

صحیفه

